DE VANITATE

SCIENTIARUM

N. I. p
9°
[c. 1610]

Je suis marechal
des logis de la compa-
-nie [illegible]
[illegible]

diat te dominue in die [illegible]

tribulatione

…ieu Jmin [illegible]

1 vol complet

42550

HENRICI CORNELII AGRIPPAE,

ARMATAE MILITIAE EQVITIS AVRATI, VTRIVSque Iuris Doctoris, & sacræ CAESAREAE Maiestatis à consiliis & archiuis indiciarii,

OPERVM PARS POSTERIOR:

Quorum Catalogum exhibebunt tibi paginæ sequentes.

VNA CVM RERVM ET VERBORVM hoc tomo memorabilium INDICE & locuplete & certo.

LVGDVNI, PER BEringos fratres.

Quem tibi ſubyciat ſpectandum hæc pagina, quæris?
Cornelius faciem talis Agrippa fuit.
Ingenio quantus fuerit, quantum ore diſertus,
Conſociata iſthoc conſule ſcripta, libro.

WELLCOME HISTORICAL MEDICAL LIBRARY

OPERVM HOC AL-
TERO TOMO CONTEN-
torum elenchus.

De incertitudine & vanitate scientiarum atque artium declamatio inuectiua, seu Cynica, qua docetur, Nusquam certi quicquam, perpetui & diuini, nisi in solidis Dei eloquijs atque eminentia verbi Dei latere. pag. I.
In Artem breuem Raymundi Lullij commentaria. 319
De triplici ratione cognoscendi Deum liber vnus. 454
Dehortatio Gentilis Theologiæ. 484
Expostulatio cum Ioanne Catilineto, Theologiæ Doctore, super expositione sua in librum Ioannis Capnionis de verbo mirifico. 492
De nobilitate & præcellētia fœminei sexus declamatio, seu libellus. 504
De sacramento matrimonij declamatio. 538
De originali peccato disputabilis opinionis declamatio. 551
De vita monastica sermo, per V. Abbatem in Browiler habitus. 565
De inuētione reliquiarum b. Antonij Eremitæ sermo, pro quodam V. eius ordinis religioso conscriptus. 575
Regimen, seu Antidota aduersus pestem. 588
Epistolarum ad Familiares, & eorundē ad ipsum libri VII. nunc primum euulgati. 593
Orationes decem scilicet,
I. In prelectionem conuiuij Platonis, Amoris

laudem continens, in Ticinẽsi gymnasio habita. 1074
II. In prælectionem Hermetis Trismegisti, de potestate & sapientia Dei. 1080
III. Pro quodam doctorando. 1102
IV. Ad Metensium dominos, cùm in illorũ advocatum, syndicum & oratorem acceptaretur. 1110
V. Ad Senatum Lucemburgiorum, pro dominis suis Metensibus habita. 1113
VI. In salutatione cuiusdam principis & episcopi, pro dominis suis Metensibus scripta. pag. 1116
VII. In salutatione cuiusdã magnifici viri, pro dominis Metensibus scripta. 1117
VIII. Per quendam affinem suum Carmelitanum, sacræ Theologiæ baccalaureum formatum, Parisijs habita. 1118
IX. Pro filio Christierni regis Dacię, Norvvegię & Sueciæ, &c. in adventu Cæsaris habita. 1119
X. In funere d. Margaretę, Austriacorum & Burgundionum principis habita. 1121
Historiola de duplici coronatione Caroli V. Romanorum Imperatoris apud Bononiam. pag. 1150
Epigrammata nonnulla partim ipsius Agrippæ, partim verò aliorum doctorum virorum. pag. 1181

FINIS.

SPECTABILI VIRO D. AVGVSTINO FVRNArio, ciui Genuenſi,

HENRICVS CORNELIVS Agrippa ab Nettesheym, S. P. D.

COgitanti mihi, integerrime Auguſtine, qui benemerendi ſtudio me tibi perpetuò debendæ gratiæ reum effeciſti, quo cultu, qua veneratione, quo pignore, quáue ingenij induſtria tibi hanc animi mei obſeruantiã teſtarer, animus erat te pulchro aliquo & magno (quãdo tu pulcherrimis maximiſq; digniſsimus) munere adorare, ac cùm ornatiſsima ſermonis integritate, tum locupletiſsima rerum dignitate, grauiſſimóque ſententiarum pondere, tibi de penitiſsimis vtriuſque, diuinæ & humanæ literaturæ libros offerre: verùm cùm ego tanto animo meo cùm doctrina et ingenio longè ſim inferior, tum dicendi facundia ſermoniſque elegantia illum remoto greſſu ſequar, non habeo in mei ingenij ſupellectile, quod præſtare poſsim, præter inſignem ignorantiã, ipſumq; iacet ingenium fortunæ meæ indignatione deiectum, adeo vt ex ipſa indignatione ferme cum Troiana illa Hecuba verſus ſim in canem, ac nullarum virium ſim ad benedicendum, nil amplius memini, niſi mordere, oblatrare, ma-

ledicere, conuiciari: atque sit adfectus scripsi his diebus Volumen satis amplum, cui De incertitudine & Vanitate scientiarum titulum feci, in quo sic in Vniuersam illam scientiarum atque artium gigantomachiam oblatraui, sic omnes illos scientiarum & artium robustissimos Venatores Validissimis morsibus perstrinxi, Vt quoties opus ipsum reuiso, ipse ego me demirer talem in homine canem, & cui nihil caninũ desit præter Vnam adulationem, licet aulico admodũ necessariam. Ne igitur obseruantiæ tuæ desertor esse Videar, dum condigna te & ex scientiarum deprompta thesauris fœcunda munera impendere nequeo, saltem ex eadem ignorantiæ & indignationis meæ officina hanc Cynicam declamationem in obseruantiæ in te meæ argumentum tibi nunc offero, hac te dono, hanc tibi dedicatam constituo, magnitudinem animi erga te mei libenter ostensurus, atque quàm Vigilem custodem, quàm oculatum speculatorem, quàm audacem militem, quàm magnanimum ducem in me tibi acquisieris: qui cùm Velut è sublimi specula hostes procul denuntio, quò se diuinarum literarum ciues in loca recipiant tutiora, tum pro eorundem omnium salute omnib. me lacerandum obijciẽs, primùm comminúsque in acie propugno. quo facinore tantum abest, quòd metuam inuidiam, Vt gratiam ab omnibus mihi deberi putem, qui ad operam publicæ Vtilitatis simul speculator & miles denũtiem & impugnem, quibus salus periclitatur humana, atque insuper ducem me

præbeam

præbeam ijs, qui egredientes humanarum scientiarum labyrinthum, in arcem tendunt veritatis. Accipe igitur nunc, Augustine colendissime, hanc, qualiscunque est, declamationem, atque illam tibi tuo iure habe. scio enim, si venatores & canes amas, non poterit illa tibi non esse gratissima. Verùm ego nunc è cane in crocodilum, aut draconem, aliúmve igniuomum serpentem migrabor, & Pyrographiam (opus quale hactenus nostra non viderit ætas, sed non nisi famoso cuiquam orbis vastatori profuturum) protinus absoluam: tum sacra me spargam lympha & flumine viuo abluam, quò tandem fatalibus his laruis exutus, rursus in hominem reuertar, ne quando nimiùm pythagorizans, & in tam varias beluas demigrans, tandem Luciani & Apuleij instar, in philosophantem asinum vertar. Sed tu nunc fœlicissime vale: memineríſque, cùm hæc nostra legeris, quia nihil scire fœlicissima vita.

HENRICVS CORNE-
LIVS AGRIPPA AD Lectorem.

AN non tibi, lector ſtudioſe, magnanimum præaudáxq; ac penè Herculeũ hoc meũ facinus videbitur, contra vniuerſam illam ſcientiarum omnium atque artium gygantomachiam arma ſumere, ac vniuerſos illos ſcientiarum artiúmq; robuſtiſſimos venatores in arenam provocare? Infremẽt aduerſum me Doctorum ſupercilium, Licentiatorum eruditio, Magiſtrorum autoritas, Baccalaureorum conatus, & ſcholaſticorũ omnium zelus, mechanicorúmque ſeditio: quos ſi confecero, nónne aut par aut maius erit, atq; leonem Nemeum claua percutere, hydram lernæam igne interimere, aprum Erymanthæũ occidere, ceruam in Menalio nemore aurea cornua gerentẽ capere, Stymphalidas aues in nubibus ſagittis cõfodere, Antæum intra vlnas opprimere, columnas in Oceano figere, Geryonem tricipitẽ vincere, boues abigere, taurum perimere, Acheloum monomachia ſuperare, Diomedis equos abducere, Cerberum vinctum catena trahere, aurea Heſperidum mala rapere, eiúſ-

que

que generis plura quæ ab Hercule & magnis laboribus, nec minori periculo gesta sunt: cùm non minoris laboris, periculi autẽ quàm maximi sit, hæc gymnasiorum atque palæstrarum monstra superare? Neq; enim non video, quàm cruenta pugna hic mihi cominus ineunda est, atq; quàm plenum periculo bellum, cum sim tam potentissimorum hostium vallatus exercitu. Hei, quot me machinis oppugnabunt, quot me impetent moliminibus, quot me persequentur ignominijs? obstrepent imprimis pediculosi Grammatici, atq; etymologijs suis ex Agrippa nomẽ indent podagricũ. Attoniti poetæ pro Momo, vel hirco Aesopico, traducent carminibus. Nugivendæ Historiographi supra Pausaniam & Herostratum profanabunt. Magnicrepi Rhetores iratis oculis, terribili vultu, grandistrepis vocibus dirisque gesticulationibus perduellionatus accusabunt. Monstruosi Memoriographi laruis cerebrum obtundent. Pugnaces dialectici innumera syllogismorum tela in me conijciẽt. Flexiloqui Sophistæ verborũ laqueis suisque indissolubilibus, ceu iniecto freno, obthurabũt. Barbarus Lullista absurdis verbis ac solœcismis dementabit caput. Terra cæloq; proscribent impij Mathematici. Atomographi Arithmetici, concitatis in me fœneratoribus ad alieni æris rationem cogent.

Ad laqueum adiget peruicax Aleator. infau
ſtos numeros ſupputabit ſortilegus Pyta-
goriſta. carcerem triſtitiamq; infælices figu-
ras proijciet punctator Geomantes. canent
me in triuijs vulgi fabulam multitoni Muſi-
ci, ac ſtridulis ronchis diſſoniſque concha-
rum, peluium, patinarumq; ſtrepitibus, plus
quàm ſolent digamorum ſponſalitijs, obthu
rabunt. excludent choreis pompoſæ Ma-
tronæ. obſcula negabunt blandulæ puellæ:
camelum ſaltantem ſubſannabunt garrulæ
Ancillulæ. ſaltator Hiſtrio ludet in me turpi
ſcena tragœdiam. dextera læuaq; impetet
centimanus Gladiator. perplexi Geometræ,
iniectis triquetris tetragoniſque circulis,
tamquam Gordionijs nodis irretitum, capti
uabunt. ſimia, vel ipſo Therſite deformiorē
pinget ſculpétque inanis opticus: vltra Sau-
romatas & glacialem relegabunt vagi Coſ-
mimetræ. dedaleus Architectus inexpugna
bilibus machinis clandeſtinè ſubcunicula-
bit, correptumq; inobſeruabilibus labyrin-
this errare coget. ad arrugias condemnabit
ſtygius Metallarius: ſuſpendium commina-
buntur fatales Aſtrologi, cælorúmque labi-
li vertigine conſcenſum ad ſuperos cohibe-
bunt: ominabuntur omne malum minaces
diuinatores: frigidum in venerem inualidiq;
femoris diffamabit importunus Phyſiogno
mus. cerebricoſum aſellum pronũtiabit de-
lirus

lirus Metopoſcopus: diuinabit omnia ſiniſtrè fatidicus Chiromãtes: triſti auſpicio exaugurabit præſagus aruſpex. Mittet vltrices flãmas Iouis, & preſagi fulminis ignes portẽtoſus ſpeculator. Nocturnis terrebit lemuribus tenebricoſus oniropola. Furens vates ambiguo decipiet oraculo. Prodigioſi magi tanquam alterum Apuleium, aut Lucianum in aſinum, non tamen aureum, ſed fortè ſtercorarium trãsformabunt. Spectris atque manibus perſequetur ater goeticus. Sacrilegicus theurgus caput conſecrabit, ἐν κόρακας, vel fortè in cloacas. Imprecabuntur ſuam detractim dementulati cabaliſtæ. Acephalum ſpadonémve repræſentabit anilis præſtigiator. Diſcrepent pugnaciſsimis opinionibus contentioſi Philoſophi. Nóſque inter canem & crocodilum migrare facient circulatores Pythagorici, dolio, aut ſepulchro recludent fœdi mordacésq; Cynici. Vxorem communicandam clamabunt peſtilentes Academici. Enecabunt crapula glutones Epicurei. Mortificabunt animam excludéntq; Paradyſo impij Peripatetici. Seueri Stoici ademptis humanis affectibus in ſilicem permutabunt. Vaniloqui Metaphyſici velut ex chao Demogorgoneo eorum, quæ nuſquam ſunt, nec erunt, nunquam nõ paradoxis mentem euertent. Cenſores Ethici in centum referent tabulas, interdicet mu-

neribus

neribus legiſlator politicus. Abdicabit aula voluptarius princeps. Siſſitijs propellent ambitioſi optimates. Inſenſatus populus vicatim affliget opprobrijs. Phalaris tauro cruciandum recludet terribilis tyrannus. In exilium agent factioſi oligarchæ. Plebs impetuoſa, & multorum capitum mala beſtia, indicta cauſa, rapiet in exitium. Proditionis inſimulabit afflicta quęvis Reſpublica. Aris interdicent auari ſacerdotes. A pulpito laceſſent laruati cucullioness, cõtumelioſiqúe hypocritæ. Peccata reſeruabunt æternis ignib. plenipotentes Põtifices. Gallicam ſcabiem comminabuntur ſalaces meretriculæ. Rapax leno lenaq; temulenta obſtetricabunt loculos. Excludent xenodochijs hulceroſi mendicantes. Sacrum incendium, rabidóſq; morſus offerent gyrovagi quæſtuarij, ſuiſq; deſtituent indulgentijs. Obærabit macello infidus diſpenſator œconomus. Impinget in Scyllas blaſphemus nauta. Mercator improbus vſuris oppignoratum abſumet. Furax quæſtor compilabit ſtipendium. Prohibebunt amœnis hortulis duri agricolę. Lupis me devouebũt otioſi paſtores. Hamum ſubijciet latentem vndivagus piſcator. Canes accipitréſque immittet clamabundus venator. Deprædabit armipotẽs miles. Submouebunt ordine purpurati nobiles. Exuẽt maiorem imaginibus paludati heraldi, indi-

ctiſq;

ctísque equitijs, quæ torneamenta vocant, pro rustico exactionario inclamitabunt. Lotio & retrimentis scatophagi medici perfundēt. E quibus loquax logisticus disputando de morbo, tempestiuum subtrahet remediū. Temerariusq; empyricus dubio experimēto mortis exponet periculo. Fallax methodicus procrastinando remędia, ęgritudinem producet suum ad compendium. Exugent clysterijs sordidi pharmacopolæ. Dentibus ac testibus insidiabuntur emasculatores chirurgi. Dissecandum postulabunt crudeles anatomistæ. Angario recludet immundus veterinarius, ac quadrigario puluere occæcabit oculos. Fame conficiet præuaricator diætarius. Offam insulsam siticulosus obtrudet coquus. Diuitijs interdicet prodigus alchumista, ablegabitque fornaculis. Vastissimis glossarum voluminibus obruent inexpugnabiles iuristæ. Maiestatis reū agent fastuosi legulei. Excōmunicabūt diris execrationibus arrogantes canonistæ. Sexcentas calumnias intentabunt litigiosi causidici. Colludet cum aduersario deserta causa subdolus procurator. Subscribet falsum dubius tabellio. Condemnabit actionis inexorabilis iudex, negabitque (quas vocant) appellandi Apostolos. Destituet rescripto imperiosus archiscriba cancellarius. Hæreseos inclamabunt obstinati theosophistæ

phistæ, aut ad idola sua sectari cōpellent. Ad palidoniā vociferabunt superciliosi magistri nostri, magnísq; sigillis proscribēt Sorbonici Atlantes. Vides nunc Lector, quāta obeam pericula? Facilè tamen hos insultus euadendi spes est, si tu modò veritatis patiens, posito liuore, candido animo ad hęc legenda accesseris. Habeo præterea quo me tuear, Verbum DEI, quod ego his pro clypeo scutóq; intrepidꝰ opponā. Et si oporteat, qui pro illo lubens tantos in me concitaui hostes, libens etiam occūbam, priusquā deserā. Et te scire volo, me non odio, nō ambitione, non dolo, non errore inductū, hæc scripsisse, nec me sacrilega cupiditas, nec improbæ mētis arrogantia ad hoc impegit, sed causa omniū cùm iustissima, tū verissima, q̧ videlicet videam, multos humanis disciplinis sciētiísq; vsq; adeò insolescere, vt sacrarū literarū eloquia, & Canonicas Spiritus sancti Scripturas (quia careant ornamētis verborū, viribus syllogismorū, affectísq; suadelis, & peregrina Philosophorū eruditione, sed simpliciter in operatione virtutis, & nuda fide firmatæ sunt) idcirco tanquā rusticas & idioticas, nō modò despicere & aspernari, sed & velut contēptu quodā insuper insectari. Alios etiā videmus, licet sibi magis pij videant, qui Christi leges probare & cōfirmare nitunt, decretū Philosophorum, illis plus tribuētes, q̧ sanctis Dei Prophe-

Prophetis, Euãgeliſtis & Apoſtolis, cùm tamen hi ab illis plus dis dia paſon abſunt. Pręterea in multis ac fermè omnibus gymnaſijs peruerſus mos, ac dãnabilis cõſuetudo inoleuit, ꝙ initiãdos diſcipulos iureiurãdo adigũt Ariſtoteli, aut Boethio, aut Thomæ, aut Alberto, ſeualio cuiuis ſuo ſcholaſtico DEO ſeſe nunquã repugnaturos: à quib. ſi quis latũ vnguẽ diuerſum ſenſerit, hunc hæreticum ſcãdaloſum, piarũ aurium offenſiuũ, igne flãmiſqꝫ abſumendũ proclamãt. Hi igit̃ iam temerarij gigantes, & ſacrarũ literarum hoſtes aggrediẽdi ſunt, illorũ caſtra & arces expugnãda ſunt, oſtentendũqꝫ, quãta ſit hominũ cæcitas, cũ tot ſciẽtijs & artib. cũ tot inſuper ſingularũ magiſtris & authoribus, ſemper à veritatis cognitione aberrare, quanta etiam temeritas, q̃ꝫ arrogans præſumptio, Philoſophorũ ſcholas præferre Eccleſiæ Chriſti, opinionéſqꝫ hominũ præponere, aut adæquare verbo Dei. Deniqꝫ, quàm impia tyrannis, captiuare ad præfinitos autores ſtudioſorũ ingenia, & adimere diſcipulis libertatem indagandæ, & ſequẽdæ veritatis. Quæ omnia cũ tam manifeſta ſint, vt inficias iri non poſſint, venia danda erit, ſi liberiùs ac fortè amarulentius in aliqua diſciplinarum genera, earundémve Profeſſores videar perorare. Vale.

DECLA-

DECLAMATIONIS DE INCERTITVDINE ET VANITATE SCIENtiarum atque artium, Loci communes ſeu capitum argumenta.

I. *Iuxta ordinem tractandorum.*

I. DE ſcientijs in generali. pag. 1
II. De literarum elementis. 8
III. De Grammatica. 10
IV. De poeſi. 17
V. De hiſtoria. 22
VI. De Rhetorica. 27
VII. De Dialectica. 33
VIII. De Sophiſtica. 36
IX. De arte Lullij. 39
X. De arte memoratiua. 40
XI. De mathematica in genere. 41
XII. De Arithmetica. 42
XIII. De Geomantia. ead.
XIV. De aleatoria. ead.
XV. De ſorte Pythagorica. 43
XVI. Adhuc de Arithmetica. 44
XVII. De Muſica. 45
XVIII. De ſaltationibus & choreis. 50
XIX. De gladiatoria. 52
XX. De hiſtrionica. ead.
XXI. De rhetoriſmo. 53
XXII. De Geometria. 54

XXIII. De

CAPITA.

XXIII De Optica, vel perſpectiua. 56
XXIV. De pictura. 57
XXV. De ſtatuaria & plaſtica. 58
XXVI. De ſpecularia. 60
XXVII. De Coſmimetria. 61
XXVIII. De architectura. 64
XXIX. De metallaria. 66
XXX. De aſtronomia. 67
XXXI. De aſtrologia iudiciaria. 73
XXXII. De diuinationibus in genere. 81
XXXIII. De phyſiognomia. 82
XXXIV. De metopoſcopia. 83
XXXV. De chiromantia. ead.
XXXVI. iterum de Geomantia. 84
XXVII. De aruſpicia. 85.
XXXVIII. De ſpeculatoria. 86
XXXIX. De ſomniſpicia. ead.
XL. De furore. 87
XLI. De magia, in genere. 89
XLII. De magia naturali. 90
XLIII. De magia mathematica. 91
XLIV. De magia venefica. 92
XLV. De goetia & necromantia. 94
XLVI. De theurgia. 97
XLVII. De cabala. 98
XLVIII. De præſtigijs. 103
XLIX. De philoſophia naturali. 105
L. De principijs rerum naturalium. 106
LI. De mũdi pluralitate, & eius duratione. 107
LII. De anima. 108
LIII. De metaphyſica. 115
LIV. De morali philoſophia. 118
LV. De politica. 125

)(

LVI. De religione in, genere. 130
LVII. De imaginibus. 133
LVIII. De templis. 137
LIX. De festis. 138
LX. De cæremoniis. 141
LXI. De magistratibus Ecclesiæ. 144
LXII De sectis monasticis. 150
LXIII. De arte meretricia. 153
LXIV. De arte lenonia. 161
LXV. De mendicitate. 173
LXVI. De œconomia, in genere. 178
LXVII. De œconomia priuata. 180
LXVIII. De œconomia regia, siue aulica. 185
LXIX. De nobilibus aulicis. 187
LXX. De plebeis aulicis. 189
LXXI. De mulieribus aulicis. 192
LXXII. De mercatura. 195
LXXIII. De quæstura. 199
LXXIV. De agricultura. 200
LXXV. De pastura. ead.
LXXVI. De piscatione. 201
LXXVII. De venatica, & Aucupio. 202
LXXVIII. De agricultura, residuum. 206
LXXIX. De arte militari. 208
LXXX. De nobilitate. 212
LXXXI. De arte Heraldica. 230
LXXXII. De medicina in genere. 234
LXXXIII. De medicina operatrice. 238
LXXXIV. De pharmacopolia. 251
LXXXV. De chirurgia. 255
LXXXVI. De anatomistica. 256
LXXXVII. De veterinaria. ead.
LXXXVIII. De diætaria. 257

LXXXIX. De arte coquinaria. 258
XC. De alcumistica. 262
XCI. De iure & legibus. 266
XCII. De iure canonico. 271
XCIII. De arte aduocatoria. 275
XCIV. De arte notariatus, & procuratoria. 276
XCV. De iuris prudentia. ead.
XCVI. De arte inquisitorum 278
XCVII. De theologia scholastica. 282
XCVIII. De theologia interpretatiua. 286
XCIX. De theologia prophetica. 290
C. De Verbo Dei. 297
CI. De scientiarum magistris. 304
CII. Ad encomium Asini digressio. 307
CIII. Operis peroratio. 311

I I. Ordine alphabetico.

ADuocatoria arte. cap. 93. pagina 275
Agricultura. 74. 200. & 78. 206
Alcumistica. 90. 262
Aleatoria. 14. 42
Anatomistica 86. 256
Anima. 52. 108
Architectura. 28. 64
Arithmetica. 12. 42. & 16. 44
Arte aduocatoria. 93. 275
Arte coquinaria. 89. 258
Arte Heraldica. 81. 230
Arte inquisitorum. 96. 278
Arte lenonia. 64. 161
Arte Lullij. 9. 39
Arte memoratiua. 10. 40

Arte meretricia.	63.153
Arte militari.	79.208
Arte notariatus.	97.476
Aruſpicia.	37.85
Aſini encomio.	102.307
Aſtrologia iudiciaria.	31.73
Aſtronomia.	30.67
Aucupio.	77.202
Aulica œconomia.	68.185
Aulicis mulieribus.	71.192
Aulicis nobilibus.	69.187
Aulicis plebeis.	70.189
Cabala.	47.98
Cæremonijs.	60.141
Canonico iure.	92.271
Chiromantia.	35.83
Chirurgia.	85.255
Choræis.	18.50
Coquinaria arte.	89.258
Coſmimetria.	27.61
Dei verbo.	100.297
Dialectica.	7.33
Diætaria.	88.257
Diuinationibus in genere.	32.81
Eccleſiæ magiſtratibus.	61.144
Elementis literarum.	2.8
Feſtis.	59.138
Furore.	40.87
Geomantia.	33.42.& 36.84
Geometria.	22.54
Gladiatoria.	19.52
Goetia.	45.94
Grammatica.	3.10

Heral

CAPITA.

Heraldica arte. 81.230
Historia. 5.22
Histrionica. 20.52
Imaginibus. 57.133
Inquisitorum arte. 96.278
Interpretatiua theologia. 98.286
Iudiciaria astrologia. 31.73
Iurisprudentia. 95.276
Iure. 91.266
Iure canonico. 92.271
Legibus. 91.266
Lenonia. 64.161
Literarum elementis. 2.8
Lullij arte. 9.39
Magia in genere. 41.89
Magia mathematica. 43.91
Magia naturali. 42.90
Magia venefica. 44.92
Magistratibus ecclesiæ. 61.144
Magistris scientiarum. 101.304
Mathematica, in genere. 11.41
Medicina in genere. 82.234
Medicina operatrice. 83.238
Memoratiua arte. 10.40
Mendicitate. 65.173
Mercatura. 72.195
Meretricia arte. 63.153
Metallaria. 29.66
Metaphysica. 53.115
Metoposcopia. 34.83
Militari arte. 79.208
Monasticis sectis. 62.150
Morali philosophia. 54.118

Mulieribus aulicis. 71.192
Mundi pluralitate & eius duratione. 51.107
Muſica. 17.45
Naturali philoſophia. 49.105
Naturalium rerum principijs. 50.106
Necromantia. 45.94
Nobilibus aulicis. 69.187
Nobilitate. 80.212
Notariatus arte. 94.276
Oeconomia, in genere. 66.178
Oeconomia priuata. 67.180
Oeconomia regia, ſiue aulica. 68.185
Operatrice medicina. 83.238
Optica. 23.56
Paſtura. 75.200
Perſpectiua. 23.56
Pharmacopolia. 84.251
Philoſophia morali. 54.118
Philoſophja naturali. 49.105
Phyſiognomia. 33.82
Pictura. 24.57
Piſcatione. 76.201
Plaſtica. 25.58
Plebeis aulicis. 70.189
Poeſi. 4.17
Politica. 55.125
Præſtigijs. 48.103
Principijs rerum naturalium. 50.106
Priuata œconomia. 67.180
Procuratoria. 94.276
Prophetica theologia. 99.290
Pythagorica ſorte. 15.43
Quæſtura. 73.199
Regia

CAPITA.

Regia œconomia. 68.185
Religione,in genere. 56.130
Rerum naturalium principiis. 50.106
Rhetorica. 6.27
Rethoriſmo. 21.53
Saltationibus. 18.50
Scholaſtica theologia. 97.282
Scientiarum magiſtris. 101.304
Scientijs,in generali capite 1. pag. 1
Sectis monaſticis. 61.150
Somniſpicia. 39.86
Sorte Pythagorica. 15.43
Sophiſtica. 8.36
Specularia. 26.60
Speculatoria. 38.86
Statuaria. 25.58
Templis. 58.137
Theologia interpretatiua. 98.286
Theologia prophetica. 99.290
Theologia ſcholaſtica. 97.282
Theurgia. 46.97
Verbo Dei. 100.297
Venatica. 77.202
Veterinaria. 87.256

FINIS.

Inter diuos nullos non carpit momus.
Inter heroas monstra quæq; insectatur Hercules.
Inter dæmones, Rex Herebi Pluton irascitur omnibus vmbris.
Inter philosophos ridet omnia Democritus.
Contrà deflet cuncta Heraclitus.
Nescit quæq; Pyrrhias.
Et scire se putat omnia Aristoteles.
Contemnit cuncta Diogenes.
Nullis hic parcit Agrippa.
Contemnit, scit, nescit, flet, ridet, irascitur, insectatur, carpit omnia,
Ipse Philosophus, dæmon, heros, Deus & omnia.

NOBILIS VIRI HENRICI CORNELII AGRIPPAE, EQVITIS AVRATI, ET VTRIVSQVE IVris Doctoris, sacræ Cæsareæ Maiestatis à consilio & archiuis indiciarij,

DE INCERTITVDINE ET *vanitate scientiarum atque artium,* Declamatio.

DE SCIENTIIS, IN GEnerali, Cap. I.

VETVS *opinio est, & fermè omnium Philosophantium concors & vnanimis sententia, qua arbitrantur scientiã quamlibet homini ipsi pro vtriusque captu ac valore nonnihil diuinitatis adferre, ita vt sæpè vltra humanitatis limites in Deorum beatorum choros eos referre poßint: hinc varia illa & innumera scientiarum encomia prodierunt, quibus vnusquisque eas artes atque disciplinas, in quibus iam diuturno exercitio ingenij sui vires exacuit, non minus ornato, quàm longo sermone nititur omnibus anteferre, & vel supra cælos ipsos extollere. Ego verò alius generis persuasus rationibus, nil perniciosius, nil pestilentius hominum vitæ animarumq; nostrarum saluti posse contingere arbitror, quàm*

ipsas artes, ipsasq; scientias. Ideóque converso ordine agendum censeo, & scientias ipsas non tantis præconiis extollēdas, sed magna ex parte vituperandas esse, mea opinio est, nec vllā esse, quæ careat iusta reprehensionis censura, neq; rursus, quæ ex seipsa laudem aliquam mereatur, nisi quam à possessoris probitate mutuatur. ea autem modestia hāc sententiam meam à vobis accipi volo, vt me nec alios velle reprehendere, qui diuersum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis. Itaque mihi in hoc à reliquis dissentiēti veniam dabitis, donec à singulis per ordinem literarum facultatibus, hāc sententiam auspicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & à superficie rerum sumptis, sed rationib. firmißimis, & ex intimis rerum visceribus eductis, non illa Demosthenis aut Chrysippi argumentosa eloquētia, quæ mihi sacras literas profitenti opprobrio esset futura, tanquam adulationes amanti, si fucos dicendi sequar. Nam loqui propriè, non eloqui: & rei veritatem, non sermonis ornatum, sacrarum literarum professorem intēdere decet. Non enim in lingua, sed in corde veritatis sedes est. Nec interest in dicēdis veris quali sermone vtamur. Mendaciū enim eloquentia, verbisq; phaleratis indiget, vt se poßit hominum mentibus insinuare: veritatis autē sermo, vt scribit Euripides, simplex existit, non quærens fucum, nec pigmenta. Quod si ergo assumptum negotium absque omni eloquentiæ flore (quæ ea ipsa quoque nunc à nobis, etiam non tam negligenda, quàm damnanda erit) vestris delicatißimis auribus offundam, ea vos precor feratis patientia, qua Romanus ille Imperator quondam cum exercitu constitit, vt audiret muliercu lam: atque Archesilaus rex interdum audire voluit raucos & inamœnæ vocis homines, quò audiens postea eloquentes plus caperet delectamenti. Memineritis illius Theophrasti sententiæ, apud maximos quosque & elegantißimos viros etiam rudes loqui posse, dummodo fide & ratione loquantur: atque ne quasi oscitantes vos auribus pendere sinam, quibus vestigiis & indi-

& indiciis velvti canibus hanc narratam opinionem meam venatus deprehenderim, nunc proferam in medium: si modò id vos priùs commonuero, scientias omnes tam malas esse, quàm bonas: nec aliam nobis supra humanitatis metam afferre deitatis beatitudinem, nisi illam fortè, quam antiquus ille serpens pollicebatur primis parentibus, inquiens: Eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. In hoc itaque serpente glorietur, qui gloriatur se scire scientiam, quod probè factitasse legimus Ophitos hæreticos, qui serpentem in sacris suis colebant, dicentes, Ipsum in paradiso virtutis cognitionem induxisse. Astipulatur istis Platonica historia, Theutum quendam humano generi infensum dæmonem scientias primùm excogitasse, non minus offensiuas, quàm vtiles, vt prudentißimè disseruit ille totius Aegypti rex Thamus, de scientiarum ac literarum inventoribus. Hinc est, quòd Grammatici pleriq; dæmones quasi scientes exponunt: sed esto, has fabulas suis Poetis philosophisq; relinquamus, & non sint alij scientiarum inventores, quàm homines, atque illos scimus fuisse peßimæ generationis filios, filios, inquam, Cain, & de quibus verè dictum est: Filij huius sæculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione hac. Si itaq; nunc scientiarum inventores homines sunt, nónne omnis homo mendax, nec est, qui faciat bonum vsque ad vnum? Sed esto: rursus sint homines aliqui boni, nihil scientiæ ipsæ bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inventoribus, vel possessoribus mutuantur, vel acquirunt. Nam si in malum quempiam inciderint, noxiæ erunt, illumq; ex malo reddent deteriorem, vt Perversum grāmaticum, vaniloquum poetam, mendacem historicum, rhetorem palponē, memoriographum ostentatorem, litigiosum dialecticum, sophistam perturbatorem, linguacem Lullistam, arithmeticum sortilegum, lasciuum musicum, impudicū saltatorem, geometram iactatorē, cosmographum erronem, architectum perniciosum, nautam piratam, astronomum fallacem, magum flagitiosum, perfidum

caballeum, physicum somniatorem, portentosum metaphysicum, morosum ethicum, iniquum politicum, principem tyrannum, magistratum oppressorem, populum seditiosum, sacerdotem schismaticum, monachum superstitiosum, prodigum oeconomum, mercatorē falsiiurium, quæstorem compilatorem, segnem agricolam, pastorem abigeum, piscatorem maledicum, venatorem latronem, militem prædonem, nobilem exactorem, medicum occisorem, pharmacopolam veneficum, coquum belluonem, alchimistam impostorem, iurisconsultum versipellem, causidicum mille scelerum protectorem, tabellionē falsarium, iudicem venalem, & è sublimi tribunali latronem, theologum hæreticum, & vniuersæ multitudinis seductorem. Nihil autem inauspicatius, quàm ars, quam scientia impietate constipata, & malarum rerum perniciosissimus est maximus quisq; artifex, & doctissimus author. Quòd si etiam in non tam malum, sed stultum aliquem incidat, nihil illo insolentius ac importunum magis: nam præter id, quod illi de cognata stultitia superest, tuetur illum doctrinæ authoritas, habetq; literarum instrumenta, quibus suam defendat amentiam, quibus cæteri stulti carentes mitius insaniunt, quemadmodum de Rhetore ait Plato: Nam quo erit (inquit) ineptior atq; indoctior, hoc plura narrabit, imitabitur omnia, nihilq; se indignum existimabit. Nihil igitur exitialius, quàm cum ratione insanire. Si quis autem vir bonus & sapiens poßideat, fortaßis bonæ erunt scientiæ, ac reip. vtiles, possessorem autem suum nihilo reddent beatiorem: non enim (vt aiunt Porphyrius & Iamblicus) verborum accumulatio disciplinarumq; multitudo beatitudo est, quæ nec vllum insuper pro rationum ac verborum qualitate accipit incrementum: quod si ita esset, nihil prohiberet illos, qui omnes congregauerunt disciplinas, esse beatos: hunc verò, qui his careat, nequaquam: essentq; philosophi sacerdotibus beatiores. Vera enim beatitudo non consistit in bonorum cognitione, sed in vita bona: non intelligere, sed in intellectu

tellectu viuere: neque enim bona intelligentia, sed bona voluntas coniungit homines Deo, nec aliud efficiunt disciplinæ foris adhibitæ, nisi quia conditionem nobis quandam purgatoriam adhibent, ad beatitudinem aliquid conducentem, non tamen rationem ipsam, qua nobis beatitudo compleatur, nisi eis adsit & vita in ipsam bonorum translata naturam: sæpißimè enim est compertum, vt ait Cicero pro Archia, ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quàm doctrinam sine natura valuisse. Non igitur tam longa, tam difficili, & vix vnquam perscrutabili (vt Auerroistæ contendũt) scientiarum omnium disciplina animum imbuere opus erit, quam ipse etiam Aristot. beatitudinem ait valdè communem, & quam cuncti facilè adipisci queant per disciplinam quãdam & diligentiam, quam scilicet ait facilem, & quasi cõmunem facultatem contemplandi obiectum omnium nobilißimum, scilicet Deum: qui quidẽ tam facilis omnibus communis contemplandi actus, non syllogizando & demonstrando perficitur, sed credendo & colendo. Quæ ergo nunc scientiarum felicitas? quæ sapientum philosophorumq; laus & beatitudo, quibus scholæ omnes perstrepunt, resonantq; encomiis eorum, quorum animas diris cruciatib. distrahi audiunt, videntq; inferi? Vidit hæc August. & timuit, exclamans illud Pauli: Surgunt indocti & rapiunt cælos, & nos cum scientia nostra mergimur in infernũ. Quòd si audendum est verum fateri, tam est scientiarum omniũ periculosa inconstansq; traditio, vt longè tutius sit ignorare, quàm scire. Adam nũquam è beatitudinis paradiso pulsus fuisset, nisi serpente magistro didicisset scire bonum & malum. Et Paulus eiiciendos censet de Ecclesia, qui plus scire volunt, quàm oportet. Socrates, dum omnes fermè disciplinas perscrutatus esset, tunc primùm ab oraculo sapientißimus omnium iudicatus est, cùm se nihil scire palàm fateretur. Tam est scientiarum omniũ cognitio difficilis, ne dicam impoßibilis, vt prius vita tota hominis deficiat, quàm vel vnius disciplinæ minima ratio perfe-

ctè investigari poßit. Quod mihi hîc affirmare videtur Ecclesiastes, dum ait: Intellexi, quòd omnium operum Dei nullā possit homo invenire rationē eorum, quæ fiunt sub sole, & quantò plus laborauerit ad quærendum, tātò minus inveniat, etiāsi dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. Nihil homini pestilentius contingere potest, quàm scientia: hæc est vera illa pestis, quæ totum ac omne hominum genus ad vnum subvertit, quæ omnem innocentiam expulit, & nos tot peccatorum generibus, mortiq; fecit obnoxios, quæ fidei lumen extinxit, animas nostras in profundas coniiciens tenebras, quæ veritatem damnans, errores in altißimo throno collocauit. Quare iam non vituperandi mihi videntur Valentinianus ille Imperator, quē acerrimum literarum hostem extitisse aiunt, atq; Licinius imperator, qui literas virus ac pestem publicam dictabat: quin & Ciceronem ipsum fontem literarum abvndatißimum refert Valerius tandem literas contempsisse. Tanta autem est veritatis ampla libertas, liberaq; amplitudo, vt nullius scientiæ speculationibus, non vllo sensuum vrgenti iudicio, non vllis logici artificij argumentis, nulla probatione evidente, nullo syllogismo demonstrante, nec vllo humano rationis discursu poßit deprehendi, nisi sola fide: quam qui habet, is ab Arist. in Priorum resolutionum lib. dicitur melius dispositus, quàm si esset sciens: quod exponens Philoponus, ait, id esse melius cognoscentem, quàm per demonstrationem, quæ per caussam fit. Et Theophrastus in suis Transnaturalibus sic ait: Vsque ad aliquid quidem possumus per causam speculari, principia à sensibus sumentes: quādo autem ad ipsa extrema & prima transierimus, non amplius possumus scire, siue quia non habemus causam, siue propter intellectus nostri infirmitatem. Et Plato in Timæo ait, quòd illa explicare plus est, quàm vires nostræ sufficiant, sed credi iubet iis, qui antè dixerunt, quanquam nulla demonstrationis neceßitate loquantur: fuerunt enim Academici philosophi in precio, qui dixerūt Nihil posse affirmari: fue-

ri: fuerũt Pyrrhonici, & alij multi, qui quidem nihil affirmabant. Nihil itaque præcipuum habet scientia supra ipsum credere, vbi videlicet probitas authoris mouet discipulorum liberam credendi voluntatem. Hinc Pythagoricum præsumptum illud de magistro responsum, Ipse dixit. Et Peripateticorum illud vulgatum proverbium, Vnicuique perito in arte sua credendum est. Sic creditur Grammatico de verborum significationibus. Credit Dialecticus de parte orationis à Grammatico accepta. Assumit à Dialectico Rhetor argumentationis locos. Poeta mensuras mutuatur à Musico. Geometra proportiones sumit ab Arithmetico. Astrologus vtrisque fidem dat. Deinde Transnaturales coniecturis vtuntur naturalium, & quisque artifex rectè præsumit de statutis alterius. Habet enim quævis scientia certa quædam principia, quæ credere oporteat, nec vllo modo queant demonstrari: quæ si quis pertinacius negare velit, non habent philosophi illi, quo contra illum disputent, moxq; dicent, Contra negantem principia non esse disputandum, aut ad alia quædam extra scientiæ metas relegabunt, vt si quis (dicunt) neget ignem esse calidum, proiiciatur in ignem, & quæratur ab eo quid sentiat. ita demum ex Philosophis tortores fiunt & carnifices, volunt nos vi cogere fateri id, quod ratione debuerant docere. Proinde nil Reipub. infensum ac perniciosum magis, quàm literæ, quàm scientiæ: in qua si qui eruditione & scientia præditi sunt homines, corũ arbitrio, velvti plus sapientium plurimum res geruntur, ac plebis simplicitate, multitudinisq; imperitia freti, omnem magistratus authoritatem sibi soli vsurpant, vnde Reipublicæ status à populari in oligarchiam migrat, atq; èxinde in factiones diuisa, in tyrannidem facilè transit, quam nemo vnquam vspiam terrarum obtinuisse legitur sine scientia, sine doctrina, sine literis, præter vnum L. Syllam Dictatorem, qui solus sine literis Rempublicam occupauit, in quo tamen litterarum ignorantiæ vel hoc Respublica maximè debet, quòd tyranni-

dem ſponte tandem depoſuerit. Præterea omnes ſcientiæ, nil niſi decreta & opiniones hominum ſunt, tam noxiæ, quàm vtiles, tam peſtiferæ, quàm ſalubres, tam malæ, quàm bonæ, nuſquam completæ, ſed & ambiguæ, plenæ erroris & contentionis. atque id nunc ita eſſe, per ſingulas ſcientiarum diſciplinas progrediendo oſtendemus.

De literarum elementis, Cap. II.

NAm in primis quis non videt bene dicendi artes, dico Grammaticam, Logicam, Rhetoricam, quæ ſolùm veſtibula ac fores ſcientiarum ſunt, non autem ſciētiæ, ſæpe non minus peſtilitatis adferre, quàm voluptatis: quibus tamen nulla alia veritatis regula eſt, quàm primorum quorumcunq; inſtituentium placita atque voluntas. quod ab ipſis vſq; literarum inventis, quæ prima artium illarum elementa inſtrumentaq; ſunt, pleniſſimè conſtat: quarum primæ fuerunt Chaldææ, inventore Abrahamo, vt ait Philo, quibus Chaldæi, Aſſyrij, & Phœnices vſi ſunt: ſed ſunt, qui aiunt, Aſſyriis primum literas dediſſe Rhadamanthum. Poſt has Moyſes literas tradidit Iudæis, fortè non quidem his characteribus, quibus hodie vtuntur, quæ inventum putantur Ezræ, quem omnium ferè veteris inſtrumenti librorum ſcriptorem exiſtimant. Porrò quidam Linus Chalcides literas ex Phœnice tulit ad Græcos, ſed Phœniceas, donec Cadmus Agenoris filius alio charactere illis nouas literas daret numero ſexdecim, quibus Troiano bello quatuor addit Palamedes. Poſtea totidem Simonides Melicus. Aegyptiis autem primum ſcribendi vſum tradidit quidam nomine Memnona per animalium effigies, vt in obeliſcis cernitur, ſed literas illis primùm dedit Mercurius, ille videlicet, quē Lactantius ait quintum Mercurium fuiſſe, cui Vulcanus Nili filius ſucceſſit in regnum. Latinis verò litteras tradidit mulier Nicoſtrata, cognomento Carmentæ. Septem itaque literarum genera

genera antiquitus præcellebant, Hebrææ, Grææ, Latinæ, Syriæ, Chaldææ, Aegyptiæ, & Geticæ, de quibus in pervestuto codice hos sequentes versiculos sese legisse refert Crinitus.

Moyses primus Hebraicas exarauit literas.
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas.
Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata.
Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas.
Isis arte non minore protulit Aegyptias.
Galfila prompsit Getarum quas videmus vltimas.

Ceteræ verò gentes & barbaræ nationes recentioribus tēporibus nouas literas invenerunt. Nam Gotthis Cordanus Episcopus literas dedit, & antiqui Franci, qui sub Marcomiro & Pharamundo Gallias devicerunt, suos habuere literarum characteres à Græcis parum distantes, quibus Vuastaldus eorum patrio sermone descripsit historiam, sed invētore illarum literarum incerto: extant etiam aliæ Francorum literæ, quarum inventor quidam nomine Doracus, sed à Vvastaldi charactere longè diuersæ: & adhuc aliæ inventore Hicho Franco, qui cum Marcomiro ad ostia Rheni venit è Scythia. Quin & Beda aliquas descripsit, sed incerto inventore, aliquorum Normanorum literas. Et multæ aliæ gentes simili modo vel nouos sibi literarum characteres constituerunt, vel ab antiquis acceptos pro parte aut immutarunt, aut corruperunt, vt Dalmatæ Græcas, & Armenij Chaldæas: at Gotthi, Longobardíque Latinarum literarum characteri dehonestauerūt. Multæ præterea antiquæ literæ perierunt, sicvti veterum Hetruscorum, quæ tamen olim Plinio, Liuióque testibus, magno in precio fuerunt apud Rom. & adhuc cernuntur in antiquis monumentis harum effigies, sed penitus incognitæ: nam Romanis olim orbem terrarum vastātibus, obsoletis antiquis & cuiusque nationis propriis, suarum vsum literarum illis violenter imponebant. Sic Hebræorum literæ sub captiuitate Babylonis perierunt, & lingua eorum à Chaldæis corrupta est. Sic antiqua

Germanorum, Hispanorum, & aliarum nationum literæ introductis Romanis characteribus perierunt, linguæq; earum gentium corruptæ sunt. Contrà Romanorum & literæ & lingua à Gothis, Longobardis, Francis, aliisq; barbaris gentibus vice versa corrupta sunt & immutata: neque enim Latina lingua, ea ipsa est hodie, quæ olim: & de Hebræa lingua & charactere inter ipsos Thalmudistas non modica dissensio est: nã Rabbi Iehuda ait, protoplastum Adamum Aramæo idiomate locutum. Marsutra ait, traditam à Moyse legẽ charactere, qui dicitur Hebræo, idiomate verò sancto, quæ ab Esdra in Aramæum idioma, Assyriosq; characteres mutata, paulò pòst characteres retinẽs Assyrios, sanctum idioma resumpsit. Hebræo charactere cum Aramæo sermone relictis Chusi, hoc est, iis, qui simul legem susceperunt, & idola colunt, vt Samaritæ. Alij dicunt, non aliis à primordio, quàm nunc characteribus scriptam fuisse legem: propter prævaricationem autem aliquando mutatum fuisse characterem, sed post pœnitentiam restitutum. Rabbi Simon Eleazaris filius, & sermonem & characterem nullo tẽpore mutatum putat. adeò de Hebraicis, ne apud ipsos Hebræos quidem aliquid habetur certi. Atque hæc est temporum vicißitudo, vt nullæ sint literæ, nullæ linguæ, quæ hodie formam antiquitatis suæ agnoscant, aut intelligant.

De Grammatica, Cap. III.

AT ex his tam inconstantibus & ad omne tempus mutabilibus principiis, literarum dico & linguarum, prior Grammatica, deinde cæteræ, quas diximus, benè dicendi artes prodiere. Nam cùm parum visum esset literas scire, nisi certo gradu formáque iungerentur, atque ex literis syllabæ, ex illis tandem verba & dictiones formarentur, sibiq; ad intelligentiam sermonis iungerentur, ausi sunt ingeniosi homines loquẽdi regulas, videlicet constructus, regiminis & significatorum ponere

ponere, ac velut linguæ frænum iniicere, vt quicquid secundũ illas diceretur, benè dictum esset, essetq; ars benè dicendi, vocaruntq; artem hanc Grammaticam. Eius invẽtor apud Græcos primus traditur Prometheus: Romam primus intulit Crates Mallotes, missus ad Senatum ab Attalo, inter secundum & tertium bellum Punicum: quam postea magno fastu professus est Palæmo, adeò vt nomen arti indiderit, voceturq; Grammatica ars Palæmonia, vir admodũ arrogãs, vt iactaret secum & natas literas, & interituras, támque superbus, vt omnes æui sui doctißimos viros contemptui haberet: etiam ipsum M. Varronem porcum appellare ausus sit. Veruntamen ipsa Latina Grãmatica tam egena est, ac Græcæ literaturæ obnoxia, vt qui hãc non calleat, is è Grammaticorum numero protinus sit eiiciendus. Omnis itaque Literaturæ seu Grammaticæ ratio, non nisi in solo vsu Maiorum, authoritateq; consistit: quibus placitum est, ita rem vocari, sicq; scribi, verbáque sic & sic componi & construi. quod ipsi tunc benè dictum vocant. Vnde Grammatica se rectè loquendi artem iactat, sed falsò, cùm idipsum longè melius discimus à matribus, aut nutricibus mulierculis, quàm à Grammaticis. Gracchorum linguam (qui eloquentißimi sunt habiti) mater Cornelia formauit. Silem Aripithis, Scythiæ regis filium Istrine mater Græcam linguam docuit. Notum est in multis provinciis exterarum gentium colonias inductas, natos filios matrum sermonẽ semper tenuisse. Hinc Plato atq; Quintilianus de deligenda pueris nutrice idonea, tam solicitè statuerunt. Absit ergo, vt hanc rectè loquendi rationem ab illis in Grammatistas transferamus: qui cùm nihil præter vnam Grãmaticam profiteantur, nihil sciunt minus. Siquidem Priscianus hanc ne toto vitæ suæ tempore discere potuit: & Didymus de ea quatuor, siue, vt alij dicunt, sex millia librorum scripsisse perhibetur. Legimus Claudium Cæsarem ita fuisse Græcis literis deditum, vt tres literas nouas illi linguæ adinvenerit, quas postea Princeps nõ omisit. Et Carolus ille Magnus Germani-

cæ linguæ Grammaticam commentus est, mensibusq; ac ventis noua nomina indidit. Et in hunc vsque diem dies noctesq; laboratur, scribuntur Commentaria, elegantiæ, quæstiones, annotationes, scholia, obseruationes, castigationes, centuriæ, miscellanea, antiquitates, paradoxa, collectanea, additiones, lucubrationes, iteratæ ac reiteratæ editiones. Atque interim parturiuntur nobis totidem Grammaticæ, quot sunt Grammatici. Neque tamen quispiam illorum, siue Græcus, siue Latinus fuerit, rationem reddidit, quomodo orationis partes distinguendæ sunt, quis illarum in cōstructione seruandus ordo: an quindecim duntaxat sint pronomina, vt sentit Priscianus, an plura, vt Diomedes & Phoca voluerunt: an participium per sese positum remaneat aliquando participium, vtrum gerundia nomina sint an verba: cur Græcis neutri generis pluralia nomina cum verbo singularis numeri coniūgantur. Qua ratione liceat Latinis nomina terminata in a & in us proferre in um, sicvt pro margarita margaritum, pro punctus punctum: quo modo nominatiuus Iupiter producat genitiuum Iouis. Atque, qua ratione verba neutralia alij admittunt, alij excludunt. Cur plerasque Latinas dictiones alij cum Græca diphthongo scribūt, alij non, vt fœlix, quæstio. Atque, an Latinè æ, & œ diphthongi scribantur tantùm, & non proferantur, aut ambæ vocales, sicvt scribuntur, ita sub vna syllaba exprimantur. Similiterq́;, cur in Latinis plerisque vocabulis, aliqui y Græco, alij i Latino solummodo vtantur, sicvt in Considero. Item in aliquibus quidam duplicant literas, quidam nō, vt in caussa, relligio. Cur caccabus, cùm habeat primam syllabam positione geminati cc productam, nihilominus à plerisque Poetis vtplurimum corripiatur. Itē, vtrum Aristotelis anima scribi debeat endelechia per delta, vel entelechia per tau. Prætereo infinitas & nunquā cessaturas eorum contentiones de accētibus, de orthographia, de pronuntiatione literarum, de figuris, de etymologiis, analogiis, déque cæteris præceptionibus & regulis, inflexionibus

& modis

& modis significandi: de mutatione casuum, varietatéque temporum, modorum, personarum, numerorum, déque variis impedimentis, & ordine constructionis: denique de ipso literarum Latinarum numero ac genealogia: & vtrùm H, sit litera, nec ne, & huiusmodi plura. Ita non solùm in dictionibus & syllabis, sed & in elementis nulla ratione reddita à se invicem dissentiunt. Cuiusmodi pugnã Lucianus Samosatensis de S, T, cõsonantibus lepidißimo libello derisit, cuius exemplum esse potest in thalassa & thalatta. Quidam etiam Andreas Salernitanus de ea re grammaticale bellum studiosa fácundia descripsit. Sed pauca & modica hæc sunt. Plura & maiora de nominum deprauatis interpretationibus dicere possemus, quibus vniuerso orbi plurimum imponunt, è quibus primum in Rep. non minima mala procedunt, dum legibus subiici, seruitutem exponunt: ciuium autem libertatem interpretãtur eam, vbi vnicuique licet, quod libet: ac isonomiam, hoc est, iuris æqualitatem dicunt, vbi omnibus indiscretim idem ius, idem præmium. Simili modo tranquillum imperium aiunt, vbi omnia Principis libidini obsecundant: felicißimum, vbi populus luxu defluit & otio. Similibúsque admodum multis & medicina, & leges, & canones corruptæ sunt expositionibus, quibus cogũt ipsas etiã sacras literas ipsumq; Christum à se dissentire, contorquentes illas non ad sensum Spiritus sancti, nec ad communem hominũ salutem, sed ad suum ipsorum compendiũ. Ex qua re sæpè grauißima imminerunt pericula, vt solet error in vocabulis errorem párere in rebus. Cuiusmodi deceptus quondam Rex primus Hebræorum Saul in verbo Zobar, quod & masculum significat & memoriam, cùm dixisset Deus: Delebo memoriam Amelech, ipse Saul putabat, si mares abstulisset, se satisfecisse præcepto. Contigit & Græcis & Italis similis error in verbo Phos, quod & hominem significat & lumen. Vnde quondam Saturnalium cultores verbi ambiguitate decepti, hominem quotannis Saturno immolarunt, dum illum accensis luminibus

æquè placare potuissent. Quæ gens tam stulta, tandem Hercule magistro resipuit. Tandem etiam Theologi, & fratres cucullati, sese Grammaticis inserētes, de verborum significationibus cum multis hæresum appendicibus digladiantur, evertentes scripturas occasione Grammaticæ, interpretes mali effecti eorum, quæ bene dicta sunt, homines vani, & verè infelices, per artem suam semetipsos excæcantes, fugientes lumen veritatis: & dum virtutem dictionum curiosè nimis scrutantur, sensum scripturarum nolunt intelligere, sed nuda vocabula tenentes circa illa morantur, subvertentes & amittentes verbum veritatis. Sicvt narratur de sacrificulo illo, siue verum, siue fabula sit, qui cùm plures haberet hostias, ne in Grammaticam committeret, in hæc verba consecrauit: Hæc enim sunt corpora mea. Vndénam orta est illa Antidicomarianitarum & Eluidianorum execranda hæresis, diuæ Christi matris perpetuā virginitatem negantium, nisi ex hoc vnico vocabulo Donec: vbi legitur in Euangeliis, Quoniam Ioseph non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. At quantam Latinæ cum Græca Ecclesia contentionem concitarunt duæ illæ dictiones, Ex & Per, Latinis asserentibus spiritum sanctum procedere ex patre & ex filio, Græcis autem dicentibus nō ex filio, sed ex patre per filium? Quantas rursus Tragœdias mouit dictio illa Nisi, in Concilio Basiliensi? Bohœmis vtriusq; speciei communionem necessariam affirmantibus, quia scriptum sit: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Vndénam illa Vualdensium & sequacium recentiorumq; circa Eucharistiam hæresis? nisi ex illa dictione Est, quam illi symbolicè ac significatiuè duntaxat dictam volunt, tropumq; subesse verbis: Romana Ecclesia illam essentialiter exponente? Sunt adhuc aliæ grāmaticorum perniciosæ hæreses, verùm tā occultæ, tamq; subtiles, vt nisi Oxonienses acutissimi Anglorum theologi, atq; Parisiensiū Sorbonistæ, lynceis oculis has perspexissent, magnif-

que

que sigillis condemnassent, vix aliquis posset præcauere. Eiusmodi sunt, si quis æque benè dictum senserit, Christus prædicas, CHRISTVS prædicat, Ego credis, Tu credit, Credens est ego. Item, quod verbum, manens verbum, potest priuari omnibus accidentibus. Item, quòd nullum nomen est tertiæ personæ, & his similia. Quæ profectò si hæretica dici debeāt, hæretici erunt in primis propheta Esaias & Malachias, quorum vterque inducit Deum de se ipso loquentem: Prior ad Ezechiam his verbis: Ecce ego addet super dies tuos, &c. non enim dicit Addā, sed addet. Alter sic: Et si domini ego, vbi est timor meus? quo in loco facit Deum pluratiuè se appellare dominos: sed multò magis hæretici erunt omnes, qui nunc per vniuersum Romanum orbem habentur Theologi, quatenus vniuersam orthodoxæ Ecclesiæ doctrinam nouitate pronūciationis contra omnem Grammaticorum artem ac vsum ad confictas voces mōstrosa vocabula, & perplexa sophismata protraxerunt, ausi insuper docere theologiam ipsam incorrupto sermone tradi non posse. Sunt infinita horum similia: & miserandum est ætate nostra, quantas contentiones & errores moueant pertinaces Grammatici & superbi sophistæ suis peruersis vocabulorum interpretationibus, dum alij ex verbis colligunt sententias, alij contrà ex sententiis colligunt verba. Hinc in Medica arte, in vtroque Iure, in Philosophia & Theologia, cæterisq; facultatibus literarū infinitæ cōtentiones erroresq; quotidie insurgunt. Nihil enim demonstrant Grāmatici, sed solis nituntur authoritatibus, quæ sæpissimè inter se tam variæ sunt atque discordes, vt necessarium sit plurimas illarum esse mendaces, quarum præceptionibus qui maximè confidunt, hi rectè loquuntur omnium minimè. Omne enim sermonis ius nō apud Grammaticos, sed penes populum existit, & vulgari cōsuetudine benè dicendi vsum sortitur. Latini autem sermonis vigor postquam inualescentibus barbaris apud populum esse desierit, eius ratio tamen non à Grāmaticis, sed idoneis & do-

ctis scriptoribus, vti à Cicerone, Catone, Varrone, vtroque Plinio, Quintiliano, Seneca, Suetonio, Quinto Curtio, Tito Liuio, Sallustio, similibusq; est petenda: quos penes solos restant antiquæ deliciæ Latinitatis, vsusq; rectè loquendi, non apud Grammaticos literatores, qui suis regulis de verborum & casuum inflexionibus, compositionibus, & deponentiis ipsi latinitati plurimum imponunt, ac talia sæpissimè construunt vocabula, quæ fas non sit homini Latino vsurpare, nisi fortè Parisiensis Sorbona inter articulos referat. Si quis dicat, de veritate sermonis Latini fidem Grammaticis non habendam, atq; tamen hi literatores Grammatici sese solos scriptorum omniũ censores, iudices & interpretes constituunt, ac authores omnes librosq; in ordinem redigere, aut è canone submouere sibi arrogant, nullus vnquam tam excellentis ingenij author extitit, qui maledicam istorum linguam euaserit, quem non taxauerint, aut in quo non plurimum culpauerint. Criminantur in Platone confusionem & ordinẽ desiderant, de cuius vitiis Georgius Trapezuntius libros composuit, qui ab aliis idcirco Cónotimon & Etynim vocatus est, vt narrat Crinitus. Quærunt in Aristotele dilucidam perspicuitatem, arguunt tenebrosam eius obscuritatẽ, & sepiam vocant: taxant Vergilium, vt pauci ingenij, & compilatorem, aliorumq; vsurpatorem criminantur. Tullio non satisfacit Demosthenes, & ille summus Latinorum rhetor à Græcis repetundarum petitur, & multis nótis accusatur, timidus, superfluus in repetitionibus, frigidus in facetiis, lentus in principiis, ociosus in digreßionibus, raro incalescens, tardè assurgẽs: quin & à nostris etiam reprehensus, à M. Capella tanquam turbato numero locutus, ab Apollinari flaccidus & supinus notatus est: iamq; etiam Liuianas orationes Trogus pro fictis damnat, & Horatio non placet Plautus, idem ab incompositis versibus damnat Lucilium, vt turbidum flumẽ nullis bene digestis multa dicitur inuoluere Plinius, nimiũ fertur indulgere genio Ouidius, ab Asinio Pollione pro

affectatore

affectatore repræhenditur Salustius: furta & aliena prorsus recitasse, & à Labeone & Scipione adiutus arguitur Terentius: Seneca calx sine arena vocatus est, quem his verbis taxat Quintilianus: Si nullũ æqualium contempsisset, si partim non concupisset, si non sua omnia amasset, si rerum pondera minutißimis sententiis non fregisset, sensu potius eruditorum, quàm puerorum amore comprobaretur. Sed & M. Varro porcus appellatus est, & Ambrosius cornicula & fabulator nuncupatus: Macrobius homo eruditißimus, impudentis & ingrati ingenij taxatus: & ab Laurentio Valla Grammaticorum omnium eruditißimo, nullis eorum, qui vnquam Latinè scripserunt, indultum est, & illum laniauit Mancinellus. Erat olim inter Grãmaticos de lingua Latina bene meritus Seruius, & hunc impugnauit Beroaldus: tandem & hunc posteriores Grammatici velvti barbarum omnino aversantur. Sic Grammatici omnes alter in alterum furere soliti sunt: denique horum opera factum est, vt sacræ Scripturæ traductio correctionis prætextu, toties immutata, iam tota à se ipsa dissonet: horum censuris de Apocalypsi Ioannis Apostoli, de Epistola Pauli ad Hebræos, de Epistola Iudæ, & aliis plerisque noui Testamenti capitulis diu dubitatum est: quin & Euangelia ipsa ad problemata revocare conati sunt. Sed iam ad Poetas.

De Poesi, Cap. IV.

POesis ipsa, authore Quintiliano, altera Grammaticæ pars est, hoc ipso non modicum superba, quòd olim theatra & amphitheatra, augustißima hominum ædificia, non philosophis, non iurisconsultis, non medicis, non rhetoribus, non mathematicis, non theologis, sed ipsis Poetarum fabulis ingentibus sumptibus extructa sunt. Ars non in aliud inventa, nisi vt lasciuientibus rhythmis, syllabarum numeris, ac

ponderibus, nominúmque inani strepitu, stultorum hominum aures demulceat, ac fabularum oblectamentis, mendaciorúmque centonibus decipiat animos. Quocirca architectrix mendaciorum & cultrix perversorum dogmatum dici meruit; atque vt, quod ad furorem, & temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus, certè interritam illam mentiendi fiduciam, quis æquo animo ferret? quem enimangulum insanis nugis fabulisque reliquit vacuum? Iam enim ab ipso chaos faciens exordia fabularum narrat cæli sectiones, Veneris partus, Titanum pugnam, Iouis incunabula, Rheæ fraudes, & lapidis suppositiones, Saturni vincula, gigantum rebellionem, Promethei furtum atque supplicium, Deli errores, Latones labores, Pythonis cædem, Tyri insidias, Deucalionis invndationes, hominúmque ex lapidibus ortum, Iacchi dilaniationes, Iunonis dolum, Semeles conflagrationem, Bacchi vtranque stirpem, & quæcunque de Minerua, Vulcano, Erychthonio, Boria, Orichia, Theseo; Aegeo, Castore, Polluce, raptu Helenæ, & morte Hippolyti in fabulis Atticis referuntur. Præterea errationem Cereris, raptam & inventam Proserpinam, & quæcunque de Minoe, de Cadmo & Niobe, de Pentheo, Atthæo, Oedipode, de Herculis laboribus, de Solis & Neptuni pugna, Athamantis insania, de Io in vaccam mutata, & eius custode Argo à Mercurio perempto, & quæ de Vellere aureo, Peleo, Iasone, Medæa; item de Agamemnonis morte & Clitemnestræ supplicio, & quæ de Danae, Perseo, Gorgane, Caßiopæa, Andromeda, Orpheo, Oreste, de Aeneæ & Vlyßis erroribus, de Circe, Thelagonio, & Æolo, Palamede, Nauplio, Aiace, Daphne, Ariagne, Europa, Phædra, Pasiphae, Dedalo, Icaro, Glauco, Athlante, Geryone, Tantalo, de Pane, Centauris, Satyris, Syrenibus, & reliquis huiusmodi insignibus mendaciis memoria prodidit. Nec interim humanis rebus cõtenta, ipsos denique deos in fabularum suarum

rum partem vocat, eorum ortus, interitus, lites, iurgia, odia, iras, prælia, vulnera, lamentationes, vincula, amores, lenocinia, libidines, fornicationes, adulteria, cum hominibus & bestiis concubitus, & quæ his absurdiora & nefanda magis, venenosis verborum leporibus, & noxia carminis suauitate texens, non præsentes tantum fallit ac inficit, sed furiosa hæc venefica pulchris versiculis metrisque seruata, etiam posteris communicat, & tanquam rabidi canis morsu quoscunque dogmatibus suis mendaciisque semel infecerit, consimili rabie furere compellit. Tanta enim arte mendacia eius conficta sunt, vt non rarò veris præiudicent historiis. Quemadmodum de ementito Didonis cum Ænea adulterio, atque capto à Græcis Ilio, manifestum est. Sunt tamen, qui ad tantum insaniæ furorem devenerint, vt illi nonnullas diuinitatis sortes inesse putent, quia dæmones olim poeticis versiculis responsa dederunt: hinc illos prophetas ac vates, diuinóque spiritu afflatos vocat, ac poetarum nugacißimis versiculis tanquam oraculis ad diuinandum vtuntur. Hinc apud priscos sortes Homericæ cognominatæ sunt, ab Homeri versiculis: sicvt à Virgilij carminibus sortes Vergilianæ, quarum in vita Adriani meminit Spartianus. Quæ superstitio hodie & ad Sacras literas, & Psalmorum versiculos translata est, etiam non improbātibus plerisque nostræ religionis Magistris nostris. Sed ad poesim revertamur. hanc Augustinus à ciuitate Dei exulare iubet, Ethnicus Plato à sua Republ. expellit, Cicero admitti vetat. Socrates admonet, si cui fama maximè curæ est, illámque seruare cupiat illæsam, is caueat, ne poetam aliquem inimicum habeat, quia non tam magnam in laudando, quàm in maledicendo & vituperando vim habent. Minos rex iustissimus abs Hesiodo & Homero celebratus, quia Atheniensibus bellum intulit, tragicos poetas in se concitauit, qui illum apud inferos relegarunt. Penelopem ab Homero singulari pudicitia illustratam, Lycophron aliquot procis concubuisse ser

bit. Didonem Carthaginis conditricem continentißimam viduam, Ennius Poeta Scipionis gesta decantans, primus Aeneam adamaſſe finxit, quem tamen ex ratione temporum vidiſſe vnquam non potuit: quod mendacium Vergil. deinde ſic ornauit, vt pro vera creditum ſit hiſtoria. Tandem eovſque hæc mentiendi licentia maledicendique improbitas proceßit, vt neceſſe fuerit legem illis per cenſores præſcribere, qua eiuſmodi Poetarum probra atque mendacia reprimerentur. Sed & apud priſcos Romanos ipſa poeſis palam probro habebatur, atque adeò vt (Gellio & Catone teſtibus) qui in illa ſtuderet, publicus graſſator vocaretur: quin & à M. Catone ob id taxatus fuit Q. Fuluius, quòd Proconſul miſſus in Aetoliam, Ennium Poetam ſecum aſſumpſerit: & Imperator Iuſtinianus illius Profeſſores nulla prorſus immunitate dignatur: Homerum etiam, quem omnium Poetarum Philoſophum, & omnium Philoſophorum Poetam vocant, velvti inſanientem quinquaginta drachmis Atheniēſes mulctauerunt: & Tichteum Poetam velvti mentis inopem deriſerunt: quin & Lacedæmonij Archilochi Poetæ libros è ciuitate ſua exportari iuſſerunt. Sic poeſim ipſam probißimi quique tanquam mendaciorum parentem aſpernati ſunt, Poetis adeo monſtrosè mentientibus: quippe quibus ſtudium eſt nihil ſani dicere, aut literis prodere, ſed conſarcinatis verſiculis, ſtultis auribus cantillare, & fabularum involucris perſtrepere, & ſuper fumo machinari omnia, ſicvt alicvbi cecinit Campanus:

> Viuunt carmine inſani Poetæ,
> Si nugas adimas, fame peribunt.
> His mendacia ſunt opes & aurum,
> Fingunt quæq; volunt, putantq; palmam
> Mentiri benè glorioſiorem.

Sunt præterea apud Poetas acerrimæ contentiones, nō ſolùm de carminis charactere, de pedibus, de accētibus, & ſyllabarum

barum quantitatibus, (nã de iis etiã triuiales quiq; Grammatici concertant) sed de iis ipsis suis nugis, figmentis atq; mendaciis, vtputà de nodo Herculis, de casta arbore, de literis Hyacinthi, de filiis Niobe, de arboribus apud quas Latona Dianã peperit. Item de Homeri patria, deq; eius sepulchro, atq; utrũ Homerus an Hesiodus ætate superior sit, an Patroclus antiquior Achille, quo corporis habitu Anacharsis Scytha dormierit, cur Homerus nõ honorauerit carmine Palamedẽ, vtrũ Lucanus inter Poetas aut Historicos reponendus sit. Item de furtis Vergilij, & quo anni mense mortuus fuerit, &, Quis exiguos elegos emiserit author, Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est. Omnia autem Poetarũ carmina plena fabulis sunt, non nisi sub adulationis, aut detractionis pessimorũ vitiorum prætextu ad stultorum delectationem decantata. Quicquid agunt Poetæ, narrent, laudent, invocent, fabulis suis adulantur. Rursus invehant, mordeant, accusent, fabulis debacchantur, semper verò insaniũt. Rectè igitur Democritus hanc non artẽ, sed insaniam vocat. Et Platonis sententia est, frustrà Poeticas fores compos sui pepulit. Tunc siquidem admiranda canunt Poetæ, quando videlicet insaniũt, aut temulẽti sunt. Hinc Augustinus Poesim vocat vinũ erroris, ab ebriis Doctorib. propinatũ. Hiero. eam demonũ cibum appellat. Ars insuper pertenuis & nuda, quæ per se quidem tota insulsa res est, nisi alia quavis disciplina vestiatur, condiaturq;; ars esuriens, semperq; famelica, & tanquam mures alienum panem comedens, atque tamen nescio quam inter nugas & fabulas cum Tithonis cicadis, Lyciorũ ranis, & Myrmidonum formicis polliceri audet immortalem gloriam nominis, ac dicere,

> Viuite felices, si quid mea carmina possunt.
> Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo.

quæ revera aut nulla est, aut nihil profutura. Sed hoc munus docent Historici, non Poetarum, sed suum esse.

Est autem Historia, rerum gestarum cum laude aut vituperio narratio, quæ magnarum rerum consilia, actiones, exitus, regúmque & magnorum virorum actus, cum temporum & locorum ordine ac descriptione, tamquam viua quadam pictura ante oculos exponit, ideoq; hanc tanquam vitæ magistram, & ad eius institutionem vtilißimam censent fermè omnes, eo quòd multarum rerum exemplis, cùm optimos quosque ob laudis, nominisq; immortalem gloriam, ad præclara quæque facinora accendat, tum quòd impios quosque ac prauos perpetuæ infamiæ metu à vitiis deterreat, quamvis res hæc sæpißimè in diversum cesserit, & multi, quod Liuius dixit de Manlio Capitolino, malint esse famæ magnæ, quàm bonæ, & pleriq;, quod virtutibus nequeũt, sceleribus innotescere volunt, inscribiq; Historiis. quemadmodũ de Pausamia Macedone adolescente Philippi Regis parricidio illustri, ex Trogo recitat Iustinus, atq; de Herostrato, qui Dianæ Ephesiæ templum, opus omnium præclarißimum, à tota Asia annos ducentos ædificatum incendit, narrant Gellius, Vale. atq; Solinus. Et quãquam seuerißimis legibus cautum fuerit, ne quis hominem illum voce scriptóve nominaret, finem tamen, cuius gratia perpetrauit scelus, adsecutus est, fama videlicet & nomine eius per tot sæcula ad nos vsque deductis. Sed ad historiam revertamur. Hæc cum maximè omnium rerum seriem, fidem, consonãtiam, veritatémque exposcat, illa tamen minimè omnium præstat: tam inter se dissentiunt Historiographi, tam varia & diversa de eisdem tradunt, vt impoßibile sit plurimos illorum non esse mendacissimos, non dico solùm de principio mundi, de diluuio vniuersali, de vrbe condita, à quibus exordiis res gestas sese scribere profitentur, cùm primum illorum omnes ignorent, alterum non omnes credant, tertium penes eos incertum sit. Quare cùm hæc remotißima sint, nec æqua ratione ab omnibus

mnibus recepta, habeant erratorũ illorum veniam. Sed de posterioribus temporibus haud poterit illis non imputari mendaciorum culpa: causæ autem tantæ illorum dissonantiæ multæ sunt. Nam pleriq; eo quòd narratorum tẽporibus, locis, personis, gestis nõ adfuerunt, ex aliorum relatu populares sermones colligentes, nihil certum, nihil constans scribunt: quo vitio à Strabone taxantur Eratosthenes, Metrodorus Sceptius, Posidonius, & Patrocles geographus. Sunt alij, qui cum partem rerum viderint, quasi in transitu militari, aut prætextu votorum mendici per xenodochia provincias transcurrentes, conscribere audent Historiã: cuiusmodi quondam Onosicritus, & Aristobulus scripserunt de India. Sunt, qui delectationis causa rebus veris nonnihil admentiuntur, sæpè etiam veritatem omittentes, de quo Herodotum notat Diodorus Siculus, ac Trebellium Liberianus & Vopiscus, atque Tacitum Tertullianus & Orosius, in quorum numerum etiam Danudem & Philostratum reponemus. Sunt etiam, qui res veras ad fabulas convertunt: quales Gnidius, Ctesias, Hecatæus, & plures alij antiquorum Historici. Sunt & multi, qui impudenter Historiographorum nomine se iactantes, ne videantur quicquam ignorare, aut aliquid aliud ab aliis retulisse, dum de ignotis & inaccessis provinciis verbosa nouitate scribere præsumpserunt, nil nisi elegantes nugas & monstrosa mendacia tradiderũt: cuiusmodi ea, quæ de Arimaspis, Gryphis, Pigmæis, & Gruibus, ac de Gynocephalis, & Astromoris, Hypopodibus, Phannisiis, Troglodytis legimus. quorum erroribus proximi sunt, qui sub arctico mare congelatum affirmarunt, atq; tamẽ inveniunt stultos, & sine iudicio homines, qui illis talia credant, ac pro oraculis habeant: at ex horum numero sunt Ephorus, qui vnam dũtaxat ciuitatem esse Hibernis tradidit, cùm illi tantã Hesperiæ partem inhabitare noscuntur. Et Stephanus Græcus, qui Francos Italiæ populos, & Viennam oppidũ esse Galilææ, pro Galatiæ dixit. Et Arianus Græcus, qui Germa-

norũ ſedes non procul ab Ionio aſſerit, quibus accedit & Dionyſius in his, quæ falsò tradidit de Pyrenæis montibus. Præterea quæ Cornelius Tacitus, Marcellus, Oroſius, Blondus de Germaniæ locis diſſerunt, magna ex parte à veritate diſcrepant. Similiter falsò ſcribit Strabo Iſtrum, hoc eſt Danubiũ, non procul ab Adriatico oriri, & Herodotus eundem ab Heſpero fluere, & apud Celtas, qui omnium in Europa extremi ſunt, oriri, & ad Scythiã ingredi, & iterũ Strabo Lapũ ac Viſurgũ fluuios ad Hanaſum ait deferri, cũ Lapus Rheno miſceatur, Viſurgus autẽ mari exoneretur. Sic & Plinius Moſam fluuium in Oceanum properare tradit, cùm ſe non Oceano, ſed Rheno emergat. Conſimilibus erroribus ex recentioribus Hiſtoricis ac Geographis, Sabellicus Alanos ab Alemanis falsò deducit, & Hungaros ab Hunnis falsò deriuat: quin Gothos et Getas Scythas ait, & Danos cũ Dacis confundit, ac D. Ottiliæ montem in Bauariam locat, cùm non procul ſit ab Argentorato. Volaterranus etiam Auſteraniam & Auſtriam, Auaros & Sauaros, Lucernã quoq; & Nauſium confundit, & Pliniũ dicit Bernenſium Heluetiorum mentionem feciſſe, cùm illi longè poſterioribus temporibus à Bartholdo duce Zaringiorum primùm conditi fuerunt. Similiter Conradus Celtes Dacos eoſdem cum Cimbris exiſtimat, & Ceruſcos eos, quos Ceruſos, quin & Riphæos montes in Samaria ſitos putat, & electrum gummam ex arbore defluentem tradit. Sunt & adhuc alij inter Hiſtoricos longè maiorum mendaciorum culpam habentes, qui cùm aut rebus interfuerunt, aut aliter res ipſas, vt ſunt, vel geſtæ ſunt, cognouerunt, tamen benevolentia & obſequio victi ſuis adulantes contra fidem falſa cõfirmant. Sunt ex iſtis qui ad accuſandas aut defendendas alienas cauſas, Hiſtorias narrare aggreſſi, ea ſola quæ ſuo argumento cõducunt narrantes, cætera verò diſſimulantes, prætereuntes, aut extenuantes, mancas & corruptas Hiſtorias ſcribunt. de quo vitio Blondus taxat Oroſium, quòd ingentem illam Italiæ cladem, qua

Gothi

Gothi Rauennam, Candanum, Aquileiam, Ferrariam, ac totam ferè Italiam diripuerunt, conticuerit, ſuum ne attenuaret propoſitum argumentum. Sunt præterea, qui metu aut ſimultate aut odio aliorum corrupti, detrahunt veritati. Alij, dum ſuorum geſta extollere cupiunt, aliorum patrata extenuant, & in humilitatē deiiciunt, ſcribúntque nō quod eſt, ſed quod cupiunt, quod volunt, quódque lubet, confidentes non defuturos mendaciorum ſuorum comites atque patronos, teſtéſque eos, quibus egreditur, palpati fuerint. Quod vitium antiquitus Græcis ſcriptoribus familiare erat, hodie verò fermè omnis nationis Chronographi eo ipſo laborant, vt Sabellicus, & Blondus in rebus Venetorum, Paulus Aemilius, ac Gaguinus in geſtis Francorum, quos non ob alium fructum alunt Principes, niſi, quod ait Plutarchus, vt famulante ipſis bono ingenio, virtutem alienis meritis ſuffocantes, illorum facta, nugis ac figmentis pro Hiſtorica maieſtate attollāt. Sic Græci Hiſtorici de rerum inventoribus ſcribentes, omnia ſibi, ſed non ſua vendicare voluerunt. Eſt & aliud corruptiſſimum adulatorum genus, qui cùm principum ſuorum originem ad antiquiſſimos quoſque reges extendere conentur, cùm in ſuo genere eò nequeant pervenire, ad externas origines fabuláſque recurrunt, & Regum, & locorum nomina confingunt, & nihil non commentiuntur. Huius generis eſt barbarus ille Hunibaldus, qui Francorum Hiſtorias conſcribens, Scythicam, Sicambriam, & Priamum iuniorem, aliáque locorum ac regum nomina commentus eſt, quorum nullus vnquam priorum meminit Hiſtoricus: atque tamen illius nugas conſimilis ingenij homines ſecuti ſunt, videlicet Gregorius Turonenſis, Rhegino, atque Sigiſbertus, & plerique alij. Huius furfuris eſt & Vitiſcindus, qui Saxones antiquiſſimos & primores Germaniæ incolas, Macedonum ſobolem ait, & ab Alexandri Magni reliquiis deriuat: quem in hoc errore ſequũtur pleriq; alij. Multi præterea ſcribunt Hiſtorias, non tā

vt vera referãt, quàm vt delectent, vt egregij Principis imaginem in quovis lubeat, exprimant, aut effingant. Quos si quis arguat mendacij, dicunt se non tã ad rem gestam, quàm ad posteritatis vtilitatem & famam ingenij intueri: ideóque nõ omnia narrare vt acta sunt, sed vt narrare expedit: nec se veritatem pertinaciter velle tueri, sed vbi figmentum falsitatémve communis postulat vtilitas, citantes testem Fabium dicentem, Nõ esse vituperandũ tale mendacium, quod ad honestatis persuasionem conducit. Præterea cùm posteris ipsis scribant, non magni referre, cuius nomine, quáve serie boni Principis exemplum proponatur in publicum. Tale profectò Xenophon de Cyro, non qualis esset, sed qualis esse debuisset, tanquam optimi Principis exemplar, & archetypum, scitam elegantémque, sed absque veritatis fide Historiam descripsit. Hinc tandem factum est, vt multi & natura & industria ad mentiendum apti, confictis argumentis, fabulosas describãt Historias, vt sunt illa Morganæ, Margalonæ, Melusinæ, Amadisi, Florãdi, Tyrãni, Conamori, Arcturi, Dietheri, Lanceloti, Tristanni, illa, inquã, prorsus fabulosa, ac simul inerudita deliramenta Poetarũ Comœdiis ac fabulis fabulosiora: inter eruditos verò principatũ in istis obtinuerunt Lucianus atque Apuleius: quin & apud Herodotum Historiæ patrem, apud Diodorum, & apud Theopompum, quod ait Cicero, innumerabiles sunt fabulæ, & ipsi pleni mendaciis. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum Athon legimus,

Et quidquid Græcia mendax
Audet in Historia.

Atque hæ sunt causæ, cur nusquam verè exacta fides reperiatur Historiæ, etsi hanc in ea maximè quæramus: iudicium autem, quo in discernendo opus esset, difficillimum est consequi. Cùm enim publicè rerum gestarũ conscriptiones non fierent, quæ rerum docerent veritatem, & mentientes arguerẽt, sed suæ opinioni quisque permissus est, hinc nacti sunt errandi

mentiendi-

mentiendiq; potestatem. vnde tanta apud historiographos discordia nata est, vt etiam (quod ait Iosephus cõtra Appionem) libris suis alter vtros arguãt, & valdè contraria de rebus eisdẽ conscribant, quantis quidem locis (idem ait) Hellanicus ab Agesilao de Genealogiis discrepat, & in quantis Herodotum corrigit Agesilaus, & quomodo Ephorus quidem Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorum verò Timæus, Timæum, qui post eum fuere, Herodotum verò cuncti. Sed neque de singulis cum Antiocho & Philisto, aut Callia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucydides tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam Historiam conscripsisse videatur. Hæc de aliis scribit Iosephus, atq; hunc noster corrigit Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narrant, sed non omnia probanda, & quidam probant haudquaquam probanda, plerique pessima exempla imitanda proponunt. Nam qui Herculem, Achillem, Hectorem, Theseum, Epaminondam, Lysandrum, Themistoclem, denique Xerxem, Cyrum, Darium, Alexandrum, Pyrrhum, Hannibalem, Scipionem, Pompeium, Cæsarem miris laudibus depingunt: quid, nisi magnos & furiosos latrones famosósque orbis prædones descripserunt? Esto: fuerint Imperatores optimi, certè viri pessimi scelerosissimique. Quòd si quis dicat mihi, ex historiarum lectione præcipuam nancisci prudentiam, non negauerim, modò id quoque concedat, ex eisdem etiam summam hauriri perniciem, atque, vt alicvbi canit Martial. Sunt bona multa, sunt mediocria multa, sunt mala multa.

De Rhetorica, Cap. VI.

Rhetorica verò quæ iis proxima est, ars sit, nec ne, inter grauissimos viros certatur, & adhuc sub iudice lis est. Ipse siquidem Socrates apud Platonẽ firmissimis rationibus eã nec artem, nec scientiam contendit, sed sagacitatem quandam,

ipſamq; nec præclaram, nec honeſtam, quinimò turpem, illiberalem ac ſeruilem adulationem. Sed & Lyſias & Cleãthes & Menedemus cenſuerunt eloquentiam nulla arte poſſe contineri, ſed à natura duntaxat proficiſci, quæ quemlibet doceat dum opus ſit, blandiri, & res ſuas enarrare, argumentíſque firmare, atque veram pronũciationem, memoriam, pulchrúmque inveniendi modum, non niſi à natura proficiſci. quod ipſum in Antonio Romanorum Oratorum principe viſum eſt. Quin & cum ante Thyſiam, Coracẽ, & Gorgiam nullus adhuc rhetoricæ artem ſcripſerit, aut docuerit, multos tamen ingenij bonitate fuiſſe eloquentiſſimos. Præterea cùm ars definiatur eſſe collectio præceptorum ad vnum finem tẽdentium, adhuc certant rhetores, quis illius finis ſit, an perſuadere, an bene dicere: nec contenti veris cauſis, nouas & fictas etiam excogitant. Præterea tot theſes, hypotheſes, figuras, colores, ductus, characteres, ſuaſorias, cõtroverſias, declamationes, prooemia, inſinuationes, benevolẽtiæ captiones, artificioſiſſimas narrationes invenerunt, vt vix numerare ſufficiat, & tamen rhetoricæ finem factum eſſe inficiantur. Hanc Lacedæmones omninò reprobarunt, æſtimantes proborum hominum ſermonem non ab arte, ſed à pectore proficiſci oportere. Antiqui etiam Romani ſerò admodum rhetores in vrbem admiſerunt: cumq; poſt multam controverſiam oſtendere Cicero conatus eſſet, orandi facultatem non tam ab arte, quam à prudẽtia proficiſci, atque idcirco opus de perfecto Oratore ſcripſiſſet, tamen ille orator quem ipſe velvt exẽplar ibi fabricat, non omnibus probatus eſt: quin & Bruto ipſi ſingularis integritatis viro admodum ſuſpectus viſus eſt, ſemperq; vicit ſententia Rhetorũ, bene dicendi præcepta hominum vitæ plus officere, quàm prodeſſe: atq;, vt liceat verũ fateri, conſtat totam illam, ac omnẽ rhetoricæ diſciplinã nihil aliud eſſe, quã aſſentationis adulationisq; (& vt quidam audaciùs dicũt) mentiendi artificiũ, vt quod rei veritate efficere nõ poſſit, perſuadeat fuco orationis, quemadmodum

modũ de Pericle ſophiſta ait Archidamus, (vt author eſt Eunapius) qui interrogatus, nũ eſſet illo potentior, reſpõdit: Etſi Pericles in bello à me victus ſit, ea tamen præditus eſt dicendi facundia, vt cùm de iis ratiocinetur, nõ victus, ſed victor appareat: atq; de Carneade ait Plinius, quòd ipſo argumẽtãte, quid veri eſſet, haud facilè diſcerni poterat: de eodem traditum eſt, quòd cum pro iuſtitia multa publicè eleganter & ſapienter diſſeruiſſet, poſtridie non minore doctrina atq; copia contra iuſticiã peroraſſe. Erat apud Syracuſas Corax, Rhetor vir acuti ingenij & linguæ prõptioris, qui hanc artã mercede docebat: ad hunc acceſsit Thyſias, qui cùm prõptã mercedẽ nõ haberet, pollicitus eſt duplicem, poſtquã ille eũ docuerit rhetoricã, quem Corax hac conditione ſuſcepit & docuit. Hanc Thyſias cum didiciſſet, de precio magiſtrum circumvenire ſtudens, interrogauit Coracẽ, quid eſſet rhetorica: quo reſpondente, effectricem perſuaſionum, in præceptorem ſic argumentatus eſt: Quodcunque igitur de mercede dixero, ſi tibi me nihil debere perſuaſero, nihil debeo, quia non debere perſuaſi: ſi non perſuaſero, non debebo etiam, quia me ſcire perſuadere non docuiſti. Tum Corax hoc argumentũ in Thyſiam retorquere niſus, Quodcunque, ait, ego quoque de mercede dixero, ſi me accepturũ perſuaſero, accpiam, quoniã perſuaſi: ſi non perſuaſero, etiam accipere debeo, quoniam tãtum diſcipulũ erudiui, qui præceptorem ſuperaret. His antiſtrophis argumentis eos contendere audientes Syracuſani, exclamauerunt, Mali corui malum ouum, ſignificãtes mali præceptoris peiorem diſcipulum. Haud abſimilem hiſtoriam refert Gellius de Protagora Sophiſta & Euathlo eius diſcipulo. Atqui ſcire exactè, ornatè, grauiter & copiosè dicere, pulchrũ & delectabile, ac ſemper vtile eſt, nonnunquã tamen turpe & importunũ, ſæpiſsimè verò periculoſum, ſemper autem ſuſpectum eſt: quocirca Socrates ipſe Rhetores nulla æſtimatione dignos cenſet, nec qui vllam in bene inſtituta republ. debeant potentiam obtinere: &

Plato illos à sua repub. cum tragicis histrionibus & poetis simul excludendos censuit, nec iniuria. Nam hoc artificio nihil periculosius ciuilibus officiis: ab hoc prævaricatores, tergiversatores, calumniatores, sycophantæ, & cætera huiusmodi sceleratæ linguæ hominũ nomina descendunt. Hoc enim prædi ti homines in ciuitatib. plerũq; coniurãt, ac seditiones mouẽt; dum hac artificiosa loquacitate alios decipiunt, alios mordent, alios cauillant, blandiuntur aliis, ac in innocentes tyrannidem quandã sibi vsurpant. Hinc rectè dixit Euripides, tyrannicum quoddã esse multa scire dicere: & Æschilus ait, Malũ omnium turpißimũ esse dico cõpositos sermones: & Raphael Volaterranus, historiarum & exẽplorum studiosißimus, fatetur, collatis quãecunq; audiuerit, quæq; legerit, veterum & recentiorum exẽplis, paucißmos viros bonos reperiri eloquẽtes. Nónne eo ipso ingentes respubl. sæpè grauiter vexatæ, sæpè penitùs deletæ sunt? Exẽplo sunt eius rei, Bruti, Craßi, Gracchi, Catones, Cicero, Demosthenes, qui vt omnium habiti sunt eloquentißimi, ita semper fuere omniũ seditiosißimi. Nam Censorius Cato quadragesies accusatus, ipse septuagesies, ac vltrà alios reos fecit, tota ætate sua insanis declamationibus reipubl. tranquillitatẽ perturbans. Alter Vticensis provocato Cæsare, libertatem Romanam funditus subvertit. Non minus Cicero Antonium in reipub. perniciem provocauit, & Demosthenes Philippum in detrimentum Athenienſium. Nullus deniq; reip. status ab hoc artificio nõ est aliquando eversus; nullus ab eloquẽtiæ vitio, si aures præbuit, perstitit illæsus. Perinde multũ potest in iudiciis fiducia eloquẽtiæ: hac patrona defendũtur malæ causæ, & nocẽs reus eripitur legis periculo: hac accusante sæpè innocens damnatus est, nec vllus vnquã eo artificio tam defensus extitit, quin læsus sit, qui ex diverso erat. M. Cato Romanorũ prudẽtißimus vetuit tres illos Atheniensiũ oratores, Carneadẽ, Critolaum, Diogenem in Romanam vrbẽ publicè audiendos admitti, quia tam acuto ingenio, orationis facundia, ac valida

eloquentia

eloquẽtia præditi essent, vt facilè possent æqua & iniqua persuadere. Constat de hoc gloriatum apud amicos olim Demosthenem, sese, quãdo liberet, posse iudicum sententias ad suam voluntatem convertere artificio sermonis, ad cuius arbitrium Atheniensibus cum Philippo sæpè bellum, sæpè pax fuit. Tanta illi vis erat eloquentiæ in concitandis sedandisque animorum ac voluntatum affectibus, vt tanquam ciuium suorum imperium habens, illos, quò voluerat, verteret dicendo. Consimilem ob rationem Cicero Romæ à plerisq; rex vocatus est, quia Senatum, quovis vellet, verteret dicendo, oratione sua omnia regens. Hinc apparet, Rhetoricam non aliã esse, quàm persuadendi & mouendorum affectuum artem, subtili eloquio, exquisito fuco, & subdola verisimilitudine rapientem animos incautorum, eósque ducentem in captiuitatem erroris, pervertendo sensum veritatis. Quòd si naturæ beneficio nulla res non vera voce exprimitur, quod pestilentius, quàm verborum fucatorum studium? Veritatis sermo simplex est, sed viuus & penetrans, & discretor intentionũ cordis, & tãquam securis ac gladius anceps omnia artificiosa rhetorũ enthymemata facilè dissecans & abscindens. Hinc Demosthenes, quum reliquos quoscunque ex arte dicentes facilè contemneret, vnum Phocionem vera & ad rem pertinentia simpliciter & breuiter dicentem metuebat, ideóque orationum suarũ securim nuncupare solebat: fortè nouerãt hæc prisci Romani, qui (teste Suetonio) Rhetores bis Roma ciuitate, semel sub C. Fãnio Strabone, & M. Valerio Messala Consulibus, semel iterum sub Cn. Domitio Aenobarbo, & L. Licinio Crasso Censoribus publico edicto eiicientes, tertiò sub Domitiano Imperatore vniuersali senatusconsulto & vrbe Roma, & tota insuper expulerunt Italia. Athenienses eos, tanquam iustitiæ perversores, foro prohibuerunt, ac Thymagoram, quòd inter officia salutationis Dario regi more gentis illius adulatus fuisset, capitali supplicio affecerunt. Pepulerunt Lacedemonij

Ctesiphonem, eò quòd se iactarat de re quavis totum diẽ posse dicere. nihil enim apud illos magis invisum, quã curiosum hoc linguæ artificiũ eorum, quibus veritatis proferẽdæ nulla cura est, sed opus modicum proponentes, illud orationis lenociniis & verborum ampullis excolere, & dicẽdi dulcedine decipere animos auditorũ, illosq; lingua sua revinctos ducere ab aurib. iamq; palã est nullos hoc artificio factos meliores, cõplures autem deteriores reddi, qui etsi de virtutibus cõptiùs dicere possent, longe tamẽ videmus elegantiores esse feliciorisq; eloquentiæ ad defendendos errores, ad seminãdas lites, ad excitãdas factiones, ad congerenda cõvicia, maledicta, calumnias, quàm ad reconciliandã pacem, concordiam, trãquillitatem, atq; ad prædicandã charitatem, fidẽ, religionem. Porrò hoc artificio cõfisi plurimi, ab orthodoxa fide desciuerũt, sectæq; ac schismata, superstitionesq; ac hæreses hinc pullularunt, dum nonnulli Scripturam sacram, eo quòd eloquẽtia Ciceronianoq; lepore careat, ita aspernantur, vt cum ethnicorum fucatis argumentorum persuasionibus contra catholicam interdum veritatem sentirent. Quod de Tacianis hæreticis in primis manifestũ est, & iis, quos Libanius sophista & Symmachus orator idololatriæ defensores, atque Celsus Africanus, & Iulia. apostata, cõtra Christum magnis rhetorismis insultantes seduxerunt: è quorum pernicioso ac blasphemo eloquio multas persuasionum argumentationes acceperunt hæretici, quas in aures hominum simplicium immittentes, totos seduxerunt à verbo veritatis. Sed quid veterũ hæreticorum exemplis insistimus? nostra tempora spectemus. Qui sunt duces Germanicarum heresum, quæ ab vno Luthero suscepto exordio hodie tam multæ sunt, vt ferè singulæ ciuitates suam peculiarem habeant hæresim? nónne authores illorum homines disertißimi, linguæ eloquentia & calami elegantia instructi? & quos ante annos aliquot à linguarum peritia, à sermonis ornatu, à dicendi scribendique promptitudine sic laudatos vidimus, vt nihil illorum

laudibus potuisset adiici, hodie videmus capita & Principes hæreticorum: ita sunt adhuc multi, qui eloquentiæ dediti, dum volunt Ciceroniani fieri, efficiuntur Pagani: & qui Aristoteli, & Platoni impensiùs student, fiunt illi quidem superstitiosi, hi verò impij. Omnes autem illi, quicunque præter simplicia veritatis verba, otiosos sermones in aures hominum effundunt, aßistent in iudicio, rationem reddituri de iis, quæ vanè coniecerunt, & mentiti sunt adversus Deum.

De Dialectica, Cap. VII.

SVccedit istis in subsidium Dialectica: & ipsa quidem nõ nisi contentionis ac tenebrarum artificium est, per quã reliquæ omnes scientiæ obscuriores, ac cognitu difficiliores redduntur: atque hæc etiam sese, Logicam videlicet, dicendi & ratiocinandi scientiam vocat. Miserum profectò & irrationale hominum genus, si absque hac disciplina nesciat ratiocinari: hanc tamen Seruius Sulpitius omnium artium maximam esse dixit, & quasi lucem ad ea, quæ ab aliis doceantur, cum ipsa (vt ait Cicero) rẽ vniuersam doceat distribuere in partes, & latentem definiendo explicare, interpretando obscurã explanare, ambiguam contemplari & distinguere, atque regulã de iis omnibus tradat, qua vera & falsa iudicentur. Præterea pollicentur Dialectici, se cuiusq; rei essentialẽ, vt aiunt, definitionem posse invenire: tamen hanc nullis vnquam verbis præstare possunt tam lucidam, quin æquè nescius maneat animus, quin dicat, quis idiota pro homine animal rationale mortale, minus intelliget, quàm si dixisset hominem? Plura de his scripsit inter Latinos Boëtius, cuius opera non habentur: sed præstant omnibus, quæ scripsit Aristoteles, Prædicamenta, Elenchos, Topica, Peri hermenias, Analytica, & reliqua: quem secuti Peripatetici, opinantur nihil stare, aut sciri posse, nisi quod syllogizando probetur per Demõstrationem, eam vide-

licet, quam depingit Aristoteles; sed tamen nunquã in dogmatibus suis obseruauit, cùm omnes suæ argumẽtationes ex præsuppositis ab eo deducantur, quem secuti omnes isti scientiarũ pollicitatores, hactenus nullas, aut paucißimas veras demonstrationes dederunt, nedum in naturalibus: sed omnes deducũt illas ex præacceptis, aut ab suo Aristotele, aut abs alio, qui illa prior dixerit, quorũ authoritatem seruant sibi pro principiis demonstrationis: veram aũt demonstrationem, quæ facere debeat scientiam, docet Aristoteles eam esse, quæ fit per quidditates, (vt loquuntur Dialectici) per proprias rerum differentias nobis occultas & ignotas. Ait insuper, demonstrationem ex causis fieri, ex iis quæ sunt De, Per, Se, & Secundum quod ipsum: quæ quidem enunciationes cùm sint convertibiles, se ad invicem inferentes, tamen ait nõ dari, nec concedi demonstrationem circularem ex causis. Si itaq; nunc principia demonstrationis plurimùm ignota sunt, & circulatio nõ admittetur, certè nulla inde aut paucißima, eaq; incerta haberi potest sciẽtia. credere enim oportebit demonstratis per fragilia quædam principia, quibus aut propter præcedentem prudentium autoritatem, velvti notis terminis aßentimur, aut quos experiẽtia comprobamus per sensus. Omnis enim notitia (vt aiũt) ortum habet à sensibus: & experimentum sermonum verorum, vt ait Auerroes, est, vt concordent sensatis. Et illud notius est & verius, in quod plures sensus cõveniunt. Ex sensibilibus itaque, eorum scientia manu ducimur ad omnia ea, quæ à nobis sciri possunt. Iam enim, quum sensus omnes sæpe fallaces sunt, certè nullam nobis synceram probare possunt experientiam. Præterea quum sensus intellectualem naturam nequeant attingere, & rerum inferiorum causæ, ex quibus illarũ naturæ effectus, & proprietates seu paßiones demonstrari deberent, sint omnium consensu nostris sensibus penitus ignotæ, nónne convincitur veritatis via sensibus esse præclusa? quare etiam omnes illæ deductiones & scientiæ, quæ in ipsis sensib. radicitus fun-

tus fun-

tus fundatæ sunt, omnes incertæ erunt, & erroneæ, & fallaces. Quæ ergo nunc vtilitas Dialecticæ, quis fructus scientificæ illius Demonstrationis ex principiis & experimentis, quibus cùm velvti notis terminis assentire necesse erit, nónne iam ipsa principia & experimenta magis scientur, quàm demonstrata? Sed hæc ars nunc paulò remotiùs nobis repetenda est. Dialectici decē numerant prædicamenta, quæ vocant genera generalißima: hæc sunt, Substantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Quando, Vbi, Situs, Habitus, Actio, Paßio: quibus omnia constare putant; & intelligi, quæcunque in toto vniuersoq; orbiculari mundo continentur. Tradunt insuper, quæ de iis ipsis ac earū partibus prædicentur: quinque videlicet, Genus, Speciem, Differentiam, Proprium, Accidens, quæ ob id Prædicabilia nominârunt. Porrò invenerunt quatuor cuiuslibet rei causas, Materialem, Formalem, Efficientem, & Finalē, ex quibus omnium rerum veritatem & falsitatem sese invenire posse arbitrantur quadam infallibili (vt putant) demonstratione, hoc est syllogismo, quem altero trium ordinum, vt vocant, figurarum supra vndeviginti modos esse oportebit. Componunt autem omnem syllogismum, siue demonstrationem, ex tribus terminis, qui sunt subiectum quæsiti, & dicitur Minor: alter prædicatum quæsiti, & dicitur Maior: tertius est mediū inter vtrunque participans: & iuxta hos duas formant propositiones, quas Præmissas appellant, Maiorem & Minorem: ex illis tandem nascitur Conclusio, scilicet de altero ad extremum, alterum tanquam à limine ad metam procurrentes. Hoc totum est egregium illud artificium, hæc eius sunt extrema confinia, quibus omnia combinare, diuidere, & concludere opinantur per quædam, quæ refelli posse impoßibile putāt, axiomata, atque hæc sunt logici artificij portētosa & alta mysteria, magnoq; labore exquisita à magistris fallacibus, quæ tanquam occulta quædā & arcana non omnes profiteri licet, nec discere, nisi illos, qui grandes mercedes pro illis præstare

possunt, magnisq; sumptibus authoritatē hanc sibi inter scholasticos coëmerint. Deniq; ij sunt eorum canes, hæc illa retia, quibus (illorum opinione) rerū omnium sive naturæ subiectarum, vt Physica, sive naturam ipsam comitantium, vt Mathematica, sive naturam ipsam quodammodo superantiū, vt Metaphysica, venantur veritatem, quam tamen eo artificio, iuxta P. Clodij, atque Varronis proverbium, nimiùm altercando amittunt: atque hæc sunt duntaxat veterum Dialecticorum confinia.

De Sophstica, Cap. VIII.

SEd longè plura prodigia maioraq; portēta iis addidit recentior Sophistarum schola, de terminorum paßionibus, de infinito, de comparatiuis, de superlatiuis, de differt aliud ab, de incipit & desinit, de formalitatibus, hæcceitatibus, instantibus, ampliationibus, restrictionibus, distributionibus, intentionibus, suppositionibus, appellationibus, obligationibus, consequentibus, indissolubilibus, exponibilibus, reduplicatiuis, exclusiuis, instantiis, casibus, particularisationibus, suppositis, mediatis & immediatis, cōpletis, incompletis, complexis & incōplexis, & cæteris intolerandis, vanisq; vocabulis, quæ traduntur in paruis Logicalibus, quibus omnia, quæcunque re ipsa falsa sunt, & impoßibilia, vera esse facilè convincent: & è contrario, quæcunque vera sunt, velut ex equo Troiano erūpentes, iis machinis subito verborum incendio atque ruina vastabunt. Sunt rursus, qui non nisi tria prædicamenta recipiunt, nec nisi duas syllogismorum figuras, & tantùm octo illorum modos probant: modales autem propositiones, concretos insuper & abstractos terminos rideant. Nec desunt, qui vndecimum numerent prædicamentum, & quartam syllogismorum figuram, augeantq; prædicabilium & causarum numerum, totq; invictas & Stoicas subtilitates invexerunt, vt

Clean-

Cleanthis Chrysippiq; argutiæ cum Daphitæ, Euthydemi, Dionysiodori circunventiunculis, penitus crassæ, rusticanæq; futuræ sint, si cum iis nouis Sophistarum nostrorum inventis conferantur, in quibus nunc passim ferè omnis Scholasticorũ turba, cum misero labore ac damnabili studio occupata, nil magis agere videtur, nisi vt discat errare, ac perpetuis digladiationibus explicandam veritatem obscuriorem reddere vel amittere, quorũ tota disciplina non aliud quicquam est, quàm captio quædam ex deprauatis verborum dictionibus subdola quadam cauillatione pervertens vsum loquendi, & vim inferens linguæ, quam ignorat, transvertens veritatem secundũ verisimilem expositionem, quorum gloria non nisi in convitiis & strepitu sita est, vt qui non tam victoriam appetant, quàm certamen, nec veri inveniendi, sed altercandi propositũ sit, adeò vt inter hos primas partes teneat, quicunq; clamosissimus est, & impudentissimus, & linguæ fremitu audacissimus: de quibus ait Petrarcha, Sive is styli pudor, sive ignorantiæ confessio est, lingua implacabiles sunt, calamo non contendũt, nolunt apparére, quia friuola sunt, quibus ornantur: ideoq; more Parthico fugitiuam pugnam exercent, & volatilia verba iactantes, quasi ventis vela committunt. Hi sunt enim, quos Quintilianus dicit in disputando mirè callidos: cùm autem ab illa cauillatione discesserint, nõ magis sufficere in aliquo grauiore actu, quàm parua quædam animalcula, quæ in angustiis mobilia, campo depræhenduntur: itaque campum timent: verumq; est illud, diverticula & anfractus suffugia esse infirmitatis, vt qui parũ cursu valent, flexu eludant. Sic & Sophistæ metuunt sub notariis, & collatis libris, & authoribus pugnare, se solius memoriæ & linguæ viribus & fugitiuis clamoribus, non ad calamos, sed ad obliuiosas aures concertare volunt: nec referre putant, qua quisque ratione vtatur, dum modò instantiam det: nec curandum, quicquid sentiat, aut dicat, modò loquatur, & strenuè contendat. Nam qui verbosior est,

is inter eos videtur doctior, iis præstigiis circumeunt scholas & plateas & mensas, quærunt æmulos, quos vt congrediantur, invitant, instant, insiliunt: si congreditur & vrget, ad diverticula prolabuntur, & latebras quærunt, & ad vsitata recurrunt, tot facientes anfractus, ac si labyrinthum circumiri oporteat: quòd si quis nolit, aut pigeat cũ illis decertare, subdola aliqua interrogatione, & quã quis nõ optima cognitione inquisiuit, aggrediuntur, vt sic vel ex improviso respondentẽ de errore convincant, aut scire se negantem vercundiæ reum faciant & explodant, atque ipsi in vtramque partem doctrinæ vendicent gloriã. Sed quos fructus nobis in Ecclesia Christi peperit, pariatq́; Dialectica cum suis Sophistis, spectemus, qui non assentientes diuinæ traditioni, illam compositis, & ex fallacibus sensibus, deductis rationibus confundunt: quibus dum nimium credunt, recedente luce veritatis, succrescunt tenebræ, quibus obvoluti & excæcati, factiq́; magistri & duces cæcorũ, multos secum iis falsis argumentationibus & apparentibus rationibus trahunt in foueam, semperq́; ignorantiæ profundũ, errorumq́; pelagus innatantes, serpentum more lubrici, fraudulentiæ & seductionis verbis subinvolantes, imperitiores seducunt ad credendum figmentis suis, & extollentes ea, persuadere audent sacratißimam Theologiam sine Logica, sine Dialectica, sine rixa, sine altercatione, sine sophismatibus constare non posse. Non inficior, Dialecticã ad scholasticam exercitationẽ conferre, sed ad theologicam contemplationem quid conferat, non video, cuius summa Dialectica est in oratione constituta. Neque enim vana promißione pollicitus est nobis Christus, inquiens: Petite, & accipietis. Itaque priusquam contentiosi scholastici suam Dialecticam discant, isti Christi fideles ab ipso Magistro veritatis impetrant omnẽ necessariam veritatem. Præterea Dialectica per varias ambages tandẽ non altiùs pertingere potest, quàm ad Philosophiã: sed per fidelem orationem recta & certißima via conscenditur

ad sum-

ad summam diuinarum atque etiam humanarũ rerum sapientiã. Errant igitur, quicunque dicunt, Dialecticam hanc esse euertendorum hæreticorum machinam omnium potentissimã, quum revera ipsa sit robur omniũ hæreticorum: hac arte freti quondam Arrius & Nestorius hæretici, tam impudenter desipuerunt, vt ille diversas per gradus & tempora in Trinitate substantias assereret: alter Mariã virginem theotocon esse negaret, quia diuinas operationes logicis sophismatibus metiri præsumpserunt, plus Aristotelis obseruãtes Dialectica sophismata, quàm diuinæ Scripturæ animadvertẽtes verba. Omnia namque (vt ait Hieronymus) hæreticorum dogmata sedem sibi & requiẽ inter Aristotelis & Chrysippi spineta repererunt. Inde Eunomius profert, quod natum est, non fuit ante quàm nasceretur. Inde Manichæus, vt Deũ liberet à conditione malorum, alterum mali inducit authorem. Inde Nouatus subtrahit veniam, vt tollat pœnitentiã. De illis fontibus vniuersa hæreticorũ dogmata argumentationũ suarũ riuulos trahunt. Nã cùm nullus sermo sit, qui non recipiat contradictionẽ, nec vlla argumentatio, quæ non possit per aliã subverti: inde est, quòd ad nullũ finem scientiæ, ad nullam cognitionẽ veritatis per dialecticas disputationes homines pervenire possunt: sed & multos contingit declinare à veritate in hæreses, dum speciem sibi validioris veritatis logicis argumentationibus reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, vt ipsi nihilo saniora restituant: quare Plato ipse serò admodum voluit dialecticam attingi à veritatis custodibus, eo quòd hæc in vtranque partem disserat, & minus firmas reddat de honesto aut inhonesto rationes. Hæc de Dialectica hactenus.

De Arte Lulli, Cap. IX.

INvenit autem Raymundus Lullus *recentioribus temporibus dialecticæ haud absimilem prodigiosam artem, per*

quam, tanquam olim Gorgias Leontinus, (qui primus in conventu literatorum hominum poſcere auſus eſt, qua de re quiſque audire vellet) de quovis ſubiecto ſermone abvndè quis valeat diſſerere, atque invenire quadam artificioſa nominum ac verborum perturbatione, atque in vtranque partẽ de omni ſermone curioſo hoc plus quàm elegãti artificio garrula loquacitatis oſtentatione diſputare, neque vllũ vincendi locum aliis relinquere, & res minutiſſimas & puſillas in immenſum dilatare. Sed hæc altiùs repetere non eſt neceſſe: nos ampla ſatis commentaria in hanc artem dedimus alibi: verùm nolo hæc alicui fucum faciant in artificio admodũ leui: quod etſi eiſdem extollere viſi ſumus, tamen res ipſa palàm ſe facit, vt opus non ſit circa hanc magnopere depugnare. Hoc autem admonere vos oportet, hanc artẽ ad pompam ingenij & doctrinæ oſtentationem potius, quàm ad comparandam eruditionẽ valere, ac longè plus habere audaciæ, quàm efficaciæ. Eſſe præterea totam ineruditã ac barbaram, niſi elegantiore quadam literatura adornetur.

De Arte Memoratiua, Cap X.

His artibus adnumeratur etiam memoratiua, quæ (vt ait Cicero) nihil aliud eſt, quàm inductio quædam, & præceptionis ratio, locis & imaginibus tanquam membrana conſtans, & characteribus, à Simonide Melitone primùm excogitata, deinde per Metrodorum Sceptium perfecta: ipſa tamẽ, qualis qualis ſit, ſine naturali memoria, perſiſtere minimè poteſt, quam tot ſæpiſſimè monſtroſis obtundit imaginibus, vt pro memoriæ tenacitate maniam & phræneſim nonnunquã inducat, dum videlicet naturalem memoriam innumerabilium rerum ac verborum imaginibus prægrauans, naturæ finibus nõ contentos, arte inſanire facit. Hanc itaque cùm Simonides, aut alius quivis Themiſtocli obtuliſſet, ait ille: Obliuionis mallem,

lem. nam multa memoro, quæ nollem: obliuiſci non poſſum, quæ vellem. Et Quintil. de Metrodoro: *Vanitas, inquit, nimirum fuit, atque iactatio, circa memoriam ſuam potius arte quàm natura gloriantis.* Scripſerunt de ea Cicero lib. Rhetoricorum nouorum, & Quintil. in Inſtitutionibus, & Seneca: & ex recentioribus Franciſcus Petrarcha, Mareol. Veronenſis, Petrus Rauennas, & Hermannus Buſchius, & alij, ſed indigni catalogo, obſcuri homines permulti, & multi hanc quotidie profitentur, ſed nō reperitur, qui in ea multum proficiat, & magiſtri eius pro lucro infamiam ſæpe reportant. Solent enim in gymnaſiis plerunque huius artis profeſsione nebulones quidam ſcholaribus imponere, ac rei nouitate pecuniolam ab incautis emungere: denique puerilis gloria eſt, oſtentare memoriam: turpe & impudentis eſt, multarum rerum lectionem inſtar mercimoniorum ante fores explicare, cùm interim vacua domus ſit.

De Mathematica, in genere, Cap. XI.

SEd tēpus eſt nunc de mathematicis diſciplinis dicere, quæ multo omnium certiſsimæ putantur, omnes tamen non niſi in doctorum ſuorum quibus plurima fides datur, opinionibus cōſiſtunt: qui etiam in illis non parū errarunt, quod & Albumaſar vnus eorum nobis atteſtatur, inquiens: Antiquos etiā vſque poſt Ariſtotelis tempora non planè mathematica ſciuiſſe, cumq́; omnes hæ artes circa ſphæricam ſeu rotundam, ſiue figurā, ſiue numerum, ſiue motum potiſsimè verſentur, fateri tandem coguntur, perfectè rotundum ſeu ſphæricum nuſquā, neque ſecundum artem reperiri, neque ſecundum naturam. Atque hæ diſciplinæ licet vel paucas, vel nullas in Eccleſia hæreſes dederint, tamen, quod ait Auguſtinus, nihil ad ſalutem pertinent, ſed magis in errorem mittunt, & à Deo auocant, atque (vt ait Hiernoymus) non ſunt ſcientiæ pietatis.

De Arithmetica, Cap. XII.

INter has prior est Arithmetica, hoc est numerorum disciplina, quæ matris quodammodo ad cæteras obtinet vicem, non minus superstitiosa, quàm vana, ac propter vilem numerandi practicam nõ nisi à mercatoribus auaritiæ causa in precio habitam: tractat enim de numeris & eorum diuisionibus, quis par, quis impar, quis pariter par, quis pariter impar, quis impariter par, quis superfluus, quis diminutus, quis perfectus, quis compositus, quis incõpositus, quis per se, quis ad alium. Item de proportione & proportionalitate, earundemq; speciebus: de numeris harmonicis & geometricis, dcq; variis numerorum paßionibus & minutiis, atque modo supputandi.

De Geomantia, Cap. XIII.

DEnique arithmetica hæc nobis geomanticam diuinationem, & prænestinas tesseras, & talos, & aleas, & quicquid est eiusmodi numeralium sortilegorum, progenuit: quamvis geomantiam omnes fermè astrologiæ adoptent, ob parilem iudicandi rationem, tum quia vires eius non tam ex numero, quàm ex motu eliceant, iuxta illud Aristotelis dictũ in primo Metheor. Motus cæli est perpetuus, & est principium & causa omnium motuum inferiorum. Scripserunt autẽ de hac ipsa ex antiquioribus, Hali: ex recentioribus, Gerardus Cremonensis, Bartholomæus Parmẽsis, & quidã Tundinus: cripsi & ego quandam Geomantiam ab aliis longè diversam, sed non minus superstitiosam fallacemq;, aut, si vultis, dicam etiam mendacem.

De Aleatoria, Cap. XIV.

ARs item Aleatoria & ipsa tota sortilega est: cuius quãtò quis studiosior, tantò erit & nequior & infelicior,

dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonij vllam reverentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, periuriorũ, furtorum, litium, iniuriarum, homicidiorumq; mater est, verè malorum dæmonum inventum: quæ, exciso Asiæ regno, inter eversæ vrbis manubias varia sub specie migrauit ad Græcos. Hinc tesseræ, calculi, tricolus, lenio, monarchus, orbiculi, thaliorchus, vulpes, præterea octocedron, duodecacedron, quibus nonnihil diuinationis inesse putatur. Sunt & qui dicant, Attalum Asiaticum artem hanc invenisse, & ab artificio numerandi excogitasse: è Romanis verò memoriæ proditum est, Claudium Imperatorem de illa librũ composuisse, cuius ipse, atq; ante eũ Augustus Cæsar ambo studiosissimi cupidissimiq; extiterunt. Ars tota infamis, & omnium gentium legibus interdicta: quin & Cobilon Lacedæmonius iungendæ societatis causa Corinthũ legatus missus, cùm duces, ac seniores Corinthiorũ invenisset in alea ludentes, infecto negocio rediit, dicẽs: Nolle se Spartanorũ gloriã hac infamia maculare, vt dicerentur cũ aleatoribus societatẽ cõtraxisse. Tanto probro apud maximos quoq; habita est, vt regi Demetrio in leuitatis opprobriũ taxilli aurei à Parthorũ rege missi sint: atq; tamẽ hodie regũ & nobiliũ hic exercitatissimus ludus est: quid ludus? imò sapiẽtia eorũ: qui fuerint in hac ad fallẽdũ damnabiliùs instituti.

De Sorte Pythagorica, Cap. XV.

NEc illud prætereundum censeo, quod asserebant Pythagorici, & quod alij putant, ipse etiam credidit Aristoteles, literarũ elementa certos suos possidere numeros, ex quibus per propria hominum nomina diuinabatur, collectis in summam cuiuslibet literarum numeris: quibus collatis, palmam illi tribuerunt, cuius summa alteram excesserat, sive de bello, sive de lite, sive de coniugio, sive de vita, aut alia consimili re quæsitũ foret: eaq; ratione dicunt Patroclũ ab Hectore

victum, illum verò ab Achille ſuperatum: quã rem Terentianus tradit iis verſibus, & nomina tradunt ita literis facta:

Hæc vt numeris pluribus, illa ſint minutis.
Quandoque ſubibunt dubia pericula pugnæ.
Maior numerus qua ſteterit, fauere palmam.
Præſagia lethi minima, patere ſumma.
Sic & Patroclem Hectoris manu periſſe.
Sic Hæctora tradunt cecidiſſe mox Achilli.

Et ſunt, qui ſimili cõputo promittunt ſeſe horoſcopia inventuros, ſicvt de iis tradidit, neſcio quis, nomine Alchãdrius, obſcurus philoſophus, quem ferunt diſcipulũ fuiſſe Ariſtotelis. Et narrat Plinius, Pythagoræ inventis etiã illud atribui, propriorum nominum imparem vocalium numerũ, orbitates oculorum, claudicationes, conſimileſve caſus portendere.

Adhuc de Arithmetica, Cap. XVI.

SEd ad Arithmeticam redeamus: hanc Plato à malo dæmone vnà cum talorum & alearum ludo primùm monſtratã ait. Et Lycurgus, magnus ille Lacedæmoniorum legislator, illam ceu turbulentam è rep. ſua eiiciendam cenſuit. Vacuum enim & inanẽ laborẽ depoſcit, & ab vtilibus honeſtiſq; negociis homines abſtrahit, ac de rebus futilibus ſæpè magnis iurgiis contendit. Hinc illud Arithmeticorũ irreconciliabile bellũ, vter numerus, par an impar, præferendus ſit: quis inter ternariũ, ſenarium, denarium, numerus ſit perfectior. Item quis numerus dicitur pariter par, circa cuius definitionem Euclidem, ipſum Geometriæ principem, non parum erraſſe contendunt. Præterea non facilè dixerim, quæ Pythagorica myſteria, quas magicas vires numeris ineſſe ſomniant, etiam ab ipſis rebus nudatis: dicereq; audent, niſi illis inſtrumentis exemplaribúſque mundum à Deo creatum iri non potuiſſe, ac diuinorũ omniũ cognitionem in numeris, tanquam in regula omniũ certiſſima,

tißima, cõtineri. Hinc orti sunt Marci magi, & Valentini hæreses in numeris fundatæ & ex numeris progressæ, qui diuinam religionem & innumerabilia diuinæ veritatis secreta, sese per frigidißimos numeros posse invenire & enunciare præsumebant. Accedit istis Pythagorica retractis inter sacramenta habita, & alia plura iis similia, quæ omnia vana, ficta & falsa sunt, nec quicquam veri superest arithmeticis illis, nisi insensatus ac inanimatus numerus: atque tamen hinc sese diuinos homines agere arbitrabantur, quòd sciant numerare: sed hoc ægrè illis concedunt Musici, hunc honorem suæ harmoniæ libentiùs deferentes.

De Musica, Cap. XVII.

DE Musica igitur iam nobis sermo esto: de qua ex Græcis copiosè scripsit Aristoxenus, qui & animam musicam esse dixit, cuius documenta Boëtius deinde latinis tradidit: dico autem illam, quæ in vocum ac sonorum modulatione consistit, non eam quam de metris & rhythmis ac carminum fictionibus nuncupant, quæ Poësis est. quæ, authore Alpharabio, nõ tam speculatione ac ratione, quàm furoris insania fertur, de qua superiùs diximus: verùm eam, quæ de modulationibus est, qui est concentus neruorum, aut vocum in suos modos sine aurium offensione consonantium: agit enim de sonis, de interuallis, de sistematis genere, de tono, de commutationibus ac modulationibus. Hanc veteres diuisere in enharmoniacam, chromaticam, diatonicam: priorem autem (videlicet enharmoniacam) ob nimis reconditam difficultatem pro impossibili eius indagine deseruëre: alteram verò ob lasciuiæ infamiam aspernati sunt atque abdicârunt: tertiam verò speciem duntaxat (tanquam mundanæ compositioni conformem persuasi) admiserunt. Sunt etiam ex veteribus, qui musicos modos ex gentiũ vocabulis distinxerunt, vt in Phrygium, Lydiũ,

Dorium, quos apud Polymeſtorem, & Saccadam, Argiuum genere fuiſſe antiquiſsimos conſtat, quibus Sappho Lesbya (vt inquit Ariſtoxenus) quartum videlicet mixolydium, ſuperinſtituit, cuius inventorem alij Terſandrum, alij Pythoclidem tibicinem putant, Lyſias Lamproclem Athenienſem authorem poſuit, atque hos quatuor modos veterum authoritas celebres notauit, totamq; aſtructionem encyclopædiam vocauerunt, quaſi ſcientiarum orbem, quòd Muſica omnes amplectatur diſciplinas, ſicvt ait Plato in primo de legibus, Muſicam ſine vniuerſa diſciplina tractari non poſſe. Inter hos verò quatuor modos Phrygium, qui diſtrahit & rapit animum, non probant, ſed barbaricum Porphyrius illum vocat, quia ad furorem & pugnas excitandas tantùm commodũ. Alij idcirco Bacchicum vocant, vti furibundum, impetuoſum, & perturbatum, cuius modulatione, quam anapæſto pede declarant, Lacedæmonios & Cretenſes ad arma concitatos legimus: eodem Timotheus Alexandrum regem ad arma incitauit, & Taurominitanus iuuenis, narrante Boethio, domum, in qua ſcortum latitabat, Phrygio ſono excitus comburere feſtinauit. Lydium etiam Plato reprobat, vt qui acutus ſit, & à modeſtia Dorij recedens, lamentationibus accõmodus: verùm (vt quibuſdam placet) etiam iis, qui natura hilares & iucundi ſunt, congruus. Hinc Lydos hilares & periucundos populos iis modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Tuſci Lydorũ progenies choricis ſaltationibus adhibebant. Doriũ autem tanquam grauiorem honeſtioremq;, & omnibus modis modeſtum, ad grauiores animi affectus, & motus corporis aptum, & ad rectè ac bene viuendum vtilem, omnibus prætulerunt: ideo apud Cretenſes, Lacedæmonios, Arcades, in magna veneratione habitus. Imperator quoque Agamemnon ad bellum Troianum profecturus, Doricum domi reliquit muſicum, qui ſpondæo pede mulierem Clytemneſtram in pudicitia probitateq; conſeruaret, quare non prius ab Aegyſtho vitiari potuit,

potuit, quàm is musicum prius è medio impiè sustulisset. Mixolydium verò Tragœdiis & commiserationibus congruum, incitationis & retractionis efficaciam habere & mœroris imperium tenere dicunt. His quatuor modis sunt qui alios superadinvenerunt, vt quos collaterales vocant, videlicet Hypodorium, Hypolydium, & Hypophrygium, vt sint septem totidem Planetis correspondentes, quibus Ptolemæus addit octauum hypermixtolydium omnium acutißimum, firmamento attributum: verùm Lucius Apuleius primo Floridorum quinque modos describit, Aeolium, hyastium, varium, Lydium, querulum. Phrygium bellicosum, Dorium religiosum. His addunt alij Ionicum, iucundum & floridum. A Martiano etiam, iuxta Aristoxeni traditionem, quinque numerantur modi principales, & decem collimitij. Et licet hanc artem suauitatem non modicam habere fateantur, communis tamen sententia est, atque ipsa experientia omnibus nota, esse illam vilium ac infelicis intemperantisque ingenij hominũ exercitiũ, & qui nec incipiendi, nec finiendi rationẽ teneant: sicvt de Archabio tibicine legitur, qui pluris conducendus erat vt desineret, quàm conducendus vt caneret. De quibus tam importunis musicis sic ait Horatius,

> Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
> Vt nunquam inducant animum cantare rogati,
> Iniußi nunquam desistant.

Hinc Musica ipsa ad precium & stipem semper vagabunda extitit, & lenociniorum clientula, quam nullus vnquam professus est vir grauis, modestus, pudicus, fortis: ideoq; Græci illos communi vocabulo Liberi patris artifices, sive (vt Aristot.) Dionysiacos technitas, hoc est artifices bacchanales, appellárunt, qui improbis esse moribus magna ex parte cõsueuerunt, vitã plurimùm traducentes incontinenter, partim etiã cũ inopia: quæ quidẽ vitia & gignit, & auget. Persarũ ac Medorũ Reges, Musicos inter Parasitos & Histriones referebãt,

videlicet ex opere illorum voluptatem sibi capientes, ipsos autem actores contemptui habentes, atque Antisthenes ille sapiens cùm audisset Ismeniam quendam optimum habere tibicinem, homo nequam est, inquit: non enim, si probus foret, tibicen esset: non enim, vt dicitur, ars est illa viri sobrij & probi, sed otiosi & iocantis. Hanc Scipio Aemilianus & Cato, tãquam à Romanis moribus alienam, aspernabantur. Hinc Augusto atque Neroni probo datum est, quòd Musicam auidiùs sectarentur. Sed Augustus correptus quidem abstinuit: Nero autẽ peramplius insequutus, ob hoc contemptui, ludibrióque habitus est. Philippus rex cùm audisset filium quodam loco suauiùs cecinisse, obiurgatus est: Nónne pudet, inquiens, quòd tam bene scias canere? satis enim est, superq; Principi viro canentibus aliis audiendi otium superesse. Non canit apud Græcos Poetas Iupiter, nec pulsat citharam, docta Pallas detestatur tibias. Apud Homerum pulsat citharœdus, præbent aures Alcyones, & Vlysses. Apud Vergilium sonat & cantat Iopas, auscultant Dido & Aeneas. Alexandro Magno quondam canente Antigonus pædagogus citharã fregit, abiecitq;, inquiens, Aetati tuæ iam regnare convenit, nõ canere. Sed & Aegyptij, teste Diodoro, musicam, tanquam virorum animos effœminantem, prohibebant adolescentes suos perdiscere. Et Ephorus, teste Polybio, eam non nisi ad illudendos ac fallendos homines inventam tradidit. At revera quid invtilius, quid contemptibilius, quid fugiendum magis istis tibicinibus, cantoribus, ac reliqui generis musicis, qui tot vocibus canentium, præcinentium, decinentium, intercinentium, occinentium, & concinentium vniuersarum auium garritus superantes, venenata quadam dulcedine, velvt Syrenes hominum animos lasciuientibus vocibus, gesticulationibus ac sonis præstigiant atq; corrumpunt? Quapropter Ciconum matres atque nurus Orpheum ipsum ad Parcarum vsque invidiam persecutæ sunt, quòd modulis suis mares effœminaret. Quòd si fabulis quædã autho-

authoritas est, centũ luminibus cinctũ caput Argus habebat, quæ omnia tamen vnius fistulæ modulo sopita sunt & extincta. Atque tamen hinc plurimum gloriantur musici isti, quasi ipsi supra Rhetores habeant mouendorum affectuum imperium: quos insuper eò ipsa evexit insania, vt ipsos etiam cœlos canere affirment, vocibus tamen à nullo vnquam mortalium auditis, nisi fortè quòd musicis istis per suum Eucuae, seu per temulentiam, vel insomnium innotuerunt. Nullus tamen musicorum interim è cælo descendit, qui vocum consonantias omnes nouerit, quiq; proportionũ inductiones omnes invenerit. Attamen dicunt artem esse consummatissimam, & quæ omnes amplectatur disciplinas, nec sine vniversa disciplina tractari possit, etiam diuinationis vim illi tribuentes, qua corporis habitudines, animiq; affectus & mores hominũ per ipsam iudicentur: sed & dicunt artem esse infinitam, nec vllo ingenio exhauriri posse, sed indies illam pro cuiusque captu nouos dare modulos. Propterea q; non malè Anaxilas: Musica per deos, inquit, perinde atque Libya semper quotannis nouam quampiam feram parit. Hanc Athanasius ob vanitatem suam interdixit Ecclesiis: sed Ambrosius cæremoniarum, & pompæ appetentior, Ecclesiis instituit canendi & psallendi vsum. Augustinus verò in medio hærens, inde sibi haud non difficile dubium ortum esse in Confessionibus suis meminit: hodie verò tanta in Ecclesiis Musicæ licentia est, vt etiam vna cum Missæ ipsius canone obscœnæ quæque cantiunculæ interim in organis pares vices habeant, ipsaq; diuina officia sacræ & orationum preces conductis magno ære lasciuis musicis, non ad audientium intelligentiam, non ad spiritus eleuationem, sed ad fornicariam pruriginem, non humanis vocibus, sed beluinis strepitibus cantillant, dum hinniunt discantum pueri, mugiunt alij tenorem, alij latrant contrapunctum, alij boant altum, alij frendent bassum, faciuntq; vt sonorum plurimum quidem audiatur, verborum & orationis intelligatur nihil,

ſed auribus pariter & animo iudicij ſubtrahitur authoritas.

De Saltationibus & Choræis, Cap. XVIII.

AD Muſicam *ſpectat etiam ſaltationum, ſive chorearũ artificium, puellis amatoribusq́; longè gratiſſimum, & quod magna cura diſcũt, & in medias noctes ſine ſatietate protrahũt, ſummaq́; diligentia obſeruãt, vt ad lyræ, tympaniq́; ac tibiarum numeros compoſitis geſtibus, moderatisq́; inceſſibus ſaltent, ac rem omnium ſtultiſſimã, & ab, inſania quadam haud abſimilem, prudentiſſimè, vt putant, ſcientiſſimeq́; peragant: quam niſi tibiarũ concentus temperaret, & (vt dicitur) vanitas vanitatem commendaret, nullum choræis ſpectaculũ ridiculum ac inconditum magis: hæc laxamẽ petulantiæ, amica ſceleris, incitamen libidinis, hoſtis pudicitiæ, ac ludus probis omnibus indignus: ſæpe ibi matrona, vt ait* Petrarcha, *diu ſeruatum decus perdidit, ſæpè infelix virguncula ibi didicit, quod melius ignoraſſet, multarum ibi fama periit pudorq́;.* Multæ *inde domum impudicæ, pluris ambiguæ rediêre, caſtior autem nulla: pudicitiam choræis ſæpè ſtratam, ſemperq́; impulſam, oppugnatamq́; videmus: laudârunt tamen hanc nonnulli* Græcorum *ſcriptores, ſicvt pleraque alia fœda ac pernicioſa, ipſaq́; ſaltationum exordia è ſummis cælis, è ſtellarum ſiderumq́; lationibus, eorumq́; greſſu & regreſſu, complexu ac ordine tanquam harmonica quadam cæleſtium choræa, vnà cum mundi generatione diuinitus prodiiſſe dicunt. Alij inventũ eſſe Satyrorum:* Bacchum *quoque hac arte Tyrrhenos,* Indos, & Lydos *bellicoſiſſimos populos deviciſſe aiunt.* Hinc *tandem ſaltatio ipſa in religionem relata eſt, & à Corybantis in Phrygia, à Curetis in Creta, abs dea* Rhea *fieri iuſſa eſt, & in* Delo *nulla ſacra peragebantur, cui ſaltatio non fuiſſet adhibita, nec vllæ vnquam celebratæ feſtiuitates & cæremoniæ citra ſaltationem.* Indorum *quoque Brachmani*

ui manè & vesperè ad solem conversi, saltantes illum venerabantur. Apud Aethiopas etiam, & Ægyptios, & Thraces & Scythas saltatio inter sacrorum cæremonias habita est, quippe quæ ab Orpheo & Musæo optimis saltatoribus constituta fuisset. Erant etiam apud Romanos sacerdotes Salij, qui in honorem Martis saltabant. Lacedæmonij Græcorum præstantißimi, cum à Castore & Polluce saltare perdidicissent, omnia saltationibus peragere soliti sunt. In Thessalia tanto in precio habita est, vt populi præsides & antesignani præsaltatorum nomine honorarentur. Ipse etiam Socrates, vir omnium sapientißimus ab oraculo iudicatus, illam iam natu grandior discere non erubuit: quin & summis laudibus extulit, & inter serias disciplinas numerauit, visaq; illi res grauior, quàm vt de ea rectè pronunciari poßit, quæ tota diuina cum mundi generatione nata esset, & cum Amore Deo vetustißimo in lucem prodierit. Sed quid mirum sic à Græcis philosophari, qui adulteria, qui stupra, qui parricidia, denique nullum non facinus in deos referunt authores? Complures de saltatione libros scripserunt, qui omnia genera eius & species, numerosq; compræhenderunt, earundemq; nomina percensuerunt, & cuiusmodi vnaquæq; illarum esset, à quo authore inventa: quare de illis plura hic dicere supersedeo. Romani veteres viri prudentia & authoritate graues, saltationes omnes repudiàrunt, nec vlla penes eos honesta matrona saltasse laudatur. Hinc Sallustius improperat Semproniæ, quòd cantasset, saltassetq; doctiùs, quàm conveniret probæ: quin & Gabinio viro consulari, atque M. Cælio nimia altandi peritia probro data est: & M. Cato L. Murenæ, quòd in Asia saltasset, pro crimine obiecit, cui patrocinatus Cicero, id vt rectè factũ defendere non est ausus, sed cõstanter factũ pernegauit: Nemo, inquiẽs, saltat sobrius, ni fortè insaniat, neq; in solitudine, neq; in cõviuio moderato, atq; honesto: intempestiui cõviuij, immoderati ioci, turpiũ deliciarũ comes est extrema saltatio. Itaq;

saltationē necesse est omniū vitiorū esse postremū: neque verò facile dictu, quæ mala hic visus hauriunt & auditus, quæ pariant colloquia & tactus. Saltatur inconditis gestibus & mōstroso pedū strepitu, ad molles pulsationes, ad lasciuas cantilenas, ad obscœna carmina, contrectātur puellæ & matronæ impudicis manibus & basiis, meretriciisq́; cōplexibus, & quæ abscondit natura, velauit modestia, ipsa lasciuia tunc sæpe nudantur, & ludi tegmine obducitur scelus. Exercitiū profectò nō è cælis exortum, sed à malis dæmonibus excogitatum in iniuriam diuinitatis, quando populus Israel erexit sibi vitulum in deserto, cui cùm sacrificassent, cœperunt edere & bibere, & postea surrexerunt ludere, & cantantes saltabant in chorum. Hæc de chorearum saltationibus satis.

De Gladiatoria, Cap. XIX.

NEque tamen me præterit hoc loci esse adhuc alia pleraque saltationum genera à priscis scriptoribus celebrata, quorum maxima pars hodie obsoleta est, pars adhuc in vsu est, vt saltatio armata, gladiatoriæ, chironomiæ ac militiæ accommoda, tragicum profectò artificium, quo hominem innoxium occidere ludus est: ac lethale vulnus excepisse paulo cunctantiùs, summa infamia. Execrandum omnibus artificiū, cuius stultitiæ iuxtà est impietas, & omnia eiusmodi saltationum genera, vt sunt vanitatis & impudentiæ plena, non tam vituperanda sunt, quàm execranda, eo quòd nō aliud doceant, quàm mirificos quosdā ritus, quo modo insanire oporteat.

De Histrionica, Cap. XX.

HIstrionica autem saltatio imitationis & demonstrationis artificium est, res mente conceptas decenti gesticulatione explicans: tam clarè & perspicuè mores & affectus omnes

omnes repræſentans, vt ſpectator omnis hiſtrionem, quamvis nihil loquentem, ex plurimis motibus & geſticulationibus clarè intelligat. Tantum *præſtat hiſtrionica, vt nullis prorſus ſit opus interpretibus: tam aptè enim ſenem, puerum, mulierem, ſeruum, ancillam, temulentum, iracundũ, omniumq; perſonarum differentias & affectus iucunda geſticulatione repræſenat, vt etiam è longinquo ſpectator non audiens fabulam, ex ſola hiſtrionis ſaltatione, illius intelligat argumentum.* Hinc *hiſtriones non parùm in pretio habitos legimus. conſtatq;, referente* Macrobio, Ciceronem *cum* Roſcio *hiſtrione, qui etiam* Syllæ *dictatori chariſsimus fuit, contendere ſolitũ, vtrùm ille ſæpius eandem ſententiam varijs geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diverſo pronunciaret: quæ res* Roſcium *induxit, vt librum conſcriberet, in quo eloquentiam compararet cum hiſtrionica.* Verùm Maſsilienſium *ciuitas, teſte* Valerio, *tantæ grauitatis cuſtos extitit, vt nullum aditum hiſtrionibus daret: nec mirũ, quia eorum argumenta magna ex parte ſtuprorum continent actus, ne talia ſpectandi conſuetudo, imitandi etiam licentiam faceret.* Proinde *verò exercere hiſtrionicam non ſolùm turpis & ſceleſta occupatio eſt, ſed etiam conſpicere & delectari, flagitioſum: ſiquidem & laſciuientis animi oblectatio cadit in crimẽ.* Nullum *denique nomen olim fuit infamius, quàm hiſtrionum, ac legibus ipſis arcebantur ab honoribus, quicunque fabulam ſaltaſſent in theatro.*

De Rhetoriſmo, Cap. XXI.

ERat & *ſaltatio* Rhetorica, *hiſtrionicæ non diſsimilis, ſed remiſsior: quam* Socrates, Plato, Cicero, Quintil. *ac* Stoicorum *plurimi, admodum vtilem, ac oratori perquam neceſſariam arbitrati ſunt, quatenus apto quodam corporis geſtu, vultus & corporis compoſita adformatione conſtat: tum*

vigore oculorum, pondere vultus, accommodatoq; singulis verbis ac sententiis sono, vocis cum efficaci corporis motu ad ea, quæ exprimuntur, sed gesticulatione tenus. Hæc autem saltatoria, sive histrionica rhetorica, porrò apud quosq; oratores tandem exulare cœpit, admonente Tiberium Augusto, vt ore, non digitis loqueretur, & iam in totum sublata est, duntaxat à scenicis aliquot fraterculis adhuc colitur, (quamvis olim ab Ecclesia histriones etiam sacro Communionis sacramento illis denegato depulsi essent) quos hodie aliquos videmus mira vocum cõtentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, iactatis brachiis, saltantibus pedibus, lasciuientibus lumbis, ac variis motibus, inversionibus, circunductionibus, resupinationibus, saltibus, gesticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipsum secum voluente, populares conciones ad plebẽ à suggesto proclamare, memores fortaßis Demosthenis sententiæ, qui (vt est apud Valer.) interrogatus, quidnam esset in dicendo efficacißimum, respondit, Hypocrisis: iterum deinde, & tertiò interrogatus, idem dixit, ac pene totam dicendi vim huic deberi. Sed ne à mathesi longiùs progrediamur, ad Geometriam nunc properemus.

De Geometria, Cap. XXII.

IPsa Geometria, quã Philo Iudæus principẽ & matrẽ omniũ disciplinarum appellat, hanc præ cæteris disciplinis laudẽ habet, quòd, cùm inter omniũ fermè disciplinarũ sectas magna & innumera sunt certamina, geometræ omnes vndiq; sibi consonant: nec aliqua vnquam de illa inter ipsos est contentio, nisi quòd de punctis, de lineis, de superficiebus adhuc disputant, sintne hæc divisibilia, an indivisibilia: cæterùm non discrepant abinvicẽ, nec doctrina, nec traditione, sed quisq; alterũ nouis vel subtilioribus inventis, & quæ nunquã quisquã excogitauit, nititur superare. Nullus tamẽ geometra adhuc circuli verã quadra-

quadraturã invenit, nec costæ æqualẽ lineã dedit: licet Archimedes Syracusanus hæc se quondam invenisse putabat, & multi posteri usq; in hæc tempora idipsum, sed frustra, quodã modo conati sunt, licet proxima dixisse videantur. Ea tamen est eorũ ambitio, ut priorũ traditionibus nunquã acquiescant, sed in talibus amplius aliquid, quàm magistri eorũ, invenire putãtes, seipsos in tantã insaniã agunt, quã uniuersæ terræ elleborũ nõ sufficiat expurgare. Ab ipsa autẽ geometria ultra hoc, quòd lineamenta, formas, intervalla, magnitudines, corpora, dimensiones atq; pondera rimatur, dependet, quæcunque organica ingeniosa opificia artificiosaq; instrumenta maganaria, machanopocetica, polioretica tã bellorũ, quàm architecturæ, cæterorũq; usibus accõmoda, ut arietes, testudines, cuniculi, catapultæ, scorpiones, exostræ, sambucæ, scalæ, tolleones, turres ambulatoriæ, heliopoles, naues, triremes, põtes, molæ: item bigæ, trigæ, quadrigæ, trocleæ, cyclocleæ, rotæ, vectes, & quibuscunque immania pondera vi minima trahũtur, aut attolluntur. Præterea quæcunq; aut pondere, aut aqua, aut spiritu, aut neruis & funiculis constant, sicut horologia, quæ pondere gradiuntur, & quæ ventorũ impulsu resonant organa, etiam quæcunque hydraustica & spiristica instrumẽta, & quæ ex his etiã nõ nisi ad voluptatẽ admirationẽq; fabricata sunt, ut pilæ spõte saltantes, lucernæ suas sibi producentes stupas, & oscula seu cucurbitæ sponte ignẽ sufflantes, & quale Politianus narrat animal, quod dũ secatur in mensa, bibit interim, viuentisq; repræsentat motus atq; voces. Cuiusmodi fortè artificio narrat Mercurius Ægyptios Deorũ confinxisse simulachra, ut articulatã promerent vocẽ, atq; progrederẽtur. Ille etiã Archytas Tarentinus lignẽã colũbã sic geometricis rationibus cõstruxit, ut surgeret in altũ, & volitaret. Iam verò & Archimedes primus æneum cælũ tanto artis opificio fabricasse legitur, ut inibi planetarũ omniũ motus planißimè deprehenderentur, simulq; singularũ cælestiũ sphærarũ vertigines. cuiusmodi etiã

proximis his diebus fabricatũ vidimus. Ex hac arte ſimul prodeunt tormentorũ varia genera, & bõbardæ, cæteraq; inſtrumenta ignivoma: de quibus ego nuper ſub titulo pyrographiæ ſpecialem librum compoſui, cuius nunc tandem pœnitet, quum nihil niſi perniciosiſſimum magiſteriũ doceat. Denique, quicquid artificij eſt in pictura, in coſimimetria, in agricultura, in arte bellica, in fuſoria, in plaſtica, in ſtatuaria, in fabrili, in architectura, in metallica, totum hoc vel potiſſimum à geometria eſt.

De Optica, vel Perſpectiua, Cap. XXIII.

A Geometria itaque proxima eſt Optica, quam vocant Perſpectiuam: deinde coſimimetria, atque architectura. Perſpectiua autem, ſive optica hæc triplicem videndi rationẽ, directam, reflexam, refractamq; pertractat: quid lux, quid vmbræ, quid intervalla, edocet: cauſasq; viſibilium, quæ per intervalla falſa videntur, depræhendit, radiorumq; proiectiones inquirit, per vnum ſeu plura perſpicua ſuper diuerſas corporum figuras: tum vmbrarum & lucis figurationes, atque quæ rebus, quæ viſui, quæ medio accidant, atque quomodo res & viſio ex medij diuerſitate vario modo afficiantur, commonſtrat. De ratione autem videndi variæ & diſſonæ opiniones ſunt: nam Plato ſecundum conclaritatem viſum fieri arbitratur, videlicet ea, quæ ex oculis eſt, luce defluente ad vnum extrinſecum aërem, ea quæ à corporibus eſt luce obviàm relata: ea verò, quæ circa aërem medi eſt, facilè effuſibiliũ vertibiliq; coëxtenſe igniformi viſus virtuti. Galenus concorditer ſentit cum Platone: verùm Hipparchus ait, radios ab oculis extenſos vſque ad corpora ea, quaſi palpitatione quadam tangentes, ſuſceptionem eorum ad viſum reddere. Epicurei aũt ſimulachra eorũ, quæ apparent, ſeſe oculis ingerere affirmat. Ariſtoteles autem ſimulachra non quidem corporea, ſed ſecundum quali-

qualitatem per alterationem aëris, quæ in circuitu est, à visibilibus vsque ad visum devenire censet. Porphyrius verò neq; radios, neque simulachra, neque aliud quicquam videndi causam ait, sed animam ipsam seipsam cognoscentem visibilem, & quæ vna est omnium, seipsam in omnibus, quæ sunt, cognoscere. Verùm geometræ & optici Hipparcho quodammodo accedentes, conos quosdam ex coincidentia radiorum factos subscribunt, quæ per oculos emittuntur: vnde multa simul visibilia comprætendere visum, sed illa certißima, vbicunque radij coinciderint. Sed enim Alchindus de aspectibus omninò docet aliud: verùm Augustino videtur, animæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod à sapientiæ studiosis necdum sit pervestigatum. Hæc itaque scientia ad dèpræhendendum cælestium corporum varietatem, distantiam, magnitudinem, motum, eorumq; reflexiones & refractiones, permultùm cõducit: architecturæ etiam in metiendis ædificiis inseruit. Proximè tamen pingendi artificio, atque speculorum fabricæ plurimum confert ornamenti, vt sine ipsa hæ artes perfici non poßint. Monstrat enim, qua ratione nec abnumera, nec deformia fingamus in imaginibus, quæ cernuntur, intervallorum & altitudinum causa.

De Pictura, Cap. XXIV.

Pictura itaque ars monstrosa, sed imitatione rerum naturalium accuratißima, lineamentorũ descriptione, & colorum debita appositione constans: hæc olim tanto in precio fuit, vt primum gradum liberalium artium obtineret. Ipsa verò nõ minus libera est, atque poesis, sicvt benè cecinit Flaccus:

pictoribus atque poetis
Quælibet audendi semper fuit æqua potestas.

Dicitur enim pictura non aliud, quàm poesis tacens: poesis verò, pictura loquens: tam sunt sibi invicem affines. Nam

ſicvt Poetæ, ſic pictores hiſtorias & fabulas fingunt, omniūq; rerum imagines, lumen, ſplendorē, vmbras, eminentias, depreßiones exprimunt. Illud præterea ex ipſa optica habet pictura, vt viſum decipiat, ac in vna imagine variato ſitu, plures ſpecies intuentium oculis obfundat: & quò ſtatuaria pertingere non poteſt, ipſa pervenit: pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmina, fulgura, occaſum, auroram, crepuſculum, nebulas, hominiſq; affectus, ſenſus animi ac penè vocem ipſam exprimit, & mentitis dimenſionibus, commenſurationibus, quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt, aut quæ non ita ſunt, ita tamē videri facit. Quemadmodum de Zeuxi & Parrhaſio pictore narrant Hiſtorici: qui quum de artis prærogatiua veniſſent in certamen, & prior detuliſſet vuas pictas tanta ſimilitudine vt aues advolarent: alter detulit pictū velum, ſic veritatem mentiens, vt ille auium iudicio tumens poſtularet, deducto velo oſtendi picturam: tandem agnito errore, coactus eſt illi palmam deferre, quum ipſe aues feſeliſſet, Parrhaſius verò artificem. Et narrat Plinius in ludis Claudij fuiſſe picturæ admirationem, quum ad regularum ſimilitudinem corui decepti imagine advolarunt. Iam verò & celebri Triumuiratu, narrāte Plinio, experimento compertum eſt, auium cantus depicto dracone cohibitos. Habet inſuper hoc pictura, vt in omnibus ſuis operibus plus ſemper intelligatur, diiudiceturq;, quàm conſpiciatur: ſicvti diligētißimè hæc ſcrutatus eſt Plutarchus in ſuis Iconibus: quumq; ars ſumma ſit, ingeniū tamen vltra artē eſt.

De Statuaria & Plaſtica, Cap. XXV.

Picturā comitatur ſtatuaria & Plaſtica, fuſoria & criptica, importuni ingenij artificia, quæ tamen etiam ſub architectura compræhendi poſſunt. Statuaria ex lapide, ligno, ebore, rerū idola fabricat, eademq; ex gleba fingit plaſtes. Ars autem fuſoria, hæc in proplaſte, ex ære aliiſq; metallis exprimit.

mit: cripticus verò lapidibus & gemmis insculpit. Scripsit de istis è recentioribus Pomponius Gauricus. *Verùm omnes hæ artes pariter cum pictura ad ostentationem & libidinem, superstitionemq; à malis, puto, dæmonibus repertæ sunt: cuius artifices fuerunt, qui primi, iuxta verba Pauli, commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & serpentũ: qui cõtra diuinũ præceptũ vetans idolum sculptile & similitudinem, tam eorũ quæ in cœlo sursum, quàm quæ in terra deorsum, fieri odiosißimam Deo idololatriam introduxerunt: de quibus ait Sapiens, Idolũ ipsum maledictum est: & qui fecit illud, & quod factum est, tormenta patientur. Vanitas enim hominũ, vt ait idẽ, invenit artes istas in tentationẽ animæ hominũ, & in decipulã insipientiũ: & adinventio illarũ, corruptio vitæ est. Nibilo minùs tamen nos Christiani præ cæteris gentibus sic desipimus, in hanc vitæ, & morũ corruptelã, vt vbiq; in atriis, in domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo lasciuis imaginibus nostræ matronæ filiæq; ad lasciuiã invitẽtur: quin etiam hæc in templa, in sacella, in aras Dei, magnis venerationibus traducimus, non absq; idololatriæ periculo. sed hoc latiùs in Religione disputabimus. Verùm inesse picturis atque statuis nõ contemnendã authoritatẽ, ego olim in Italia didici: nam quum fratres Augustiniani cũ Canonicis regularibus coram Romano Pontifice de B. Augustini habitu, videlicet nigrámne ille stolam super alba tunica, an candidam super nigra induisset, pertinaciter litigarent, atq; ex Scripturis, quod ad hanc litẽ dirimendam faceret, nihil compertũ haberetur, visum fuit Romanis iudicibus, rẽ omnem ad pictores & statuarios delegare, vt quod illi ex vetustis picturis atque statuis adsererent, sententiæ haberet vigorem. Hoc exẽplo confirmatus ego, quũ aliquando indefatigata diligẽtia monachalis cucullæ originem investigarẽ, nec quicquã inde ex Scripturis invenire potuissem, tandẽ ad pictores me cõtuli, atq; in istis fratrũ pro-*

cœstriis

cœstriis atque porticibus, vbi vtriusque Testamenti historiæ vt plurimum depictæ cernuntur, rē perquisiui. Cumq; in toto veteri Testamēto nullū ex Patriarchis, neque ex sacerdotibus, neque ex Prophetis, neque ex Leuitis, neque Heliam ipsum, quē licèt Carmelitæ sibi faciunt Patronum, invenissem cucullatū: nouum Testamentum adgressus, inveni illic Zachariam, Simeonem, Ioannem Baptistam, Ioseph, Christum, Apostolos, Discipulos, Scribas, Phariseos, Pontifices, Annam, Cayphā, Herodem, Pilatum, & plerosque alios, nullam vspiam conspexi cucullam: rursusq; ab initio omnia & singula diligenter examinans, mox in ipsa fronte historiæ sese offert cucullatus diabolus, ille videlicet, qui erat Christum tentans in deserto. Gauisus sum plurimum reperisse me in picturis, quod hactenus nequiui in literis, Diabolum scilicet fuisse primum cucullæ authorem, à quo deinceps, puto, cæteri monachi & fratres hanc sub diuersis coloribus mutuârunt, aut fortè velvt hæreditariò sibi relictam acceperunt.

De Specularia, Cap. XXVI.

SEd nunc ad Opticam revertamur, quæ etiam speculorum artificio plurimo est adiumento, omniū illorum affectiones & imposturas indicans: quorum experimenta patent in variis speculorum generibus, vt sunt caua, convexa, plana, columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, inversa, eversa, regularia, irregularia. solida, perspicua. Sic legimus, narrāte id Cœlio in Antiquis lectionibus, Augusti temporibus Hostium virum quendam, sed obscœnitatis facilè principem, fecisse eius notæ specula, quæ imagines longè maiores redderent, vt digitus brachij mensuram & longitudine & craßitudine excederet. Fit quoque speculum, in quo quis alterius videt imaginem, non suam. Et aliud, quod in certo loco positum, nihil imaginetur: aliorsum verò translatum,

facit

facit imagines. Item, quod vniuersas reddat imagines, & quod vnius rei plures reddat imagines. Et aliud, quod contra aliorum speculorum morem dextrum reddit dextro, & sinistrum sinistro. Et fiunt specula cõbvrentia anterius & posterius, atque aliud quod susceptam imaginem non intra se repræsentat, sed remotius extra se in aëra reiicit, ibiq; tanquam aërium simulachrum apparêre facit, ignemq; collectis in se Solis radiis, per remota spatia in quodcunque combvstibile potenter incutit, & eiusmodi plura, qualia vidimus aliquando, & fabricare nouimus. Habent etiam perspicua specula suas imposturas, videlicet vt rem magnam apparere faciant paruam: & contrà, quæ minima sunt, apparére magna: & quæ remota sunt, propinqua: aut quæ propinqua sunt, videantur remota: quæ infra pedes, sursum: & quæ supra nos sunt, hæc infima, alióve situ sese conspectui nostro offerant. Sunt & per quæ vna res videtur plures, & alia, quæ res ipsas diuersis coloribus, vt in Iride, aut sub diuersis dißimilibusq; figuris decepto visu repræsentant, & iis similia. Et noui ego fabricare specula, in quibus lucente Sole, omnia quæcunque illius radiis illustrantur per remotißima spatia, putà trium aut quatuor milliarium, plenißimè conspiciuntur. Est & illud in planis speculis mirandum, vt quantò minora sunt, pro eorum modulo rem repræsentent se ipsa minorem: quantumcunque autem maxima, nunquam tamen rem ipsam se ipsa reddent maiorem. quod considerans Augustinus, ad Nebridium scribens, aliquid occultũ illic latére putat, atque tándem omnia vana & supervacua sunt, nec nisi ad ostentationem & otiosam delectationẽ adinventa. Scripserunt de speculis cùm Græci, tum Latini perplures: præstat autem omnibus vnus Vitellius.

De Cosmimetria, Cap. XXVII.

DEinceps nunc Cosmimetriam paucis discutiamus: atque hæc in Cosmographiam, & Geographiam diuiditur, vtra-

vtraque orbem mensurat atque distinguit, sed prior iuxta cælestium rationem, ex illorum distinctione, terrarum & locorum illis subiectorum situs, per graduum & minutorum mensuras commensurat, rationesq; climatum, dierumq; & noctiũ discrimina, ventorum cardines, siderum varios exortus, polorum eleuationes, parallelos & meridianos, gnomonum vmbras, & quæ ad hæc reliqua sunt, ad singula loca Mathematicis rationibus edocet. Altera verò nulla adhibita cælestium ratione, orbem per stadia & milliaria mensurat, ac per montes, syluas, lacus, flumina, maria, & littora distinguit, gentésq; ac populos, regna, provincias, ciuitates, portus, & quæ inter cætera memorabilia sunt, commonstrat,

Ac patrios omnes cultus, habitusq; locorum,
Et quid quæque ferat regio, & quid ferre recuset,

explicat: ac imitatione quadam picturæ, iuxta Geometriæ & Perspectiuæ rationes orbem omnem in globo, vel plana tabula effingit,

Pingens in paruo totum volumine mundum.

Sub iis generibus quidam chorographiam numerant, quæ partialia quædam loca seorsum explorando, perfectiore insuper, & quasi consummata effigie depingit:

Ornatu vario partes distincta per omnes,
Vitibus & syluis pratorum fontibus agris,
Aequora quæq; rigant humentia flumina, corpus,
Inq; humiles premitur valles, vbi surgit in altum,
Verticibus celsis tollens ad sidera montes.

Hæc omnia, & quæ anteà diximus, ipsa nobis Cosmimetria pollicetur. Sed qui nos illã docturi sunt authores, inter se tantùm non vna discordia pugnant de limitibus, longitudinibus, latitudinibus, magnitudinibus, mensuris, distantiis, climatibus, eorũdẽ habitudinibus, admodũ à se invicem discrepantes. quæ aliter Eratosthenes, aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionysius, aliter Iuniores distinxêre. Nec de ter-

ræ vm-

ræ vmbilico inter eos convenit, quem Ptolemæus sub æquinoctiali circulo collocat, Strabo Parnasum Græciæ montem credidit: cui assentiunt Plutarchus & Lactantius Grammaticus, putantes illum cataclysmi tempore, aquarũ cæliq; fuisse discrimen: quemadmodum de hoc canit Lucanus,

Hoc solum, fluctu terras mergente, cacumen
Emicuit, pontoq; fuit discrimen & astris.

Quòd si hæc ratio ad renunciandũ satis est, erit vmbilicus terræ, non in Parnaso Græciæ, sed in Gordico Armeniæ monte: qui, teste Beroso, primus à diluuio emicans, arcã Noe excepit. Alij alia adferunt, & quomodo Aquilarum volatu mediũ terræ inventũ sit. Sunt etiam & Theologi, qui falcem suam in hanc messem mittentes, Hierosolymam medium terræ esse volunt, quia scriptum sit per Prophetam: Deus operatus est salutem in medio terræ. Accedunt ad hanc censuram Lucretius, Lactantius, & Augustinus, qui Antipodas tam constanter negârunt. Atque illi insuper, qui extra Europam, Asiam, Aphricam, alium habitabilem orbem inficiârunt: quæ tamen Hispanorum, Lusitanorumq; nauigationibus, posteris nobis secus comperta sunt, qui etiam totam sub Zodiaco Zonam contra Poetarum nugas, ac Aristotelis falsam opinionem habitatam monstrârunt. Alios præterea Geographorum plerosque errores superiùs inter Historicos recitauimus. Verùm hæc ars, dum terram immensam, & inscrutabilia maria, insularumq; & regionum omnium situs, limites, & insignia, ac innumerabilium pariter gentium ignotas origines, ritus, mores, discrimina nos docere conatur, nullum alium fructum inde percipimus, nisi quòd aliena auidiùs scrutamur, nos ipsos discimus ignorare: &, vt ait Augustinus in Confeßionibus, Eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latißimos lapsus fluminũ, & Oceani ambitũ, & gyros syderum, & relinquunt seipsos. Plinius quoque insaniam esse dicit, metiri terrã, quam dum metimur, sæpißimè mensuram egredimur.

ARchitectura autem non dubium, quin permultum commodi, ornatusq; adferat, & publicis, & priuatis ædificiis: hæc parietes & tecta, pistrinas & vehicula, pontes & naues, phana, templa, delubra, mœnia, turres, & omnis generis machinas, quibus res hominum tam publicæ, quàm priuatæ tuentur, ornanturq;, nobis largitur, disciplina alioqui pernecessaria & honesta, si non admodum fascinaret mortalium animos, vt nemo fermè reperiatur, modò facultates non desint, qui non totus cupiat etiã bene constructis semper aliquid coædificare. Quo insatiabili ædificandi studio desiderioq; effectũ est, vt huius rei nullus statutus sit modus, neque finis: hinc abscissæ rupes, completæ valles, acti in planum montes, perfossa saxa, & adaperta maris promontoria, excauata terræ viscera, deducta flumina, iuncta maribus maria, exhausti lacus, exiccatæ paludes, coërcita æquora, scrutataq; maris profunda, factæ nouæ insulæ, rursusq; aliæ restitutæ continenti: quæ omnia & his plura, cùm cũ natura ipsa pugnent, sæpè tamẽ non modicã vniuerso orbi commoditatẽ attulerunt. Sed comparemus his, quæ nullo prorsus alio mortalibus sunt vsui, quàm quòd ad mirandũ spectandumq;, &, vt ait Plinius, ad otiosam, & stultam pecuniæ ostentationem ingentibus sumptibus constructa sunt: cuiusmodi sunt Ægyptiorum, Græcorum, Hetruscorum, Babyloniorum, ac cæterorum aliquot gentium superstitiosa operũ miracula, labyrinthi pyramides, obelisci, colossi, mausolæi, Rapsinatis, Sesostris, & Amasis monstrosæ statuæ, atque Sphynx illa miranda, in qua Rex Amasis conditus putatur. Erat enim, vt ait Plinius, à saxo naturali elaborata & rubrico: capitis monstri ambitus per frontem, centũ & duos pedes collegit: longitudo centum quadraginta tres. Sed & sunt his maiora, opus Mẽmonis atque Semiramidis, in Bagisiano Mediæ monte, vasta stadiorum septem & decem effigies: quæ tamen

longè

longè superasset, quicunq; ille architectus fuit, siue Stesicrates, vt refert Plutarchus, si ve Dimocrates, vt refert Vitruuius, qui ex Athos monte Alexandri effigiem facturū se pollicebatur, in cuius manu ciuitas aßideret decem millium hominum capax. Adnumeremus istis Babylonicam speluncam, cuius basis (teste Herodoto) quaque versus stadium adimpleuit: atque turrim illam, quæ in profundo mari vitreis cancris super extructa memoratur. Accedunt etiam Gordianæ ædes, & arcus triumphales, deorum templa, & præcipuè illud Dianæ Ephesiæ per annos ducentos à tota Asia fabricatum, & quod in Ægypto ad Latonæ templum constructum vno lapide sacellū, latum fronte cubitos quadraginta, id ipsumq; vno etiam lapide contectū, ac Aßyrij regis Nabuchodonosor statua ex auro LX. cubitorū magnitudine, quam non adorasse capitale fuit, atque alia cubitorum quatuor ex ingenti Topasio Ægyptiæ reginæ facta. Huc spectant & nostris diuis templa superbißimis fastigiis extructa, & in miram altitudinem congesta ingenti saxorum mole, erecta campanilia multis admodum sacris pecuniis & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes Christi, vera Dei templa & imagines, interea fame, siti, algore, ægritudine, egestateq; periclitantia, rectiùs ædificari & sustentari potuissent, deberentq;. Cæterùm verò quantam perniciem hæc ars sæpißimè adferat hominibus, ipsæ hostiles arces, bellorumq; machinæ, cataphrattæ, scorpiones, balistæ, cæteraq; subuertendæ mortalium vitæ instrumenta, deuictiq; horum ingenio populi testes sunt. Neque id in terra modò, quum etiam naues, castrorum ac artium instar, fabricare docuerit: quibus periculosa maria non tam nauigamus, quàm habitamus, & cùm natura sua mille periculis nobis infesta sunt, his nauigiis reddimus infestiora, in illis non secus, ac in solida terra latrocinantes, bellaq; gerentes. Scripserunt de architectura primus Agatharchus Atheniēsis, postea, Democritus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimenides, Aristoteles, Theophrastus, Cato,

Varro, Plinius: demum Vitruuius, Nigrigentus: ex recentioribus autem Leo Baptista, frater Lucas, Albertus Durerus.

De Metallaria, Cap. XXIX.

ARchitecturæ quoque subest ars metallica, ars revera nō modici ingenij. Primùm siquidem ex telluris montiūq; superficie, quæ quoquo loco venæ intus sitæ sint, quæ illarum extensiones, exitus, fibræ, cognoscere docet, & quomodo excauatis terræ visceribus, montium moles substruendæ sunt: de quibus scripsit apud veteres Strato Lampsacenus librum, quē de Machinis metallicis intitulauit. Porrò quemadmodum exerutis minerarum lapidibus ignis liquamine pura metalla excoquantur, eaq; si mixta sunt, à se invicem discernantur, aut nulli, aut paucißimi hactenus integrè tradiderunt: fortè, quòd ars hæc velvti mechanica & seruilis, à doctis quibusq; & liberis ingeniis despecta sit. Verùm cùm ego ante aliquot annos à Cæsarea Maiestate aliquot mineris præfectus essem, omnia, quantum potui, indagatus, cœpi de illis specialem librum scribere, quem adhuc vsque in manibus habeo, continuò pro maiore rerum notitia adaugens, & corrigens, sperans, me, quod tum ad metallorum inventionem, tum cognitionem, tum venarum examinationem & conflationem, montiūq; substructionem, & tractoriarum machinarum, cæterarumq; artificia hactenus incognita pertineat, nihil omissurum. Hac arte omnes humanæ constant opes, quarum auaritiæ tanta mortales libido invasit, vt viui ad inferos vsque penetrent, & magna naturæ ruina in sedibus manium quærant diuitias, vt canit Ouidius: Itum est in viscera terræ,

Quasq; recondiderat, stygiisq; admouerat vmbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum:
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum,
Prodierat, cuius diraq; cupidine tandem
Omne nefas: fugere pudor, verúmque fidesq;: In

In quorum ſubiére locum fraudesq; doliq;,
Inſidiæq;, & vis, & amor ſceleratus habendi.
Et, vt alius Poeta inquit,
Auro pulſa fides, auro venalia iura.

Peßimum igitur vitæ ſcelus invenit, quicunque primus aurifodinas, cæterasq; metallorum venas repperit, & (vt ait Plinius) tanto nocentiores fecerunt illi terras, vt non minus temerarij ſint, quàm qui è profundo maris petunt margaritas. Inventum aũt multis quidem, ſed diſſonantibus hiſtoriographis, attribuitur. Præcipuè verò plumbum in inſulis, quæ Caßiterides dicuntur, cõtra Celtiberiam ſitis, primò inventũ tradunt: æs autem in Cypro: ferrum in Creta: ſed aurum & argentum apud Pangeum Thraciæ montem, demum orbem omnem infecerunt. Soli Scythæ, vt refert Solinus, vſum auri & argenti damnarunt, in æternum ſeſe à publica auaritia abdicantes. De auri ſuperfluitate apud Romanos olim veteri interdicto cautũ erat, eratq; lex cenſoria victimaliarum aurifodinæ, qua, vt ait Plinius, in Vercellenſi agro cauebatur, ne plus quinque hominũ publicani haberent. Atq; vtinam homines eo ſtudio ferrẽtur in cælũ, quo ſcrutantur terræ viſcera, ſola diuitiarũ vena allecti, quæ beatum hominem adeo facere non poſſunt, vt multos admodum, idq; non raro, pœniteat inſumptæ operæ.

De Aſtronomia, Cap. XXX.

Svpremo iam loco ſeſe offert aſtrologia, quæ & aſtronomia, tota prorſus fallax, poëtarumq; fabulamentis multo nugacior: cuius magiſtri audaces profectò homines, & prodigiorũ authores, impia curioſitate, pro eorum libito ſupra humanã ſortẽ (tanquã Baſilides hæretici Abraxas) fabricant orbes cælorũ, ſiderũ mẽſuras, motus, figuras, imagines, numeros, concentúſq;, tanquã nuper è cælis delapſi, ac in illis aliquãdiu verſati, depingunt, quibus omnia ſtare, ac fieri atq; ſciri poſſe

arbitrantur, de iis ipsis tamen admodum inter se dißidentes, contrarij, & adhuc pugnantes, vt cum Plinio dicere non dubitem, huius artis inconstantiã palàm arguere, ipsam esse nullam: cùm de eius etiam principiis aliter sentiant Indi, aliter Chaldæi, aliter Ægyptij, aliter Mauri, aliter Iudæi, aliter Arabes, aliter Græci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recentiores. Nam de numero sphærarum tractantes Plato, Proclus, Aristoteles, Auerroes, ac omnes fermè ante Alphonsum astrologi, præter paucos, octo duntaxat sphæras numerarũt. Hermetẽ tamẽ, & aliquot Babylonios dicunt. Auerroes & Rabbi Isaac nonum orbem posuisse: cui opinioni adhæret Azarcheles Maurus, atque Tebith, & idem doctus Rabbi Isaac, & Alpetragus. quibus adstipulatur Albertus Teutonicus suo æuo, nescio, quo facinore magnus, & omnes, qui motum accessus & recessus probauerunt. Iuniores autem astrologi nunc decem orbes censent, quos ipse Albertus etiam Ptolemæum tenuisse putat. Auerroes quoque nouem illum censere arbitratus, cùm tamen revera non plures octo adfirmet Ptolemæus. Sed & Alphonsus sequutus aliquando iudicium Rabbi Isaac, cognomento Bazam, nouem sphæras tenuit: sed post quatuor annos ab editione Tabularum suarum, adhærens sententiis Albuhassen Mauri, atque Albategni, sese revocauit ad octo. Ipse etiam Rabbi, Abraam Auenazra, & Rabbi Leui, ac Rabbi Abraham Zacutus, nullum orbem mobilem supra octauum esse autumant. Sed & de motu octaui orbis, ac stellarum fixarum admodum inter se variant. Chaldæi enim atque Ægyptij illum vnica duntaxat latione ferri adfirmant, quibus aßentiũt Alpetragus, & ex recentioribus Alexander Aquilinus: cæteri autem Astronomi ab Hipparcho ad nostra vsque tempora, illum pluribus motibus circumagi dicunt. Iudæi Talmudistæ illi duplicem motum aßignant. Azarcheles atque Tebith, & Ioannes de Monte-regio motum Trepidationis, quẽ dicunt accessus & recessus, super paruis circulis circa capita Arietis & Libræ

Libræ illi adſcripſerunt, ſed in hoc à ſe invicem differentes, quòd Azarcheles ait, caput mobile à fixo non plus decē partibus diſtare poſſe: Tebith autem, non plus partibus quatuor cum decem & nouē fermè minutiis: Ioannes de Regio-monte, non plus partibus octo, atque idcirco ſtellas fixas non ſemper ad eandē mundi partem vergi, ſed quandoque reverti vnde cœperunt, arbitrantur: ſed Ptolemæus, Albategni, Rabbi Leui, Auenazra, Zacutus, & inter recentiores Paulus Florentinus, & Auguſtinus Ritius, mihi in Italia ſumma familiaritate devinctus, ſtellas iuxta ſignorum ſucceſſiones ſemper & continuò moueri affirmant. Recentiores autem aſtronomi triplicem octauæ ſphæræ motum attribuunt, vnum proprium, quē Trepidationis diximus, qui in ſeptem milibus annis ſemel compleatur: alterū, quem gyrationis dicunt, à nona ſphæra, cuius circumvolutio non minus, quàm quadraginta nouem millibus annis finiatur: tertium à decimo orbe, quem vocant motū primi mobilis, ſive motum raptus, ſive diurnum, qui intra diem naturalem ad principium ſuum quotidiè revertitur. Prætcrea qui duplicem motum octauæ ſphæræ attribuerunt, non omnes inter ſe conveniunt. nam recentiores fermè omnes, & qui trepidationis motum admittunt, eam à ſuperiori ſphæra rapi argumentantur: ſed Albategni, Albuhaſſen, Alfraganus, Auerroes, Rabbi Leui, Abraam Zacutus, Auguſtinus Ritius motum diurnum, quem alij motum raptus putant, arbitrantur non eſſe alicuius ſphæræ proprium, ſed à toto fieri cælo. Ipſe etiam Auerroes ait, Ptolemæum in libro ſuo, quem Narrationum inſcripſit, negare motum gyrationis, & Rabbi Leui ait, illum cum Auerroe ſenſiſſe motum diurnum fieri à toto cælo. Rurſus nunc de menſura motus octaui orbis, & ſtellarum fixarum non magis conveniunt. Nam Ptolemæus arbitratur, ſtellas fixas moueri in centum annis vno gradu. Albategni hoc fieri contendit in ſexaginta ſex annis Aegyptiis: cui adſentiunt Rabbi, Leui Rab, Zacutus, & Alphonſus in correctione Ta-

bularum suarũ. Azarcheles Maurus ait, in septuaginta quinque annis vno gradu moueri. Hipparchus in septuaginta & octo. Hebræorum plures, vt Rabbi Iosue, Moyses, Maymonus, Rabbi Auenazra, & post illos Haly Benrodam, in septuaginta annis. Ioannes de Monte-regio in octoginta. Augustinus Ritius medium tenet inter opiniones Albategni & Hebræorum, sentiens stellas fixas vnam cæli partem non citiùs, quàm sexaginta sex, nec tardiùs, quàm septuaginta annis moueri: sed & Rabbi Abraam Zacuti (vt narrat Ritius) testatur ex Indorum traditione, esse adhuc in cælo duas stellas sibi diametraliter oppositas, quæ cursum suum contra signorum ordinem, nõ nisi in centum & quadraginta quatuor annis compleant. Ipse etiã Alpetragus arbitratur, esse adhuc in cælis varios motus hominibus ignotos: quod si ita est, possunt & inibi esse stellæ & corpora, quibus motus illi conveniant, quæ aut cernere homines non possunt propter exvberantiam altitudinis, aut hactenus nulla adhuc artis obseruatione deprehenderunt: cui assentit etiam Phauorinus Philosophus apud Gellium in oratione adversus genethliacos. Restat igitur, nullũ adhuc astronomum è cælis descendisse, qui vel motum aplanes verum certumq; nos docere potuerit, nec ipse etiam Martis verus motus hucvsque cognitus fuit: quod etiam conqueritur Ioánnes de Monte-regio in epistola quadam ad Blanchinum, eiusdemq; motus errorem etiam quidam Gulielmus de sancto Clodoaldo, insignis astrologus, in suis Obseruationibus ante ducentos & plures annos scriptum reliquit, nec posterorum quispiam hũc hactenus correxit. Quin & verum Solis ingressum in puncta æquinoctialia invenire impoßibile est. quod Rabbi Leui multis rationibus probat. Sed quid dicemus de postea compertis, quomodo circa illa aberrarunt priores? Nam multi cum Tebith maximam solis declinationem continuò variari arbitrati sunt, cùm tamen vna semper mensura feratur: aliter tamen de illa opinatus est Ptolemæus, aliter compertum est per

Alba-

Albaten, Rabbi Leui, Auenazram, & Alphonsum. Similiter etiam de motu solis & anni mensura, aliter illi compertum habent, quàm Ptolemæus & Hipparchus tradiderunt. Similiter de motu augis Solis aliter Ptolemæus, aliter Albategni ac cæteri sentiunt. De cæli insuper imaginibus, ac stellarum fixarum considerationibus aliter Indi, aliter Aegyptij, aliter Chaldæi, aliter Hebræi, aliter Arabes, aliter Timothæus, aliter Arsatilis, aliter Hipparchus, aliter Ptolemæus, aliter recentiores tradiderunt. Transeo hîc de cæli principio, dextro atque sinistro, quàm desipiunt, narrare: de quibus tamen sanctus Thomas Aquinas & Albertus Teutonicus, superstitiosi Theologi, dum aliquid seriosè dicere conarentur, nihil invenire potuerunt, quod ostenderent, nec vllus certè invenire poterit vnquam. Quin & galaxias, hoc est lacteus circulus, quid sit, adhuc ab Astrologis ignoratur. Transeo etiam de excentricis, concentricis, epicyclis, retrogradationibus, trepidationibus, acceßibus, receßibus, raptibus, cæterisq; motibus, & motuum circulis, sermonem prorogare, cùm omnia hæc non sint nec Dei, nec naturæ opera, sed Mathematicorum monstra, & fingentium nugæ, à corrupta Philosophia, & Poetarum fabulis deriuata: quibus tamen, velvti rebus veris, & à Deo creatis, aut à naura firmatis, non pudet magistros illos tantum attribuere fidei, vt in has nugas, velvti causas, referant, quæcunque in istis fiunt inferioribus, illosq; confictos motus dicunt esse principia omnium motuum inferiorum. Astronomos istos Anaximenis serua non spernendo dicto opportunè castigauit. hæc enim consueuerat vnà cum hero Anaximene ambulare: qui cùm quodam die sydera inspecturus, domo maturiùs exiuisset, immemor situs loci, dum securiùs cælum intuendo explorat astra, in subiectam cécidit foueam, dixitq; tunc ancilla: Miror, here, qua ratione, quæ in cælo sunt, præscire existimas, cùm, quæ sunt ante pedes, nequeas præ videre. Legitur eadem facetia Thales Milesius

ab ancilla Tressa correptus. Haud absimile de illis ait Tullius, inquiens: Astrologi dum cæli scrutantur plagas, quod ante pedes est, nemo eorum spectat. Ego quoque hanc artem à parentibus puer imbibi: deinde non modicum temporis & laboris in ea amisi: tandem didici, totam hanc, & omnem nullo alio fundamento inniti, nisi meris nugis & figmentis imaginationum, tædetq; & pœnitet insumptæ olim operæ, cuperemq; omnem illius memoriam, vsumq; expoliare, abieciq; iamdudũ ex animo, nec reassumerem vnquam, nisi me potentum violentæ preces (qui solent nonnunquam ad indigna artificia etiam magnis, probisq; ingeniis abvti) sæpè rursus impingere compellerent, suaderetq; domestica vtilitas, me aliquando illorum frui debere stultitia, & nugas tantoperè cupientibus nugis obsequi: dico quidem nugis. quid enim habet Astrologia, nisi meras Poetarum nugas, & fabulas, portentosaq; figmenta, quibus cælum ipsum refertißimum commenti sunt? Neque verò vlli hominum generi plus inter se convenit, quàm Astrologis cum Poetis, nisi quòd de Lucifero, & Vespere inter se dissentiunt, Poetis asserentibus, quo die Lucifer ante orientem Solem apparuerit, eodem occidentem Solem subsequi, quod eodem die fieri posse Astrologi negant ferè omnes: præter illos, qui Venerem supra Solem locant, quia Stellæ quæ longè vlteriores sunt, nobis in ortu citiùs oriri, & in occasu seriùs recidere videntur. Sed hanc Astrologorum de situ Stellarum, sive Planetarum discordiam, nisi nunc recordatus præteriissem, siquidem non tam Astrologorum, quàm Philosophorum est. Nam Plato post Lunam, secundam Sphæram Solis locat, idem faciunt Aegyptij, inter Lunam & Mercurium Solem collocantes. Archimedes autem & Chaldæi Solem in ordine quartum collocant. Anaximander, & Metrodorus Chius, & Crates, Solem omnium supremum constitutum dicunt, post quem ounam infra has cæteras errantes inerrantésque. Xenocrates Lmnes vna eademq; in superficie stellas moueri putat. Non minus

minus de Solis & Lunæ, cæterarumq; stellarum magnitudine & distantia discordãt, nec vlla inter eos de cælestibus opinionum constantia, nec veritas: nec mirum id, cùm cælum ipsum, quod scrutantur, omnium sit inconstantissimum, nugisq; & fabulis repletissimum: nam ipsa duodecim signa, reliquæq; & boreales, & australes imagines, non nisi fabulis in cælũ ascenderunt, atque tamen in his fabulis viuunt, imponunt, lucrantur Astrologi, Poetis interim eorundem inventoribus egregiè esurientibus.

De Astrologia iudiciaria, Cap. XXXI.

RESTAT adhuc altera Astrologiæ species, quam Diuinatoriam vocant, seu Iudiciariã, quæ agit de revolutionibus annorum mundi, de natiuitatibus, de quæstionibus, de electionibus, de intentionibus, & cogitationi. de virtutibus, ad omniũ futurorum etiã, vel diuinæ providẽtiæ arcanarũ dispositionũ eventus prædicendos, evocandos, devitãdos, vel repellẽdos. Hinc Astrologi cælorũ syderũq; effectus à remotissimis annis, ac ante omnẽ rei memoriã, aut Promethei tempora, à magnis, vt aiunt, & antediluuianis coniunctionibus nundinantur, omniumq; animantium, lapidum, metallorũ, herbarũ, & quæcunque in his inferioribus creata sunt, effectus, vires ac motus, ab his ipsis cælis syderibúsq; defluere, omninoq; dependére, ac indagari posse affirmant: homines profectò increduli, nec minus impij, vel hoc vnum non agnoscentes, quòd Deus iam herbas, plantas, arbores, ante cælos & stellas cõdiderat. Quin grauissimi quique Philosophi, vt Pythagoras, Democritus, Bion, Fauorinus, Panætius, Carneades, Posidonius, Timæus, Aristoteles, Plato, Plotinus, Porphyrius, Auicenna, Auerroes, Hippocrates, Galenus, Alexander Aphrodisius, præterea Cicero, Seneca, Plutarchus, & alij multi, qui ab omni arte, & scientia rerum causas scrutati sunt, nusquam nos in has Astrologicas

causas remittunt: quæ etiamsi causæ essent, tamen quia stellarum cursus, & earum vires non planè cognoscunt, quod omnibus sapientibus notissimum est, de eorum effectibus certũ iudicium dare non possent. Nec verò desunt inter ipsos, vt Eudoxus, Archelaus, Cassandrus, Hoychilax Halicarnassæus, peritissimi Mathematici, & multi alij recentiores, grauissimiq; authores, qui fatentur, impossibile esse, posse quicquam certi de iudiciorum scientia inveniri, cùm propter innumeras cooperantes cum cælo alias causas, quas simul attendere oportet, iubetq; sic etiam Ptolemæus: tum, quia obstant illis occasiones quamplurimæ, vt putà consuetudines, mores, educatio, pudor, imperium, locus, genitura, sanguis, cibus, animiq; libertas & disciplina, cùm influxus illi non cogãt, vt aiunt, sed inclinent. Præterea qui iudiciorum regulas perscripserunt, tam diuersa plurimumq; pugnantia eadem de re statuunt, vt impossibile sit Prognosticatorem ex tot, tam variis, dissonisq; opinionibus aliquid certi posse pronunciare, nisi insit illi intrinsecus quispiam futurorum, occultorumq; sensus, ac præsagij instinctus, sive potiùs occulta & latẽs dæmonis inspiratio, quo inter hæc valeat discernere, seu alio quovis modo nunc illi, nunc alteri opinioni adhærere inducatur, quo instinctu si quis careat, is in Astrologicis iudiciis (vt ait Hali) veridicus esse nõ potest: quare iam non tam arte, quàm obscura quadam rerum sorte Astrologica constat prædictio: & sicvt non arte, sed sorte ex ludorum codicillis versus exit nonnũquam verum pronunciãs, sic etiam ex animo Astrologi non arte, sed sorte prodeunt vaticinia: cui attestatur etiã Ptolemæus, Scientia, inquiens, stellarum ex te & illis est indicans futurorũ occultorumq; prædictionem non tam esse ex obseruatione stellarum, quàm ex animi affectibus. Nulla igitur est certitudo huius artis, sed convertibilis est ad omnia, secundum opinionẽ, quæ coniecturis, aut existimatione, aut imperceptibili dæmonum afflatu, aut superstitiosa sorte colligitur. Nihil igitur aliud est hæc ars, quàm

super-

ſuperſtitioſorum hominum fallax coniectura, qui ob multi tē-
poris vſum de rebus incertis ſcientiam fecerunt, in qua emun-
gendæ pecuniæ gratia decipiant imperitos, atque ipſi ſimul
decipiantur. Quòd ſi ars iſtorum vera eſt, & ab illis intelli-
gitur, vnde tot & tanti errores ebulliunt in eorum Prognoſti-
cationibus? ſin minùs, nónne fruſtrà, & ſtultè, & impiè de re-
bus nullis, aut non intellectis, ſcientiam profitentur? Sed cau-
tiores illorū de futuris non niſi obſcura pronunciant, & quæ
ad omnem rem, & tempus, & principem, & nationē applicari
poſſunt, ambigua Prognoſtica artificioſa verſutia confingunt.
Poſtea verò quàm aliquid horum acciderit, tunc illius colligūt
cauſas, atque poſt factū vetera vaticinia nouis rationibus ſta-
biliunt, vt videantur prævidiſſe, quemadmodum ſomniorū in-
terpretes, vbi ſomnium viderint, nihil certi intelligunt: vbi au-
tem pòſt aliquid eis evenerit, tunc ad id, quod áccidit, aptant e-
tiam ſomniū viſum. Præterea cùm impoßibile ſit, in tanta ſtel-
larum varietate non ſemper invenire quaſdam benè, quaſdā
malè poſitas, occaſionem capiunt ex his dicendi quod volunt:
& quibus volunt, vitam, ſalutem, honores, opes, potentiam,
victoriā, ſanitatem, ſobolem, amicos, coniugia, vel ſacerdotia,
magiſtratus, ſimiliaq; prædicūt. Quòd ſi quibus ſint malè pro
pitij, iis mortes, ſuſpendia, dedecora, clades, exilia, orbitates,
languores, calamitatéſq; renunciant, nō tam ex ſcelerata arte,
quàm ex ſceleratis affectibus, huic impiæ curioſitati credulos
homines pertrahentes in exitium, populos ac Principes ſæpè
funeſtis ſeditionibus ac bellis inter ſe committentes. Quòd ſi
cum Prognoſticis illorum fortuna coincidat, vt inter tot am-
bigua, vnum aut alterum verum evenerit, mirum, quàm tunc
criſtas efferunt, quàm id inſolentißimè prædicant. Quòd ſi aſ-
ſiduè mētiuntur, convincantur mendacij, id tunc excuſant bla-
ſphemia, vel mendaciū mēdacio tegūt, inquientes: Sapientē do
minari aſtris, cùm reverà nec aſtra ſapienti, nec ſapiens aſtris,
ſed vtriſq; dominetur Deus: aut aiunt, Ineptitudinē recipiētes

cæleſtibus influxibus obſtitiſſe, vlteriorem autem fidem requirentibus iraſcuntur, & inveniunt circulatores illi interim principes & magiſtratus, qui illis credant omnia, ac ornent publicis ſtipendiis, quum revera nullum genus hominũ Reip. ſit peſtilentius, quàm iſtorum, qui ex aſtris, ex inſpectis manibus, ex ſomniis, conſimilibusq; diuinationum artificiis futura pollicentur, & vaticinia ſpargunt, homines inſuper & Chriſto, & omnibus in illum credentibus ſemper offenſi: de quibus Cornelius Tacitus conqueritur: Mathematici, (ſic enim eos vulgò nominant) inquiens, genus hominum Principibus infidum, credentibus fallax, à ciuitate noſtra ſemper prohibentur, ſed expelluntur nunquã. Quin & Varro, author grauis, omnium ſuperſtitionũ vanitates ex Aſtrologiæ ſinu profluxiſſe teſtatur. Erat enim in Alexandria vectigal, quod Aſtrologi perſoluebant, blacenominon, à ſtultitia ſic nuncupatũ, quia ex ingenioſa ſtultitia quæſtum facerent, nec, niſi ſtulti & temerarij homines, illos conſulere ſoleant: quippè ſi ab Aſtris eſt hominum vita, atque fortuna, quid timemus? quid ſolicitamur? quin Deo hæc & cælis, qui nec errare, nec malũ agere poſſunt, relinquamus, atque homines cùm ſimus, non plus, quàm oportebat, vltra vires noſtras altum, ſed humana duntaxat ſapiamus: quin & Chriſtiani cùm ſimus, Chriſto linquamus horas, & momẽta Deo patri, qui ea poſuit in ſua poteſtate. Quòd ſi verò vita noſtra atque fortuna ab Aſtris non ſunt, nónne in vacuum currit omnis Aſtrologus? Sed eſt hominum genus adeò timidulum, credulúmque, qui tanquam pueri ad lemurum fabulas plus timent, creduntq; tam ea, quæ non ſunt, quàm ea, quæ ſunt, atque quò res eſt minùs poßibilis, hanc eò timent magis, atque quò eſt veriſimilis minùs, hanc eò firmiùs credũt: qui profectò, ſi non eſſent Aſtrologi & diuinatores, perirent fame: atque horum ſtulta credulitas præteritorum oblita, præſentium negligens, in futura præceps, ſic deceptoribus illis fauet, vt cùm in cæteris hominibus vno men-

dacio tam suspecta fides reddatur dicentis, vt reliqua omnia vera obscurentur, contrà in his mendaciorum magistris vna fortuita veritas etiam publicis mendaciis faciat fidem. Quibus profectò qui maximè confidunt, maximè omnium redduntur infelicißimi, vt solent superstitiosæ illæ nugæ perniciem suis adferre cultoribus, quod in Zoraste, Pharaone, Nabuchodonosor, Cæsare, Crasso, Pompeio, Deiotaro, Nerone, Iuliano apostata testatur antiquitas, qui, vt his nugis fuere deditißimi, sic earundum confidentia periére infelicißimi, & quibus læta cuncta promiserant Astrologi, mœsta provenerunt omnia, vt Pompeio, Crasso, & Cæsari, quibus neminem eorum, nisi iam senem, nisi domi, nisi cum gloria moriturum promiserunt, attamen quisque eorum malè & immaturè periit. Pertinax profectò & præpostrum hominum genus, futura se præscire qui profiteantur, præteritorum & præsentium ignari: & cùm omnibus omnia occultißima se dicturos profiteantur, quid in propria domo, quid in thalamo suo fiat, sæpißimè nesciunt: cuiusmodi astrologum Morus Anglicus hoc Epigrammate perpulchro taxauit:

Astra tibi æthereo pandunt sese omnia vati,
   Omnibus & quæ sint fata futura, monent.
Omnibus ast vxor quòd se tua publicat, id te
   Astra, licèt videant omnia, nulla monent.
Saturnus procul est, iamq; olim cæcus, vt aiunt,
   Nec propè decernens à puero lapidem.
Luna verecundis formosa incedit ocellis,
   Nec nisi virgineam virgo videre potest.
Iuppiter Europē, Martem Venus, & Venerem Mars,
   Daphnen Sol, Hercen Mercurius recolit.
Hinc factū astrologe est, tua cùm capit vxor amantes,
   Sydera significent vt nihil inde tibi.

Præterea quàm inter se de his ipsis iudiciorum regulis dissentiant Iudæi, Chaldæi, Aegyptij, Persæ, Græci, Arabes, o-

mnibus notum est: & quomodo omnem antiquorum astrologiam abiicit Ptolemæus, & hunc vt defendit Auenrodam, ita laceßit Albumasar, atque omnes hos lacerat Abraã Auenazra Hebræus: denique Dorotheus, Paulus Alexandrinus: Ephæstion, Maternus, Aomar, Tebith, Alchindus, Zahel, Messahalla, & ferè omnes alij aliter sentiunt & opinantur, & cùm quæ dicunt, probare vera nequeunt, sola experimenti ratione sese tuentur, nec super ea quidem omnes vnanimiter cõueniunt: neque minus de domorum proprietatibus, ex quibus omnium eventuum prædictionem venantur, discrepant, quæ aliter aßignat Ptolemæus, aliter Heliodorus, aliter Paulus, aliter Mãlius, aliter Maternus, aliter Porphyrius, aliter Abenragel, aliter Aegyptij, aliter Arabes, aliter Græci & Latini, aliter veteres, aliter recentiores. Quandoquidẽ etiã initia finesq; domorũ, quonam modo constituere oporteat, inter eos nondum liquet, cùm hæc aliter fabricant antiqui, aliter Ptolemæus, aliter Campanus, aliter Ioannes de Regio-monte: vnde fit, vt suis ipsimet obseruationibus sibi fidem adimant, cùm locis eisdem diuersi diuersas adscribunt proprietates, initia, atque fines. Impium hominum genus, qui quæ solius Dei sunt, tribuunt astris, & nos liberos natos syderum seruos faciunt: & cùm sciamus Deum creasse omnia bona, illi stellas aliquas malevolas, & scelerum auctores, & malorum influxuum tradunt, non absque maxima Dei cælorumq; iniuria, statuentes, in cælestibus in illo diuino senatu mala & scelera facienda decerni, & quicquid à nobis voluntatis culpa perpetratur, quod vitio materiæ in natura præter ordinem áccidit, totum imputant syderibus. Iam verò & hæreses & infidelitates perniciosißimas docere non verentur, videlicet dum donum prophetiæ, vim religionum, arcana conscientiæ, imperium in dæmones, virtutem miraculorum, efficaciam supplicationum, futuræ vitæ statum, omnia pendere ab astris, ab illis largiri, ex illis cognosci impia temeritate fatentur. Dicunt enim, ascendente

dente Geminorum sydere, idq; Saturno, Mercurioq; sub Aquario iunctis, in nona cæli plaga nasci prophetã: ideoq; Christum Dominũ tot claruisse virtutibus, quia eo in loco Saturnum habuerit in Geminis. Religionum etiam sectas, quibus Iouem præcipuum præficiunt patronum, per cæterarum stellarum cõmixtiones distribuunt, ita vt Iuppiter ille cum Saturno religionem faciat Iudæorum, cum Marte Chaldæorum, cum Sole Aegyptiorum, cum Venere Saracenorum, cum Mercurio Christianorum, cum Luna eam, quam futuram dicunt, Antichristi: atque Moysen Iudæis sabbathi diem ex astrologicis rationibus instituisse religiosum, ideoq; errare Christianos, qui diem sabbathi Iudæorum ritu operibus vacantes non feriantur, cùm sit illa dies Saturni: Fidelitatem autem cuiusq;, cùm ad homines, tum ad Deum, professámq; religionem, conscientiæ etiam arcana à parte solis, ac tertia, nona, vndecimaq; cæli domiciliis depræhendi posse putant, prænoscendisq; hominũ cogitationibus, &, vt aiunt, intentionibus multi multas admodum regulas tradunt, ipsisq; diuinæ omnipotentiæ miraculosis operibus, putà vniuersalis diluuij, & datæ per Moysen legis, ac virginis puerperio, cælestium configurationes causas præficiunt, ac Christi redemptricẽ humani generis mortem, Martis opus fuisse fabulantur. Quin & Christũ ipsum in miraculis suis horarum electione vsum, quibus illum Iudæi lædere nõ possent, dum ascenderet Hierosolymã: ideoq; vetantibus discipulis dixisse, Nónne duodecim horæ sunt diei? Dicũt præterea, si cui Mars in nona cæli domo feliciter locatus fuerit, hunc dæmones ab obsessis sola præsentia expulsurum: qui verò Luna atq; Ioue cũ capite draconis in medio cælo cõiunctis, Deo supplicauerit, omnia illũ quæcunq; petierit, impetraturũ: porrò futuram vitæ felicitatẽ à Ioue Saturnoq; largiri. Quòd si quis Saturnũ in Leone feliciter cõstitutũ habuerit in genesi, eius animã post hãc mortalẽ vitam innumeris angustiis liberatam, ad cælũ & originis suæ primordia, applicatã diis, transiturã.

Atque tamen istis execrandis nugis perniciosissimisq; hæresibus, Petrus Apponensis, Rogerius, Bacon, Guido Bonatus, Arnoldus de villa noua philosophi, Alyacensis Cardinalis & Theologus, & pleriq; alij Christiani nominis doctores, haud absque hæreseos infamia subscribunt, & sese vera hæc expertos esse testari atque tueri audent. Scripsit autem adversus astrologos recentioribus annis duodecim libris Ioannes Picus Mirandula, copia tanta, vt vix vllum perierit argumentum: tanta autem efficacia, vt hactenus nec Lucius Balantius acerrimus astrologiæ propugnator, nec alius quisquam huius artis defensor, hanc ab adductis à Pico rationibus potuerit saluare. Is enim probat validissimis argumentis, illam non hominum, sed malorum dæmonum fuisse inventum. quod idem etiam Firmianus ait, per quam illi omnem Philosophiam, medicinam, leges atque religionem in humani generis exterminium nisi sunt abolere. Nam primùm quidem religioni fidem adimit, miracula extenuat, providentiam tollit, dum omnia constellationum vi provenire, & à syderibus fatali necessitate pendere docet: insuper vitiis patrocinatur, excusans quasi cælitùs in nos descendẽtibus, bonas quascunq; artes cõtaminat atque evertit, inprimis philosophiam, rerum causas à veris rationibus ad fabulas traducens, deinde medicinam à naturalibus efficacibúsq; remediis ad vanas obseruationes perversasq; & corpori & animo exitiales superstitiones convertens. Porrò leges, mores, & quascunque humanæ prudentiæ artes in totum pessundans, cùm quo tempore, qua ratione, quibus mediis quid agendum, sola astrologia consuleretur, solaq; vitæ & morum & Rei publicæ, & priuatæ sceptra teneret, tanquam de cælo omnium trahens authoritatem, vanaq; putarẽtur cætera omnia, quæ hanc non agnoscerent patronam. Dignissima profectò ars, quam olim etiam dæmones profiterentur in fallaciam hominum, & in iniuriam diuinitatis. Iam verò & Manichæorum hæresis arbitrij libertatem in totum tollens

lens & auferens, non aliunde emanauit, quàm ex astrologorum de fato falsa opinione atque doctrina. Ex eodem fonte & *Basilidis hæresis emanauit, qui trecentos sexaginta quinque cælos, per succeßionem & similitudinē abinvicem factos pronunciauit, & horum ostensionem esse numerum dierum anni, atque singulis eorum certa principia, & virtutes, & angelos aßignans, atque illis nomina adfingens: esse autem omniū principem Abraxas, quod nomen, iuxta Græcam literaturam, continet in se tercentum sexaginta quinque, quot videlicet sunt illorum cælorum locales positiones ab illo commentæ. Hæc ideò narrata sunt, vt cognoscatis, astrologiam etiam hæreticorum progenitricem esse.* Porrò Astrologiam hanc diuinatoriam, sicvt splendidißimi quiq; explodunt Philosophi, sic Moyses, Esaias, Iob, Ieremias, cæteriq; antiquæ legis detestantur prophetæ, & è Catholicis doctoribus Augustinus, illam à Christiana religione expellendam censet. Hieronymus hanc Idololatriæ genus esse disputat. Rident eam Basilius & Cyprianus: refutant Chrysostomus, Eusebius & Lactantius: inuehuntur Gregorius, Ambrosius, atq; Seuerianus, sanctumq; Toletanum Concilium eam prohibet atque damnat: etiam in synodo Martini, & abs Gregorio iuniore, & Alexandro tertio Pontificibus anathematizata, & à ciuilibus Imperatorum legibus punita. Apud veteres Romanos sub Tiberio, Vitellio, Diocletiano, Constantino, Gratiano, Valentiniano, Theodosio Imperatoribus vrbe prohibita, eiecta atque punita: ab ipso etiam Iustiniano capitis supplicio percussa. quod ex Codice eius manifestum est.

De Diuinationibus, in genere, Cap. XXXII.

ADmonet hic locus etiam de cæteris diuinationum artibus dicere, quæ non tam obseruatione cælestium, quàm rerum inferiorum quandam cælestium vmbram & imitatio-

nem habentium, vaticinia præbent, vt illis intellectis melius cognoscatis, hanc astrologicam arborem, de qua tales fructus descendunt, atque abs qua velut Lernæa hydra, multorum capitum fera generata est. Inter artes itaque ad diuinandum quæstum properantes, physiognomia, metoposcopia, chiromantia, (de qua etiam suprà diximus) aruspicia, speculatoria, & onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, ac furentiū oracula hîc sedem sibi vindicarunt. Omnia autem hæc artificia nullius solidæ doctrinæ sunt, nec vllis certis rationibus constant, sed de rebus occultis, aut fortuita sorte, aut spiritus agitatione, aut apparentibus quibusdam coniecturis inquirunt, quæ ex quotidianis & longi temporis sumptæ sunt obseruationibus. Solent enim omnes illi diuinationum prodigiosæ artes, non nisi experientiæ titulo se defendere, & se obiectionum vinculis extricare, quoties aliquid supra fidem ac præter rationem doceant polliceanturq́; de quibus omnibus sic in lege præceptum est, Non inueniatur in te, qui collustret filium, ducens per ignem & ariolos sciscitetur: aut obseruet somnia atque auguria: nec sit maleficus, nec incantator, quoniam hæc abominatur Dominus.

De Physiognomia, Cap. XXXIII.

Harum itaque physiognomia, naturam (vt ait) ducem secuta, ex totius corporis inspectione, quæ sunt animæ & corporis affectiones, quæ hominis fortuna, probabilibus signis se assequi posse præsumit, quatenus hunc Saturnium aut Iouistam, illum Martium aut Solarem, alterum Venereū, Mercurialem, aut Lunarem pronunciat: & ex corporis habitudine illorum horoscopia colligit, ex affectibus paulatim (vt aiunt) ad causas videlicet astrologicas transcendens, ex quibus postea nugatur, quicquid libet.

De Metoposcopia, Cap. XXXIV.

Metoposcopia autem ex solius frontis inspectione omnia hominum initia, progressus & fines sagacissimo ingenio ac docta experientia se præsentire iactat, ipsa se etiam astrologiæ alumnam faciens.

De Chiromantia, Cap. XXXV.

Chiromantia autem in vola manus pro numero planetarum septem montes effingit: atque ex lineis, quæ ibi conspiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus, quæ vita, quæ fortuna, sese posse cognoscere arbitratur per linearum harmonicam correspondentiam, ceu per cælestia quædam stigmata nobis à Deo & natura illic impressa, & quæ Deus, authore Iob, posuit in manibus hominum, vt inde noscat vnusquisque opera sua, quamuis revera diuinus propheta illic non de chiromantica vanitate, sed de arbitrij libertate locutus fuerit. Præterea tuentur se prædicti diuinatores, quòd, licet non per rerum causas, tamen per signa ab eisdem, similibúsve causis impressa, quæ semper sint eadem rebus eisdem, similiaq; similibus de effectibus possent iudicare: dicuntq;, iis artibus vsum quondam Pythagoram, qui adolescentum mores, naturas, ingenia, ex oris & vultus, totiusq; corporis filo ac habitu coniectabatur: quemq; idoneum iudicabat, hunc in disciplinam recipi iubebat. Idem consueuisse Pharaotem Indorum regem, narrat Philostratus: verùm harum omnium artium errorem non alia ratione nobis impugnare necesse est, nisi ea ipsa, quòd deficiunt videlicet omni ratione. Scripserunt tamen de istis permulti ex antiquis viri grauissimi, Hermes, Alchindus, Pythagoras, Pharaotes Indus, Zophyrus Helenus, Ptolemæus, Aristoteles, Aspharabius: præterea Galenus, Auicenna, Rasis Iulianus, Maternus,

Loxius Phylemō, Palæmon, Constātinus, Africanus: ex Romanis denique Principibus, L. Sylla, & Cæsar Dictator eius studiosissimi fuêre. Ex posterioribus verò Petrus Apponensis, Albertus Teutonicus, Michaël Scotus, Antiochus Bartholomæus, Coclitis, Michaël Zauonarola, Antonius Cermisonus, Petrus de Arca, Andreas Coruus, Tricassus Mantuanus, Ioannes de Indagine, & plerique alij illustres Medici: omnes tamē vltra coniecturas, & experientiæ obseruationes tradere queūt nihil. Non esse autem coniecturis illis, & obseruationibus vllam veritatis regulam, ex eo manifectum est, quia figmenta sunt voluntaria, & super quibus ipsi etiam æqualis doctrinæ, & authoritatis illarum Doctores non concordant. Quare vehementer delirant, errantq; omnes, qui per hæc signa, vltra corporis complexionem, & naturæ dispositionem, mores quoque ipsos, & fortunæ, animiq; affectus prædicere volunt: quod in Zopyri iudicio de Socrate, satis comprobatum est. Nec vobis fidem faciat, quod Appion Grāmaticus scriptum reliquit, Alexandrum quendam tam discretè imaginum similitudines pinxisse, vt ex his Metoposcopus futuræ aut præteritæ mortis annos dixerit: quod quidem posse iis artibus sciri, non tam incredibile est, quàm impoßibile: sed solet hoc nugivendum hominum genus, instinctu malorum dæmonum sic delirare, trahentium illos ab errore in superstitionem, & ab hac paulatim in infidelitatem.

Iterum de Geomantia, Cap. XXXVI.

GEomantiam etiam, (de qua & in Arithmetica locuti sumus) quæ proiectis punctis, vel casu, vel vi quadam deductis, ex quibus per pares & impares numeros, figuras quasdam cælestibus attributas componit, per quas diuinatur, idcircò omnes illius scriptores Astrologiæ filiam testantur. Est & alia Geomantiæ species, quam Almadal Arabs introducit, quæ

ipsa

ipsa per coniecturas quasdā à similitudinibus sumptas ex terræ crepitu, motu, scissura, tumore, vel sponte, vel ab æstu & caumate, aut tonitruis provenientibus diuinatur, quæ ipsa etiā inani Astrologiæ superstitione fulcitur, horas, & lunationes, & syderum ortus, figurásq; coobseruans.

De Aruspicia, Cap. XXXVII.

AVgurium verò, cuius multæ admodum sunt species, ars ipsa priscis temporibus in magna obseruatione fuit, ac tanta, vt nihil eorum, quæ ad publica, vel ad priuata pertinerent, inauspicatè perfecerint. Hæc ars antiquißima est, vt tradit Pomponius *Lætus, à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiareus* Tyresias, Mopsus Aphilotes, *& Calchas summi augures habiti sunt, à Græcis ad Hetruscos venit, ab illis ad Latinos. Et ipse* Romulus *augur fuit, & magistratus instituit auguriis confirmari: &* Dionysius *tradit antiquam augurandi artem fuisse, etiam* Aboriginum, *&* Ascanium, *priusquam aciem contra* Mezentium *educeret, augurium captasse: quod vbi felix conspexit, pugnauit, atque vicit.* Denique Phrygij, Pisidæ, Cilices, Arabes, Vmbri, Thusci, *& multi alij populi auguria secuti sunt.* Lacedæmonij *etiam* Regibus *suis augurem assessorem dederunt, & publico interesse concilio voluëre, & apud* Romanos *augurū collegium.* Huic *arti fidē fecerunt, qui docuerunt, à cælestibus corporibus quædam præsagiorum lumina super animantia quæq; in hæc inferiora descendere: vel vt signa quædam in eorum motu, situ, gestu, incessu, volatu, voce, cibo, colore, opere, eventu constituta, quibus tanquā insita quadam vi occulta, ac tacito quodam consensu cum cælestibus corporibus, quorum viribus afficiuntur, sic conveniant, vt poßint omnia hæc præsagire, quæcunque cælestia corpora cogitârunt facere.* Ex *quo patet, hanc diuinationem non nisi coniecturas sequi, partim à syderum, vt aiunt, influentiis, par-*

tim à parabolicis quibuſdam ſimilitudinibus ſumptas, quibus nihil eſt fallacius. Quare rident eam Panætius, & Carneades, Cicero, Chryſippus, Diogenes, Antipater, Ioſephus, & Philo: damnant Lex & Eccleſia. Atque huiuſcemodi ſunt illa Chaldæorum, Ægyptiorumq́; myſteria, quæ quondam Hetruſci, deinde Romani, & hodie adhuc ſuperſtitioſum hominum vulgus, vel vt oracula adorat.

De Speculatoria, Cap. XXXVIII.

EX eodem fundamento prodit Speculatoria, quæ fulmina, & fulgura, cæteraſq́; elementorum impreßiones, inſuper oſtenta, portenta, prodigia interpretatur, non tamen alia via, quàm coniecturæ & ſimilitudinis. quam equidem plurimũ errare manifeſtum eſt, quòd hæc omnia naturalia opera ſunt, non prognoſtica.

De Somniſpicia, Cap. XXXIX.

ACcedit Onirocritica, quæ eſt ſomniorum interpretatio, quorum interpretes propriè Coniectores vocantur: quemadmodum canit Euripides,

Qui benè coniectat, is vates optimus eſto.

Cui artificio etiam, & quidem magni Philoſophi haud parum tribuerunt, præcipuè Democritus, Ariſtoteles, & eius ſectator Themiſtius, atque Syneſius Platonicus, ſic innitentes exemplis illis ſomniorum, quæ caſus aliquis vera fecit, vt inde nihil fruſtrà ſomniari ſuadere conentur. Dicunt enim, quòd quemadmodum cæleſtis influxus in corporali materia formas producat diuerſas, ſic ex eiſdem influxibus in potentia phantaſtica, quæ organica eſt, phantaſmata imprimi cæleſti diſpoſitione, effectui cuipiam producendo conſentanea: maximè verò in ſomniis, quia animus tunc à corporeis exteriſq́; cu-

ris

ris relaxatus, liberiùs diuinos illos suscipit influxus: vnde multa dormientibus in somniis innotescunt, quæ latent vigilantes. Hac itaque potissimùm ratione ipsis somniis veritatis opinionē conciliare nituntur. De causis tamen somniorū tam intrinsecis, quàm extrinsecis, non omnes in vnam sententiam conveniunt: nam Platonici illas referunt in species & notiones animæ concretas. Auicenna in intelligentiam vltimam mouentem lunam, medio illius luminis, quo irradiatur phantasia hominum dum dormiunt. Aristoteles refert in sensum communem, sed phantasticum. Auerroes in imaginatiuam. Democritus in idola à rebus decisa. Albertus in influxum superiorum, mediis tamen quibusdam speciebus, quæ continuò defluunt à cælo: medici in vapores & humores hæc referunt: alij in affectus & curas vigiliæ: aliqui Arabes in potentiam intellectualem: alij dicunt à potentiis animæ & influxu cæli & simulachris simul dependére: Astrologi illa à suis constellationibus causari volunt: alij causas illorum in aërem circundantem penetrantemq; referunt. Scripserunt præterea de somniorum interpretatione Daldianus, & Arthemidorus, & circunferuntur libri sub Abraham nomine, quem Philo in libris de Gigātibus, & de ciuili vita asserit somniorū solutiones primùm adinvenisse, & alij sub Salomonis & Danielis nominibus in hanc rem conficti, in quibus de somniis nihil nisi mera somnia tradūtur. Sed ipse M. Tull. in suis Diuinationū libris adversus hanc vanitatem, eorumq; stultitiam, qui somniis fidē habent, validissimis rationibus disputat: quas hic enumerare omitto.

De Furore, Cap. XL.

SEd (quod ferè præterieram) istis somniatoribus eos etiam adnumeremus, qui furentium vaticiniis diuinitatis fidem præbent, eosq; qui & præsentium notitiam, & præteritorum memoriam, omnemq; humanum sensum perdiderunt,

diuinam futurorum præscientiam assecutos putant, & quæ sapientes, vigilantésq; nesciunt, videre insanos, & dormientes, ac si plus, quàm sanis, vigilantibus, intelligentibus & præmeditantibus, Deus sit propinquior: infelices profectò homines, qui his vanitatibus credunt, illisq; imposturis obediunt, qui huiusmodi pascunt artifices, illorumq; ventri ingenia sua, suamq; fidem submittunt. Quid nanque aliud putabimus furorem, quàm alienationem humani animi, ab ipsis malis dæmonibus exagitati, aut per astra aut per inferiora instrumenta ab immundis spiritibus deducta? quod ita expreßisse videtur Lucanus, dum inducit Aruum Thuscum vatem,

Fulminis edoctum motus, venasq; calentes
Fibrarum, & motus errantis in äere pennæ.

Post lustratam vrbem, post mactatam victimam, post inspecta exta, tandem figulum in hæc verba protulisse sententiam:

Quod cladis genus, ô superi, qua peste paratis
Sæuitiam? extremi multorum tempus in vnum
Convenére dies, summo si frigida cælo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalionæos fudisset Aquarius imbres,
Totaq; diffuso latuisset in æquore tellus,
Si sæuum radiis Nemæum Phœbe Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succensusq; tuis flagrasset curribus æther.
Hi cessant ingens. Tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis, cauda Chelasq; pervris,
Quid tantum Gradiue paras? nam mitis in alto
Iuppiter occasu premitur, Venerisq; salubre
Sydus habet, motuq; celer Cyllenius hæret,
Et cælum Mars solus habet, cùm signa meatus
Deseruére suos, mundoq; obscura feruntur,
Ensiferi nimium fulget latus Orionis,

Imminet

Imminet armorum rabies, ferriq; potestas
Confundet ius omne manu, scelerique; nefando
Nomen erit virtus, multósq; exibit in annos.

Omnia itaque hæc diuinationum artificia in ipsa Astrologia suas radices & fundamenta habent. Nam sive corpus, vultus, manus inspecta sint, sive somnium, sive prodigium visum sit, sive auspicium, sive furor afflauerit, cæli figuram erigendam consulunt, ex cuius indiciis, vnà cum similitudinum, signorumq; coniecturis significatorum venantur opiniones: ita diuinationes omnes Astrologiæ artem vsumq; sibi deposcunt, vt hanc velvti clauem, ad omnium arcanorum notitiam necessariam fateantur. Quare omnes hæ diuinationum artes quantum absint à veritate, palàm sese offerunt ex eo, quòd principiis vtantur tam manifestè falsis, ac Poetica temeritate confictis: quæ cùm nec sunt, nec fuerunt, nec erunt vnquam, tamen causas & signa eorum esse solent, quæ sunt rerum eventus, contra apertam veritatem in illa referentes.

De Magia, in genere, Cap. XLI.

EXigit etiam hic locus, vt de Magia dicamus: nam & ipsa cum Astrologia sic coniuncta, atque cognata est, vt, qui Magiam sine Astrologia profiteatur, is nihil agat, sed tota aberret via. Suidas Magiam à Magusæis, & nomen, & originem traxisse putat. Communis opinio est nomen esse Persicũ, cui adstipulantur Porphyrius, & Apuleius, & significare eorum lingua idem, quod sacerdotem, sapientem, sive Philosophum. Magia itaque omnem Philosophiam, Physicam & Mathematicam complexa, etiam vires religionum illis adiungit: hinc & Goëtiam, & Theurgiam in se quoque continet. Qua de causa Magiam plerique bifariam diuidunt, in naturalem videlicet & cæremonialem.

De Magia Naturali, Cap. XLII.

NAturalem Magiam non aliud putant, quàm naturaliũ scientiarum summam potestatem, quam idcircò summũ Philosophiæ naturalis apicem, eiusq; absolutißimam consummationem vocant: & quæ sit actiua portio Philosophiæ naturalis, quæ naturalium virtutum adminiculo, ex mutua earum, & opportuna applicatione opera edit, supra omnem admirationis captum. Magia Æthiopes maximè & Indi vtebantur, vbi herbarum & lapidum, cæterorumq; ad id spectantium facultas suppetebat. Eius meminisse volunt Hieronymum ad Paulinum, vbi ait, Apollonium Tyanæum fuisse magum seu Philosophum, vt Pythagorici. Eius etiam generis fuisse magos, qui Christum natum muneribus invisentes adorauerunt, quos Euangeliorum interpretes exponunt Chaldæorum philosophos: quales fuére Hiarchas apud Brachmanas, Tespion apud Gymnosophistas, Budda apud Babylonios, Numa Pompilius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris apud Hyperboreos, Hermes apud Ægyptios, Zoroastes Oromasi filius apud Persas. Nam Indi, & Æthiopes, & Chaldæi, & Persæ hac maximè præcelluére magia: qua idcirco (vt narrat Plato in Alcibiade) imbuuntur Persarum regum filij, vt ad mundanæ reipublicæ imaginem, suam & ipsi rempublicam administrare, distribuereq; condiscant: & Cicero in Diuinationum libris ait, neminem apud Persas regno potiri, qui priùs magiam non didicerit. Magia itaque naturalis ea est, quæ rerum omnium naturalium atque cælestium vires contemplata, earundemq; sympathiam curiosa indagine scrutata, reconditas ac latentes in natura potestates ita in apertum producit: inferiora superiorum dotibus tanquam quasdam illecebras sic copulans per eorum mutuam applicationem adinvicem, vt exinde stupenda sæpè consurgant miracula, non tam arte, quàm natura, cui se ars ista ministram exhibet

hibet hæc operanti. Nam magi vt naturæ accuratißimi exploratores, conducentes ea, quæ à natura præparata ſunt, applicando actiua paßiuis, ſæpißimè ante tempus à natura ordinatum effectus producunt, quæ vulgus putat miracula, cùm tamē naturalia opera ſint, interveniente ſola temporis præventione: vt ſi quis in mēſe Martio roſas producat, & maturas vuas, aut ſatas fabas, vel petroſelinum intra paucas horas excreſcere faciat in perfectam plantā, & iis maiora: vt nubes, pluuias, tonitrua, & diuerſorum generum animalia, & rerum tranſmutationes quàm plurimas, cuiuſmodi multas feciſſe ſe iactat Rogerius Bachon pura & naturali magia. Scripſerunt de illius operibus Zoroaſtes, Hermes, Euantes rex Arabum, Zacharias Babylonius, Ioſeph Hebræus, Bocus, Aaron, Zenotenus, Kirannides, Almadal, Thetel, Alchindus, Abel, Ptolemæus, Geber, Zahel, Nazabarub, Tebith, Ærith, Salomon, Aſtrophon, Hipparchus, Alcmæon, Apollonius, Tryphon, & pleriq; alij, quorū aliqua opera adhuc integra, & pleraq; fragmēta adhuc extant, & ad manus meas aliquando pervenerūt. Ex recentioribus verò ſcripſerunt in naturali magia pauci & illi quidem pauca, vt Albertus, Arnoldus de villa noua, Raymūdus Lullus, Bachō & Aponus, & author libri ad Alphōſū, ſub Picatricis nomine editus, qui tamē vnà cum naturali magia plurimū ſuperſtitionis admiſcet: quod quidē fecerunt & alij.

De Magia Mathematica, Cap. XLIII.

SVnt præterea alij naturæ ſagacißimi æmulatores, inquiſitoresq; audacißimi, qui abſque naturalibus virtutibus ex ſolis mathematicis diſciplinis, adſcitis cælorum influxibus, ſeſe naturæ operum ſimilia producere poſſe pollicentur, vt corpora euntia, vel loquentia, quæ tamen non habeant virtutes animalis: qualis fuit colūba Archytæ lignea, quæ volabat, & ſtatuæ Mercurij, quæ loquebantur, & caput æneum ab Al-

berto Magno fabricatum, quod locutum perhibent. Excelluit in istis Boëtius vir maximi ingenij, & multiplicis eruditionis: ad quem de istiusmodi scribens Cassiodorus, Tibi, inquit, ardua cognoscere, & miracula monstrare propositum est: tuæ artis ingenio metalla mugiunt. Diomedes in ære grauius buccinatur, æneus anguis insibilat, aues simulatæ sunt, & quæ vocem propriam nesciunt habere, dulcedinem cantilenæ probantur emittere, parua de illa referimus, cui cælum imitari fas est. De istis puto artificiis dictum est, quod apud Platonem legimus in vndecimo de Legibus: Ars data est mortalibus, quæ res posteriores quasdam generarent, non quidem veritatis & diuinitatis participes, sed simulachra quædam sibiipsis cognata deducerent: atque eovsque progreßi sunt magi homines audacißimi omnia perpetrare, fauēte maximè antiquo illo & validò serpente scientiarum pollicitatore, vt similes illi tanquam simiæ, Deum & naturam æmulari conarentur.

De Magia Venefica, Cap. XLIV.

Est præterea naturalis magiæ species, quā veneficam siue pharmaciam vocant, quæ poculis, philtris, variisq; veneficiorum medicamentis perficitur: cuiusmodi Democritus confecisse legitur, quò boni, felices, forunatiq; filij gignantur: & aliud, quo auium voces ritè intelligamus, sicvt de Apollonio narrant Philostratus atque Porphyrius. Virgilius etiam de quibusdam herbis Ponticis locutus, dixit:

His ego sæpè lupum fieri, & se condere syluis
Mœrim, sæpè animas imis exire sepulchris,
Atque satas aliò vidi traducere messes.

Et Plinius narrat, quendam Demarchum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Ioui Lycæo humana hostia faciebāt, immolati pueri exta degustasse, & in lupum se conuertisse: propter quam hominum in lupos immutationem putat Au-

gustinus Pani Lycæo & Ioui Lycæo nomen esse impositum. Narrat idem Augustinus, dum esset in Italia, quasdam fœminas magas, Circes instar, dato viatoribus veneficio in caseo, eos in iumenta vertisse, cumq; portassent, quæ placuissent, onera, rursus in homines restituisse, idq; patri cuidam Præstātio tunc accidisse. Sed & ne quis hæc putet omninò deliramenta esse & impoßibilia, is recordetur, quomodo Sacræ literæ narrant, Nabuchodonosor Regem mutatum in bouem, & septem annis fœno vixisse, tandem Dei misericordia in hominē rediisse: cuius corpus post mortem illius filius Euilmerodach in escam dedit vulturibus, ne quando resurgeret à mortuis, qui iam de bestia redierat in hominem: & huiusmodi plura de magis Pharaonis narrat Exodus. Verùm de iis, sive magis, sive veneficis, loquitur Sapiens, dum dicit: Exhorruisti illos Deus, quia horribilia opera tibi faciebant per medicamina. Illud præterea vos scire volo, non solùm naturalia scrutari hos magos, verùm etiam ea, quæ naturam comitantur, ac quodā modo exuunt, vt motus, numeros, figuras, sonos, voces, concentus, lumina, & animi affectus atque verba. Sic Psylli & Marsi convocabant serpentes, alij aliis deprimentes fugabant: sic Orpheus Argonautarū tempestatem hymno compescuit, & Homerus narrat Vlyßi sanguinem verbis restrictum: & in lege duodecim Tabularum iis qui messes excantassent, pœna constituta est, vt non dubium sit, magos etiam solis verbis & affectibus, aliisq; similibus non in seipsos modò, sed etiam in res extraneas sæpe mirum aliquem producere effectum. Quæ omnia non secus vim insitam in res alias profundere, illasq; ad se trahere, vel abs se repellere, seu alio quovis modo efficere putant, quàm magnes ferrum, & succinum paleas trahunt, sive adamas & allium magnetem ligant, sicq; per hanc rerum gradariam ac concatenatam sibi sympathiam non solùm dona naturalia & cælestia, sed etiam intellectualia & diuina Iamblichus, Proculus, atque Synesius ex magorum sententia desu-

per suscipi posse confirmant: quod Proculus in libro de sacrificio, & magia fatetur, scilicet per huiusmod rerũ consensum magos etiam numina euocare solitos. Ad tantam enim quidã eorum devoluti sunt insaniam, vt ex diversis stellarum constellationibus, per temporum intervalla & quadam proportionum ratione ritè obseruatis constructam imaginem cælitum nutu vitæ intellectusq; spiritum accepturam putent, quò consulentibus illam, respondeat, & occultæ veritatis arcana reuelet. Hinc patet hanc naturalem magiam nonnunquam in Goetiam & Theurgiam reclinatam, sæpißimè malorum dæmonum vaframentis erroribusq; obretiri.

De Goetia, & Necromantia, Cap. XLV.

Cæremonialis autem magiæ partes sunt Goetia atque Theurgia. Goetia, immundorum spirituum commerciis inauspicata, nefariæ curiositatis ritibus, illicitis carminibus & deprecamentis concinnata, omnilegum platicis est exterminata, & execrata. Huius generis sunt, quos necromanticos & maleficos hodiè nuncupamus,

Gens invisa deis, maculandi callida cæli.
Quas genuit natura, mali qui sydera mundi,
Iuraq; fixarum possunt pervertere rerum.
Nam nunc stare polos & fulmina mittere norunt,
Aethera sub terras adigunt, montesq; reuellunt.

Hi sunt ergo, qui defunctorum inclamant animas, & illi, quos veteres dicebant epodos, qui excantant pueros, & in eloquium oraculi eliciunt, & qui dæmones paredros circunferunt, quale quiddam de Socrate legimus, & qui, vt dicitur, spiritus pascunt in vitro, per quos se prophetare mentiuntur. Et hi omnes bifariam procedunt. nam alij dæmones malos virtute quadam maximè diuinorum nominum adiuratos advocare & cogere student, quippe cùm omnis creatura timet & reveretur nomen

nomen illius, qui fecit eam, non mirũ, si Goetici, & quiq; etiam infideles, Pagani, Iudæi, Saraceni, & cuiuscunq; prophani collegij siue sectæ homines, diuini nominis inuocatione dæmones astringant. Alij autem nefandißimi, detestando & omnibus ignibus plectendo scelere se dæmonibus submittẽtes, illis sacrificant & adorant, idololatriæ & vilißimæ deiectionis rei effecti sunt. quibus criminibus etsi priores non sunt obnoxij, tamen manifestis periculis se exponunt. Nam etiam coacti dæmones inuigilant semper, quò errantes nos decipiant. Ex horum verò Goeticorum anagyri profluxerunt omnes isti tenebrarum libri, quos improbatæ lectionis Vlpianus iurisconsultus appellat, protinúsq; corrumpendos esse statuit. Cuiusmodi primus excogitasse dicitur Zabulus quidam illicitis artibus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius, & hodie adhuc confictis titulis circumferuntur libri sub nominibus Adæ, Abelis, Enoch, Abrahæ, Salomonis: item Pauli, Honorij, Cypriani, Alberti, Thomæ, Hieronymi, & Eboracensis cuiusdam, quorum nugas stultè secuti sunt Alphonsus rex Castellæ, Robertus Anglicus, Bacon, & Apponus, & plerique alij deplorati ingenij homines. Præterea non homines modò, & sanctos, & patriarchas, & angelos Dei tam execrabilium dogmatum fecerunt authores, sed & libros à Raziole & Raphaële, Adami & Tobiæ angelis traditos ostentant: qui libri tamen acutiùs inspicienti, suorum præceptorum canonem, rituum consuetudinem, verborum & characterum genus, extructionis ordinem, insulsam phrasin, apertè sese produnt, nõ nisi meras nugas ac imposturas continere, ac posterioribus temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignaris perditißimis perditionũ artificibus esse cõflatos, ex prophanis quibusdam obseruationibus nostræ religionis cæremoniis permixtis, insitisq; ignotis multis nominibus & signaculis, vt perterreãt rudes & simplices, & stupori sint insensatis, & his, qui nesciunt bonas literas. Neque tamen propterea patet has artes fabulas esse:

nam nisi revera essent, atque per illas multa mira ac noxia fierent, non tam arctè de illis statuissent diuinæ ac humanæ leges, eas exterminandas esse de terra. Cur autem Goetici illi solis malis vtantur dæmonibus, ea ratio est, quia boni angeli difficilè comparent, quia Dei iussum expectãt, nec nisi mundis corde & vita sanctis hominibus congrediuntur: mali autem faciles se exhibent ad invocandum, falsò fauentes & diuinitatem mentientes, semper præstò, vt astu suo decipiant, vt venerentur, vt adorentur. Et quia mulieres secretorum auidiores sunt, ac minus cautæ, atque in superstitionem procliues, faciliúsque illuduntur, ideo illis se præbent faciliores, faciuntq́; ingentia prodigia: cuiusmodi de Circe, de Medea, de aliis canunt poetæ: testãtur Cicero, Plinius, Seneca, Augustinus, & multi alij tum Philosophi, tum catholici doctores & historici, ipsæ etiã Sacræ literæ. Nam in libris Regum legimus Phytonissam mulierem, quæ erat in Endor, evocasse animam Samuelis prophetæ, licet plerique interpretentur, non fuisse animam prophetæ, sed malignum spiritum, qui illius sumpserit imaginem. Tamẽ Hebræorũ magistri dicũt, quod etiã Augustinus ad Simplicianum fieri potuisse non negat, quia fuerit verus spiritus Samuelis, qui ante completũ annũ à discessu ex corpore facilè evocari potuit, provt docent Goetici. Quin etiã Magi necromantici illud naturalibus quibusdam viribus ac vinculis fieri posse autumãt, sicvt nos in libris nostris de Occulta Philosophia tractauimus: ideoq́; antiqui Patres, rerũ spiritualiũ periti, non sine causa ordinauerunt, vt corpora mortuorum sepelirentur in loco sacro, & luminibus socientur, aqua benedicta aspergantur, thure incenso suffumigentur, & expientur orationibus, quovsque super terram extiterint. Nam, vt aiunt magistri Hebræorum, omne corpus nostrum & carnale animal, quicquid in nobis super materia carnis malè disposita innititur, relinquitur in cibum serpenti, &, vt ipsi vocant, Azazeli, qui est dominus carnis, & sanguinis, & princeps huius mundi, &

voca-

vocatur in Leuitico Princeps desertorum, cui dictũ est in Genesi: Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in Esaia: Puluis panis tuus, hoc est, corpus nostrum creatum ex puluere terræ, quamdiu non fuerit sanctificatum & transmutatum in melius, vt non amplius serpentis, sed Dei effectum, videlicet ex carnali spirituale, iuxta verbum Pauli dicentis: Seminatur quod animale est, & resurget quod spirituale est. Et alibi: Omnes quidem resurgent, sed non omnes immutabuntur, quia multi remansuri sunt in perpetuum cibum serpentis. Hanc itaq; turpem & horridam carnis materiam, ac serpentis cibum morte deponimus, illam aliquando in meliorem sortem, & spiritualem transmutatam reassumpturi, quod erit in resurrectione mortuorum. Et iam factum est in his, qui primitias resurrectionis degustârunt, & multi hoc ipsum virtute deifici spiritus in hac vita consecuti sunt, Enoch, & Helias, & Moyses: quorum corpora transmutata in naturam spiritualem, non viderunt corruptionem, nec, sicvt cætera cadauera, potestati serpentis relicta sunt. Atque hæc est illa disceptatio Diaboli cũ Michaële de corpore Moysi, cuius meminit in Epistola sua Iudas. Sed de Goëtia & Necromantia hæc satis.

De Theurgia, Cap. XLVI.

Theurgiam verò plerique putãt haud illicitam, quasi hæc bonis angelis, diuinoq; numine regatur: quum sæpißimè tamen sub Dei & angelorum nominibus malis dæmonum fallaciis obstringatur. Non solùm siquidem naturalibus viribus, sed etiam certis ritibus, ac cæremoniis cælestes, & per illas diuinas virtutes nobis conciliamus, attrahimus, de quibus multis regulis antiqui magi editis voluminibus pertractant. Omnium autem cæremoniarũ pars maxima in mundicia seruanda consistit: primùm quidem animi, deinde etiam corporis, & eorum quæ circa corpus sunt, vt in cute, in vestibus, in ha-

bitaculis, in vasis, in vtensilibus, oblationibus, hostiis, sacrificiis, quorum munditia ad diuinorum consuetudinẽ & contuitũ disponit, & in sacris summoperè efflagitatur iuxta verba Esaiæ, Lauamini, & mundi estote, & auferte malum cogitationum vestrarum. Immunditia verò, quia aërem frequenter & hominem inficit, mundißimum illum cælestium & diuinorum influxum disturbat, & mundos Dei spiritus fugat. Verùm nonnunquã immundi spiritus & deceptrices potestates, vt venerentur & adorentur pro diis, etiam hanc munditiam exquirunt: ideò hìc maxima opus est cautela, de quibus latè in libris nostris de Occulta Philosophia disseruimus. Verùm de hac Theurgia, sive diuinorũ magia, plura disputans Porphyrius, tãdem concludit, Theurgicis consecrationibus posse quidem animam hominis idoneam reddi ad susceptionem spirituum, & angelorum, ad videndos deos: reditum verò ad Deũ hac arte præstari posse, inficiatur omninò. Eius itaque scholæ sunt ars Almadel, ars notoria, ars paulina, ars revelationum, & eiusmodi superstitionum perplura, quæ eo ipso sunt perniciosiora, quo apparent imperitis diuiniora.

De Cabala, Cap. XLVII.

VErùm occurrunt hìc mihi verba Plinij, qui, Est & alia, inquit, magices factio, à Moyse etiamnum & Latopæa Iudæis pendens, quæ verba me de Cabala Iudæorum commonefaciunt, quam in monte Sina à Deo ipso Moysi datam, penes Hebræos constans opinio est, ac deinceps per succeßionũ gradus citra literarum monumenta, vsque in Ezræ tempora posterioribus sola viua voce tradita: quemadmodum Pythagorica dogmata olim ab Archippo & Lysiade, qui in Græcia Thebis scholas habuêre, tradebantur, in quibus discipuli memoriter doctorum præcepta tenentes, ingenio & memoria pro libris vtebantur: sic & Iudæi quidam literas aspernati, in me-

moria & obseruatione, ac vocali traditione hanc collocârunt: vnde Cabala ab Hebræis, quasi solo auditu vnius ab altero receptio nuncupata est. Ars, vt refertur, peruetusta, nomen autem non nisi recentibus temporibus apud Christianos cognitum. Eius verò duplicem tradunt scientiam, vnam de Bresith, quam & Cosmologiam vocant, videlicet rerum, creaturarum, naturaliũ & cælestium vires explicantem, & legis, Bibliæq; arcana Philosophicis rationibus exponentem. quæ profectò hac ratione nihil differt à magia naturali, in qua Salomonem Regẽ præstitisse credimus. Legitur namque in sacris Hebræorum Historiis, illum disputare solitum à Cedro Libani vsque ad Hyssopum: item de iumentis, volucribus, reptilibus & piscibus, quæ omnia magicas quasdã naturæ vires præ se ferre possunt, ipse quoque inter posteriores Moyses Aegyptius in expositionibus suis super Pentateuchum, & plures Thalmudistæ hanc insecuti sunt. Alteram verò eius scientiam vocant de Marcana, quæ est de sublimioribus diuinarum, angelicarumq; virtutum, ac sacrorum nominum, & signaculorum contemplationibus quædã quasi symbolica Theologia, in qua literæ, numeri, figuræ, res, & nomina, & elementorum apices, ac lineæ, puncta & accentus, nomina sunt profundißimarum rerũ & magnorum arcanorum significatiua. Hanc rursus bifariam secant, in Arithmantiam, videlicet quæ notariacon vocatur, de angelicis virtutibus, nominibus signaculisq; etiam dæmonũ ac animarũ conditionibus tractans: atque in Theomantiam, quæ diuinæ maiestatis mysteria, emanationes, sacraq; nomina & pentacula scrutatur: quam qui norit, hunc aiunt admirandis pollere virtutibus, ita quòd dum velit, futura omnia præsciat, toti naturæ imperet, in dæmones, & angelos ius habeat, & miracula faciat. Hac putant Moysen tot signa edidisse, virgam in colubrum, aquas in sanguinem vertisse: ranas, muscas, pediculos, locustas, bruchos, ignem cum grandine, vesicas & tabes Aegyptiis immisisse, primogenitum

omne ab homine vſque ad pecus interemiſſe, ſuosq; deducentem mare aperuiſſe, fontem de petra, coturnices de cælo produxiſſe, aquas amaras dulcoraſſe, fulgura & nubes per diem, columnam ignis per noctem ſuis præmiſiſſe, vocem Dei viuentis ad populum è cælis devocaſſe, arrogantes igne, murmurantes lepra percußiſſe, malè merentes ſubita ſtrage, alios terræ hiatu abſorptos affeciſſe, populum cæleſti cibo pauiſſe, ſerpentes placaſſe, venenatos curaſſe, numeroſam turbam ab infirmitate, veſtes eorum à corroſione conſeruaſſe, & hoſtium victricem reddidiſſe: hac denique miraculorum arte & Ioſua ſtare ſolem præcepiſſe: Eliam ignem in adverſarios è cælo devocaſſe, puerum mortuum vitæ reſtituiſſe: Danielem leonum ora perſtrinxiſſe, tres pueros in camino æſtuantis incendij carmina ſuccinuiſſe: porrò hac arte aſtruunt perfidi Iudæi etiam Chriſtum tam admiranda ſæpè feciſſe: Salomonem quoque hanc percalluiſſe, atque ex ea artem contra dæmones, eorundemq; vincula, & coniurationum modos, ac contra morbos excantamenta tradidiſſe, vt author eſt Ioſephus. Verùm ego Deum Moyſi, cæterisq; Prophetis multa, quæ continerentur ſub cortice verborum Legis, prophano vulgo non communicanda myſteria retexuiſſe, vt non dubito, ſic hanc, quam iactant Hebræi, cabali artem, quam ego multo labore aliquando ſcrutatus ſum, non niſi merã ſuperſtitionis rapſodiam, ac theurgicam quandam magiam agnoſco. Quòd ſi (quod Iudæi iactant) à Deo profecta, ad vitæ profectionem, ad hominum ſalutem, ad Dei cultum, ad intelligentiæ veritatem conduceret, profectò ſpiritus ille Veritatis, qui repudiata Synagoga, venit ad nos docere omnem veritatem, hanc vſque in hæc poſtrema tempora ſuam non celaſſet Eccleſiam, quæ profectò omnia nouit, quæ ſunt Dei, cuius benedictio, baptiſmus, cæteraq; ſalutis Sacramenta revelata, & perfecta ſunt omni lingua: vniuſcuiuſque enim linguæ par eſt & eadem virtus, modò par ſit & eadem pietas: nec eſt aliud nomen in cælis, nec in terra,

in quo

in quo oporteat nos ſaluos fieri, & in quo operemur virtutẽ, præter vnum nomen IESV, in quo recapitulantur & continentur omnia. Hinc Iudæi in diuinis nominibus peritiſſimi, parum aut nihil poſt Chriſtum operari poſſunt, ſicvt priſci illorum Patres. Quod autem experimur, & videmus huius artis, vt vocant, revolutionibus ſæpè miras magnorum myſteriorum à ſacris literis extorqueri ſententias, totũ hoc nihil aliud eſt, quàm luſus quidam allegoriarum, quas otioſi homines in ſingulis literis, & punctis, & numeris occupati, quod hæc lingua, & ſcribendi ritus facilè patiuntur, pro eorũ arbitrio fingunt atque refingunt: quæ etſi nõnunquam magna ſonent myſteria, nihil tamen probare, nec evincere queunt: quin iuxta verba Gregorij, eadem facilitate contemnere liceat, qua aſſeruntur. Confixit ſimili artificio pleraq; Rabanus mo nachus, ſed latinis characteribus & verſibus, inſertis variis imaginibus, qui quaque verſus lecti, per quælibet ſuperficiei, ac imaginum lineamenta ſacrum aliquod enunciant myſterium, depictæ illic hiſtoriæ repræſentatiuum, quæ etiam ex prophanis literis extorqueri poſſe nemo ignorat, qui Valeriæ Probæ ex Virgilij carminibus compoſitos de Chriſto centones legerit: quæ omnia & eiuſmodi ſunt ſpeculationes ocioſorum hominum. Quod autem ad miraculorum operationem attinet, neminem veſtrum puto tam ſtolidæ ceruicis, qui de iis credat aliquam haberi artem, vel ſcientiam. Eſt itaque nihil aliud hæc Iudæorum cabala, quàm pernicioſiſſima quædam ſuperſtitio, quæ verba, & nomina, & literas ſparſim in Scriptura poſitas, pro arbitrio ſuo colligunt, dividunt, transferunt: & alterũ ex altero facientes, ſoluunt membra veritatis, ſermones, inductiones, & parabolas hinc inde ex propriis fictionibus conſtruentes: aptare illis volunt eloquia Dei, infamantes Scripturas &, dicentes ſua figmenta ex illis conſtare, calumniantur legem Dei, per impudenter extortas ſupputationes dictionum, ſyllabarum, literarum, numerorum, tentant violentas & bla-

spr.emas perfidiæ suæ inferre probationes. Præterea iis nugis inflati, ineffabilia Dei mysteria, & quæ sunt supra Scripturã arcana, sese invenire & scire iactant, per quæ etiam prophetare, & virtutes & miracula sese perficere, sine rubore, magnaq; audacia mentiri non erubescunt. Sed áccidit illis, quod cani Aesopico, qui pane relicto, & in vmbram eius inhians, perdidit escam: sic perfidum hoc, & duræ ceruicis hominum genus, semper vmbris Scripturæ occupatum, & circa illas vanitates sua artificiosa, sed superstitiosa cabala impetũ faciens, amittit panem vitæ æternæ, & inanibus nominibus depastũ perdit verbum veritatis. Ex hoc cabalisticæ superstitionis Iudaico fermento prodierunt (puto) Ophitæ, Gnostici, & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoque cum discipulis suis Græcam quandã Cabalã cõmenti sunt, omnia Christianæ fidei mysteria pervertentes, & hæretica prauitate ad Græcas literas, & numeros protrahentes, ex illis construentes corpus, quod vocant veritatis, docentes, absque illis literarum, & numerorum mysteriis non posse in Euangelicis literis inveniri veritatem: quia variæ sunt, & alicvbi sibi repugnãtes, plenæq; parabolis scriptæ, vt videntes nõ videant, & audientes non audiant, & intelligentes non intelligant, sed cæcis & errantibus iuxta suæ cæcitatis & erroris capacitatem propositas: latentem verò sub illis synceram veritatem solis perfectis non perscripta, sed per viuæ vocis succeßiuam pronunciationem esse creditam, atque hanc esse illam alphabetariam, & Arithmanticam Theologiam, quam Christus secretò manifestauit Apostolis, & quam Paulus se loqui dicit, non nisi inter perfectos. Cùm enim hæc altißima sint mysteria, ideò nec scripta esse, nec scribi, sed in silentio seruari apud sapientes, in abscondito secum illa custodientes. Sapiens autem apud eos nemo, nisi qui maxima hæreseos monstra fabricare nouit.

De

SEd redeamus ad magiam, cuius particula etiam est Præstigiorum artificium, hoc est illusionum, quæ secundum apparentiam tantùm fiunt, quibus magi phantasmata edunt, multáq; miracula circulatoriis fraudibus ludunt, & somnia immittunt: quod non tam Goeticis incantamentis & imprecationibus, dæmonumq; fallaciis, quàm etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus, phyltris, collyriis, alligationibus, & suspensionibus, præterea annulis, imaginibus, speculis, similibúsq; magicæ artis pharmaciis & instrumentis, naturali cælestique virtute perpetratur. Multa & manuũ prompta subtilitate & industria fiunt: cuiusmodi ab histrionibus & ioculatoribus quotidiè fieri videmus, quos idcirco chirosophos, hoc est manu sapientes, appellamus. Extant de hoc artificio libri præstigiorũ Hermetis & quorundã aliorũ: legimus quoq; Paseten quendã præstigiatorẽ refertißimũ conuiuium hospitibus mõstrare solitũ, idq;, cùm libuit, rursum euanuisse, discumbentibus omnibus fame ac siti elusis. Numã Pompiliũ etiã istiusmodi præstigiis vsum legimus. Sed & doctißimũ Pythagorã id ridiculum aliquando factitasse, vt quæ collibuisset, sanguine perscriberet in speculo, quo ad pleni luminis lunæ orbẽ obuerso, stanti à tergo res exaratas in disco lunæ cõmonstrasse. Huc spectat etiã, quidquid de hominum transmutationibus legitur decantatũ à poetis, traditũ ab historicis, & à nõnullis Christianis Theologis, insuper à Sacris literis adsertũ. Sic apparẽt homines asini, vel equi, vel alia animalia oculis fascinatis, aut per turbato medio, idq; arte naturali. Nonnunquã etiã hæc fiunt à bonis & malis spiritibus, seu ad bonorũ preces ab ipso Deo, sicvt in Sacris literis legimus de Helisæo propheta, obsesso ab exercitu regis Syriæ, vallantis Dothain: verùm puris & apertis à Deo oculis ista nõ possunt illudere. Sic mulier illa, quæ à vulgo iumentũ iudicabatur, Hilarioni nõ iumentũ, sed, quod erat, mulier videbatur. Ea igitur, quæ hoc modo secundũ appa-

rentiam fiunt, præstigia dicuntur: quæ autem fiunt permutantium aut transferentium, vt de Nabuchodonosor, aut meßibus ad alios agros traductis, de his diximus superiús. Verùm de hac præstigiorũ arte sic ait Iãblichus: Quæ præstigiati seu fascinati imaginantur, præter imaginatiua nullã habẽt actionis essentiæ veritatẽ. Eiusmodi namq; artificij finis est, non facere simpliciter, sed vsq; ad apparentiam imaginamẽta porrigere, quorum mox nullũ compareat vestigiũ. Iam itaque ex his, quæ dicta sunt, patet, nõ aliud esse magiam, quàm complexum idololatriæ, astrologiæ, superstitiosæq; medicinæ. Iamq; etiam à magis magna hæreticorũ caterua in Ecclesia orta est, qui, sicvt Iamnes & Iambres restiterunt Moysi, sic illi restiterunt Apostolicæ veritati. Horum princeps fuit Simon Samaritanus, qui Romæ sub Claudio Cæsare propter hanc artem statua donatus est, cum hac inscriptione: Simoni sancto DEO. Eius blasphemias copiosè narrant Clemens, Eusebius, & Irenæus. Ex hoc Simone, tanquam ex hæresum omnium seminario, per multas succeßiones monstrosi Ophitæ, turpes Gnostici, impij Valentiniani, Cerdoniani, Marcionistæ, Montaniani, & multi alij hæretici prodierunt propter quæstum & inanem gloriã, mentientes adversus Deum, vtilitatem nullam, neq; beneficia hominibus præstantes, sed decipientes, & in perniciem & in errorem mittentes: & qui credunt illis, confundentur in iudicio Dei. Verùm de magicis scripsi ego iuuenis adhuc libros tres, amplo satis volumine, quos de Occulta philosophia nuncupaui: in quibus quidquid tunc per curiosam adolescentiam erratum est, nunc cautior hac palinodia recantatũ volo: permultum enim temporis & rerum in his vanitatibus olim contriui. Tandem hoc profeci, quod sciam, quem iis rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicunque enim non in veritate, nec in virtute Dei, sed in elusione dæmonum, secũdum operationem malorum spirituum, diuinare & prophetare præsumunt, & per vanitates magicas, exorcismos, incantationes,

tationes, amatoria, agogima, & cætera opera dæmoniaca, & idololatriæ fraudes exercentes, præstigia & phantasmata ostentantes, mox cessantia miracula sese operari iactant, omnes hi cum Iamne & Mambre, & Simone mago æternis ignibus cruciandi destinabuntur.

De Philosophia naturali, Cap. XLIX.

Caeterùm nunc ad vlteriora procedamus, ipsiúsq; philosophiæ placita, & quæ naturam ipsam scrutantur, rerumq; principia & fines vafris syllogismis inquirunt, scientias investigemus. Quæ profectò quam habeant certitudinem aliam à doctorum suorum fide, omnis homo ignorat. Hanc primò poetæ professi sunt, è quibus Prometheus, Linus & Musæus & Orpheus, porrò Homerus primi inventores numerãtur. Philosophia itaque nunc quam nobis veritatem præstare poterit, quæ ipsa ex poetarum nugis fabulisq; progenita est? quod ita esse, manifestis indiciis probat Plutarchus, omnes videlicet philosophorum sectas ab Homero principium sumpsisse: ipseq; Aristoteles fatetur, etiam Philosophos natura philomythos, hoc est, fabularum studiosos esse. Sectas philosophorum alij nouẽ, alij decem, sed multò maiori numero illa Varro partitus est. Quòd si quis etiam omnes philosophos in vnũ congregauerit, adhuc inter eos constare non poterit, quæ secta potior dicenda sit, quorum dogmatibus potiùs parendum: adeò circa singula inter se pugnant atque dissentiunt, perpetuamq; hanc per sæcula litem alunt: & (quod ait Firmianus) vnaquæque secta omnes alias evertit, vt se suaq; confirmet, nec vlla alteri sapere concedit, ne se desipere fateatur. Cumq; de singulis philosophia disputat, & opinatur, de nullis certa est: vnde philosophos an inter bruta, an inter homines numerem, planè nescio: brutis siquidem præstare videntur, eo quòd rationem habeant & intelligentiam: homines autem quomodo

erunt, quorum ratio nihil constans persuadere potest, sed semper in lubricis opinionibus vacillat, quorum intellectus ad omnia incertus, non habet, quod teneat, aut sequatur: idq; nunc ita esse, diffusius ostendamus.

De Principiis rerum naturalium, Cap. L.

NAm in primis de rerum naturalium principiis, super quibus tota hæc facultas fundatur, acerrima pugna inter grauißimos philosophos certatur, & adhuc sub iudice lis est, quis eorum meliùs dixerit, admodum persuadibiles, inuincibilesq; de contrariis adferunt rationes. Nam Thales Milesius, *primus sapiens ab oraculo iudicatus, ex aqua omnia cõstare voluit: eius auditor & in schola successor* Anaximander, *rerum principia dixit infinita: illius aũt discipulus* Anaximenes, *infinitum aërem esse rerum principium astruit.* Hipparchus, Heraclitus Ephesius *ignem: his ambobus quodammodo adsentit* Archelaus Athéniensis, Anaxagoras Clazomenius, *infinita principia tanquam particulas minutas & confusas, sed diuina mente in ordinem postea redacta:* Xenophanes *vnum esse omnia, neque idipsum motabile:* Parmenides *calidum & frigidum tanquam ignem qui moueat, & terram, quæ formet:* Leucippus, Diodorus, & Democritus *plenum & vacuum:* Diogenes Libertus *aërem, diuinæ tamen rationis compotem:* Pythagoras Samius *numerum statuit rerum principium, quẽ sequitur* Alcmæon Crotoniates. Empedocles Agrigentinus *litem & amicitiam, ac quatuor elementa:* Epicurus *atomos & inane:* Plato *ac* Socrates Deum, *Ideas materiam.* Zeno *Deum, materiam & elementa.* Aristoteles *materiam ad appetitum formæ per priuationem, quam ipse inter principia tertium ponit, contra id, quod alibi docuit, æquivoca non debere annumerari: quare alij recentiores Peripatetici loco priuationis motum quendam vtraque cogentem posuerunt: qui cùm sit accidens,*

cidens, quomodo erit principium substantiæ, aut quis erit eius motus motor? Ideo Hebræorum philosophi materiam, formam & spiritum statuerunt.

De Mundi pluralitate, & eius duratione, Cap. LI.

CAeterùm cùm de mundo disputant, nihilo minus dissentiunt. Thales vnum mundum censuit, illumq; Dei facturam asserit. Empedocles similiter vnum, sed Vniuersi tantùm exiguam esse particulam. Democritus & Epicurus contrà, mũdos esse innumerabiles. quos sequitur Metrodorus, horum discipulus, dicens, innumerabiles esse mundos, quia causæ eorũ innumerabiles sint: nec minus absurdum esse, tantùm vnum in Vniuerso esse mundum, quàm in agro vnam duntaxat nasci spicam. De mundi autem duratione locuti Aristoteles, Auerroes, Cicero, Xenophanes, illum æternum, omnis corruptionis expertem dicunt. Nam cùm nõ possunt intelligere, (vt Censorinus ait) ouá ne an aues antè generatæ sint, cùm & ouũ sine aue, & auis sine ouo gigni non posset, hinc arbitrati sunt, mundum hunc, & vniuscuiusque geniti initium simul & finẽ perpetua revolutione sempiternum. Pythagoras & Stoici à Deo genitum, & aliquando, quantum ex sui natura est, corrumpendum: queis consentiunt Anaxagoras, Thales, Hierocles, Auicenna, Algasel, Alcmæus, & Philo Hebræus: sed Plato asserit, à DEO illum ad sui exemplar fabricatum, nunquã desiturum. Epicurus contrà planè interiturum. Democritus semel mundum genitum docet & interiturum, nec vnquam reparandum. Empedocles & Heraclitus Ephesius non semel, sed semper, mundum generari & corrumpi asserunt. Agamus liceat de re quapiam, quam illi à causa naturali potißimum procedere dicunt, putà de terræ motu, adhuc ipsum vnanimiter adinvenire nequierunt, sed per multa vagati, causam eius Anaxagoras æthera dixit, Empedocles ignẽ,

Democritus & Thales Milesius aquã, Aristoteles, Theophrastus, & Albertus ventum, vel vaporem subterraneum: Asclepiades casum, vel ruinam. Poßidonius, Metrodorus, Calisthenes parcas: Seneca & alij in diuersa distracti, causam eius effectus frustra inquisiuerunt: propterea veteres Romani, vbi terram tremuisse senserant, nunciatúmve esset, ferias quidem imperabant, sed cui Deorum seruari illas oporteret, non edicebant: quoniam qua vi, & per quem Deorum terra tremeret, adhuc incertum esset.

De Anima, Cap. LII.

QVòd si de anima ab illis aliquid sciscitemur, multo minus conveniunt: nam Crates Thebanus nullam esse animam ait, sed corpora sic à natura moueri. Qui aũt animam faßi sunt, plerique illam corporum tenuißimum opinati sunt, huic crasso corpori suffusum: sed illorum alij illud esse igneum dixerunt, vt Hipparchus & Leucippus: quibus quodammodo consentiunt Stoici, dicentes animam esse spiritum feruidum, ac Democritus, dicens illam esse spiritum mobilem & ignitum atomis insertã. Alij dixerunt, esse aërem, vt Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes Cynicus, & Critias: quibus adstipulatur Varro inquiens, Anima est aër conceptus ore, deferuefactus in pulmone, temperatus in corde, diffusus in corpus. Alij aqueũ, vt Hippias. Alij terreum, vt Heliodorus & Pronopides, quibus quodammodo a[illegible]ntiunt Anaximander & Thales, ambo conciues Milesij. Alij mixtum ex igne & aëre spiritum, vt Boetes & Epicurus: Alij ex terra & aqua, vt Xenophanes. Alij ex terra & igne, vt Parmenides. Alij sanguinem, vt Empedocles & Circias. Alij spiritum tenuem per corpus diffusum, vt Hippocrates medicus. Alij carnem cum sensuum exercitio, vt Asclepiades. Multi autem alij arbitrati sunt animam non corpusculum illud, sed illius quandam qualitatem, vel complexionẽ,

per

per illius particulas sparsam, vt Zeno Cithicus: & Dicæarchus animam definiens quatuor elementorum complexionem: atq; Cleanthes, Antipater, Poßidonius, dicentes, illam esse calorẽ, sive complexionem calidam: quibus adhæret Galenus Pergamenus. Sunt & alij, qui dixerunt animam non eam esse qualitatem seu complexionem, sed tanquam ad eius pũctum aliqua certa corporis parte, vt corde, vel cerebro, residentem, & exinde totũ corpus gubernantem: ex quorum numero sunt Chrysippus, Archelaus & Heraclitus Ponticus, qui animam vocauit lucem. Sunt rursus alij, qui adhuc liberius quoddam opinati sunt, animam vt punctum aliquem liberum, nulli corporis parti alligatum, sed ab omni determinato situ seclusum, & totum cuique corporis parti præsentem, quem sive complexio genuerit, sive Deus creauerit, tamen ex materiæ gremio eductus sit. Huius opinionis fuerunt Xenophanes Colophonius, Aristoxenus & Asclepiades medicus, dicentes, animam esse sensuum coercitationem, & Critolaus peripateticus, dicens, eam esse quintam essentiam, ac Thales Milesius, dicens, animam esse naturam irrequietam sese mouentem, & Xenocrates vocans eam sese mouentem numerum: quem sequuntur Aegyptij, dicentes, animam esse vim quandã in omnia corpora transmeantem: & Chaldæi, inquientes, eam virtutem absque determinata forma, omnes tamen exteras suscipientem: omnes quidem in hoc convenientes, quòd anima sit vis quædam agilis ad mouẽdum, vel esse partium corporalium sublimem quandam harmoniam, sed tamen ab ipsa corporis natura dependentem. Atque horum vestigia sequitur dæmoniacus Aristoteles, qui invento nouo vocabulo, animam vocat entelechiam, scilicet perfectionem corporis naturalis organici, potentia vitam habentis, dantem illi principium intelligendi, sentiendi & mouendi. Atq; hæc receptißimi Philosophi animæ futilis definitio, quæ non essentiam, naturam, aut eius originem declarat, sed affectus. Porrò supra hos omnes sunt alij, qui dixerunt animam es-

ſe diuinam quandam ſubſtantiam, totam ac indiuiduam, ac toto ac cuique corporis parti præſentē, ab incorporeo authore taliter productam, vt ex ſola agentis virtute, non ex materiæ gremio dependeat: eius opinionis fuerunt Zoroaſtes, Hermes Triſmegiſtus, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Eumenius, Hammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timæus Locrus, & diuinus ille Plato, dicens, animam eſſe eſſentiam ſui motricem intellectu præditam. Eunominius Epiſcopus partim Ariſtoteli, partim Platoni conſentiens, definit, animam eſſe ſubſtantiam incorpoream in corpore factam: ſuper qua definitione deinde reliqua ſua dogmata fabricauit. Cicero, Seneca, Lactantius, quid ſit anima, dicunt penitus ignorari. En videtis de animæ eſſentia quàm inter ſe diſsident. nec minùs ridiculè de eius ſede inter ſe variant: nam Hippocrates, & Hierophilus in cerebri ventriculis illam ponunt: Democritus in toto corpore: Eraſiſtratus circa membranam epicranidem: Strabo in ſuperciliorum interſtitio, Epicurus in toto pectore, Diogenes in cordis arteriato ventriculo, Stoici cum Chryſippo in toto corde ac ſpiritu circa cor verſante, Empedocles in ſanguine, cui adſtipulatur Moyſes, idcircò prohibens veſci ſanguine, quia animalis anima ſit in illo. Plato & Ariſtoteles, & reliqui nobiliores Philoſophi in toto corpore: Galenus autem in quavis corporis particula ſuam eſſe animam putat: ſic enim ait in libro de Partium vtilitate: Multæ animalium etiam particulæ, hæ quidem maiores, illæ minores, aliæ verò omnifariam in animalium ſpeciem indiuiſibiles, neceſſariò autem iis omnibus anima quævis indiget: corpus enim huius organum, & propterea multum à ſe invicem animaliū particulæ differunt, quia & animæ. Neq; verò hîc prætereundum cenſeo Bedæ Theologi ſententiam, qui ſcribens ſuper Marcū, Animæ locus, inquit, principalis non iuxta Platonem in cerebro, ſed iuxta Chriſtū in corde eſt. De animæ autē duratione, Democritus & Epicurus, vnà cū corpore interituram aiunt. Pythagoras & Plato

to omninò immortalē, sed egressam corpore ad sui generis naturam devolare. Stoici, tanquam inter hos medij, animam corpus relicturam, sic vt quæ in vita hac nullis sublimata virtutibus infirmior sit, vnà cum illo emori: sin aūt heroicis formata virtutibus, permanentibus illam naturis sociari, & ad subliniores sedes evadere putent. Aristoteles quasdam animæ partes, quæ corporeas sedes habeant, ab illis inseparabiles esse, vnáque cum illis interire dicit: intellectum autem, qui nullius sit corporei organi, velvt perpetuum à corruptibili separari, sed adeò nihil manifesti dicit, vt eius interpretes adhuc de ea re disputent. Alexander Aphrodisæus ait manifestò, cum mortalem posuisse animam: idem sentit ex nostris Gregorius Nazianzenus. Contra hos Pleton, & ex nostris Thomas Aquinas, pro Aristotele digladiantur, illum de animæ immortalitate rectè sentire. Porrò Auerroes, eximius ille Aristotelis commentator, hominem quemque propria anima pollere putat, sed mortali: Mentem verò humanam, seu intellectum dicamus esse vsquequaque ab omni, tam anteriori, quàm posteriori, parte æternā, sed omnibus hominibus, seu humanæ speciei vnam, qua tantùm in vita vteremur. Themistius verò ait, Aristotelē mentem quidē agentem vnicam, capacē autē multiplicē posuisse, atq; vtrāq; perpetuā. Horū præterea Philosophorū opera factū est, vt etiā inter Christianorū Theologos de animarū origine ortū sit dissidiū, quorū aliqui à mundi orgine factas in cælo omniū hominum animas putant, inter quos est vnus de multis doctissimus Origenes. Augustinus quoque primi parentis animā cælitùs ortam putat corpore antiquiorem, idq; postea, tanquam aptum sibi cōtemplatum domiciliū voluntario motu expetisse: quanquā ne hoc quidē satis constanter affirmare videatur. Alij ex traduce animā propagari putāt, sic animā ab anima generari, quemadmodū à corpore corpus: in qua opinione fuit Apollinaris Laodiceæ Episcopus, & Tertullianus, Cyrillus, & Luciferianus, contra quorū hæresim disputat Hieronymus.

Alij à Deo animas quotidie creari tradunt: hos sequitur Thomas, eo Peripatetico argumento pugnans, quòd, cùm anima sit corporis forma, eam non seorsum, sed in corpore creari debere: quam opinionem sequitur iam ferè omnis recentiorũ Theologorum schola. Mitto gradus animarum, ascensiones & descensiones, quas Origenistæ inducunt, sed diuinis Scripturis non corroboratas, nec Christianorum dogmatibus conformes: adeò nihil neque apud Philosophos, neque apud Theologos de anima certum. Nam Epicurus & Aristoteles mortalem putant. Pythagoras in gyrum ducit. Et sunt, (vt quodam loco ait Petrarcha) qui eam contrahunt ad suum corpus: sunt, qui etiã spargunt in corporibus animantiũ: sunt, qui cælo reddãt: sunt, qui, circa terras exulare cogãt: sunt, qui inferos asserunt: sunt, qui negent: sunt, qui vnamquamque per se, sunt, qui omnes simul animas creatas putent. hæc ille. Fuit & Auerroes, qui mirabilius quiddam dicere ausus, vnitatem, vt dixi, attulit intellectus. Manichæi hæretici dixerunt, vnam solam esse omnium seu vniuersi animam, in singula corpora, tam animata, quàm inanimata, dispertitam: sed minus participare, quæ nobis vidẽtur animæ expertia, magis aũt, quæ animata, maximè verò cælestia: atque sic tandem concludunt, non nisi vniuersalis animæ partes esse singulares animas. Plato etiam vnam quidem vniuersi animam astruit: particularium verò alias, quasi separatim vniuersum sua anima existat animatũ, divisim itẽ particularia. Præterea alij vnã animarum speciẽ, alij non vnã, sed duas, rationalẽ & irrationalẽ: alij multas, & tot, quot sunt animalium species, affirmant. Galenus medicus diversis iuxta speciem, diversas item esse animas sentit: insuper & multas in eodem corpore animas ponit. Sunt &, qui in homine duas animas ponũt, vnam sensitiuam à generante, aliam intellectiuam à creante: inter quos est Occam Theologus. Plotinus aliam esse animam, & alium asscrit intellectum: quem sequitur Apollinaris. Quidam non distinguunt ab anima intellectum, sed illũ

sub-

substantiæ animæ principalem partem esse dicunt: verùm Aristoteles hunc potentia adesse huiusmodi, atque actu deforis illi supervenire opinatur, neque ad naturam hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionem cognitionis & contemplationis: ideoq; paucos homines, & solos Philosophos illũ, qui actu intellectus dicitur, habere affirmat. Quippe etiã grauis inter Theologos disputatio est, an (quæ Platonicorũ opinio est) in animabus exutis eorum quæ in vita gesserint, reliquerintq;, memoria, sensusq; superfint, aut istorum cognitione omninò careant: quod Thomistæ cum suo Aristotele firmiter tenent, & Carthusiensis exemplo confirmant, de Parisiensi illo Theologo ab inferis reverso, qui interrogatus, quid illi restaret de sciẽtia sua? respondit, nihil se scire nisi pœnam: &, citato Salomonis verbo, Non est ratio, non scientia, non opes apud inferos, conclusisse illis videbatur, nullam mortuis superesse cognitionem: quod tamen manifestè est, non tam contra Platonicorum assertionem, quàm contra Scripturæ authoritatem, veritatẽq;, cùm dicat Scriptura, Visuros, & scituros impios, quia ipse Deus est: quin & omnium, non modò factorum, sed & verborum ociosorum, & cogitatuum rationem reddituros. sunt etiam, qui de animarum separatarũ apparitionibus plura scribere, & referre audent, eaq; non raro ab Euangelica doctrina, & sacro Canone aliena: atque; cùm præcipiat Apostolus, nec angelis de cælo credendum esse, si quid renunciarent aliud, quàm quod traditum est, adeò penes istos antiquatum est Euãgelium, vt citius, magisq; credant vni ex mortuis renuncianti, quàm Prophetis, quàm Moysi, quàm Apostolis, quàm Euangelistis. Talis profectò fuit doctrina atque sententia diuitis sepulti in inferno, qui putabat tunc credituros superstites fratres, si quis ex mortuis iret, & testificaretur illis. Cui sic opinãti in Euangeliis contradicit Abraham, inquiens: Si Moysi & Prophetis non credant, neque, si quis ex mortuis mittatur, credituros. Neque tamen propterea pias defunctorum apparitio-

nes, admonitiones & revelationes omninò inficior, sed valdè suspectas esse admoneo, Sathana sese sæpißimè in lucis angelũ, & animarũ effigiẽ trãsfigurãte. Quocirca credẽdi anchora in illis nõ est figenda, sed ad ædificationẽ piè acceptanda sunt, sicvt alia, quæ extra sacrum Canonẽ, vel inter Apocrypha sunt. Circunferuntur de his nugis multi fabulosi libelli Tundali, & qui Consolationis animarum inscribitur: & alij, quorũ exemplis concionatores quidam imperitam plebeculam territant, & munuscula contorquent. Scripsit etiam recentibus diebus de spiritu quodam Lugdunensi fabulam Protonotarius quidã Gallus, homo nequam & impostor. Ex laudatis aũt Scriptoribus agit de istis Caßianus & Iacobus de Paradyso Carthusianus: verùm nihil vnquam solidæ veritatis, aut abditæ sapientiæ, quæ veram charitatem & animarum nostrarum salutem ædificarent, ab his animarum apparitionibus revelatum est, sed duntaxat eleemosynæ, peregrinationes, orationes, ieiunia, & reliqua popularis pietatis opera persuasa sunt, quæ tamen multo meliùs salubriúsq; docẽt Sacræ literæ, præcipitq; Ecclesia. Verùm de his apparitionibus latè scripsimus in Dialogo nostro de Homine, & in libris de Occulta Philosophia: sed modò redeamus ad Philosophos. Ethnici omnes, qui animam immortalem asseruerunt, animarum transmigrationem communi consensu astruunt, & rationales animas ad rationis expertia corpora, ad plantas vsque transmeare per temporum quasdam periodos, vel vt aliter contigerit: harum transmigrationũ authorem ferunt Pythagoram, de quo in Transfigurationibus sic cecinit Ouidius:

Morte carent animæ, semperq; priore relicta
Sede, nouis dotibus viuunt, habitantq; receptæ.
Ipse ego, nam memini, Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæsit in adverso grauis hasta minoris Atridæ.
Cognoui clypeum læuæ gestamina nostræ,

Nuper

Nuper Abantæis templo Iunonis in Argis.

Multò plura de hac Pythagorica migratione scripserunt Timon, Xenophanes, Cratinus, Aristophon, Hermippus, & Lucianus, & Diogenes Laërtius: verùm Iamblichus & pleriq; alij cum Trismegisto, non ab hominibus ad rationis expertia animalia, neque ab illis item ad homines, sed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines transmigrationes duntaxat fieri consentiunt. Sed & sunt Philosophi, ex quorũ numero Euripides Anaxagoræ consectator, & Archilaus Physicus, atque post eos Auicenna, qui primos homines olerum more ex terra natos tradant, eo ipso nõ minus ridiculi poetis, qui homines quosdam satiuos ex serpentum dentibus progerminasse fabulantur. Sunt, qui generationem omninò negent, vt Pyrrho Eliensis: sunt &, qui negent motum, vt Zeno.

De Metaphysica, Cap. LIII.

SEd ad vlteriora progrediamur, ostendamúsq;, Philosophos illos non solùm de iis, quæ in rerum natura videntur, sed etiam de figmentis cogitationum suarum digladiari, atque de iis rebus, quæ nullis principiis firmantur, neque certum est, an sint, vel non sint, vt quas absque corpore & materia subsistere opinantur, quásq; Formas separatas vocant: quæ, quoniam in rerum natura non sunt, sed supra illam esse putantur, idcirco Transnaturalia, seu Metaphysica vocant. Hinc illæ innumerabiles de diis, & vndique sibi repugnantes, nec minùs impiæ, quàm indoctæ opiniones prodierunt: nam Diagoras Milesius, & Theodorus Cyrenaicus nullũ prorsus Deũ esse dixerunt: Epicurus autẽ, esse quidẽ Deum asseruit, sed nulla inferiorũ cura teneri. Protagoras, esset, nec ne, nihil sciri posse dixit. Anaximander natiuos deos putabat, longisq; intervallis oriẽtes occidẽtesq;. Xenocrates octo esse deos dixit: Antisthenes multos quidẽ deos populares, sed vnũ naturalẽ summũ totius artificẽ.

Sed in tantam insaniam multi eorũ prolapsi sunt, vt quos adorarent deos, propriis manibus ipsi sibi fabricarent: vt erat statua Beli apud Assyrios, quos tamen factitios deos mirum quàm extollat Hermes Trismegistus in suo Æsculapio. De diuina autem essentia locuti, Thales Milesius mentem dixit Deũ, qui ex aqua cuncta formauerit: Cleanthes & Anaximenes aëra Deum dixerunt: Chrysippus naturalem vim ratione præditam seu diuinam necessitatem: Zeno diuinam naturalemq; legem: Anaxagoras, infinitam mentem per se mobilem. Pythagoras animum per naturam rerum omnium intentum & commeantem, ex quo omnia vitam capiunt. Crotoniates Alcmæon solem, lunam, cæteráсque stellas deos dixit. Xenophanes omne, quod esset, Deum esse voluit: Parmenides continentem quendam lucis orbem, quem Stephanon, hoc est coronam, pro Deo statuit. Aristoteles quasi ex cælorũ motu satis explorata Deorum cognitio haberi posset, ex illorum natura deos commentus est, ac diuinitatem modò menti tribuit, modò cæli authorẽ Deum dicit, modò mundum ipsum Deum statuit, modò alium illi Deum præficit. Hunc eadem inconstantia sequitur Theophrastus. Transeo, quid Strato, Perseus, Aristo Zenonis discipulus, Plato, Xenophon, Speusippus, Democritus, Heraclitus, Diogenes Babylonius, Hermes Trismegistus, Cicero, Seneca, Plinius & reliqui censuerunt, quorum opiniones tamẽ à prioribus illis & iam recitatis non longè discedunt. Possem etiam reliquas illorum lites, & verborum portenta percurrere de ideis, de incorporeis, de atomis, de hyle, de materia, de forma, de vacuo, de infinito, de æternitate, de fato, de transcendẽtibus, de introductione formarum, de materia cæli, an ex elementis sydera constant, an ex quinta essentia, quam Aristoteles introducit, deq; similibus, quæ insanis hominibus opinandi ac dubitandi contendendiq; materiam præbent: sed satis me indicasse arbitror, quàm nihil inter Philosophos de veritate ipsa conueniat, quibus quò quis redditur propinquior, eò magis

à vero

à vero ipso longiúsq; abest, & catholica religione aberrat. Hinc errasse scimus Ioannem XXII. Romanum Pontificem, volentem, animas beatas non visuras faciem Dei ante diem iudicij. Scimus Iulianum apostatam Christum abnegasse non alia caussa, quàm quòd, philosophiæ studiosior, humilitatem fidei Christianæ irridere ac contemnere cœpit. Eadem causa Cælius, Porphyrius, Lucianus, Pelagius, Arrius, Manichæus, Auerroes, multiq; alij tanta rabie adversus Christum & Ecclesiam eius oblatrarunt. Hinc natum illud apud vulgus proverbium, Maximos quosque philosophos, maximos esse hæreticos solere: sed & Hieronymus vocat eos patriarchas hæreticorum, & primogenita Ægypti, & vectes Damasci, nimis verè dicta. nam quicquid hæresum vnquam fuit, totum hoc & omne ex philosophiæ fontibus, ceu primo seminario, scatuiit. Ab hac fermè tota Theologia adulterata est, ac pro euangelicis doctoribus pseudoprophetæ, hæretici ac philosophi nati sunt, qui diuina oracula humanis inventis æquarunt, ac mirabilibus hominum dogmatibus polluerunt, ipsamq; simplicem theologiam (vt ait Gerson) ad verbosam & sophisticã loquacitatem, ac Chimerinam mathematicã reduxerunt. quod prævidens Paulus Apostolus, toties nos hortatur, ac cauere iubet, ne quis nos per philosophiã deprædetur, vel seducat. Augustinus Ciuitatem Dei ab illa tuetur atq; defendit: reliqui fermè omnes theologi & sancti patres eam à Christianis scholis procul propellendam penitusq; extirpandam censuerunt. Nec desunt etiam ethnicorum exempla, quibus aliquando factitatum legimus. nam sustulerunt Athenienses Socratem philosophiæ parentem, eiecerunt vrbe philosophos Romani, Messaniq; & Lacones, nec admisere vnquam: qui etiam sub Domitiano vrbe exacti sunt, & tota insuper Italia interdicti. Extat etiam Antiochi regis decretum in adolescentes, qui philosophari ausi sunt, atque etiam in parentes, qui liberis id admittebant. Nec modò ab imperatoribus regibusq; damnati pulsiq;,

ſed à doctiſsimis viris editis libris reprobati:è quorum numero ſunt Phliaſius Timon, qui opus nomine Syllos in deriſionem philoſophorum ſcripſit: & Ariſtophanes, qui in eos comœdiam ſcripſit, cuius nomen Nubes, & Dion Pruſæus orationem ſcripſit contra philoſophos omnium eloquentiſsimam. Scripſit etiam orationem Ariſtides contra Platonem pro quatuor Athenienſium proceribus multò eloquentiſsimam: ſed & Hortenſius Romanus, vir nobiliſsima familia & eloquentiſſimus, validiſsimis rationibus philoſophiam inſectatus eſt. Sed de iis hactenus.

De Morali Philoſophia, Cap. LIV.

Reliquum verò, ſi qua de moribus (vt aliquibus placet) philoſophia ſive diſciplina eſt, hanc arbitror ego non tam philoſophorum ratiunculis, qui vario vſu, conſuetudine, obſeruatione, ac communis vitæ cõſeruatione conſtare, ac pro temporum, locorũ, hominumq; opinione mutabilẽ eſſe, quàm minæ ac blandimenta pueros, leges atq; vindicta maiores docent. Nonnulla hominibus natiua addit induſtria, quæ doceri nequeunt, ſed pro temporum vſu, hominumq; conſpiratione per fas vel nefas inoleſcunt: quo fit, vt, quod aliquando vitium fuit, modò virtus habeatur: & quod hîc virtus eſt, alibi vitium ſit: quod vni honeſtum, alteri turpe: quod nobis iuſtum, aliis iniuſtum ſit, pro cuiuſq; temporis, loci, ſtatus, hominum opinionibus, vel legibus. Apud Athenienſes licuit viro ſororẽ germanam habere in matrimonio: at id quidem apud Romanos nefas habebatur: quondam apud Iudæos, & hodie apud Turcas licet viro plures habere vxores, inſuper & pellices concubinas: hoc apud nos Chriſtianos non tam nefas eſt, quàm damnabile ſcelus. Laudi in Græcia ducitur, adoleſcentulos quã plurimos habere amatores. Deniq; tam fœminas, quàm viros in ſcenam prodire, & populo eſſe ſpectaculo, nemini in eiſdẽ

gentibus fuit turpitudini: quæ tamē apud Latinos Romanósq; humilia, infamia, & ab honestate remota censebantur. Neque tamen pudebat Romanos vxores ducere in conuiuia, illásq; in celebritate versari, ac primas tenere partes ædium: in Græcia verò neque in conuiuium adhibetur vxor, nisi propinquorū, neque versatur nisi in interiore parte ædium, quò nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctus. Furari apud Ægyptios & Lacedæmonios honorificum erat, apud nos fures furca suspensi strangulantur, inquit Iulius Firmicus in Astrologicis suis ad Lollianum scribens: Quædam gentes ita à cælo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali fuerunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati, Hispani elata iactantiæ animositate præpositi. Habent singulæ nationes à superis agnata sibi morum discrimina, per quæ facilè à se inuicem discernantur, vt cuius quisq; nationis sit oriundus, à voce, à sermone, ab oratione, à consilio, à conuersatione, à victu, à negotio, ab amore & odio, ab ira ac militia similibusq; exercitiis facilè cognoscatur. Quis enim videns hominē ingredientem incessu gallinaceo, gestu gladiatorio, vultu effreno, voce bubula, sermone austero, moribus ferocem, habitu dissoluto, laciniatóve, non mox iudicet esse Germanum? nónne Gallos cognoscimus ab incessu moderato, gestu molli, vultu blando, voce dulcisona, sermone facili, moribus modestis, habitu laxo? Hispanos autē ab ingressu & moribus, gestibúsq; festiuis, vultu elato, voce flebili, sermone eleganti, habitu exquisito? Italos verò videmus incessu tardiusculos, gestu graues, vultu inconstantes, voce remissos, sermone captiosos, moribus magnificos, habitu compositos. Iamq; scimus etiam, quia in cantu balant Itali, gemunt Hispani, vlulant Germani, modulantur Galli. Sunt in oratione graues, sed versuti Itali: culti, sed iactabundi Hispani: prompti, sed superbi Galli: duri, sed simpli-

ces Germani. In consiliis est providus Italus, astutus Hispanus, incōsideratus Gallus, vtilis Germanus. In victu est mundus Italus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus, inconditus Germanus. Sunt erga exteros officiosi Itali, placidi Hispani, mites Galli, agrestes inhospitalesq; Germani. In cōversationibus sunt prudentes Itali, cauti Hispani, mansueti Galli, imperiosi intollerabilesq; Germani. Sunt in amoribus zelotypi Itali, impatientes Hispani, leues Galli, ambitiosi Germani. In odiis verò sunt occulti Itali, pertinaces Hispani, minaces Galli, vltores Germani. In gerendis negociis sunt circumspecti Itali, laboriosi Germani, vigiles Hispani, solliciti Galli. In militia sunt strenui, sed crudeles Itali: Hispani callidi & rapaces, Germani trũces & venales, Galli magnanimi, sed præcipites. Insignes sunt literatura Itali, nauigatione Hispani, ciuilitate Galli, religione & mechanicis artificiis Germani. Et habet vnaquæque natio, quantulacunque etiam, siue ciuilis, siue barbara, peculiares mores ritusq; sibi à cæli influxu à cæteris diuersos, qui sub nullam artem philosophiamq; cadere queunt, sed sola naturali virtute absque omni disciplina hominibus adgenerantur. Sed convertamus sermonem nostrum ad eos, qui nobis harum rerũ disciplinam scriptis tradidére. Hi certè functi serpentis officio, eum nobis fructum dedere, cuius pastu discamus scire bonum & malum. Hæc enim prima eorum pestilens opinio est, bonum & malum non esse ignoranda: ita demum, aiunt, meliùs virtutem homines sequuturos, & vitia fugituros. At quantò certius & vtilius, quantò etiam felicius foret, mala non modò non facere, sed & penitus ignorare? Quis nescit eo ipso nos omnes miseros factos, cùm primi humani generis parentes, quid bonũ esset, quidq; malum, didicerunt? ac idcirco fortè condonatus esset philosophis hic error, si non etiam sub virtutum ac bonorũ nomine, nos pessima mala turpissimaq; vitia docerent. Sectæ autem illorum, qui ethica tractarunt, haud paucæ sunt, vt Academica, Cyrenaica, Eliaca, Megarica, Cynica, Eroitica, Stoica,

Stoica, Peripatetica, & pleræque aliæ. De his inter cæteros ita philosophatus est Theodorus ille, quem nuncupatum esse Deũ memorant Scriptores, videlicet furto & adulterio, sacrilegio quoque, cùm tempestiuum erit, dabit operam sapiens: nihil quippe horum turpe natura est, sed si auferatur ex hisce vulgaris opinio, quæ à stultorum imperitorúmque plebecula conflata est, sapientem publicè absque vllo reprehensionis rubore scortis congressurum. Talia sunt diuini huius philosophi placita, quibus nescio an quid tradi posset turpius, nisi quam legimus ab Aristotele probatam, & in Creta lata quoque lege permissam masculam venerem: quam & Hieronymus peripateticus ea ratione celebrat, inquiens, quia eius causa multæ tyrannides sublatæ fuerunt. Aristotelis autem verba in Politicis, vbi censet vtilem esse Reipublicæ, ne sit plebeis hominibus numerosa soboles, hæc sunt: Ad cibi temperantiam, velvt pervtilem, multa legislator sapienter ac studiosè constituit, & de mulierum divortiis, siquidem ne superfluam párerent multitudinem, cum masculis indixit concubitum. Hic est ille Aristoteles, cuius mores à Platone reprobati: vnde exortum illius in magistrum odium & ingratitudo, qui scelerosæ vitæ iudicium veritus, Athenas clam raptimq; profugit, qui in benefactores ingratißimus, etiam Alexandrum illum Magnum, à quo amplè magnificeq; ornatus extitit, quiq; illi vitam, corpus, animamq; credebat, ac patriam restituit, Stygiæ aquæ veneno peremit: qui etiam de anima malè sentiens, locum gaudij post mortem negauit, qui veterum dicta compilatus, maligneq; interpretatus, ingenij laudem furto ac calumnia quæsiuit: quin iam inveteratus dierum malorum, ex scientia immoderata cupiditate in rabiem versus, sibiipsi intulit necem, ipsis dæmonibus dignum factus sacrificium, qui docuerunt illum scire. Dignißimus profectò hodiè Latinorum gymnasiorum doctor, & quẽ Colonienes mei theologi etiã diuis adnumerarunt, librumq; sub prælo evulgatum ederent, cui titulum facerent de Salute

Ariſtotelis, ſed & alium verſu & metro de vita & morte Ariſtotelis, quem theologica inſuper gloſſa illuſtrârunt, in cuius calce concludunt, Ariſtotelem ſic fuiſſe Chriſti præcurſorem in Naturalibus, quemadmodum Ioannes Baptiſta in Gratuitis. Sed ne longiùs digrediamur à propoſito, quid de felicitate, ac ſummo bono ſentiant Philoſophi, audiamus: hanc namque alij in voluptate poſuerunt, vt Epicurus, Ariſtippus Gnidius, Eudoxus, Philoxenes, & Cyrenaici: alij cum voluptate honeſtatem copulârunt, vt Dinomachus & Calipho: alij id in primogeniis naturæ collocârunt, vt Carneades, & Hieronymus Rhodius: alij in indolentia, vt Diodorus: alij in virtutibus, vt Pythagoras, Socrates, Ariſton, Empedocles, Democritus, Zeno Citicus, Cleantes, Hecaton, Poſsidonius, Dionyſius Babylonicus, & Antiſthenes, & Stoici omnes, multiq; ex noſtris Theologis, illis quodammodo adſentientes, adhuc diſputant de connexione virtutum, & quod ſit illud commune felicitatis fundamentum, in quod omnes virtutes convenire debent. Niſi enim omnes in vnum confluxerint, nequaquam facient hominem felicem, etiamſi vna ſola defuerit. Cùm itaque diſpares, & quodammodo pugnantes virtutes ſunt, liberalitas & parſimonia, magnanimitas & humilitas, miſericordia & iuſtitia, contemplatio & ſollicitum opus in frequenti miniſterio, & huiuſmodi multæ, niſi omnes in vno conveniant concordes, iam non virtutes, ſed vitia cenſeri poſſent. Illud aũt, in quod convenire omnes debent, Ambroſius & Lactantius cum Macrobio Platonem in ſua Rep. ſecuti, iuſtitiam putant: alij temperantiã modum omnibus imponentem: alij pietatem, vt Plato in Epinomide: alij charitatem, ſine qua nullus eſt profectus in virtutibus, vt ſentit Paulus, & adhuc ſuper iſtis argumentatur Thomas, Henricus & Scotus, & alij. Sed modò revertamur: Felicitatẽ adnuc poſuerunt alij in fortuna, vt Theophraſtus: ſed Ariſtoteles in fortuna cũ primigeniis, virtutibusq; coniũcta: quinimò in voluptate, ſed virtutum bonis fucata, quaſi non eiſdem

etiã

tiã Epicurus suam voluptatem tueatur: cæteri denique Peripatetici in speculatione. Herillus Philosophus, Alcidamus, & Socratici multi summum bonũ putabant scientiam: verùm Tiberini populi Chalybibus vicini, quorũ meminerunt Apollonius & Pomponius, luxum risumq; summã esse felicitatem dixerunt. Sunt &, qui summũ bonũ in silentio posuerunt. Platonici verò cum suo Platone & Plotino diuina semper redolentes in vnione cũ summo bono felicitatẽ locauerunt: Bias Prienæus in sapientia, Bion & Borysthenes in prudentia, Thales Milesius in harũ congerie, Pittacus Mitylenæus in bene agere, Cicero in omniũ rerum vacatione: sed hæc nisi in solo Deo inueniri potest. Transeo reliquos plebeios Philosophos, qui omnem felicitatem sustulerunt: vt Pyrrho Eliensis, Euricolus, & Xenophanes, & qui summã felicitatem in gloria, honore, potentia, otio, diuitiis, & similibus locârunt, vt Periander Corinthius, & Lycophron, atque illi, de quibus ait Psalmista, Quorũ os locutũ est vanitatẽ, & dextera eorum dextera iniquitatis: quorum filij, sicvt nouellæ plantationes, in iuuentute sua: filiæ eorũ compositæ, circumornatæ, vt similitudo templi: prõptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud: oues eorum fœtosæ, abvndantes in egreßibus suis: boues eorum crassæ. Nõ est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorũ. Beatum dixerunt populũ, cui hæc sunt. Iam & de voluptate itidem diuersum sentiunt, quam (vt superiùs audistis) Epicurus summũ bonũ arbitratur: contrà Archytas Tarentinus, Antisthenes, Socrates hanc summum malũ dicunt: Speusippus autẽ, & aliqui veteres Academici dixerunt, voluptatẽ & dolorẽ esse duo mala inter se opposita: bonũ autẽ hoc, quod inter illa mediũ esset. Zeno censuit voluptatẽ neq; bonũ, neq; malũ, sed esse indifferens. Critolaus Peripateticus, & Plato voluptatem dicunt malã, multorumq; malorũ escam atq; parentem. Longũ nimis esset omniũ adferre de felicitate opiniones, & congeriẽ facere ex his, quibus alij quamplurimos libros compleuere,

nam octo supra ducentas, & octoginta de istis à M. Varrone collectas opiniones meminit Augustinus, quarum famosiores hîc nos recitasse putamus. Sed videamus nunc, quomodo hæc cum Christo cõueniant, apparebitq́; Felicitatem beatitudinẽq́; nobis non acquiri per virtutem Stoicam, nec per purgationem Academicam, nec per speculationem Peripateticam, sed per fidem & gratiam in verbo Dei. Audistis enim, quomodo felicitatem, seu beatitudinem Philosophorum alij ponunt in voluptate, sed Christus in fame & siti: alij in honestate & fama, & amplitudine nominis, sed Christus in maledictione, & odio hominum: alij in primogeniis, sanitate, lætitia, & indolentia, sed Christus in fletu & luctu: alij in prudentia & scientia, ac virtutibus moralibus, sed Christus in innocentia, & simplicitate & munditia cordis: alij in fortuna, sed Christus in misericordia: alij in gloria belli, & subactione terrarum, sed Christus in pace: alij in honore & pompa, sed Christus in humilitate, beatos vocans mites: alij in potentia & victoria, sed Christus in persequutione: alij in diuitiis, sed Christus in paupertate. Docet Christus absolutam virtutem, non nisi gratia desuper data acquiri, Philosophi hãc propriis viribus, & assuetudine parari: docet Christus omnem concupiscentiam esse peccatum, contrà Philosophi inter medias res numerant, quæ nec virtutis, nec vitij censeantur: euadere autem virtutes, si quis eis mediocriter afficiatur. Docet Christus de omnibus benè merendum esse, etiam inimicos diligendos, liberè mutuum dãdum, de nullo vindictam sumendam, omni petenti tribuendũ: contrà Philosophi, non nisi his, qui beneficium compensant beneficio: cæterùm liceat irasci, odisse, contendere, belligerari, fœnerari. Porrò ij nobis cũ suo libero arbitrio, ac rectæ rationis dictamine atque naturali lumine, Pelagianos hæreticos dedére. Tota autem moralis Philosophia (teste Lactantio) falsa est & inanis, nec instruens ad iustitiæ munera, nec officium hominis rationésque confirmans. Tota denique diuinæ legi,

ipsiq́;

ipſiq; Chriſto repugnat, vt eius gloria nulli alij debeatur, quàm Sathanæ.

De Politica, Cap. LV.

Ad hanc Philoſophiam pertinet etiam Politica, quæ eſt ars adminiſtrandæ Reip. Eius verò tres ſunt ſpecies, videlicet Monarchia, quæ eſt vnius regimen: Ariſtocratia, quæ eſt paucorum, ſed nobilium, diuitum, ſeu optimatum: Democratia, quæ eſt plebis, ſive popularis. His affines ſunt tyrannides, Oligarchia & Anarchia: verùm quæ iſtarum præferenda ſit, inter ſcribentes nondum convenit. Nam qui Monarcham antecellere diſputant, naturæ exemplis opinionem ſuam muniunt, dicentes, quòd, ſicvt in Vniuerſo vnus eſt ſummus Deus, in ſtellis vnus ſol, rex vnus in apibus, dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus, & grues vnum ſequuntur, ſic in Republica oportere vnum eſſe regem tanquam caput, à quo nequaquam membra diſſentiant. Hanc præ cæteris probârunt Plato, Ariſtoteles, Apollonius: quibus ſubſcribunt ex noſtris Cyprianus & Hieronymus. Qui verò Ariſtocratiã extollunt, aiunt, nihil melius rebus magnis adminiſtrandis, quàm pluriũ, optimorumq; in vnum conſentientium conſultationes. Nam ex pluribus optimis neceſſe eſt optima conſtare conſilia: neminem autem ſolum ſatis ſapere: ſolius Dei hoc munus eſſe. Huic quoq; opinioni ſubſcribunt Solon, Lycurgus, Demoſthenes, Tullius, & fermè omnes illi veteres Legislatores, etiam Moyſes: quibus conſentit etiam Plato, eam Rempublicam & ciuitatem, inquiens, in optimo feliciſſimoq; ſtatu videri conſtitutam, quæ à ſapientibus regeretur: cui, ſi placet, adiiciamus etiam à nobilibus, ſiquidem hæc opinio eſt multorum conſenſu firmata. Qui autem popularem Rempublicam prætulerunt, hanc omnium pulcherrimo nomine appellârunt Iſonomiam, hoc eſt, iuris æqualitatem. Nam omnia illic in commune refe-

runtur, & consilia omnia à multitudine, cui haud dubiè omnia insunt, capiuntur certiora. Denique vox Populi, vox Dei: hinc quicquid omnibus placet, quicquid cõmunis populi consensu statuitur, hoc tanquam à Deo ipso ordinatum, optimum atque iustißimum esse præsumatur, necesse est. Hoc denique regimen tutius esse aiũt, quàm optimatum, ex eo quòd minimè subiacet seditioni: populus enim nunquam, vel rarò, inter se dißidet, optimates autem maximè & sæpißimè. Præterea in populari regimine omnis inest æqualitas atque libertas nullorum tyrannide oppressa, vbi pares honorum gradus: nec quisquam vicino præstat, sed vnusquisque & omnis multitudo per vices imperat, & imperatur. Hanc igitur præ cæteris laudârunt Othanes Persa, Eufrates, & Dion Syracusanus: & nos videmus, hodie hac democratia Venetos & Heluetios præ omnibus Christiani orbis principatibus maximè florere, prudentiæq; & potentiæ, diuitiarum & iustitiæ laudem, atq; victoriæ palmam obtinere: quin & Athenienſium Respublica olim latißimè, potentißimeq; imperans, sola democratia regebatur, omniaq; agebantur à populo & apud populum. Atque Romani olim omnes has administrationes perpeßi, maximam imperij partem sub populari democratia adepti sunt, nec vnquam peius habuere, quàm sub regibus & optimatibus, peßiméque sub Imperatoribus, sub quibus omnis eorum potentia naufragium fecit. Itaque quæ istarum trium melior, potiorq;, non facilè diiudicari potest, cùm quæque suos assertores habeat, & impugnatores. Reges enim, quibus pro libidine omnia licet impunè facere, rarißimè bene imperant, nec vnquam sine bellorum strepitu regnant. Habet quoque hoc in se regalitas pestiferum malum, vt etiam ij, qui olim fuerint viri optimi, omniumq; consensu probati, mox regiam adepti tanquam peccandi licentiam, insolentes peßimiq; evaderent: quod in Caligula, Nerone, Domitiano, Mithridate, & plerisque aliis visum est: quin etiam

in

in Saule, Dauide, Salomone, electis à Deo regibus, Sacræ literæ produnt, atque ex omnibus regibus Iudæ vix pauci sunt probati, ex Samariæ regibus nullus. Sed qui hodie Reges & Imperatores & Principes habentur, nõ pro populo, pro ciuibus, pro plebe, pro iustitia, sed pro nobilitate tuenda confirmandaq; nati constitutiq; sibi videntur: atque sic regunt, vt non eorum custodiæ traditæ, sed rapinæ, & depopulationi datæ ciuium omnium fortunæ videantur, omnia ab omnibus auferentes: ac subiectis vtuntur pro arbitrio, interdum etiam pro placito, & concessa eis désuper potestate in subditos abvtuntur, ciues mutuationibus, plebem indictionibus, alios exactionibus, cæteros vectigalibus aliis super aliis sine modo, sine fine onerantes. Quòd si qui modestiores hæc remittant, tamen non in commune bonũ, sed in sua commoda illud faciunt, permittentes subditis bene esse, quò ipsis benè sit, habeantq;, cùm volint, quod rapiant: quin & quò iustitiæ laudẽ aucupentur, leges arctè sanciunt, sed auaritiam & crudelitatem iustitia vestiunt: prævaricationis reos terribilibus suppliciis, bonorum proscriptionibus & mulctis enormibus afficiunt, in hoc tyrannis non meliores, quo cupiunt quamplurimos esse prævaricatores. Nam vt scelera delinquentium vires sunt tyrannorum, sic multitudo transgressorum diuitiæ sunt Principum. Erat mihi olim in Italia cum potente Principe consuetudo admodũ familiaris, quem cùm hortarer aliquando, vt Gibellinorum ac Guelforum factiones in dominatu suo compesceret, fassus est mihi, illius factionis occasione ad duodecim millia ducatorum in mulctis fisco suo quotãnis inferri. Verùm de hoc latiùs in libro de Nobilitate Politica disseremus. Vbi autem Reip. regnum optimates tenent, in eadem cum ipsis Republica degunt ira, ordium, æmulatio. Quapropter rarißimè inter se concordes regnant, & dum vnusquisq; suam sententiam præferri, ac primus esse vult, odia inter se priuata excitantur: vnde sæpè factiones, seditionesq; & cædes & ciuilia bella in Reipublicæ

perniciem exoriuntur. Cuius mali infinita exempla & Græcorum & Latinorum historiæ commemorant, & hodie adhuc plures Italiæ ciuitates misera illorum spectacula præbent. Administrationem verò popularem, perinde ac pessimam, censent fermè omnes. Hanc multis rationibus Vespasiano dissuadet Apollonius: & Cicero ait, non esse rationem in vulgo, non consilium, non discrimen, non diligentiam, vt Poeta canit:

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et Othanes Persa ait, populari multitudine nihil esse insolentius, nihil insipientius, propriumq; plebi nihil intelligere, sed ad res obeundas sine consilio præcipites ruere, torrenti flumini similes. Demosthenes quoque populum malam bestiam vocat, & Plato hunc beluam multorum capitum nominat, cuius meminit Horatius, & Phalaris ad Egesippum scribens: Populus omnis, inquit, temerarius est, demens, desidiosus, promptissimus in quodcunq; contigerit mutare sententiã, perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulentus, voce tantùm vtilis, & ad iram & ad laudem facilis. Hinc est, vt qui in agenda Republica populo placere annititur, honestis pereat cõtumeliis. Sed & Lycurgus legislator Lacædemonius interrogatus aliquando, quum in republica statum popularem non cònstituisset, respondet interroganti: Tu prius in domo tua efficito principatum popularem. Aristoteles quoque in Ethicis censet, administrationẽ populi esse pessimam, vnius verò optimam. Est enim plebs errorum princeps, & prauarum consuetudinum magistra, ingensq; malorum cumulus. Nec rationibus, nec authoritatibus, nec suasionibus flecti potest, quum illas non intelligat, has aspernetur: ad persuasiones verò indocibilis est & obstinata, cuius mores inconstantissimi, semper noua cupiens, & odiens præsentia, nec sapientum doctrina, nec patrum disciplina, nec magistratuum authoritate, nec maiestate principum contineri potest, quam penes nunquam sine periculo, aut frustra sapientum consilia audita sunt, semper ferè multitudinis

stultitia

ſtultitia prævalente: ſicvt notum eſt in Socrate de Deorum opinione ad Athenienſes in Capy Troiano, de equi introductione in Magio Campano, ne Hannibal in vrbem reciperetur, cõſulenti: in Paulo Æmilio, pugnam Cannenſem detrectanti: denique in tot prophetarum Domini prædictionibus, à populo Iudaico minimè exauditis. Proinde populi ſtatuta ac plebis placita quomodo poterint eſſe bona, cùm popularis illa multitudo ferè ſemper, quæ optima ſunt, ignoret? cùm maior illius pars manuarij ſint opifices, tum quia non in iuſtitiæ & æquitatis ratione, ſed in numero conſiſtant, in quo ſemper plures ſunt mali, quàm boni: nec exactor rerum ducitur iudicio, ſed ſtudio multitudinis & numero. ſicvt ait Plinius ille iunior: Numerantur enim ſententiæ, non ponderantur. Non enim quod prudentioribus, ſed quod pluribus viſum eſt, in populari conſultatione maiores obtinet vires. Inter quos quum omnes ſibi habeantur æquales, nihil eſt tã inæquale, quàm æqualitas ipſa. Promiſcuo itaque plebis impetu nihil ſalubriter inſtituitur, nihil eorum, quæ in peius collapſa ſunt, in melius reſtituitur, quin, quæ optima inſtituta ſunt, plebis licentia potiùs conturbantur, tolluntur q́;. Inter has autem tam diuerſas Reip. adminiſtrationes plerique mixtam ex duabus ſpeciebus politiam delegerunt: vt qualem Solon ex optimatibus & populo inſtituit, omnibusq́; eo modo ſuos honores communicauit. pleriq; etiam mixtam ex omnibus, cuiuſmodi erat Lacedæmoniorum. Rex enim apud eos erat perpetuus, ſed qui tantùm bellorum tempore dominaretur, eratq́; optimatum ſenatus è potentioribus & ditioribus. Ephoros quoque ex plebe creabant decem perpetuos, qui vitæ necisq́; haberent poteſtatem, ſtatum plebis repræſentantes. Apud Romanos olim democratiæ propter ſenatus authoritatem mixta erat ariſtocratia, (multa enim apud populum, nonnulla apud ſenatum imperabantur:) hodie multis locis reges & principes pro arbitrio imperant, tamen optimates provinciarum ac magiſtratus conſiliis rebusq́; gerendis

adhibent. Atque hinc oritur quæstio, quæ Resp. tutior sit, an, in qua princeps malus & consiliarij boni, sive, vbi princeps bonus probusq́, sed consiliarij praui. Marius Maximus, & Iulius Capitolinus, ac multi alij priorem eligunt: quibus tamen alij multi graues authores non adsentiunt, cùm experientia ipsa videamus sæpius à bono principe malos corrigi, quàm malum principem à bonis emendari. Tandem verò vt Resp. optimè administretur, nulla philosophia, nulla ars, nulla scientia præstat, sed probitas rectorum. Optimè enim vnus, optimè pauci, optimè populus imperant, si probi sint: pessimè autem, si sint improbi. Sed, quod omnem vincit improbitatis temeritatem, cùm agrum colere, gregem pascere, nauim regere, familiam gubernare, filios educare, multi se aut ignorare, aut nescire, aut non posse fateantur, tamen magistratum in vrbibus agere, regem & principem se gerere, &, quod difficillimum est, populis & nationibus imperare, nemo sibi à natura negatum putat. Cæterùm, quod spectat hic ad ciuilium legũ scientiam, quibus omnes Respublicæ & ciuitates constant, reguntur, augentur, atque seruantur, dicemus inferiùs.

De Religione in genere, Cap. L V I.

AD Reip. *integritatem pertinet etiam religio, quæ est disciplina quædam exteriorum sacrorum ac cæremoniarum, per quam rerum internarum & spiritualium, tanquam per signa quædam, admonemur, quam Cicero definit disciplinam, per quam reverenti famulatu cæremoniæ diuini cultus exercentur: quam quidem ciuitatibus maximè vtilem & necessariam esse testatus est cùm Cicero, tum etiam Aristoteles. Sic enim ait in Politicis: Oportet principem præ aliis deicolam videri. Minus enim putant subditi talibus pati aliquid iniquum, & minus machinantur cõtra talem, tanquã habeat*

beat propugnatores etiam deos. Religio autem à natura sic hominibus insita est, vt plus illa, quàm rationalitate, à cæteris animantibus discernamur. Quòd autem nobis naturaliter insita sit religio, ipse fatetur Aristoteles, tum ex eo liquet, quòd, quoties in subitaneis periculis & timoribus aliqua perturbatione obruimur, confestim, antequam aliquid perscrutemur & ante omnem electionem, ad diuinam invocationē confugimus, natura videlicet nos absque alio præceptore diuinum auxilium implorare edocente. iamq; ab initio creationis mundi Cain & Abel ipsi Deo religiosè sacrificarunt: sed & Enoch primus fuit, qui, quo ritu Deus invocādus esset, instituit. Quare de eo dicit Scriptura: Tunc tandem cœpit invocari nomen Domini. Post diluuium à multis multæ quàm multis gentibus religionum leges datæ sunt. Nam Mercurius & Menna Rex Aegyptiis: Melissus Iouis nutritor, Cretensibus: Faunus & ante illum Ianus, Latinis: Numa Pompilius, Romanis: Moyses & Aaron, Hebræis: Orpheus Græcis: tum Cadmus Agenoris filius, ex Phœnice mysteria & solemnitates Deorum, simulachrorum consecrationes, & hymnos, cæteraq; sacra, pompas & celebritates, quibus diis honores impenderentur, Græcis primùm tradidisse legitur. Quin etiam furtorum & scelerum numina esse tradiderunt: nec tantùm nomina Deorum dederunt, sed etiam instaurarunt sacra. Coluerunt Romani Iouem adulterum & stupratorem, & Febri publicū phanum in palatio dedicarunt, & aram malæ Fortunæ in Exquiliis. Quin etiam apud inferos invenerunt quos colerent, Deos, ipsumq; infernorum principem, omnium infimum & miserrimum Sathanam sub Ditis, Plutonis & Neptuni nominibus venerantes, aßignantes illi custodem tricipitem Cerberum, hoc est, carnivorum, qui semper circuit quærens quem devoret, nulli parcens, omnibus nocens, omnes accusans: hinc diabolus, quasi criminator, appellatus. Vnde Poeta canit:

Dux Erebi populo poscebat crimina vitæ,

Nil hominum miſerans, iratus omnibus vmbris,
Stant furiæ circum, variæq; exordia mortis,
Sæuáq; multiſonans exercet pœna catenas.

Coluerunt quondã Ægyptij cum diis ſuis etiã animalia bruta & monſtra, & ſunt adhuc hodie, qui Idola & ſimulachra colunt. Quin Turcæ, Saraceni, Arabes, Mauri, & magna pars orbis hodie Mahumetum colunt, abſurdiſſimæ religionis conditorem: & Iudæi in ſua perfidia adhuc perſeuerantes, venturum eorum Meſſiam pertinaciter expectant. Et nobis Chriſtianis diuerſi diuerſis temporibus & religionibus pontifices noſtri religionum mores præſcripſerunt, nimirum quòd legibus inter ſe diſſidentes circa cæremonias, circa cultum, circa cibos, circa ieiunia, circa veſtitum, circa quæſtus, circa pompas, circa mitras, circa purpuram, & eiuſmodi. Sed vnum admirabilium vincit admirationem, quòd illi his ambitioſis moribus ſe cælũ poſſe aſcendere putant, quibus Lucifer olim cælo deciderit. Ac tandem omnes iſtæ religionum leges nullo alio fundamento incumbunt, quàm ſuorum inſtituentium placitis: nec aliam inſuper certitudinis regulam habent, niſi ipſam credulitatem. Conſiderate ab initio mundi, quot ſunt, quot fuerunt in religione ſtudia, quot cæremoniæ, quot cultus, quot ritus, quot hæreſes, quot placita, quot vota, quot leges, & nondum à tot ſæculis homines ad rectam fidem producere poteſt religio abſque verbo Dei? quo incarnato, & in cruce de hoſtibus triumphante, deiecta ſunt templa, & idola, & deorũ poteſtates ablatæ, defeceruntq; oracula:

Ablata eſt Pythij vox haud revocabilis vlli.
Temporibus longis etenim iam ceſſat Apollo,
Clauibus occluſis ſilet: ergo ritè peractis,
Diſcedas, patria & redeas ad limina, ſacris.

Ex quo enim verbum Dei per Euangelij nuncium eluceſcere cœpit mundo, omnes dij gentium, velvti fulgure tacti, corruerunt, ſicvt apud Lucã ait CHRISTVS*: Vidi Sathanã, ſicvt*

vt fulgur, de cælo cadentẽ. Verùm *quod hîc ad fidẽ, & ad theologiam, & ad canonum decreta pertinet, discutiemus inferiùs: nos hîc de religione loquimur, quantum ad eas artes, quæ ad sacerdotum quæstum, & ad rẽpublicam suis simulachris, statuis, imaginibus, templis, phanis, sacellis, fastis, pompis, & sacerdotiorum magistratibus ornandam attinet: de quibus alibi inter placita theologica anno millesimo quingentesimo decimo per me* Coloniæ *declamata amplo sermone disputaui.* Quocirca *ea istic breuissimo sermone transigemus, ostendentes etiam in illis, quæ honestandæ religionis causa, & ad hominũ salutem inventa sunt, sæpè non minimam inveniri cum vanitate malitiam. quod ita esse, nunc per singula discurrentes, monstrabimus.*

De Imaginibus, Cap. LVII.

I*Maginum itaque cultum iam ab antiquo non omnes populi admiserunt.* Siquidem Iudæi (*vt narrat* Iosephus) *nihil magis exhorruerunt, quàm simulachra: nec aliquam effinxerunt imaginem eius, quod coluerunt, neque eorum, quorum memoriam tenuerunt.* Lex *siquidem* Dei *per* Moysen *prohibuit illis simulachra fieri, aut in templis poni, aut adorare coram eis.* Apud Seres *populos (teste* Eusebio) *etiam lege cautũ erat, ne simulachra venerarentur.* In Romanorum *quoq; templis apud* Clementem & Plutarchum, *ex decreto* Numæ *annis centum & septuaginta ab* Vrbe *condita, nullam imaginem neque fictam, neque pictam esse conspectam legimus.* Augustinus *quoque idem testatur, authore* Varrone: Cuius, *inquit, verba clarissimè testantur, nullum fuisse in* Vrbe *simulachrum* Deorum *per annos centũ sexaginta, factumq; deinceps, vt ex imaginum ac statuarum multitudine religionis cultus negligeretur atque contemptui haberetur.* Persæ *etiam (testibus* Herodoto & Strabone) *statuas non extruebant.* Ægyptiorum *au-*

tem in istis summa erat impietas & stultitia, exinde in omnes gentes deriuata. Qui quidem corruptus gentilium mos & falsa religio, quum ipsi ad Christi fidem conuerti cœperunt, nostrã quoque religionem infecit, & in nostram Ecclesiam simulachra & imagines, multasq; pomparum steriles cæremonias introduxit, quorũ nihil omninò fuit apud primos illos & veros Christianos. Nec dici potest, quanta superstitione, ne dicã idololatria, penes rudem & indoctam plebem alatur in imaginibus, conniuentibus ad ista sacerdotibus hinc non paruũ lucri quæstum percipientibus. Atq; hîc tuentur se Gregorij verbis, dicentis, imagines esse libros vulgi, vt poßit rerum memoria retineri: atque in his legant, qui literas non didicerint, illisq́; conspectis ad Dei contemplationem trahantur. Verùm hæc sunt excusantis Gregorij humana commenta, licet sanctus ille vir imagines probet, non cultum. Non enim decet nos ex vetito imaginum libro discere, sed ex libro Dei, qui est liber Scripturarum. Qui ergo cupit Deum nosse, non requirat ab imaginibus pictorum & statuariorum, sed (vt inquit Ioannes) scrutetur Scripturas, quæ testimonium perhibent de illo: qui autem nesciunt legere, ij audiant verbum Scripturæ. Fides enim eorum (vt ait Paulus) ex auditu est. Et CHRISTVS apud Ioannem ait, Oues meæ vocem meam audiunt. Iamq́; etiamsi (quod ait Christus) nemo potest venire ad eum, nisi pater traxerit illum, & nemo venit ad patrem, nisi per ipsum Christum: cur auferimus gloriam Deo, tribuentes illam picturis, & statuis, ac si possent trahere in contemplationem Dei? Accedit istuc etiam reliquiarum cultus immoderatus. Fatemur enim, nec quisquam negare poterit, sanctas esse Sanctorum reliquias, & quæ æternitatis gloria fulgebunt aliquando: ideoq́; à nobis summa reverentia colendos fateamur, etiam sanctos ipsos, licet in omnibus locis exaudiant piè invocantes, magis tamen, vbi aliquid reliquiarum suarũ velvt pignus habent: sed quia non omnium certitudo eadem est, cum variis in

locis putantur sanctorum eorundem eadem retineri pignora, necesse est horum aut illorum stultam confidentiam esse oportere. Ne igitur in idololatriam, vel superstitionem incidamus, tutius est, fidem rebus visibilibus non affigere, sed colere sanctos in spiritu & veritate per Dominum nostrum IESVM Christum, illorum opem implorantes. Certiores itaque & digniores non habemus Sacramento corporis Christi, quod vnicũ Sanctũ Sanctorũ in omnibus templis nostris seruatur, quia corám Christũ veneramur, & adoramus præsentem: qui licet vbique præsens sit, ibi tamen etiam corporaliter præsens est. Sed auarum sacerdotale genus, auari homines, non modò ex lignis & lapidibus, sed etiam ex mortuorum oßibus, & sanctorum martyrum reliquiis materiam auaritiæ suæ captantes, suæ rapinæ instrumenta fecerunt: attollunt sepulchra Confessorum, exponunt reliquias Martyrum, vendentes illorum contactus & oscula, exornant illorum simulachra, & festa illorũ magnis pompis decorant, prædicant illos sanctos, & extollunt magnis præconiis, vitam autem illorum, quos tantopere laudant, longißimè fugiunt. Nónne istis loquutus est Saluator, Væ vobis, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, similes illis, qui occiderunt eos? Proinde gentilium more sanctis ipsis officia distribuunt, & hunc cum Neptuno aquarum periculis subvenire, illum cum Ioue fulmen incutere, aut cum Vulcano ignem, alium messes curare cum Cerere, alium præesse vitibus cum Bacho. Et habent mulierculæ suas Diuas, à quibus, ceu à Lucina, aut Venere, liberos petant, & quæ cum Iunone iratos placant, vel vindicant maritos. Iam verò etiam sunt, qui furta & amissa seu perdita recuperare faciunt, atque nullum morbi genus est, quod inter diuos non habeat suum medicum: quæ causa est, quò minus lucrentur medici, quàm causidici, cùm nulla sit lis tam pusilla, tam iusta, quæ diuum aliquem habeat patronum. Verùm sicut anima nostra per diuersa membra diuersos explicat actus, & illa pro diuersitate dispositio-

num suarum diuersas suscipiunt potentias, vt oculi visum, aures auditum, ita Dominus noster IESVS Christus in corpore suo mystico, cuius ipse anima est, per diuersos sanctos suos, velvt accommodata ad hoc membra, diuersa suæ gratiæ munera, in istis inferioribus administrat atque distribuit, & singuli sancti peculiare cooperandi munus sortiuntur, & singuli certas gratias impartiuntur: iuxta quam multiformem gratiarum distributionem, partim hominibus revelatam, partim piis coniecturis adsecutam, variis pecibus, & invocationibus sanctos imploramus. Putamus equidem, quemadmodum Christus morte sua mortem nostram redemit, in cuius morte cœperunt sanctæ mortes, omniumq; fidelium mortes sanctificantur, sic martyres eos, qui certo quodam morborum genere, aut huic simili tormento cruciati perierint, ab illo ipso, tanquam id pro nobis paßi, nos liberare: & habet id quidem rationem non invalidam. Sed ridendi sunt, qui à nominis similitudine, & vocum confusione, & per similia futilia inventa sanctis illa adscribunt: vt Germani caducum morbum Valentino, quia hoc nomen cadere significat, & Galli Etropio addicant Hydropicos ob vocis consimilem sonum. Nihil ergo hic diuinæ potentiæ, & Sanctorum meritis derogatum volo. Impius enim est, quisquis de pietate Christiana ac Sanctorum miraculis perperam sentit: sed superstitiosus & improbus est, qui pro miraculis prodigiosa quæque mendacia, ceu portica nugamenta vertunt in historiam, & simplicibus oraculi loco credenda proponunt, magnisq; clamoribus inculcant: stultißimi quoque sunt, qui iis fabulis & somniis fidem habent. Atq; hic vos scire volo, quòd, quemadmodum imaginum exuperans cultus, idololatria est, ita illarum pertinax detestatio, hæresis est, de qua olim Philippus & Leo tertius Imperatores damnati sunt. Sic etiã quemadmodũ reliquiarũ abvsus execrabile scelus est, ita earundẽ irreverentia, detestanda hæresis est: quæ quondã à Vigilãtio Gallo proge-

progenita, ab Hieronymo profligata, nunc rursus vnà cũ imaginum expugnatoribus à proximis annis apud Germanos repullulascere cœpit.

De Templis, Cap. LVIII.

CAeterùm nunc de Templis scimus hanc maximam olim fuisse gentiliũ superstitionẽ singulis diis suis sua templa fabricantium: quorum imitatione cœperunt deinde Christiani suis diuis templa inscribere. Multæ tamen gentes templis omninò carebant, & Xerxes quondã suadentibus Magis omnia templa per totam Græciam combussisse traditur, quia impium & nefarium esset, deos ipsos parietibus includere. Verùm de templis quondam Zeno Citicus in hæc verba philosophatus est, inquiens: Sacella ac templa construere, nihil quidem necesse est. nihil enim sacrum iure existimandum, neque pro sancto habendũ, quod ipsi homines construxerint. Apud Persas nulla olim templa erant. Hebræis autẽ in tota natione, non nisi vnicum templum religiosum erat, à Salomone Hierosolymis extructum, de quo tamen legitur apud Esaiam: Hæc dicit Dominus, Cælum sedes mea, Terra autem scabellum pedum meorũ. quæ est ista domus, quam ædificas mihi? Et Stephanus Protomartyr ait: Salomon ædificauit illi domũ, sed Excelsus in manufactis non habitat. Et Paulus Apostolus ait Atheniensibus, Deus non in manufactis templis habitat: qui, cùm sit Dominus cæli & terræ, manibus hominũ non colitur, tanquam indigens aliquo. Docet autem humanã naturã, ipsosq; homines, sed puros, pios, sanctos, religiosos, Deoq; devotos, esse acceptissima Deo templa: quemadmodum scribens Corinthiis, inquit: Templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis, templum Dei sanctum est, quod estis vos. Prætereà in prima illa nostra religione ab ipsis Christianæ fidei incunabulis, & diu post Christum passum non fuisse nostris sacris templa constructa,

fatetur ipse Origenes contra Celsum, docens multis rationibus, Christianis illa ad verum Dei cultum, veramq; religionem nihil convenire. Et Lactantius ait, Non templa Deo congestis in altitudinem saxis struenda sunt, sed suo cuique conseruandus est pectore, in quod se conferat, cùm adorat Deum:

Non habitat templis manuum molimine factis
Omnipotens, ædes aurea verus homo.

Et Christus suos adoraturos non in templum remittit, nec in synagogas, sed in cubiculum orare in abscondito. Atq; ipse, quod legitur apud Lucam, nunquam ad turbas, ad vrbes, ad templum, ad synagogas accessit orare, sed exiuit in montem orare, & ipse erat pernoctans in oratione. Verùm Ecclesia, quæ nihil agit, nisi acta spiritu Dei, cùm, multiplicato Christiano populo, Ecclesiam iam ingressi essent cum fidelibus peccatores, cum firmis infirmi, &, tanquam in arcam Noæ, cum mundis animalibus simul & immunda, sacras quasdam ædes, & tēpla, & basilicas, loca sacrata, ab omni prophano commercio libera, instituit, in quibus Christianæ multitudini verbum Dei publicè prædicaretur, cæteraq; religionis sacramenta, & commodiùs & castiùs administrarentur: quæ à populo Christiano summa semper in veneratione habita, etiam à Principibus immunitate munita, nunc in tantam excreuêre multitudinem, accedentibus illis tot fratrum oratoriis, priuatisq; sacellis, vt maximè necessarium foret, multa ex illis, tanquam superflua & indebita membra, resecari. Accedit ad hæc structuræ superba magnificentia, in quam multæ admodum sacræ pecuniæ, & eleemosynæ indies profunduntur: quibus, quod & superiùs diximus, multi Christi pauperes, vera Dei templa, imaginesq;, fame, siti, æstu, algore, labore, debilitate, egestate periclitantia, sustentari deberent.

De Festis, Cap. LIX.

F*Estorum etiam dies tam apud Gentes, quàm apud Iudæos magna*

magna religione semper celebres fuére: qui omnes distributim, per certa anni tempora, per certos & statutos dies, Deum colebãt: quasi liceret aliquando à diuino cultu discedere, aut forsan Deus plus alio, quàm alio tẽpore se coli velit. quod idcircò, vt probrũ, Paulus obiecit Galatis, ad eos sic scribens: Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos: timeo, ne vobis frustra & sine causa laborauerim. De qua re etiam Collossenses admonens, præcepit illis dicens: Nemo vos iudicet de cibo & potu, in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum. Veris enim & perfectis Christianis nulla est dierum differentia, qui sunt semper in festiuitate, semper conquiescentes in Deo, & sine intermißione verum Sabbatum agentes: sicvt vaticinatus erat Esaias ad Patres Iudæorum, Fore aliquando, vt Sabbatũ eorum tolleretur, cumq́; venerit Saluator, futurum Sabbatum perpetuum, perpetuasq́; neomenias: rudiori autem populo, ac infirmæ multitudini, ac imperfectiori Ecclesiæ parti à sanctis Patribus eiusmodi dies statuti sunt, quibus conveniant ad sacram verbi Dei concionẽ audiendam, & ad cultum diuinum celebrandum, ac communicandorum sacramentorum causa: ita tamen, vt non Ecclesia diebus seruiat, sed dies inseruiant Ecclesiæ. Sunt itaque constituti dies à Patribus in Ecclesia, quibus ab omnibus externis negotiis, atque corporeis actibus plebem abstinere deceat, quò liberiùs seruiat Deo, vacet orationibus & contẽplationibus, intersit diuinis officiis, & verbi Dei concionibus, & quæcunque eiusmodi sunt, quæ tunc ob æternæ salutis commodũ fiunt. Sed ille distortor æquitatis, labefactor omnis ordinis & pulchritudinis, author omnium malorum Diabolus, quidquid Spiritus sanctus ædificat, aßiduè demoliri nitens, etiam hanc artem propè diruit. Adeò maxima pars Christiani populi sacrum hoc dierum Festorum otium non ad orandum, non ad Dei verbum audiendum, non ad cætera, quorum causa instituta sunt, impendit, sed ad omnifariam bonorum morum ac

Chri-

Christianæ doctrinæ corruptelam, in choreis, in Comœdiis, in Histrionibus, in cantilenis, in ludis, in compotationibus, in pompis, in speculis, in quibuscunque mundanis, carnalibus, spiritui sanctitatiq; contrariis operibus consumit, & (quẽadmodum inquit Tertullianus de Cæsarum solennibus) solent tunc grande officium agere, focos & choros in publicum ducere, vicatim epulari, ciuitatem tabernæ habitu obolefacere, vino gulam cogere, certatim cursitare ad iniurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras: sic exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus. Nónne ergo meritò damnandi sumus, qui hoc ritu Christi & Sanctorum eius solennitates celebramus? Cæterùm à diebus festis, præter Manichæorum insanam blasphemiam, & Cataphrygum pestifera dogmata, aut nullas, aut paucißimas hæreses compertas habemus: veruntamen maximi in Ecclesia schismatis occasionem præstiterunt, cùm Victor Romanus Pontifex omnes fermè Orientales & Australes Ecclesias à communione amputasset, ea sola de causa, quòd in diei Paschatis obseruatione morem à Romana consuetudine sequerentur diuersum: cui tunc inter cæteros excellentißimos viros restitit Polycrates Asiæ episcopus. Præterea Irenæus Lugdunensis Episcopus, quamvis ipse Romano ritu Pascha celebrauit, magna tamen libertate Victorem Pontificem obiurgare ausus est, quòd præter exemplum prædecessorum suorum pacis perturbator abscidisset Ecclesias non in fide errantes, sed in solis ritibus quibusdam à Romana Ecclesia dißidentes. Multa deinceps super hac Paschatis obseruatione Conciliorum & Pontificum decreta, ac Patrum rationes, & quæ vocantur Ecclesiastica computa, emanârunt: neque tamen in hunc vsque diem veram, atque per vniuersum orbem eandem Paschatis diem constituere potuerunt: & in hunc diem vsque cõsultis Astrologis de Calendarij reparatione, sed de indeciso negotio disputatur. Digna profectò res, pro qua ob vnius Romani

ni Pontificis pertinacem religionem tantùm Ecclesia patere-tur naufragium.

De Cæremoniis, Cap. LX.

Ex membris denique religionis non minima sunt rituum & cæremoniarum pompæ in vestibus, in vasis, in luminibus, in campanis, in organis, in concentu, in odoribus, in sacrificiis, in gestibus, in picturis preciosis, in ciborum, & ieiuniorũ delectu, ac similibus magna cum admiratione, tum veneratione ab imperita plebe & hominibus, qui nihil advertunt, quàm quæ ante oculos obversantur, receptis eiusmodi. Numa Pompilius primùm Romanis cæremonias indixit, quarũ prætextu rudem adhuc & ferocem populum, qui vi & iniuria imperium occupauerat, ad pietatem, fidem, iustitiam & religionem inuitaret, feliciusq; gubernaret. Testantur hæc ancylia ac palladium, sacra imperij pignora, Ianus bifrons belli & pacis arbiter, ignis Vestæ, cui flamina custos imperij iugiter vigilaret, ipseq; annus fastorum & nefastorum dierum varietate per duodecim menses diuisus, sacerdotiorumq; magistratus in põtifices & augures partitus, varijq; sacrificiorum & supplicationum, spectaculorum, processionum, delubrorum & officiorum ritus, quorum magna pars (Eusebio teste) exinde in nostrã quoque religionem migrauit. Verùm Deus ipse, quem non delectant caro, & cor, & sensibilia signa, has exteriores carnalesq; cæremonias despicit, atque contemnit. Non enim in corporalibus actionibus & sensibilibus operibus, cultuq; carnali vult coli Deus, sed in spiritu & veritate per IESVM Christũ. Ipse enim spectator fidei est, considerans intimum spiritum & occulta hominum, scrutator cordiũ, qui intuetur intima mentis. Quapropter carnales illæ & externæ cæremoniæ nequeunt homines promouere ad Deum, apud quem nihil est acceptum præter fidẽ in IESVM Christum cum ardenti imitatione illius

ne illius in charitate, ac firma spe salutis & præmij. Hic enim est verus, & nulla externorum carnaliumq; rituum inquinatione violatus Dei cultus: quod nos instruens Ioannes, ait, Spiritum esse Deum, & eos, qui volunt adorare, in spiritu & veritate oportet adorare. Cognouerunt hoc aliqui gentium philosophi: hinc Plato in veneratione summi Dei exteras omnes cæremonias auferri iubet. Nihil enim deest ei, qui ipse est omnia, aut in eo sunt omnia, sed nos agentes gratias adoremus. Hæc enim sunt summæ incensiones Dei, quando aguntur gratiæ à mortalibus. Neque præterea habemus quicquam aliud, quod reddamus Deo magis acceptum, quàm laudem, gloriam, & gratiarum actionem. Neque verò hîc quisquam obiiciat Mosaicæ legis sacrificia, ritus & cæremonias, quasi Deus in illis delectatus sit: non propter hoc eduxit eos de Aegypto, vt sacrificia illi offerrent & adolerent incensa, sed vt obliti idololatriæ Aegyptiorum, audirent vocem Domini, & obedirent illi in fide & iustitia propter illorum salutem. Quòd aũt Moyses illis sacrificia & cæremonias instituit, morem gessit infirmitati & duriciei cordis eorum, aliquid indulgens errori, vt eos ab illicitis revocaret, ne gentium ritu sacrificia immolarent dæmonibus, & non Deo. Non enim principaliter hæc, sed secundum consequentiam concessa sunt, nec aliter eos obligare potuit lex illa, nisi quatenus populi consensu fuerat comprobata. Quin & Moyses ipse laturus has cæremoniarum leges, seniorum & populi collegit suffragia, quò illos sibi magis haberet obnoxios: ideoq; lex illa pro temporum & rerum vicißitudine potuit immutari, & aliquando in totũ erat abroganda: lex autem Dei, quæ in lapideis tabulis tradita erat, perpetua est. Sic enim locutus est Dominus per Ieremiam: Quò mihi thus de Saba affertis, & cinnamomum de terra lõginqua? Holocaustomata & sacrificia vestra non delectauerunt me. Et iterum per eundem ait: Hæc dicit Dominus, Holocaustomata vestra colligite cum sacrificiis vestris, & manducate carnes, quia non

ſum locutus ad patres veſtros, nec de holocauſtomatibus, nec de ſacrificiis præcepi eis, qua die eduxi vos de Aegypto, ſed ſermonem hunc præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero Deus veſter, & vos eritis populus meus: ambulate in omnibus viis meis, quæcunque præcepero vobis, vt benè ſit vobis. Et iterum apud Eſaiam ait Dominus: Non obtuliſti mihi oues holocauſtomatis tui, nec in ſacrificiis tuis clarificaſti me, non ſeruiuiſti mihi in ſacrificiis, nec aliquid laboriosè feciſti in thure, nec mercatus es mihi argento incenſum, nec adipem ſacrificiorum tuorum concupiui, ſed in peccatis tuis ante me ſtetiſti. Super quem igitur, ait, aſpiciam, niſi in humilem & quietum & trementem ſermones meos? Non enim adipes & carnes pingues auferent ante iniuſtitias tuas. hoc enim eſt ieiuniũ, quod ego elegi, dicit Dominus. Solue omnem nodum iniuſtitiæ, diſſolue connexus violentorum commerciorum, dimitte quaſſatos in requiem, & omnem conſcriptionem iniuſtam conſcinde. Frange eſurienti panem tuum ex animo, & peregrinum ſine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, adoperi eum, & domeſticos ſeminis tui ne deſpicias, tunc erumpet matutinum lumen tuum, & ſanitates tibi citò orientur, & præcedet ante te iuſtitia, & gloria Dei circundabit te: & adhuc te loquente, dicam, Ecce adſum. Non inficior, quemadmodum olim in ſynagoga Moyſes & Aaron, & per ſucceſsionem cæteri pontifices, iudices, prophetæ vſq; ad ſcribas & phariſæos, ſic poſtmodũ in Eccleſia ab apoſtolis, euangeliſtis, pontificibus, ſacerdotibus, & doctoribus factum, vt illam piis quibuſdam cæremoniis, elegantibusq; ritibus & inſtitutis, tanquam ſponſam ornatam viro ſuo, decorarent: multa inſuper ſtatuta & decreta ediderunt poſteriores, iuxta hominum imbecillitatẽ: ſed, quod ſolet ſæpè contingere, vt quod proviſum eſt ad remedium, tendat ad noxã, ſic áccidit, vt creſcentibus iis cæremoniarum legibus, pluribus conſtitutionibus hodie onerẽtur Chriſtiani, quàm olim Iudæi: quodq; magis do-

lendũ est, cùm ipsæ per se nec bonæ sint, nec malæ, plus illis fidat populus, arctiusq́; obseruet, quàm tradita à Deo præcepta, dissimulantibus illa nostris episcopis, & sacerdotibus, & abbatibus, & monachis, ac suo ventri interim egregiè consulentibus. Cæremoniæ autem etsi nullas contra fidem hæreses dederint, innumeras tamẽ in ecclesiam sectas introduxerunt, maximorumq́; schismatum semina fuerunt. Hinc primùm Græca Ecclesia à nostra abscissa est, quòd illa non in azymo consecraret, sed in fermento, cùm tamen illã verè consecrare fateamur. Deinde etiam Bohemorũ Ecclesia separata est, quia sub vtraq; specie cõmunicaret Eucharistiæ: nã vt, ait Apostolus, circumcisio nihil est, & præputiũ nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei: sic & cæremoniæ nihil sunt, nisi obseruatio præceptorũ ecclesiæ. Nefas ergo est vtrobique propter modicas & quaslibet causas, quæ Christianæ fidei nihil officiunt, vnitatẽ Ecclesiæ scindere, & corpus Christi diuidere, &, quod pharisæis Saluator improperat, excolare culicem, & camelũ glutire, atq;, turbata pace ecclesiæ, in illis pugnare, vnde plus obsit schismatis pernicies, quàm prosit correptio. Potuissent Romani Pontifices multa mala sustulisse, pacatamq́; & integrã seruare ecclesiã, si tolerassent Græcorũ fermentũ, & Bohemorũ calicẽ. Neq; verò maiora hæc sunt, quàm quod Innocentius octauus (Volaterrano teste) concessit Norwegiis, vt liceret illis sine vino sacrificare calicem.

De Magistratibus Ecclesiæ, Cap. LXI.

Iam verò & magistratus & variæ hominum sectæ sunt in ecclesia, cùm ad ornamentũ religionis, tũ pro conseruando sacrorum ordine, ne fiat confusio. Quidquid autem agitur in Ecclesia, siue ad ornamentũ, siue ad ædificationem religionis, tã in deligendis magistratibus, quàm in instituendis ministris Ecclesiæ, nisi id fiat diuini spiritus instinctu, qui quasi anima est Ecclesiæ, vanũ est & impium. Quicunque enim ad magnũ Dei officiũ, & Apostolatus dignitatẽ à spiritu Dei vocatus nõ fuerit,

fuerit, sicvt Aaron, & qui non ingressus fuerit per ostium, quod est Christus, sed aliundè in Ecclesiam ascenderit per fenestram, per fauores hominum, per emptitias voces, per imperiū principum, certè hic non est Christi vicarius & Apostolorum, sed fur & latro, & vicarius Iudæ Iscariotis, & Simonis Samaritani. Hinc ab antiquis patribus de electione prælatorum (quod sacer Dionysius vocat Nominationis sacramentum) tam arctè statutum est, quòd Pontifices & Apostoli, qui præessent ministeriis in Ecclesia, nominarentur viri moribus & vita integerrimi, potentes in doctrina sana de omnibus rationem reddere: sed antiquis patrum constitutionibus paulatim à sua maiestate cadentibus, ac recentiore pontificio iure cum damnabili cōsuetudine invalescente, tales plerique super sedem Christi conscendunt Pontifices & Apostoli, quales olim super sedē Moysi sedebant scribæ & pharisæi, qui dicunt, & non faciunt, alligantes onera grauia in humeris populi, ipsi autem nolunt digito mouere. Hypocritæ sunt, omnia opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus, ostentantes religionem suam in scenis: cupiunt primas stationes in choro, in gymnasiis, in synagoga, & vbique in foro: in plateis Rabbi, & magistri, & doctores vocari volunt: claudunt viam cælorum, & ipsi non introëuntes etiam alios excludunt, nec sinunt intrare: comedunt domos viduarū, orationes longas factitantes, circumeuntes mare & aridam, seducunt, & furantur pueros, vt nacto vno proselyto, exaugeant perditum eorum numerum, vt ipsi perditi & addicti gehennæ igni alios simul secum multo magis disperdant: suis commentis & traditionibus piißimas Christi leges labefactant, verum Dei templum ac viuas Christi imagines, & aras animarum populi negligentes: aurum & oblationes auaro oculo curant, leuiora, & quasi sinistra legis facientes: de decimis, collectis, oblationibus & eleemosynis accuratè noua cudunt, & leges cæremoniarum arctè sanciunt, decimantes fruges, pecora, pecunias, & etiam quævis minima, mēth am, ane-

thum, cuminum, & de his canum more collatrantes à suggesto confligunt cum populo. Quæ verò grauiora & dexteriora sunt opera Euangelij, & Legis, & iustitiæ Christianæ, iudiciũ, misericordiam, & fidem omninò negligunt, excolant culicem, deglutiunt camelũ, cespitant ad lapidem, ingens saxum transiliunt, duces cæci, falsi & dolosi, genimina viperarum, tersi calices, sepulchra dealbata, foris in mitris, in pilis, in habitu, in cuculla ostẽtãtes sanctimoniã, intus pleni spurcitia, hypocrisi, iniquitate, scortatores, saltatores, histriones, lenones, aleatores, helluones, temulenti, venefici, qui iam antea (quod notat Ioannes Camotensis Episcopus) non ex virtutum meritis, sed aut per turpe obsequium, aut intuitu munerũ, aut fauore principum, aut vi armorum ad sacerdotia, ad beneficia, ad episcopatus conscenderunt, aut sub hypocrisis fuco hæc ad se traxerunt, ex bonis Ecclesiæ, quæ pauperũ sunt, sibi priuatas diuitias cumulantes, monopolia & nundinas constituentes in eleemosynis parentum nostrorum, abvtentes illis in scortis, in alea, in venatione, in omni luxu & spurcitia,

Gaudent equis canibusq; & aprici gramine campi:

Concutiunt populos, vexant regna, sollicitant bella, diruunt ecclesias, quas religiosorum patrum construxit devotio, ipsi extruentes palatia, incedentes in vestibus purpuratis & deauratis, magno plebis detrimento, & religionis infamia, ac reip. insupportabili onere: quos nõ mercenarios pro pastoribus, nõ lupos pro mercenariis, sed pro lupis diabolos, beatus ille Clareuallensis Bernardus in sermone ad generalẽ Remensem synodum, præsente Romano Pontifice, definiuit. Iam etiam ipse Romanus summus pontifex (quod idẽ sanctus Episcopus Camotensis conqueritur) omnibus grauißimus & intolerabilis est, cuius pompam & fastum nullus vnquam tyrannorum æquauit: atque ij interim in se solis iactant religionis & Ecclesiæ statum consistere, cùm religionis onera, & verbum Euangelij, quod verum pontificium munus est, in alios reiicientes,

ipsi

ipsi in condendis propriis legibus occupati, Ecclesiæ accipiunt emolumenta, ociosi simul & flagitiosi: & quia vt aiunt, sedes ipsa pontificia aut sanctos recipit, aut sanctos facit, hinc sibi nihil non licere putant, adeò vt etiam sacris Ecclesiæ ceremoniis, quas sancti patres ad instruendos mortalium animos, & pro conferenda nobis Dei gratia magna obseruantia instituerunt, nefaria voluptate pro sua libidine impudenter flagitiosissimeq; abvtuntur: cuiusmodi exemplum de Bonifacio octauo pontifice in Porchetum cardinalem legimus apud Crinitum. Hic est ille magnus Bonifacius, qui tria magna & grandia fecit: primum, falso oraculo deluso Clemente, persuasit sibi cedere Apostolatum: secundum, condidit sextum Decretalium, & Papam asseruit omnium dominum: tertium, instituit Iubilæum, indulgentiarum nundinas, illasq; primus in Purgatoriũ extendit. Transeo cætera illa Romanorum Pontificum monstra, quales Formosus Papa, & nouem sequentes, olim Ecclesiæ turpiter præfuerunt: taceo etiam posteriores illos, Paulũ, Sixtum, Alexandrum, Iulium, famosos Christiani orbis perturbatores. Prætereo Eugenium, qui ob violatum Turcæ iusiurandum, Christianam Remp. in tot funestissima bella coniecit, ac si non etiam hosti fides seruanda sit. Alexander VI. quanto Christianæ Reip. damno Zizimum Pazaithæ, Turcæ fratrem, veneno sustulerit, omnibus notum est. Iamq; ipsi etiam Romanorum Pontificum Legati (quod ait Camotensis, & quotidiana experientia notissimum est) sic interdum in Prouinciis debacchantur, ac si ad flagellandum Ecclesiam egressus sit Sathã à facie Domini: commouent & conturbant terram, vt videantur habere, quod oporteat sanare: lætantur, cùm mala fiunt, exultantes in rebus pessimis, vixq; tenent lachrymas, cùm nil lachrymabile cernunt. Siquidem peccata populi comedunt, & vestiuntur, & nutriuntur, & luxuriantur in eis. Sed habent vitiorum suorum efficacissimos titulos, nec quicquam illis obiici potest, quod non alicuius sanctorum exemplo constantis-

ſimè excuſent, aut tueantur. Nam ſi improperetur illis, quia indocti, & illiterari, dicent, tales Chriſtum delegiſſe Apoſtolos, qui nec Magiſtri legis, nec Scribæ fuerint, nec Synagogas, nec Scholas vnquam frequentauerint: ſi linguæ barbaries obiicitur, dabunt Moyſen impeditæ linguæ, & Ieremiã neſcientẽ loqui: quin & Zachariam, quòd mutus eſſet, à ſacerdotio non excluſum. Quòd ſi etiam Sacrarum literarũ ignorantia, aut infidelitas, aut error, aut hæreſis obiiciatur, dicent, Ambroſium nondum Chriſtianum, ſed Catechumenũ adhuc, in Epiſcopum electum: & Paulum non ex infideli modò, ſed ex perſecutore ad Apoſtolatum vocatum: Auguſtinum quoq; aliquando Manichæum fuiſſe, & Marcellinum martyrem in Papatu idolis thura adoleuiſſe. Quòd ſi obiiciatur illis ambitio, exemplo illis erunt filij Zebedæi: ſi timiditas, timidi erant Ionas, & Thomas, ille ad Niniuitas, hic ad Indos accedere metuentes: ſi perfidia, Petrus perfidiæ addidit periurium: ſi fornicatio, Oſeas meretricem, & Sampſon ſcorta complexi ſunt: ſi percuſsio, ſi homicidium, ſi militia, Petrus Malcho auriculam amputauit, Martinus Iuliano militauit, & Moyſes Ægyptiũ interfecit, & abſcondit in ſtabulo. Adeò nihil penes eos refert, qualis quiſque ſit, qui accedit ad ſacerdotia, atq; tunc horum magiſtrorum gladio oportet vt quiſque ceruices ſuas ſupponat: gladio, inquam, non gladio verbi Dei, cuius illi cuſtodes & miniſtri eſſe debent, ſed gladio ambitionis, gladio auaritiæ, gladio mulctæ, & extorſionis, gladio mali exempli, gladio ſanguinis & occiſionis, quo armantur contra omnem veritatem & iuſtitiam, & honeſtatem.

> Sceptrorum vis tota perit, ſi pendere iuſta
> Incipit, evertétq; aras reſpectus honeſti.
> Libertas ſcelerum eſt, quæ regna invisa tuetur.
> Sublatúſq; modus gladij facere omnia ſæuè.

Non impunè licet eorum placitis contradicere, nec libidini eorum reſiſtere, niſi quis paratus ſit martyrium ſubire pro Chriſto,

Christo: hoc erit excremari pro hæretico, quemadmodum Hieronymus Sauonarola Prædicatorij ordinis Theologus, simul ac Propheticus vir, olim apud Florentiam exustus est. Verùm quoniam omnis potestas bona est, quia à Deo est, à quo sunt omnia, & omnia bona, & licet vtentibus, aut patientibus aliquando mala sint, vniuersitati tamen semper bona sunt, prouidente sic illo, qui benè vtitur malis nostris. Propter multitudinem enim delinquentium superinducit Deus tyrannos, & peccata populi faciunt regere Hypocritam. Quicunque igitur à Domino constitutus est Episcopus in Ecclesia, dignum & iustum est obedire illi, & in nullo contradicere. Qui enim Episcopo, & Sacerdoti obedire contemnit, non illum, sed Deum contemnit, quemadmodum de contemptoribus Samuelis ipse locutus est, inquiens, Non te spreuerunt, sed me. Et Moyses adversus murmurantem populum ait, Non adversus nos murmurastis, sed adversus Dominum Deum. Non igitur invltus permanebit à Domino, qui se contra Episcopum, & Prælatum suum posuerit. Dathan & Abiron restiterunt Moysi, & terra viuos absorbuit. Multi cum Chore conspirauerunt adversus Aaron, & igne consumpti sunt. Achab & Iezabel persecuti sunt Prophetas, & canes comederunt eos. Egreßi sunt pueri, vt illuderent Helisæo, & vrsi dilaniârunt illos. Ozias rex contra sacerdotes, sacerdotium arrogare ausus, leprosus factus est. Saul, quia præter Samuelem, sacerdotum principem, sacrificare præsumpsit, regia vnctione simul & Prophetico spiritu priuatus à Deo, datus est spiritui malo. Infidele est Scripturis sacris non credere, impium est sacerdotes spernere: boni sunt sacerdotes, melior Episcopus, super omnes sanctißimus summus Pontifex & princeps Sacerdotum, cui creditæ sunt claues regni cælorum, & commissa sunt secreta Dei, princeps quidem secundum Deum, Pontifex secundum Christum: quem qui honorat, honorabitur à Deo: qui inhonorauerit, inhonorabit illum Deus, & vltionem evadere non poterit.

Svnt adhuc in Ecclesia diuersarum sectarum populi, Monachi, & Fratres anachoritæ, quibus vetus lex omninò caruit. Caruit etiam Ecclesia eo tempore, quo fuit optima, nec tot cæremoniarum retibus implicita. Qui hodie religiosorum nomen sibi soli vendicant, arduas profectò viuendi regulas, & officia sanctißima profeßi, laudabiliumq; virorum, sanctißimorumq; Patrum nomina, putà Basilij, Benedicti, Bernardi, Augustini, Francisci, & similium præ se ferentes: sed hodie est inter eos ingens malorum turba. Siquidem huc, tanquam in malorum omnium asylum, confluunt, quoscunque scelerum conscientia terret, qui ob legum vindictam nusquam alibi tuti sunt, qui crimina commiserunt supplicio expianda, quos vitæ turpitudo abstraxit ad infamia, quos, rebus suis scortis, alea, ingluuie profusis, æs alienum ac turpis egestas mendicare cõpellunt, & quos laborem subterfugientes, spes otij, ac fraudatæ cupidinis impatiens desperatio, aut circumventa iuuentus, aut iniusta nouerca, aut iniqui tutores huc impegerunt: quorum omnium agmen iungit simulata sanctimonia, cucullatus habitus, & valida mendicitas. Atque illud mare magnum, in quo cum cæteris piscibus habitant Leuiathan & Behemoth, cæte grandia, belluæ & reptilia, quorum non est numerus: de quo exiliunt tot Stoicæ simiæ, tot insolentißima poscinummia, tot palliata mendicabula, tot cucullata monstra, barbigeri, funigeri, restiferi, saccogeruli, loripedes, lignipedes, nudipedes, atrati, nigritæ, grisones, albichlamydes, versicolores, multipelles, linostolij, retiarij, palliati, chlamydati, pullati, paludati, præcincti, brachati, ac id genus aliorũ turba histrionũ, qui cùm de rebus humanis nullã fidẽ habeant reliquã, ob mõstruosæ vestis habitum creduntur illis diuina, hodieq; sacrũ religionis nomen sibi soli vsurpant, ac se Christi sodales, Apostolorumq; contubernales iactant: quorum vita æpè scelestißima,

ſima, eſt auaritia, libidine, gula, ambitione, temeritate, petulãtia, & omni ſcelere referta, ſed religionis prætextu ſemper inuolta. Romanæ enim Eccleſiæ priuilegiis muniti ſunt, & à iuriſdictione omniũ Eccleſiarũ exempti ſunt, quò plura illis impunè liceant: quũq; ipſi pro foro rei alios quoſq; vbiq; conveniant, ipſi tamen conveniri non poſſunt, niſi aut Romæ, aut Hieroſolymis. Horum vanitates & errores ſi mihi calamo explicandi forent, non caperent omnes pelles Madian: eorum, inquam, qui non pietatis cauſa profeßi ſunt religionem, ſed ventris gratia cucullam induerunt. Neque verò bonos offendet hic ſermo, quem de ſolis improbis dictum volo, qui ſub pellibus agninis ſunt lupi rapacißimi, & in veſtibus ouium aſtutam gerunt ſub pectore vulpem, adeò dißimulantes artes fallaciæ ſuæ, vt nihil aliud profeßi videantur, quàm ſcenicam quandam hypocriſim, & merum quæſtum pietatis imagine perſonatum, dum pallido vultu mentiuntur ieiunia, & obſequentibus lachrymis profunda à pectore trahunt ſuſpiria, & mobilibus labris frequentes orationes ſimulantes, & greſſu inceſſuq; compoſito, geſtibus tranquillis,

Obſtipo capite figentes lumina terræ,

Modeſtiam ſibi vendicantes, fucato habitu humilitatem, & ſuſpenſa à collo cuculla, ſanctimoniam foris profeßi, intus autem deteſtandos mores ſecum ferentes: atque cùm inter hæc ſceleratißima, quæq; nonnunquam committant, ſeruantur, vincuntq; religionis titulis, cuculla, velvti clypeo, cuncta fortunæ ſpicula repercutientes, & ab omnibus mundanis periculis, ciuilibusq; moleſtiis ſecuri, panem otioſum & emendicatũ pro eo qui laboribus acquiritur, veſcentes, ſecuri, & ſine ſollicitudine dormientes: hancq; tamen Euangelicam paupertatem putant, in otio & mendicitate veſci alienis laboribus. Cumq; ſummam humilitatem profiteantur, incedentes vili veſtitu, vt ruſtici, nudipedes, vt hiſtriones retiarij, cincti funibus, vt capti latrones, raſo toto capite, vt fatui, cuculla, auriculis ac tintinnæ

bulis tenus morionibus ac laruis carnispriuialibus quàm simillimi, cæteraq́; quæcunque contumeliæ, & abiectionis signa propter Christum & religionem sese suscipere fateantur, vincuntur ambitione, & omnem instituti sui rationem in arrogantißimos titulos referunt, ac paranymphi, rectores, gardiani, præsides, priores, vicarij, provinciales, archimandritæ, generales vocari gloriantur, vt nullum hominum genus tam videatur primi loci appetens, quàm istud. Non desunt, quæ de istis perplura mala malè dici possent, sed iam præcesserunt, qui de iis amplißimis maledictis concionati sunt, adeò vt non solùm multos probos, & integræ vitæ, verè religiosos Patres, sed ipsa etiam sanctorum Patrum benè viuendi instituta, & regulas contemptui exposuerint. Quocirca nihil ego hîc in sugillationes eorum dixisse volo, qui rectè in professionibus suis ambulantes, sanctorum illorum Patrum vestigia sequentes, ad cumulum aspirant perfectionis. Fateor regulas & professiones illorum sanctas, fateor esse in hunc diem sanctos monachos: sanctos fratres mendicantes, sanctos anachoritas, sanctos canonicos regulares: tamen inter hos plurimos infideles, & reprobos, & apostatas, quibus religionis profeßio deformatur. Atque hoc est propositum nostrum, voluisse ostendere, nullam vnquam cuiusvis religionis profeßionem tam castã extitisse, in quam non irrepserit erroris & malitiæ macula. Siquidẽ & Angelos apostatas legimus, & primos fratres parricidas, Prophetas reprobos, Apostolos proditores, & discipulos Christi perfidos, atque inter Rom. Pontifices supra multos schismaticos, & reprobos, & etiam hæreticos, aliquando etiam mulierem ad tanti apicis culmen conscendisse, quæ vocata est Ioannes octauus, rexitq́; sedem Apostolicam, laudata ab omnibus, annos duos cum aliquot mensibus atque diebus: &, quod mulieribus in Ecclesia negatum est, contulit sacros ordines, promouit Episcopos, ministrauit Sacramenta, cæteraq́; Roman. Pontificum exercuit munera: & facta eius in Ecclesia

non

non fuerunt irrita, communi videlicet errore faciente ius. quo prævalente, puto Ecclesiam tunc coactam multa dißimulare, quæ religionis rigor aliàs non tulisset: adeò nec in religionibus quicquam integrum, stabile & perpetuum reperiri potest. Quicunque autem in Ecclesiam Dei sectas introducunt, & tanquam sibi placentes, quæstus causa, aut fictæ sanctitatis gloria secedunt à Principe Romana Ecclesia, ij, tanquam Nadab & Abiu, alienum ignem offerentes ad altare Dei, ab eo combvrentur: qui verò elati, & perversæ sententiæ, excogitatis hæresibus, exurgere audent adversus Ecclesiam Dei, cum Dathan & Abiron, voragine terræ absorpti viui, descendent in infernum: qui autem scindunt vnitatem religionis, & Christi membra diuidentes, affligunt Ecclesiam Dei, eadem pœna, qua Ieroboam, exterminabuntur.

De Arte Meretricia, Cap. LXIII.

Reliquum nunc; quia apud Aegyptios primos religionum authores, neminē olim sacerdotem fieri licebat, qui Priapi sacris non priùs initiatus fuisset, atque in nostra Ecclesia receptum sit, quòd carens testibus Papa esse non poßit, prohibeanturq; spadones, eunuchi & castrati in sacerdotes ordinari, palámque videmus, vbicunque sunt magnifica ista templa, & sacerdotum monachorumq; collegia, vtplurimùm in proximo esse lupanaria: quin & plurimæ monialium & vestaliū ac beguinarum domus, priuatæ quædam meretricularum fornices sunt, quas etiam monachos & religiosos (ne diffametur eorum castitas) nonnunquam sub monachali cuculla, ac virili veste in monasteriis aluisse scimus: visum est nō præter ordinē de arte meretricia sermonem hîc subnectere, quam equidē ad benè institutæ Reip. rationem non solùm vtilem, sed & necessariam esse pleriq; sapientißimi arbitrati sunt. Nam Solon, ille magnus Atheniensium legislator, atque vnus de septem

ſapientibus Apollinis oraculo iudicatus (vt teſtes ſunt Philem[illegible] & Menander) emptas iuuentuti meretriculas comparauit, & primus Veneris Pandemi templum ex proſtitutarum captur[illegible] dedicauit, lupanariaq; inſtituit, legem ſanciuit, immunitate e[illegible]tiam meretricibus conceſſa roborauit. Tantæ quoque reueren[illegible]tiæ habitæ ſunt meretrices in Græcia, vt cùm Perſes in Græ[illegible]ciam expeditionem faceret, Corinthiæ meretrices pro ſalut[illegible] Græciæ in templo Veneris ſupplicarent. Mos quoque is era[illegible] apud Corinthios, vt de re magna ſupplicaturi Veneri, mere[illegible]tricibus id cõmitteretur. Meretricum templa conſtructa plu[illegible]rima apud Epheſum, & aliud celebre ædificarunt Abydeni quòd libertatem ſibi ademptam meretricis opera recupera[illegible]runt. Ipſe præterea ſapiens Ariſtoteles non dubitauit etian[illegible] meretrices diuinis honoribus dignas, quando Hermiæ pellici, ſicut Eleuſinæ Cereri, ſacra fecit. Inventum autem huius arti[illegible] Veneri tribuitur, quæ idcirco etiam inter deas relata eſt. Hæ[illegible] enim impudica, omnibusq; proſtituta libidinibus, author mu[illegible]lieribus in Cypro fuit, vt vulgato corpore quæſtum facerent: vnde apud Cyprios, narrante Iuſtino, mos inoleuit, vt virgines eorum ante ſtatutas nuptias in quæſtum ad littus maris proſti[illegible]tuerent dotem lucraturas, & pro reliqua pudicitia Veneri li[illegible]bamenta ſoluturas. Apud Babylonios etiam, teſte Herodoto, conſuetudo fuit, vt qui rem domeſticam conſumpſiſſent, filia[illegible] ſuas adigerent ad quæſtum corpore faciendum. Verùm Aſpa[illegible]ſia Socratica meretrix vniuerſam Græciam (vt ſcribit Athe[illegible]næus) meretricibus impleuit: ob cuius amorem, eiúſque mini[illegible]ſtras à Megarenſibus raptas, ait Ariſtophanes, bellum Pelo[illegible]ponneſiacum à Pericle ſuſceptum. Extulit autem hanc mere[illegible]tricandi artem permultum Imperator ille Heliogabalus, qui (vt teſtis eſt Lampridius) lupanaria domi amicis, clienti[illegible]bus & ſeruis exhibuit, cõuiuia dedit ad viginti duo fercula in[illegible]gentia epularũ, ſed vt per ſingula conviuæ coirent & lauarẽt: iuramentóque adigebantur, quòd voluptatem hanc perfice[illegible]rent:

rent: ſæpe etiã meretrices à lenonibus cunctis redemit & manumiſit, è quibus meretricem quandam notiſsimã & pulcherrimam triginta argenti libris redemiſſe legitur: fertur & vna die ad omnes circi, & theatri, & amphitheatri, & omniũ vrbis locorum meretrices ingreſſus, & ſingulis aureum donaſſe. Aliquando etiam omnes de circo, de theatro, de ſtadio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit in ædes publicas, & apud eas concionem habuit quaſi militarem, vocans commilitones, diſputauitq; de generibus ſchematum & voluptatum: poſt concionem pronunciauit iis, quaſi militibus ternos aureos donatiuum. Etiam matronis Romanis meretricari volentibus non ſolùm impunitatem, verumetiam immunitatem conceßit, ſalariaq; ex publico ærario meretricibus ſtatuit. Etiam ſenatuſconſulta quædam amatoria & meretricia, ſive futuaria, invulgauit: eaq; de nomine matris, ſive coniugis ſuæ, Semiramida iußit appellari: inſuper & genera quædam libidinum adinvenit, quibus etiam Cyrenæ meretriculæ (quæ Dodecamechana, quoniam in venereo vſu duodecim excogitaſſet modos, quibus inſcenſori iucundius redderetur, libidinis proluuium cognominata eſt) numeros ſuperat, ac veteres omnes Tribades, Hoſtias, Aphias, Spinctrias, Gaſaluadas, Caſaritas, proſtibulas, cæteraq; ſcortilla vinceret. Tranſeo Iudam Iſraelitam patriarcham ſcortatorem, & Sampſonem populi Dei iudicem, qui non, niſi ſcorta, duxit vxores, ac Salomonem Iudæorum regem ſapientiſsimum, qui greges meretricum penè innumerabilium habuiſſe proditur: quin & cùm Cæſarem dictatorem virum ſtrenuiſsimum hanc ob cauſam omniũ mulierum virum nuncupatum, tum & Sardanapalum Babyloniorum monarcham, cæteróſque innumeros meretricum potentiſsimos patronos: ipſe etiam Proculus Imperator in hac arte non poſtremam gloriam reportauit, qui (vt teſtatur eius ad Metianum epiſtola) ex captis centum Sarmaticis virginibus decem prima nocte iniuit, omnes autem intra quindecim dies

constuprauit. Sed maius illo est, quod Poetæ narrant de Hercule, illum quinquaginta virgines vna nocte omnes mulieres reddidisse. Narrat etiam Theophrastus, grauis autor, herbulam quandam Indicam tantæ virtutis, vt quidam, ea comesta, ad septuagesimum coitum processerit. Reliquum verò, non parum hanc artem ornarunt Sappho poetes Phaonis adamatrix, & Leontium Metrodori scortum in philosophia eruditissima adeo vt adversus Theophrastum contra coniugium pro tuendo meretricatu libros ediderit. accedit istis Sempronia Græcè & Latinè elegantissima. nec prætereunda hîc est Leæna Aristogitonis Atheniensis probatissimæ fidei scortum, quæ torta à tyrannis vt amicum proderet, tormenta omnia cum constanti silentio perpessa est. Nobilitarunt præterea hanc artem Rhodope meretrix, Aesopi fabulatoris conserua quondam & contubernalis, quæ tantas opes meretricio quæstu consecuta est, vt inter mundi spectacula tertiam ordine condiderit Pyramidem. Sequitur hanc Thais Corinthia, quæ prærogatiua pulchritudinis insignis, regum duntaxat & principum dignabatur amplexus. Maximè verò hanc artem extulit Messalina Claudij Cæsaris vxor, quæ lupanaria circumiens, etiam ancillam nobilissimam è prostitutis, die ac nocte quinto & vigesimo concubitu superauit, & lassata vitia, sed non satiata recessit. Quibus adiungere poterimus ex recentiori memoria Ioannã Neapolitanorum illustrem reginam, & plerasque alias principes meretrices, & palatina scorta, si nuncupare eas tutum foret, quamvis vulgata fama notissimæ sint: hoc ipso tamen à cæteris meretricibus discretæ, quòd contra Heliogabali legem non in publicis lupanaribus, vt Messalina illa imperatrix, sed intra limina clanculum futuunt, & quasi per insidias meretricantur. Adscribamus licet etiam Octauiani Augusti vtranque Iuliam, filiam & neptem, tum & Populeam & Cleopatram Aegypti reginam, & alias nobilissimas meretrices: quin etiam Semiramidis monarchæ, & Pasiphaë vetustissima libidinis exempla,

la, quarum hæc tanta libidine ardebat, vt non modò filium proprium in complexum ſolicitaret, ſed etiam equum vſque ad coitum adamarit: illa verò Minois regis vxor, ſe tauro ſuppoſuerit. Nolumus autem hoc loco illuſtrium meretricum catalogum edere: ſed illud prætereundum non eſt, meretricios & adulterinos concubitus germinaſſe nobis ſplendidiſsimos heroas, putà Herculem, Alexandrum, Iſmaelem, Abimelech, Salomonem, Conſtantinum, Clodonium Francorum regem, & Theodoricum Gothum, Guillermum Normannum, Raymirũ Arragonenſem. Sed & qui hodie regnant & imperant reges, pauci admodum ex legitimis matribus nati ſunt. Tam leuia habentur penes eos matrimonij iura, vt pro libito deſponſatas, iuſtas veráſque vxores repudient, mutent, atque permutent. Similiter & filios filiáſque tot nuptiis & ſponſalitiis copulant & recopulant, vt neſcire cogamur, vbi verum cohæreat illorũ matrimoniũ. Exempla huius plura ſuppetunt, ſed pauca, quæ in proximis annis ſeſe offerunt, pro omnibus faciunt. Nónne Ladiſlaus Polonus accepta in vxorem Beatrice, cuius nutu Hungariæ regnum obtinuit, tandem, repudiata illa, ſuperinduxit aliam ex Gallis pellicem? Nónne Carolus octauus, rex Francorum, repudiata Margarita Maximiliani Cæſaris filia, illius ſponſam rapuit, & vxorem ſibi copulauit? quam eandẽ poſteà Lodouicus duodecimus, repudiata ſua, ſibi cõſimili thoro coniunxit, conſentientibus illis & adiuuantibus regni Epiſcopis & Pontificibus, quibus viſum eſt, pluris facienda iura acquirendæ Britanniæ, quàm iura obſeruandi legitimi matrimonij. Et hodie adhuc neſcio cui regi perſuaſum audio, vt liceat ſibi iam plus viginti annorũ vxorẽ dimittere, & nubere pellici. Sed ad meretrices revertendum eſt. Harum artes qui noſſe velit, videlicet quo ritu ſuam proſtituant pudicitiam, qua oculorum laſciuia, quo nutu faciei, quo corporis geſtu, queis ſermonum blanditiis, queis impudicis contrectationibus, quo exteriori habitu ac fuco ſollicitent corruptores, cæteráſque

meretriciæ artis vafricias, illices, laqueos, stratagemata, apud comœdiarum poetas hæc requirat. Qui aũt scire cupit, quo ritu, quo delinimento, quo contuitu, quo affatu, quibus basiis, quibus suauiis, quibus contactibus, quibus oppreßiunculis, quibus affrictionibus, quibus luctis, quo accubitu, quo constrictu, quibus motibus, quo impulsu, quo exceptu, quo recessu, qua Veneris protelatione, qua reciprocatione, qua instauratione meretricius ludus sit explendus, in medicorum voluminibus traditũ inveniet. Scripserunt præterea libros de meretricibus Antiphanes, Aristophanes, Apollodorus, Calistratus: particulatim verò Laidis meretricis laudes scripsit Cephalus Rhetor, atque Naidis meretricis laudes conscripsit Alcidamus. Scripserunt præterea de fornicariis amoribus tã Græci, quàm Latini, Callimachus, Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alcæõ, Pindarus, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Iuuenalis, Martiales, Cornelius Gallus, & multi alij, non tam poetarum, quàm lenonum officio functi: sed hos omnes vincit Ouidius in epistolis heroicis ad Corinnam dictatis, maximè verò de Arte amandi, quẽ veriùs de Arte meretricandi, aut lenocinandi, intitulasset: ob quorũ eruditionem, quòd iuuentutem impudicis documentis corrupisset, ab Octauiano Augusto in meritũ exilium ad Getas vsq; relegatus est. Ipse etiã Archilochus Lacedæmonius olim omnes amorum libros iußit excremari: & tamẽ hæc ars hodie adhuc à nobis legitur, & ludimagistri hanc suis prælegunt discipulis, & editis in eam scelestißimis commentariis exponunt: quin & vidi ego nuper atque legi sub titulo Cortosanæ Italica lingua editũ & Venetiis typis excusum de arte meretricia dialogum, vtriusque Veneris omnium flagitiosißimum, digniß imumq́;, qui ipse cum authore suo ardeat. Prætereo hîc, & consultò quidem, cynœdorum & pædiconum detestandam libidinem referre, etsi illam magnus probet Aristoteles: ac Nero imperator publico thoro honestauit, quo tempore Paulus Apostolus scribens ad Romanos

indi-

indignationem omnipotentis Dei illis indicit: Pluet enim super eos Dominus laqueos, vt non effugiant: ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. In hos iubet Imperator insurgere leges, & armari iura, & exquisitis pœnis vltore gladio pœnā irrogari capitalem: sed hodiè igne excremantur, quam Moyses in legibus suis crudelibus suppliciis extirpandā cēsuit, & Plato à sua republica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam Romani hanc (teste Valerio & aliis) seuerißimè punierunt. Exempla huius fuerunt Q. Flaminius, atque tribunus ille à Cælio occisus. Sed nos honestis auribus parcentes, ab hac monstrosa libidine & brutali spurcitia, ad meretrices redeamus. Siquidē omnibus hæc libido infesta est, & non est, qui ignem illius aliquando non senserit: sed aliter vruntur fœminæ, aliter viri, aliter adolescentes, aliter senes, aliter plebei, aliter proceres, aliter pauperes, aliter diuites: quodq; mirabilius est, pro nationū & terrarū varietate, aliter Itali, aliter Hispani, aliter Galli, aliter Germani: ita libidinis incendio pro cuiusq; sexus, ætatis, dignitatis, fortunæ atq; nationis differentia sibi varios insaniendi ritus deligente: virorū amor ardētior, sed fœminarū pertinacior: amor iuuenum lasciuus est, & senū ridiculus: placere studet pauper obsequio, diues muneribus: plebei conuiuiis, proceres pōpa & ludis. Adoritur pathicā ingeniosus Italus dißimulato ardore, quadam adornata lasciuia, illamq; editis laudat carminibus, omnibúsq; præferēs extollit: si potitur, zelotypus illā perpetuò recludit ac velvti captiuā obseruat: si amore frustratus de recuperanda pathica desperauerit, ad maledicta cōversus, illā infinitis conviciis detestatur. Præceps Hispanus, ardoris impatiens, furibūdus, irrequieta lasciuia irruit, miserabilibúsq; lamentis incendiū suū deplorans pathicā invocat & adorat: si potitus fuerit, tādē aut zelotypus perimit, aut satiatus ad mercedē prostituit: si frui desperare cogatur, seipsum excruciat, & mori destinat. Lasciuus Gallus obsequio nititur, cantibus, & iocis pathicā oblectat: si capitur zelotypia, mœ-

stus luget, si frustratur, laceßit contumeliis, vindictã minatur, imq; intentat, si potitus fuerit, tandẽ negligit, & aliã vrit. Frigidus Germanus lentè inardescit, accensus arte instat, & donis provocat, zelotypus liberalitatẽ cõtinet, frustratus contemnit, potitus refrigescit. Fingit sese amare Gallus, ardorẽ dißimulat German amatũ sese sibi persuadet Hispanus, amare nescit absq; zelotypia Italus. Amat iucundã licet deformem Gallus, præfert pulchram, licet inertem Hispanus, mauult timidulam Italus, cupit audentiorem Germanus: fit è sapiente stultus pertinaciter amando Gallus, rebus omnibus amando profusis è stulto tandem, sed serò fit sapiens Germanus, ob placendæ amatæ desiderium magna aggreditur Hispanus, vt amata fruatur, maxima quæque contemnit Italus. Quin huiusmodi amorum libidinumq; paßionibus irretiti etiam maximi viri, multa præclara facinora sæpißimè negligunt, & post terga relinquunt: cuiusmodi quondã in Ponto Mithridates, in Capua Hannibal, in Alexandria Cæsar, in Græcia Demetrius, in Aegypto Antonius: cessat olim ab opere Hercules propter Iolẽ, Achilles pugnam detrectat propter Briseidẽ, moratur Circe Vlyssem, moritur in carcere Claudius propter Virgineã, retinetur Cæsar per Cleopatram, eademq; exitio fuit Antonio. Produnt Sacræ literæ, propter fornicationem Seth cum filiabus Cain propè vniuersum humanum genus diluuione extinctum. Propter fornicationis impetum deletæ sunt Sichen, & domus Emor, & penè tota tribus Beniamin: populus Israel propter fornicationem externarum fœminarũ quoties percussus est, & in seruitutem datus? Iamq; propter vnius Dauid regis adulterium quanta strages peste, fame, & gladio facta est? Propter fornicarios amores, fœminarumq; raptus, Thebani, Phocenses, Circei expugnati atque deleti sunt, ipsumq;, vt diximus, Pelopõnesiacũ bellum à Pericle susceptum est, ac decennali bello expugnatũ Ilium, maximo totius Græciæ atque Asiæ detrimento. Similes ob causas Tarquinius, Claudius, Dionysius, Hannibal, Ptolemæus,

mæus, M. Antonius, Theodoricus Gothus, Rodoaldus Lōgobardus, Childericus Francus, Aduincelaus Bohemus, atque Manphrodus Neapolitanus mortem, & patriæ ruinam paßi sunt. Propter Canam Iuliam Tingitanæ prouinciæ præfecti filiam, per Rodericum regem stupratam, pulsis Gothis, Saraceni omnem Hispaniam occuparunt. Henricus secundus, Anglorum rex, ob stupratam nurum suam Philippi Francorum regis sororem, à filio suo regno pulsus est. Propter virorum fornicationes indignatæ vxores Clytemnestra, Olympia, Laodicea, Beronica, Frigiobunda, & Blancha, ambæ Francorum reginæ, & Ioanna Neapolitana, & pleræque aliæ maritos occiderunt. Eadem causa Medeam, Prognen, Ariadnen, Altheam, Heristillam, materno amore in odium verso, in crudelem filiorum cædem adegit. Et posteris temporibus multæ adhuc mulieres maritorum stupra in natos filios vindicârunt, atque ex mitißimis matribus crudelißimæ Medeæ, furibundæ Altheæ, & impiæ Heristillæ factæ sunt.

De Lenonia, Cap. LXIV.

VErùm quia Lenonum & Lenarum suasu, consilio & opera committunt meretrices, & scortatores vtplurimùm scelera sua, ipsam lenociniorum artem prosequamur. Nam sicvt meretricatio ars est prostituendæ propriæ pudicitiæ, sic lenocinium ars est oppugnandæ, & prostituendæ pudicitiæ alienæ: quæ tantò quidem maior est meretricia, quantò sceleratior: tantò potentior, quantò ipsa res plurium artium satellitio constipata: tantò autem perniciosior, quantò ipsa plures cæterarum artium, ac scientiarum disciplinas amplectitur, quas aranearum instar irrepens, quidquid in singulis artibus & disciplinis vspiam est veneni, id totum è singulis haurit, inde sua tela contexens: non quidē quales aranearum telæ, quæ, dimißis auibus, non nisi muscas capiunt,

nec etiam, cuiusmodi illa venatorũ ingentia retia, quæ grandiores belluas retinent, pusillas astutioresq; bestiolas elabi sinunt: sed vincula nectit tam fortia, tamq; solida, vt nulla puella, nulla mulier tam sit simplex sive prudens, tam constans sive pertinax, tam verecunda seu timidula, tam potens sive pusilla, vt si semel aures præbeat lenæ, nõ illicò capiatur & hæreat. Astutia verò ea est, quam nulla vincit muliebris prudentia, à quarum tendiculis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla vestalis evadat indemnis: cuius inermis militia plurium mulierum pudicitiam prosternit, quàm vllus vnquam, quantumcunq; maximus, exercitus, illius technæ, fraudes, doli, versutiæ, astus eiusmodi, quæ tradere nullus stylus sufficiat, nullum æquare poßit ingeniũ, quumq; hæc ars plurimos vtriusq; sexus habeat professores, tamen paucos admodum consummatos dedit magistros: nec mirum. Nam licet tot sint lenociniorum genera, quot artium & disciplinarum, idcirco absq; omnium cognitione perfici non potest. Oportet ergo perfectum & consummatum lenonem lenámve omnisciũ esse, nec ad vnam solam disciplinam, velvt ad Arcticã stellam tantùm respicere, sed omnes amplecti, eam artem professus, cui cæteræ omnes disciplinæ seruiunt & famulantur. Est enim certa quædam omnium scientiarum seruitus lenocinio famulantium. Nam huic in primis Grammatica scribendi & loquendi disciplina amatorias largitur epistolas, illásq; effectis amatoriis salutatiunculis, precatiunculis, lamentatiunculis, allectatiunculis, dictare docet: quarum exempla pleraq; ex recentioribus Aeneas Syluius, & Iacobus Caniceus, & pleriq; alij reliquerunt. Verùm est alia quædam Grammaticæ ratio de modo occultè scribendi, ceu de Archimede Syracusano legimus apud Aulum Gellium: de quo artificio ante paucos annos scripsit Trithemius Abbas Spanheimensis duo ingeniosa volumina, quorum vnum nuncupauit Polygraphiæ, alterum Steganographiæ, in quo posteriore tam securos

ros secretósq; ad quantamcunq; etiam distantiam explicandi animi ritus modósque tradidit, quibus nec Iunonis omniscia zelotypia, nec Danaes arctißima custodia queat resistere, neque omnia pervidens centoculi Argi vigilantia queat explorare: ars profectò non tam necessaria regibus, quàm lenonibus & amantibus omnibus cõmodißima. Succedit huic proximè poesis, quæ suis lasciuis rhythmis atque fabulis, ac amatoriis bucolicis, epigrammatibus, epistolis, & præceptiunculis, comœdiis atque ex penitißimis Veneris armariis depromptis lasciuis carminibus lenocinio functa, pudicitiam omnem subvertit, ac adolescentiæ bonam indolem moresque corrumpit. Vnde Poetæ inter lenones principatũ facilè obtinuerunt, è quorum numero apud Priscos peritiores extitêre illi, quos superiùs in arte meretricia nuncupauimus, Callimachus, Philetes, Anacreontes, Orpheus, Pindarus, Alceon, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Ouidius, Iuuenalis, Martialis: & hodie adhuc sunt Poetæ, qui pestilentißima carmina scribunt. Post istos verò non infimum inter lenones locum sibi vendicant Rhetores, fraudulentarum blanditiarum & persuasionum artifices, illáq; lenarum felicißima, cui propitia est dea Suadela. Superiorem tamen istis locum poßident Historici, illi præcipuè, qui amatorias illas Historias contexuerũt, Lanceloti, Tristamij, Eurealis, Pelegrini, Calisti, & similium, in quibus fornicationi, & adulteriis à teneris annis puellæ instituuntur & assuescunt. Neque verò machina quævis ad oppugnandum cùm matronarum pudicitiam, tum virginum ac viduarum castimoniam validior, quàm lectio lasciuæ historiæ: nulla tam bonæ indolis fœmina, quæ hac ipsa nõ corrumpatur, mirũq; putarim, si aliqua reperiatur, aut mulier, aut tam exactæ castitatis, sive pudicitiæ, quæ eiusmodi lectionibus, & historiis peregrina libidine, non sæpè ad furorẽ vsque accendatur. Atque tamen, quæ in his libris plurimùm edocta puella est, quæq; horum iácere scit dicteria, & ex ho-

rum disciplina cum procis in multas horas facundè confabulari, hæc demum est probè aulica. Permulti autem Historici lenones extitére, quorum nomina obscura sunt: multi etiam inter præclaros Scriptores istis operam nauârunt: cuiusmodi ex recentioribus Aeneas Syluius, Dantes, Petrarcha, Bocatius, Pontanus, Baptista de Campo-fragoso, & alter Baptista de Albertis Florentinus: item Petrus Hœdus, & Petrus Bembus, Iacobus Caniceus, & Iacobus Calandrus, Mantuanus, & multi alij, inter quos tamē Ioannes Bocatius, superatis omnibus, lenonum palmam sibi lucratus est, in iis maximè libris, quos Centum nouellorum intitulauit: cuius exempla, & traditiones nihil aliud sunt, quàm callidißima lenociniorū stratagemata. Iam verò quando honestatis, ac religionis verecūda, timidulaq; fœmina expugnanda est, quantum tunc Dialecticæ argutiæ lenociniis adiumenti præstant, ipsa apud Ouidium Myrrhæ fabula facit. Proinde nunc ex Mathematicis disciplinis Arithmetici ludi lenociniis cōmodi sunt, & Musica ipsa nō minima lenociniorū clientula est, quæ vocis gratia & pestilentibus, cantionibus, instrumentorumq; voluptariis modulis libidinis incentiua, in omnē lasciuiam & corruptionem animum emollit, mores subvertit, luxuriæ concupiscentiam affectusq; validißimè incutit: cui accedit chorearum & saltationum commoditas, vbi cum pathicis liberè loqui licet, & palpitare, oscula, basia & suauia figere, & impudicis manibus quam velis contrectare, & non raró ad latebras confugere. Nec deest à lenociniis geometricus architectus, qui scansili machinula per impluuium, vel fenestram sub noctu congrediatur amatæ, quiq; adulteratis clauibus, similibúsq;, ceu quale Dædalus fabricauit Pasiphaæ, ingeniis adulteris obsequatur. Iamq; etiam in picturis legunt, quæ literas nesciunt, mulieres, plúsq; ex istis intelligunt, quàm aliæ ex literis conspiciunt, dum intra cubilia nusquam nō videant, quod cum scelere & flagitio æmulentur, nec minus per oculos, atque

que per aures animus corrumpitur. tam enim hi ad animum penetrant, atque illæ: nec minus lasciuis carminibus, quàm rerum præsentia homines ad libidinem inuitantur: cuius rei argumenta sunt Venus Gnidia, Praxitelis opera in templo stuprata, eiusdemq; artificis Cupido abs Alchida Rhodio adolescēte corrupta, & quæ refertur ab Aeliano Fortunæ statua abs Atheniensi iuuene tam ardenter adamata, vt cùm emere prohiberetur, apud eandem expirarit. Terentius etiam in Eunucho introducit adolescentem ad libidinem incensum, cùm vidisset tabulam, in qua depictum fuerat, quomodo Iupiter per aureum impluuium corruperit Danaen: ideoq; nō immeritò Aristoteles pœnam publicam statuit pictoribus, qui talia proponunt oculis multitudinis, quibus libido inflammetur. Neque verò sine causa dicit Sapiens, Picturæ ac statuariæ artes inventas esse in tentationem animæ hominum, & in decipulam insipientium, & corruptionem vitæ. Occurrunt nūc Astrologi, chiromantes, geomātes, somniatores, ominatores, aruspices, augures, reliquusque diuinatorum populus, qui omnes lenonum officio fungentes, suis fallaciis, ac versipellis astutiæ fraudibus spondent illicitos amores conciliantq;, non rarò scelestissimas conglutinant nuptias, nimis rarò bene pactas dirimunt in adulteria: ab iis lenonibus non modò mulieres, sed, quod pudendum est, viri etiam amorum & coniugiorum suorū auspicia petunt, & spem potiundæ pathicæ puellæ capiunt, & pro illorum non tam stulto, quàm impio hortatu sese connubiis iungunt, vel eximunt. Cæterùm etiā ad tā insanam crudelitatem plerique inducti sunt, vt putent Astrologicis imaginibus, & horarum obseruationibus amorē cogi posse, sicvt de istis Theocritus, Virgilius, Catullus, Ouidius, Horatius, Lucanus, & multi alij nugaces Poëtæ cecinerunt, atque ipsi Astrologi, Poëtis nō minus mendaces authores, in suis electionū libris statis Canonibus tradiderunt: quo vno profectò lenociniorum obsequio Astrologi omnes, &

diuinatores non minimum faciunt quæstum, quibus in adiutorium proxime ſeſe offert

> *Magia, quæ ſe carminibus promittit ſoluere mentes,*
> *Quas velit: aſt aliis duras immittere curas.*

De qua etiam apud Lucanum:

> *Carmine Theſſalidum dura in præcordia fluxit,*
> *Non ſatis adductus amor.*

Et apud Horatium Candidia, apud Apuleium Pamphilæ maleficæ ſuos amatores aſtringunt, & in Calliſti tragica Comœdia Cæleſtina lena Melibœam puellam accendit. Accedũt iis etiam veneficia, & philtra, amatoria pocula, ſed admodũ periculoſa, vt pro amore nonnunquam morbum, aut grauem aliquã mortem inducant. Horum hauſtu mortuus eſt Lucullus: & Lucretius, ſed dilucidis intervallis, ſenſum mentémq; amiſit. Legimus etiam mulierem quandã, quæ amatorio poculo hominem occiderat, ab Areopagitis abſolutam, quia amoris cauſa hoc commiſerat. Sed nulla lenocinij accommodatior ars, quàm medicina, quæ concupitã Venerem à quavis pathica puella facilè obtĩnet, dum pollicetur, reſarcinato hymenæo, amiſſam virginitatem reſtituere, papillas ne excreſcant cohibere, vterum prohibere, ſterilitatis venena in longam ſecuramq; libidinem miniſtrans, aut quaſſata ſpina conceptum ſemen eiicere docens, vt canit Lucretius:

> *Idq; ſui cauſa conſuerunt ſcorta moueri,*
> *Ne complerentur crebrò, grauidæq; iacérent,*
> *Et ſimul ipſa viris Venus vt concinnior eſſet.*

Quo vno medicorum beneficio iam multæ matronæ ſimul & puellæ aulicæ etiam dominæ ſecurè futuunt. Faciunt ad hanc rem etiam vetularum incruſtationes, & reliqui meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione paßim traduntur, docenturq;, quibus noxias meretricum merces vendibiliores reddant, quæ idcirco Sacræ literæ vocant vnguenta meretricia, & cum iſtis alia permulta phar-

ta pharmaca libidinũ incẽtiua: cuiusmodi ope gloriatur Ouidius ad nouenariũ numerũ se inscẽdisse, & Theophrastus scriptã reliquit plantam quandã ad septuagesimũ coitũ vires extendentẽ. Iam verò nullum lenociniũ oportunũ tempestiuũq; magis, quàm quod medicinæ prætextu peragitur: nullæ siquidẽ domus tam clausæ, nulla monasteria tam reclusa, nulli carceres tam custoditi, quæ non admittant, quæve excludant lenonem medicum: è quibus, teste Plinio, etiam in principum domibus adulteria perpetrata sunt, vt Eudemi in Liuia Drusi, & Vectij Valentij in Messalina Claudij. Et ne quis philosophos lenocinio inutiles putet, ipse Cyrenaicorum magister probibet Aristippus, cui quum esset apud Thaidem nobile scortum frequens cum aliis riualibus consuetudo, gloriabatur, quòd ipse haberet Thaidem, quũ alij à Thaide haberentur, quumq; illi sua bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. Sic meretrix philosophum illum habuit pro lenone, cuius exemplo & authoritate omnem iuuentutem ad se traheret: nec satis fuit Aristippo, sese meretrici lenonem exhibere, sed etiam docere publicè libidines cœpit, illasq; de lupanari in scholas transtulit. Reliquum nunc & mechanicæ artes perplures lenociniorum vicem obtinent, inter quas Phrygia artificia, nendi, texendi, suendi, cæteraq; muliebria exercitia principatum tenent: quorum prætextu lenæ dum linum, filum, vittas, tiaras, corollia, cestes, loculos, chirothecas circumferunt, ex iuuenculis olim meretricibus iam vetulæ mercatrices effectæ, pathicas puellas his rebus facilè allectant, & colloquendi opportunitatem capiunt, quibus tum adsunt subsidio lotrices, quibus permissum est domos liberè ingredi, & filias ancillulasq; absentibus matribus ad lintea abducere: adsunt etiam mendicæ, quæ eleemosynarum pietate obseruant ianuas, deferunt, referuntq; plena lenociniorum & nuncia, & literas,

Et ferunt ad nuptam dona, quæ mittit adulter.

Proinde etiã & virilia nobilium exercitia lenociniis accõmoda sunt, vt equitia, quæ torneamenta vulgò vocant, ludiq; militares, quorum astu Romulus olim rapuit Sabinas. Iamq; etiam venatio ô quoties in syluarum latebris nobiliũ potentumq; adulteria conciliauit. Lusit hoc pulchrè Virgilius in Aenea & Didone, à venandi oportunitate delapsu comitum occasione capta. Ipse etiam Iupiter vsus est lenonibus pastoribus. Proinde & nautæ quid conferant lenociniis, ipsæ Venetiæ testabuntur. Quin etiam lautæ coquinarum epulæ opiparaq; conuiuia lenociniorum vicem tenent, vt eleganter in suis Aeneadibus expreßit Virgilius:

Postquam prima quies epulis, mensæq; remotæ,
Crater as magnos statuunt, & vina coronant,
Hîc regina grauem gemmis auróque poposcit,
Impleuitq; mero pateram: Celebrate fauentes,
Dixit: & immensum laticum libauit humorem,
Primaq; libato summo tenus attigit ore.
Tum Biciæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro:
Pòst alij proceres Tyrij, Troesq; sequuntur.
Nec non & vano noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumq; bibebat amorem.

Sunt adhuc, quæ prætereo, permulta lenociniorum artificia, sed hæc omnia vincit aurum: quo si Alchimistæ nobis, vt pollicentur, satisfacere possent, ipsi profectò lenonum futuri sunt omnium inuictißimi. Potentißimum enim lenocinium in auro atque pecunia est,

Scilicet vxorem cum dote, fidemq; & amicos,
Et genus & formam regina pecunia donat.

Auro placatur zelotypus maritus, auro mollitur inexorabilis riualis, auro accuratißimi vincuntur custodes, auro quæque ianua panditur, auro omnis thalamus conscenditur, auro vectes & saxa, & insolubilia matrimonij vincula franguntur.

tur. Quid mirum, quòd auro virgines, puellæ, matronæ, viduæ vestales veneunt, si auro Christus ipse venditur? Deniq; hac lenociniorum duce plurimi ab infima sorte ad summum propè nobilitatis gradum conscenderunt. Prostituit hic vxorem, factus est senator: prostituit ille filiam, creatus est comes: hic aliam quamvis matronam in adulteri principis sollicitauit amplexum, mox amplo stipendio dignus, fit regius cubicularius: alij ob desponsata regia scorta spectabiles facti sunt, publicisq; muneribus præfecti, eisdem artibus abs Cardinalibus & Pontificibus multi multa perpinguia venantur beneficia. nec est via vlla compendiosior. Quantum autem lenociniis ipsis conducat religio, ipsa Paulinæ castißimæ inflexibilisq; matronæ historia ab Hegesippo descripta testatur, quam Isidis sacerdotes cuidam equestris ordinis adolescenti pro Anube Deo prostituerunt. Quid etiam in istis posset auricularis nostra confeßio, ipsa Tripartita indicat historia: nec desunt mihi, si referre velim, cognita recentia exempla. Habēt enim sacerdotes, monachi, fraterculi, moniales, &, quas vocant sorores, specialem lenociniorum prærogatiuam, quum illis religionis prætextu liberum sit quocunque pervolare, & quibuscunque, quantum, & quoties libet, sub specie visitationis & consolationis, aut confeßionis secretò sine testibus loqui: tam piè personata sunt illorum lenocinia, & sunt ex illis, quibus pecuniam tetigisse piaculum est, & nihil illos mouent verba Pauli dicentis, Bonum est mulierem non tangere, quas illi non raro impudicis contrectant manibus, & clanculum confluunt ad lupanaria, stuprant sacras virgines, vitiant viduas, & hospitum suorū adulterantes vxores, non nunquam etiam, quod ego scio & vidi, Iliaci prædonis instar abducunt, & Platonica lege cum popularibus suis communiter prostituunt, & quarum animas lucrari debent Deo, illarum corpora sacrificant diabolo; aliaq; his multò sceleratiora, & quæ nefas est eloqui, insana libidine perpetrant, interim casti-

tatis voto abundè satisfacientes, si libidinem, si luxuriam, si fornicationem, si adulteria, si incestum verbis acerrimè incessent detestenturq́;, & de virtute locuti clunes agitent. Sed & flagitiosissimi lenones, scelestissimæq; lenæ sæpè sub illis religionum pellibus delitescunt. Tales habent aulicæ dominæ plerunq; sacrorum suorum mystas, & aulicarum nuptiarum scortationumq́; consultores. Extabat olim Romæ in templo Veneris duabus tabulis exsculptum senatusconsultum, & lex futuaria scortatoribus & lenonibus admodum fauorabilis, quam apud Petrum Crinitum in hæc verba latam legimus: in prima tabula continebatur: Iura visundi, consectandi, susurrandi, gestiundi, subtrudendi, salutandi, confabulandi, precādi, perpetuò interdiu futuariis permissa ex me sunto, ex æde, foramine, horto, postico, impluuio, cuncta hæc commoda nemini homini prohibento, consilia ferunto, fidem seruanto, auxilium operámve danto. In altera tabula erat: Sub noctu vota tractanto, percussa iuramenta lamento, admiscento, solicitanto, verecundiam timoremq́; amouento, tristitiam supprimunto, tempori locóve obsecundanto, occasioni ne vnquā cedunto, internuncias epistolas succidunto: iis spem, voluntatem, expectationem, necessitatem, misericordiam adfectanto, inferunto: fraude, vi, dolo, ostentatione attemperatè vtuntor, prudentiam fatuitatem habento, tenento, gestanto: ex pathica quicquā sempiternè quasi stipem & pignus capiunto, eius permisso advehunto, nouā quærunto, astu, pompáve grandianimem nobilem insectantor, notas coniecturas tacitùs nouanto. Erat etiam Lycurgo lata lex, si quis ætate provectior ac nuptiis intempestiuior, puellulam primæ pubis duxisset, huic integrum esset ex adolescentibus aliquē deligere, qui Venere potentior præcurrens feracem vterum generoso semine impleret, modò ipsum, quod natum esset, mariti assereretur. Erat & Solonis lex, quæ similiter permittebat vxoribus, si mariti in rem Veneream ignauiores essent, ex necessariis vnū

aliquem

aliquem ſibi deſpicere, quicum colluctarentur, nec idcirco alienũ dici, quod naſceretur. Mitto, quòd ſunt & cognoſcuntur mulieres in hunc diem etiã ex nobilioribus, quæ quotannis externo ſemine grauidæ, nothos filios maritis ſupponũt, rurſusq; poſt partum redeunt ad alternã adulterorum ſatietatem, nequiores M. Agrippæ Iulia, quæ niſi plena naui vectorem non recipiebat. Atque ſurrexit his temporibus ex Theologorum ſchola invictus hæreticus, qui has Lycurgi & Solonis leges aſſereret licere etiam in Eccleſia. quod vos ideo ſcire volo, ne putetis non etiam Theologos eſſe lenones. Ipſa ſiquidem ſacra bibliorum eloquia (ſi fas eſt dicere) lenociniorum ſtratagemata habent, in ſocru Ruth, & in Ionadab, quem vocat Scriptura virum prudentem, atque in Achitophel potenti conſiliario manifeſtum eſt. Quin & Abraham cùm eſſet illi vxor Sara puchra & iuuenis, & peregrinarentur apud Aegyptios, ait illi: Noui, quòd pulchra ſis mulier, & cùm viderint te Aegyptij, dicent, Vxor illius eſt, & interficient me, & te reſeruabunt: dic ergo, obſecro, quòd ſoror mea ſis, vt benè ſit mihi propter te, & viuet anima mea ob gratiã tui: & ita tandẽ ſublata eſt Sara in domũ Pharaonis & Abrahã benè vſi ſunt propter illã. Eodẽ ſtratagemate apud regẽ Palæſtinorũ Abimelech vſus eſt vtriſq; regibus, ſed diuerſis temporibus coniugẽ ſuã ad concubitũ vſque permittens. Fecit idẽ Abrahæ filius Iſaac, atq; ita etiã ſanctorũ exemplis ars lenociniorũ illuſtrata eſt. Proinde à diis, abs heroibus, à legiſlatoribus, à Philoſophis, à ſapiẽtiſsimis viris & theologis, à principibus, ipſisq; religionis capitibus culta & cohoneſtata. Lenones fuerunt Pan Deus atque Mercurius, ipſeq; puer Cupido: leno fuit heros ille Vlyſſes, leno fuit legiſlator Lycurgus, & ſapiens ille Solon, qui priùs lupanaria ædificauit, & meretriculas iuuentuti proſtituit. Sed & recentioribus temporibus Sixtus Pontifex Maximus Romæ nobile admodum lupanar extruxit. Imò fuit Imperator ille Heliogabalus, qui domi

ſua

suæ meretricũ cohortes aluit, amicisq; & seruis exhibuit. Iam verò etiã reginarũ cæterarumq; principũ & dominarũ nonnunquam ea cura est. atq; regũ matres, nonnunquam filiorum suorum lenæ sunt. Neque præterea optimates magistratusq; id officij abhorrent, quippe lenones olim fuerunt Corinthij, Ephesij, Abydeni, Cyprij, Babylonij, & multi alij magistratus, qui in ciuitatibus suis lupanaria cõstruunt fouentq;, nonnihil ex meretricio quæstu etiam ærario suo accumulantes emolumenti: quod quidem in Italia non rarum est, vbi etiam Romana scorta in singulas hebdomadas iulium pendent Pontifici, qui census annuus nonnunquam viginti millia ducatos excedit, adeoq; Ecclesiæ procerum id munus est, vt vnà cum Ecclesiarum proventibus etiam lenociniorũ numerent mercedem. Sic enim ego illos supputantes aliquando audiui: Habet, inquientes, ille duo beneficia, vnum curatum aureorum viginti, alterum prioratum ducatorum quadraginta, & tres putanas in burdello, quæ reddunt singulis hebdomadibus iulios viginti. Iam verò nihilominus lenones sunt Episcopi illi & Officiales, qui censum pro concubinatu à sacerdotibus quotannis extorquent, idq; tam palam, vt apud plebẽ ipsam in proverbium abierit illa eorum concubinaria exactio, siue lenocinium, quo dicunt, Habeat, vel non habeat, aureum soluet pro concubina, & habeat, si velit. Sed in regno auaritiæ nihil turpitudini adscribitur, quod lucrum pariat. Mitto tolerantiæ commentũ, quo certa pecunia Episcopis soluta, absentis mariti vxor præter adulterij, vt dicunt, offensam alteri cohabitare permittitur: quæ omnia tam manifesta sunt atque frequentia, vt nescire cogamur, Episcoporúmne impudentia, an plebis patientia hactenus fuerit ineptior, vt tandem opus fuerit Germaniæ Principibus, inter cætera nationis illius grauamina hæc quoque deferre, ex quibus quæ hîc silentio premuntur, elicere poteritis. Eiusmodi itaque patronos habet ars Lenonia, quiq; tueantur artẽ meretriciam: cui in hunc

vsque

vſque diem (proh dolor) in Chriſtiana Rep. locus eſt, & in ciuitatibus publica theatra, immunitates & ſtipendia conceſſa ſunt, vnica illa contra diuinas leges, atque ipſum Dei verbum humana ratiuncula, ſive potiùs lenonio commento militante, qua inquiunt, Vt iuuentus, egeſto illic libidinis impetu, peiora conari deſiſtat: Tolle, aiunt, è Rep. meretrices, cuncta ſtupris, inceſtis, adulteriis permiſcebuntur, nulla matrona integra remanebit, nulla vidua pudicitia incolumis perſiſtet, vix virgines ac veſtales inviolatæ ſeruabuntur. Hinc tandem impoßibile eſſe concludunt, Reip. tranquillitatem ſine meretricibus poſſe conſiſtere, ſine quibus tamen populus Iſrael olim per tot ſæcula continentißimè durauit, ſicvt præcepit illis Deus: Non erit meretrix, neque ſcortator in filiis Iſrael. Atque præterea hæc ſpurcitia olim etiam ſub religionis ſpecie Eccleſiam inſiliit, ac Nicolaitarum hæreſim propagauit, qui ob vitandam zelotypiam vxores proſtituebant, ac velvti Platonica lege, communes habendas docebant. Quicunque autē Principes, Iudices, & Magiſtratus lupanaria fouent, ſive quovis modo permittunt, etiā licet ipſi nō ſcortentur, dicetur eis à Domino, quod ait Pſalmiſta: Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas, hæc feciſti & tacui, exiſtimaſti iniquè, quòd ero tui ſimilis, ſed arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam.

De Mendicitate, Cap. LXV.

PErtinet ad Remp. atq; religionem, etiam pauperum & ægrotantium rationem habere, ne quis delinquat propter paupertatem, & furetur, aut mendicando circumiens, contagioſæ peſtis calamitate ciues inficiat, aut fame pereat in opprobrium humanitatis. Quapropter pauperum Xenodochia publico ære inſigni pietate pluribus in locis inſtituta ſunt, & priuatis diuitum eleemoſynis indies locupletata. Pu-

blicè enim mendicare, & circumire ciuitates, ab initio ſemper vbique gentium omnium legibus prohibitum fuit. Nam in vetere Lege Iudæis à Moyſe præceptum eſt, Omninò egenus & mendicus non ſit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus arctè ſtatuit Iuſtinianus Imperator, vt ſi quis laborare potens, eleemoſynis ſe immiſceat, captiuandus ſit, & in ſeruitutem redigendus. In lege autem Euangelica præcepit Chriſtus, Quod ſupereſt, dandũ pauperibus, vt nullus mendicus, neque egenus in plebe remaneat, ſed fiat æqualitas, ſicvt ſcribit Paulus Corinthiis, inquiens: Veſtra abvndantia illorum inopiam ſuppleat, vt & illorum abvndantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum, & fiat æqualitas, ſicvt ſcriptum eſt, Qui multum habuit, non abvndauit: & qui modicum, non minorauit. Et ad Epheſios ſcribens, ait: Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus, quod bonum eſt, vt habeat, vnde tribuat neceßitatem patienti. Idem & Theſſalonicenſes iubet laborare manibus, & operam dare vt abvndent, tanquam decretum illis ſtatuẽs, vt qui nolit operari, non manducet: ſecus autem agentibus communionem fidelium præcipiens ſubtrahendam, atque in Epiſtola ad Timotheum condemnat eos, qui mẽdicitatis quæſtum arbitrantur pietatem. Ipſa etiam Canonica Pontificum decreta ſolis illis pauperibus erogandas eleemoſynas decernunt, qui laborare non poſſunt: quoſcunque alios illas accipientes inter prædones, fures, latrones, & ſacrilegos connumerant. Iis itaque authoribus docemur, non tam paupertati condolendum, quàm mendicitatem ipſam deteſtandam. Artes verò quas pro explendo mendicitatis quæſtu excogitauerunt, ab omnibus execrandæ ſunt, dum malunt ante templorum fores in humanæ naturæ iniuriam, & contra diuinam legem læthale frigus, dentium ſtridores, vrentes æſtus, ingentesq; cruciatus, vt vix mortẽ ipſam excludant, ſpontaneè perpeti, quàm in Xenodochiis pauperum ſtipe contenti degere,

&

& malis suis mederi: quódque magis execrandum est, inter hæc malorum tormenta insuper blasphemi, maledici, contumeliosi, temulenti, deierantes, nonnunquã autem simulatè orantes, sacra omnia aut negligentes, aut contemnẽtes, ne Christum quidem vlla veneratione colentes, vt spectantibus non Christi martyrum præ se ferant imaginem, sed infernaliũ manium, damnatorumq; repræsentent cruciatus. Est aliud mendicantium scelestißimum genus minimè miserandum, eorum videlicet qui visco, farina, cruore, tabe, superincrustatis vulneribus, & superinductis stigmatibus sese totos vlcerosos, cancrososq; pingunt. Alij aliis confictis morbis, variis præstigiis, spectantibus se miserabiles mentiuntur. Sunt alij, qui votorum & peregrinationum prætextu provincias obambulant, laborem ex industria fugientes, otiosa paupertate ostiatim mendicantes, atque ij interim, ne cum regibus quidem vitam suam commutare velint, modò illis liberum est, quò libet & velint, vagari, quodcunque collibitum est, facere bello & pace: vbiq; tuti ab exactionibus, à publicis oneribus, à seruitutibus, à censuris ciuilibus vndique & vbique liberi, nec pro fraudibus, dolis, imposturis, furtis, iniuriis in ius vocati, & velvt diis sacri ab omnibus inoffensi: atq; tamẽ ex illorũ ordine non minima nascitur pernicies, ingentiaq; prodeunt facinora, dũ prætextu mendicitatis, ciuitatũ & provinciarum explorant secreta: fraudibus & dolis exercitati, hostiles deferũt referuntq; tabellas, ad omniũ proditionũ genera instructi. Ab iis nõnunquã incensæ vrbes, quod proximis annis ipsa Gallia, atq; vrbs Trevirensis experta est, nõnunquã ab iis corruptæ aquæ, infectæ fruges, venenata pabula, &, seminata peste, ingens hominũ strages facta est. His adnumerandæ sunt gentes illæ, quas Cynganos vocant,

Quas aliena iuuant, propriis habitare molestum.
Fastidit patrium non nisi nosse solum.

Hi enim ex regione inter Aegyptũ & Aethiopiã oriundi, de

genere Chus filij Cham, filij Noë, adhuc vſque progenitoris maledictionem luunt, per vniuerſum orbem vagantes, in triuiis tentoria erigentes latrociniis, & furtis, deceptionibus & permutationibus, atque ex chiromantica diuinatione oblectantes homines, iis fraudibus victum mendicant. Volaterranus hos Vxios eſſe putat Perſidis populos, ſecutus Scilatem, qui Conſtantinopolitanam ſcripſit hiſtoriam. Hic enim dicit Michaelem Traulum Imperatorem ex vaticinio Vxiorum adeptum fuiſſe imperium, quæ ſecta per Mœſiam atque Europam ſparſa, paßim omnibus futura prædicebat. Polydorus Aſſyrios atque Cilices affirmat. Iam verò hæc validæ mendicitatis lues, nõ inter prophanos modò & extremæ fæcis viliſſimos nebulones hoſpitatur, ſed etiam in religionem, in monachorum & ſacerdotum vſque ordinem conſcendit. Hinc illæ fratrum, monachorum, cæterorumq; quæſtuariorum ſectæ natæ ſunt: è quorum numero ſunt, qui maleficia religionis ſpecie diuorum, vt aiunt, reliquias circunferentes, aut inſidioſa ſanctitate pietatem præ ſe ferentes, cũ multis confictorum miraculorum appendicibus diuorum iras comminantes, indulgentias & diſpenſationes pollicentes, eleemoſynarum prætextu venantur diuitias: atque provincias peragrantes, ab incautis ruſticis, ac credulis mulierculis ſuperſtitioſè attonitis, ouem, agnum, hœdum, vitulum, porcum, pernas, vinum, oleum, butyrum, triticum, legumina, lac, caſeos, oua, gallinas, lanam, linum, etiã pecunias corradentes, vniuerſam regionem deprædantur, ac onuſti opimis ſpoliis domum redeunt: vbi à ſuis magno omnium applauſu accipiuntur, collaudanturq;, quòd ſimplici plebi, piiſq; mulierculis tam religioſè impoſuerunt, putantq;, per huiuſmodi mendicitatis artes, inſignesq; fraudum verſutias ſeſe Deo, atque Sanctis gratißima offerre ſacrificia, quoties ad iſtum modũ onuſti præda, magno populi diſpendio, ac Reip. detrimento, ſui famulitij ſatellites ſaginent otioſos, ipſa miſericordiæ opera, quorũ

præ-

prætextu tanta donaria illis conferuntur, penitùs posthabentes, negligentes, & contemnentes. Lusit olim istorum fabulam Apuleius in suo Asino de sacerdotibus deæ Syriæ. Accedunt istis multæ admodum ex fratrum mendicantium atq; beguardorum, vt vocant, numero, qui, postergata professionum suarum sanctimonia, quæstum cum pietate commutârunt, ac si non in aliud religionem professi sint, quàm vt sub paupertatis titulo liceat illis impudenti mendicitate quocunque pervolare, & perfricata fronte importuna hypocrisi vndique pecunias corradere, nullius quæstus pudere, ac insigni sycophantia in choro, in foro, in tēplis, in scholis, in aulis, in palatiis, in publicis & priuatis colloquiis, in confeßionibus, in disputationibus, in concionibus, è subselliis, è cathedris, è pulpitis, è suggestis, impudentiæ suæ arcibus, spargere in vulgus, indulgentiarum merces vendere, sua benefacta emetiri cæremoniis, & à mercatoribus, vsurariis, et à nobilibus prædonibus malè partorum prædam extorquere, et à craßis ciuibus & indocta plebecula superstitiosisq; aniculis emungere nummos, ac serpentis exemplo stultas mulierculas primùm allicere, & per illas sibi aditum parare ad fallendos viros: qui cùm, affectata vestium vilitate, ostentant paupertatem, & vociferando prædicant spernendam pecuniam, fugiendam ambitionem, ipsi nihil magis curant, quàm vt plurimum pecuniæ poßideant, atque ob id causæ mare & aridam circumeunt, & omnium domos & tabernas penetrant, nec sacra nisi pro mercede ministrant, eleemosynas quàm tyrannicè, tanquam tributum, postulant, omnium negotiis se miscent, compingunt matrimonia malè cohærentia, intervertunt testamenta, componunt lites, reformãt sacras virgines: sed omnia hæc nisi suo cõpendio. Hæc sunt artes fratricæ, quibus plerique illorum in tantam excreuerũt authoritatem, vt timori sint ipsis Pontificibus & monarchis, diuitiasq; plus, quàm mercatorum opes, ac Principum thesauros congesserint, & multis aureorum millibus mitras & ca-

pella mercati sint, summumq; Pontificatum ingentibus pecuniis ambierunt. Tanta potest religiosa illa mendicitas. Cumq; ingentes poßideant pecunias, plerique interim seueram paupertatem plus quàm Euangelicam perfectionem præstare ostentant, si hanc nudis digitis non contrectant, sed habeant suum Iudam, qui illorum gerat loculos, & rationes reddat, interea dicere ausi, sicut Petrus & Ioannes: Argentum & aurum non est mecum. Quod si hîc non mentirentur, & fidelis sit sermo illorum, haberent etiam ius dicendi, Surge & ambula. & cum beato patre Francisco à pecuniis pariter & vitiis nudato, imperarent creaturis, & obedirent, aquam in vinum converterent, flumina siccis pedibus transirēt, rapidos lupos mansuetos redderent, hirundinum garritum solo iussu compescerent, falconem veluti gallum excitatorem redderent, igni præciperent, & multa eius generis, quæ sanctus ille vir miracula fecit, peragerent: sed non faciunt hæc omnes, qui dicunt, Domine, Domine, & velut Stoicæ simiæ exteriùs duntaxat Christi & Francisci insignia & vestes gerunt, voluntatem autem & testamentum illorum non obseruant. Scripserunt contra istos quondam Richardus Episcopus Armachanus, & Malleolus præpositus Tigurinus, & Ioannes Episcopus Carnotensis, & plerique alij commemimerunt, quorum scripta tolerabiliora forent, si non adeò religiosam hanc mendicitatem, sed illius abusum duntaxat damnassent. Verùm de his modò satis, vt ad vlteriora progrediamur.

De Oeconomia in genere, Cap. LXVI.

SVb Reipublicæ administratione continetur etiam Oeconomia, quæ est domestica quædam Respublica, & non nisi monarchia quædam priuata: sed eius species plures sunt. Nam quædam regia, siue aulica, alia satrapica, siue castrensis: rursus alia publica, seu communitatis, siue cōventualis,

lis, siue sodalitia: alia denique priuata, seu monastica. Hæc itaque docet, quomodo vxor, filij, affines, familia, serui regendi sunt: quomodo tuenda, ampliandaq; domus, ac possessio: vnde sumptus corradendi: præterea, quidquid est astutiæ de prouentibus, moneta, portoriis, vectigalibus, decimis, vsuris, fœnoribus, monopoliis, & quidquid est comparādi lucri & vectigalis nouarum artium & inventionum: insuper quoque de sodalitiis, fœderibus, litibus & bello. quæ omnia cùm nec modū habeant, nec regulam, idcirco anomala dicuntur. Quocirca œconomia nec verè ars, neq; scientia dici potest, sed quædam ex hominum opinione, vsu, consuetudine prudentia, seu etiam astutia constans domestica disciplina, ad quam sellularia opificia & artes mechanicæ omnes referuntur, quæ in lino, lana, ligno, ferro, ære, metallisq; variis consistunt: seruiles quoque obsecundationes tonsorum, balneatorum, cauponum, & multiplices victus acquirendi, & rem priuatam amplificandi formæ, quæ nec ad præsidendi pertinēt authoritatē, nec reip. regimini vsquequaque conducunt, nihil diuinum, nihil liberale, nihil heroicum speculantes: quorum tantæ sunt, vt numerari nequeant, & hæ omnes quidem seruiles sunt. Pleræq; etiam sunt cognatis quibusdā vitiis infames, sicut aurigæ, nautæ, caupones, loquacitatis vitio infames habentur, quia fabulis gaudent, & rumores spargunt: similiter & tonsores & balneatores & pastores: nam hos Midæ fabula, et Syllæ Athenas obsidentis historia, illos verò Batti fabella infames fecerunt. Sic etiam cantores, & tibicines & citharœdi, homines mercenarij, qui in conuiuiis in aliorum oblectamentum musica instrumenta sonant, infames sunt. sed nautarum vita omnium cùm infelicißima, tum peßima, quorum habitatio instar carceris est, victus asperrimus, idem & immūdißimus, indumenta spurca, & rerū omnium incommoditas, perpetuum exiliū, semper vagi, profugi, nescij quietis: semper ventorum rabie, incertis vndis iactati, æstus, frigoris, imbrium, fulgurū,

famis, sitis, squaloris semper obnoxij. Accedunt ad hæc Scyllæ, Charybdes, Syrtes, Symplegades, tot infesta maris pericula: præterea tẽpestates, quibus nihil est tristius & horribilius, & cum his omnibus pluribusq; aliis malis continuum vitæ discrimen: cumq; nautæ hominum omnium sint infelicißimi, sunt simul omnium mortalium scelestißimi. Sed inter tam multas mechanicas artes mercatura, agricultura, militia, medicina, causidica, potiores partes tenent: de quibus inferiùs per ordinem dicemus. Sed priùs generalia œconomiæ fundamenta discutiamus.

De Oeconomia priuata, Cap. LXVII.

PRiuatæ œconomiæ vis tota in coniugio est: vnde Metellus Numidicus censor, cùm populum Romanum ad matrimonia capessenda adhortatur: Si sine vxore possemus, Quirites, esse, inquit, omnes ea molestia careremus: sed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis satis commodè, nec sine illis vllo modo viui poßit, saluti perpetuæ potius, quàm breui voluptati consulendum est: hæc ita narrat Aulus Gellius. Neque enim sine vxore vlla domus, aut res domestica stare & durare potest: nam sine vxore nec extendi progenies, nec vocari hæres, nec appellari hæreditas, nec esse propinqui, nec familia, nec paterfamiliâs dici potest. Qui vxorẽ non habet, domum non habet, quia domum non figit: & si habet, moratur in ea, vt peregrinus in diversorio. Qui vxorem non habet, etiamsi locupletißimus sit, nihil ferè habet, quod suum sit, quia non habet cui poßit relinquere, nec cui confidere: omnia sua patent insidiis, furantur illum serui, defraudant socij, contemnunt vicini, negligunt amici, insidiantur propinqui: filij, si quos habet extra coniugium, sunt sibi ignominiæ, neque nomen familiæ, neq; auorum imagines, neq; opes suas vetantibus legibus illis relinquere potest: ipsiusq; simul ab omni-

omnibus publicis muneribus, & honoribus legislatorum omnium consensu propulsus est. Neque enim dignus est regere ciuitatem, qui domũ regere non didicit: nec gubernare rempublicam, qui rem priuatam & familiarem nunquam cognouit, quæ est illius verißimum exemplar & imago. Nouerant hoc Græci, qui, cùm Philippus Macedo dißidentes eos pacare studeret, & Leontinus Gorgias de Græcorum concordia librum recitasset in Olympia, vtrunq; respuentes irriserunt, quòd alios concordare studerent, qui domi suæ nullam concordiam stabilire possent. Erant enim Philippo domi dißidentes filius & vxor, Gorgiæ autem vxor & ancilla: quorum ergo præsumpta prudentia & authoritas domesticas rixas sedare nõ poterat, nec illos exteriores discordias sapienter posse componere putabant. Qui igitur ciuitati & reipublicæ præficitur, nisi seipsum & domũ suam, remq; priuatã regere sciat: is planè inauspicatò præficitur. Deniq; hic vnicus vitæ status est, in quo homo in diligenda vxore, educandis liberis & regenda familia, tuendis rebus, gubernãdo domicilio, propaganda progenie, vitam omnium ducere potest felicißimã: in qua si quid cadat oneris & laboris: (cadunt autem permulta, neq; verò vita vlla sua cruce caret) certè hoc vnicum illud onus leue, & suaue iugum est, & quod in coniugio est, si modò tales sint coniuges, quos non auaritia, non fastus, non dolus, non fraus, non insana libido, sed Deus ipse coniunxerit, vt relinquat homo patrem & matrem & filios & fratres & affines, & adhæreat vxori suæ, cuius amor omnium aliorum dilectionem superare debet. Sic Hector videns excidendum Ilium, non parentum, non fratrum, non sui ipsius solicitudine angitur, quantum charæ coniugis. Sic enim apud Homerum:

Haud equidem dubito, quin cóncidet Ilion ingens,
Et Priamus, Priamiq; ruet plebs armipotentis.
Sed mihi nec populi, nec charæ cura parentis,
Nec priami regis tantum præcordia rodit,

Nec germanorum, quamvis multiq; probiq;
Ense sub hostili vitas in puluere ponent,
Quàm me cura tui coniunx charissima vexat.

Fateor peruersas nuptias multas comitari angustias & mala multa, cuiusmodi quondam recensuit Socrates perpetuam solicitudinem, excruciantem zelotypiam, contextum querelarum, exprobrationem dotis, graue affinium supercilium, alieni matrimonij subcensuras, varios sumptus, incertos liberorum eventus, nonnunquam orbitates, interitum generis, hæres alienus, & dolores innumeri: adde nullam vxoris electionem, sed qualiscunque evenerit, habenda: si iucunda, si stulta, si perversis moribus, si superba, si sordida, si deformis, si impudica, quodcunque vitij est, post nuptias discitur, vix, aut nunquam emendatur. Sunt perversarum nuptiarum non modica exempla. Marcus Cato Censorius, ætate sua Romanæ Reipublicæ facilè princeps, & qui bello & pace parem vix habebat, cùm iam senex Salomoni cuiusdam viri inopis & obscuri filiam adolescentulam duxisset vxorem, illa sese contumaciter gerente, domi suæ omni authoritate carebat. Tiberius cùm Iuliam Augusti filiam manifestis adulteriis infamem haberet vxorem, eamq; nec castigare, nec deferre, nec repudiare, nec retinere auderet, Rhodum secedere, non sine famæ ignominia, vitæq; periculo coactus est. M. Antonius Philosophus, Antonij Pij filia Faustina in vxorem accepta, adulteram illam, ne de dote & imperio in certamen veniret, retinere coactus est. Verùm omnia hæc incommoda nõ tam vxorum, quàm maritorum culpa pro veniunt. nullis enim nisi malis maritis vxor contingere solet improba. De iis ita philosophatus est Varro apud Gellium, inquiens: Vxoris vitium aut tollendum, aut ferendum est. qui enim tollit, hanc sibi commodiorem præstat: qui fert, ipse sese meliorem reddit. de iis in declamatione nostra de Sacramento matrimonij latiùs locuti sumus. Iam verò & filiorum educatio non omnibus rectè cedit,

dit, quorum plurimi malè audientes, vel rebelles parentibus, alij eiſdem etiam infeſti, alij inſani, & vecordes contingunt, & alij hebetes & craßi, alij per vitiorum omnium præcipitia vitam agunt, patrimonia luxu, libidine & alea euertunt, alij parricidæ, quales Alcmæon & Oreſtes, & P. Malleoles, qui matrem occiderunt. Ipſe etiam Artaxerxes Mnemon ſuſceptis centum & quindecim liberis, magnam eorum partem illi inſidias parantem de medio ſuſtulit. Quocirca non neſcire Euripides ait, & noſter Bernardus aſſumpſit, bonum eſſe incognitum carere liberis. Ipſe etiam Auguſtus, feliciſsimus Imperator, propter filiam & neptem ſæpè Homericum verſiculum exclamare coactus eſt:

Coniuge non ducta, natis vtinam caruiſſem.

De ſeruis etiam ait Euripides: Domi nullus maior inimicus, neque peior, neque invtilior ſeruo. Et Democritus inquit: Seruus neceſſaria poſſeßio, non autem dulcis. Et Petrarcha alicubi ſcripſit: Sciebam me cum canibus viuere, verùm venatorem eſſe, niſi admonitus, neſciebam. Serui vocantur canes, ſunt mordaces, ſunt guloſi, ſunt latratores. Plautus in Pſeudolo naturas eorum iis verbis exprimit: Plagigera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem venit, vt rectè faciant: at cùm eſt occaſio data, tene, clepe, rape, hoc eſt eorum opus, vt malis lupos apud oues relinquere, quàm hos domi cuſtodes. Et Lucianus in Palinuro ait: Seruorum in dominos ſemper prompta maledicta, furta, impoſitiones, fuga, arrogantia, negligentia, temulentia, edacitas, ſomnolentia, tarditas, ignauia. Hinc iactatum illud proverbium, Totidem domi hoſtes habemus, quot ſeruos. Sed nos illos ſæpè non tam habemus hoſtes, quàm facimus, cùm in illos ſuperbi, auari, contumelioſi, & crudeles ſumus, & domi induimus animos tyrannorum, & non quantum decet, ſed quantum lubet, exercere volumus in ſeruos. De iis ita loquitur Strophilus ſeruus apud Plautum in Aulularia:

Iniquè domini seruis vtuntur suis.
Et serui iniquè dominis nunc parent suis.
Sic fit neutrobi, quod fieri iustum foret.
Penum, popinas, cellas promptuarias
Occludunt mille clauibus parci senes,
Quæ vix legitimis concedi natis volunt.
Serui furaces, versipelles, callidi,
Occlusa sibi mille clauibus reserant,
Furtimq́; raptant, consumunt, liguriunt,
Centena nunquam furta dicturi cruce.
Sic seruitutem vlciscuntur serui mali
Risu, iocisq́;. Sic ergo concludo, quòd
Seruos fideles liberalitas facit.

Multæ respublicæ olim à seruis ingentia mala perpessæ sunt: testantur id seruilia bella à multis Historicis descripta, sed Volsinensium vrbs opulenta diuitiis, ornata moribus & legibus, olim seruorum insolentiæ miserabile spectaculum præbuit, quæ vbi cum seruis laxis frenis familiariùs egisset, nonnunquam etiam consiliis admisisset, tandem senatorum admodum pauci ordinem intrare ausi, mox vniuersam remp. occupauerunt, testamenta ad arbitrium suum scribi iusserunt, conuiuia cœtúsque ingenuorum fieri vetabant, ducebant filios dominorum, postremò lege sanxerunt, vt stupra sua in viduis pariter atque innuptis impunita essent, ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cuius castitatem non antè aliquis de numero ipsorum delibasset. Sic opulentissima vrbs, & quæ caput Cariæ habebatur, ob nimiam in seruos indulgentiam clementiamq́; in profundum iniuriarum & turpidinis décidit. Sublata enim seruorum disciplina, (vt inquit Aristoteles in Politicis orationibus) domini in insidias veniunt, sicvt Hilotæ in Lacedæmonios, & Præneste in Thessalos fecerunt.

DE

De Oeconomia regia, siue aulica, Cap. LXVIII.

SVperest, vt regiam œconomiam, hoc est aulicam, breuiter explicemus. Est igitur revera aula nil aliud, quàm collegium gigantum, hoc est, nobilium famosorumq; nebulonum conventus, theatrumq; peßimorum satellitum, morum corruptißimorum schola, & execrabilium scelerum asylum, vbi superbia, fastus, tumor, rapacitas, libido, luxus, liuor, ira, crapula, violentia, impietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, crudelitas, & quæcunque vspiam sunt vitia, moresq; corruptißimi habitant, imperant atque regnant: vbi stupra, raptus, adulteria, fornicationes principũ & nobilium ludi sunt, vbi etiam principum regumq; matres nonnunquam filiorum lenæ sunt: ibi scelerum omnium procellæ, virtutumq; omnium inenarrabile naufragium: probus quisque illic opprimitur, peßimus quisq; provehitur, simplices irridentur, iusti persequuntur, audaces & impudentes erigun tur: soli illic prosperantur adulatores, susurrones, detractores, renunciatores, calumniatores, sycophantæ, pseudoli, famicidæ, supplantatores, inventores malorum, cæteriq; tempestatũ populi, quibus perversißima quæq; facinora in professo sunt: quorum vita omnis turpißima, quicquid vspiam est teterrimarum belluarum perversitatis, tota hæc & omnis in aulicum gregem, quasi in vnum corpus, confluxisse videtur. Illic ferocitas leonis, sæuitia tigridis, truculentia vrsi, temeritas apri, superbia equi, rapacitas lupi, obstinatio vituli, fraudulentia vulpis, versutia chamæleontis, varietas pardi, mordacitas canis, desperatio elephantis, vindicta cameli, timiditas leporis, petulantia hirci, immunditia suis, fatuitas pecudis, stoliditas asini, scurrilitas simiæ: ibi furentes Centauri, ibi perniciosæ Chimeræ, ibi insanientes Satyri, ibi fœdæ Har pyiæ, ibi improbæ Syrenes, Scyllæq; biformes: ibi horridi

ſtruthiones, ibi voraces griphi auidiq́; dracones, & quicquid fatalium monſtrorum, infelicisq́; portenti vſpiam ſtupet coacta natura, illic habitat atque viſitur: ibi omne virtutum genus ſuos patitur carnifices atque tyrannos: in ſumma aut nequitiæ, malitiæ, impietati inſiſtendum, aut aula cedendum. Non impunè licet, niſi cum ſatis: exeat aula, qui vult eſſe pius. Nullum ciuitatibus exitialius malum contingere poteſt, quàm potentis aula. Hæc vbi mouetur, tanquam Cometes malorum omnium prænuncia, ac veluti contagioſiſſima peſtis, quocunque applicat, pernicioſiſsimam cladem ſecum fert, vndecunque migrat, inſanabilia, veluti eorum, quos rabidus canis momorderit, relinquit veneni ſui veſtigia. Comitatur illam perpetua rerum caritas, dum quiſque ex ea lucrum captare nititur, ex aucto rerum precio, quod nonnunquam poſtea remitti poteſt magno detrimento: comitatur & luxus cibariorum, quo introductis peregrinis epulis populus ipſe patrios cibos faſtidire incipit, paßimq́; popinæ & gulæ indulgens, res ſuas turpiter abſumit: comitatur & faſtus, quem dum ciues, mulieresq́; imitari conantur, & ſingulæ domus diſpoſitionis ſuæ formulam, habitúmque inde mutuantur, omnia ſua in veſtes & pompam profundunt. Sequitur corruptio morum, introductis peßimis vitiis, pernicioſißimum malum. Iam verò recedens è ciuitate aula, heu quã fœdam caudam poſt ſe relinquit? hi adulteras comperiunt vxores, illi ſtupratas & vel abductas in ſcorta filias: alij ſupplantatos filios, alij corruptos ſeruos, & ancillas. Quid multa? fit luctus ingens, totáque ciuitatis facies immutata, facta eſt ſicut facies meretricis. Scio ego famoſam Galliarum vrbem ea cauſa ſic perverſam, vt vix aliqua ibi matrona pudica ſit, vix filiæ nubant virgines: quin & Palatinum ſcortum fuiſſe, ſummi honoris eſt, & ſeniores matronæ iuniorum lenæ ſunt, eáque turpitudo ſic invaluit, vt nullus verecundiæ locus ſit,

vix maritis ipsis vxorum meretricatus curæ est, modò (vt ait Abraham ad Saram) benè sit illis propter illas, viuantq; ob gratiam illarum.

De nobilibus aulicis, Cap. LXIX.

AVlicus populus duplex est. Priores partes tenēt satrapæ: nobiles, inquam, illi Thrasones, qui fastu, luxu, & pompa insaniunt, induti purpura & bysso & opere plumario, vestibus deauratis, & circundatis varietate, quibus

Scorta placent, fracti curuiq; è corpore gressus,
Et laxi crines, & tot noua nomina vestis.

Hi vires omnes in Venerem frangunt, tum illorum ingeniosa gula est & gustus, per omnia cultum quærunt, epulantur splendidè, dant & accipiūt conviuia. Inter hos laudi plerūq; ducitur, si illustri cōviuio sic sua prodigant semel, vt trimestri toto impudenter mēsas circumeāt alienas. Ad istos vndiq; cōfluunt citharœdi, tibicines, et omne genus musicorum, mimi, histriones, parasitæ, meretrices, lenones, saltatores, venatores, & huiusmodi prodigia hominū: alunturq; canes, equi, lupicernarij, accipitres, cæteræq; armatæ aues, simiæ, psittaci, & si qua mōstra sunt, ac naturæ probra, vrsi, leones, leopardi, tigrides. Colloquia eorū meræ nugæ, et otiosæ fabulæ: obtrectāt, deferūt, effutiūt, mentiūtur, ac vera falsis cōmiscēt. Hi de canib. de venationib. de syluæ ambitu, de ambage lustrorum, de venationum eventibus multa fabulantur: illi de equis, de militia, & fortiter ab se factis multa mentiuntur. Si adest qui invideat æmulus, aliorum sermones obstrependo discutiat, alias inserendo nugas, & quæ sibi putet laudem gignere, sua insolenter narrabit facinora: hunc alius sæpè de mendacio convincit, & variis scommatibus explodit. vnde totum tunc conviuij colloquium frequenter in iram & contumeliā desinit, & veluti in Centaurorū cōviuiis Bacchi munera

nera non cessant, donec eliciant sanguinem. Ita & in istorum aulicorum conviuiis sæpè hospites redeunt cum cicatricibus, ac si hoc edicto invitati videantur:

Quod superest, læti benè gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

Proinde verò summa istorum disciplina est obseruare tempora principum, ne quid intempestiuè illis ingerant, eaq; non ab astris, à cælis, ab ephemeridibus captãt, sed à vino, à prandio, à conviuio, à venatione, ab accubitu, dum exhilaratus est princeps, & voluptatis alicuius compos, & quos alios molles aditus & tempora norunt: tunc nouitatum rumusculos primùm aspergunt, quibus Principis aures titillant, deinde paulatim ad ea, quæ cupiunt, procedunt, inscriptum à natura sua habentes Aristotelis ad Calisthenem discipulum consilium, hortantis, vt cum Rege aut nunquam, aut iucundißimè loqueretur, quo scilicet apud regias aures vel silentio tutior, vel sermone esset acceptior. Quòd si tunc cuivis illorum Princeps, aut Rex arriserit, & ad id quod loquitur, annuat, si gratum quid quod dixerit, aut fecerit, si illi quid crediderit, si illum confabulatorem secum secretò abduxerit, atq; aliis non ita, profectò magnus tunc erit ille in oculis hominum, iamq; omnia audebit, mordebit omnes, ridebit omnes, flocci pendet omnes, detrahet clanculum, reprehendet palàm, loquetur grandia, nihil non audebit quo metuant eum omnes, conculcabit inferiores, contemnet pares, superiores dedignabitur, honorem & adorationem exiget etiam per contumeliam, totus tumet & effertur, & potentiam adfectat,

Libertas scelerum est virtus, & summa potestas.

Quisquis illi non arridet, non applaudit, etiam cùm malè fecerit, illicò reus est: nam aut fortunæ eius invidere, aut officio eius non deferre iudicabitur, neque ij tunc solùm paribus inferioribusq; infesti sunt, sed & principibus ipsis suis sæpè pernicioßißimi, quibus seueritatis, prudentiæ, correptionis, & con-

& consiliorum imagine perditißimè adulantur, & in nefanda scelera sæpißimè impellunt: quemadmodum apud Lucanum Curio instigat Cæsarem:

Quid tam lenta tuas tenuit potentia vires,
Conquerimur, deerátne tibi fiducia nostri?
Dum manet hic calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiére togam, regnumq; senatus?

Similes Alexander Magnus habuit instigatores, qui illum suapte natura insanientem magis magisq; in bella & cædes incenderent. Tales habuit & Roboam Salomonis filius consultores: tales habent & nostri sæculi principes, qui morem gerentes illorum cupiditatibus, illis ad omne scelus parent, hortanturq;, aut sic dissuadent, vt fortiùs impellant, dum rationes suas tam futiles & infirmas opponunt, vt sic se convictos paßi, credulorum principum confirment errorem, vtrobique sic decipientes, vt non poßint argui, sed de proditionis perfidia insuper gratiam mereantur. Tales hodie habet Gallorum rex Franciscus, ad mala consilia nimiùm promptos, qui illum contra Cæsarem in omnem perfidiam ac tyrannidem libenter impellerent, atq; ij interim optimi habentur atque fideles. Hæc de nobilibus aulicis hactenus, quorum qui vnum offenderit, omnium cæterorum reus est.

De Plebeis aulicis, Cap. LXX.

Svnt adhuc quidam plebei aulici, homines improbi animi, qui nulli in vita præesse sciũt, sed ipsi subiectione continua gaudent: ij circumeunt nobilium domos, illisq; parasitantur, mensis viuentes alienis,

Et bona summa putant aliena viuere quadra.

Omnibus idcircò obsequuntur, omnibus adulantur, omnibus parasitãtur, & omnibus omnia fieri studẽt, plures, quàm

Proteus

Proteus, species mentientes, atque in plures formas sese vertentes, quò potentiorum fauorem sibi concilient, cõuiuarum sermones explorare student, vt habeãt quod renuncient: dissidentium autem secretos rumusculos vulpina astutia inquirunt, eosdemq; nunc ad amicos, nunc ad inimicos perferunt, vtrisq; se gratos præbentes, dum sunt vtrisq; perfidi, eóq; magis proditionibus idonei, quò ob imaginem simplicitatis minus habeantur suspecti. Quumq; nullum facinus sceleratius habeatur, quàm proditio, nullum tamen ad diuitias & dignitates in aula comparandas vtilius ac compendiosius, ipsisq; aulicis, etiam regibus, acceptum gratúmque magis: adhærent itaque nobilium liminibus, &c. Scire volunt secreta domus, atq; inde timeri. Quòd si semel fuerĩt turpitudinis aut proditionis alicuius conscij, iam euaserunt, iam caput extulerunt. Nam charus erit Verri, qui Verrem tempore quouis,
Accusare potest.

Iam familiaritas, imò necessitudo quædam nobiliorum contracta est, qua freti, ad ea quæ desiderant, facilè accedunt. Primum itaq; quærunt, vt in matricula aulicorũ inscribãtur, idq; illis vel sine stipendio satis est: siquidem sola inscriptio, etiam absq; salario quæstuosa est, & suam prædam habet. deinde potentes quoscunq; captare non diffidunt, quos tunc sollicitant blanditiis, instant obsequiis, & se muneribus ingerũt ratione consortij, aut alia quavis arte, & quæcunq; ab aliis aut periculorum metu, aut laborũ intolerantia, aut lucri penuria relinquuntur, isti auidissimè quærunt, vigilant dies & noctes, peregrinantur, & susceptas ferunt referuntq; legationes & literas, labores immensos aggrediuntur, & perferũt, & audent quid breuibus Gyaris & carcere dignum, donec iis meritis aut scriniis præficiantur, aut consignandi suscipiãt officium, aut ærarij custodiam obtineant, aut census varia ratiocinatione illis committantur: iamq; egressi laborum angustias, nullum obsequium eorum amplius gratuitum est, sed omnia deinceps

inceps ad precia venalia habent: & cum nouo honore mutatis moribus omnium, quæ retrò ſunt obliti, in anteriora tendentes, priora ſua contemnunt, vlteriora concupiſcunt, auaritiáq; contracti ad prædam ſtrepitumq; lucri omnia vertũt, fide parci, verborum prodigi, blandi, pariter & inſidioſi, ſermone obſcuri, & oraculorum inſtar ambigui, quidquid vident, quidquid audiunt, quidquid agitur, coniectant omnia in peiorem partem: ſibi ſoli fidunt, ſe ſolos amant, ſibi ſoli ſapiunt, nullius fidei, aut amicitiæ credunt, ſodalitatem nullam niſi lucri cauſa colunt, commodum proprium omnibus præferunt: amicos, hoſpites, propinquos, ſocios, quicunq; lucrum non adferunt, tanquam ſteriles arbores deſpiciunt: priſtinos ſodales, ſi quis eorum occurrat, prætereunt, quaſi ne norint quidem. Si quis illorum implorat opem, hunc verbis & promiſsis abundè paſcunt, plusq; promittunt, quàm præſtant: ſi nihil attulerit, auxilio deſtituunt, & vel cauſa ſpoliant. Gratiam omnem venalem habent, virtutem omnem contemnunt, aliorumq; laudes diuerſis ſententiis frangunt, & poſt terga artificioſè cuilibet detrahunt, ipſi neminem ſine exceptione laudant. quemadmodum orator ille, Iulium fortunatum, aiebat, fateor virum fortem, & quem conſtat ſtrenuè egiſſe quamplurima: quo tamen pacto iudicium repetundarum apud iudices iuſtos euaſerit, mirarer quidem, ſi vis eloquij eius mihi eſſet incognita. Et alius:

Felix & nato, felix & coniuge Proteus,
Et cui, ſi demas iugulati crimina Phoci,
Omnia contigerant.

Præterea aulicis muneribus vulturũ inſtar ſemper inhiãt, vndecunq; venantur prædam, eamq; quibus poſſunt, veluti Phineo obſoniũ, vel ipſis è faucibus, Harpyiarũ inſtar, præripiunt. Ac multorũ calamitatib. gaudẽt, nullius malo cõpatiuntur, nulli promiſſa ſe debere putant niſi pro ſua libidine, nulli gratiã referunt, ſed oẽs pariter aut beneficio indignos iudi-

cant, aut negligentia prætereunt, nonnullos odio compensant. Sed in odio gratiam fingunt, & dißimulant iram: præter principem, aut regem, nullum alium obſeruant, aut verentur: ſed ne hos quidem, niſi aut metu, aut pro compendio: çumq; iam ad canos vſq; in proditionibus, in fraudibus, in ærumnis & laboribus verſati, anxiis his ſordibus ingentes opes ſublimesq; honores corripuerunt, tunc fasq; nefasq; confundunt, vt filios non tam honoris, quàm rapinæ ſimul & iniquitatis relinquant hæredes.

Sic ſerpente ciconia pullos
Nutrit, & inventa per devia rura lacerta,
Illi eadem ſumptis quærunt animalia pennis.
Sic leporem aut capream famulæ Iouis, & generoſæ
In ſaltu venantur aues, tunc præda cubili
Ponitur: inde autem, cùm ſe matura leuabit
Progenies, ſtimulante fame feſtinat ad illam,
Quam primùm rupto prædam guſtauerit ouo.

Atque hæc ſunt plebeiorum aulicorum artes, quibus multi ex infima hominum fece ad amplißima munera, quæſturas, dignitatesq; conſcendunt, proximamq; apud principes & reges ſuos authoritatem adepti, diuitias principibus pares conflant, regiáque extruunt palatia, dum interim nobiliores illi aulici ſua omnia in ſcorta, in aleas, in venationes, in equitia, in conviuia, in pompas, in veſtes, in faſtum profundunt, terras, caſtra, poſſeßiones, patrimonia decoquentes, quæ tunc plebei iſti emunt, in nobilium locum his ſuis ſceleſtißimis artibus ſuccedentes.

De mulieribus aulicis, Cap. LXXI.

HAbent & aulicæ mulieres ſua vitia. Omninò enim non paucas videmus corporis dotibus, & formæ elegantia ſpectandas, ſcitulas & nitidas & venuſtas, inſuper veſtimentis

mentis purpureis & aureis, & gemmeis monilibus exornatas: sed non omnibus est cernere, quàm turpißima mõstra sub formosis illis pellibus sæpè latitent. Hinc aptißimè Lucianus illas Aegyptiis templis comparat. Illic enim ipsum delubrum forinsecus pulcherrimum est, simulatq; maximum, sumptuosis lapidibus extructum atque compositum: cæterùm si intus Deum requisiueris, aut simiam invenies, aut cinonimum, aut hircum, aut felem. Ita est de illis aulicis puellis atque dominabus, quæ à prima ætate, à teneris annis in molli ocio, saltationibus, & omni luxu enutritæ, peßimisq; disciplinis ex aulicis illis amorum libris, prauißimisq; luxus, libidinum, adulteriorum, fornicationum, lenociniorum historiis, comœdiis, nouellis, facetiis, cantilenis imbutæ, veluti ex nutrice pernitiosißimos mores suxerunt, leuitatem, insolentiam, arrogantiam, morositatem, impudentiam, obscœnitatem, contentionẽ, contradictionem, pertinaciam, vltionem, astum, vafriciem, petulantiam, loquacitatem, procacitatem, & turpem concupiscentiã: habent linguas, quibus silentium pœna est: habent labia ad omnem loquacitatem armata, quibus sermones producunt otiosißimos ineptißimosq;, & non rarò iis, qui audire coguntur, molestos. Quid enim illas in tam multas horas inter se loqui putabimus, nisi stulta & ociosa? putà quomodo componenda coma, quomodo pectenda, quomodo tingendi capilli, quomodo fricanda facies, qualiter complicanda vestis, qua pompa incedendum, assurgendum, decumbendum: quibus quo vestitu fas sit incedere, quæ quibus loco cedere debeant, quot inclinationibus salutare, quæ ad quorum oscula venire fas aut nefas sit, quæ asino, quæ equo, quæ sella, quæ curru, quæ lectica vehi debeant: quæ aurum, quæ gemmas, quæ corallia, quæ torques, quæ inaures, quæ armillas, quæ annulos, quæ monilia ferre poßint, cæteraq; Semiramidarum legum nugamenta. Nec desunt seniores matronæ, quæ narrẽt, à quot procis olim adamatæ, quibus muneribus dignatæ, quibus

blanditiis ambitæ: hæc de eo loquitur, quem amat: altera ægrè silet de illo, quem odit, & quævis putat se cum aliarũ admiratione dicere, nonnunquam intempestiuis dicteriis, aut impudentißimis mendaciis sermonem infulciunt. Nec desunt inter illas intentißima odia, & acerrima iurgia, calumniæ, detractiones, sycophantiæ, & quæcunq; sunt malæ linguæ vitia: habent ocellos, habent vultus, habẽt visus plena illecebris, habent nutus, habent gestus plenos lasciuia, habent astus, habẽt verba, quibus decipiendos procos sollicitãt & munuscula extorquent: si illis annulus est, si gemma, si monile, si catenula, quidquid est, subtrahunt blanditiis, aut extorquent precibus, redduntq; pro illis basia, suauia, oscula, amplexus, contactus, confabulationes, quæ illis publica merx & aulici amoris alimenta sunt. Pudet referre, quæ secreta intra cubile probra sæpè gerantur, consecrato Hymenæo naturæ contumelia, quæ cùm vestem induerunt, omnia contexisse & occuluisse existimant. Tales itaq; qua fide & integritate postea erga maritos putabimus futuras vxores? O quanto dolore afficiunt bonos coniuges, dum genus, dum dotem, dum formã, dum aliena matrimonia illis continuò obiiciunt, & iurgiis ac cõtumeliis obtundunt viros, conqueruntur semper, dum domesticam & frugalem mensam spernunt, & aulicum luxum viris exprobrãt, ac deliciis & pompa assuetæ, ornamentorũ ambitione exhauriunt illorum opes, labefactant domos, nonnunquã ad turpes & malos quæstus miseros maritos impellunt, quibus dies noctesq; insidiantur mille fraudibus, simulatione, proditione, hypocrisi. Taceo externos amores, occulta adulteria, supposititios partus & alieno semine conceptas proles: quòd si semel ad odium vertantur, zelotypiam parabunt, aut venena. Familiares enim (vt ait Hieronymus contra Iouinianum) malarum fœminarũ artes sunt doli, fraudes, veneficia, mala medicamẽta, & magicæ vanitates. Sic Liuia virum suum interfecit, quẽ nimis odit. Lucilia suũ peremit. zelotypia illa sponte miscuit

aconitum, hæc improba furorem pro amoris poculo propinanit. Adeò tutius est, quod ait Ecclesiasticus, commorari leoni & draconi, quàm cum muliere nequam. Quisquis morigeram cupit habere vxorem, ne ducat talem aulicam. Quæcũq; mulier velit probum habere maritum, ne nubat aulico. Sed iam nimiùm progressus est cum lingua sermo: dixi tamen, & iam non dixisse non possum. Cæterùm autem ponam manum meam super os meum, & iis alia non addam: quin de aula modò egredientes, reliquas œconomiæ partes, & quas diximus, mechanicarum potiores disciplinas, mercaturam, agriculturam, militiam, & reliquas examinemus.

De Mercatura, Cap. LXXII.

MErcatura ipsa quidem latentium lucrorum astutißima indagatrix, manifestæ prædæ auidißima vorago, nunquam habendi fructu felix, semper autem quærendi cupiditate miserrima: hanc tamen non modico reip. auxilio esse, & ad externorum regum, populorumq; amicitias contrahendas accommodam, atq; etiam priuatæ hominum vitæ perutilem ac quodammodo necessariam pleriq; arbitrati sunt: quin & Plinius illam victus causa inventã putat. Quocirca etiam multi illustres simul ac sapientes viri hanc exercere non sunt aspernati: cuiusmodi, teste Plutarcho, fuere Thales, Solon, Hippocrates. Verùm sicuti quascunq; scientias & artes alias propter voluptatem admittimus, alias propter laborem æstimamus, alias propter virtutem honestatémque sectamur, alias propter veritatem iustitiámque veneramur: non tamen omnes illæ, quamvis necessariæ, lucrosæ, iucundæ, laboriosæ, idcirco statim honestæ, laudabilésque ac iustæ sunt. Sic & mercatorum, institorum, fœneratorum, trapezitarum, colybistarum exercitia necessaria, vtilia & laboriosa sunt, tamẽ illiberales, sordidi & improbi quæstus vocãtur: quia illorum

operosæ fraudes, non artes venduntur emunturq́; : quod quidem, vt ait Cicero, non apti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non boni viri, sed versuti, obscuri, astuti, fallacis, & calli di officium est. Mercatores enim omnes & institores hic emunt, vt alibi cariùs & supra sortem vendant, atque ille melior, qui lucratur magis, quibus passim peculiare est mentiri, peierare, fraudare & imponere, nec vlla illis lucrandi ratio turpis: quin & legibus id sibi licere dicunt, decipere secū contrahentes ad dimidium iusti precij. Nec dubiū esse potest, cùm omnis eorum vita ad quæstum, ad lucrū, ad diuitias adornata sit, illos earundem occasione turpia plurima & dignas supplicio fraudes committere. Nulli enim sine fraude ditescunt, &, vt ait Augustinus, lucrum habere non poterit, nisi fraudē fecerit. Et pleniùs æquo laudat venales, quas vult extrudere merces. Et alius poeta canit:

Periurata suo postponit numina lucro
Mercator, Stygiis non nisi dignus aquis.

Hinc emit ille, vendit alter, hic portat, ille asportat, hic creditor, ille debitor, hic soluit, ille recipit, alter rationes scribit, omnes autem peierant, fraudant, fallunt, nec animæ, nec corporis, nec fortunæ vllum periculum excludunt, modò lucrum sperant, nec cognationes, nec affinitates, nec amicitias vlla fide, nisi sola vtilitate, colunt, sicq́; omnes per omnem ætatem post lucrum, post diuitias currunt, ac si alibi laborū requies vitæq́; solatium nequeat inveniri:

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

At verò cuiusmodi fraudes committant mercatores in lana, in lino, in serico, in panno, in purpura, in gemmis, in aromatibus, in cera, in oleo, in vino, in frumento, in equis, in animalibus, denique in omnium mercium genere, nemo est qui nesciat, qui non videat, qui non palpitet, nisi qui fortè illorum damna non senserit. Atque hæc minora mala sunt:

longè

longè his maiora superſunt. Ipſi ſunt, qui invectis damnoſis mercibus, & quæ ob raritatem vel delicias à mulieribus & pueris appetuntur, quæ ad nullam vitæ faciunt neceßitatem, ſed duntaxat ad luxum, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad mollitiem, ad voluptatem, ab ipſis vſque terræ finibus, veluti laqueos importantes. Prouincias ac regna quotannis immenſa ſpoliant pecunia, corrumpunt bonos mores introductis peregrinis vitiis: ac ſublato patrio ritu, ſemper nouis & externis rebus ſtudentes, eam perditißimis implicant conſuetudinibus. Ipſi ſunt, qui initis ſodalitiis contra ius, fas, & leges monopolia exercent, omnia tentantes, excogitantes, explorantes, quibus multitudinis opes ad ſe contrahant, dum collectis pecuniis alios vincunt, alios præveniunt, alios exaucto rerum precio deterrent, ac ſoli emunt omnia, quæ deinceps pro ſuo libito ſoli vendunt quàm maximi. Ipſi non rarò ingenti ære alieno conſarcinato, conſtituto alibi domicilio, inde verò proſtituta fide, verſo ſolo profugi, & ſerò aut nunquam redeuntes, creditores fraudant, & ad deſperationem ac laqueum adigunt. Ipſi ſunt, qui chirographis & obiurgationibus implicant & explicant ciues, debitorúmque radices adeò profundas, laborioſas, funebres & inevitabiles plantantes, vt evelli nequeant: ſed in gyrum pullulantes, & ex debitis debita germinantes, ciuitates ſuffocant & evertunt, ipſi interim fœnori & vſuris inceſſanter dediti, totius plebis ſubſtantiam devorant, ipſi nonnunquam numiſmata præcidunt, ſemper autem monetæ valorem, vtcunque ſuo lucro conducere viſum eſt, nunc intendunt, nunc demittunt, non abſque totius reip. detrimento. Ipſi explorata principum ſecreta, ciuitatúmque conſilia, & patrios rumores hoſtibus renunciant: nonnunquam etiam pacta mercede principum vitæ inſidiantur, ac nihil non pecuniæ ſtudio attentantes, facientes, patientes, & venale habentes. Omne eorum inſtitutum non niſi mendacia, fuci, ſermonum nebu-

læ, explorationes, insidiæ, fraudes, deceptionesq; manifestæ. Hinc Carthaginenses mercatoribus distincta statuerunt diuersoria, nec ea illis cum ciuibus volebant esse communia: cæterùm patebat illis in forum via, ad naualia autem & secretiora vrbis loca ne aspectus quidem concedebatur. Græci autem nequaquam intra vrbes recipiebant, sed quò ciues à periculi suspicione essent immunes, à pomœriis non longè forum venalium statuebant. Pleræq; aliæ gentes mercatores ad se accedere prohibuerunt, quòd mores deprauarent. Epidaurij, teste Plutarcho, cùm ciues suos Illyricorum commerciis improbos fieri animaduerterent, veriti à peregrinorum contagione, corruptis ciuium suorum moribus res nouas ciuitati suæ excitari, vnum in primis grauem & circumspectum ex omni ciuium multitudine virum in singulos annos eligebant, qui ad Illyricos accederet, & quæ quisque suorum mandasset, mercaretur atque contraheret. Vituperat mercatores Plato, quòd optimos inquinent mores, & apud bene constitutam Remp. lege cauendum censet, ne externarum gentiũ deliciæ in vrbem comportentur, ac ne quis è ciuibus, minor quadraginta annis, peregrè proficiscatur, exteri autem ad suos remittantur, eo quòd istiusmodi peregrinorum contagiis ciues veterem patrum parsimoniam, priscosq; mores dediscant, & odisse incipiant: ex quo vno vrbes plerunq; redduntur deterrimæ, omniq; fornicationum, adulteriorum, luxus & libidinum genere inquinatißimæ: cuiusmodi Lugdunum & Antuerpia, famatißima hodie mercatorum emporia, de se exempla præbent. Ipse etiã Aristoteles iubet omninò curam habendam, ne quid ciuitates adventitiorum admixtione vitientur: mercatores autem etsi sunt necessarij, non tamen in ciuium numero recipiendos: quos ideò etiam detestatur maximè, quòd gaudeant mendaciis, & in ciuitatibus fora vexant, tumultus excitant, seruntq; discordias. Quin apud plerasque Resp. antiqua lex erat, ne quis mercator magistratum gereret,

ret, nec in senatum, nec in consilium admitteretur. Porrò mer*catura à theologicis sententiis planè damnata est, & à canonicis decretis (authoribus* Gregorio, *Chrysostomo*, Augustino, *Caßiodoro*, Leone) *omnibus verè Christianis interdicta: nam, vt ait Chrysostomus*, Mercator *Deo placere non potest.* Nullus *ergo* Christianus *sit mercator; aut si esse velit, proiiciatur ab* Ecclesia. *Augustinus quoq; mercatores pariter ac milites, ait, veram pœnitentiam agere non posse.*

De Quæstura, Cap. LXXIII.

MErcatoribus *non multò meliores sunt* Quæstores, *furax quoddam hominum genus, & vtplurimũ seruile, ac mercenarium, aut quod sub stipe operam locarit, rude ac ignauum, sed audax, ac impudens, nec nisi tenuia quædam artificia, qualia par est tales homines nosse, didicit, scribendi videlicet & supputandi: maximè autem furandi formulas haud inscitas, ingeniosioresq́;, quæ in vulgares competãt latrones: ideoq́; omnium, qui viuunt, hominum furacißimi sunt, & à solis digitis, quibus talenta & milliones supputant, opulenti, quos adeò viscosos habent, ac infinitis vncis hamis sic imbutos, vt pecunia omnis, quantumcunq; leuis, fugax, labilis, anguillarum & serpentum instar lubrica, ab his contacta illicò hæreat, neq; facilè queat avelli.* Hoc *ipso tamen minùs mali sunt, cùm quòd non nisi regum, principúmque, ac potentum ærariis insidiantur, tum quæ inde suffurantur, in scorta, in aleas, conviuia, ædificia, atque alendis parasitis, equis, canibus, histrionibus, non illibenter expendunt: aut seniores, prudentioresq́; facti, non raro filios nobis tales relinquunt, qui, quæ isti multis ex periuriis, rapinis, furtis, flagitiis paulatim & minutatim corraserunt, conviuando, scortando, venando, aucupando, vestiendo, & nequicquam ad explendas voluptates omittendo rursus in multa fragmenta dissecantes, si-*

mul omnia infeliciter profundant. Cæterùm verò & quæstores ipsi fœnus accipiunt, & dona extorquent procrastinãdo, debita compilant, cum capitaneis colludunt, falsum supputãt, chirographa adulterant, & literas affictis sigillis resignãt, numismati nonnihil detrahunt, nonnunquam fucato metallo vitiant: ideoq; alchimistis plurimùm amici sunt, artisq; illius vt plurimùm sectatores: aut, si desit ingenium, saltem fautores sunt. Verùm cùm dicat Cicero, mercaturã ipsam, si magna sit & copiosa, multa vndiq; apportans, & sine vanitate importans, non esse admodum vituperandam, mercatores autem & quæstores tunc posse optimo iure laudari, si aliquando satiati quæstu, tandem ad colendos agros, possessionesq; se contulerint: ideoq; de Agricultura quid sentiendũ sit, hìc subiũgemus.

De Agricultura, Cap. LXXIIII.

Agricultura itaq;, cui & pastio annexa est, & piscatio atq; venatio, tanto apud priscos in honore fuit, vt nec Romanos Imperatores, potentissimosq; Reges, & Duces puduerit agros colere, semina tractare, arbores inserere. Ad hãc se contulit, deposito imperio, Diocletianus, &, dimissa regni administratione, Attalus. Cyrus quoq;, magnus ille Persarum rex, gloriari plurimùm solebat, cùm venientibus ad se amicis hortũ ostenderet suis manibus consertũ, & arbores sua manu in ordinem positas. Sed & Seneca plantauit platanos, sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, nec alibi lubentiùs erat, quàm in agris. Hinc illa nobilissimarũ familiarum cognomẽta Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, Pisonũ, à multitudine videlicet horum leguminum.

De Pastura, Cap. LXXV.

Simili ratione à pecorum pastionibus Iunij, Bubulci, Statilij, Tauri, Pomponij, Vituli, & Vitellij, Porcij, Catones, Annij,

Annij, & Capræ orta sunt. Pastores fuerunt Romulus & Remus, Romanæ vrbis cõditores. E' pastoribus ad imperiũ assumptus fuit Diocletianus. Pastor fuit ipse Romanæ potentiæ tremendus Spartacus. Pastores erant Paris, & pater Aeneæ Anchises, & à Venere dilectus formosus Endymion, Polyphemus etiam, & centumoculorum Argus. Ex ipsis denique diis Apollo Admeti Thessaliæ Regis armenta pauit, & Mercurius fistulæ inventor, pastorũ princeps fuit, atque eius filius Daphnis. Pan quoq; pastorum Deus, & Proteus pastor atq; Deus. Atq; (vt Hebræorum Patriarchas, Iudices, ac Reges aliquos recenseam) maximi inter eos viri, & Deo gratißimi pastores fuerunt: sicvt Abel iustus, Abraham pater multarum gentiũ, & Iacob pater populi electi, item Moyses legislator & Propheta Deo familiaris, ac Dauid Rex, secundum cor Domini electus. Quinetiam apud veteres Græcos, illustrißimus quisque pastor erat: hinc alios Polyarnas, alios Polymedas, alios Polybutas appellârũt, videlicet à multitudine agnorũ, ouium & boum, nomina illis imponentes. Sic etiam Italiam à vitulis nuncupatam, (quos antiqui Græci Italos vocabãt) nemo ignorat. Atqui vterque Bosphorus, Cymmerius & Thracius, atque Aegæum mare, & Argos, Hippion, nónne à bouis transitu, à capris, ab equis, dicta sunt? Et Numidia Aphricæ provincia, à pascuis hoc nomen habet. Prima post Adæ lapsum hominum in terris vita fuit pastoritia: hæc nobis præter pecudum carnes varias, etiam lac, caseum, butyrum, in cibum, ac pro vestitu lanam, pelles & coria, omnia profectò humanæ vitæ cùm necessaria, tũ vtilißima, largitur: quæ omnia, sed post casum, homini concessa sunt, cùm antea iis solis, quæ à terra sponte prodibant, fructibus Deus illum in Paradyso vesci iusserat.

De Piscatione, Cap. LXXVI.

Accedunt ad hæc Piscatio atq; Venatio. Piscationis studium apud Romanos tanto in precio & celebritate

habitum est, vt peregrinos & Italis littoribus ignotos pisces è lōginquis provinciis advectos, nauibus in mari Italico, tanquam in terra fruges, seminarent, arbitrantes non modicam in his Reipublicæ vtilitatem versari. Præterea piscinas & viuaria preciosissimis piscibus referta, magnis sumptibus instruxerūt, è quibus demùm plerique Romani principes, familiæq; agnomina traxēre, vt Licinij, Murenæ, Sergij, Oratæ. Hinc Cicero Lucium, Philippum atq; Hortensium piscinarios appellauit, videlicet à Piscinis. Legimus diuum Octauianū Augustum hamo piscari solitum, et Neronem (scribit Suetonius) piscatum reti aurato, è purpura & cocco nexis funibus. Modi autem piscationum non admodum multi. nam retibus, hamo, nassa, iaculis, rastro, veneno, quotquot sunt pisces, capiuntur. Verùm piscatio eo minùs laudis habet, quo pisces duri alimenti, ne stomacho quidem vtiles, nec deorum oblationibus accepti sunt. Nemo enim vnquam piscem in sacrificiis immolatum esse audiuit.

De Venatica, & Aucupio, Caput LXXVII.

Similibus quoque, quibus Piscatio, ingeniis, constant venatio & aucupium, additis insuper viribus corporis, & indagine, variisq; laqueorū, perdicarum, decipularumq; ingeniis, adhibitis etiam visco, aquilis, accipitre, canibus, ac Lupo ceruario, & plerisq; aliis mansuetis feris rapinæ venationiq; aptis. Ars profectò detestabilis, studium vanum, certamen infœlix, tantis laboribus & vigiliis de nocte ad noctem pugnare, & sæuire in bestias. Ars crudelis, & tota tragica: cuius voluptas est in morte & in sanguine, quam ipsa refugere deberet humanitas. Hæc ab initio sæculi semper pessimorū hominum, peccatorūq; præcipuum exercitium fuit: nam Cain, Lamech, Nimbrotum, Ismaelem, Esaum, robustos venatores

Sacræ

Sacræ literæ prodiderunt,nec vllos in veteri Lege venaticam exercuisse legimus,nisi Ismaelitas,Idumæos,& gētes quæ non cognouerunt Deum. A venatione tyrannidi initium fuit,quia commodiorem non repperit authorem,quàm eum,qui in cæde & carnifiato ferarum,et volutabro sanguinis Deum naturamq; contemnere didicisset. Hanc tamē Persarum reges,tanquam verißimam rerum bellicarum meditationem, coluerūt: quia habet in se venatica bellicum quiddam & truculentum, dum rapacibus canibus obiecta fera, effuso sanguine, laniatis visceribus,voluptatem præstat,acerbißimamq; mortem,tanquam iocum,summa cū voluptate spectat: interimq; ridet crudelis venator, prostratamq; canum exercitu, aut laqueorum fraude,infelicem prædam,triumphantis instar,magna comitatus caterua domum reducit, vbi tunc feralis instruitur carnificina, solenniq; chironomia,præscriptisq; vocabulis, neq; enim aliter fas est, bellua laniatur. Insignis profectò venatorum stultitia,insigne bellum,cui dum nimiùm insistunt,ipsi abiecta humanitate feræ efficiūtur,morumq; prodigiosa peruersitate, tanquam Actæon, mutantur in naturas belluarum. In tantam quoque plurimi illorum prorupére insaniā, vt hostes naturæ fierent, quemadmodum de Dardano narrant fabulæ. Inventores tam infelicis artificij extitisse narrantur Thebani, gens fraude, furtis,periuriis insignis,parricidiis,& incestibus detestanda: à quibus eius exercitij præcepta ad Phrygios transmissa sunt, gentem æquè impudicam, sed stultam atque leuem: quos idcircò contempserunt Athenienses, & Lacedæmonij, populi grauiores. Postea verò, quàm Athenienses interdictæ venationis legem soluissent, artemq; cum exercitio publicè admittentes, in Rempublicam suam introduxissent,tunc primùm Athenæ captæ sunt. Hinc miror,venationem à Platone ipso, Academiarum principe,commendatam, nisi fortè,quòd eventus,aut propositi honestas,necessitásve hanc commendat,non voluptas:quemadmodum aprum

Calydoniæ vaſtatorem confixerit Meleager, non voluptati ſuæ, ſed vtilitati Reipublicæ, patriã abs vaſtatrice bellua liberans. Et Romulus venabatur ceruos non voluptatis cauſa, ſed neceßitate alendi ſe & ſocios. Eſt & aliud venandi exercitium, quod Aucupium dicunt, minoris quidem crudelitatis, ſed non minoris vanitatis: hinc aucupes dicti, qui videlicet aut aues venantur, aut per aues ludentes, (quemadmodum ait Baruch Propheta) in auibus cæli. Authorẽ illius ferunt Vlyſſem, quem primùm poſt captum Ilium armatas edoctasq; in venationem aues Græciã intuliſſe narrant, vt videlicet eſſent nouæ voluptatis ſolatia his, qui, amißis parentibus, Troiani belli damna ſentirent: tamen filium Telemachum ab hac viuere iußit expertem. Tandem hæc exercitia in ſe revera ſeruilia & mechanica, eò vſque evecta ſunt, vt poſitis quibuſque liberalibus ſtudiis, hodie prima nobilitatis elementa ſint atque progreſſus, illis ducibus ad ſummum nobilitatis gradum perveniatur: hodieq; ipſa Regum & Principum vita, ipſa etiam (proh dolor) Abbatum, Epiſcoporum, cæterorumq; Eccleſiæ præfectorum religio, tota, inquã, venatio eſt: in qua ſe potiſſimùm experiuntur, virtutemq; ſuam oſtendunt,

Spumantemq; dari pecora inter inertia, votis
Optat aprum, aut fuluum deſcendere monte leonem.

Et quos decet eſſe exempla patientiæ, quotidie quærunt habere, quod vincant & venentur: & quæ natura libera ſunt animantia, & decernente iure occupantium fiunt, nobiliũ tyrannides ſibi temerariis interdictis vſurparunt: à noualibus ſuis arcentur agricolæ, ſubtrahuntur prædia ruſticis, agri colonis, præcluduntur ſyluæ & prata paſtoribus, vt augeantur paſcua feris in ſagimen & delicias nobilium, quos ſolos has edere licet: de quibus ſi colonus quiſpiam guſtauit, aut agricola, is maieſtatis reus factus, ſimul cum belluis illis fit præda venatori. Scrutemur Scripturas: certè in Sacris literis, etiam in Gentium hiſtoriis, nullum ſanctum, nullum ſapientem, nullum

lum Philosophum legimus venatorem: pastores verò plurimos, & aliquos piscatores. Et Augustinus artem hanc dicit omnium nequißimam, sacraq́; Elibitanum & Aurelianense, Concilia hanc in clero prohibuerunt damnaruntq́;, in sacrisque canonibus non modò prohibetur venatoribus ascensus ad sacros ordines, sed etiã summi sacerdotij gradus adimitur iam adeptus. In eisdem legitur, Esau venator erat, quoniam peccator erat. Neque verò vspiam venationis vocabulum Scriptura sacra in bonum assumit. Quare venationem ipsam reprobam esse, iam nemini in ambiguo sit, quæ omnium sapientum atq; sanctorum tuba explosa est atq; damnata. Antiquitus etiam cùm in innocentia viuerent homines, nulla illum animantia fugiebant, nulla infesta erant, nulla noxia, omnia illi subdita obedientiam præstabant: cuius exempla etiã posterioribus temporibus, in his, qui optimam vitam agerent, manifesta sunt: quomodo ferarum insidiis superiores extiterũt, sicvt Daniel leonibus, & Paulus Apostolus viperæ. Heliam prophetam, Paulum & Antonium eremitas nutriuit coruus, & Aegidium cerua. Helenus abbas præcepit onagro, & paruit belua, & sancti viri onera portauit: præcepit etiam Crocodilo, & ab eo flumen transvectus est. Anachoritæ multi habitabant in desertis, & stabant in speluncis & cauernis ferarum, non timentes nec leones, nec vrsos, nec serpentes. Cum peccato enim animaliũ noxa simul & persecutio & fuga subintrauit, & artes venationum excogitatæ sunt. Non enim (vt Augustinus ait tertio super Genes.) animalia fuêre à principio producta venenosa, inimica & molesta humano generi, sed post peccatum infesta inimicaq; constituta sunt: quod ex diuina sententia in pœnam iniustæ rebellionis primorum parentum factum est, cuiusmodi sententia lata est ad serpentem, dum diceret Deus: Ponam inimicitias inter te & mulierem, & inter semen tuũ & semen illius. Ex hac sententia venationũ orta est pugna, hominũ scilicet cum cæteris animalibus.

De Agricultura residuum, Caput LXXVIII.

Sed modò revertamur. Scripserunt de his iam dictis agriculturæ, pastionis, piscationis, venationis, aucupij artibus, Hiero, Philometer, Attalus & Archelaus reges: Xenophon & Mago duces, & Oppianus poeta: præterea Cato, Varro, Plinius, Columella, Virgilius, Crescētius, Palladius, & plerique his recentiores. Cicero his nil melius, nil vberius, nil dulcius, nil liberto homine dignius arbitratur. Non pauci summū bonū summamq; beatitudinem istic collocarunt. Hinc agricolas fortunatos Virgilius, Horatius beatos vocant. Hinc Delphicum oraculum Aglaum quendam felicißimum pronunciauit, qui in Arcadia paruum prædium colens, nunquam id egressus est, sicq; minima cupidine minimum in vita mali expertus fuerit: sed miseri homines tam altùm de agricultura sapientes, ignorant, hanc esse effectum peccati, ac summi Dei maledictionem. Eiiciens enim hominem de paradiso voluptatis, in agros misit ad præuaricatorē Adam, sic dicens: Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua sumptus es. Sed nulli hoc magis sentiunt, quàm agricolæ & villici, qui, dum arāt, seminant, occant, putant, pastinant, messant, metunt, vindemiant, pascunt, tondunt, venantur, piscantur: post multos labores hic, agris à grandine tempestateq; vastatis, amittit panem, huic oues moriuntur, aut boues, aut à militibus abiguntur, ille perdit feram, alter piscem, & domi plorat vxor, illachrimantur filij, & tota esurit familia. rursusq; spe incerta dubium redeunt in laborem. Ante hanc maledictionē nulla fuisset opus artificiosa telluris cultura, non pastione, nō piscatione, non venatione, non aucupio: nā sponte omnia productura erat

erat terra hybernis, æstiuisq; frugibus, odoris suauitate, pratorumq; vestitu semper florescens. Denique nihil noxiũ terra progerminasset, non herbam vllam veneno pestilentẽ, nullam arborem sterilitatis vitio invtilem, sequestrataq; etiam natricum & viperarum, cæterorumq; reptilium virulentia, (au thor nobis Beda) ipseq; homo animantium omnium adeptus principatum, ipsis etiam feris, vt iumentis pecudibusq; onera impositurus, imperasset piscibus maris, aues ad nutum aduolassent: móxque natus homo, omnium membrorum vsum exercitiumq; consecutus fuisset, ac sine corporis tegumentis, sine tectis, sine conditis obsoniis, sine medicamentis felicissimam vitam egisset, cùm sponte sua illi suppeditura essent, vt ait Poeta ille: Terra cibũ pueris, vestem vapor, herba cubile. Sed peccati noxa mortisq; necessitas, omnia nobis infesta fecit: iam non terra quicquam citra labores sudoresq; nostros producit: quin & letifera, & venenosa, ceu palam nobis, quòd viuimus, exprobrans, generat, nec reliqua elementa nobiscum mitiùs agunt, multos mare sæuientibus procellis obruit, monstrosæq; belluæ absorbent: tonitruis, fulgure, tempestatibus contra nos pugnat aer: & pestilentiarum lue cælum quoque in nostrum interitum conspirat. Iamq; etiam animantia ex professo nobis infesta sunt, & ipse etiam homo (vt est in proverbio) homini lupus est, circunsistunt nos innumeris scelerum illecebris tentantes immundi spiritus, quò nos in suppliciorum tenebrosa conceptacula protrahant, æternis ignibus ac diris cruciatibus perpetuè cruciandos. Atque hinc patet, non, nisi optimarum rerum iacturam, malorum inventionem, ac vitæ incommoda esse agriculturam, cum cæteris illi adhærentibus pascendi, piscandi, venandiq; exercitiis, quo telluris infœcunditatem & victus egestatem, ac ex pellium amictu algorem, quibus mortis fata admonita humanitas saltem pro tempore effugeremus, vel potiùs mitigaremus. Haberet autem agricultura hanc necessitatis seu calamitatis no-

stræ laudem nō modicam, si inter hos mansisset terminos, nec prætergressa doceret tot prodigiosas plantarum fabricas, tot portentosas arborum insitiones ac metamorphoses. Quin & equos asinis iungere, & canibus lupos, sicq; multas & lyciscas, aliaq; præter naturæ legem monstrosa animalia procreare. Sed & quibus natura, cælum, maria, terras libera assignauit, auiariis, piscinis, viuariis & carceribus coercere, etiam exemptis luminibus, mutilatisve membris in ergastulo saginare: tum in lino, lana, pellibus, bombyce, & quæ natura ad hominū vestitum largitur, tot textuarum, infectionum, & similia, non nisi ad luxum & fastum artificia, sæpißimè etiam ad hominum perniciem, excogitata. Quod de vno lino conqueritur Plinius *tam paruo semine nato, quòd nunc planta, mox velum, leuißimo ventorum flatu orbem terrarū vltro citroq; portat, hominesq; ipsos, ac si parum sit in terra etiā perire, cogat in aquis, ac à marinis belluis vorari.* Prætereo *mille agricolarū, pastorum, piscatorum, venatorum, aucupum obseruantiarū decreta, non tā stulta & ridicula, quàm superstitiosa, & diuinæ legi adversa: quibus tempestates avertere, semēta fœcundare, noxia quæq; propellere, lupos et feras abigere, fugacia animalia sistere, pisces auesq; manibus prehendere, morbos pecudum incarminare se posse autumāt: de quibus cum magna credulitate, & seriosè scripserunt sapientes illi viri, quos suprà nominauimus.*

De Arte militari, Cap. LXXIX.

SEd *iam ab agricolis ad milites transeamus, quos ex agris delectos, aptiores pugnæ ait* Vegetius, *ex quibus etiā Cato viros fortißimos, & milites strenuißimos gigni adserunt. Quin & testibus sacris literis, primus ille pugnator Cain, agricola fuit atq; venator.* Et Ianus *atq;* Saturnus *pugnacißimi dij antiquißimi, hāc simul cum agricultura vitā in terris egerunt.*

runt. Ars itaq; militaris minimè contemnenda videtur, quæ (vt ait Valerius) principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarum vrbium magnorumq; regum, validißimarum gentium regnum largita est, fauces Ponti, marisq; sinus patefecit, Alpium Tauriq; montis cõvulsa claustra tradidit. Ipse Aphricanus Scipio apud Ennium gloriatur, quòd per sanguinem hostium atq; cædes viam sibi ad cælum aperuit. Cui & Cicero adsentit, inquiẽs & Herculem eadem via cælos conscendisse. Hanc Lacedæmonij primum tradidisse dicuntur: hinc Hannibal Italiam petiturus, Lacedæmonem quæsiuit armorum ducem. Hac duce constituta sunt regna & imperia, illaq; neglecta potẽtißima quæq; rursus demolita. In manibus enim temerariorum ducum ceciderunt bellicosa Numantia, ornatißima Corinthus, superbæ Thebæ, doctæ Athenæ, sancta Ierusalem, ipsaq; Romani imperij æmula Carthago, tandem etiam potentißima Roma. Hæc ars plurimo, et plusquam Draconis leges, humani generis sanguine scripta, docet pugnæ ordinem eleganter constituere, aciem commodè instituere, adoriri hostem, instare, premere, circumvenire, læua dextraq; ferire, ad ducum signa dimicare, proferre gradũ, sustinere impetum, resistere vrgentibus, premere cedentes, ictus incutere, incussos evitare, aut clypeo excipere ac contemnere, acriusq; in hostem consurgere, invehi equo, vrgere stimulis, moderari frenis, & omnem in partem circumflectere, ingerere tela, vibrare lanceas, torquere hastas, hostium vultus, latera, terga, pro loco et tempore adoriri, nec prius quam desperata victoria de fuga cogitare. fugientes autem insequi, mactare, capere, exarmare, diripere, profligere, suos reducere, recolligere, exercitum instaurare, & desperata victoria ad spem vindictæ animum succẽdere, & quæ reliqua sunt militum ducumq; officia. Instruit quoq; de apparandis claßibus, extruendis arcibus, muniendis castris, locandis præsidiis, extruendis vallibus, compingendis aggeribus, evacuandis foßis, suffodiendis

cuniculis, fabricandis machinis, deligendis armis, oppugnandis mœnibus, comportandis commeatibus, confingendis dolis, locandis insidiis, variisq; scire vti stratagematibus. Præterea obsidere ciuitates, iácere tela, fremere, tormentis admouere machinas, perfodere muros, concutere turres, occupare mœnia, parare incendia, diruere arces, spoliare templa, diripere vrbes, subvertere oppida, vastare agros, conculcare leges, adulterari matronas, stuprare viduas, rapere virgines, ciues alios vulnerare, alios incarcerare, alios deportare, alios trucidare. Tota denique disciplina hæc non nisi in hominum pernicie occupata, hunc finem quærit, vt famosos vrbis euersores, strenuosq; homicidas faciat, transformetq; homines in ritus ferarum moresq; belluarum. Hinc bellũ nihil aliud est, quàm commune multorum homicidium, ac latrocinium, nec aliud milites, quàm stipendiarij, & in reipublicæ exitium armati latrones. Prætereà cùm bellorum euentus semper sint incerti, & fortuna, non ars largitur victoriam, quid prosunt stratagemata, & insidiæ, & reliqua artis militaris præcepta? nunquid omnis ars inanis est, vbi fortuna dominatur? Atque nihilominus laudauit hanc diuinus ille Plato, & pueros hanc discere, adultosq; statim armatæ militiæ tradi iubet. Et Cyrus inclytus ille rex, illam non secus atq; agriculturam summè necessariã aiebat. Ipseq; August. atq; Bernardus Catholici in Ecclesia doctores, hanc alicubi probauerunt, & pontificia decreta illam non improbant, licet Christus & Apostoli longè aliter sentiant. Tandem vel repugnante Christo non infimum in Ecclesia gradum obtinuit, obortis tot sacrorum militum sectis & ordinibus, quorum omnis religio in sanguine, in cædibus, in rapinis, & piratica sita est, prætextu defendendæ & ampliãdæ fidei: acsi Christus Euangeliũ suum non prædicatione verbi, sed armis, non confeßione cordis & martyrio, sed ostentatione & comminatione armorum, vi bellorum, & hominum cædibus ac strage voluerit innotescere.

Nec

Nec satis istis militibus in Turcas, in Saracenos, in Paganos arma ferre, nisi etiam cõtra Christianos pro Christianis classes ducant. Denique bellum & militia multos gignunt Episcopos, & nõ raro pro summo pontificatu pugnatum est, & (vt ait sanctus ille Camotensis Episcopus) non sine fratrum sanguine sancta sanctorum ingressus est Pontifex: atque hoc tunc vocatur constantia martyrij, si pro cathedra magna Christianorum cæde fortiter fuerit dimicatum. Scripserunt de arte militari Xenophon, Xenocrates, Onozander, Cato Censorius, Cornelius Celsus, Iginius, Vegetius, Frontinus, Helianus, Modestus, & antiquiores multi: ex recentioribus Volturius, Nicolaus Florentinus, Iacobus comes Purliliarum, et alij pauci. Hi artis Doctores, sed speculatiui, non tam periculosi, vt sunt practici. Tituli verò ac dignitates, discipulorumq; gradus non sunt baccalaureatus, magistratus, doctoratus: nec modò etiam sunt, quibus dicuntur imperatores, Duces, Comites, Marchiones, Equites, Capitanei, Centuriones, Decani, Signiferi, & consimilia nobilitatis nomina ex ambitione, aut iniuria nata, sed latrones, perfossores, raptores, sicarij, fures, sacrilegi, gladiatores, stupratores, lenones, scortatores, adulteri, proditores, peculatores, abigei, aleatores, blasphemi, venefici, parricidæ, incendiarij, prædones, piratæ, tyranni, & eiusmodi. Quos omnes qui vno nomine velit exprimere, dicat milites, hoc est, revera barbaricas sceleratorum hominum feces, quos mala mens, malus animus ad facinus extimulat: quos penes dignitatis & libertatis nomen habet licentia delinquendi & latrocinandi, vndiq; quærentes, vt noceant, ipsamq; innocentiam, velvti mortis quãdam imaginem odientes, omnésque quasi vnum corpus sunt ex patre diabolo, cuius illi sunt membra, de quo ait Iob: Corpus illius quasi scuta fusilia, & compactum squamis se prementibus: vna vni coniungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas, vna alteri cohæret, tenentes se nequaquam separabuntur: aßistunt sibi, quia conve-

O 2

nerunt in vnum adversus Dominum, & adversus Christum eius. Insignia autem militiæ sunt non purpura, torques, annuli, tiaræ: sed adverso pectore vulnera, & deformata cicatricibus corpora. Exercitium nō nisi cum plurimorum exitio, doloreq; coniunctum, morum, legum, ac pietatis pernicies, cum Christo, cum beatitudine, cum pace, cum charitate, cum innocentia, cum patientia, ex diametro pugnans. Præmia eius sunt gloria nobilitatis, humani sanguinis effusione parta, imperij propagatio libidine dominandi & poßidendi, cum multarum animarum perpetua damnatione. Nam cùm omnis belli finis sit victoria, nemo potest esse victor, nisi homicida, nemo contrà victus, nisi malè perierit. Mors igitur militum peßima, malum epitaphium sibi inducente peccato. Qui autē occidunt, iniqui sunt, etiamsi iustum sit bellum. Non enim propter hoc, sed quia lucri & prædæ gratia militârunt, impij homicidæ, in eos, quos malè occidunt. Si qui autem iustè ab illis perimuntur, ipsi qui occiderunt, in carnificum ordinem seipsos statuentes, nobilitatem hanc commeruerunt: quumq; leges alioqui in prædones, incendiarios, raptores, homicidas, sicarios, pænis sæuiant, tales nomine militiæ habentur nobiles & honesti.

De Nobilitate, Cap. LXXX.

EX militia itaque ortum habet nobilitas gentilitia, videlicet claritas, ex cruore hostium & cædibus strenua carnificina acquisita, & publicis honorum insigniis cohonestata. Hinc apud Romanos tot coronarum genera ciuilium, muralium, obsidionalium, naualium, tot militaria dona, armillæ, hastæ, phaleræ, torques, annuli, statuæ, imagines nata sunt, quibus prima nobilitatis initia auspicabātur. Apud Carthaginenses tot donabantur annulis, quot interfuissent prælijs. Iberi tot circa defuncti sepulchrum erigebant obeliscos, quot

quot ille interemiſſet ex hoſtibus. Apud Scythas in celebri conuiuio, iis tantùm circumlatam pateram accipere licitum erat, qui hoſtē occidiſſent. Apud Macedonas lex erat, qui nullum hoſtem interemiſſent, capiſtro cingi, in opprobriū ignobilitatis. Apud Germaniæ populum neminem vxorem ducere licebat, qui non prius caput hoſti occiſi ad regem detuliſſet, ipſaq; indignatio non dati debiti honoris iis, qui ſtrenuè militârunt, contra patriam multos induxit, vt ſubverterent eius libertatē. Exemplo ſunt Coriolanus, Gracchi, Sylla, Marius, Sertorius, Catilina, & Cæſar. Si itaq; nunc nobilitatis primordia requiramus, comperiemus hanc nefaria perfidia et crudelitate partam: ſi ingreſſum ſpectemus, reperiemus hanc mercenaria militia, & latrociniis auctā: quod ſi etiam regnorum & imperij originem quæramus, occurrent impia fratrum, parentúmve parricidia, funeſta cōiugia, & pulſi regno patres à liberis, aut trucidati principes, in cuius verba iuratum erat. Sed ipſam nobilitatem nunc à primis vnguibus exploremus. Ipſa revera nihil aliud eſt, quàm robuſta improbitas, atque dignitas, non niſi ſcelere quæſita benedictio, & hæreditas peßimorum quorumcunque filiorum. Quod ita eſſe primum nobis ſacræ literæ, deinde etiam antiquæ Gentium, & recentiores hiſtoriæ notū faciunt. Nam cùm ab initio creationis mundi genuiſſet tranſgreſſor Adam primogenitum ſuum Cain agricolam, & alterū Abel paſtorem ouium, in quibus humana familia bivium fecit, videlicet in Abel plebis, in Cain nobiliū, qui cùm ſecundum carnem crudelis & ſuperbus eſſet, de more perſequens eum, qui ſecundum ſpiritum humilis erat, interfecit Abel: ſed reparata fuit plebeia familia Zeth tertio filio Adæ. ipſe itaque Cain, parricidio fratris primus militiæ, & nobilitati initium dedit, ac contemptis Dei & naturæ legibus, confidens autem in propriis viribus, vſurpans ſibi dominationem, primus condidit vrbes, conſtituit imperium, ac creatos à Deo liberos homines, & filios generationis ſanctæ,

vi, rapina, seruitute, & iniquitatis legibus opprimere cœpit, donec illi etiam contempto DEI *iudicio, & corrupta omni carne, promiscua libidine inquinati, genuerunt gigantes quos interpretatur Scriptura potentes à sæculo, viros famosos. Atq; hæc est vera, & commodißima nobilium definitio. Opprimebant enim inopes, extollentes se latrociniis, & superbientes opibus, celebrantes nomina sua, imponentes ea regionibus, & vrbibus, & montibus, & fluminibus, & aquis, & mari, quorũ primus parens Cain natura malignus, intestino odio inuidus, à diuina correptione incorrigibilis, dißimulata ira proditor, in proprium sanguinem parricida, maledictione vagus & profugus, etiã maledictioni superaddens blasphemiam. Atq; hæc sunt illa antiquißima & primæua nobilitatis munia, hæ virtutes, hæc ingenia, quibus vsque in hunc diem ipsa ornatur nobilitas, cuius architectus, pater ille gigantum, quos deleuit Dominus in diluuio aquarum, vno solo reseruato Noha, viro iusto in generationibus Zeth, cum sua familia: cui cùm tres essent filij, Semus, Iapetus, & Chamus, atq; illi instaurato post diluuium sæculo, priscorum gigantũ, exemplo etiam vrbes conderẽt, & regna constituerent: idcircò Scriptura à Noha vsq; ad Abrahamum nullam facit mentionẽ iustorum, omnes siquidem ad Abrahamum vsque nobilitatis artifices extiterunt, robustæ videlicet improbitatis, impietatis, confusionis, potentiæ, militiæ, violentiæ, oppreßionis, venationis, luxus, pompæ, & vanitatis, & similium nobilitatis stigmatum, quæ Nohæ filij huic impresserunt: è quorum numero Chamus, eò quòd cæterorum esset nequißimus, atque in parentem impius primum, & super omnia regna dominatricẽ, monarchiam promeruit. Ipse genuit Nimbrotum, quem Scriptura describit potentem in terra, & robustum venatorem adversus dominum, hic ædificauit Babylonem illam magnã, & linguarum confusioni initium fuit, tradiditq; regnandi disciplinam, nobilitatumq; gradus, honores, dignitates, officia,*

ficia, imaginesq; discreuit. Exinde in plebem leges sancitæ, introducta seruitus & exactiones à populo, conscripti exercitus, gestaq; crudelia bella. Abs eodem Chamo processerunt Chus, à quo Aethiopes, & Mizraim, à quo Aegyptij, & Chanaan, à quo Chananæi, nobilißimæ quidem gentes, sed deterrimæ, reprobatæ, & à DEO maledictæ. Exacto tandem multo tempore, rursus elegit DEVS hominem iustum, Patriarcham illum Abrahamum, ex quo suscitaret sibi semen, ac populum sanctum, quem circumcisionis signaculo ab aliarum gentium multitudine distinxit. Hic duos ab initio genuit filios, vnum ex ancilla, spurium, Ismaelem, alterum ex vxore legitimum, cui nomen Isaac. Factus est autem Ismael homo ferus, & sagittarius, vir nobilis & potens, princeps Ismaelitarum, genti nomen suum perpetuũ relinquens, benedixitq; illi Deus, & confirmauit nobilitatem eius in rapina & militia, inquiens: Manus eius contra omnes, & manus omnium cõtra eum, & è regione fratrum suorum figet tabernacula. Isaac autem perseuerans in iustitia patris sui, illius gregem pascebat, atq; hic ex Rebecca sua duos genuit filios, Esau, et Iacob. Esau itaq; odiosus Deo, homo rufus & hispidus, venator, & sagittarius, heluo, & ventri deditus, adeò vt pro vno pulmẽto vendiderit primogenita, factus est vir potens, atq; princeps Idumæorũ, benedictionẽ accipiens nobilitatis in pinguedine terræ, & rore cæli in gladio & excußione iugi. Iacob autem iustus profugus apud auunculum suum Laban, oues illius pascebat, cuius vtrasq; filias, quatuordecim annorum seruitute cùm promeruisset vxores, duodecim ex illis filios suscepit, vocatumq; est nomen illius Israel, quod posteris suis deinceps reliquit, vt vocaretur populus Israel. Erãt Iacob (quod diximus) duodecim filij, videlicet Ruben, Symeon, Leui, Iudas, Isachar, Zabulon, Ioseph, Beniamin, Dan, Nephtalim, Gad, & Asar, ad quorum numerum, duodecim tribus Israel numeratæ sunt. Verùm Ioseph à fratribus suis venditus in Aegyptum, omni

Aegyptiorum disciplina imbutus est, & factus est somniorum interpres peritißimus, & augurabat in calice: œconomicæ disciplinæ adeò peritus erat, vt ingenij calliditate nouas artes parandarum diuitiarum & vectigalis augendi inveniret, quā ob causam Pharaoni regi gratißimus, constitutus est ab eo princeps super omnem Aegyptum, atque ex seruili mācipio, solenni Aegyptiorum ritu nobilis creatus est. Posuit enim rex annulum in manu eius, & torquem in collo eius auream, & induit eum purpura, fecitq; ascendere currum, clamante præcone, vt omnes deinceps tanquam nobilem & principem reverentur illum. Similis per omnia nobilitandi mos erat apud Persas, sicuti de Mardochæo Hebræo nobilitato ab Artaxerxe rege, legimus in libro Hester. Inde in hunc vsque diem hæc nobilium creandorum consuetudo permansit penes Reges & Cæsares, à quibus alij pro pecunia emunt nobilitatem, alij illam lenocinio, alij veneficiis, alij parricidiis hanc cōmeruerunt. Multis proditio nobilitatem conciliauit, simul atq; diuitias peperit, quemadmodum de Euthicrate, Philocrate, Euphorba, & Philagro historiis proditum est. Pleriq; adulatione, detractione, calumniis, sycophantia: plures ob prostitutas regibus vxores & filias, nobiles facti sunt, multos venationes, rapinæ, cædes, præstigia, & aliæ malæ artes ad nobilitatem promouerunt. Sed ad Ioseph revertamur. Hic cū potens esset in domo regis, & suscepit filium primogenitū Manassen, elatus eventitia hac nobilitate, in iniuriā et contemptum paternæ domus, nō sine culpa locutus est, dicēs: Obliuisci me Deus fecit laborum meorum, & domus patris mei, quapropter in benedictionibus, postpositus fuit Manasse, & prælatus illi iunior Ephraim. Ipse denique Ioseph, licet esset filius Iacob, tamen propter hanc nobilitatis Deo odibilem conditionem, non meruit ferre nomen tribus in Israel, sed datū est filiis suis Ephraim, & Manasse. Neque illi in tribubus suis habuerunt Prophetam, & omnia minima benedictione benedicūtur, videlicet

delicet in fortitudine, & multitudine familiæ suæ. Habitauit autem populus Israel in Aegypto annis multis, erantq; pastores pecorum in terra Gessen, cùm verò crescerent in gentē magnam, & potentem, suspecti, & odibiles facti sunt nobilibus, & regibus Aegyptiis: quare affligebant eos operibus duris, luti & laterum, & omni seruitute operū terræ, & pueros eorū masculos occiderunt, mergentes in flumine, vt non superesset illis semen in terra. Horum itaq; vnus, eo quòd esset puer elegans, saluatus est à filia regis, quæ adoptauit illum in filiū, & vocauit illum Moysen, quia de aquis eripuisset eum. Creuit itaq; Moyses in domo regis, omniq; Aegyptia doctrina imbutus, tanquam regis filius habitus, potens factus est, & dux militiæ Pharaonis, contra Aethiopes. Desponsauit autem sibi filiam regis Aethiopum in coniugem, vnde contracta Aegyptiorum invidia & odio, exulare coactus, profugit in Madian, vbi apud puteum quendam contra regionis illius pastores, pro puellis quibusdā certamen suscipiens, eo beneficio vnam ex illis meruit habere vxorem filiam sacerdotis. tandem provectus ætate & sapientia, agnoscens genus suum de gente Hebræorum, reversus est in Aegyptum & renunciata Aegyptia nobilitate, confortatus à Deo, ducem se præbuit populo Israel, & multis miraculis eduxit illū de Aegypto, cumq; peccásset populus adversus Deum in vitulo aureo, iratus Moses iunxit sibi viros fortes filios Leui, & præcepit illis, inquiens: ponite gladios super femur vestrum, & euntes & redeuntes, occidat vnusquisq; fratrem & amicum & proximum suū, factaq; hac memorabili cæde, quasi viginti trium milliū hominum benedixit illis, inquiens: consecrastis manus vestras hodie in sanguine, vnusquisq; in filio & fratre suo, completaq; est benedictio Iacob & Simeon & Leui vocantis eos vasa iniquitatis bellantia, quorum furor maledictus & pertinax, & indignatio dura. In hoc itaque insigni parricidio initium cepit nobilitas in Israel: nunc enim constituit illis Moyses

principes, & duces, & capita exercitus tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos viros bellicosos, & pugnatores egregios per tribus et cognationes suas: è quibus, qui bello & fortitudine alios præcellere videbatur, huic tribuerunt principatum iudicandiq; potestatem. Regem enim non habebant, sed iudicibus regebantur, à quib. Iosue vir nobilis, robustus & bellicosus victor regũ, & non timens quenquam, post Moysen tenuit principatum, post cuius obitũ sine principe sub democratia vixerunt, sed seditiosi facti pugnârunt in se invicem & propè deleuerunt tribum Beniamin, vt non superessent nisi sexcenti viri. Cumq; abiurassent illis filias suas, datæ sunt illis quadringentæ virgines captiuorũ Iabis Galaad, reliquis ducentis permissum est rapere virgines à Silo. Atq; hoc modo impleta est benedictio nobilitatis Beniamin, in imagine lupi mane rapientis prædam, & vesperè diuidentis spolia. Post hæc rursus ad aristocratiam & principũ regimen conversi sunt, è quibus tandẽ Abimelech spurius Hieroboal de tribu Manasse, interfectis solenni parricidio super vno lapide septuaginta fratribus suis legitimis, primus regnũ obtinuit in Sichem. Porrò vniuerso populo Israel petente sibi regem, in furore domini dati sunt illis reges paucißimi quidem boni, plures autem mali. Iratus enim est Dominus, & dixit illis ius regis, quia tolleret filios & filias eorum, faciens sibi aurigas, panificas, & agros & greges & prædia & seruos & ancillas & optima quæq; illorum pro libito addecimaret sibi, & distribueret seruis suis, populumq; totum seruitutis premeret iugo, & quoties rex peccauerit, & iniquè egerit, populus plecteretur pro eo. Constituit autem illis regem adolescentem de tribu Beniamin, nomine Saul, virum fortem robore, statura procerum, adeo vt ab humero sursum, altior esset omni populo, incußitq; DEVS timorem omnibus vt eum quasi ministrum domini venerarentur. Hic antequam regnare cœpisset, tanquam filius vnius anni innocens

cens erat, & optimæ indolis: adeptus autem regni nobilitatem, effectus est vir nequam, & filius Belial. Sustulit ergo DEVS regnum de domo Saul, & dedit illud Dauid filio Isai de tribu Iuda. Atq; hic è pastore ouium constitutus rex, eadem nobilitatis pestifera contagione infectus, factus est homo peccati, sacrilegus, adulter & homicida, tamen non declinauit misericordia Dei ab illo. Regnauit autem ab initio in Hebron, quum Hisboseth filius Saul regnaret post Iordanẽ, tandem confirmatum est illi regnum vniuersi populi in Hierosolymis. Veruntamen pacificam Israelitarum monarchiam non obtinuit. nam eo viuente, filius eius Absolon regnum inuasit in Hebron, quo occiso, rursus invasit regnum Siba filius Bochra: Porrò ambiuit regnum filius Dauid Adonias. Ipse autem Dauid moriturus hæredem instituit minorem natu Salomonem filium Bethsabeæ adulteræ, atque hic primus Hebræorum monarchiam obtinuit, quam Adoniæ fratris natu maioris parricidio confirmauit, adeptusq; rerum summam etiam ipse à via recta declinauit post mulieres in fornicationes & idololatriam, derelinquens legem Dei: successitq; illi filius malus Roboam, etiam ille nequam & peccator adversus Deum: ideóque scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt ab eo decem tribus, & constituerunt sibi regem Hieroboam virum nequissimum de tribu Dan, qui venauit totum Israel, abducens decem tribus ad idololatriam, erectis vitulis in Samaria, vt impleretur benedictio, inquiens: Dan coluber super viam, cerastes super semitam, mordens calcaneum equi, vt cadat sessor eius retrorsum. Tribus autem Iuda quieuit sub semine Dauid, quemadmodum benedixit illi Iacob, non auferendum sceptrum à Iuda, donec veniret Messias. Erat autem ille Iudas filiorum Iacob pessimus, & in nurũ suam incæstuosus: erantq; illi filij nequissimi & scelestissimi: quocirca benedictionem nobilitatis accepit in sceptro regni & fortitudine leonis. Tandem quoque recesserunt à regibus

Israel populus Edom & Lobne, & constituerũt sibi reges pro arbitrio suo, quemadmodum benedixit Deus Esau de excutiendo iugo. Inter omnes autem reges Iuda & Israel, vix quatuor inventi sunt boni. Exactis itaq; regibus, cum tota nobilitate, Iudæi in captiuitatem & seruitutem in Babyloniã traducti sunt: iterumq́; post multa tempora miserante Deo reducti in Hierosolymam, aliquãdiu sub sacerdotibus & optimatibus & populari magistratu Rempublicã suam feliciter administrârunt, donec Aristobulus Hyrcani filius diadema sibi imposuit, regnumq́; Iudæorum & matris & fratrum parricidio refecit, quod deinceps per plures reges, postremò sub Archelao insolenti & obscœno rege finiuit, Iudæa tota in Romanorum prouinciam redacta, ac tandem sub Tito & Vespasiano deleta, vniuerso populo per vniuersum orbem ad hunc vsq; diem in perpetuam seruitutem relegato. Hæc itaq; ex sacris literis prosequi libuit, vt ostenderem ab initio mundi nullam fuisse nobilitatem, quæ non sceleratum habuerit initium, etiam in populo Dei, nec aliud esse nobilitatem, quàm gloriã & præmium publicæ iniquitatis: in qua quò pollutior vita, eò præclarior: quò plus scelerum, eò plus præmij & gloriæ, sicut non inscitè comprehensus Diomedes pirata ille ait ad Alexandrum, inquiens: Ego, quia vno nauigio latrocinor, accusor pirata: tu quia ingenti classe id agis, vocaris imperator: si solus & captiuus esses, latro eris, si mihi ad nutum populi famularentur, vocarer imperator. Nam quo ad causam, non differimus, nisi quia deterior est qui capit improbius, qui iustitiã abiectius deserit, qui manifestius impugnat leges. Quos enim ego fugio, tu persequeris: quos ego vtcunq; veneror, tu contemnis, me fortunæ iniquitas & rei familiaris angustia, te fastus intolerabilis & inexplebilis auaritia furem facit. Si fortuna mea mansuesceret, fierem fortè melior: at tu quò fortunatior, nequior eris. Miratus Alexander hominis constantiã, iussit adscribi militiæ, vt posset deinde saluis legibus militare,
hoc

hoc est, latrocinari. Iam verò progredientes ad ethnicorum historias, similiter ostendamus ipsam nobilitatem non aliud esse, quàm improbitatem, furorem, latrocinium, rapinam, homicidium, luxum, venationem, violentiam à pessimis vbique principiis ortam, peioribus prosequutam, turpissimum semper habuisse exitũ: quod in illis quatuor famatis monarchiis, deinde in cæteris quoq; nobilium regnis constabit. Prima itaque post diluuium monarchia fuit Assyriorum, cui initium dedit Ninus primus, qui prior omnium non contentus suis limitibus, propagandi imperij libidine arma forâs extulit, & cruenta bella vicinis inferens, totius Orientis populos subegit, magnitudinemq́; sui imperij, sequentibus semper nouis victoriis, continua prouinciarum accessione, adauxit, subacta Asia, perdomito Ponto. Porro Zoroasten Bactrianorum regem parricidiali pugna oppressum interfecit. Vxor erat Nino nomine Semiramis, hæc (vt refert Dinon historicus) petit à viro, vt quinque dies imperaret: quo concesso impetratoq́;, stolam ac coronam sibi aptauit, ac in sellam regiam conscendit, imperauitq́; satellitibus vt Ninum virum suum regiis ornamentis exutum interficerent: quo sic extincto, ipsa succeßit in imperio: nec contenta regni terminis, Aethiopiam imperio suo adiecit, in Indiam bella extulit, Babyloniam muro augustißimo cinxit, postremò à filio Nino secundo, quem flagitiosè conceperat, impiè exposuerat, incestuosè cognouerat, occiditur. His itaq; parricidiis Assyriorũ monarchia obtinuit principatum, donec sub Sardanapalo rege viro omni muliere corruptiore deficeret, quẽ Arbactus Mediæ præfectus inter scortorum greges comprehensum interfecit, ipseq́; se constituens regem, imperium omne ab Assyriis transtulit ad Medos, idq́; Cyrus tandem detulit ad Persas, penes quos filius eius Cambyses nouæ Babylonis conditor, adiectis multis regnis, secundam monarchiam obtinuit, quam & fratris & filij parricidio consecrauit: hæc tandem in Narso Ochi filio inclinauit,

cui, interfecto eo abs Bageo Eunucho, surrogatus est Darius Persa Arsoi filius, Gademanus antea vocatus, qui abs Alexandro Magno deuictus, Persarum monarchiam simul cum vita finiuit, quam idem Alexander paternæ cædis vnà cū adultera matre conscius & consultor hoc ipso famoso parricidio transtulit in Macedonas; atq; hæc tertia fuit monarchia, quæ extincto Alexandro mox & ipsa corruit. Successit quarta Monarchia Romanorum, qua nulla in rebus humanis potentior, sed si temporum series abs vrbe condita repetatur, illam inuenimus à pessimis initiis ortā, & à pessimis frequentius gestam, ideoq; hæc nobis paulò altiùs, & à primis vrbis cōditoribus repetenda est. Vrbs Roma à geminis fratribus Remo & Romulo ex incæstuosa Vestali genitis, à meretrice educatis, in Italia primùm condita est: cuius regnum Romulus parricidio fratris instar Cain initiauit. Cumq; se deorum filium dici pateretur, collecta sceleratorum satellitum manu, promissa illis impunitate, rapuit filias Sabinorum & constituens illis vxores ex omnibus quas elegerant, genuerunt gigantes, illos, inquam, Romanæ nobilitatis reges atq; proceres toto orbi formidabiles. Iamq; Sabinorum fœminis & filiabus fraudulento fœdere proditorioq; ludo pellectis, nefariè raptis, crudelibus nuptiis sibi suisq; sociatis, parentum ac maritorum nece obtentis, nouis insuper parricidiis defendit: Nam soceri sui sanguinis incontinens, etiam Titum Tatium, pium senem, Sabinorum honestissimum ducem, in societatem regni assumptum miserabiliter occidit. Hæc fuere Romani regni primordia, quod per ducētos quadraginta tres annos sub crudelibus regibus rectum, sub Tarquinio Superbo flagitio stupratæ Lucretiæ desiit. Et quemadmodum successio Cain in septenaria generatione periit sub diluuio aquarum: sic & isti Romuli successores in septenario regum numero à populari tumultu obruti sunt. & licet Romana vrbs regum exuisset imperium, non tamen euasit tyrannidem. Exactis namq; regibus, cùm

post

post tumultuantis populi inundationes, regnum ad optimates translatum esset, Brutus quidam vir nobilis, primus Romanorum consul designatus est. Hic quò tantum stabiliret imperium, primum illius conditorem regemq; Romulum, non solùm exæquare parricidio, sed & vincere studuit, quippe duos filios suos adolescentes, totidemq; vxoris suæ fratres Vitellios, medio foro virgis cæsos securi percußit. Cumq; imperium hoc sub optimatibus & plebe, per diuersos magistratus priuatasq; tyrannides, per multa sæcula stetisset, sub Iulio Cæsare, viro difficilè dictu an bello fortiore, aut libidine corruptiore, atque deinceps sub Antonio identidem libidinis mancipio terminauit, totaq; Romani imperij summa vni Octauiano Augusto Imperatori collata est, in hoc quarta illa orbis monarchia initium cepit. Neque verò absque parricidio, quamvis Augustus hic Principum omnium mitißimus haberetur, tamen auunculi Cæsaris, à quo adoptatus fuerat in imperium & hæres institutus, filium atque puellam ex Cleopatra susceptas proles interemit, neque nomini, neq; beneficio, neque affinitati, neq; pueritiæ parcens. Iamq; Romanorum principes orbis monarchiam tenuerunt, atq; Neronem, Domitianum, Caligulam, Heliogabalum, Galienum, aliaq; crudelitatis & turpitudinis monstra produxerunt, sub quibus totus orbis concussus est, quousque Magnus ille Constantinus interfecto Maxentio, qui ob libidinem & crudelitatem Romano populo infensus erat, à Senatu Augustus declararetur. Hic cùm Byzantium instauraret, vrbemq; Romæ æmulam faceret, atq; exinde nouam Romam & ex nomine suo Constantinopolim vocari iuberet, hanc Imperatorum sedem esse voluit, Romanumq; imperium transtulit ad Græcos, ipsumq; Constantinopoli, quemadmodum Romæ Romulus, duorum Liciniorũ, sororis suæ viri, & filij, propriæq; prolis & vxoris parricidijs sacrauit: perstititq; imperium apud Græcos vsque ad tempora Caroli Magni, in quem nomẽ duntaxat impe

rij translatum est ad Germanos. Sed hæc de monarchiis hactenus. Cæterorum aliquot regnorum initia, finesq; perscrutemur, & comperiemus auspiciis non melioribus incepta, nec inferioribus flagitiis parta, nec minori luxu rursus dissoluta. Prætereeam Dardani parricidia, & quo facinore ille persuasus in scelus Achiuis, Græcorum regni initia dedit. Taceo etiam mulierum imperia, virorum parricidiis parta, quemadmodum de Amazonibus narrant historiæ. Ad recentiora tempora, nostraq; confinia vadamus. In Hispania tempore Theodosij Imperatoris, primus regnauit Atanaricus Gothus, sed eo tempore etiam Alani, & VVandali Hispaniã poßidebant. Primus autem ex Gothorum regibus Hispaniæ monarchiam adsecutus est Suytilla, quam postremò Rodericus Rex, quòd filiam Iuliam Tingitanæ prouinciæ præfecti stuprasset, amisit, finem adferens Gothorum imperio, Saracenis Hispaniam occupantibus, deinde sub Pelagio rege, recuperatis aliquot locis, tunc primum Hispaniæ reges, at non vltrà Gothorum dici cœperunt, titulo regni apud Legionem oppidum manente, vsq; ad tempora Ferdinãdi Sanctij filij, qui primùm se Castellæ regem pronunciauit, ac interfecto fratre Garsia, eo parricidio etiam Nauarræ regnum adiecit. Illorum autem frater Romanus, quem pater illorum ex cõcubina genuerat, vir bellicosus, & ferus, primus Aragonensium rex euasit. Lusitanorum autem rex primus fuit Alphonsus, Henrico Lotharingo, & Tyresia Alphonsi Castellæ regis notha filia genitus, vir in armis strenuus, & qui quinq; Saracenorũ regulos vno prælio superauit, hinc quinq; scutorum insigne Lusitanorum reges ferunt in clypeis: fuit tamen Alphonsus hic in matrem parricidialis animi, quam propterea, quòd secundariò nupsisset, in perpetua vincula coniecit, nec vt dimitteret vllis precibus flecti, nec Ecclesiasticis censuris impelli potuit. Deniq; omnia hæc Hispaniarum regna, aut ingentibus sceleribus parta sunt, aut illis artibus confirmata. Iam verò & Anglorũ regni

pia initia ferè fabulosa sunt. Deinde hæc insula variis sub regibus, & à multis gentibus, Pictis, Scotis, Danis, Saxonibus, paßim habitata, & subacta. Postremò sub Guilhelmo Normanno monarchiam obtinuit quietam, quam ille Atolli regis Vuestosaxonũ consanguinei sui parricidio, sibi posterisq; suis confirmauit, cuius succeßio manet in hunc vsq; diem, semper famosis parricidis admodum insignis. Transeo Burgundionũ & Lombardorum regna, expeditißimis Germaniæ populis in Gallia, & Italia, hinc rege Gondaico, inde verò Alboyno primum incepta, crudelißimisq; parricidiis propagata, Francorum in Gallia potentißimum regnum spectemus. Huius prima initia à Pharamundo Merouei Ducis filio ortum habent, qui primus è Germania in Galliam migrans, primus rex constitutus est Francorum, omni crudelitate & truculentia superior. Huius series durauit vsq; ad Childericum tertium, qui ob segnitiem in administranda Republica, & propter libidinem in matronas deiectus regno, in cœnobium monachorum detrusus est, Pipino maiore domus in regnum surrogato, quod ille sibi, posterisq; suis proditione partum, insuper Grifonis fratris parricidio stabiliuit, vsque ad Lodouicum sextum Lotharij filium, qui ob adulterij crimen à Blancha coniuge veneno sublatus est, invadente Francorum regnum Hugone Capeto, viro gladiatore & sanguinolento, strenuoq; pugnatore, & qui his artibus apud Parisiensem populum magnus habitus est, aliàs verò ignobilis, atq; è lanione progenitus. Hic contra Carolum Lodouici patruum ac verum regni hæredem rebellis, collecta sceleratißimorum nebulonum manu, acieq; peßimorum satellitum, dictum Carolum apud Aurelianum sibi in manus proditum, in carcerem coniecit, ibiq; mori compulit. quo nefandißimo in regem & principem suũ perpetrato parricidio, & ipse sibi diadema imposuit, & carnificina pro regno commutata, Gallis deinceps, cum posteris suis imperauit: Cuius succeßio in hunc vsque diem durat, do-

nec illa rursus in aliquo meretricũ libidinis mancipio ruitura sit. Nimis longum foret hoc loci, regnorum omnium initia recensere, & per omnes antiquitatum historias discurrere. Ego hãc rem, quam hic summario conceptu tetigi, ampliore volumine descripsi alibi, ipsam nobilitatẽ suis colorib. & lineamentis exactè expressi, ostendiq; non fuisse, nec esse aliquod in orbe regnum, insignémve principatum, quæ nõ incœperint parricidio, proditione, perfidia, crudelitate, strage, cædibus, aliisq; horrẽdis sceleribus, artibus inquã nobilitatis, cuius cùm talia sint capita, facilè cognoscere poterimus, cuiusmodi sint reliqua belluæ illius membra, eaq; omnia ad violentiam, ad rapinam, ad cædem, ad venationem, ad libidinem, & omnis generis luxum prona, & exercitata. Velit quis nobilis fieri, primùm venator fiat, hoc primum elementum est nobilitatis, deinde miles mercenarius, & precio locet homicidia, hæc vera nobilitatis virtus, in qua si se fortem latronem exhibuerit, nulla maior nobilitatis gloria. Qui ad hæc ineptus est, hic nobilitatẽ emat pecunia: siquidẽ & ipsa etiã venalis est: aut si id non poterit, parasitetur regib. aut alia quavis aulica fraude se intrudat, & palatinarum meretricum lenonem agat, aut principi prostituat vxorẽ vel filias, aut ipse dominarum expleat libidinẽ, aut regio scorto nubat, aut eorundẽ spurias filias ducat vxores, hic summus est nobilitatis gradus: vnum siquidẽ corpus efficitur cum illis. Hæc sunt itinera, hæ scalæ, hi gradus, quibus ad nobilitatis apicem compendioso tramite conscenditur. Qui verò cæteris generosiores, & in genere suo nobilissimi omnium videri volũt, progenitores iactant eiusmodi, cuismodi nemo non cõtemneret, videlicet homines alienos, Troianos, & Macedones, incertis sedibus vagabundos, ac transfugos, & mille scelestissimis facinoribus coopertos, atque adhuc (si diis placet) laudare oportet, & extollere hanc eorũ nobilitatem, quæ tã scelestissimos habuit ortus. Alij cùm à meretriculis, & scortis ortũ habuerunt

runt, turpitudinem hanc fabulis tegunt, qualem de Melusina legimus. Sunt qui alios sceleratos habuere ortus, incestus, stupra, raptus, adulteria, & eiusmodi. Sic Balduinus, ob raptã Iudith filiã, à Carolo Caluo primus Flãdriæ comes creat⁹ est. Sic Marchiones illi Pedemontiũ, videlicet Montis Ferrati, Saluciarum, Senæ, & cæteri multi ab Othone imperatore, ob raptam filiam instituti sunt. Solent enim nonnunquam reges & Imperatores, quasi sine summa verecundia iniurias vlcisci nequeunt, dignitatis aliquo titulo perducere ad gloriam. Porrò quatuor principalia sunt nobilium istorũ munera, in quibus omnis eorum sita est felicitas: Primum illorum rapacitas, qua præter fas & æquum habent, capiunt, & poßidēt, alterum voluptas, qua omni luxus & libidinis genere insolescũt: tertium libertas, qua contẽptis legib. violentiæ viribus stipati, omnia pro libito agũt: quartũ ambitio, qua intumefacti supra sortem & statũ suum nullo non scelere altiora petunt. Omniũ deniq; nobilium sufficientia in eo probatur, si venaticam nouerint, si in alea fuerint damnabilius instituti, si corporis vires ingentibus poculis commõstrent, si naturæ robur numerosiore Venere comprobent, si audacter strenueq; profundant, si fastu, si luxu omniq; intemperantiæ dediti, virtutumq; hostes, obliuiscantur quòd nati, quodq; morituri sint. Nobiliores autem, si hæc pernicies à patribus emanârit in filios magnisq; subintrarit authoribus: vt

Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hæres
Bullatus, paruoq; eadem mouet arma fritillo.

Hæ sunt nobiliũ insignes virtutes. Sed habent præterea alias quasdam nobilitatis artes, quibus cùm maximè omnium nocentißimi sint, id agũt, vt viri probi, atq; boni esse videantur, & prudentia, libertate, pietate, iustitia, insignes appareant, adeò se præbẽt faciles, beniloquos, affabiles, & omnium virtutum hypocrisi claros, molliũt sermones suos supra oleum, & ipsi sunt iacula, conquisitis quotidie conuiuis, epulantur

nobilium munera

ſplendidè, in ſermone & colloquiis liberiores diſputant de Republica, aliorumq; ſententias captantes, ex illis ſapientiæ prudentiæq; famam, in principum conciliis ſibi aucupantur. liberalitatis etiam famam ſibi ex auaritia vſurpāt, dum quod auferunt vni, dono dant alteri, munifici prædones, & quod veteres de Sylla ſcribunt, alios per aliorum iniuriam locupletare ſtudentes, ipſi inter quotidianas rapinas ſemper inopes. Proinde iuſtitiæ & pietatis nomen ſibi venantur, dum pauperum quæſtiones libenter ſuſcipiunt, fouentq; eorundem cauſas contra ditiores, ſed eo vſq; duntaxat afflictis illis ſuccurrunt, donec interim exhauriant loculos plenorum. Neq; enim animus eſt, prodeſſe pauperibus, ſed nocere diuitibus, quod cuivis illorum facilius eſt, quàm prodeſſe, atq; hac iuſtitiæ pietatisq; vmbra tantam ſæpè licentiam ſibi arrogant, vt ciuitatibus & potentioribus vim inferant, & publica hoſtilitate vexent, & vnde legum authoritate nullus ſperare licet veniam, iſti nobilitatis prætextu aſſequuntur gloriam, & tanquam antiqui gigantes gloriantur in peccatis ſuis, & cùm veluti mali dæmones vndiq; quærunt vt noceant, tunc maximè prodeſſe putantur, quando ſolùm nocere deſiſtunt, agentes vt omnibus ſint terrori, amentur à nullo, cum ſceleratis & flagitioſis omnibus ponentes portionem, & qui ſe cuſtodiæ eorum tradunt, depopulantur, & opprimunt: nec vllum hominum genus ciuitatibus peſtilentius, quàm nobiles iſti, qui ſibiipſis placentes, quaſi cæteris generoſiores, ſemper ſuperbo ſpiritu turgent. De quibus idcircò non malè conſulit Ariſtophanes, inquiens, non oportere in vrbe nutrire leones, ſin autem alti ſunt, obſequi illis oportere. Horum tyrannide oppreſſi olim Heluetij, nobiles omnes occiderunt, & totam eorum progeniem patria extirpauerunt. hac inſigni nobilium ſtrage, nomen ſua virtute celebre cum libertate adepti ſunt, quæ plus quadringentis annis, in hunc diem feliciter imperāt, atq; regnāt, ſemperq; hoc nobiliū hominum genus oderunt. Olim

nulli

nulli erant populis gratiores, nec maioribus præmiis digni censebãtur, quàm qui tyrannos, eorumq; stipatores, & satellites etiam, vel innoxios liberos interemerunt. quin & Iurisconsulti docent, nonnunquam innoxios rectè occidi posse, si id magnopere prosit Reip. vt extincto tyranno, & liberos trucidare, ne repullulet noua tyrãnis: quemadmodũ & Græci, post euersum ilium, occiderunt Hectoris filium Astyanactem, ne noui belli instaurandi occasio superesset. Legamus liceat veterum temporum historicos, Titum Liuiũ, Iosephũ, Egesippum, Quintum Curtium, Suetonium, Tacitum, Serenum, Tranquillum, & reliquos, semper licuit tyrannis insidiari, licuit decipere, honestißimum autem occidere, etiam vel veneno tollere, cuiusmodi Tiberius à Iulio tertius Imperator peremptus est: sed cum veneficium detestabile semper fuerit, venenum quo ille extinctus est, orbis censuit esse vitale. Attestantur istis etiam sacræ literæ in Eglon, in Sisara, in Holoferne, quos interemerunt Aioth, Iael, Iudith: quod etiam coram Deo licuit, occisis quoque facinore tyrannis iugũ excutere, omnesq; illi quorum facinore afflictus populus liberatus est, Sacris Bibliorum annalibus pro ministris Dei honorati sunt. Iam verò nobilitatẽ, non tam vsu & cõsuetudine, quàm etiam natura malam esse non ambigimus: siquidem inter aues, & quadrupedia nulla alia nobilitatis prærogatiuã habẽt, præter illa, quæ cæteris animantibus etiam hominibus non tã infesta, quàm exitio sunt, cuiusmodi aquilæ, vultures, falcones, accipitres, corui, milui, struthiones, & fabulosæ harpyiæ, gryphi, syrenes, & huiusmodi monstra. Simili ratione tigrides, leones, lupi, pardi, vrsi, apri, dracones, serpentes, bufones. Ex arboribus verò nullæ, aut paucæ diis sacræ & nobiles habentur, nisi quæ aut steriles sunt, aut nullum hominibus edibilem fructum ferunt, vt quercus, esculus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora, non ædiles, non molares, sed gemmæ, quæ nullũ hominib. vtilitatis vsum præbẽt,

habentur nobilißimæ. Sic & in metallis, argẽtum admodum perniciosum, & ferro nocentius aurum, nobiliora sunt, & digna habita, pro quibus tot cædibus, & humani sanguinis dispendio populi dimicent.

De Arte Heraldica, Caput LXXXI.

ATque hinc processit heroica illa heraldorum ars, & Philosophia in censendis distribuendisq; istis nobiliũ clypeis admodum occupata: quos aut iumentum, aut vitulũ, aut ouem, aut agnum, aut caponem, aut gallinam, aut anserem, aut aliquod horum animantium, quæ hominibus seruitute vel vsu necessaria sunt, in armis gestare nefas est, & infame, sed omnes à crudelibus belluis & rapacibus feris nobilitatis suæ insignia auspicari oportebit. Sic Romani aquilam auium omniũ rapacißimam sibi delegerũt. Phrigij suem perniciosum animal. Thraces Martẽ. antiqui Gothi vrsam. Alani Hispaniam invadentes, catum rapax simul & fraudulentum animal. Franci veteres leonem, eundem etiam Saxones: sed deinde sumseruut Franci in Gallia commorantes bufones. Saxones verò equum, bellicosum animal. Cymbri taurum ferebant, fortitudinis & roboris signaculum. Antiocho Regi aquila draconem vnguibus deferens in signaculũ erat, Pompeio autem ensifer Leo, Attilæ coronatus astur. Quin & Romani ipsi, quibus anseres pro capitolio vigilantes salutem contra Gallos præstiterunt, ne tanto quidem beneficio induci potuere, vt anserem inter insinia referrent. Fortè gallum & hyrcum, sunt qui admittunt clypeis, siquidem hæc animalia constat superba & luxuriosa esse, quæ etiam præcipuæ nobilium dotes sunt. Eadem ratione & pauonem recipiunt propter fastum: & vpupam, quæ ipsa etiam quid regium habere videtur, & coronã gerit: nec obest nobilitati, quòd nidificat in excrementis, nam ipse quondam Vespasianus imperator etiam ex lotio vectigal accepit, inquiẽs: Lucri non esse malum odorem.

odorem. Iamq; etiam pleraque minuta animalia in istis nobilium imaginibus prærogatiuam habent, si modò exitij alicuius documenta sunt, aliâs non admittenda. Ex horum numero sunt cuniculi, talpæ, ranæ, locustæ, mures, serpẽtes, salpegæ, scolopendræ, à quibus (Plinio authore) aliquando abactos populos, & deletas ciuitates creditũ est, atq; eisdẽ rationibus nos illis etiam culices, cimices, muscas, quin & si velint vesicas, tabes, hulcera, pestes, libentißimè concedemus: quippe istis olim Aegyptus sub Pharaone & Moyse, flagellata est, & hodie etiã nobiliores habẽtur, qui præ cæteris ornantur scabie gallica. Sunt etiam qui enses, pugiones, machæras, bipẽnes, scorpiones, turres, arces, machinas, ignes & quævis alia homicidiorũ & perniciei instrumẽta clypeis suis ingerũt. Quin & Scytharũ fulmẽ, Persarũ arcus & pharetræ, Corallorũ rotæ insignia fuerũt. Similiter inter diuos, Iupiter fulmen, Neptunus tridentẽ, Mars frameã, Bachus thyrsum, Hercules clauã, Saturnus falcem sibi delegerunt. Atque hec armorum insignia quæque pro suæ crudelitatis, rapinæ, violentiæ, fortitudinis, temeritatis, cæterarumq; nobilitatis virtutũ expreßione (heraldis decernentibus) alia aliis censentur nobiliora. Quæ verò clypea iis carent, & mitiora quædã, vt arbores, flores, stellas & eiusmodi, exprimunt, vt Apollinis cythara, & Mercurij caduceus, aut sola colorum varietate distincta sunt, hæc prioribus illis multò recentiora minusq; nobilia sunt, quia non censentur hæc vlla militiæ fortitudine alióve sanguinis aut exitij artificio fuisse conquisita. mirum tamen quàm stulta sapientia in istis astrologicantur, philosophantur etiã & theologizãt paludati isti heraldi, dũ fuscum & nigrum Saturno aßignant: idcirco perseuerantiã, taciturnitatem & patientiã illi adscribentes, saphyreum autem & azurinum fidem, ac, iuxta Gallorum opinionẽ, zelũ significare volunt, Iouem illi præponentes. In rubro iram vindictamq; exponunt, ob furibundi Martis dominium. Auri

flauus color Soli dicatus, hunc ob sui metalli preciũ, atq; Solis lucidißimum splendorem, desiderium ac lætitiã significare dicũt. Venerẽ præficiunt purpureo ac viridi, purpureũ roseo nitore arridentẽ amorem significare dicunt, sed Galli proditionis astutiam illi adscribunt. Viridis autem omnium consensu spem denotat: virescentibus enim agris, fructus speratur. Albus color Lunæ adscribitur, qui cùm sine mixtione simplex sit, omnis tamen mixtionis facilè susceptiuus: puritatẽ, simplicitatem, aptitudinẽ signare volũt. Cæteros omnes mixtos colores adiudicant Mercurio, qui vt ipse vagus est & varius, ita omnes illos varietatẽ animi exprimere. nã cineritius nigro vicinior, angustiã: carneus quasi remißi sanguinis, occultũ animi dolorẽ, vel secretum absconditumq; cogitatũ: palearis verò & clarus & obscurus velut decidentiũ foliorum, & arescentium herbarum, desperationem & suspicionem pro significatis habent. Longum esset referre, eiusmodi nænias ex humoribus & cõplexionibus & tẽporibus anni, mensibus & diebus, mundi angulis ac vẽtis, signis, planetis, plantis, lapidibus, ipsisq; Ecclesiæ Sacramentis & mysteriis, hic affingunt, & ferè totam Apocalypsin ad has fabulas suas demigrare coguntur. Atque hæc est illa heroicorum heraldorũ heroica Philosophia. Hîc finem facturus eram huius negocij, nisi occurrisset mihi præterisse me heraldorum originẽ: hũc itaque sermoni huic appendere libet. Heraldos ab heroibus deducit Aeneas Syluius. Erant autẽ Heroes veterani milites, quos solos heraldos esse deceat, atque sic, herald, Teutonicũ vocabulum significat, videlicet, senem in armis, siue veteranum militem. Sed hodie seruiles quidam homines, caduceatores & nuncij fetiales, etiam qui nunquam militauerunt, id officij assequuntur. Priuilegia autem officiaq; heraldorum ex antiquißimis seculis in hunc vsq; diem durant. Primus eorum autor fuit Liber pater, qui subacta India illos in hæc verba initiauit: Ego vos hodie militia laboribusq; absoluo, ve-

teranos milites esse volo, heroasq; vocari: munus vestrum erit reipublicæ consulere, sontes arguere, laudare probos: cæteris munerib. vacabitis, quocunque gentiū terrarumq; veneritis, victum vobis reges vestitumq; dabunt, honoratiores apud omnes eritis, xenia vobis principes offerent, suásque vestes condonabunt, stabit fides dictis vestris, mendacia horrebitis, proditores iudicabitis: qui fœminas malè habent, infames hos asseuerabitis: in omni terra libertas vobis esto, securusq; vobis transitus & incolatus. Si quis vos, vestrûmq; verbo factóve angariauerit quempiam, gladio ferietur. Adiecit post multa tempora istis heroum priuilegiis Alexander Magnus, vt auro, purpura, coccineisq; vestibus & paludamentis vti possent: quin & arma regia & insignia deferre, quovis gentium terrarumq; loco fuerint. Si quis hos manu pulsasset, aut verbo læsisset, eum proscriptis bonis etiam capitis reum esse. Sic Thucydidem, Herodotum, Didymum, Megasthenem, & Xenophontē tradere, idem Aeneas refert. Tertiò deinde Octauianus Augustus, constituta Romana monarchia, illos hac lege decorauit: Quisquis es, qui per decenniū nobiscū militaueris, si modò quadragenarius fueris, sive eques, sive pedes stipendia merueris, militia posthac vacato, heros esto veteranúsque miles: nemo te ciuitate, foro, templo, hospitio, domo prohibeat: nemo tibi crimen adscribat, onus imponat, pecuniam ex te quærat: si quid peccaueris, solam Cæsaris vindictam expectato: quidquid turpitudinis admiserint homines, te iudicem propalatoremq; timeant, seu priuati seu principes fuerint: quod dixeris affirmaverisq; nemo falsum arguet, libera & aperta tibi omnia itinera locáque sunto, in ædibus principum mensa tibi cibi potusq; esto, stipendia quibus te tuamq; domum serues, ex publico quotannis habeto: quam legitima facie duxeris vxorem, cæteris fœminis præferatur: quem exprobraueris infamemq; dixeris, hic reprobatus homo & infamis esto, arma insignia, nomina

& ornamenta heros ferto, quæ reges decent, quæ dicere aut facere velis, vbivis gentium, locorum nationumq; facito. Si quis iniurius fuerit, ceruice careto. Postremò Carolus Magnus translato ad Germanos imperij nomine, post deuictos Saxones & Longobardos Cæsar & Augustus appellatus, illos hoc honore donauit, inquiens: Milites mei vos heroes vocabimini, socij regum & iudices criminum, viuite posthac laboris expertes, consulite regibus publico nomine, turpia corrigite, fouete fœminas, iuuate pupillos, concilio circundate principes, ab his victum, vestitum, stipendiumq; petite: si quis negauerit, inglorius, infamisq; esto: si quis iniuriam vobis intulerit, reum se læsæ maiestatis agnoscat: Vos autem caueritis, ne tantum decus, tantumq; priuilegium iusto bellorum labore partum, aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio quovis vitio maculetis, ne, quod vobis largimur ad gloriam, redundet ad pœnam, quam de vobis sumendam, si forsitan excesseritis, nobis & successoribus nostris Romanorum regibus, perpetuò reseruamus. Atque hæc est Heraldorum magnificentia, quibus antiqua consuetudine temporum magnos sese æstimãt, quia impunè maximis obtrectare illis permissum est.

De Medicina in genere, Cap. LXXXII.

SEd iam à militia & nobilitate ad medicinã properemus, quæ ipsa etiam quædam homicidiorum ars est, prorsus mechanica, licet philosophiæ titulo se traduci posse præsumat, ac supra iuris prudentiam proximas theologiæ sedes ambiat, vnde maxima inter medicos & iuristas contentio est. Argumentantur enim medici: Cùm triplicia sint bona ex ordine, animæ, corporis, & fortunæ: priora curat theologus, secunda medicus, tertia iurisconsultus. hinc medicis medias quoque sedes deberi supra iurisconsultos, quantum corporis robur & sanitas, fortunæ diuitiisq; præstat. Sed hanc litem nescio

ſcio quis prætor leui interrogatione diremit, quæſiuit enim ex litigantibus illis, quis mos & ordo ſeruaretur in educendis ad ſupplicia reis, vter præcederet & ſequeretur, latróne an carnifex? Cum reſponderent, præcedere latronem, ſequi autem carnificem, dedit ille ſententiam: præcedant ergo iuriſtæ, ſequantur medici: horum inſigne latrocinium, iſtorum temeraria homicidia notans. Sed ad medicinam redeamus, eius plures hærcſes ſunt: Nam eſt vna, quam rationalem, ſive ſophiſticam, ſive dogmaticam vocant, eamq́; Hippocrates, Diocles, Chryſippus, Cariſtinus, Paraxagoras, & Hereſiſtratus ſecuti ſunt, quam etiam Galenus his longo tempore poſtrior approbauit, qui præ cæteris inſequutus Hippocratem, totam medendi artem ad cauſarum agnitionem, ſignorum notitiam, rerum qualitates, & corporum diverſas habitudines gradúſque revocauit. Sed hæc hæreſis cum circa voces potiùs, quàm circa res ipſas verſetur, naturalis philoſophiæ fateor non infima pars eſt, medendis tamen ægrotantibus non admodum neceſſaria, ne dicam vel pernicioſa, vt quæ hominum ſalutem ſanitatemq́; ad contorta quædam ſophiſmata relegat potius, quàm ad ſincera, quibus morbis mederi poßit, medicamina, & ſcholaſticis ſyllogiſmis occupata, ſolitudinum & ſaltuum hortorúmque neſcia, ignorat herbas & medicinam: quocirca Serapion hanc rationalem medicinam nihil ad medendi artem pertinere profeſſus eſt. Eſt itaque alia medicorum factio prorſus quæſtuaria & mechanica, à qua vſque in hunc diem medici ſuum nomen habent. Hanc idcirco operatricem vocant, in empiricam & methodicam diſpartitam, de hac nobis hic ſermo eſt. Empiricam itaque ab experimentis appellant, cuius principes Serapion, Heraclides, & ambo Apollorij fuêre, quos poſtremò ex Latinis Marcus Cato, C. Valgius, Pōponius, Leneus, Caßius, Felix, Aruntius, Cornelius Celſus, ac Plinius, & plerique alij ſecuti ſunt. Ex hac deinde methodicam conſtruxit Hierophilus Chalcedonius, & ex longa re-

rum omnium magiſtra experientia ad certas regulas adegit, quam poſtea validißimis argumentis probarunt Aſclepiades, Themiſion, ac Archigenes: compleuit autem Theſſalus Italus, qui (vt author eſt Varro) cuncta ſuperiorum placita ſuſtulit, ac velut rabie quadam in cunctos prioris æui medicos perorauit. Poſt iſtos verò complures externarum gentiũ barbari philoſophi de ea ſcripſere, inter quos adeò creuit Arabũ gloria, vt huius artis inventores plurimis viſi ſint, facileq; id ſe poſſe contendere videantur, niſi ipſa originalia Græca & Latina nomina ab illis vſurpata, aliam artis originem indicarent. Hinc Auicennæ, Raſis, & Auerrois volumina pari cum Hippocratis & Galeni libris authoritate recepta ſunt, tantamq; fidem adepta, vt ſi quis ſine eorum placitis cuiquam mederi præſumat, is publicam ſalutem palàm decoquere videatur. Hæ autem medicorum factiones licet paucæ ſint, non tamen minor inter eos contentio eſt & opinionum pugna, quàm inter philoſophos. Nam de ſpermate, quod genitale ſemen eſt, audite quibus anilibus ratiunculis certant: Pythagoras illud vtilißimi ſanguinis ſpumam, ſive cibi vtilißimum excrementum dixit, Plato autem ſpinalis medullæ defluxum, quia nimium coeuntes dorſum & renes dolent, Alcmeon autem cerebri partem adſeuerauit, ex eo quòd coeuntibus oculi dolent, qui ſunt partes cerebri, Democritus autem ipſum ab omnibus corporis partibus deriuatum ait, et Epicurus à corpore & anima convulſum, Ariſtoteles alimenti ſanguinei excrementum, quod vltimum in membra digeritur. Cæteri putant ſanguinem eſſe teſtium calore decoctum, & dealbatum, ea duntaxat moti ratione, quòd vltra vires coeuntes, ſanguinis guttas eiiciunt, Porrò Ariſtoteles, & Democritus nil dicũt mulieres ſemen ad generationem conferre, neque germen illas, ſed particularem quendam ſudorem emittere. Galenus illas & ſperma, licet imperfectum germen, emittere ait, & vtrorumq; viri & mulieris ſemen fœtum cõſtituere. Cæterùm,

Ari-

Ariſtoteles corpora animalium ex ſanguine proximè vult generari & immediatè nutriri, ſperma quoque ex ſanguine generationem habere. Hippocrates *contrà, corpora animaliũ, ex quatuor humoribus primò coagulari.* Sed *& multi ex* Arabibus *putarunt animalia perfecta poſſe abſque maris & fœminæ permixtione generari, ac ſine ſemine produci : & propterea dicebant, matrices non eſſe neceſſarias niſi per accidens.* De *cauſis autem morborum originalibus agentes,* Hippocrates *illas in ſtatu ſine ſpiritu collocat,* Hierophilus *in humoribus,* Eraſiſtratus *in arteriarum ſanguine,* Aſclepiades *ex atomis per corporis inviſibiles poros illapſis illas rimatur,* Alcmeon *ex corporalium potentiarum exuberantia vel inopia,* Diocles *ex inæqualitate elementorum corporalium, aerisq; halitu,* Strato *ab alimenti exuberantia cruditateq; & eius corruptione omnes morbos fieri ſolummodò putat.* De *ciborum autem converſione non minùs diſcrepant.* Nam Hippocrates, Galenus, *Auicenna, in ſtomacho, cibos per calorem concoqui affirmant,* Eraſiſtratus *hæc in ventre fieri contendit,* Pliſtonicus, *&* Paraxagoras *non concoqui modò, ſed putreſcere aiunt: quin etiam* Auicenna, *& eius expoſitores,* Gentiles, *&* Iacobus *de* Forlinio, *non ſine inſigni errore, ſtercus in ſtomacho generari tradunt.* Aſclepiades *autẽ & eius æmuli non concoqui cibos, ſed crudos in corpus omne diuidi putant, qui inſuper omnium ſuperiorum dogmata vana & ſupervacua eſſe dicunt.* Tranſeo *vrinarum iudicia, ab illis necdum perfectè cognita, pulſuumq; dieſes incomprehenſas.* Iam *verò &* Hippocrates, *quem ipſi pro* Deo *colunt, ab aliis in pleriſque non tã diverſum ſentit, quàm turpiter errauit.* Nam *in libro de natura infantis ait:* Generatur *ex luteo oui auis, nutrimentum autem & augmentum habet album, quod in ouo eſt: quod falſum probat* Ariſtoteles *in libro* De *animalibus, & in libro* De *generatione animalium, diſputans contra* Alcmeonem, *qui cum* Hippocrate *ſentiebat, cõcludit: origo pulli*

in albumine est, cibus per vmbilicum ex luteo petitur. cui sententiæ adhæret etiam Plinius, inquiens: Ipsum animal ex albo liquore oui corporatur, cibus eius in luteo est. Nón ne etiam ille Hippocratis aphorismus mendax est? Mulier non podagrizat, nisi menstrua illi defecerint: cùm multæ fœminæ, quibus etiam menstrua fluunt, podagras patiantur.

De Medicina Operatrice, Caput LXXXIII.

Tota prætereà medendi operatrix ars nullo alio fundamento quàm fallacibus experimentis superextructa est, ac tenui ægrotantium credulitate roborata, non minùs venefica, quàm benefica, vt sæpissimè, & ferè semper plus periculi sit à Medico ac medicina, quàm ab ipso morbo: quod quidem & ipsi huius artis principes ingenuè fatentur, videlicet Hippocrates, dicens artem hanc esse difficilem, & experimento fallacem: & Auicenna, inquiens, fidem ac spem ægri erga Medicum & medicinam, sæpè plus efficere, quàm ipsam cum Medico medicinam: & Galenus, difficilè posse reperiri medicamen, quod plurimum prosit, ac non simul in aliquo obsit: atq; alius quidam ex illis ait, medicinarum notitia delectabilis est, vt reliquorũ omnium, quæ arte, & regulis constant, operatio autem secundum medicinam à casu est. Eant igitur nunc fortunati ægri, ac periculosis experimentis, & casui fidem habeant, sed tam blanda est cuiq; pro se sperandi dulcedo, vt ait Plinius, vt cuicunque se Medicum profitenti statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. Hinc est quod sæpissimè illic quæritur vbi mors est: quippe medicorum hic optimus creditur, quem particeps lucri commendat pharmacopola, qui cum illo colludit, cuius seruulos etiam Medicus sibi sub stipe devincit, qui lenocinio fungentes, illum apud miseros ægros collaudando præferunt: magnæ quoq; præstantiæ

Medi-

Medicus est, quem vsurpata pomposa vestis, & intermicantes crebris hyacinthis digiti commendant, & cui remota patria, vel longa peregrinatio, aut diversa religio (ceu Iudæus vel Maranus) ad fallendum efficacißima frontis impudentia, magnorumq́; remediorum constans inconcußis mendaciis iactantia, authoritatem, famã, fidemq́; conciliárunt. Et cui pertinax cōtētio, ac multæ semper in ore cùm semigræculæ, tum barbaræ voces: & multa authorum suorum nomina doctrinæ fecerunt opinionem: atque sic instructus, plus quàm plumbea grauitate, sed audacia penè militari, medendi practicam tunc hac hypocrisi aggreditur. Primùm invisit ægrũ, respicit vrinam, tangit arteriam, inspicit linguam, palpitat latera, explorat excrementa, scire vult victus consuetudinem, & si qua etiam secretiora sunt, inquirit, acsi per hæc libret elementa, & velvt in statera expendat humores ægrotantis, fabulatúrque egregiè: deinde magna iactantia præscribit medicamina, recipe catapotia, mitte sanguinem, fiant clysteria, fiant peßi, fiant vnctiones, fiant cataplasmata, dentur elinctoria, dentur masticatoria, gargarismata, fiant sacculi, fiant fumi, dentur condîta, dentur syropi, dentur aquæ, exhibeantur teriacalia: quòd si leuiusculus sit morbus, & æger delicatulus, excogitabit blandimenta, & quæcunq; mulierculis effœminatisq́; viris grata atque iucunda putat, magna authoritate præcipit: iam suspenso molli grabatulo, aut fontalis aquæ in peluium stillantibus guttis, somnos allicit: iam fricationibus, stufis, cucurbitulis, morbum extenuat: iam balneis, thermis, cibisq́; delicatioribus, ac cæli mutatione, extenuatum ægrum reficit: vt autem magnæ authoritatis habeatur, & simul admirationi sit, horas obseruando, physicas allegationes suspensionesq́; adnecti facit, nec nisi ephemeride mathematica pharmaca potionesq́; ministrat, quin et in pharmacopolam sibi imperium arrogat, & se coram omnia dispensari iubet, seseq́; meliora aromata deligere simulat, cùm sæpè nesciat sophisticata à

veris discernere, resq; ipsas nomine tenus penitùs ignoret. Si verò diues sit æger, aut magnæ authoritatis, tunc quò plus sibi compendij atque famæ accessurum sit, morbum quantùm potest protrahit, ac non nisi paulatim restituit, etiamsi posset semel vno pharmaco morbum depellere, nonnunquam verò medicamentis suis exagitato morbo, priusquam illum tollat, hominem ad extremum vitæ discrimen adducit, quò illum tūc abs grauißima & periculosißima ægritudine liberásse prædicetur. Quòd si quandoq; in manus suas æger incidat grauiori morbo conflictans, cognoueritq; perniciosum esse malum & cuius dubius sit euentus, tunc istis ingreditur stratagematibus: austero vultu viuendi leges præscribit, iubet insolita, prohibet consueta, arguit oblata, execratur exhibita, cōminatur exitium, & vitam pollicetur, magnaq; poscit præmia. Si dubitat de euentu, suadet convocari collegium, & postulat socium, quo securiùs medeatur, aut non rarò cautiùs perimat, ne superveniens alius, qui ægrum solus restituat, famam sibi atque laudem cum lucro præripiat. Si ægro quid malè cesserit, siue illum prætèr spem, per insignem imperitiā occiderit, hic se aut per catarrhi præfocatiuum defluxum, aut aliquod aliud simile subitaneum accidens, immedicabilémque casum apparenter excusat, & ægri inobedientiam, aut custodum negligentiam acriter accusat, aut incusat collegas, aut in pharmacopolam culpam protrudit: sic enim efficit, vt nemo ægrotus, nisi propria culpa periisse, nemo nisi Medici beneficio restitutus videatur. Iam verò Medicos plerunque nequam esse suorummet testimoniis comprobabimus. Ait enim eorum conciliator Petrus Apponius, artem Medicinæ Marti esse adscriptam, qui Planetarum omnium odiosißimus est, & qui ingratitudinis, iurgiorum, omnisq; iniquitatis, & malitiæ author existat. Ideoq; etiam Medicos, vt plurimum malorum esse morum, cùm ob Martis Scorpionisq; influxum, tum quòd ait, quia ex vili stipite & sterili originem contra-

xeru

xerunt, intumescentes demùm, & contumeliosi facti, cùm fuerint incrassati. Hæc ille edoctus fortè Aesculapij exemplo, quē primum Medicinæ repertorem ex mente Iouis genitum, & per Solis viam in terris destinatum fabulatur antiquitas. Celsus verò hominem fatetur, sed in Deorum numerum receptū. Complures alij asserunt, illum meretricio incestu ex Coronide, vetusta muliercula genitum, quam Sacerdotes in Apollinis templo adulterinis amplexibus sæpè subegerunt, qui finxerunt illum Dei filium. Omnes autē in hoc conveniunt, tam scelestum fuisse hunc Deum, vt Iouis fulmine in eo coercendo opus fuerit, de quo Lactātius ad Constantinum Imperatorem sic scripsit: Aesculapius & ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud diuinis honoribus dignum, nisi quòd sanauit Hyppolitum? Mortem sanè habuit clariorem, quòd à Deo meruit fulminari: hæc ille. At sunt reverà medici homines omnium scelestißimi, discordantißimi, invidentißimi, mendacißimi. Sic enim omnes à se invicem dissentiūt, vt nullus reperiatur medicus, qui citra exceptionem, additionem, vel permutationem, præscriptum ab alio pharmacum comprobet: quin immò qui laceret, mordeat, ne videlicet ipse non melior medicus videatur, si alterius vel optimo consilio nihil detraxerit, vel his, quæ etiam sæpè nimis multa sunt, nō aliquid addiderit: vnde tandem in proverbium abiit medicorum invidia et discordia. Nam quicquid probat vnus, ridet alter: nec quicquam apud eos certi, sed omnia promissa eorum, nugæ volatiles, & mera mendacia: hinc vulgus cùm vult aliquem insigniter mendacem ostendere, ait illi, mentiris vt medicus. Summumq; ingeniorum suorum opus in his versatur, vt in cogitandis nouis, veterum rectè facta negligantur, contemnantúrque: tum quæ pauca sciunt, recondunt, aut monstrare nolunt, quasi neminem docere in authoritate scientiæ sit, invidentesq; aliis, etiam vitam nostram fraudant alienis bonis. Sunt insuper plurimùm superstitiosi, arrogantes, malæ conscientiæ, su-

perbi, auari, quibus hoc semper in ore obversatur, dum dolet accipe, facientes etiam, si suum ad compendium expedire crediderint, vt doleat quod sanum est, sicvt legimus Petrum illum Apponium (quem conciliatorem vocant) cùm Bononiæ artem medicam profiteretur, tantæ auaritiæ & arrogantiæ extitisse, vt extra vrbem alicubi ad ægrotos vocatus, non minoris quinquaginta aureis in singulos dies se conduci pateretur, vocatusq; aliquando ad Honorium tunc Pontificem, quadringentos aureos in dies singulos sibi statui pactus est. Quin & Aesculapium, medicinæ parentem, ait Pindarus, à Ioue fulmine adactum auaritiæ merito, eò, quòd medicinam nocenter & in damnum Reipublicæ exercuisset. Iam verò si casu quovis fortunatus æger in manibus eorum evaserit, fit plausus intolerabilis, nemo sufficiet gloriam tanti miraculi decantare, Lazarum è mortuis resuscitatum narrabunt, illius vitã suum munus esse, sibi deberi: sese illum ab orco revocasse (vsurpantes sibi, quæ solius Dei sunt) continuò iactãt, nec vllo præmio se compensari posse, aiunt. Nonnulli illorum in id tumoris evecti sunt, vt se pro diis coli paterentur, atq; Ioues sese nuncuparent, sicvt Menecrates Syracusanus medicus, qui quandoque ad Agesilaum Spartæ regem, in hæc verba scripsisse legitur: Menecrates Iupiter, Agesilao regi salutem. sed illius stultitiam subridens Agesilaus, respondit: Agesilaus Menecrati sanitatem. Quòd si verò ægrotorum quispiam infelicior (quod plurimum fit) inter medicorum manus expirauerit, tunc naturæ inopiam, morbi malitiam, aut ægri inobedientiam inculpant, ac artis suæ remedia ad hoc naturæ sæuientis arcanum non extendi, sese medicos esse, non deos, curare posse sanabiles, non suscitare moribundos, nec quicquam se debere ægris præter experientiam: & huiusmodi verbis etiam in sinistris eventibus superbiunt, & vltrò, qui periére, arguunt intemperantiæ, & simul precium poscunt, cùm occiderint suis pharmacis, qui sine illis viuere potuissent, ægros pariter & fama, & pe-

& pecunia, & sanitate, & vita spoliantes, secura interim conscientia: cùm, quia error eorum (quod ait Socrates) terra tegitur: tum quia irremeabilis est mortuorum regio, quo minùs redire possunt, quos illi illusos manibus, verbis, et medicamentis noxiis infectos, ante diem in tartara præmittunt, nè contrà illos spoliatæ vitæ & pecuniæ repetundarũ agant. Sunt prætcrea medici plerunq; contagiosi, & ab obiectis vrinis & stercoribus fœtulenti, lotiolenti, sterculenti, & ipsis obstetricibus sordidiores ac sensibus omnibus infecti, dum oculis obscœna quæque & fœtidißima conspiciunt, auribus pariter & naribus ægrotorum ructus, ventrisq; crepitus, & infecti aeris halitus, flatus pedoresq; excipiũt, labris ac lingua atras letheasque potiones prægustant, manibus stercora & purgamenta explicant, ægrotorumq; horridæ imagines & vmbræ nocte dieq; phantasiæ eorum obversantur, innumeraq; homicidia conscientiam eorum perturbant, totum deniq; illorum studium, sermo, ratio, oratio, spiritus & ingenium non nisi circa tristia, fœda, tabida, horrida, mortis & morborum genera versatur: totumq; eorum exercitium est in locis fœtidis, squallidis, & vilibus curis, & obscæno artificio constat, semper ægrotorum matulas, cloacas & latrinas infamis lucri caussa ambientes, atque tanquam vpupa auis sordida ex humanis stercoribus nidificantes. An non videtis illos quotidiè, quomodo obvinctis digitis, lutosis latifundiis, vultu turbulento aut pallenti, continuè obambulant ciuitatem, ac præcipiti incessu, uilißimi spe lucelli discurrunt ab apotheca in apothecam, quærentes & mendicantes sicubi quis lotium inspectandum vel concham offerat stercorariam, atque vt cucullati vultures ad cadauera: sic isti ad excrementa homines omniũ sunt nasutißimi: quæ etiam prægustare solitum aiunt Hippocratem, vt inde morbi naturam melius persentiret: quod pleriq; etiam Aesculapio adscribunt, quem Aristophanes idcircò scatophagum vocat, quo verbo significantur, qui ciborum

vescuntur superfluitatibus, quod nomen deinde ad medicos omnes deriuatum est, vt eos scatophagos & scatomantes, hoc est, merdivoros, & merdarum inspectatores vocemus. Hinc scatomantia, oromantia, drymimantia dicuntur diuinationes seu prognostica medicorum ex stercoribus & vrinis deprompta. Hinc apud multas nationes mechanici isti medici olim infames habebantur, atq; adeò, vt (teste Seneca) etiam grauissimæ infamia haberetur medici opus quærere, et hodie adhuc plerique populi medicos pariter & obstetrices & carnifices à mensis & conuiuiis excludunt, aut non nisi secretis separatisq; patinis calicibusq; excipiunt: quocirca stomachari hîc licet detestabilem illum multorum principum morem, qui tam pestilentes homines nedum ad matutina cubicula, sed & quotidianis ægrotantium congressibus, recentibus semper pestilitatis vaporibus infectos, etiam mensis admittunt. quin adhibeat quis medicum conuiuio, inter ipsos cibos & pocula de stercore, vrinis, sudoribus, sanie, vomitu, menstruis, differet, atq; epilepsias, lepras, bulcera, scabies, & pestes tractabit, totumq; alioqui lautissimis obsoniis paratissimum conuiuium, sermonum suorum impuritate in nauseam conuertet. Adhibete etiam medicum, si vultis, ciuilibus consultationibus, nihil illo ineptius insulsiusq;, idq; fortè, cùm quia medicorum disciplina (quod eorum ait conciliator) non est de virtutibus nec bonis moribus, tum quòd (vt idem ait) naturaliter probus medicus, malorum morum esse debeat: & nos scimus apud multas ciuitates decretis publicis & plebiscitis cautum esse, ne medici in concilium admittantur, nec magistratum gerant, fortè non tam, quia inepti, leues, malè morigerati, quàm quia semper sordidi, & ægrotantiũ retrimentorũq; assidua attrectatione adeò contagiosi, vt non solùm propinquantes sibi homines, sed etiam subsellia inquinent, & marmora inficiant, vt eleganter de quodam medico cecinit Lucillus Græco epigrammate, ab Ausonio sic Latinè reddito:

Alcon gesterno signum Iouis attigit, ille
Quamvis marmoreus vim patitur medici.
Ecce hodie iussus transferri ex æde vetusta,
Effertur, quamvis sit Deus atq; lapis.

Quãdo verò in suam medicã consultationem coeunt, quid ea nocte mixerit & cacauerit æger examinatur, ac tanquam Laconũ Ephori de vita ac nece pronunciaturi sententiã, mirum, sed dolendum, quàm tunc miseris altercationibus, nullo idem censente, circa ægri lectulum concertant, quasi non ad curandum, sed disputandum conducti sint, atque ægro ipso, cui (iuxta Græcum Menandri versiculum, Latinè autem inquientis: Medicus garrulus ægrotanti alter morbus) ferè sermo molestus est, illarum oratione non opera opus sit, ac productis ad ostentationem suam scholastico more aliquot aphorismis, quos ad omnem vsum semper eosdem paratos habent, invocatisq; Hippocrate, Galeno, Auicenna, Rasi, Auerroe, Conciliatore, cæterisq; suis diis, quorũ nomina & tituli illis pro doctrina satis sunt, ad conciliandum sibi apud imperitum vulgus fidem, doctrinæq; æstimationem, vbi de causis, de signis, de affectibus, de humoribus, de die critica, aliquãdiu seriosè, sed indecisa discordia digladiatum est, tandem de adhibendo remedio, quod caput & cauda totius negotij esse debuerat, frigidissimo decreto transigunt: atque vt est eorum inter se mutua invidia, nullo illorum sua secreta (vt vocant) æmulis suis communicare volente, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis, ad communem methodicam recurrunt, quæ si illos destituat, ad empiricam, tanquam ad sacram ancoram confugiunt, vt quem ratio non restituit, adiuuet temeritas, satius esse inquientes anceps experiri auxilium, quàm nullum: vel ægrum ipsum, si minùs sunt illi propitij, atque illos (vt ait Ecclesiasticus) languor prolixior grauet, prognosticis relinquunt: dicentes quia desperatis Hippocrates vetat adhiberi medicamina: aut si paulò religiosiores sunt, morbum in di-

vorum aliquem reiiciunt, vel extremum præscribunt pharmacum, quod erit: Recipe tabellionem vnum, testes numero septem, adde sacerdotem cum aqua & oleo benedictis quantum sufficit, & dispone domui tuæ, quia morieris. Hinc Rasis conscius profectò ægrotantium credulæ stultitiæ, tum medicorum contentiosæ inscitiæ, vtrique & ægro & medico non incautè consulens, suadet in aphorismis suis, tantùm vnũ medicum fore eligendum, quia vnius (inquit) error, magnam infamiam non inducit: & vnius vtilitas, quam in ægro efficit, collaudatur: qui autem quàm plures medicorum adhibuerit, is in errorem incidit plurimum, hæc Rasis. Attestatúrque huic vetusta illa monumenti inscriptio, turba se medicorum periisse: atq; illud Græcũ proverbium: multorum medicorũ introitus, ægrum perdidit: illud etiã moribundi iam Adriani Imperatoris dictũ, Medicorum turba principem perdidit. Nullum igitur pro cõseruanda vita sanitateq; vtilius consiliũ, quàm abstinere à medicis. Corporis enim sanitas Deo debetur, non medicis. ideoque Asa rex Iuda corripitur à Propheta Domini, quia in infirmitate sua non quæsiuit Dominũ, sed in arte medicorum confisus est: quorum quidem consiliis, qui se tradiderint, sani esse non poterunt: nec enim vita vlla misera magis, quàm quæ sub eorum auxilij fiducia ducitur. Esto verò, sciant medici, atq; vtinã scirent, omnes vires & potestates elementorum, radicum, herbarum, florum, fructuũ, seminum, etiam animalium & mineralium, omniumq;, quæ parens natura producit, tamen non possunt omnibus iis virtutibus hominẽ, nedum immortalem facere, sed quod minus est, nec leui quovis morbo ægrotantẽ semper sanare. O quoties medicamen quod prodesse debuerat, non profuit, & quod debuerat excernere non excreuit? quoties recidente ægro remedicandũ est, & tandem post multos labores & sumptus, vel tunc vel paulo pòst, etiam vel astantibus medicis, moriendum est? Quæ ergo nũc spes nobis in medicis reposita est, si (quod ipse corũ scit Hippocra-

pocrates) experientia fallax sit? Quid certi possunt promittere medici, si verum est, quod Plinius scribit, nullam artem medicina inconstantiorē esse, etiamnum sæpius immutari? Multæ gentes olim fuerūt & adhuc sunt absq; medicis degentes, quas videmus vltra decrepitam ætatem robustas, supra centenarios annos viuere: contrariè istos delicatiores populos, qui medicorum promißis & opera viuunt, vt plurimum media ætate senescere & occumbere, quin & ipsosmet medicos plus cæteris hominibus, et quasi semper ægrotare, ac immaturiore ætate decedere. Hinc ille Lacon cuidam dicenti, nihil mali habes? respondit, quia non vtor medico. Illoq; iterum dicente, senex factus es, respondit, quia nunquam vsus sum medico: ostendēs nullam esse ad sanitatem & senectutem certiorem viam, quàm medicis caruisse. Quod si dicat quis, multos medicorum auxilio convaluisse, respondebimus illi, contrà plures etiam occubuisse, quibus medicorum opera nihil profuere, obiiciemusq; illum Ausonij versiculum, inquientis:

Evasere fati ope, non medici.

Olim enim Arcades non medicaminibus, sed (quod narrat Plinius) verno lacte vtebantur, quoniam tunc maximè succis herbæ turgerent, mederenturq; vberiores pascuæ: eligebant autem præ cæteris lac vaccinū, quia illæ omnivoræ sunt in herbis. Lacones etiam, Babylonij, Aegyptij, Lusitani, Herodoto ac Strabone testibus, medicos omnes respuebant: languentes verò in forum & plateas efferebant, vt qui simili morbo tentati effugissent, aliúmve evasisse noßēt, illis expertis in se consulerent remediis: arbitrantes, quod etiam Cornelius Celsus adserit, ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre, quàm experientiam, qua constat doctißimos medicorum abs rustica anu sæpißimè victos, illámque vnica planta seu herbula illa perfecisse, quæ famatißimi medici non potuerunt cum omnibus suis preciosis elaboratisq; pharmacis. Nā illi dū inexplicabilibus mixtionibus (cùm tot dederit natura, quæ singula

ſufficiant remedia) confidentes per compoſitam diverſarum rerum complexionem morbos pellere nituntur, cõiectura magis, quàm cauſa aut ratione incedunt, totámque medendi artem, non niſi caſum aut coniecturam faciunt. Hæc autem vnius ſimplicis medicinæ vim & qualitatem cognoſcens, ſolidis expertisq; naturæ viribus difficiles ſoluit ægritudines. Rurſus illi per precioſa & ab extremis Indis aut Gadibus quæſita, perſuadentes niſi precioſa non prodeſſe, magno impendio venalem ſanitatem promittunt: hæc inventu facilimis, vulgóque paratis, & quas in hortis ſuis quiſque facilè habet, domeſticis plantis, ſanitatem non tam promittit, quàm reſtituit. Præterea hi ex fallacibus libris, & pictis codicillis edocti difficillimam medicandi operam, audaci quadam temeritate, cultáque garrulitate ad quæſtum vſurpant: Hæc à terris & agris ſingulas plantas, earúmque colores, figuras, ſapores, odores, varietates contemplata & edocta, & quid in morbis reliquisq; caſibus poßint, experta, gratis cuiq; certißima dat remedia. Ipſi etiam medicorum præcipui confitentur ſe à mulierculis plurima excellentißima remedia didiciſſe, & digna quæ ipſi libris inſererent, & velvti potiora poſteris communicarent, quale contra capitis dolorem extollit Auicenna medicamentum. Quòd ſi medicina, quæ ſanitatis temperamentum afferre debet, conſiſtit in proportione & temperamento rerum ad invicem, cùm inter ſe, tum etiam cum quantitatibus corporis cui tribuuntur, atq; iniquorum medicorum hæc diligentißima cura fuit in proportionãdis & con temperandis medicaminibus, per iuſta & harmonica pondera, relinquentes poſterioribus hæc deinceps proportionanda ægrotorũ corporibus: quæ eſt iſta audacia atq; impudentia hæc non ſolùm immutare, ſed illis etiã ſuperaddere, penitúſve negligere aut ignorare? Vnde fit, quod ſicvt conſonans pharmaci temperamentum ſanitatem adferre deberet, ita illius diſſonantia dolorem, horrorem, exaſperationẽ morbi, & nonnun-

nonnunquam mortem inducit, ideoq́; tutiùs medetur rustica anus, vno aut altero hortensi & naturæ opera absoluto medicamine, quàm medicus ille cũ suis prodigiosis, sumptuosis, & dubia coniectura conflatis pharmacis. Fuerunt illius sententiæ multi & excellẽtißimi philosophi & medici, videlicet non nisi simplicißimis rebus medendum esse. Hinc simplicium vires perscrutati expertiq́;, de illis posteris nobis egregia volumina reliquerunt, quale Chrysippus de braßica, Pythagoras de scylla, Marchion de raphano, Diocles de rapo, Phanias de vrtica, Apuleius de betonica, & multi alij antiqui de aliis conscripserunt. Sed hos illi officinarum medici non solùm non curant, sed etiam irrident, simplices appellantes, qui studeant simplicibus. Hos igitur medicos (dico quidem, qui per simplicia medentur) nõ tam consulendos, quàm etiam sequendos esse nulli dissuadeo. Verùm illos officinarum cultores, tanquam sortilegos & maleficos, consulo fugiendos, & propellendos, qui suis prodigiosis compositionibus, de malis nostris negotiantur, & super vitam nostram mittũt sortes. Nam cum composita medicamenta ex multis dispa-ribus & pugnantibus speciebus conflari necesse sit, impoßibile aut saltem difficillimum est in illis aliquid certi posse statuere medicum, nisi sola opinione, æstimatione, coniectura: cúmque innumeræ sæpè res sint, quæ singulæ prodesse posse videntur, ea sola congerit Medicus, quæ sors vel casus memoriæ suæ tunc obtulerit, aut in quæ alio quovis intrinseco, sive occulto instinctu fuerit propensior, vnde fit, vt compositum illud pharmacum non tam ab ingredientium simplicium potentia, quàm à medici fausta vel infausta effectione sortiatur virtutem & effectum, quatenus ille occulto quodam influxu, siue naturali, siue cælesti, siue dæmoniaco, siue fortuito plus ad hæc, quàm ad alia eligenda, inducitur. Atque hoc est, quod communiter dicitur, atque ipsi fatentur, medicum vnum esse alio fortunatiorem, ac sæpißimè indoctũ

docto feliciorem. Quin & vidi ego, & noui medicum virum literatißimum tam infelicem, vt è multis ægris vix paucißimi è manibus eius salui euaderent. Noui & alium semisciolum, qui omnes fermè ægros suos, plerosq; etiam ab aliis pro deploratis derelictos, feliciter sanaret. Quin & memini me legisse de medico, in cuius manus quicunq; nobiles & magnates incidissent, euaderent, plebei omnes & rustici perirent, aut grauiter periclitarētur. Videre igitur nunc facile est, hāc officinariam medicinam, in qua pluris potest medici fortuna, quàm doctrina, totā, aut pro maxima parte sortilegā esse, ideoq; procul pellendā, atq; tanquam veneficam & sicariam esse damnandam. Proinde Romani quondā sub Catone Censorio medicos omnes & vrbe tota, & tota Italia pepulerūt, eorum funesta mendacia, crudelitatemq; auersati, quòd videlicet multò plures occiderent, quàm sanarent: tum quòd venenorū peritißimi, odio, ambitione, aut lucro facilè adduci possent, vt venenum ministrent pro remedio, & pacta mercede hominum vitæ insidientur: sicut Pyrrhi medicus, siue is Timocharis fuerit (vt vult Gellius) siue Nicias, vt alij, qui Fabricio promiserat se dominum interfecturum medicina, quod facinus auersatus Fabricius, Pyrrhum, quamvis inimicum, monuit per epistolam, caueret à medico, de quo Claudianus ita inquit:

> Romani scelerum semper spreuere ministros,
> Noxia pollicitum domino miscere venena,
> Fabricius regi nudata fraude remisit,
> Infesto quem Marte petit, bellumq; negauit
> Per famuli patrare nefas.

Similiter de Græcorum medicis apud Plinium Cato scribit ad filium inquiens: Iurauit inter hæc barbaros omnes necare medicina, sed hoc ipsum mercede faciunt, vt fides eius sit, & facilè disperdant. Et paulò pòst subiungit: Vnde testamentorum plures insidiæ, iam verò & adulteria in principum do-

mibus

mibus etiam, ut euidens Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: hæc Plinius. Ipse etiam Socrates apud Platonem vetuit, ne medici in ciuitate multiplicentur. Expediret & in hunc diem Reipub. nullos esse, aut paucißimos medicos, quódque lex extaret, quæ eorum puniret cùm inscitiæ tum negligentiæ malitiam capitalẽ. Capitale enim est, neque refert, imperitia an negligentia, stultitia an malitia, perperã an studiosè medicus pro pharmaco venenũ porrexerit, hominemq́; in vitæ discrimen adduxerit, atq; non (quod Plinius ait) medico hominem occidisse summa esset impunitas: qui certè vnus illis atq; communis cum carnifice honos est, homines scilicet accepta mercede occidere: atq; ex homicidio, vnde supplicium cunctis lex statuit, nulliq́; concessa impunitas, ij soli capiunt præmia. Hoc tamen interest, quòd carnifex non nisi ex iudicum sententia necat noxios, Medicus autem præter omne iudiciũ perimit etiam insontes. Non ergo insalubriter Pontificum constitutiones arcent à medicando clericos, cùm ars medica res sit adeò cruenta, vt si fas sit sacerdotibus & clericis medicum agere, liceat etiam agere carnificem. Neq; imprudenter Porcius Cato medicis quõdam interdixisse putandus: cùm, quia scientiæ huius famam semper nouitate aliqua aucupãtur: tũ, & dum pudet, noui nihil adferẽtes, aliorũ inhærere vestigiis, experimẽta per mortes agunt, & artem suã nostris periculis discunt, qua de vita nostra negotiantur, malaq́; hominũ, quæ breuißimo tempore tolli possent, producunt, non rarò etiam adaugent maiori pro compendio: cui fraudi, vt obviaretur apud Aegyptios, medici ante diem tertium ægrotorum corpora eorum periculo curabant, post triduum autem suo.

De Pharmacopolia, Caput LXXXIIII.

IAmq́; etiam à cocis suis (Apothecarios & pharmacopolas vocant) quorum (vt est in Proverbio) tituli remedia

habent, pixides venena: ſive (vt canit Homerus)

Pharmaca mixta ſalubria multa, & noxia multa:

Quibus cùm damno eſſe minimè volunt, nos mortem noſtrã magna emere pecunia compellunt, dum illi aliud pro alio propinantes, ſeu putridum inveteratúmve, & evanidum pharmacum miſcentes, ſæpè mortiferam potionem dant pro ſalutifera, dum facta iampridem emplaſtra, collyria, vnguenta, paſtillos, & alia pharmaca, non niſi in officinarum compendia ex ipſa ſpecierum fece ac tabe conflata mercantur: atque hæc omnia neſcientes diſcernere, credunt barbaris mercatoribus, omnia fraudibus ac ſophiſticatione corrumpentibus. Poſſem etiam hîc oſtendere pernitioſas illorum diſcordias, de ſimplicium, quibus vtuntur, medicinarum cognitione, erroreſq; eorum circa medicinalium rerum nomina, ab illis malè intellecta, peßimeq; vſurpata: quæ plurima Nicolaus Leonicenus amplo volumine oſtendit. Tranſeo etiam docere de prodigioſis compoſitionibus multarumque externarum rerum mixturis, quibus dum omnia confundentes, vnum, quod omnibus naturis quadret, medicamentum ſeſe effecturos nobis perſuadere volunt (ſicut de compoſitione tyriacæ ac tyri fabula, deq; illo antidoto Mithridatico ſtatuerunt) nihil aliud efficitur, quàm poeticum illud chaos:

-Rudis indigeſtaq; moles,
Nec quicquam, niſi pondus iners, congeſtaq; eodem
Non benè iunctarum diſcordia ſemina rerum.
Vbi corpore in vno
Frigida cum calidis pugnant, humentia ſiccis,
Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus.

Eſto, ſint quædam compoſitiones ab antiquis medicis excogitatæ, & vtiles inventæ, quæ tanquam experta liceat recipere, tamen à vera illa methodo ſunt aliena, & ab ipſiſmet medicis propria conſcientia coactis damnata, & omnibus modis exploſa, à Plinio, à Theophraſto, à Plutarcho, ab

Hippocrate, Galeno, Dioſcoride, Eraſiſtrato, Celſo, Scribonio, Auicenna, quorum verba hîc ſubſcribere nimis longum eſſet, nec ab antiquis illis ſolùm, ſed etiam à multis recentioribus, è quibus vnus Arnoldus de Villa noua in Aphoriſmos ait, vbi in promptu habentur ſimplicia, dolum eſſe, ſi quis compoſitis vtatur. At hodie neglectis & ne cognitis quidem ſimplicibus, non niſi ex duobus illis apothecariorum luminariis, ac aromatariorum theſauro, tum Meſue, & Nicolai, cæterorumq́; antidotariis, picturatis & inauratis titulis medicamina promuntur: atque hinc fit, vt dum medici iſti ſuo ocio conſulentes, vitas hominum apothecariorum fiducia gubernant: atque illi ſine literis, ſine cognitione, barbaris mercatoribus confiſi, pro officinæ compendio res permiſcent, vt multò plus periculi ſit à medicamine, quam à morbo. Iamq́; etiam dicamus de precioſorum medicinalium ſophiſticatione, quæ tanto ingenio ſæpè adſimulata ſunt, vt induſtrios etiam homines decipiant: plurimumq́; conduceret ſaluti hominum, ac Reipublicæ, peregrinis omnibus, exoticisq́; pharmaciis, quæ tanto prætere a precio à prædonibus mercatoribus in Reipublicæ detrimentum adductæ ſunt, omninò interdicere, ac medicos omnes in ordinem cogere, pharmacopolasq́; adſtringere, ac legem illis præſcribere, cuiuſmodi olim Romæ (dum adhuc melior eſſet) Nero tuliſſe legitur, qua iis dũtaxat, quæ noſter gignit orbis, pharmacis vti compellantur, cùm hæc noſtræ cuiuſque naturæ conveniant magis, tum longè recentiora, electiora, minoriq́; difficultate ac ſumptu haberi poſſunt, minoriq́; periculo, quàm peregrina, quorum maxima pars ſuſpecta eſt, vt quæ ſæpiſſimè ſophiſticata, adulterata, reiectitia, vel in naui ſuffocata, vel immerſa lacunæ vel vetuſtate corrupta, vel nõ debito tẽpore & loco (vnde ſæpè plurimũ imminet periculi) collecta ſunt. nam coloquintida nõ matura ſanguinem educit & interficit, & quæ ſola vel vnica naſcitur, venenum eſt: ſimiliter &

agaricum masculũ mortiferum est, & quò antiquius, eò perniciosius: scamonea omnis sophisticata est, similiter & terra Lẽnia: & fides sigillorum periit. Iam quæso quæ necessitas est iis vti peregrinis, si eadem, similisq; consilij & efficaciæ nostra terra producit? Annon egregiè stultum est, malle ex India petere, quod domi habemus? existimantes propriã neque terram neque mare sufficere, patriisq; rebus peregrina, frugalibus sumptuosa, ac facilè acquisibilibus difficilia, & ab ipsis vsque terræ finibus importata præferẽtes. An sine armoniaco spleni nemo mederi poterit, nec epati absque sandalis? An si caremus bedellio, hulcera interiorũ nemo curabit? nec capiti quis medebitur sine musco & ambra, nec stomacho sine mastice & coralliis? Si hæc peregrina nostris corporibus convenirẽt medicamina, proculdubio natura factũ esset, quæ omnibus providit abvndãter, vt hæc apud nos quoq; nascerẽtur. Nónne absque illis & salubrius vixerunt patres nostri? Sunt ergo hæc desidiosorũ, qui nostra non inquirunt, nugamenta, & pharmacopolarum commenta, qui nõ communem salutem, sed suæ negociationis cõpendium quærunt, persuadentes nobis nõ nisi preciosa quæque plurimũ prodesse, quibus idcirco improbratur per Ieremiam: Nunquid nõ est resina in Galaad, aut medicus non est ibi? Suis quisq; terris & regionibus, suæ genti, suo climati, suo cælo, suo seculo natura herbas producit atque contemperat: esto, quædã aliis atq; aliis locis, temporibusq; acriores habeant vires, in quolibet tamen tempore & climate, pro suo hominumq; temperamento eadem operantur, habeant licet preciosa illa & exotica nostris plantis maiores vires, sed has non nisi in sui climatis hominibus, quib. creata & producta sunt, putabimus salubres. At sunt etiam empiricorum rapinæ, persuadentium nobis monstrosa quædam pharmaca, & à medendi vsu exotica, plurimum posse conferre, & sine iis salutem nostram non posse constare, impendio miserórum sua commẽtaria experiuntes.

Hinc

Hinc viperas, & serpentes, & nocentißima quæque reptilia antidotis admiscent, & velut deficientibus remediis humanã adipem in vnctiones subigunt, humanasq; carnes aromatibus adseruatas (quam mummiam nuncupant) nefario naturæ piaculo hominibus edendas præbent.

De Chirurgia, Caput LXXXV.

Restat chirurgia, altera medicinæ pars, quæ excutanea corporis vitia curat, cuius opera manifesta & securiora sunt remedia, nã reliquorum medicorũ cæca consilia sunt. Chirurgi vident & palpitant, quod agunt, ac pro oportunitate mutant, applicant & auferunt: hæc inter omnes medicandi artes prima in vsum venit. Nam cùm homines ab antiquo sese bellis exercerent, & vulnera sibi invicẽ infligerent, cœperunt illorum quærere remedia. Nam quæ homo homini mala inflixisset, ab hominibus quoque curari posse putabãt. Cæteros autem morbos, & interiorum crucitatus, tanquam ira Deorum genitos, incurabiles naturalibus viribus æstimabant. Primus itaque chirurgiæ inventor fuit Apis Aegyptiorum rex, siue vt vult Clemens Alexandrinus, antiquior illo Mizria filius Cain, nepos magni Nohæ. Scripsit autem primus medicinam vulnerum Aesculapius, deinde excellentes in ea extiterunt Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Democritus, Chiron, Pæon. Narrat Plinius hanc Romæ primum exercuisse Archagatum Peloponensem, illumq; ob secandi vrendiq; sæuitiam Vulnerarium publicè vocatum, mox trãsiisse nomen in carnificem, deniq; vniuersam artem tædio habitam & explosam. Est itaq; chirurgia nõ minus reliquorum medicorum factionibus, excellentium virorum authoritate clara, sed virulentarum sordium immunditia & sanginolenta crudelitate infamis.

De Anatomiſtica, Caput LXXXVI.

HAnc tamen crudelitate ſuperat anatomia, vtrorumq; pharmaceuticorum & chirurgorum theatrica carnificina, qua damnatos publicè morti reos, quondam viuos & remanente ſpiritu, truculentißimis cruciatibus reſecarũt. Sed hodie ob Chriſtianæ religionis reverentiam paulò mitiores effecti, intercempto prius homine, ipſorum vel lictoris manu, in mortui cadauer deinde his piaculis graſſantur, humanumq; corpus dilaniantes, membrorum ſingulorum ſitum, ordinem, menſuram, opera, naturam & abdita quæq; perquirunt ac rimantur, vt inde quomodo & quibus locis curandum ſit, addiſcant: crudeli hac diligentia atque ſpectaculo horrendo & abominabili, nec minus impio.

De Veterinaria, Caput LXXXVII.

EST adhuc alia medicinæ praxis quam Veterinariam vocant, quæ brutorum morbis medetur, cæteris longe certior & vtilior, à Chirone Centauro, vt fertur inventa, & à Columella, Catone, Varrone, Pelagonio Vegetio, nobilißimis ſcriptoribus illuſtrata: Hanc tamen annulati iſti medici, non tam verecundiæ ſibi ducunt quàm penitùs quoque ignorant & aſpernãtur, admodum delicatuli, vt tanquam vpupa auis, non niſi humanis ſtercoribus oblectentur. Vnde ſiquis ab illis pro aſino aut boue ſuo medicamẽ requirat, pro remedio mox iniuriam accepturus ſit: quaſi ad eos non pertineat ſcire, non ſolum hominibus, ſed etiam cæteris animalibus (præcipuè quæ hominibus commoda referunt) mederi: pro quare Alphonſus Aragonum rex olim duos expertißimos medicinæ doctores, pro equis & canibus amplo conduxit

ſtipendio

ſtipendio, iuſsitq́; ſollicitos ſcrutari, quæ remedia, & quis medendi modus ſingulis beſtiarum morbis conveniret, quod illi facientes, librum de his rebus vtiliſsimum ediderũt. Fecit idem his temporibus Ioannes Ruellus Pariſienſis, vir in vtraque lingua peritiſsimus ac phyſicus primarius, qui de morbis equorum eorundemq́; remediis, ex vetuſtiſsimis authoribus Apſircho, Hierocle, Theomeneſto, Pelagonio, Anatolio, Tiberio, Eumelo, Archedamo, Hippocrate, Hemerio, Africano, & ex Aemilio Hiſpano & Litorio Beneventano confectum volumen tranſtulit, veterinariis omnibus magna cum reipublicæ commoditate profuturum.

De Diætaria, Caput LXXXVIII.

SVpereſt adhuc medicina diætaria, cuius princeps præ cæteris extitit Aſclepiades, qui ſublato magna ex parte pharmacorum vſu, totam medicinæ artem ad victus rationẽ, ad quantitatem & naturam ciborum, obſoniorumq́; condimenta reduxit, à quo cæteri medici non omninò diſſentiunt, ſed ita putantes, quòd alterum altero indigeat, victus quandoque pharmaciis, ac illa pariter victus ratione atq; mẽſura. Hinc iubent, inhibent, execrantur, accuſant cibos & potus, quos Deus creauit, inobſeruabilesq́; victus regulas condunt: & quas aliis eſcas vel modeſtè delibare prohibẽt, ipſimet, tam quam porci glandes, devorãt: & quas aliis viuendi leges præſcribunt, ipſi omniũ primi prævaricãtur, non tã negligenter, quàm conſultè. Nam ſi ipſi iuxta hæc ſua diætaria decreta viuere deberent, ſanitatis non modicam iacturam facerent: ſi verò vt ipſi viuunt ſic ægros quoq; naturæ legib. viuere permitterent, pecuniæ damnum ſentirent. Verùm de his diætariis ita ait Ambroſius: Contraria diuinæ conditioni præcepta medicinæ ſunt, quæ à ieiunio revocant, lucubrare non ſinunt, ab

intentione meditationis abducunt, ita, qui se medicis dederit, seipsum sibi abnegat. Et Bernardus scribēs super Cantica, ait: Hippocrates & Socrates docēt animas saluas facere in hoc mundo, Christus & discipuli eius perdere: quem vos è duobus sequi vultis magistrum? Manifestum se facit, qui disputat: hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet: legumina ventosa sunt, caseus stomachum grauat, lac capiti nocet, potū aquæ pectus non sustinet: quare hoc est, vt totis fluuiis, agris, hortis & cellariis vix invenire poßis, quod comedas. Sed esto, hæc Ambrosij & Bernardi verba ad solos monachos dicta sint, quorum fortè non est debere tantam rationem habere de valetudine, quàm de profeßione: at ciuiles homines non dedecet cum valetudinis ratione, etiam victus & obsoniorum varietas atquæ mensæ lautities. primum diætaria medicina pollicetur, alterum præstat coquinaria præparandorum ciborū & potuum disciplina. quocirca Plato hanc medicinæ adulatricem vocat. plerique eam diætariæ medicinæ partem adnumerant: quamvis Plinius & Seneca & residua medicorum schola fateantur, ab exquisitorum ciborum varietate multiiugos morbos generari.

De Arte Coquinaria. Caput LXXXIX.

ARS itaque coquinaria percommoda est, nec inhonesta, si modò discretionis limites non egrediatur. Atque hæc ratio etiā summos & cōtinentißimos viros induxit, vt de Coquinaria & obsoniorum condimentis scribere non erubescerent. Ex Græcis Pantaleon, Mithecus, Epiricus, Zophon, Egesippus, Pazanius, Epenetus, Heraclides Syracusanus, Tyndaricus Sicyonius, Symonactides Chius, Glaucus Locrensis: ex Romanis Cato, Varro, Columella, Apicius, & ex recentioribus Platina: Asiatici autē in his reb. tam luxuriosi atq; intēperantes

perantes semper extitere, vt ipsum nomen eorũ in heluonum ac gulonum transierit cognomentum: Quos inde Asotas nuncupamus. Hinc (quod refert Titus Liuius) post Asiaticam victoriam peregrinæ luxuriæ in Romanam vrbem defluxerũt, tunc enim primùm epulæ cura & sumptu maiore apparari cœptæ: tunc coquus antiquus vilißimum mãcipium, & in æstimatione, & in vsu, & in precio esse, è culina adhuc iure madens, fuligine tinctus, cum ollis, patinis, tunstillo, mortario, veru, in scholas receptus, & quod vile ministeriũ fuerat ars haberi cœpit: cuius tota solicitudo est vndecunq; conquirere invitamenta gulæ, eduliaq; ciborum ad profundam ingluuiem satiandam vndecunque locorum investigare: cuiusmodi plura ex Varrone enumerat Gellius, videlicet pauonem è Samo, Phrygiam attagenem, grues Melicas, hœdum ex Ambracia, pelanum Chalcedoniam, murenam Tartesiam, asellum Peßinuntium, ostreas Tarentinas, pectunculũ Chium, helopem Rhodiũ, scaros Cilices, nuces Tasias, palmas Aegyptias, glandes Ibericas, quæ omnes edendi institutiones ad improbã satietatis luxusq; lasciuiam reperta sunt. Eius autem artis gloriam & famam sibi præ cæteris vendicauit Apicius, vt ex eius nomine (teste Septimo Floro) cognomentum in coquos, quo Apiciani dicerentur, quadam philosophorum imitatione propagatum sit: de hoc Seneca sic scriptum reliquit: Apicius, inquiẽs, nostra memoria vixit; qui in ea vrbe (ex qua aliquando philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt) scientiã popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit: Plinius quoque illũ nepotum omnium altißimum gurgitẽ seuerißimè nuncupauit. Tot deniq; gulæ instrumenta, tot irritamenta libidinum, tot obsoniorũ varietates Apicianorũ illorum ingenio excogitata & cõficta sunt, vt tandẽ opus fuerit præscriptis legibus popinæ luxus coercere. Hinc veteres illæ sumptuariæ & cibariæ leges latæ, videlicet Archia, Fãnia, Didia, Licinia, Cornelia, lex Lepidi, lex Antij Restionis: sed

& Lucius Flaccus & collega eius censores, Durioniũ senatu mouerunt, quòd legem de coercendis conuiuiorum sumptib. latã Tribunus plebis abrogare vellet. quàm impudẽter enim Durionius rostra cõscendit, illa dicturus: Freni sunt iniecti vobis Quirites nullo modo perpetiendi, alligati & constricti estis amaro vinculo seruitutis: lex enim lata est, quæ vos frugi esse iubet: abrogemus igitur illud horridæ vetustatis rubigine obsitum imperium: etenim quid opus libertate est, si volentibus luxu perire, non licet? Erant & pleraq; alia edicta, quæ nunc omnia antiquata sunt, penitusq; sublata, adeò vt nulla ætas vnquam maiori gulæ cura ac luxu indulserit, quã hæc nostra, qui eius causa (vt ait Musonius, & post illum noster Hieronimus) terrã percurrimus & maria, & ut mulsum, vinum preciosusq; cibus fauces nostras transeat, totius vitæ opera desudamus, tot modò apud nos popinæ, tot ganeæ, tot gnatonum & luparũ tabernæ, vbi homines edacitate, ebrietate, & libidine perduntur, vt sæpè non absq; magno reipub. detrimẽto tota deuorẽt absumantq; patrimonia, tot modò reperta ferculorũ genera, tot obsoniorũ condimenta, tot mensarum leges, ritus & cæremoniæ, vt asotorum Milesiorũ, Sybaritarũ, Tarentinorũ: præterea Sardanapali, Xerxis, Claudij, Tiberij, Vitellij, Heliogabali, Galieni imperatorum, aliorumq; illorum veterum heluonũ (quos omnes deliciis luxu ac voluptate popinæ, cæteris nationib. ac hominibus præstitisse narrant historici) opipara conuiuia penitùs sordida, inconditа, rusticanaq; euasura sint, si cum iis nostris conuiuiorũ apparatibus conferantur. Præterea nihil actum est cibi & potus elegantia, nisi simul etiam adsit abundantia vsq; ad fastidium, & quæ vel Herculẽ inebriet, qui eadẽ sæpius naui & vehebatur & potabat, ac cibi sacietate Crotoniensem Milonẽ, & Aureliani phagonẽ expleat, quorũ ille triginta panes vna cœna præter reliquos cibos comedere solitus erat, alter vno die ante Aureliani Cæsaris mensam aprum integrum, centũ panes,

veruecem & porcellũ devorauit: bibit autem in infundibulo apposito plus orca: hæc hodie apud nos receptißima sunt in rusticanis illis publicis cõviuiis, & templorũ dedicationibus, cæterisq; eorum festis: diceretis Orgia Bacchi celebrari, tam sunt illic omnia furore, cruore, & multiplicibus gulæ ebrietatisq; flagitus cõmaculata: tũ Centaurorũ conviuia, à quib. sine cicatrice nemo revertitur, illic spectaretis, & qualem de Erisichthone voracitatem describit Ouid. hoc carmine:

Nec mora quod põtus, quod terra, quod educat aër,
Poscit, & appositis queritur ieiunia mensis.
Inq; epulis epulas quærit, quodq; vrbibus esse,
Quodq; satis poterat populo, non sufficit vni,
Plusq; cupit, quò plura suam demittit in aluum.
Vtq; fretum recipit de tota flumina terra,
Nec satiatur aquis peregrinosq; ebibit amnes,
Vtq; rapax ignis non vlla alimenta recusat,
Innumerasq; faces cremat, & quò copia maior
Est data, plura petit, turbaq; voracior ipsa est:
Sic epulas omnes Erisichthonis ora prophani
Accipiunt poscuntq; simul, cibus omnis in illo
Causa cibi est, semperq; locus fit inanis edendi.

Erant olim apud Græcos, deinde etiam apud Romanos athletæ homines voracißimi, sed horum infamia tandem etiam à viris consularibus & imperatoribus victa est: nam Albinus, qui quondam rerum potiebatur in Gallia, centum persica, denos pepones, quingentas ficus passurias, trecentas ostreas, vna cœna devorauit: & Maximinus imperator, qui Alexãdro Mammeæ filio succeßit, quadraginta libras carnis vna die comedit, bibitq; vini amphoram: continet autẽ amphora quadraginta octo sextarios. Geta etiam imperator tam perditi luxus traditur, vt dapes per alphabetum inferri iusserit, seseq; triduanis epulis ingurgitârit. Iam verò (quod scelus impium magis) cum Deus & natura cibũ nobis potumq; salutis

ac fortitudinis causa præparent, nos contrà variis obsoniorum artificiis illis abvtimur ad voluptatem, & supra humanæ naturæ capacitatem ingurgitamus corporibus nostris, immedicabiles morbos inde contrahentes, quo palàm videmus, verum esse quod ait Musonius, dominos seruis, vrbes rusticis, inopes opulentiorib. & quosq; qui vilioribus obviisq; vtũtur alimentis, cæteris esse robustiores, valentiores, fortiores, labores melius tolerantes, minusq; in iis defatigari, ægrotare autẽ rarißimè, neque vllos magis vexant graues illæ ægritudines, puta hydrops, podagra, morphea, colica, & cõsimiles, quàm qui simplicem victum contẽnentes, ex coquinarũ officinis viuunt: cõtrà verò, qui simplici cõtenti victu, magis incolumes cernimus. adstipulatur isti etiam Cornel. Celsus, qui: homini, inquit, vtilißimus cibus est simplex, aceruatio saporum pestifera, & condita omnia duabus de causis invtilia sunt, quoniã & plus propter dulcedinem absumitur quàm modò par est, tum ægriùs digeritur. Multi præterea grauißimi viri authoresq;, hæc gulæ irritamẽta, obseruatorumq; artificiosam voluptatem detestati sunt: sed & alij, qui religionis nomine, nedum gulam, nedum luxum, sed & cibos nonnullos, quos Deus creauit ad vescendum, detestantur, abstinentes carnibus: vini autẽ, in quo, vt ait Apostolus, est luxuria, ipsis Epicureis capaciores, abstinere & ieiunare se dicentes, cùm se omni pisciũ genere, & optimo quovis vino oppleuerint, ad quæ labra & linguas & dẽtes & ventres armata circũferunt, non tamẽ loculos. sed de his satis, quin à cibaria ad gebericã, hoc est, alcumisticam coquinam, quæ non minores decoquit opes quàm popina, modò vadamus.

De Alcumistica, Cap. XC.

ALcumistica itaque, siue ars, siue fucus, siue naturæ persecutio dici debeat, profectò insignis est, eademq; impunis

ϡunis impoſtura, cuius vanitas eo ipſo ſe facilè prodit, cùm polliceatur, quæ natura nullo modo pati poteſt, nec attingere: cum tamen ars omnino nõ poßit naturam ſuperare, ſed illam imitetur, & longis paßibus ſequatur, & multò fortior ſit vis naturæ, quàm artis. Alcumiſtica autem

Ars ſuſpecta probis, ars ipſa inviſaq; multis,
Inviſos etiam cultores efficit artis.

Mendaces adeò multi manifeſtè videntur,

Qui ſeipſos, aliosq; ſimul fruſtrantur inertes,

dum rerum vertere ſpecies tentant, ac benedictum quendam Philoſophorum, vt vocant, lapidẽ fabricare præſumũt, quo, Midæ inſtar, contacta omnia corpora, ilicò in aurum argentúmve permutetur, quin etiã è ſummis inacceßisq; cælis quintam quandam eſſentiam deponere nituntur, qua iam non ſolùm plures quàm Crœſi diuitias, ſed depulſo ſenio reiuueneſcentiam, perpetuamq; ſanitatem, ac tantùm non immortalitatem, vnà cum ingentibus opibus nobis pollicentur.

At nuſquam totos inter qui talia curant,
Apparet vllus, qui re miracula tanta Comprobet.

Sed medendi aliquot experimentis, tũ ex ceruſſa, purpuriſſa, ſtibio, ſapone, cõſimilibusq; pigmentis, ac muliebribus fucis, vetularumq; incruſtationibus, & cuiuſmodi Sacræ literæ vocant vngenta meretricia, ſtipem colligunt, quo gebericam inſtituant officinam, vnde in proverbium demùm abiit: Omnis Alcumiſta, vel medicus vel ſaponiſta: credulorum hominum aures verbis ditant, pecunia inanes vt reddãt loculos. Et quibus ipſi ſpondent diuitias, ab his drachmas petunt. Hinc ſe palàm prodit hanc artem eſſe nullam, ſed ingẽtes nugas, & inſanæ mẽtis inania commenta. Inveniunt tamen tantæ felicitatis percupidos homines quibus miro ingenio ſeſe maiores diuitias conſecuturos in hydrargyrio, quàm natura præſtet in auro perſuadeant, & quos iam terq; quaterq; deceptos, ſemper nouis præſtigiis incautos denuò fallãt, & prodigioſa hac

impostura cogant follibus aurum impellere fornacibus, nulla dulcior insania, quàm fixum volatile tum volatile fixum fieri posse credere: sic deterrimi carbones, sulfur, stercus ac venena, lotia, & omnis dura pœna est vobis melle dulcior, donec prædiis, mercibus, patrimoniis omnibus decoctis, & in cinerem, & in fumum conversis, dum longi laboris præmia & nascituros fœtus aureos, perpetuamq; cum reiuuenescentia sanitatem sibi molliter pollicētur, devoratis multo tempore & sumptibus, tum primū vetuli annosi, pannosi, esurientes, semper sulfurolentes, & inter carbones atra fuligine sordidi, assiduaq; argenti viui contrectatione paralytici, solius nasi affluentia diuites: cæterùm adeò miseri, vt pro tribus aßibus etiam animā venalem habeant. quam metallis inferre conabantur metamorphosim, in seipsis experiuntur, effecti iam ex alcumistis cacochimici, ex medicis mendici, ex saponistis cauponistæ, ludibriumq; populi, stultitiaq; patens, & fabula vulgi, & qui iuniores in mediocritate viuere contempserunt, per omnem vitam alcumistarum fraudibus expositi, iam senes facti, in summa paupertate mendicare compelluntur, ac in tanta calamitate constituti, pro fauore & misericordia, insuper contēptū, risumq; reportāt, paupertateq; coacti sæpè ad malas artes, & monetæ adulterationē, aliaq; falsificia degenerant: ideoq; hæc ars non modò à Repub. Romanis legibus pulsa, sed etiam sacrorū Canonū decretis in tota Christiana Ecclesia prohibita est. quod si & hodie omnibus, qui absque singulari principis indulto alcumistica exercēt, regno ac prouinciis interdiceretur, addita etiā bonorū proscriptione, corporisq; afflictione, profectò non tot adulterinos nummos haberemus, quib. hodie fraudantur fermè omnes magno Reipublicæ detrimento. Hanc ob causam puto Amasim Regē Aegyptiis olim legem tulisse, qua cogebatur vnusquisque destinato magistratui rationem reddere, quo se foueret artificio, quod qui non faceret, pœna illi erat extremum suppliciū.

Pernulta

Permulta adhuc de hac arte (mihi tamen non admodum inimica) dicere possem, nisi iuratum esset (quod facere solent, qui mysteriis initiantur) de silentio. Eoq; præterea à veteribus Philosophis, atque scriptoribus, tam constantißimè religioseq; obseruato, vt nullus vspiam probatæ authoritatis Philosophus, ac fidus scriptor comperiatur, qui huius artis alicubi, vel solo verbo meminisset: quæ res plerosq; induxit, vt crederent omnes eius artis libros, recentiori æuo iam pridem confictos: cui non modicum adstipulatur ipsa authorum Giberis, Morieni, Gilgilidis, ac reliquæ eorum turbæ obscura, & à nullis aliis celebrata nomina, cùm rerum quibus vtuntur absona vocabula, tum sententiarum ineptitudo, philosophandiq; ratio perversa. Sunt tamen qui aurei velleris pellem interpretentur fuisse librum Alcumisticum, veterum more in pelle conscriptum, in quo auri conficiendi scientia contineretur, eiusmodi libros apud Aegyptios, qui huius artis peritißimi fuisse dicebantur, cùm Diocletianus magna diligentia conquisisset, omnes exußisse legitur, ne comparatis diuitiis, auriq; copia fidentes Aegyptij, Romanis aliquando bellum inferre auderēt, atq; exinde hanc artem publico Cæsaris edicto, semper habitam flagitiosam. verùm nimis longū foret, narrare omnia huius artis stulta mysteria, ac inania ænigmata, de leone viridi, de ceruo fugitiuo, de aquila volante, de stulto saltante, de dracone caudam suam vorante, de bufone inflato, de capite corui, deq; illo nigro nigrius nigro, de sigillo Hermetis, de luto stultitiæ (sapientiæ dicere debui) ac similibus nugis innumeris. Deniq; de illo vnico solo, præter quod non est aliud, vbiq; tamen reperies benedicto, sacratißimi Philosophorum lapidis subiecto, videlicet, penè nomen rei effutiui, cum periurio sacrilegus futurus, dicam tamen circumlocutione, sed obscuriore, vt non nisi filij artis, & qui huius mysteriis initiati sunt, intelligāt. Res est quæ substantiam habet, nec igneam nimis, nec prorsus terream, nec simpliciter aqueā, nec acutißimam, nec

obtusissimam qualitatem, sed mediocrem & tactu leuem, & quodammodo mollem vel saltem non duram, non asperam, quin & gestu quodammodo dulcem, olfactu suauem, visu gratam, auditu blandam atque iucundam, cogitatu latam. plura dicere non conceditur, atque sunt tamen iis maiora: sed ego hanc artem (ob eam, quæ secum mihi familiaritas est) illo honore potissimè dignam censeo, quo probam mulierem definit Thucydides, illam inquiens optimam esse, de cuius laude vel vituperio minimus esset sermo. Illud duntaxat addam, alcumistas omnium hominum esse perversissimos, siquidem cum præcipiat Deus, in sudore vultus vescendum esse pane suo, & alibi dicat per Prophetam: Labores manuum tuarum quia manducabis, ideò beatus es, & benè tibi erit: hi diuini præcepti promissæq; beatitudinis contemptores procul labore, &, vt aiunt, in opere mulierum & ludo puerorum aureos mõtes moliuntur. Non inficior ex hac arte multa admodum egregia artificia ortum habere traxisseq; orginem. Hinc acieri, cinnabrij, minij, purpuræ, & quod aurum musicũ vocant, aliorumq; colorum temperaturæ prodierunt, huic aurichalcum & metallorũ omnium mixtiones, glutimina, & examina, & sequestrationes debemus, bõbardæ formidabilis tormenti inventum illius est, ex ipsa prodiit vitrificatoria nobilissimum artificiũ, de qua Theophilus quidam pulcherrimum librum conscripsit. Narrat autẽ Plinius, Tiberij Cæsaris tempore excogitatum vitri temperamentum, quo flexibile & ductibile fieret, sed eius officinam à Tiberio abolitã, quin ipsum quoq; tantæ industriæ artificem (si Isidoro creditur) neci datum, idq; factum, ne aurum præ vitro vilesceret, & argento atq; æri sua præmia detraherentur. Sed de iis satis.

De Iure & Legibus, Cap. XCI.

RESTAT nunc de iuris scientia dicere, quæ solam se iactat inter verum & falsum, æquum & iniquum, fas & nefas scire

ſcire diſcernere, cuius facultatis hodie principes ſunt Papa, & Imperator, qui gloriantur ſe habere iura omnia in ſcrinio pectoris ſui recondita, quibus pro ratione ſufficit ſola voluntas, cuius arbitrio omnes ſciẽtias, & artes, & ſcripturas, & opiniones, & quæcunque hominum opera iudicare, & regere præſumunt. Hinc firmiter præcipit Leo papa omnibus Chriſti fidelibus, vt nemo in Eccleſia Dei quicquam vel quenquam iudicare, iuſtificare, aut aliquid diſcutere præſumat, niſi ſanctorum conciliorum, canonum, & decretalium (quorum caput eſt Papa) authoritate: atque ne nobis vti liceat, nec doctiſsimorum, nec quorumcunque etiam ſanctiſsimorum theologorum determinatione, niſi in quantum Papa permittit, & ſuis canonibus authorizauerit: ſed & alibi adhuc præcipit canon, ne aliud volumen, vel quicunque liber per theologos (imò per vniverſum mundum, ait) recipiatur: niſi ille, qui per Eccleſiam Romanam Papæ canonibus comprobetur. Simile ius prætendit Imperator in philoſophiam, ac medicinam, cæteraſq; ſcientias, nulli diſciplinæ permittẽs aliquid authoritatis, niſi quantum illis conceditur per ſui iuris peritiam, ad quam, vt ait, quotquot ſunt ſcientiæ & artes, ſi comparentur, ſunt tanquam viles, & parum vtiles. Hinc Vlpianus ait: Lex eſt rex omnium humanarum, & diuinarum rerum, cuius virtus eſt, vt ait Modeſtinus, imperare, permittere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus maius invenitur: & Pomponius in legibus definit eam eſſe inventum, & donum Dei, & dogma ſapientum omnium: quia priſci illi legislatores, quo decretis ſuis apud rude vulgus authoritatem conciliarent, finxerunt, ſe diis edoctos illis præſcribere. Sic Aegyptiis Oſiris à Mercurio, Zoraſtes Bactrianis & Perſis ab Oromazo, Charundas Carthaginenſibus à Saturno, Solon Athenienſibus à Minerua, Zantraſtes apud Arimaſpos à bono numine, Zamolxis Scythis à Veſta, Minos Cretenſibus à Ioue, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompi-

lius Romanis à Nympha Aegeria. En videtis modò cuiusmodi hæc iuris scientia in omnes alias sibi imperium arroget, exerceatq; tyrannidem, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis, tanquam Deorum primogenitam præferens illas tanquam viles, ac inanes aspernatur, cum tamen ipsa tota atque omnis non nisi ex caducis infirmißimisq; hominum commentis & placitis constituta, omnium quæ sunt tenuißima, et ad omnem temporis, status, principis mutationem, cõvertibilis existat: quæ primam suam ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quod ius naturale dicunt) prima prodiit, cuius egregia illa decreta: Vim vi repellere licet. Frangenti fidem, fides frangatur eidem. Fallere fallentem non est fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur. Culpa cum culpa cõpensari potest. Male meriti nulla debent iustitia, nec fide gaudere. Volenti non fit iniuria. Licitum est contrahentibus se decipere. Tantum valet res, quantum vendi potest. Item, vt liceat sibi consulere cum damno alterius. Ad impoßibile nemimem obligari. Item, si te vel me confundi oporteat, potius eligã te confundi, quàm me. Et eiusmodi plura, quæ postea scripta inter leges relata sunt. Denique lex naturæ est, non esurire, non sitire, non algere, non vigiliis, non laboribus macerari. Quæ omnem religionis pœnitentiam, pœnitentiæq; opera depellens, Epicuream voluptatem, pro summa statuit felicitate. Exinde verò ius gentium emersit, ex quo primùm bella, cædes, seruitutes orta, distinctaq; rerum dominia sunt. Porrò ius ciuile prodiit seu populare, quod populus aliquis sibi propriũ constituit. Ex quo tot emanârunt in homines litigia, vt testibus ipsismet legibus plura facta sint negocia, quàm rerum habentur vocabula. Nam cum homines proni essent ad dissentiendum, necessarium, vt dicunt, erat iustitiæ obseruandæ per leges promulgatio: vt malorum sic coerceretur audacia, & inter improbos innocentia tuta redderetur, & boni

quietè

quietè viuerent inter malos. Atque hæc sunt illa tam insignia iuris principia, in quo legislatores fuére penè innumeri. Quorum primus Moyses, qui leges scripsit Iudæis, quo tempore etiam Aegyptiis leges tulit Cecrops: pòst Pheroneus primus omnium leges dedit Græcis: rursus Aegyptiis leges dedit Mercurius Trismegistus: deinde Dracon & Solon Atheniensibus, & Lycurgus Lacedæmoniis, & Palamedes primus leges tulit bellorum, ad iudicãdum exercitum. Romanis verò primus leges tulit Romulus, quæ curiatæ appellatæ sunt, post quem Numa Pompilius leges tulit religionum, et cæteri per successum Romani Reges suas leges dederunt, quæ omnes Papyrij libris postea descriptæ fuerunt, vnde ius ciuile Papyrianũ nomen sumpsit. Post hos ius duodecim tabularum prodiit. Item ius Flauianum, ius Helianum, lex Hortensia, Honorarium ius prætoris, item plebiscita, senatusconsulta, ius magistratuum & consuetudinis, denique vis iuris constituendi principi data: prætereo iurisconsultos illos innumeros, quorum bonam partem recenset lex secunda de origine iuris. Qui verò ius ciuile in volumen redigere conati sunt, ex his primus hoc attentauit Cn. Pompeius, deinde Caius Cæsar: sed præventus vterque bellis ciuilibus, immaturaq; morte, non potuerunt perficere. Tandem veteres illas leges innouauit Constantinus, sed & Theodosius minor in codicem ab eo nuncupatum redegit: tandem Iustinianus hunc, qui hodie in vsu habetur, codicem edidit. Iuris autem ciuilis tota authoritas penes populum ac principes est, neque aliud est ius ciuile, quàm quod homines communi consensu volunt. Hinc Iulianus ait, leges non alia de causa nos ligare, quàm quod iudicio populi receptæ sunt: qui communi consensu omne imperium ac potestatem in principem contulit, vnde si quid populo ac principi placuerit, hoc tum per consuetudinem, tum per constitutiones iuris habet vigorem, etiamsi error videatur vel falsitas: nam communis error facit ius, & res iudicata veritatem. Quod Vlpianus nos

docuit his verbis, videlicet, ingenuum accipi debere etiã eum, de quo sententia lata est, quãvis revera fuerit libertinus, quia res iudicata pro veritate accipitur. Apud eundẽ legimus Barbarium quendam Philippum, cum seruus fugitiuus esset, Romæ præturam petiisse, qua functus, ac tandem agnitus, receptum fuit, nihil eorum immutari, quæ seruus in tantæ dignitatis velamento gesserit. Et alibi senex rusticus imperatoris authoritate in tantum veneratur, quòd iurisperitus ex verbis illius argumentari iubetur. Paulus quoque Romanorum iuriscõsultissimus: hodie, inquit, propter vsum imperatorum, si in argento relatum sit candelabrum argenteum, argenti quoque esse non autem suppellectilis, quoniã error ius facit. Idem de legibus & senatusconsultis palàm fatetur, non omniũ, quæ à maioribus constituta sunt, rationem reddi posse. Hinc ergo scimus iam omnem iuris ciuilis prudentiam, ex sola hominum opinione voluntateq; dependere, nulla alia ratione vrgente quàm vel honestate morum, vel commoditate viuendi, vel authoritate principis, vel vi armorum: quæ si conseruatrix bonorum & malorum vindex existat, bona disciplina est, finaliter, pessima res, propter iniqua, quæ magistratu ac principe negligente vel tolerante vel probante fiũt. Quinimò Demonactis sententia erat, leges omnes inutiles & supervacuas esse, vt quæ nec bonis nec malis rogentur, cùm illi non egeant legibus, hi verò per easdem nihilo fiant meliores. Prætereà cùm apud Liuium fateatur Cato, vix vllam legem ferri posse, quæ omnibus cõmoda sit, et ex qua non sæpissimè contingat æquitatem cum rigore iuris pugnare, ipse etiã Aristoteles in Ethicis suis definiens æquitatem, vocat illam correctionem iustæ legis, qua parte deficit, quòd generatim lata est. nónne ergo iam hoc ipso satis ostenditur, totam iuris iustitiæq; vim non tam à legibus, quàm à iudicis probitate æquitateque dependere?

A Iure Ciuili dimanauit ius canonicum siue pontificium, quod plerisq; sacrosanctißimum videri posset, tam ingeniosæ auaritiæ præcepta ac rapiendi formulas specie pietatis adumbrat, cùm tamen paucißima in eo statuantur ad pietatem, religionem ac Dei cultum sacramentorumq; ritus spectantia, taceo quòd nonnulla Dei verbo contraria aut repugnantia. Cætera omnia non nisi iurgia, lites, fastus, pompæ, tum quæstus ac lucri negocia, pontificumq; Romanorum placita, quibus neq; satis sunt, qui olim à sanctis patribus conditi sunt canones, nisi his continuè accumulent noua decreta, paleas extrauagantes, declaratorias, cancellariæ regulas, vt nullus sit condendorum canonum finis, neque mensura, quæ vna omnium Romanorum pontificum ambitio atque libido est, condendorum scilicet nouorum canonum, quorum eousq; excreuit arrogantia, vt angelis cælorum præciperent, vt ex inferno sublata præda rapinã facere præsumerent, & in mortuorum manes manum mitterent: etiam in diuinam legem, interpretando, declarando, disputando nonnunquàm tyrannidem exercerent, ne quid plenitudini potestatis suæ posset deesse aut derogari. Nónne Clemens Papa in bulla, quæ hodiè adhuc Viennæ Limonis Pictauij in priuilegiorũ scriniis plumbata seruatur, præcipit angelis de cælo, quòd animam peregrinantis Romam pro indulgentiis, & decedentis, à purgatorio absolutam ad gaudia perpetua introducant? insuper inquiens, nolumus, quòd pœna inferni sibi aliquatenus infligatur, concedens insuper cruce signatis ad eorum vota, tres aut quatuor animas, quas vellent è purgatorio posse eripere. quã erroneam intolerabilemq; temeritatem, ne dicam propè hæresim, tunc Parisiensis schola palàm detestata est atq; corripuit, sed & fortaßis pœnitens hodiè, quòd non hyperbolicum illum Clementis zelum, pio aliquo commento interpretati

ſunt, vt res valeret potiùs quàm periret, cùm propter eorum affirmare vel negare nihil mutatur in re & authoritate ſummi, Pontificis ad cuius canones & decreta ipſam theologiam totam ſic adſtrinxerunt, vt nullus quantumcunque contentioſiſsimus theologus quicquam audeat ſtatuere, nedum opinari aut diſputare à pontificum canonibus diverſum, abſque proteſtatione & venia, ceu de Ruſo canit Martialis:

> Quicquid ait Rufus, nihil eſt niſi venia Ruſo,
> Si gaudet, ſi flet, ſi tacet, aut loquitur.
> Cœnat, popinat, poſcit, negat, innuit, vna eſt
> Venia, ſi non ſit venia, mutus erit.

Ex horũ præterea canonibus & decretis didicimus Chriſti patrimonium eſſe regna, aſtra, donationes, fundationes, allodia, opes ac poſſeſsiones, ac ſacerdotium Chriſti Eccleſiæq; primatum eſſe imperium, regnum: & gladium Chriſti eſſe iuriſdictionem ac poteſtatem temporalem: & petram Eccleſiæ fundamentum eſſe perſonam pontificis: epiſcopos eſſe Eccleſiæ non miniſtros modò, ſed capita: & bona Eccleſiæ eſſe non modò doctrinam Euangelicam, ardorem fidei, contemtũ mundi, ſed vectigalia, decimas, oblationes, collectas, purpurã, mitras, aurum, argentum, gemmas, prædia, pecunias, poteſtatẽ: ſummi pontificis eſſe gerere bella, diſſoluere fœdera, ſoluere iuramenta, abſoluere ab obedientia, & domum orationis facere ſpeluncam latronum, ita quòd papa poteſt deponere Epiſcopum ſine cauſa, quòd poteſt dare rem alienam, quòd non poteſt committere Simoniam, quòd poteſt diſpenſare contra votum, contra iuramentum, contra ius naturale, & nemo habet illi dicere: cur ita facis? poſſe inſuper graui, vt dicunt, aliqua de cauſa diſpenſare contra totum Nouum Teſtamentum, etiam ad tertiã partem & vltrà fidelium animas in infernum protrahere. Epiſcoporum verò officium eſſe iam non prædicare verbum Dei, ſed datis alapis confirmare pueros, conferre ordines, dedicare templa, baptizare campanas, conſecrare

aras

aras & calices, benedicere vestes & imagines: quibus verò super hæc altius ingenium est, ij relinquentes illa nescio quibus titularibus Episcopis, ipsi regum funguntur legationibus, illorum præsunt oratoriis, aut comitantur reginas, magnam satis & grandem ob causam excusati ne seruiant Deo in templis, si magnificè venerentur regem in aulis. Ex iisdem fontibus prodierunt cautelæ istæ quibus hodie citra Simoniam episcopatus & beneficia emuntur venduntúrq;, & quicquid præterea est nundinationum et monopoliorum in gratiis, in condonationibus, in indulgentiis, in dispensationibus & similibus rapinarum formulis, à quibus etiam in gratuitis ab ipso Deo factis peccatorum remißionibus precium statutum est, & inferorum pœnis inventum est lucrum. insuper huic iuri debetur ementita illa Constantini donatio, cùm reuera atq; contestante verbo Dei, nec Cæsar sua relinquere, nec Clerus quæ Cæsaris sunt sibi debeat vsurpare. Sed ex multis admodũ ambitionis, superbiæ ac tyrannidis legibus duntaxat aliquas vobis referam, quæ iis, quæ nunc diximus, faciant fidem. Scrutamini igitur si libet in antiquis decretalibus cap. Significasti; & c. venerabilem de elect. c. solite de ma. & obed. c. cùm ôlim de priuileg. c. si summus pontifex de senten. exc. c. Inter cætera de offic. iud. ord. Deinde in sexto decret. quem compilauit Bonifacius octauus, videte quid loquatur in illius prologo: & in cap. 1. de immunitate Ecclesiarum: neq; cedit istis illa arrogantißima Clementina pastoralis de sent. & re iud. cùm extravagante. Ioan. 22. quæ incipit: Ecclesiæ Romanæ, & alia eiusdem super gentes, & extravagans Bonifacij 8. vnam sanctam: Ex compilatione denique Gratiani occurrunt nobis, c. Si cuius. d. 14. c. Si omnis. d. 18. c. Sic omnes, & c. enimverò. c. in memoriam. c. Si Romanorum. dec. 19. c. Omnes d. 22. c. tibi domino d. 60. c. Constantinus. d. 69. & c. Quando. d. 86. & gl. ibid. & c. Si papa. d. 60. Porrò etiam accedunt istis 9. q. 3. c. Cuncta. etc. Conquest. 15. q. 6. c. Authoritatẽ, 17. q. 4. c.

S

Nemini 21.q.3.Sunt qui 23.q.5.Omnium & q.8.c.Omni 30. q.1.c.Omnia. Hos & horum similes canones qui diligenter examinarit, comperiet cuiusmodi sint illa magna & admirabilia & abscondita mysteria, quæ aliqui Romani pontifices in suis canonibus fructificant, etiam ea, quæ alicubi dicuntur in scripturis sacris convertentes, & nonnunquam adulterantes, atque illis suis figmentis adsimultantes et adaptantes. hinc illæ, quas vocant concordantias bibliæ et canonum natæ sunt. Accedunt istis tot rapinarum tituli de palliis, de indulgentiis, de bullis, de confeßionalibus, de indultis & rescriptis, de testamentis, de dispensationibus, de priuilegiis, de electionibus, de dignitatibus, de præbendis, de religiosis domibus, de sacris ædibus, de immunitatibus, de foro, de iudiciis & eiusmodi reliquis, denique totum ipsum ius canonicum omnium est inconstantißimum, ac ipso Proteo atque Chamæleonte mutabilius, ac Gordio nodo magis implicitum, ipsaq; Christiana religio, à cuius origine Christus finem imposuit cæremoniis, nunc hoc canonum iure plures habeat, quàm vnquam olim habuerunt Iudæi, quorum pondere addito ipsum leue ac suave Christi iugum nunc redditum sit omnium grauißimum, coguntúrque Christiani plus ex canonum præscripto quàm ex ipso viuere Euangelio. Tota autem vtriusque iuris peritia, non nisi circa caduca, fragilia, fluxa, inania, ac profana negotia, vulgiq; cõmercia atque contumelias, tum circa hominum cædes, furta, compilationes, grassationes, factiones, conspirationes, iniurias, proditiones versatur. Accedunt ad hæc periurationes testium, falsificia scribarũ, prævaricationes causidicorum, corruptiones iudicum, ambitiones consiliariorum, rapinæ præsidum, quibus opprimuntur viduæ, prosternuntur pupilli, exulant probi, proculcantur pauperes, damnantur innocentes, atque, vt est apud Iuuenalem:

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Et cæci homines, quæ putauerũt se per leges & canones posse evi-

se evitare, sibi protinus parauerunt & incurrerunt, quia non sunt hæ leges & canones à Deo nec ad Deum, sed à corrupta hominum natura ingenioq; profecta, & ad quæstum & auaritiam excogitata.

De Arte advocatoria. Cap. XCIII.

IVris autem adhuc aliud est exercitium, quam artem vocant placitatoriam sive advocatoriam, vt aiunt, maximè necessariam, ars vetustißima & fraudulentißima suasorio cooperimento subdolè adornata. Quæ non est alia, quàm scire iudicē persuasione demulcere, & ad omne arbitriū vti, scire iuribus vel inventis gloßis, ac commentis leges quascunq; pro libidine fingere & refingere, vel iniquis quibusq; diverticulis illas subterfugere, aut fraudulentam litem prorogare, sic citare leges, vt pervertatur æquitas, sic glossatorum adstruere authoritatē, vt subvertatur sensus legis, mensq; legislatoris. in hac arte plurimum momenti habet altum vociferari, audacemq;, & in litigando clamosum & improbum esse. Isq; habetur advocatorum optimus, qui plures allicit ad litigandum, & promissa spe vincendæ litis in iudicium impellit, stimulatq; impiis consiliis, qui venatur appellationes, quiq; est egregius rabula, ac iurgiorum author, qui garrulitate, ac linguæ viribus nihil non poßit clamare: sed & quamvis causam alteri iudiciorum præstigiis præferre, ac vera & iusta isto modo dubia, & iniqua facere, iustitiamq; ipsam suisinet armis profligare, pervertere, prosternere, apud quos iustitia nihil est nisi publica merces: at iudex in causa qui sedet, empta probat. Sed & ea etiam quæ non sunt rerum, scilicet priuationes & silentia, precio exponunt. nam vt nullus eorum loquitur, nisi ad mercedem, ita nec tacet nisi ad præmium, exemplo puto Demosthenis, qui cum Aristodemum fabularum authorem interrogaßet, quantum mercedis, vti ageret, accepis-

ſet, & reſponderet ei, talentum: At ego, inquit Demoſthenes, plus accepi, vt tacerem. Cauſidicorum ſiquidem lingua, tam damnifica eſt: vt niſi vinciatur muneribus, fieri non poteſt, vt non noceat.

De Arte notariatus & Procuratoria, Caput XCIIII.

QVibus tum ad hoc ipſum adſunt Procuratores, & Notarij, quos vocant tabelliones, quorum iniurias, & damna, & nequitias, & falſificia, omnes patiẽter ferre oportet, cùm omnium fidem, & licentiam, ac poteſtatem apoſtolica & imperiali authoritate ſe obtinuiſſe videntur. Atque inter hos illi ſunt præcipui, qui norint forum egregiè perturbare, miſcere lites, confundere cauſas, ſupponere teſtamenta, inſtrumenta, reſcripta, diplomata: tum egregiè fallere, decipere; & vbi opus eſt peierare, & falſum ſcribere. Omnia audere, & conſtruendis dolis, fraudibus, technis, calumniis, laqueis, captiũculis, inſidiis, tricis, ambagibus, circumventionibus, Scyllis, & Charibdibus ſe à nullo vinci patiantur. Nullus præterea notariorum tam integrum quod vocant inſtrumentum præſcribere poteſt, quin rurſus litem conteſtari neceſſe ſit, ſi quis velit contradicere adverſarius. Nam aut aliquid omiſſum dicet, aut falſum, aut fraudẽ ſubeſſe, aut aliã exceptionem opponet, qua inſtrumenti, aut notarij fidem impugnet. Atq; hæc ſunt alia iuris remedia, ad quæ litigantibus confugiendum eſſe docent: hæc illæ vigiliæ, quibus iura ſubvenire dicunt, ni ſit qui malit pugnare quàm litigare. Is enim tantum iuris habebit, quantum potentia ſua poterit defendere, dicente lege, quoniam potentioribus pares eſſe non poſſumus.

De Iuriſprudentia, Cap. X C V.

HVc ſpectant etiam vaſtiſsimi illi gigantes, qui nobis contra Iuſtiniani edictum, tot gloſſarum, commentariorũ,

expoſi-

expoſitionum, ingentia innumeraq́; volumina, vno quoque illorum aliter & aliter interpretante genuerunt. Præterea *tot opinionum procellas, tot vaferrimorum conſiliorum ac cautelarum ſyluas infœliciſsima fœcunditate parturierunt, quibus advocatorum inſtruuntur nutriunturq́; nequitiæ, qui tam celebri illorum iuriſperitorum per ſingulas periodos, & (vt vocant) paragraphos, nomenclatura pudorem ſuum obſtringunt, ac ſi non potius rationibus conſtet veritas, quàm confuſis teſtimoniis, ex tam nugantium opinatorum colluuie adductis, penes quos tanta laus eſt contentio atque diſcordia, vt qui non diſſenſerit ab aliis, qui neſcierit nouis opinionibus aliorum dictis contradicere, ac iudicata omnia in dubium revocare, et benè inventas leges per ambiguas expoſitiones ad ſua figmenta adaptare, is parum vel nihil doctus habeatur. Hinc tota illa* Iuriſprudentia *facta eſt conſilium perverſum & ſubdolum rete iniquitatis: hæc ſunt ingenia, hæ artes, quibus hodie regitur orbis* Chriſtianus, *quibus conſtituuntur imperia, & regna, & principatus populorum, atq; ex his nebulonibus deliguntur principum, pontificúmque officiales, atque parlamentarij, ſenatores & præſides, acſi qui iniqui hactenus fuerint advocati, æquiores futuri ſint iudices, atq; tandem capita regnorum ſunt. Hi etiam regibus ſuis, vt* Ioui *quondam* Titanes, *formidabiles.* Porrò *ex his prodeunt tandem Cæſarũ, Regumq́;, ventricoſi iſti archiſcribæ, ac circumpurpurati cancellarij, quibus rerum ſumma commiſſa eſt, qui principum placita, dona, beneficia, officia, dignitates, reſcripta, diplomata: præterea ius, fas, leges, æquum, & honeſtum, omnia venalia habent, et abs ſe mercari compellunt.* Ex *quorum arbitrio regum numerantur amici & inimici, quos pro libidine ſua nunc fœderibus iungunt, nunc rurſus funeſtis bellis committunt.* Atque *cum ipſi ex infima plebis fece ſordidiſsima vocis proſtitutione, ad tantum dignitatis culmen conſcenderint, ad tantum ſimul audaciæ ſcelus evehuntur, vt audeant nonnun-*

quam proscribere principes, & vel absq; senatusconsulto, vel indicta causa damnare capitis, mutandisq; regnorum statibus authores sunt, ipsi interim tumentes furtis & latrociniis suis.

De Arte Inquisitorum, Cap. XCVI.

SPectant ad hunc cœtum etiam ordinis prædicatorum hæreticorum inquisitores, quorum iurisdictio cùm tota in theologicis traditionibus, & sacris Scripturis fundata esse deberet, ipsi tamen hanc omnem ex iure canonico & pontificiis decretis, ac si Papam errare impoßibile sit, crudelißimè exercent, ipsam Scripturam sacram, velut mortuam literam, & nõ nisi vmbram veritatis à tergo relinquentes, quin et velvti hæreticorum, vt aiunt, scutum, & propugnaculum procul reiiciunt. Neque etiam antiquorum doctorum, patrumq; traditiones recipiunt, dicentes, quia falli possunt & fallere, sed vnã Romanam Ecclesiam quæ, vt dicunt, errare non potest, cuius caput Papa est, eiusq; curiæ stylum sibi scopum fidei præfigunt, non aliud cum inquirendo expostulantes, quàm si credat in Romanam Ecclesiam, quod si affirmârit, ilicò dicunt, Ecclesia Romana hanc propositionem, aut hæreticã, aut scandalosam aut piarum aurium offensiuam, aut Ecclesiasticæ potestatis derogatiuam damnat, moxq; ad palinodiam, & revocationem compellunt. Quòd si tunc inquisitus opinionẽ suam Scripturæ testimoniis aliisve rationibus tueri conetur, interrumpentes strepitu iratis buccis, dicunt non esse illi negotium cum baccalaureis & scholaribus ad cathedram, sed cum iudicibus ad tribunal, non esse ibi litigandum & disputãdum, sed simpliciter respondendum, si velit stare decreto Romanæ Ecclesiæ & opininionem suã revocare: sin minùs, fasciculos & ignem ostendunt, inquientes cum hæreticis non argumentis et scripturis, sed fasciculis, & igne decertandum, hominémque nec pertinaciæ alicuius convictũ, nec meliora edoctum contra conscien-

conſcientiam ſuam ſua abiurare compellunt: quod ſi nolit, velvti Eccleſiæ *deſertorem ſæculari foro tradunt, vt comburatur, dicentes cum* Apoſtolo: Auferte *malum de medio veſtri.* Tanta *olim fuit* Eccleſiæ *manſuetudo, pontificúmque clementia, ſicvt in quarta diſtinctione de conſecratione compilauit* Gratianus, *vt nec relapſos in* Iudaiſmum *capite punirent, nec blaſphemos ſupplicio afficerent: ipſcq́;* Berengarius *in abominabilem hæreſim relapſus, non ſolùm non occiſus eſt, ſed nec archidiaconi dignitate priuatus eſt.* At *hodie in minimum errorem prolapſus, plus quàm capitis reus agitur, & ab iſtis inquiſitoribus nonnunquam pro minimo crimine traditur incendio: fortè expedit hodie* Eccleſiæ *tam ſeuera animadverſio, modò interea non óccidat germana pietas: ſunt hæreticæ prauitatis inquiſitores, nonnunquam ipſimet praui, poſſuntq́; etiam eſſe hæretici, quæ res nouæ conſtitutionis* Clementi *occaſionem præbuit. debent ergo inquiſitores contra hæreticos, non per tenebricoſa argumenta, & rixoſos ſyllogiſmos, ſed per verbum* Dei, *de fide* Catholica *diſputare, & hæreticum per* Sacras *literas convincere, deinde iuxta* Canonum *documenta, & ſacrorum conciliorum conſtitutiones negotium terminare, & inquiſitum ad fidem orthodoxam reducere, aut hæreticũ declarare. neque enim hæreticus eſt, qui temerarius non eſt, nec fautor hæreticorum cenſendus eſt, qui innocentem criminis, & indamnatum hæreſeos defendit, quo minùs ad iniquorum aliquot inquiſitorum, imò rapacium authorum tribunal, & in locum non tutum tradatur, dilacerandus.* Iam *verò etiam cùm* Iure *expreßè cautum ſit, inquiſitores nec cognoſcendi poteſtatem, nec iuriſdictionem vllam habere ſuper quavis hæreſis ſuſpicione, defenſione, receptatione vel fauore, vbi & quomodo non conſtat manifeſtè, quod ibi ſit hæreſis expreſſa & explicitè condemnata, tamen iſti ſanguiſitibundi vultures, vltra priuilegia officij inquiſitionis ſibi conceſſa, contra iura & canones, ſeſe*

iurisdictioni ordinariorum ingerunt, arrogantes sibi iurisdictionem pontificum, in ea quæ non sunt hæretica, sed duntaxat piarum aurium offensiua, aut scandalosa, aut alio quovis modo circa hæresim erronea, & in rusticas mulierculas crudelissimè sæuiũt, quas sortilegij, aut maleficij accusatas, denunciatásve, sæpè nullis iuridicis iudiciis præcognitis, atrocibus enormibusq; tormentis exponunt, donec extortis nunquã cogitatis confeßionibus habeant quod condemnent, & tunc verè inquisitores sese agere putant, quando non desistũt ab officio, donec misera sit combusta, aut inquisitori manum inaurârit, quo misereatur, & tanquam tormentis sufficienter purgatam, absoluat: potest enim inquisitor non raro pœnas mutare, de corporali in pecuniariam, & suo inquisitionis officio applicare. vnde illis non modicum lucrum est, habẽtq; ex miseris illis non paucas quæ annuũ censum illis pendere coguntur, ne denuò rapiantur ad inquirendum: præterea cum bona hæreticorum Fisco proscribuntur, etiam inde nõ parua præda est inquisitori. sola deniq; accusatio aut denunciatio, vel leuißima etiã suspicio hæresis, aut sortilegij, ipsáq; inquisitoris citatio, infamiam annexam habent, cuius integritati non nisi data inquisitori pecunia, consulitur. atq; illud nõnihil est. Hac cautela, dum essem ego in Italia, pleriq; inquisitores in ducatu Mediolanensi multas honestißimas matronas, etiam ex nobilioribus vexârunt, ingentemq; pecuniam à timidulis, territisq; clàm emunxerũt. Tandem cognita fraude à nobilioribus malè mulctati sunt, vixq; gladium & ignem evasêre. Fuit mihi olim cùm apud Mediomatricos Reipublicæ à cõsiliis advocatus præessem, grauis admodum cum inquisitore pugna, qui rusticam mulierculam ob futiles quasdam & iniquißimas calumnias in suam carnificinam & in locum non debitũ, homo nequam nequiter traxit, nõ tam inquirendam, quàm trucidandam: hanc ego cùm tuendã suscepissem, ostendissemq; in ipsis actis nihil esse indicij, quod ad quæstionẽ faceret, ille in faciem resi-

resistens: Est, inquit, vnum sufficientißimũ, nam mater huius quondam pro sortilega excremata est: hunc articulum ego cùm impertinentem, & de facto alieno citatis iuribus etiam ex iudicis officio reiiciendum esse ostẽderem: ille mox contrà, ne sine ratione locutus videretur, ex mallei maleficarum penetrabilibus, & peripateticæ theologiæ fundamentis, talem eduxit, inquiens: ideò id esse, cùm quia solitæ sint maleficæ mulieres fœtus suos ilicò natos sacrificare dæmonib. tum quia solent illos ex incuborum dæmonum concubitu plurimùm concipere. quocirca contingit, tunc in hac prole veluti ex hæreditario morbo radicatam remanere malitiam. Infero ego, siccine perverse pater tu theologizas? hisce figmentis ad torturam protrahis insontes mulierculas, istis sophismatibus aliòs iudicas hæreticos, tu ipse Fausto Donatoq; hæreticis ea sententia non inferior? esto ita vt dicis, nónne evacuas gratiam baptismi? ac frustra dixerit sacerdos: exi immunde spiritus, da locum Spiritui sancto, si propter sacrificium impiæ parentis proles remãsura sit diabolo: quòd si tibi libeat etiam illorum opiniones tueri, qui incubos dæmones generare posse fatentur, certè nullus eorum, qui hoc asserunt, adeò desipuit vnquam vt sentiret dæmones illos vnà cum suffocato semine aliquid de natura sua extra mittere ingenitum: quin ego tibi dico, inquam, ex fide, quòd ex propria natura humanitatis nostræ sumus omnes nati vna massa peccati & maledictionis æternæ, filij perditionis, filij diaboli, filij iræ Dei, & hæredes inferni, sed per gratiam baptismi eiectus est de nobis satanas, & effecti sumus noua creatura in Iesu Christo, à quo nemo potest nisi per peccatum proprium separari, tantum abest vt obsit illi factum alienũ. Vides nunc, quàm sit hoc tuum, quod ais sufficientißimum, iudicium iure irritum, & ratione vacuum, & adsertione etiam hæreticum: Incanduit super iis crudelis hypocrita, & comminabatur sese adversum me, vt contra fautorem hæreticorum, causam acturum: ego misellã

illam defendere non destiti, ac tandem iuris potentia ab ore leonis illius saluam eripui, restititq́; sanguinolētus ille monachus coram omnibus confusus, & crudelitatis nomine perpetuò infamis, etiam calumniatoribus illis, qui mulierem traduxerant, ipsi Metensis Ecclesiæ capitolio, cuius subditi erāt, insigni multa condemnatis.

De Theologia Scholastica, Caput XCVII.

POstremò nunc restat de Theologia dicere. Præteribo autem Gentilium theologiam à Musæo, Orpheo, Hesiodo, quondā descriptam, quam omninò poeticā & fabulosam esse in confesso est: quam Eusebius & Lactantius, & aliorū Christianorum doctores iam dudum validißimis rationibus profligarunt, neque etiā de Platonis cæterorumq́; Philosophorum, quos omnes errorum magistros ostendimus superius: Sed de Christianorum theologia nobis duntaxat hic sermo esto, hāc, certum est non nisi à doctorum suorum fide dependere, cùm nullam sub artem cadere queat. Primùm autem dicamus de theologia scholastica, quæ à Parisiensium Sorbona mixtione quadam ex diuinis eloquiis & philosophicis rationibus tanquam ex Centaurorum genere biformis disciplina cōflata est: insuper & nouo quodam ac ab antiquorum vsu alieno tradendi genere per quæstiunculas & argutos syllogismos absq; omnis sermonis elegantia conscripta, alioquin tamen iudicio & intellectu plenißima, & quæ ad reuincendos hæreticos non modicum attulerit Ecclesiæ emolumentum, eius authores, & qui in ea excelluerunt, fuerunt Magister sententiarum, Thomas Aquinas, Albertus cognomento Magnus, & multi alij excellentes viri: porrò Ioannes Scotus doctor intellectu subtili, sed in contentionem procliuior. Hinc tandem scholastica theologia in sophismata paulatim delapsa est, dū

recentio

recéntiores isti theosophistæ, ac verbi Dei cauponatores, qui non nisi empto titulo theologi sunt, ex tam sublimi facultate quandam logomachiam fecerunt, circumeuntes scholas, mouentes quæstiunculas, fabricantes opiniones, & scripturis vim inferentes, intricatis verbis alienum sensum illis obducentes, paratiores ventilare quàm examinare, multa admodum iurgiorum seminaria excogitare ausi, quibus litigiosis sophistis cõtendendi materiam præbent, dum formas abstrahunt, dum discutiunt intellectus, dum voces ipsas genera dicunt & species, dum alij rebus alij solis nominibus inhærent, & quod vni subtrahunt alteri inscribunt, alij indifferẽter hoc accipiunt, & student quisque quibus suam hæresim poßint confirmare. Atque ipsam fidem nostram sacrosanctã apud sapiẽtes huius sæculi (quod etiam Thomas Aquinas conqueritur) risui ac diffidentiæ exponunt, dum relictis post terga canonicis Spiritus sancti scripturis, multas admodum aptas iurgiis de diuinis quæstiones sibi delegerunt, in quibus ingenium suum exercentes, & ætatem consumentes, totius theologiæ doctrinam in illis solis collocârunt, quibus si quis sacrarum literarum authoritate resistere velit, mox auditurus est: litera occidit, perniciosa est, inutilis est: sed quod latet in litera inquirendum dicent, moxq; ad interpretandum, ad exponendum, ad glossandum, ad syllogizandum conversi quemvis potius alium, quàm proprium literæ sensum illi induunt, si instas acrius, si vrges, contumelias recipies & asinus dicéris, qui quid latet in litera, non intelligas, sed tanquam serpens sola terra vescaris, adeò nulli penes eos pro theologis habentur, nisi qui nôrint egregiè contendere, & ad omne propositum instantiam dare, prõptè fingere & nouos sensus invenire, ac mõstruosis vocabulis sic obstrepere, quò nõ præ rei difficultate, sed præ verborũ portentis intelligãtur à nemine. Atq; hi tunc doctores vocantur, cùm id effecerint, vt intelligantur quàm minimè, his tunc auditorum circunstrepit multi-

tudo, qui quidquid ex iſtis hauſerint, ex intimis theologiæ abditis depromptum putant, iurantq; in verba magiſtri, & inopinabile putant, ſi quid illi fuerit ignotum, illiusq; opinionibus ſic captiuantur, vt nullis adverſis rationibus vincãtur, nullis ſcripturis acquieſcant, ſed ad ſinum matris ſuæ, in quo geniti ſunt, more Antæi vires reparare contendunt, ſuosq; doctores in ſubſidium vocant:

Tunc vultur iumento canibus trucibusq; relictis
Ad ſuos properat, partemq; cadaueris aufert.
Hic eſt ergo cibus magni quoq; vulturis, & ſe
Paſcentis, propria cùm facit arbore nidum.

Hinc effectum eſt, vt ſcholaſticæ theologiæ ſublimis gymnaſiorum facultas, ab errore malitiaq; non ſit immunis, tot ſectas, tot hæreſes introduxerunt praui hypocritæ temerariiq; ſophiſtæ, qui (vt inquit Paulus) non propter bonam voluntatem, ſed propter contentionem Chriſtum prædicant, vt facilius inter philoſophos conveniat, quàm inter theologos, qui omnem illã antiquæ theologiæ gloriam humanis opinionibus nouisq; erroribus extinxérunt, ac variis exponendi inſtitutis ceu labyrinthis excogitatis, fucatis titulis deteſtandam doctrinam profeßi, ſacræ theologiæ nomen ſibi furto & rapina vſurpant, ac ſanctorum doctorum nominibus & inſtitutis abutentes, ſectas introduxerunt, ſicut olim in Eccleſia dictum: Ego Apollo, ego Pauli, ego Cephæ, prætendentes ſtudia eorum, quorum opera initiati ſunt doctrinis, & iurantes in verba magiſtri, cæteros ſpernunt, & non quid, ſed à quo quid dicatur attendentes. Atque hi ſectatores inſuper inter ſe multifariam ſecti ſunt. Nam aliqui eorum quibus ſublime ingenium eſt, quiq; peritiores prophetis & Apoſtolis videri volunt, ea quæ ſola fide creduntur, etiam ſuis ſyllogiſmis ſeſe invenire & demonſtrare poſſe præſumunt, atque de diuinis philoſophantur deploratis quæſtionibus, contendutq; prodigioſa confidentia, variis, nonnunquam etiam abſurdis opinionibus,

nionibus, vt cùm diuinam essentiam à relationib. alij re ipsa, alij duntaxat ratione distinguunt, alij infinitas (vt loquũtur) realitates tanquam Platonicas ideas adstruunt, illas rursum alij negant atque rident. tot prætereà de Deo portenta, tam varias diuini numinis formas, tot phantasmatum cogitationumq; suarum de diuinis idola fabricant, Christumq; saluatorem opinionum suarum prauitate discerpunt: atque tam variis sophismatum laruis vestiunt, ac tanquam cereum idolum in quamvis volunt figurã, suis absurdis suppositionibus formant atq; reformant, quòd eorum doctrina mera videri posset idololatria. Cæteri verò quibus ad tam alta non est ascensus, hi diuorum construunt historias, piè nonnihil admentientes, supponunt reliquias, fabricant miracula, cõfinguntq; (quæ exempla vocant) vel plausibiles vel terribiles fabulas, numerãt preces, ponderant merita, mentiuntur cæremonias, nundinantur indulgentias, distribuunt venias, vendunt sua benefacta, ac medicandi populi devorant peccata. Atq; de apparitionibus, adiurationibus, responsisq; defunctorum veluti certa lege pronunciant, atq; ex Tundali Brandariiq; libris, aut ex Patricij antio edocti, ludũt purgatoriorum tragœdias, & indulgentiarum comœdias, & à suggesto veluti scena, tam militari audacia, tam Thrasonica iactantia, tam arrogantib. oculis, cõmutato vultu, protensis brachiis, multiformibus gestibus, cuiusmodi Proteum describunt poetæ, sese transformantes, ventosa lingua ac Stentorea voce ad plebem detonãt. Qui vero ex his ambitiosiores, cyclicæ doctrinæ pariter & eloquentiæ decorem sibi arrogant, hi in clamando (declamando dicere putaui) canunt poemata, narrant historias, disputant opiniones, citant Homerum, Virgilium, Iuuenalem, Persium, Titum Liuium, Strabonem, Varronem, Senecam, Ciceronem, Aristotelem & Platonem, atque pro Euangeliis, pro verbo Dei meras nugas & humana verba crepant, prædicantes Euangelium nouũ, adulterantes verbum Dei, quod

annunciant non ad gratiam, sed ad quæstum & ad precium: viuentes autem nõ ad veritatem verbi, sed ad voluptatem carnis: & cùm interdiu è suggesto de virtute, vario errore loquuti sunt, serò in latibulis clunes agitãt labore nocturno. Atq; hæc est via eorum, qua itur ad Christum. Deniq; vbi vitia reprehendenda occurrunt, mirum qua linguæ maledicentia irascantur, qua gestuum insolentia debacchentur, qua sermonis turpitudine incandescant, qua vocis impudentia exclament, acsi Christus sui verbi præcones non attrahentes à dextris molli reticulo piscatores, sed persequentes à sinistris sagittarios ac vulnerarios venatores esse voluerit: aut ipsi etiam non homines sint, atque iis ipsis vitiis, quæ insectantur, vel maioribus obnoxij sint, aut aliquando fuerint, vel adhuc obnoxij fieri poßint: ita isti piscatores hominum, quibus lingua pro reti est, vt trahant malos ad salutem, facti sunt venatores etiam bonorum in exitium: os habent quasi arcum mendacij, sagitta vulnerans lingua eorum. sed dimißis istis ad veram theologiam nunc properemus, atque hæc etiam bifariam partita est: nam vna prophetica est, altera interpretatiua est, de posteriore prius dicemus.

De Theologia Interpretatiua, Caput XCVIII.

PVtãt enim interpretatiui theologi, quòd quemadmodum naturæ liberalitate, vuæ, oliuæ, frumenta, linum, & huiusmodi plura crescunt & maturantur, è quibus tandem hominum ingenio & adiumento formantur vinum, oleum, panes, tela, & sic reliqua naturæ opera humanis artibus complentur: ita etiam diuina oracula admodum obscura & abscondita, data nostris interpretationibus explicanda, non quidem ex nostris viribus aut adinventionibus quasi Dei oracula sicuti naturæ opera opus habeant nostro adiumento, sed ex ipsomet

ipsomet scripturarum illarum sancto Spiritu, qui distribuit dona sua omnibus secundùm quod vult & vbi vult, faciens alios quidem prophetas, alios prophetarum interpretes. Hæc itaq; diuinorum interpretandi theologia, non Peripateticorũ more definiendo, aut diuidendo, aut componendo, quorum modorum nullus ad Deũ attingit, cùm ille nec definiri nec diuidi nec componi poßit, progreditur: sed alia constat cognoscendi via, quæ inter hanc & propheticam visionem media est, quæ est adæquatio veritatis cum intellectu nostro purgato, veluti clauis cum sera, qui vt est veritatum omnium cupidißmus, ita intelligibilium omnium susceptiuus est. atq; idcirco intellectus paßibilis vocatur, quo etsi non pleno lumine percipimus ea, quæ depromunt prophetæ & hi qui ipsa diuina conspexerunt, aperitur tamen nobis porta, vt ex conformitate veritatis perceptæ, ad intellectum nostrum, & ex lumine, quod ex ipsis penetralibus apertis nos illustrat, multò certiores reddamur, quã ex philosophorum apparẽtibus demõnstrationib. definitionibus, diuisionibus & compositionibus, daturq; nobis vt legamus & intelligamus, non oculis & auribus exterioribus, sed percipiamus melioribus sensibus, & ablato velamine & revelata facie hauriamus veritatem, à medulla sacrarum literarum emanantem, quam sub velaminib. tradiderũt hi, qui vero intuitu conspexerunt, quæ à sapientibus huius mundi & philosophis cognitionibus abscondita est, eamq; nos tanto certitudinis iudicio apprehendimus, vt omnis amoueatur perplexitas. Atque cùm hæc veritas in sacris literis multiplex lateat, hinc sancti & spirituales viri varias & multiplices sacrarum literarum expositiones adorti sunt. nam alij per corticem literæ leni decursu incedentes, scripturas cõcordantes, & literam per aliã literam exponentes, ex verborũ ordine, etymologiis, proprietatibus, atque ex vocabulorum viribus, & similibus sensum aliquem convincentes, scripturæ veritatem venantur, quam expositionem idcircò literalem vocant. Alij

quæcunque scripta sunt, ad animæ negotiū & iustitiæ opera referūt, quorum expositio idcircò moralis dicitur. Alij hanc per varios tropos, siue figuras ad Ecclesiæ arcana reuocant, quorū sensus propterea tropologicus vocatus est. Alij supernæ vitæ contemplationi dediti, omnia ad cælestis gloriæ arcana referunt, quam expositionem Anagogicam nuncupāt. Atque hæ sunt quatuor in Ecclesia exercitatæ theologorum expositiones: præter quas sunt adhuc aliæ duæ, quarum vna ad temporum vicißitudines, regnorum mutationes, & sæculorum restitutiones omnia referens: idcircò typica dicta est: in qua excelluerunt Cyrillus, Methodius, & Ioachim Abbas, atque ex recentioribus Hieronymus Sauonarola Ferrariensis. Altera in ipsis sacris literis ipsius vniuersi, & sensibilis mūdi, totiusq; naturæ, ac mundanæ fabricæ vires, virtutesq; exquirit, quam expositionem inde physicam, siue naturalem appellant. in hac excelluit Rabbi Simeon, Ben Ioachim, qui super Leuiticum amplißimum volumen scripsit, in quo penè omnium rerum naturas discutiens, ostendit quomodo Moyses secundum triplicis mundi conuenientiam & rerum naturam arcam, tabernaculum, vasa, vestes, ritus, sacrificia, & reliqua mysteria ad Deum & virtutes cælestes placandas, & ad explicandam horum imaginem, hominem ordinauit, & hanc expositionem multi cabalistæ sequuntur, illi videlicet, qui de Beresith, hoc est, de creatis tractant. Nam illi qui de mercana, hoc est, de tribunali Dei differentes per numeros, per figuras, per reuolutiones, per symbolicas rationes, omnia in ipsum referunt archetypum, hi anagogicum sensum scrutantur. Hi igitur sunt sex famosißimi sacrarum literarum sensus, quorum authores, expositores, & interpretes omnes communi vocabulo Theologi nuncupati sunt. Eiusmodi itaq; ex nostris fuerunt Dionysius, Origines, Polycarpus, Eusebius, Tertullianus, Irenæus, Nazianzenus, Chrysostomus, Athanasius, Basilius, Damascenus, Lactātius, Cyprianus, Hieronimus, Augustinus,

Augustinus, Ambrosius, Gregorius, Ruffinus, Leo, Caßianus, Bernardus, Anselmus, & multi alij sancti Patres, quos illa prisca tempora protulerunt: nonnulli etiam posteriores, vt Thomas, Albertus, Bonaventura, Aegidius, Henricus Gandavẽsis, Gerson, & pleriq; alij: verùm omnes hi interpretatiui Theologi, homines cùm sint, humana quoq; patiuntur, alicubi errãt, alicubi contraria aut pugnantia scribunt, nonnunquam à seipsis dissentiunt, in multis hallucinantur, nec omnes omnia vident. Solus enim Spiritus sanctus plenariam diuinorum scientiam habet, qui distribuit omnibus secundum certam mensuram, multa sibi reseruans, vt semper nos habeat sibi discipulos, omnes enim (vt ait Paulus) nõ nisi ex parte cognoscimus, & prophetamus. Tota igitur hæc interpretatiua Theologia in libertate Spiritus versatur, & separata quædam à Scriptura sapientia est, in qua vnicuiq; iuxta suum sensum abvndare datum est, per multiplices illas quas recitauimus expositiones, quas Paulus vnico vocabulo mysteria, siue mysteriorum locutiones vocat, vbi Spiritus loquitur mysteria. vnde Dionysius hanc mysticam & significatiuam theologiam vocat, à sanctis illis doctoribus ingentibus voluminibus tractatam. Neque verò illis per omnia credatis, nam multi illorum perseuerârunt in multis erroneis opinionibus de fide, quæ per Ecclesiam pro hæreticis reprobatæ sunt. Sicut manifestum est de Papia Hieropolitano episcopo, de Victorino Pictauiensi, de Irenæo Lugdunensi, de Beato Cypriano, de Origene, de Tertulliano, & multis aliis, quos constat in fide errasse, & opiniones illorum pro hæreticis damnatas, cùm tamen ipsi habeantur in canone sanctorum. Hîc tamen altiore opus est spiritu, qui diiudicet atque discernat, qui videlicet non ex hominibus, nec ex carne & sanguine, sed desuper datus sit à patre luminum: de Deo enim sine eius lumine nemo ritè quicquam effari potest, lumen autem illud est verbum Dei, per quod omnia facta sunt, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum,

dans illis potestatem filios Dei fieri, quotquot receperunt, & crediderunt ei: neque verò alius est qui poßit enarrare quæ sunt Dei, nisi proprium ipsius verbum: quis enim alius cognouit sensum Domini? aut quis alius consiliarius factus est, nisi filius Dei verbum Patris? De hoc nũc mox dicturi sumus, si propheticam Theologiam prius absoluerimus.

De Theologia Prophetica, Caput XCIX.

QVemadmodum Prophetia est sermo Prophetarum, sic Theologia nõ est aliud, quàm traditio Theologorum, hoc est, cum Deo loquentium: neque enim qui Prophetiam aliquam memorauerit, siue interpretari nouerit, is protinùs Propheta est, sed ille, qui in diuinis cum scientia pietatis, virtute ac sanctitate est præditus, qui cum Deo loquitur & in lege eius meditatur die ac nocte: sic namque Ioannes author Apocalypsis, in literis Dionysij nominatus est Theologus, à diuina scilicet locutione, quibus dixit ipsa veritas: qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit: quod verbum non ad contentiosos theosophistas dictũ est, sed ad veros Theologos, ad Apostol. ad Euangelistas ad nuncios verbi Dei, qui dicunt: nõ audeo aliquid loqui, quod per me nõ efficit Christus. Horum itaq; Theologorum de fide, & pietate sanctæ traditiones, theologica sunt: horũ dictis atq; scriptis creditur, tãquàm fundatis, non in contentionibus syllogismorum, aut opinionibus hominum, sed in doctrina sana (vt ait Paulus) diuinitus inspirata: non Philosophorum more diuidendo, definiendo, componẽdo, speculando acquisita, sed essentiali quodam diuinitatis contactu, per claram in ipso diuino lumine visionem comprehensa: cuius visionis plures admodum species in sacra Scriptura depræhendimus, iuxta Prophetarum diuersas recipiendi dispositiones: nam quosdam legimus Deum siue

Angelos

Angelos in forma hominis vidisse, alios in forma ignis, alios in forma aëris ac venti, alios in forma fluuij & aquæ, alios in forma volucrum, alios in forma lapidum preciosorum & metallorũ, alios in forma literarum ac characterũ aut manus scribẽtis, alios in sonitu vocis, alios in somniis, alios in spiritu quodã habitante intra se, alios in energia intellectus: quocirca Scriptura sacra prophetas oẽs videntes vocat. Sic legimus: Visio Isaiæ, visio Ieremiæ, visio Ezechielis, et reliquorũ. Et in noua lege Ioan. ait: Fui in spiritu, in illa dominica die, in qua subvectus vidi thronũ Dei. Et Paul. testatur, se vidisse quæ nõ licet homini loqui. atq; hic intuitus à plerisq; raptus vocatur, siue extasis, siue mors spiritualis: fit enim tunc separatio quædã animæ à corpore, sed nõ corporis ab anima: De hac morte dictũ est: Deũ nõ videbit homo & viuet. Et alibi: Preciosa in cõspectu Domini mors sanctorũ eius. Et clarius adhuc per Apostolos expressa est, vbi ait: Mortui estis, & vita vestra abscõdita est cũ Christo. hac igitur morte mori oportet, quicũq; ingredi cupit ad propheticæ Theologiæ penetralia. Huius autem tã Deificæ visionis duplex est intuitus: Vnus quo videtur Deus facie ad faciẽ, atq; tũc vident Prophetæ (quod ait Paulus) quæ nõ licet homini loqui, atq; quæ nulla nec hominũ nec angelorũ lingua potẽs est exprimere, nec calamus reserare. Est siquidem quidã diuinæ essentiæ contactus et vnio, & sine omni imagine, & similitudine puri, & separati intellectus illustratio: ideoque interpretantur hanc Theologi visionem meridionalem, sicuti de iis latè disserunt Augustinus super Genesim, & Origines contra Celsum. Alter intuitus est, quo videntur posteriora Dei, quando videlicet claro intuitu intelliguntur creaturæ, quæ sunt creatoris posteriora & effectus, per quarũ cognitionẽ cognoscitur creator opifex, & prima causa agẽs omnia, sicut ait Sapiẽs: A magnitudine speciei, & creaturæ, poterit cognosci eorũ creator. Et Paul. de eodẽ inquit: Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, ĩtellecta cognoscũtur. quin et apud

Peripateticos vſitatus dicendi modus eſt, vt arguentes ab effectibus ad cauſas, dicantur arguere à poſteriori. Vtraque hac viſione fruebatur Moyſes, teſtantibus id ſacris literis. Nam de priore legimus, quia vidit Moyſes Dominũ facie ad faciẽ: de altera legimus illi dictum à Domino: Videbis poſteriora mea. & iuxta hanc poſteriorum viſionem condidit Moyſes legem, & inſtituit ſacrificia, & cæremonias, & ædificauit arcam, cæteraq; myſteria ad ipſius vniuerſi exploratiſſimum exemplar, omniaq; Dei hæc & naturæ operum ſecreta in illis complexus eſt. atque hæc viſio rurſus bifariam incedit: nam aut creaturas in ipſo Deo intuetur, & vocatur à theologis viſio matutina, aut Deum ipſum conſpicit in creaturis, & vocatur viſio veſpertina. Eſt præterea alia quædã prophetica viſio, videlicet quæ in ſomniis fit, ſicut legimus apud Matthæũ, quia apparuit angelus Dei in ſomniis Ioſeph. & alibi: quia Magi adorato Chriſto in ſomniis admoniti ſunt, vt per aliam viam reverterentur in regionem ſuam: Sunt & in veteri Teſtamento multa illius exempla. qualis deniq; ſit hæc viſio, exponit ipſe Iob, vbi dicit: In horrore viſionis nocturnæ, quando cadit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures, & erudiens inſtruit eos diſciplina. Et hæc tãquam quarta viſionũ ſpecies, vocatur nocturna. Sunt adhuc alia duo prophetiæ genera, vnum quod expreſſa voce recipitur, quo genere illuſtrati, & docti fuerunt Moyſes in monte Sinai, Abrahã, Iacob, Samuel, & pleriq; alij veteris legis prophetæ: in noua aũt lege Apoſtoli, & Chriſti diſcipuli oẽs, viua & vera voce à Chriſto edocti fuerunt. Alterum genus prophetiæ fit agitatione ſpiritus, quando videlicet anima à numine aliquo correpta, illi tũc annexa, & ab animali homine abſtracta, & ab eo ſapientia & cognitione vltra omne humanum ingeniũ & vires repletur, quæ quidem correptio provenit, non ſolùm ab angelico numine, ſed nonnunquam etiam à Spiritu Domini, ſicut legitur de Saul, quia inſiluit in eũ Spiritus Domini

& pro-

& prophetauit, & mutatus est in virũ alterum, & numeratus inter Prophetas. Et in Actis Apostol. Spiritus S. insiluit in baptizatos in flamma ignis. atq; hic Spiritus sæpè etiã corripit homines peccatis obnoxios. quin multi Gentiliũ vates, vt Caßãdra, Helenus, Calchas, Amphiarę, Tiresia, Mopsus, Amphilochus, Polybius, Corinthus: itẽ Galanus Indus, Socrates, Diotima, Anaximãder, Epimenides Cretensis: Itẽ Magi Persarum, & Asiatici Brachmani, Aethiopum gymnosophistæ, & Memphitici vates: Galloruũ Druides, & Sybillæ eo ipso excelluerunt. Ad quam quidem Propheticam spiritus correptionem nonnunquam præuiæ quædam cæremoniæ, & officij authoritas, sacrorumq; cõmunio plurimùm præstant: sicvti de Balaam exemplificat Scriptura. Et alibi de applicatione ephod, & Euangelista testatur de Caipha, quia prophetauit, cùm esset Pontifex anni illius. Atq; hinc Hebræorum Mecubales etiam prophetandi artificiũ commentari ausi sunt. Transeo quæ circa ista Hebræorũ Theologi de triginta duabus semitis intelligentiæ profunda contemplatione tractãt, & quæ August. de gradibus tetigit. Albertus de receptionibus formarum, quarum ille septem modos refert in somniis, & totidem in vigilia apparitiones. De quibus vnũ hoc duntaxat admonemus considerandum: Non semper diuina numina prophetis forinsecus occurrere in conspectum aut colloquium, sed sæpißimè illa intrinsecùs causari, cùm videlicet mens Prophetæ diuinum lumẽ concipit, cuius illustratio effusa radiis suis per singula media, vsque in hoc crassum corpus, etiam sensus ipsos suæ felicitatis reddit participes, & ex intellecto per rationem & imaginationem, ac paßim per totam animam vsque ad sensuum instrumenta intrinsecus progrediens, in illis euadit obiectum, vt nox, vel lumen, vel visio, vel sermo, vnumquenque sensuum propria sua conditione mouens: & id quidem multis Prophetis contigit, aliis quidem in vigiliis, aliis verò in somniis. Sic legimus apud Platonẽ & Proculũ de Socrate,

illum non solùm intelligibili influxu, sed etiam per vocem & colloquium inspiratũ fuisse: multò tamen faciliùs hæc in somniis proveniunt. sed de hoc hactenus, quin ad propositum nostrum revertamur. Est itaq; prophetica theologia, quæ ex intuitiua inspiratione inconcussum verbũ Dei docet. Autoritas autem & argumenta quibus corroboratur illius veritas, non sunt hominũ placita, non longi tẽporis vsus, non sapientũ excogitata commenta, non sectarum magnifica decreta, non syllogismi, non enthymemata, non inductiones, non obligationes, non solubiles consequentiæ, sed diuina oracula sibi invicem consonãtia, in vniuersa Ecclesia vnanimi ac stabili consensu recepta, miraculis, prodigiis, portẽtis, & omnimoda sanctitate vitæq; discrimine, ac ipso effusi sanguinis testimonio probata: doctores autem huius propheticæ theologiæ habemus Moysen, Iob, Dauid, Salomonem, & plerosque alios veteris Testamenti canonicos scriptores & prophetas. Noui autem Testamenti doctores habemus Apostolos & Euangelistas, atq; verò hi omnes licet Spiritu sancto repleti fuerint, omnes tamen alicubi veritate defecerunt, & secundùm quid fuerunt mendaces, non quòd scienter, quòd astu aliquid mentiti sint, hoc enim dicere perniciosissimum, Atq; Arrij ac Sabellij hæresibus maior & periculosior error est totius canonicæ scripturæ subvertens authoritatem, in quo tamen tam maximo errore fuit olim magnus ille ac sanctus Hieronymus, de reprehensione Petri disputans aduersus Augustinum: dixerat enim Hieronymus, Paulum astu mentitum. Quod si cõcessum fuerit, & in sacra Scriptura tale mendacium admissum fuerit, mox (vt ait Augustinus) tota sacrarum literarũ certitudo corrueret. Cui sic monenti post plures contradictiones & erroris sui defensiones, tandẽ agnito errore, & cognita veritate cessit Hieronimus. Quòd ergo dico, sacros scriptores secũdùm quid alicubi fuisse mendaces, intelligi volo, non sponte errantes, sed aut humanitus lapsos, aut mutata Dei sententia deficiẽtes. Sic

defecit

defecit Moyses, qui pollicitus erat populo Israel, vt educeret eum de Aegypto, & introduceret in terram promissam, & eduxit quidẽ de Aegypto, sed ad terrã promissam nõ perduxit: defecit Ionas, Niniuitis cladem in quadragesimum diem prænuncians, quæ tamen dilata est: defecit Helias, prædicens mala vẽtura diebus Achab, quæ etiam vsque in obitum Achab dilata sunt: defecit Esaias, prædicens mortem Ezechiæ in crastinum, quæ vsque ad annos xv. prorogata est: defecerunt & alij Prophetæ, & ipsorũ omnia vaticinia reperiuntur aliquãdo sublata aut suspensa: defecerunt etiam Apostoli & Euangelistæ: defecit Petrus quando reprehensus est à Paulo: defecit Matthæus quando scripsit Christum nondũ mortuum, dum lancea latus eius aperuit. Verùm istic defectus, nõ est defectus Spiritus sancti, sed aut defectus prophetæ, nõ benè percipientis quid suggerat spiritus vel indicet visio, aut ex aliqua mutatione facta in iis, de quibus vaticinabatur, vnde contingit oraculi sententiam aut mutari, aut differri. Hinc contingit omnes prophetas & scriptores in aliquibus videri mẽdaces iuxta Scripturã dicentem: omnis homo mendax. Solus autẽ Christus Deus & homo nunquam repertus est nec reperietur mendax, nec verba eius mutabuntur aut deficient, qui solus expers mendacij & erroris, oracula nunquam irritanda protulit, sicut ipse dixit: cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt: & quia omnis veritas est per Spiritum sanctum, solus Christus hunc Spiritum sanctum firmiter poßidet, & nũquam dimittetur ab eo, sed requiescit in illo. Non sic est de aliis: nam venit Spiritus super Moysen, sed in percußione petræ ablatus fuit. Venit super Aaron, sed in peccato vituli receßit: Venit super Mariam sororem illorum, sed in murmuratione contra Moysen reliquit illam: Venit super Saulum, Dauid, Salomonem, Esaiam, & reliquos, sed nõ requieuit in illis. Neq; verò prophetæ semper sunt prophetæ siue videntes prædicentesq;, neque habitus continuus est pro-

phetia, sed donum, & paßio, & spiritus transiens, & cùm nullus sit qui non peccet, nullus est à quo non recedat spiritus, aut ad tempus saltem relinquat, nisi à solo filio Dei Iesu Christo, de quo ideo dictum fuit ad Ioannem: super quem videtis spiritum descendentem & manentem in eo, hic est filius Dei, qui baptizat in Spiritu sancto, potens illum etiam aliis impartiri. Vnde, quemadmodum ait Symonides: solus Deus habet hunc honorem, quòd sit metaphysicus: ita & nos verè dicere poterimus: Solus Christus habet hunc honorem, quòd sit Theologus. neque tamen propterea quis putet, veteris Testamenti scripturas, post natum ex illis diuino partu Christi Euangelium, idcirco tanquam effœtas & mortuas: viuunt enim semper summa in authoritate: ex illis Apostoli sua probarunt dogmata, & sine illarum testimonio loquuti sunt nihil, ad illas nos remittit ipse Christus scrutandas, cuius Euangelium scripturas illas non soluit, sed adimpleuit vsque ad minimũ iota & apicem. Sed de hoc latius differemus inferius. Illud adhuc advertendum est etiam, ipsam sacram Scripturã multis voluminibus suis deficere, quod ex ea ipsa facilè convincitur. Nam Moyses citat libros bellorum domini, & Iosue librum Iustorũ, Hester libros memorabiliũ, & Machabæorũ liber citat libros sanctos de Spartiatis, & Paralipomenon commemorat libros lamentationum, libros Samuelis vidẽtis, libros Nathã, Gad, Semeiæ, Haddo, Abiæ, Silonitis, & Iesu filij Hammoni prophetarum. Citat Iudas in Epistola canonica librum Henoch. Citatur à fide dignis liber Abrahæ patriarchæ, qui omnes periere & nusquã sunt. Iã verò & qui habentur in manibus, non omnes æqua lance recepti sunt. Nam Dionysius Euangelium Bartholomæi, & Hieronymus meminit Euangelium secundum Nazareos, & Lucas in præfatione Euangelij sui plures ait Euangelium scribere aggressos, quæ omnia perierunt & amplius non sunt, & plura illorum, quia ab Hæreticis deprauata sunt, aut incertis authoribus invul-

invulgata, nec à patribus recepta sunt, nec ab Ecclesia approbata. Taceo interim pseudoprophetas, qui subintroierũt propter vanam gloriam prophetantes, quæ Spiritus sanctus non suggeßit, sed inaudita quædam mendacia, quæ non sunt de veritate scripturæ, nec ad vnitatem spiritus, nec ad pacem Ecclesiæ, sectas introducunt, & quasi Dei consiliarios sese procaci temeritate constituentes, audent testamentum Domini assumere per os suum, & scribere vaticinia & euangelia, quæ omnia aut hæretica sunt, aut apocrypha, nec sacro canoni inserta, quemadmodum de Apostolorum canonibus manifestum est. Sed ipsa Salomonis cantica in sacro Hebræorum canone inserta nõ fuerunt, nisi prius castigata & cõprobata ab Esaia propheta. Iam ex his facilè patet, quomodo ipsa etiam vera theologia, sacra videlicet scriptura, multis voluminibus suis priuata & quodammodo manca videri posset, ac pauci admodum ex multis veri ac certi supersint, qui tanquam libri vitæ sacrum canonem constituant.

De Verbo Dei, Cap. C.

EN audistis modò, quàm sint omnes disciplinæ ambiguæ, quàm bisulcatæ, quàm incertæ, quàm plenæ periculo, vt quantum ex ipsis est, nescire cogamur vbinam quiescat veritas, etiam in theologia, nisi sit, qui habeat clauẽ scientiæ & discretionis, (clausum enim est veritatis armarium, variisq; obductum mysteriis, atque ipsis etiam sapientibus & sanctis præclusum) qua ad tantum, tam incomprehensum thesaurum nobis paretur ingressus. Clauis autem hæc sola est, nec quicquam aliud quàm verbum Dei, hoc solum discernit omnem vim speciemq; verborum, & quis sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem, sed eius quandam præferens imaginem: & quis sermo veritatem non in specie & in fuco, sed in esse & ratione poßideat, diiudicat, in ipso omnis ars mali-

tiæ & mendaciorum ſuperatur, neque argumentationes, neque ſyllogiſmi, neq; vllæ ſophiſmatum verſutiæ contra ipſum ſtare poſſunt. Qui illi non acquieſcit, vel ab illo diſſentit, is, vt inquit Paulus, ſuperbus eſt, & nihil ſciens. Igitur ad ipſum verbum Dei oportet nos omnes ſcientiarum diſciplinas & opiniones, tanquam ad Lydium lapidem aurum examinare, atque in omnibus eò ceu ad ſolidiſsimam petram confugere, atque ex eo ſolo omnium rerũ veritatem venari, ac de omnibus diſciplinis, de omnium opinionibus & commentis iudicare. Quodcunq; enim, vt ait Gregorius, ab eo autoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur: huius autem verbi ſcientiam, nulla ſchola philoſophorũ, nec quorumcunque ſcholaſticorum gymnaſia nobis tradidêre, ſed ſolus Deus atque Ieſus Chriſtus per Spiritum ſanctum in illis ſcripturis, quæ canonicæ vocantur, quibus iuxta diuinum præceptum nihil addere licet, nihilq; detrahere. Quiſquis enim etiam ſi angelus de cælo id egerit, anathema eſt, & à lege domini maledictus eſt. Huius ſcripturæ tanta maieſtas eſt, tanta energia, vt nulla externa commentaria, nullas humanas, nec angelicas gloſſas patiatur: nec tanquam cerea ad humanorum ingeniorum placita ſe flecti permittat, nec more humanarum fabularum in varios ſenſus ſe tanquam Proteus aliquis poeticus transformari, aut transfundi patiatur, ſed ſibi ipſi ſufficiens, ſeipſum exponit & interpretatur: & omnes iudicans, à nullo iudicatur. Maior enim eſt eius autoritas, vt ait Auguſtinus, quàm omnis humani ingenij perſpicacitas, vnum enim conſtantem, ſimplicem, & ſanctum ſenſum habet, quo ſolo conſtat veritas, quo ſolo pugnatur & vincitur. Cæteri verò extra hunc ſenſus morales, myſtici, coſmologici, typici, anagogici, tropologici, & allegorici, quibus plerique illam variis ac peregrinis coloribus depingunt, docere quidem nos & perſuadere ad plebis ædificationem rectè, & verè aliqua poſſunt, verùm ad authoritatem verbi Dei confirmandum probare

bare aliquid vel impugnare sive reprobare non possunt. Nam adducat quis in certamen horum aliquem sensum, citet etiam eius quantumcunque grauem authorem, citet interpretem, citet glossam, citet expositionem quorumlibet sanctorum patrum, non ita nos adstringunt, quin liceat reluctari. Ex litera autem scripturæ, ex illius ductu & ordine vincula nectuntur, quæ nemo perrumpere, nemo evadere potest, quin omnes argumentationum machinas elidens ac dißipãs, dicere ac fateri compellat, quin digitus Dei est, quin nunquam sic locutus est homo, quia non vt scribæ & pharisæi loquitur, sed vt potestatem habens. Eius verò authores diuinitus inspirati canonem nobis saluberrima authoritate fecerunt, cuius ea magnificentia est, vt cuncti ei reddamus oportet, & quicquid pronunciauerit & docuerit, hoc absque vlla retractione firmum & sanctum teneatur. Sicvt de hoc loquutus est Augustinus se solum eis libris, qui canonici appellantur, hunc honorem deferre, vt nullum scriptorum eorum errasse firmißimè credat. Cæteris autem quantalibet doctrina sanctitateq; polleant, se nolle credere, nisi evidẽti ratione ex diuinis literis, quòd à vero non abhorreat, persuadeant. Ad has nos relegat Christus, docens vt scrutemur scripturas. Ex illis iubet nos Apostolus omnia probare, vt teneamus quæ bona sunt, atque probare spiritus vtrum ex Deo sint, ac in illis potentem esse de omnibus rationem reddere, & contradicẽtes redarguere. & sic spirituales effecti, omnia diiudicemus, à nullo diiudicemur. Harũ autem scripturarum (dico canonicarum) veritas & intelligentia à sola Dei revelantis authoritate dependet, quæ non vllo sensuum iudicio, nulla ratione discurrente, nullo syllogismo demonstrante, nulla scientia, nulla speculatione, nulla contemplatione, nullis denique humanis viribus comprehẽdi potest, nisi sola fide in Iesum Christum, à Deo patre per Spiritũ sanctum in animam nostram transfusa. Quæ tantò quidem superior est atq; stabilior omni humanarũ scientiarũ credulitate,

quantò Deus ipse hominibus est sublimior & veracior, sed quid veracior? Imò solus Deus verax, omnis homo mendax: omne igitur, quod ex hac veritate non est, error est, sicvt quod ex fide non est, peccatum est. DEVS enim solus fontem veritatis continet, à quo haurire necesse est qui vera dogmata cupit, cùm nulla sit nec haberi poßit de secretis naturæ, de substantiis separatis, deq; ipsorum authore Deo scientia, nisi diuinitùs revelata: diuina enim humanis viribus non tanguntur, & naturalia quovis momento sensum effugiunt: quo fit, vt quam nos de his scientiã putamus, is error sit & falsitas, quod ita Esaias improperat Chaldæorum Philosophis & sapientibus, ad eos dicens: Sapientia tua & scientia tua ea ipsa decepit te, defecisti in multitudine adinventionum tuarum. Cauet summa vigilantia Grammaticus, ne quid peccet in sermone, incultumq; ac barbarum verbum proferat, vitæ autem sordes atque peccata interim contemnit: similiter & Poeta mavult vita claudicare, quàm carmine, & Historicus Regum & populorum gesta, temporumq; series, literis & memoriæ mandat, propriæ vitæ nullam tenet rationem: & si teneat, nolit, pudétve confiteri. Rhetor plus horret orationis inelegantiã, quàm vitæ deformitatẽ. Dialecticus mavult manifestam veritatem abnegare, quàm ab adversario vna syllogistica conclusiuncula discedere. Arithmetici & Geometræ omnia numerant, & metiuntur, animæ autem & vitæ numeros mensurasq; negligunt. Musici quoque sonos atque cantus tractant, contemptis moribus, animiq; dissonantiis, cuiusmodi Diogenes Sinopeus citabat, qui lyræ chordas ad harmoniam cõgruè aptitarent, animi autem mores inconcinnos & incompositos habuissent. Lustrant cælos & sydera Astrologi, & quid venturum sit in mundo, prædiuinantur aliis: quæ autem sibiipsis quotidiè præsentia imminent, non attendunt. Cosmimetræ notitiam dant terrarum, formas montium, cursus fluminum, limites provinciarum: cæterùm neque meliorem hominem faciunt,

ciunt, neque saniorem. Philosophi rerum causas & principia magna iactantia investigant, ipsum autem Deum omniũ creatorem negligunt, & ignorant. Inter principes & magistratus nulla est pax, & alter in alterius exitium ducitur leui compendio. Curant ægrotorum corpora Medici, & proprias negligunt animas. Iuristæ humanarum legum obseruantißimi, diuina præcepta transgrediuntur, quocirca Proverbio ceßit: Nec Medicum benè viuere, nec Iuristam benè mori: quòd Medici genus hominum sint intemperantißimum, Iuristæ autem omnium qui viuunt nequißimi, atque, quod cõtinuè videmus, & vnus illorum non infimæ famæ Baldus iuris interpres testatur, subitanea morte frequenter extinguuntur. Theologi autem Dei mandata, sacráque dogmata nobis clamando prædicant, viuendo autem longè destituunt, maluntq; Dei cognitores videri, quàm esse amatores. Nunc igitur qui cætera nouit omnia rectè loqui et scribere, carminisq; vires, sæculorum vices, argumentandi rationes, orationisq; ornatus, rhetoricosq; colores, & multarum rerum memoriam teneat, numerorum proportiones atq; sortes, vocum omnium harmoniã, saltationumq; modos, quantitatum omnium mensuras, radiorum omniũ inflexus, atq; reflexus, terræ marisq; situs, ac magnitudines ædificiorum omnium, machinarumq; varias structuras, bellorum certamina, aruorum cultus, animalium capturas, pastiones & sagimina, & omnem speciem rusticationis, omnem mechanicarum artium, & opificum industriam, picturam, statuariam, fusoriam, fabrilem, institoriam, & nauigatoriam, astrorum cursus atq; in hæc inferiora influxus, fatorumq; ingeniosas prædictiones, & quæcunq; futurorum occultorumq; diuinacula, & inexpugnabilia magicarum artium portenta, & plusquam magica, cabalistica, arcana, rerumq; omnium naturalium causas, transcendentiumq; altißimas sedes & naturas, morum censuras, Reipublicæ varias administrationes, domesticasq; disciplinas, remedia morborum,

medicaminum vires, illorúmque agnitionem & mixtiones, obsoniorumq́; lautißimos apparatus, vertere rerum species, & ex omnibus elicere mundi spiritum: Sciat etiam vtraq; iura advocationumq́; forenses tragœdias, et sanctorum Patrum pias de diuinis traditiones, is inquam, qui hæc & si qua reliqua sunt, omnia norit, tamen nihil scit, nisi sciat voluntatem verbi Dei, & fecerit illam: qui omnia didicit, & hoc nō didicit, frustrà didicit, frustra scit omnia. In diuino verbo via, in illo norma est, in illo meta est, quò tendere oportet qui nolit errare & veritatē attingere, omnes reliquæ scientiæ tempori & obliuioni subiectæ sunt. quin nō solum hæ scientiæ & artes, sed et hæ literæ, et characteres, & linguæ, quibus vtimur, peribunt, & resurgent aliæ, & fortasse iam sæpius extinctæ fuerunt, & sæpius iterum resurrexerunt. Neque ipsa ortographiæ ratio semper eadem fuit, nec similis apud omnes, vel eodem sæculo: & Latinæ linguæ genuina pronunciatio hodie nusquam est: prisci Hebræorum characteres perierunt, et non est eorum memoria, sed quos nouos adinvenit Esdras: & lingua eorum à Chaldæis corrupta, quod omnibus ferè linguis contigit, vt nulla hodie sit, quæ suam antiquitatem agnoscat, vel intelligat, subnascentibus vicißim nouis vocabulis, deiectisq́; veteribus, illisq́; porrò rursum restitutis: adeò nihil stabile, nihil diuturnum. Denique Terentiana sententia est, nihil esse iam dictum, quod nō sit dictum prius, ita fortè nec factū, quod non sit factum prius. quin & bombardam, cuius recens Germanorum inventum putant ferè omnes, nonnulli (inter quos est Volaterranus) prisco æuo vsitatam fuisse, vel ex Virgilij versiculis convincere volunt:

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur Olympi.
Quattuor hic invectus equis, & lampada quassans
Per Graiûm populos, mediæq́; per Elidis vrbem
Ibat ouans, diuumq́; sibi poscebat honorem

De-

Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære & quadrupedum cursu simularet equorum.

Nónne de hoc locutus est Eccles. inquiens: Quid est, quod fuit ipsum quod factum est? Ipsum quod faciendum est? Nihil sub Sole nouum, nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est, iam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos. nō est priorum memoria, sed nec eorum, quæ postea futura sunt, erit recordatio apud eos, qui futuri sunt in nouißimo. Et paulò inferius ait: Moritur doctus simul & indoctus. quid ergo hîc dicemus? nisi quia omnes scientiæ et artes obliuioni et morti subiiciuntur, nec perpetuò manebunt in anima, sed vnà cum morte transibunt in mortem, dicente Christo: Quia omnis plantatio, quam non plantauit pater cælestis, eradicabitur, & in ignem æternum mittetur, tantum abest vt scientia conducat immortalitati, solum autem verbum Dei manet in æternum. Cuius quidem cognitio nobis tam necessaria est, vt qui contempserit, qui neglexerit, qui non audierit (teste ipsomet verbo in Scripturis sacris) inducet super illum Deus maledictionem, & perditionem, & iudicium æternum. Non est ergo, vt putetis ipsum ad solos theologos pertinere, sed ad omnem hominem, omnes ad eius cognitionem, pro data sibi capacitatis gratia, obligari, & ab illo ne festucam discedendum. Hinc in veteri lege præcipitur: Erunt Verba hæc in corde tuo, cunctis diebus vitæ tuæ, & narrabis, & mandabis ea filiis tuis, & nepotibus custodire & facere ea, meditaberis ea, sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens ac consurgens, & ligabis ea tanquā signum in manu tua, eruntq; & mouebuntur inter oculos tuos, scribesq; ea in limine, & ostiis domus tuæ. Sic Iosue legit omnia verba, & cuncta quæ scripta fuerant in legis volumine, coram omni multitudine, mulieribus, & paruulis, & advenis. Et Esdras attulit librum legis coram omni multitudine virorum & mulierū, cunctisq; qui poterant intelligere, & legit in eo apertè in platea. Et

Christus iubet Euangelium suum prædicari omni creaturæ, per vniversum orbem terrarum, idq; non in tenebris, non in aurem, non clanculariè, non in cubiculis, non ad aliquos segregatos magistros & scribas: sed palàm in lumine, super tecta, ad populum, ad turbas. Sic enim ait ad Apostolos: Quod vobis dico, omnibus dico, quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aurem auditis, prædicate super tecta. Et Petrus in Actis ait: Præcepit nobis prædicare populo. Et Paulus iubet educari pueros in institutione, & admonitione Christi. quin ipse Christus increpauit discipulos, prohibentes paruulos ad illum accedere, & quorum simplicitatem, & humilitatem, vt nullis prauis opinionibus præventum, nec vllis humanis scientiis inflatum habentes animum, diuinorum verborum auditori adeò necessariam esse docet, vt nisi quis sicvt paruulus effectus sit, omninò ineptus sit regno Dei. Hinc Chrysostomus in quadam Homilia vult, pueros præcipuè diuinis literis occupari debere, quin etiam domi, atq; priuatim viros, cum vxoribus & liberis invicem de sacris literis disputare, ac vltrò citroq;, & ferre, & inquirere sententiam. Et Nicena Synodus decretis suis cauit, ne quis è numero Christianorũ sacris Bibliorũ libris careret. Scitote ergo nunc nihil esse in sacris literis tam arduũ, tam profundum, tam difficile, tam absconditũ, tam sanctũ, quod ad omnes Christi fideles nõ pertineat: quin tota ipsa Theologia omnibus fidelibus communis esse debet, vnicuiq; autem secundum capacitatem & mensuram donationis Spiritus sancti. Boni itaque doctoris est, vnicuiq; secundùm id quod confert, quantum capere potest, distribuere, illi quidem in lacte, alteri autem in solido cibo, neminem necessariæ veritatis pastu defraudare.

De Scientiarum Magistris, Cap. CI.

T*Andem vt me aliquãdo recolligam, audistis ex his, quæ ab initio hucvsq; dicta sunt, nihil aliud esse scientias & artes.*

artes, quàm hominum traditiones, à nobis bona in illos credulitate receptas, easq; omnes constare nõ nisi ex rebus dubiis & opinionibus, per apparẽtes demõstrationes: esseq; omnes non tam incertas, quàm fallaces, quàm simul etiam impias: quocirca credere omninò impium est, illas posse nobis aliquam diuinitatis adferre beatitudinem. Gentium hæc olim superstitiò erat, qui rerum inventores, & quos scientia, vel arte aliqua præstare reliquis intuebantur, eos diuinis honoribus venerabantur, atque in deorum suorum referebant numerum, templa, aras, & simulacra illis dedicantes, & sub variis imaginibus illos colentes. Quemadmodũ Vulcanus apud Aegyptios, cùm esset primus Philosophus, & naturæ principia in ignem referret, ipse deinceps pro igne cultus est: & Aesculapiũs (vt ait Celsus) quia rudem adhuc medicinam paulò subtiliùs exercuisset, in deorum numerum ob id receptus est. Atque hæc est illa, nec vlla alia scientiarum deificatio, quam antiquus ille serpens huiusmodi deorum artifex primis parentibus pollicebatur, inquiens: Eritis sicvt dij, scientes bonum et malum. In hoc serpente glorietur, qui gloriatur in scientia. Nemo siquidem poßidere poterit scientiã, nisi fauore serpentis, cuius dogmata non nisi præstigia sunt, & finis semper malus est, vt etiam apud vulgus in proverbium cesserit: Omnes scientes insanire. cui adstipulatur etiam Aristoteles dicens: Nullam magnam esse scientiam, absque mixtura dementiæ. Ipseq; Augustinus testatur multos sciendi desiderio amisisse sensum. nulla res Christianæ religioni atq; fidei tam repugnat, quàm scientia, minusq; se invicem compatiuntur. Scimus enim ex Ecclesiasticis historiis, etiam experientia ipsa edocti, quomodo invalescente fide Christi ceciderint scientiæ, ita quòd maxima, & potior earum pars penitùs perierit. nam magicæ illæ potentißimæ artes sic abierunt, vt ne vestigia supersint: è tot Philosophorum sectis vix vna restitit Peripatetica, nec ea quidem integra. Neque verò vnquam melius habuit, securiusq; quie-

uit Ecclesia, quàm dum scientiæ illæ omnes in arctum deductæ erant, cùm Grammatica non esset, nisi apud vnũ Alexandrum Gallum, Dialecticæ præesset Petrus Hispanus, Rhetoricæ sufficeret Laurentius Aquilegius, historiis fasciculus temporum satisfaceret, pro Mathematicis disciplinis Computus Ecclesiasticus, reliquis omnibus vnus satis esset Isidorus. Nũc verò vbi linguarum peritia, dicendi ornatus, & authorũ numerus reuiuiscunt, invalescuntq; scientiæ, turbatur Ecclesiæ tranquillitas, & nouæ insurgunt hæreses. Neque verò est vllum hominum genus suscipiendæ Christianæ doctrinæ minus idoneum, quàm qui scientiarũ opinionibus mentem iam imbutã habent. Hi enim tam pertinaces, & obstinati in suis opinionibus sunt, vt Spiritui sancto nullum locum relinquant, ac propriis viribus proprioq; ingenio sic innituntur, atque confidunt, vt nulli veritati cedant nec admittant, nisi quam syllogisticis rationibus possunt ostendere: quæ autem propriis viribus, & industria investigare, aut intelligere nequeunt, rident atq; aspernãtur. Ideoq; Christus abscondit hanc à sapientibus & prudentibus, & revelat eam paruulis qui videlicet sunt pauperes spiritu, nullos scientiarum thesauros poßidentes, qui sunt mundi corde, nullis scientiarum opinionibus inquinati, qui sunt pacifici, non sectatores, non contentiosi, nec rixosis syllogismis veritatem expugnantes, & qui persecutionem patiuntur propter veritatem & iustitiam. Sic Athenis olim Socrates veneno sublatus, Anaxagoras vltimo supplicio adiudicatus, Diagoras capitis libello accusatus, sed ille instantem necem celeri fuga evasit. Inter Hebræorum etiam prophetas, Esaias in partes dissectus, Hieremias lapidibus obrutus, Ezechias cæsus, Daniel ad bestias damnatus, Amos fuste occisus, Micheas in præcipitium flatus, Zacharias apud aram trucidatus, Helias à Iezabele persecutus, quæ & ipsa plurimos occidit prophetas: Quin & sanctus ille patriarcha Abraam in Chaldaicã fornacem proiectus: Sic & Christi Apostoli,

ſtoli, infinitiq; martyres diuinitatis Chriſti teſtes multiplicibus tormentis occiſi ſunt. Omnes autem iſti non alia ex cauſa, quàm quòd iſti ſanctius de Deo ſentirent, quàm iſti mundi ſapientes. Ecce hi qui ſic in paupertate ſpiritus, puritate cordis, & pace conſcientiæ paruuli, & humiles ſunt, parati etiã ſanguinem pro veritate effundere, hi inquam ſunt quibus ſolis datur illa vera & deificans ſapientia quæ nos in deorum beatorum choros refert, ac in ſimiles beatos deos trãsformat, Sicvt hæc nos clarè docet Chriſtus, inquiens: Beati pauperes ſpiritu, quoniam eorum eſt regnum Dei. Beati mundi corde, quoniam ipſi DEVM videbunt. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum: Melius eſt ergo & vtilius idiotas & nihil omninò ſcientes exiſtere, & per fidem & per charitatem credere, & proximum fieri DEO, quàm per ſubtilitates ſcientiarum elatos & ſuperbientes cadere in poſſeßionem ſerpentis. Sic legimus in Euangeliis, quomodo Chriſtus ab idiotis, à rudi plebecula, & ſimplici populorum turba ſuſceptus eſt, qui à principibus ſacerdotum, à legiſperitis, à ſcribis, à magiſtris & rabbinis reſpuebatur, condemnebatur, & ad mortem vſque perſecutus eſt: hinc & Chriſtus ipſe apoſtolos ſuos non rabbinos, nõ ſcribas, non magiſtros, nec ſacerdotes elegit, ſed è rudi vulgo idiotas, omnis literaturæ penè expertes, inſcios & aſinos.

Ad Encomium aſini digreſsio, Caput CII.

Sed ne quis me calũnietur, quòd Apoſtolos vocarim aſinos, ipſius aſini myſteria paululum quidem ſed non extra præpoſitum digredientes, paucis explicabimus. hunc enim Hebræorum doctores fortitudinis ac roboris excelſi, patientiæ q; & clementiæ ſymbolum eſſe exponunt, eiusq; influxum à ſe-

phiroth, quod hochma, hoc est, sapientia dicitur, dependere. Eius namq; conditiones sapientiæ discipulo necessariæ maximè sunt: viuit enim exiguo pabulo, eoq; qualicunq; cōtentus, tolerātißimus penuriæ, famis, laboris, plagarum, negligentiæ, omnisq; persecutionis patientißimus, simplicißimi ac pauperrimi spiritus, vt ne inter lactucas & carduos discernere sciat: corde innocenti ac mundo, ac bile carens, cum omnibus animantibus pacē habens, omnibusq; oneribus patienter dorsum supponens, in quorum remunerationem caret pediculis, rarò morbis afficitur, tardiusq;, quàm vllum armentum deficit. Plurima, inquit Columella, asini & necessaria opera supra portionem respondent, cùm & facilem terrā aratro proscindat, & nō minimo pondere vehicula trahat. Iam verò molarum & conficiendi frumenti penè solennis est huius pecoris labor, omne rus tam necessarium instrumentū desiderat asellum, qui pleraque vtensilia & vehere in vrbem & reportare collo vel dorso commodè potest. In augurio etiam, quàm salutaris nuntius sit asinus, testatur Valerius de C. Mario, qui olim Austri & Aquilonis domitor tandem patriæ hostis declaratus, & à Sylla persequutus, cōsultore ac duce asino Syllæ minas evasit, asinum authorem fugæ & salutis habuit. Iámque etiam in veteri lege sic asinum Deus ipse honorauit, vt cum iuberet omne primogenitum occidi in sacrificium, solis asinis cum hominibus pepercit, videlicet permittens hominem precio redimi, & pro asino ouem commutari: hunc, quæ constans fama est, Christus suæ natiuitatis testem esse voluit, in hoc è manibus Herodis saluari voluit, atq; ipse asinus etiā contactu corporis Christi cōsecratus crucisq; signaculo insignitus: nam Christus ipse pro redemptione humani generis triumphaturus ascendens in Hierusalem, testibus Euangelistis, hunc vectorē conscendit, sicvt id magno mysterio per Zachariæ oraculum prædictum fuit: & ipse electorum pater Abraham asinis tantùm equitasse legitur, vt nō inane sit illud apud vulgus

vetus

vetus proverbiũ, quo dicitur: Asinum portare mysteria, quo nunc ego vos egregios illos scientiarum professores, quimimo Cumanos asinos admonitos volo, quòd nisi humanarũ scientiarum depositis sarcinis, ac leonina illa (non quidem à leone illo de tribu iuda, sed ab illo, qui circuit rugiens & quærens quem devoret) mutuata pelle exuta, in nudos & puros asinos redieritis, esse vos portandis diuinæ sapiẽtiæ mysteriis omninò penitusq; invtiles: neque verò Apuleius ille Megarensis ad Isidis sacra mysteria vnquam admissus fuisset, ni primus è philosopho versus fuisset in asinum. Legimus diversorũ animantium miracula, elephantem græcos pinxisse characteres, eundem etiam Aristophani Grammatico riualem Stephanopolidem puellam adamasse tradit Plutarchus, quin & draconem adamasse puellam Aetholidem apud eundem authorem legimus, eundem etiam suum seruasse nutritium, & ad agnitã vocem accurrisse à multis creditum est. Et apud Plinium legimus, aspidem ad mensam cuiusdam quotidiè venire solitã, cùm sensisset ab vno catulorum suorum hospitis filium interemptum, in violati hospitij pœnam necem intulisse catulo, nec postea præ pudore in tectum id reversam. Recenset idem pantheram ob eductos è fouea catulos retulisse homini gratias, & extra solitudines eductum in viam publicam restituisse. Iam verò & Cyrum à cane & Romanæ vrbis conditores à lupa nutritos, cum essent expositi, celebratũ est. Trãseo delphinorum miracula, & leonum agnita beneficia relatasq; gratias. Taceo vrsam Dauniam ac bouem Tarentinum à Pythagora mansuefactos, horumq; similia permulta: sed quod omnium prodigiorum vincit admirationem, Ammonius Alexandrinus summus suo tempore philosophus D. Origenis & Porphyrij præceptor, asinum sapientiæ auditorem illis condiscipulum habuisse legitur: quin etiam ex sacra bibliorum historia scimus asinum aliquãdo prophetico spiritu donatum. nam cum Balaam vir sciens & propheta exiret, vt malediceret populo

Israel, angelum Domini non vidit, vidit autem asinus, & humana voce ad sessorem Balaam locutus est. Sic inquam sæpissimè videt simplex & rudis idiota, quæ videre non potest deprauatus humanis scientiis scholasticus doctor. Nónne Sampson in maxilla asini, in mandibula pulli asinarum percußit, & deleuit viros Philistæorum? sitiensq; orauit Dominũ, quia aperuit molarem dentẽ in maxilla asini, & egressæ sunt aquæ viuæ, quibus haustis refocillati sunt spiritus et vires eius? Nónne Christus in bucca asinorum suorum simplicium & rudium idiotarum apostolorum & discipulorum suorum vincit & percußit omnes philosophos gentium & legisperitos Iudæorum, omnemq; humanam sapientiam prostrauit atque confecit, propinans nobis ex illorum suorum asinorum maxilla aquas vitæ & sapientiæ æternæ? Iam verò in Ecclesiasticis historiis & sanctorum gestis varia & multa legimus illorum precibus in diversa animalia collata diuino munere beneficia: verùm nullum vnquam animal à mortuis suscitatum legimus, præter asinum illum quem B. Germanus Britonum Episcopus in vitam reuocauit, quo insigni miraculo ostensum videtur, asinum ipsum etiam post hanc vitam participare immortalitatis. Ex iis igitur, quæ iam dicta sunt, Sole clarius liquet, nullum animal tam esse diuinitatis capax, quàm asinum, in quem nisi versi fueritis, diuina mysteria portare non poteritis. Proprium id olim apud Romanos Christianorũ nomen erat, vt vocarentur asinarij, ipsamq; Christi imaginem asininis auribus pingere solebant: testis horum est Tertullianus: quocirca iam non indignentur, nec sibi opprobrio dari putent nostri pontifices & abbates, si apud istos scientiarũ giganteos elephantes asini sint atque vocẽtur, nec miretur Christianum vulgus si apud istos Ecclesiarum præfectos & sacrorum nostrorum mystas, quò quisque doctor est, tãtò inter reliquos fiat paucioris: non enim faciunt ad asinorum aures lusciniarum cantus et moduli, atque nec asinorum insuauem & mini-

minimè muſicum rugitum ad lyram conſonare in proverbio eſt, atq; tamen ex aſinorum oſsibus exempta medulla omnium optimæ fiunt tibiæ, quæ ſpiritu inflatæ, ſicut omnium auium eloquentiſsimam canoritatem, ac cuiuſq; lyræ aut cytharæ elegantiſsimos ſonos longiſsimè ſuperant atque vincunt, ita religioſi iſti idiotæ ſuo aſinino clangore omnes loquaciſsimos ſophiſtas ſuperant atq; percellunt. Sic legimus nonnullos gentilium philoſophos ad Antonium viſendum veniſſe diſſerendi gratia, & breui ſermone abs eo captos, cum rubore & verecundia abſceſsiſſe. Legimus etiam ſimplicem & idiotam hominem quendam in literis exercitatiſsimum ac verſatiſsimum hæreticum paucis verbis deviciſſe, ac reduxiſſe ad fidem, quem doctiſsimi viri & epiſcopi, qui ad Nicænum concilium convenerant, diuturna & anxia admodum diſputatione non poterant ſuperare: interrogatus autem poſtea ab amicis, quomodo idiotæ ceſsiſſet, qui tantis reſtitiſſet doctiſsimis epiſcopis, reſpondit ſe epiſcopis facilè pro verbis verba dediſſe: huic autem idiotæ, qui non ex humana ſapientia, ſed ex ſpiritu loquebatur, reſiſtere nequiuiſſe.

Operis peroratio.

Vos igitur nunc ô aſini, qui iam cum veſtris filiis ſub iugalibus iuſsione Chriſti per eius Apoſtolos veræ ſapientiæ nuncios prælectoréſque in ſancto eius Euangelio ſoluti eſtis à caligine carnis & ſanguinis, ſi diuinam hanc & veram, non ligni ſcientiæ boni & mali, ſed ligni vitæ ſapientiam aſſequi cupitis, proiectis humanis ſcientiis, omniq; carnis & ſanguinis indagine atque diſcurſu, qualeſcunque illæ ſint, ſive in ſermonum rationibus, ſive in cauſarum perſcrutationibus, ſiue in operum & effectuum meditationibus vagentur, iam non in ſcholis philoſophorum & gymnaſiis ſophiſtarum, ſed ingreſsi in voſmetipſos cognoſcetis omnia:

concreata est enim vobis omnium rerum notio quod (vt faten tur Academici) ita sacræ literæ attestantur, quia creauit Deus omnia valdè bona, in optimo videlicet gradu, in quo consistere possent: is igitur sicvt creauit arbores plenas fructibus, sic & animas ceu rationales arbores creauit plenas formis & cognitionibus, sed per peccatum primi parentis velata sunt omnia, intrauitq; obliuio mater ignorantiæ. Amouete ergo nunc, qui potestis, velamen intellectus vestri, qui ignorantiæ tenebris involuti estis, evomite lethæum poculum, qui vosmetipsos obliuione inebriastis, evigilate ad verum lumen, qui irrationabili somno demulcti estis, & mox revelata facie transcendetis de claritate in claritatem: vncti enim estis à sancto (vt ait Ioannes) & nostis omnia. & iterum: non necesse habetis, vt aliquis vos doceat, quia vnctio eius docet vos de omnibus: Ipse enim solus est, qui dat os & sapientiam. Dauid, Esaias, Ezechiel, Hieremias, Daniel, Ioannes Baptista, multiq; cæteri prophetæ & Apostoli literas non didicêre, sed ex pastoribus, rusticis, & idiotis effecti sunt rerum omnium doctißimi: Salomon in vnius noctis somnio omnium superiorum & inferiorum sapientia repletus est, simulátque rerum gerendarum prudentia, adeò vt nullus ei par extiterit. Et omnes hi homines fuerunt mortales, sicvti & vos estis, quin & peccatores. Dicetis forsan paucißimis admodum hæc contigisse. Et pauci quos æquus amauit Iuppiter: aut ardens evexit ad æthera virtus, Diis geniti potuere. Sed nolite desperare, non est abbreuiata manus domini omnibus invocantibus eum qui illi fidele præstant obsequium. Antonius, & barbarus ille seruus Christianus, triduanis precibus plenariam dominorum notitiam (quod testatur Augustinus) consecuti sunt. Qui autem non potestis cum Prophetis & Apostolis & sanctis illis viris claro & revelato intellectu ea intueri, procuretis intellectum ab his, qui vero intuitu ea conspexerunt, hæc via quærenda

superest

ſupereſt (ſicut ait Hieronymus ad Rufinum) vt quod Prophetis & Apoſtolis ſpiritus ſuggeßit, vobis ſtudio litterarũ quærendum ſit, earum inquam litterarũ, quæ diuinis oraculis traditæ, & ab Eccleſia vnanimi conſenſu receptæ ſunt, non quæ humanis ingeniis excogitatæ ſunt, quia non hæ illuſtrant intellectũ, ſed obtenebreſcere faciunt. Igitur ad Moyſen, ad Prophetas, ad Salomonem, ad Euangeliſtas, ad Apoſtolos recurrendum eſt, qui omnimoda doctrina, ſapientia, moribus, linguis, vaticiniis, oraculis, prodigiis, & ſanctitate coruſcantes, de diuinis ex ipſo, de inferioribus autem ſupra homines locuti ſunt, omnia DEI, & naturæ ſecreta nobis clara luce tradiderunt. Omnia enim DEI & naturæ ſecreta, omnis morum & legum ratio, omnis præteritorum, præſentium, & futurorum notitia, in ipſis ſacris Bibliorum eloquiis traduntur. Quò ergo præcipites ruitis vos, qui quæritis ſcientiam ab illis, qui ipſi in inquirendo omnem ætatem ſuam conſumpſerunt, & tempus & induſtriam perdiderunt, nec vllam veritatem invenire potuerunt? O ſtulti & impij, qui poſthabentes dona Spiritus ſancti, laboratis, vt à perfidis Philoſophis, & errorum magiſtris diſcatis ea, quæ à Chriſto & Spiritu ſancto ſuſcipere deberetis. An putabitis vos poſſe ex Socratis ignorantia haurire ſcientiã? ex Anaxagoræ tenebris lucem? ex Democriti puteo virtutem? ex Empedoclis inſania prudentiam? ex Diogenis dolio pietatẽ? ex Carneadis Archeſilai ſtupore ſenſum? ex impio Ariſtotele, & perfido Auerroe ſapientiam? ex Platonicorum ſuperſtitione fidem? erratis admodũ valde, & decipiemini ab his, qui fuerunt decepti. Sed revocate voſmetipſos qui veritatis cupidi eſtis, diſcedite ab humanarum traditionum nebulis, adſciſcite verum lumen: vox ecce de cælo, vox de ſurſum docens, & ſole clariùs oſtendens, quòd vobis iniqui eſtis, & ſapientiam ſuſcipere cunctamini. Audite oraculum Baruch: Deus, inquit eſt, & non exiſtimabitur alius ad illum. hic adinvenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit eam Iacob

puero suo, & Israeli dilecto suo, dans legem & præcepta, atq; ordinans sacrificia: post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est, videlicet factus caro, & aperto ore docens, quæ in lege, & Prophetis ænigmatice tradiderat. Et ne putetis ad diuina duntaxat, & non etiam ad naturalia hæc referri, audite quid de seipso testatur Sapiens: Ipse inquit, mihi dedit eorum, quæ sunt, scientiam veram, vt sciam dispositiones orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, consummationem, medietatem, & vicißitudines temporum, anni cursus, stellarum dispositiones, naturas animalium, iram bestiarum, vim ventorum, cogitationes hominum, differentias virgultorum, virtutes radicum, & quæcunq; sunt abscondita & improvisa, didici: omnium enim artifex docuit me sapientiam. Indeficiens enim est diuina scientia, cui nihil elabitur, nihil accedit, sed comprehendit omnia. Scitote ergo nunc, quia non multo labore istic opus est, sed fide & oratione: non longi temporis studio, sed humilitate spiritus, & munditia cordis: non librorum multorum sumptuosa suppellectile, sed expurgato intellectu, & veritati veluti clauis cum cera cooptato: nam librorum turba onerat discentem, non instruit, & qui multos sequitur authores, errat cum multis. In vno sacrorũ Bibliorũ volumine omnia continentur, & traduntur: ea autem lege, vt non nisi ab illustratis percipiantur, cæteris sint parabolæ & ænigmata, multisq; signaculis præclusa. Orate igitur ad Dominum Deum in fide, nihil hæsitantes, vt veniat agnus de tribu Iuda, ac librum vobis aperiat signatum, qui agnus solus est sanctus & verus, qui solus habet clauẽ sciẽtiæ, & discretionis, qui aperit, & nemo claudit, qui claudit, & nemo põt aperire. Hic est IESVS CHRISTVS, verbum, & filius Dei patris, & sapientia Deificans, verus magister, factus homo sicut sumus nos, vti nos perficeret filios Dei, sicut est ipse, qui est benedictus in omnia sæcula. Sed ne diutiùs sermocinãdo vltra clepsydrã, vt dicitur, declamẽ, hic orationis nostræ finis esto.

REVE-

REVERENDO PARITER ATQVE GENEROSO Domino, domino Ioanni Laurentino Lugdunensi Præceptori Primario Diui Antonij apud Riuum eversum Prouinciæ Pedemontium,

HENRICVS CORNELIVS Agrippa S. D.

QVoniam sic tibi persuasum video vir clarissime, vt multo laudabilius ducas scire plura mediocriter, quàm vnum aliquod insigniter: & licèt tu iá in vtroque, & Pontificio & Cæsareo, iure insigniter doctus sis, tamen circa eam disciplinam tibi immorandum non censeas, nec illam omnimoda ingenij occupatione dignam esse arbitraris, sed & alias quasque optimas disciplinas felicissimi ingenij amplitudine prosequeris, etiam occultiores abstrusioresque scientias diligenti investigatione perscrutaris: inde fit, vt ego etiam mei ingenij industria cupiam tuis desideriis morem gerere, & te à nostrorum arcanorum pomæriis non excludere. Ita nanq; virtus tua deposcit, & benevolentia erga me tua meretur. Volumus igitur te donare, & ea non vulgari, non triuiali, non arte circa vnum aliquod obiectum occupata, sed arte artium omnium regina, qua duce ad reliquas omnes scien-

tias & artes facilè conſcendas, ita vt non modò in illis mediocrem diſciplinam, ſed & inſignem doctrinam rationabiliter valeas profiteri. Ea autem eſt ars inventiua Raymundi Lullij, cuius ea dignitas eſt ac præcellentia, ea generalitas ac certitudo, vt ſe ſola ſufficiente, nulla alia ſcientia præſuppoſita, non vllo indigens forinſeco iuuamine, infallibiliter cum omni ſecuritate ac certitudine, errore omni ſemoto, de omni re ſcibili veritatem ac ſcientiam ſine difficultate & labore invenire nos faciat. Inſuper omnes alias ſcientias ſub ſe complectens, & ad verum ordinans, ſoluens omnes quæſtiones & obiectiones, quæ circa quodcunque ſcibile fieri poſſunt: nec vllum ſcibile eſt, quod hanc effugiat: argumentatur inſuper per argumenta infallibilia, certiſsima & notiſsima, quibus nemo poteſt contradicere: ideoq; non indiget aliarum ſcientiarum, vel ſcripturarum teſtimoniis, ſed ipſa omnem aliarum ſcripturarum ac ſcientiarum auctoritatem, etiam ipſam Sacram ſcripturã diſponit, ordinat & probat. habet enim principia vniverſalia, generaliſſima ac notiſsima, cum mutua quadam habitudine ac artificioſo diſcurrendi modo, in quibus omnium aliarum ſcientiarũ principia & diſcurſus, tanquam particularia in ſuo vniverſali, eluceſcunt. Ea inſuper huius ſcientiæ eſt promptitudo & facilitas, vt etiam pueri impuberes, hac arte freti, in omnibus fermè facultatibus doctè diſſerere poſsint: multi etiam, qui in extrema ſenectute ſe ad literas contulêre, hac arte paucis menſibus in viros doctiſsimos evaſere. Ita hæc ars omnem temporis indigentiam vincit & ino-
piam.

piam. Quod ne fabulosum videatur, extant nostræ memoriæ testes Petrus Daguinus Mediatus & Iacobus Ianuarius, viri tota Italia celebrati, quorum prior tricesimoseptimo ætatis suæ anno, cùm vix prima hausisset elementa literarum, septem duntaxat mensibus huic artificio incumbens, omnibus doctissimis viris miraculo habitus est, quem & tota ferè Italia verbo experta est, & opera eius in hunc diem, quantum doctrina præstitit, præ se ferunt: Alter autem, (quod magis mirum est) cùm septem peregisset lustra, à literis penitùs alienus, in tantum hac arte profecit, vt, sicut ex scriptis eius videre licet, nulli doctorum hominum sit postponendus. Notum est, Ferdinandum Cordubam Hispanum per cuncta vltra & citra montes gymnasia, omnibus studiis hac arte celebratissimum extitisse: atq; Raymundus Sabunde, qui librum creaturarum siue Theologiam naturalem edidit, eo ipso præter reliqua scripta sua satis ostendit, quantum hac arte valuerit. Præterea Iacobum Fabrum Stapulensem, ac Carolum Bouillum, apud Parisios divulgatæ sapientiæ viros, Raymundo devotissimos scimus, eorumque scripta testantur. Et, vt ad meos Germanos veniam, Andreas, Petrus, Iacobus, germani fratres, natione Frisones, cognomine Canterij, vnica cum sorore adhuc pueri decennes, in omni disciplinarũ genere egregiè disseruere, quos non modò Germania & Gallia, sed tota penè Italia, ipsaq; Roma & nouit & admirata est. Horum Andreas mihi huius artificij præceptor contigit, cuius fundamento innixus, deliberaui etiam ego aliquod ædificium superstruere, atque hæc

hęc in artem breuem succincta cõmentariola scribere: quæ cùm iam diu apud me detinerem, cogitabundus, cui ea dignè dedicare deberem, tu mihi protinus occurristi, hoc ipso dignissimus, quòd præter generosam natalium dignitatẽ, insuper amplissimo ingenio decoratus vir desideriorum es, & qui nihil, quod sciri possit, ignorare velis. Accipe igitur nunc benignissimo animo has nostras lucubrationes: accipe Lullianum artificium: huic insiste, huic inhære, quovsque penetraueris, & in actum ac praxim deducere noueris: tum mactus virtute, confidens ingenio, aggredere omnia, & evades omnium scientiarum toto animo plenissimus. Vale.

HENRICI

HENRICI CORNELII AGRIPPAE ARMATAE MIlitiæ Equitis Aurati, & vtrivsq; Iuris Doctoris, in artem breuem Raymundi Lullij Commentaria.

Raymundus Lullius composuit artem ad scientiarum inventionem, quam ex eo Artem inventiuam nuncupauit, & ipsam per multos & varios tractatus sparsim, scriptis tradidit, quorum alium intitulauit artem demonstratiuam, alium de mixtionibus principiorum, alium vocauit artem magnam, alium artem breuem, in quo totam artem inventiuam breuiter complectitur, sicut per præsentem expositionem compendiosè declarabimus. Dicitur *autem hæc ars inventiua, quia docet nos invenire & multiplicare res & terminos, & propositiones, definitiones, diuisiones, media, loca, argumenta, quæstiones, quæstionum & argumentorum solutiones atque deductiones, veritates & scientias de omni re, & ad omne id quod proponitur.*

Invenire autem rem, vel terminos, hoc solùm interest: quoniam res, cùm vna sit, pluribus potest terminis explicari, idem aut simile significantibus, convertibiliter vel aliter. Invenire *itaque terminos nihil aliud est, quàm re aliqua proposita illam pluribus, et iis quidem aptis verbis amplificare & exornare.*

Dicimus autem terminum, quidquid extra propositionem est, vt nomen & verbum, quæ principales partes sunt orationis, siue etiam aliquod categoricum, quicquid præter nomen & verbum finitum & rectum est, vt quidam, omnis, nullus, & reliquæ partes orationis, siue etiam aliquod complexum quantumlibet multiplex, à parte prædicati vel subiecti positum, vel

modus etiam, vel dictum de quo modus prædicatur.

Rem autem compoſitam, vel terminum compoſitum, dicimus orationem complexam, quam ex rebus incomplexis complexam facimus. Terminis itaq; incomplexis repertis, facilè erit eos varia ad unctione complexas facere, vt homo & homo iuſtus.

Primùm autem nos invenire oportet terminos generales, quibus in omni re propoſita vti poßimus, ſecundum huius artis intentionem: & huiuſmodi termini ſunt, quos Raymundus Lullius nobis ſub quadruplici figura tradidit, extra quos nihil cadit in intellectum.

In tres itaq; partes præſens expoſitio nobis partienda erit: in quarum prima, iuxta intentionem materiæ, terminos ipſos generales declarabimus, & multiplicare docebimus: in ſecunda parte, complexorum inventionem oſtendemus: in tertia, vniuerſalem artis diſpoſitionem & applicationem docebimus, & per exempla demonſtrabimus.

Prima pars in ſex ſubdiuiditur: nam primò declarantur ſubiecta vniverſalia, quarum figura apud Raymundum notatur per literam S. Secundò agitur de prædicatis abſolutis, quarum figura ſignatur per A. Tertiò de prædicatis reſpectiuis, ſeu de triangulis, quarum figura notatur per T. Quartò de quæſtionibus, earumq; regulis ac ſpeciebus, quarum figura tenet literam Q. & hæ ſunt quatuor figuræ generales artis, & quælibet illarum apud Raymundum nouem poßidet terminos, notatos per nouem has literas, B.C.D.E.F.G.H.I.K. poſt figurarum expoſitionem. Quintò terminorũ multiplicationem & extraneos terminos invenire docebimus. Sexto loco figurarum in ſe invicem multiplicationem oſtendemus.

Quære figuram in fine libri.

Primùm itaq; nunc diffinitiones ſubiectorum nobis memorandæ

randæ sunt. vt in prædicatorum attributione considerentur diffinitiones, circunstantiæ & conditiones subiectorum, quas vnicuiusque subiecti genus, natura, atque ordo demonstrat. Quoniam non omnia prædicata, aut non eodem modo omnibus subiectis conveniunt, aut cohærent, vel consequuntur, vel attribuuntur, vel antecedunt. Nam ea quæ de deo dicuntur, per quendam alium modum quàm de creaturis dicuntur: ita quæ homini secundum rationem attribuuntur, oportet in bruto non esse: sic illa quæ de homine iusto, aliter quàm de homine iniusto dicuntur. Sed nunc ad diffinitiones subiectorum veniamus.

Deus est illud ens, in quo bonitas, magnitudo, & cætera prædicata absoluta in arte posita sunt, vnum & idem numero, habens in se omne complementum, & aliquo extra se non indigens. Est itaq; deus illud ens infinitum, æternum, perpetuum, ante & post omnium rerum principium & finem, ipsum sine principio & fine, in quo sunt perfectiones omnium rerum vniversæ, & imperfectiones absunt.

Angelus est substantia spiritualis, creata, corpori non coniuncta, nec coniungibilis: ideoq; non indigens tempore, neque motu, neque loco, secundum suam essentiam & naturam intellectualis, immortalis, insensibilis & impaßibilis, ex sui natura & proprietate, nisi ex ea facultate, quæ sibi ex libero arbitrio permissa fuit, se moribus deprauarit. Similis descriptio animæ convenit, nisi quia corpori coniuncta est, ipsumq; semper appetit.

Cælum, est illud corpus, quod habet magis extensam magnitudinem, quàm aliud corpus. Est itaq; cælum corpus incorruptibile, in quo non cadit mutatio ad formam, sed tantùm ad vbi, sua materia & forma compositum, non elementorum compositione coactum, habens animam viuentem, rationis capacem, meliorem meliori coniunctam corpori, quàm sit anima humana.

Homo est substantia, in qua anima rationalis & corpus mortale coniunguntur. Est itaq; homo, qui habet esse, viuere, sentire, imaginari & intelligere.

Imaginatiua, est illa potentia, in qua animal imaginatur similitudines eorum quæ fuerunt sensibus præsentata: itaque sub eo continentur animalia perfecta, & sunt illa quæ habent esse, viuere, sentire, & apprehendere potentiis & sensibus interioribus & exterioribus.

Sensitiua, est illa potentia, cum qua animal sentit res sensibiles: itaque sub ea continetur animal, quod habet esse, viuere, sentire & apprehendere per potentias apprehensiuas exteriores, carens sensibus interioribus, aut potiùs sine illis consideratum: potest enim sine illis intelligi, quamvis fortaßis sine illis dari non poßit. Sunt autem secundum Raymundum sex sensus particulares, scilicet visus, auditus, odoratus, gustus, tactus, affatus.

Vegetatiua, est illa potētia, per quam naturaliter fit transmutatio de vna substantia in aliam: itaque vegetatiuum dicimus illud, cui convenit esse & viuere, vt ea quæ generantur, nutriuntur & vegetantur, sicut arbores & plantæ: & ita viuunt, licèt sensu careant.

Elementatiua, est potentia in elementatis, cum qua elementa existunt & agunt actualiter & præsentialiter ac potentialiter in ipsis elementatis. Est itaq; elementatiuum, quod habet solum esse substantiale, & continet sub sua generalitate primò quatuor elemēta simplicia, scilicet ignem, aërem, aquā, terram: deinde omnia mixta inanimata, in quibus nō est vita, siue sint perfecta, vt sunt metalla, & gemmæ, siue imperfecta, vt nix, grando pluuia: & etiam quævis alia elementata, quæcunq; de quatuor elementis sunt composita, sine vita tamē considerata, licèt vita non careant, vt animalia, & planta, & homo secundum corpus.

Priusquam nunc ad instrumentatiuam procedamus, primò

mò de ſcala naturæ pauca exponemus.

Scala naturæ quinq; habet gradus generales, ad quos tota rerum vniuerſitas reducitur, qui ſunt eſſe, viuere, ſentire, imaginari, intelligere: & infra quemlibet illorum ſunt multi gradus ſpeciales, qui ſub vno gradu generali continentur.

Conditio iſtorum graduum eſt, vt omnis inferior poßit eſſe ſine ſuperiori, & non ècontrà: & omnis gradus ſuperior fundatur in inferiori: ideoq; infimus gradus, qui eſt ipſum eſſe, eſt principium, radix & fundamentum ſcalæ, in quo omnes alij gradus ſuſtentantur, ipſum autem à nullo ſuſtentatur, nec in alio fundatur: ideo poteſt ſeparatim ſine aliis reperiri, alij autem ſine ipſo reperiri minimè poſſunt.

Eſſe ergo eſt primus gradus ſcalæ naturæ, & ſub ipſo ſunt multi gradus dignitatis, ſecundum quos aliqua res habet nobilius eſſe, quàm alia: & illæ cognoſcuntur à propriis ac ſpecialibus accidentibus rerũ, ſic quòd vbi ſunt nobiliores proprietates, ibi ſit nobilius eſſe, ſicut in igne luciditas, ſubtilitas, leuitas, caliditas: in aëre diaphanitas, ſubtilitas minor, leuitas minor, & humilitas: in aqua fluxilitas lubrica, perſpicua großities, grauedo labilis, & frigiditas: in terra opacitas tenebroſa, ſolida großities, ponderoſitas grauißima, & ſiccitas. Similiter nobilius eſſe eſt in mobili circulari, quàm recto: in mobili ſurſum, quàm deorſum: in motu ſimplici, quàm compoſito: graduatur etiam eſſe ſecundum gradus durationis & virtutis, & reliquorum principiorum. Inſuper illud eſſe eſt nobilius, in quo fundantur nobiliores gradus ipſius ſcalæ: & hoc idem de reliquis gradibus ſcalæ inferioribus intelligendum eſt.

Secundus gradus generalis eſt viuere, & habet propria accidentia, & proprias potentias, quæ ſunt generatiua, nutritiua, augmentatiua, &c. & quæ ad illas ſequuntur vel antecedunt, vt attractiua, digeſtiua, retentiua, expulſiua, quæ propriè ſequuntur eſſe compoſitum ex elementis, & quodammodo præcedunt actus vitales, & quælibet iſtarum vtitur ſuo

elemento vt instrumento: nam attractiua siue appetitiua, aëre gaudet, quia implet: retentiua terra, quia restringit: digestiua igne, quia est delatatiuus partium et ampliat: expulsiua aqua, quia lubricitate sua evacuat.

Tertius gradus tenet sentire: & intelligitur de exteriori tantùm, & habet sex particulares sensationes, visum, auditum, olfactum, gustum, tactum & affatum, secundum quos distinguuntur gradus nobilitatis sensitiuorum: & inter omnes sensus auditus est nobilior, quia non potest reperiri sine sensibus interioribus: nam vbicunque est auditus, ibi necessariò est memoria, ideoq; absq; auditu non est disciplinabilitas.

Quartus gradus est imaginari: & cohærent sibi sensus intrinsecus, qui communis dicitur, item imaginatio, phantasia, æstimatio, memoria, secundum quorum præeminentiam sumuntur sub illo gradu gradus particulares.

Quintus gradus est intelligere: & habet sibi coniuncta recolere, & liberè velle, sine quibus esse non potest, & quæ hæc sequuntur, discernere, docere, eligere, iudicare, sermocinari, & quæ inde proveniunt, sapientia, scientia, ars, ingenium, notitia, fides, opinio, credulitas, religio, virtus, & eiusmodi, secundum quorum graduationem & possessionem graduantur sub hoc genere contenta: & supra hunc gradum non est ascensus in scala naturæ: & ipse continet in se singulos inferiores, & quilibet gradus superior continet suos inferiores in se realiter, & dignificat eos ea dignitate qua ipse dignificatus est: In his autem quæ supra naturalia sunt non est ita, vt quilibet gradus superior contineat inferiorem realiter, sed continet illum secundum nobilissimum modum continendi & dignificandi, vt formaliter & intellectualiter, & non secundùm modum coniunctionis, sed vnionis & cuiusdam identitatis, gradatim secundum subiecti nobilitatem minus à se invicem distinctos.

Et quia iam descendimus ad subiectum elementalitatis, in quo situatur infimus gradus scalæ naturæ, separatus ab omnibus

bus aliis, videlicet ipsum esse siue viuere, sentire, imaginari, intelligere, vel sine illis consideratum: ideo scire nobis convenit, quia quoddam est esse primitiuum & per se subsistens, non ab aliquo, nec de aliquo, nec in aliquo, sed simpliciter ante omne non esse, quod est deus: aliud est esse, non in aliquo, nec de aliquo, tamen ab aliquo, quia à primo esse de nihilo productum: & tale est esse creatum substantiale, cui præcessit non esse: tertium est esse, quod est ab alio, de alio, in alio & non nisi in alio: vt esse accidentis, cuius esse est secundariũ, natura & perfectione: natura, quia præsupponit substantiam in absolutione & respectu: perfectione, quia substantia est per se, in se, de se, propter se, & sui: accidens autem, per ipsam, in ipsa, de ipsa, propter ipsam, & ipsius substantiæ: itaq; nunc consequenter de accidente dicamus, quod Raymundus instrumentatiuam vocat: quod est vltimum in genere subiectorum.

Instrumentatiua, est potentia illa, quæ est instrumentum substantiæ, cum qua agit aliquod opus, & per se existere non potest: itaque continet sub se omne id quod habet esse in alio, vt in principali subiecto: itaq; consideratur dupliciter, vel absolutè secundum se considerata, vel quemadmodum subiecto alicui adiungitur: vt si dicatur de iustitia dei, vel hominis, & tunc reducitur ad genus sui subiecti, conditionum subiecti obseruandarum caussa.

Adhuc autem subiectum hoc instrumentalitatis apud Raymundum consideratur dupliciter, scilicet naturaliter & moraliter. Naturaliter, sic continet in se nouem prædicamenta accidentis, & quicquid artificialiter instrumentum est alicuius operis in quantum instrumentum: Moraliter autem sic continet sub se virtutes, & vitia, & quicquid huiusmodi est, vt gratiæ & dona.

Instrumentalitatis itaq; naturaliter consideratæ talis constitui potest figura, prænotata litera I.

Quære figuram in fine libri.

Nunc consequenter singula hæc accidentium principia diffiniamus & declaremus.

Quantitas est principium, ratione cuius entia creata sunt finita siue terminata. Est itaque quantitas, principium, cui conuenit ratio mensuræ, secundum multitudinem, magnitudinem, diminutionem, & diuturnitatem. Quantitatis autem aliud continuum, cuius continuæ partes sunt: vt linea, longitudo, latitudo, superficies, altitudo & profunditas corporis, & tempus mensurans, actus, & locus atque motus circumscribens corpus. Quantitatis aliud discretum, cuius partes non copulantur ad aliquem terminum, vt numerus, & oratio, & alia multa, sicut in respectibus duplum, dimidium, longius, breuius, & huiusmodi: & in actibus, in quantum violenti, vehementes, intensi vel remißi: similiter in qualitatibus, prout remissæ, vel intensæ.

Qualitas est principium, ratione cuius res sunt quales siue determinatæ: itaque secundum qualitatem dicimus aliquid esse quale, vt secundum iustitiam iustum, secundum bonitatem bonum. Species autem qualitatis sunt, vt habitus, dispositio, virtus, naturalis potentia vel impotentia, vt esse fortem, risibilem, & quæ sunt contraria: item paßio vel paßibilis qualitas, vt calor, dolor: item forma, & circa eam constans figura, vt triangulum. quadrangulum.

Relatio est principium, ratione cuius aliquod ens de neceßitate refertur ad aliud: idem alio nomine vocatur ad aliquid, quia eius esse ad aliud est vel secundum superpositionẽ: vt pater filij, dominus serui: vel secundum æquiparentiam, vt vt frater fratris, vicinus vicini.

Actio est principium, ratione cuius agens agit in passum.

Paßio est principium, ratione cuius patiens patitur sub agente.

Habitus

Habitus est principiũ, quo res induit de semetipso rem quæ ipsam sustinet, et est illud per quod etiã sunt habituata, siue vestita de similitudinibus aliorum: itaq; habitus communiter est corporũ, & eorũ quæ corpori adiacent, vt tunicatũ esse, &c.

Situs est principium per quod partes rectè & debitè sunt positæ in subiecto in quo sunt, vt caput sursum, pedes deorsum: est itaq; situs nihil aliud quàm partiũ ordo in toto. Tempus est illud principiũ, in quo & per quod entia creata, sunt nouiter incœpta. Consideratur aũt hîc tempus, non solum secundum mensuræ rationem, sed etiam secundum id quod ex tempore in re temporali relinquitur, vt esse senem vel iuuenẽ.

Locus est principium ratione cuius vna substantia aliam in se continet & collocat. Est itaq; locus, circunscriptio corporis, et hoc principiũ alio nomine dicitur vbi: & est vbi repletiuum, vt dei in mundo, animæ in corpore: & est aliud vbi diffinitiuum, videlicet secundum operationẽ etiã vel in absentia rei, vt Solis in terra: secundum eundem modum angeli dicuntur esse in loco, scilicet secundum operationem: est aliud vbi occupatiuum, vt corpus occupans locum aliquem in alio corpore: & est aliud vbi continentiæ quod continet in se.

Quando aũt instrumentatiua moraliter consideratur, in virtutes diuiditur & vitia, quæ sub duobus nouenariis Raymundus complectitur: qui tamen velit aliter hæc restringere vel ampliare, potest id suo modo facere, & figurã earũ mixtim ita fabricare possumus, prænotatam duplici littera VV.

Quære figuram in fine libri.

Qui supra in figura S. narrati sunt nouẽ termini generales subiectorũ, hi ad nostrã intentionẽ maximè necessarij sunt, in quib. cõtinetur omne id quod est, tamẽ sub ordine quodam atque quibusdam inter se gradibus: ideo obseruandæ nobis sunt necessariò conditiones illæ, quas Raymundus Lullius

in arte sua quatuor enumerat, per quas regulatur & conditionatur intellectus quoties nobis subiectum aliquod per principia respectus, & regulas huius artis deducendum est. Harum prima est vt obseruentur, diffinitio, cõditiones et proprietates ipsius subiecti, tales, cum quibus differat ab omni alio subiecto, cui tunc ita attribuantur principia & regulæ, affirmando vel negando, vt nulla causetur læsio diffinitionũ subiecti et principiorum & conditionum suarũ. Secunda conditio est, vt conseruentur differentiæ subiectorum in attributione principiorum & regularum, sicut bonitas dei differt à bonitate angeli per infinitatem & æternitatem. Tertia conditio est, vt concordantia quæ est inter vnum subiectum & aliud, non destruatur, sicut angelus cũ homine conuenit in intellectu, ille cum brutis sensu, ipsa cum plantis vegetatione, & sic de similibus. Quarta conditio est, vt in quo gradu vnum subiectum alteri superius vel inferius vel æquale est, secundum eundem gradum attribuantur illi principia & regulæ artis, & hæc omnia lucidius patebunt in practica tertiæ partis horum commentariorũ. His addi potest quinta cõditio talis, vt omnis perfectio quæ affirmatur de aliquo subiecto inferiori, dicatur suo modo de omni superiori: & quidquid imperfectionis negatur de inferiori, negetur & de superioribus: ita quidquid imperfectionis attribuitur vel perfectionis negatur de superiori, eodem modo attribuatur vel negetur de inferiori: vt si homo est mortalis, ergo omnia animalia necesse est esse mortalia si homo intelliget. Sexta conditio est, vt quicquid attribuitur duobus extremis, attribuatur omnibus intermediis: vt Deus & homo intelligunt, ergo angelus & cælum intelligunt. Similiter de quocunque dicuntur duo extrema, de eodem dicatur omnia intermedia, vt in deo est esse & intelligere, ergo viuere & sentire.

Secundario nunc de figura A. hoc est de prædicatis absolutis dicendum erit. Accipiuntur autem hæc prædicata, pro quibusdam

quibusdam terminis generalibus prædicabilibus de omni re ſecundum aliquem modorum, per quos diſcurſus fieri poteſt circa aliquod ſubiectum, vel ſimpliciter attribuendo, vel oſtendendo aliquod prædicatũ ineſſe ſubiecto, propter congruentiam quæ erit cum his terminis.

Sciendum etiam quod prædicata non ſolùm accipiuntur hîc termini qui actu prædicantur, ſed etiam qui apti nati ſunt prædicari ſecundum aliquod genus prædicationis, etiamſi ſit forma abſtracta, & extra genus ſuum conſiderata, vt bonum, bonitas & eiuſmodi.

Sciendum, quòd quamvis prædicatorum infinita fermè multitudo reperiri poßit, quemadmodum & ſubiectorum, tamen in hac arte Raymundus *redegit ea in certum numerum ac ordinem, & vocauit illa prædicata abſoluta, & principalia generalia, vultq; quod nõ ſint ex genere prædicationis accidentalis, ſed etiam ſubſtantialiter & cauſaliter de aliqua re prædicari poßint, provt aliqua res non ſolùm accidentaliter ſed etiam ſubſtantialiter bona magnáve dici poteſt: vnde ſciendum eſt, quod omne principium generale & ſubſtantiale, creatum eſt cum alio accidentali innato, quod eſt de ſuo genere: ſicvt bonitas accidentalis, quæ eſt accidens bonitatis ſubſtantialis, & inſtrumentum cum quo illa bonificat cætera, & ita vnumquodque principium eſt plenum ſui ipſius, in quãtum eſt ſubſtantiale, habens partes in ſemetipſo eſſentiales, & concretas, de ſua eſſentia, ſpecie & natura, videlicet tiuum, bile, are, & eſt plenum omnibus partibus, quæ ſunt ſimilitudines, quas ab aliis principiis aſſumit, & ab illis ſubiectatur, & illæ ſimilitudines ſunt accidẽtales, quæ de partibus ſubſtantialibus procedunt.* Præterea *iſta prædicata, non ſolùm prædicari habent, ſed etiam ſibi invicem ſubiici, ſive in concreto, ſive in abſtracto, vtcunque conſiderato, vt ſi dicamus bonam magnitudinem, vel magnam bonitatem, ſive magnum bonum.*

Nunc consequenter ad terminorũ istorũ declarationẽ accedamus. Bonitas est ens, ratione cuius bonũ est bonum, & bonũ agit bonum: & sic bonũ est esse: et malum est, non esse. Est itaq; bonitas, principium diffusionis et communicationis, similitudinis, formæ & fluxus: fluxus enim à forma est in materia susceptio: Iccirco bonitas in rebus dupliciter consideratur, videlicet inquantum est permanens, qua res in se est bona, & inquantum est fluens, qua res est bona fluens in aliud secundum operationem.

Magnitudo est ens, ratione cuius bonitas, duratio & cætera principia sunt magna, ambiens omnes extremitates essendi: itaque nil aliud est magnitudo, quàm extensio substantiæ, bonitatis, durationis, potestatis, &c. sive secundum substantiam, vtputa qua res magna est in se, sive secundum motum, vel augmentum vel operationem. Est itaque magnitudo triplex, videlicet virtutis, quæ in spiritualibus rebus consideratur, secundum respectum virtutis: & est magnitudo molis sive materiæ, inquantum consideratur in corpore vel circa corpus: & est magnitudo actionum sive operationũ & hæc consideratur essentialiter & accidentaliter. Atque hinc est quod gradus maioritatis & minoritatis diversimodè sumuntur, secundum magnitudinem in qua fundantur: sic etiam intensa vel remissa qualitate, super qua similitudo fundatur, similia sunt sibi similiora aut minus similia.

Duratio est ens ratione cuius bonitas & cætera principia durant: ipsa itaque est permanentia essentiæ bonitatis, &c. & est triplex propter tres terminos permanendi. Aeterna quæ sine principio & fine est: Aeuiterna, quæ principium habet sine fine: Temporalis, principium & finem habens, quæ variatur magnitudine, ita vt alia breuior alia longior sit. Sciendum insuper, quoniam duratio quædam est de essentia subiecti, eius intima pars alia est de essentia temporis vel æui, &c. mensurans priorem à se essentialis distinctam, quæ est coes-

coeſſentialiter, proprietas mundi, in eo ſuſtentata ſicut accidens in ſubiecto, menſurans omne quod eſt in mundo, vel per tempus quod ſequitur motum, vel per tempus æviternatum, & ita circa alia principia cõſiderabis.

Poteſtas eſt id per quod bonitas, magnitudo, &c. poſſunt exiſtere & agere. ipſa itaque eſt principium eſſendi, agendi, patiendi, & exiſtendi, vt in inferioribus, vel materia, itaque potentia tendit ad eſſe, impotentia verò ad corruptionem, & conſideratur dupliciter: naturaliter, quæ aliter ſe habere non poteſt, & Voluntariè, quæ eſt in arbitrio. Adhuc nota hìc, quod potentia quædam eſt efficiens in effecto, ſicvt intellectus in intelligibili in eadem eſſentia: alia eſt ad fieri, vt aliquid de quo poßit fieri, realiter diſtincta ab efficientis eſſentia, vt in generatione cum motu, loco & tempore.

Cognitio eſt proprietas ratione cuius cognoſcens cognoſcit, & conſideratur in hac arte, vt qualiſcunque ſeu quantumlibet de aliquo ſuſcepta notitia, ſive ſecundum veritatem, ſive ſecundum ſpeciem, quamvis ea quæ ſecundum ſpeciem eſt & errore contrahitur, non rectè cognitio dicatur, ſed opinio vel ſuſpicio, quæ tamen hic cognitioni iunguntur: & talis cognitio eſt actus intellectus, qui neq; de veritate, neq; de ſuo op poſito certificatus eſt, per neceſſarias rationes, vt in credere et opinari, aliquid eſſe verũ vel poßibile, quod nõ eſt, ſed ſecundum veram cognitionem impoßibile eſt eſſe intelligibile, hoc eſſe poßibile quod eſt impoßibile, quia ſuus appetitus eſt de rebus veris tantum. Eſt autem cognitio multiplex, nam alia intellectualis, quæ fit ſimplici intuitu abſque diſcurſu, qualis eſt in angelis, & in modo ſcientiæ infuſæ, et in prophetia. Eſt alia rationalis, quæ fit diſcurſu rationis, ſive ſit ſapientia, quæ eſt altißimarum & primarum rerum cognitio, ſive ſit ſcientia quæ eſt habitus concluſionis per demonſtrationem acquiſitus, ſive ſit intellectus ſpeculatiuus, qui ex ſpeculatiuis principiis procedit: ſive practicis, qui ex practicis, ſive ſit ars,

quæ est recta ratio agibilium cum appendiciis & partibus suis. Est alia cognitio sensitiua, quæ aliquid apprehendit, & cognoscit aliquo sensuum interiorum vel exteriorum, circa suum obiectum versante, aut post primam & propriam sui obiecti apprehensionem, ex his aliquid iudicante & cōditionem aliquam componente, quam quidem cognitionem in animalibus brutis instinctum vocamus, vt est prouidentia formicæ, & studium apum. Est alia cognitio apprehensiua, sine sensu et motu aliquo cognitiua, ipsa videlicet natura cognoscente quid sibi proprium conveniénsve sit. neque enim in naturam suam res ferretur, vt grauia deorsum, aut in loco suo quiesceret, si nulla certa esset eius cognitio.

Appetitus est id per quod bonitas, magnitudo, &c. sunt appetibiles & amabiles. Est itaque appetitus, insita rebus assequendi aut fugiendi alicuius rei cupiditas, qua vnaquæq; res naturaliter fertur & per se in id quod sibi convenit, & fugit adversum. Appetitus alius est rationalis, quem voluntatem dicimus: est itaque voluntas appetitus cum ratione. Est alius sensitiuus, qui inest animalibus brutis sine ratione, & in homine secundum inferiorem portionem. Est alius insensibilis, vt ille quo dicimus arbores & plantas appetere solem & pluuiā. Et nota hic quòd quamvis appetitus de sua natura versetur circa amabile, ea tamen eius libertas est maximè in voluntario, vt poßibile sit hoc esse odibile, quod est amabile, & econtrà.

Virtus est origo vnionis, bonitatis, magnitudinis, &c. Ipsa itaque est origo & principium operationum, manens in substantia, & fluens in operationes, & hæc multipliciter diuiditur: Nam alia intellectualis, quæ non nisi intellectu administratur, vt sapientia, scientia, prudentia, &c. alia theologica, quæ non nisi desuper venit, vt fides, spes, charitas, & gratiæ, quæ virtutes gignunt, sive sint gratis datæ, ex quocunque genere donorum, sive pertineant ad animam, vt intellectus

tellectus & consimilia, sive ad corpus, vt forma, sanitas & similia, vel ad res exteriores, vt potentia, diuitiæ, &c. sive sint gratiæ gratum facientes, sive prævenientes, sive subsequentes, sive operantes, sive cooperantes. Est alia virtus quæ animalis dicitur, sive sensitiua, quæ sensibus operatur, quæ est apprehensiua alicuius sensibilis, vt interius per sensum cõmunem, imaginationem, phantasiam, existimationem, memoriam: vel exterius, vt per visum, auditũ, olfactũ, gustũ, tactum. Est alia virtus animalis, quæ motiua dicitur, qua se mouet animal, cui coniũgitur virtus cõcupiscibilis et irascibilis, ac virtus vitalis qua viuit aliquid, ac virtus vegetatiua, cuius potentiæ sunt generare, augmentari, nutriri, &c. ad quos sequitur attractiua, retentiua, expulsiua, digestiua, ad quam sequitur separatio & aßimilatio. Est etiam virtus prima elementorum, & elementatorũ plures virtutes quæ virtutes naturales vocantur. Sunt præterea in ipsis virtutes cælestes, quæ occultæ seu specificæ nuncupantur. Ipsa etiam natura virtus appellari potest, est enim principium quiescendi. Plures adhuc diuisiones virtutis dari possent, tot enim sunt virtutum genera, quot operationum & potentiarum, secundum actionem & paßionem.

Veritas est id quod verum est de bonitate, magnitudine, & cæteris, & ipsa est duplex, videlicet propositionis & rei: veritas propositionis, sive mentalis sive vocalis est, cum prædicatum verè attribuitur suo subiecto, ex eo enim quòd res est vel non est, oratio dicitur vera vel falsa, hinc describitur veritas, quòd est adæquatio rei intellectæ ad intellectum: veritas autem rei, est vera conseruatio naturæ in suo genere: vnde falsitas est in re, quando ea quæ alicui rei iure conveniunt, in re ipsa non sunt. Consideratur autem veritas rei, vel secundum actum sive vsum, vel secundum habitum, sicvt homo furiosus secundum actum verè homo dici non potest, habitu verò sic. Adhuc notandum est, quòd veritas quædam est

æterna, quæ convertitur cum suo subiecto, vt in Deo, quæ immediatè causat aliam veritatem creatam, quæ non convertitur, potestq; deficere, & hæc est necessaria rebus, vt agant naturaliter & artificialiter, & vt deus in illis agat naturaliter, quod nõ potest immediatè. Et idẽ de aliis principiis intelligas.

Gloria est ipsa delectatio in qua bonitas, magnitudo & cætera principia quiescunt. Ipsa itaq; est quies rei in fine suo aut ipsa per se consummatio delectans quæ in omnibus rebus reperitur, quando in appetiti consecutione res delectatur.

Habent autem hæc principia distinctionem quandam & ordinem, nam ad deum relata, prima tria essentialia sunt, reliqua tria dicuntur personalia, personarum attributa distinguentia, vltima tria dicuntur notionalia, quasi notiones quasdam importantes.

Iterũ dicuntur tria prima essentialia, quia essentiã quodammodo ingrediuntur, tum, quòd his essentia subsistit. Tria verò sequentia dicuntur causalia, cum quibus & ex quibus causantur operationes extrinsecæ & intrinsecæ, atq; ideo ad vnitatem atq; eius fluxum pertinent, vltima verò tria ad perfectionem accommodantur, quoniam in consummatione sunt, atque in ipsis est consummatione causationis.

Itaq; istis nouem principiis per Raymundum positis, tria alia principia generalia, ad quæ hæc nouem reducũtur, haud inconvenienter addere possumus, quæ sunt scilicet, essentia, vnitas, perfectio.

Essentia itaq; est, qua vnaquæq; res est in se, et in suis principiis, in quibus vt res dicitur esse, sicvt homo in animali & rationali, & domus in sua materia & opifice.

Vnitas autem est, secũdum quam aliquid dicitur esse vnum, & hæc diuiditur, nam alia rei realem continens existentiam, & hæc vel est simplex, in quam nulla cadit multitudo, nec discreta, nec partibus composita, vt quælibet forma simplex, vel est composita, vt multarum rerum in vnum collectio, sive secundum

cundum modum vnitatis ſubſtantialis, vt formæ & materiæ in vno ſuppoſito, ſive continuitatis, vt partium continuarum in ſuo toto, & punctorum in linea, ſive diſcretionis, vt vnitatis in numero: ſive accidentalis, vt accidentis cum ſuo ſubiecto, quod vnum eſt numero, nec dicitur compoſitum, niſi per modum quendam. Alia eſt vnitas rationis, quæ ſecundum intentionem abſtractam vnum aliquid facit, in intentione verius quàm in re, vt genus & ſpecies ad ſua inferiora. Eſt & vnitas identitatis, et hæc alia eſt nominis, vt cùm plura in vno nomine conveniunt, aut plura nomina in vna re. Alia eſt ſecundum converſionem, vt diffinitio & diffinitum, proprium & ſpecies, & huiuſmodi.

Perfectio eſt ſecundum quam aliqua res conſummata eſt et ſuis terminis cõpleta: perfectionum verò, alia eſt in fine perfectionis ſimpliciter, & hæc eſt collecta conſummataq; integritas, cui nil addi poteſt in vniverſò, vt creſcat perfectio eius, nihil etiam ſubtrahi vt ſubſiſtat, qualis eſt in deo. Alia perfectio eſt ſecundum modum eſſendi vniuſcuiuſque rei, & ſecundum menſuram conditionis ſuæ, ſecundum quam eſt vnaquæque res habituata ratione ſui generis, ſicvt arbor eſt perfecta in gradu ſuo, & animal ſanum, dicitur perfectum, quod poteſt operari operationes ſibi debitas ſine defectu, & poſt operationes non habet læſionem, & in hoc genere gradus perfectionum ſunt per acceſſum ad ens perfectum ſimpliciter & per receſſum ab eo.

Tertiò nunc de figura T. hoc eſt triangulorum ſive reſpectuum, dicendum eſt. Reſpectus autem, et ipſi prædicata quodammodo ſunt, non tamen abſolutè de re aliqua dicuntur, ſed comparationem inter res diverſas faciunt, vt ſi dicatur, Deus eſt bonus, nulla comparatio eſt: ſi autẽ dicatur, Deus differt ab homine, & ab angelo per bonitatem, & æternitatem, cõparatio eſt: ſimiliter ſi dicatur, duratio angeli & hominis differunt per tempus & æuum. Itaque hi termini per ſe nihil

præstant, sed fundamentum eorum quærendum est ex generibus subiectorum, & prædicatorum absolutorum, & secundum hanc rationem ipsi etiam in subiecta vel prædicata trãseunt, vt si dicatur, homo & brutum differunt cognitione, vel si dicatur differens cognitio reperitur in homine & bruto.

Genera itaque respectuum, Raymundus in tres triangulos partitur, sub quibus ferè omnes reliqui continentur.

Primus triangulus continet differentiam, concordantiam, contrarietatem sive oppositionem. Secundus constat ex principio, medio & fine. Tertius habet maioritatem, æqualitatem & minoritatem.

Quære figuram in fine libri.

De his itaque nunc per ordinem dicamus.

Differentia est id per quod bonitas, magnitudo, &c. sunt rationes claræ & inconfusæ. Est itaque differentia qua alterum differt ab altero, vel à seipso essentialiter vel accidentaliter, aut realiter, quamvis non semper secundum idem nec in eodem tempore. Est ergo differentia alia essentialis, quando res adinvicem comparatæ differunt in aliquo essentialiter, sicvt homo differt à lapide per animatum, & hæc differentia dicitur magis propria: sic quæcunque differunt per actum & obiectum, differunt per essentiam, sicvt voluntas & intellectus. Alia est differentia accidentalis, quæ fit per accidens, sive proprium sive commune, vt risibile, bipes: & hac ratione differentia sumitur ex primis intentionibus: ex secundis autem intentionibus sic diuiditur, vt alia genere differant, alia specie, alia numero. Genere differunt, de quibus diversa genera, non subalterna nec propinqua dicuntur, vt homo & pirus, de quibus animal & arbor. Specie autem differunt, quæ sub diversis speciebus sunt, vt sub homine & equo, hic homo & hic equus. Numero differunt, quæ diversum habent numerũ, vt Socrates & Plato. Quæcunq; autem genere differunt, ea-

dem & ſpecie, & numero, ſed non econverſo, cuius oppoſitum in concordantia eſt, vt ea quæ ſpecie concordant, eadem & genere, quod etiam non convertitur: itaq; differentiam dicimus conſtitutiuam ſpeciei, & diuiſiuam generis, ſicvt rationale cum differentia ſibi oppoſita diuidit animal, & illi additũ, conſtituit ſpeciem, vt hominem & brutum: intelligimus autem hic ſub differentia, omnem diſtinctionem, alteritatem, diſtantiam & diverſitatem, non ſolùm rei, ſed & rationis, per quam videlicet aliquid à ſeipſo dicitur eſſe aliud: quod quamvis re ſeiungi non poßit, ratione tamen ſeiungatur, vt virtus & honeſtas, rationale & homo. Eſt itaque realis differentia realis creatura & principium generale, per quod res differunt per differentiam quam habent in ſe: differentia autem rationis, eſt intentionalis & phantaſtica, quam intellectus facit, & non eſt ens reale, nec principium generale, vt differentia inter finitum & infinitum, quia aliâs daretur medium, quod eſſet neq; Deus, neque creatura. Vnde circa hæc ſciendum eſt quòd ens rationis accipitur vno modo pro quodam fabricato per rationem ſimpliciter, videlicet ſimiliter dependẽs ab operatione intellectus, repugnans exiſtentiæ & naturæ, & ipſi intellectui, ſive eſſe rei fabricatæ per ipſam, tam compoſitiuè quàm diuiſiuè, vt omne impoßibile ſimpliciter, ſicvt hominem eſſe animal irrationale. Alio modo ſumitur ens rationis pro aliquo fabricato per rationem cum aliquo obiecto extrinſecus mouente, & tale dicitur ens rationis ſecundũ quid, quia non ſimpliciter, nec totaliter dependet ab intellectu, ſed partialiter tantum, quia non repugnat naturæ: nam cùm materia non ſit limitata natura, habet in ipſa omnem poßibilitatem ad omnem monſtroſitatem, quamvis intentionem talem non habeat, nec res eiuſmodi detur ad exiſtere: itaque res eiuſmodi non repugnat naturæ nec eſſe rei, ſed intentioni naturæ & exiſtentiæ rei tantùm, & quæ conſequuntur exiſtentiam, vt inquantum tale, ſicvt in chimera, quam componit

intellectus, quæ cùm non est in rerum natura, tamen partes eius obiectatæ per intellectum, sunt reales & existentes. Sed vt iste angulus ad magis particularia applicari poßit, de varietate diuisionum aliqua dicemus.

Diuisio alia incomplexi, alia complexi. Diuisio incomplexi, aut est rei aut nominis, vocis aut significati: non enim de diuisione sensibus subiecta sermo est, sed quæ instinctu est & imaginatione ac intellectu. Diuisio itaque nominis est, cùm vna dictio in diuersa significata diuiditur, aut modos significandi: in significata quidem, aut propriè, aut translatè: propriè, vt æquivocum à consilio, aut à casu, vt si canis diuiditur in cælestem, marinum, terrestrem, vel dictio aliqua in diversa significata, quæ habet in diversis linguis. Translatè autem diuiditur dictio, seu figuratè, dupliciter: aut vt ex vna parte sit significatũ proprium dictionis, & ex alia parte translatũ sive trãslata: aut vt relicto proprio significato, dictio per trãslata diuiditur, cuius diuisionis tot sunt genera, quot sunt sub tropo species, & sub eius speciebus in communi vsus dicendi sive per rectum, sive per oppositum, ex simili, aut ex contrario, aut per analogiam: sed omnium illarũ translationum fundamentum ex recta significatione petendum est. Quæ autem varietas per æquivocationem veram & aßimilatam in dictione fit, eadem fit per amphibologiam, accentum varium, figuram dictionis, compositionem & diuisionem in oratione, quæ omnia diuisionem præstant, & ita multa argumenta dissoluunt, si annotentur: neglecta autem in fallacias cadere faciunt. Comparatiuè autem diuiditur dictio in varia significata, quæ tamen verè æquivoca dici non potest, sed quia hoc ita velle videtur vsus, penes quem dicendi norma subsistit, sicut vertex, quæ dictio capitis superiorem partem, ad montis cacumen, ad aquæ in superficie involutionem, ad summum cui usque rei refertur. Ista quoque dictionum diuisio etiam in oratio-

orationes transfertur, quas variè accipi oportet, variatis dictionibus ex quibus constant.

Secundum modos significandi diuiditur dictio, aut secundum varias suppositiones, vel secundum varia accidentia, etiã grammaticalia, secundũ quæ alio modo significat dictio.

Diuisio quæ rei est, siue significati, aut est essentialis, aut accidentalis, & sub his diuisa in multas species, quæ hîc permixtim sequentur. Est itaq; diuisio totius in partes, quod genus tot modis diuiditur, quot sunt totorum genera. Aut diuiditur aliquid in suas species, vt superius in sua inferiora, sicvt animal in hominem, equum, &c. Aut diuiditur totum integrale, vel substantiale, vel accidentale, in suas partes, secundum esse, vel secundum modum essendi. Pari ratione diuiditur totum, secundum partes suas, in quantitate, in tempore, in modo. Aut diuiditur caussa in effectus diuersos quos causat. Aut effectus in diuersas causas à quibus causatur, secundum quodcunq; genus causarum. Aut diuiditur subiectum in accidentia, siue consideratur subiectum secundum speciem, vt hominum alius albus, alius niger: siue secundum numerum, enumeratione quadam, per secundam & tertiam speciem regulæ Q.C. vt in homine inest color, risus, intelligentia, etc. Aut diuiditur accidens in subiecta, provt in diuersis subiectis reperiri potest, vt corona, alia auri, alia argenti, alia ex herbis & floribus. Aut diuiditur virtus in operationes, nõ vt genus, nec propriè vt causa, sed vt quoddam primitiuum, à quo operationes proficiscuntur. Aut diuiditur substantia in potentias, quæ in ea sunt, vt angelus in intellectũ, voluntatem et memoriam. Aut diuiditur absolutũ in comparata, vt bonum in melius & optimum. Per extraneum autem fit diuisio, secundum attributa intrinseca, vel extrinseca, secundum intentionem dicentis quam ipse proponit, quod tam in complexo quàm in incomplexo fieri potest.

Diuisio cõplexi, scilicet propositionis vel orationis fit, vt

in subiectum & prædicatum, patientem & vltra patientem, & in modum actionis & passionis, & in modum subiecti & predicati, si tot sunt termini expreßi vel subintellecti, quod quisque per se notare potest, vt in hoc exemplo: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. In quibus verbis considerantur, res replens, actus repletionis, & patiens, scilicet orbis terrarum. Similiter in hoc themate: Sapientia ædificauit sibi domum, consideratur ædificans, actus ædificationis, et patiens domus. Quòd si hanc diuisionem per extranea multiplicare volumus, hoc eo modo fieri potest, per aliquorum attributionem, vt dicendo, sapientia ingenita, prudenter ædificauit sibi domum sanctam: & quum ita propositio in terminos aliquos diuisa est, postea singuli termini subdiuidentur, secũdum aliquem modorum superius dictorum, aut per se, aut cum aliquo alio iuncto in eadem propositione, & hæc sunt diuisionum ferè genera: & si qua alia sunt, quisq; facilè per se invenire potest.

Concordantia est id, ratione cuius bonitas, magnitudo, etc. in vno & in pluribus concordant. Est itaq; concordantia qua inter se subiecta prædicatáve vi subiectorum redacta, concordant aut sunt eadem. Est autem concordantia alia vnionis, secundum aliquem modorum vnitatis, velvt aut partium in quantitate, aut vniuersalium in tempore, aut in modo, aut aliquo horum in suo toto. Alia est mixtorũ in mixto, alia continuorum in continuo, aut discretorum in toto discreto, aut materiæ & formæ in vno supposito. Sunt etiam quæ inter se concordant in aliquo tertio, per modum vnitionis vel vnitatis, vt trinitatis in Deo, et in his nonnunquam falsè dicitur, quæcunq; sunt eadem in vno tertio, sunt eadem inter se: de hac autẽ vnitate & identitate loquuti sumus in capite præcedenti. Sunt alia quæ concordant in vno tertio, velvt in medio iungenti per vnionem. Alia in termino cõcurrente, vt vir & mulier in filio. Est alia concordantia æqualitatis, vt æqualium

lium in eadem quantitate. Alia proportionis, vt dupli & dimidij. Alia proportionaliter concordãt, vt duarũ proportionum inter se secundum aliquam medietatem arithmeticã, geometricam vel harmonicam. Alia est concordantia effectus, vt calidi & frigidi in induranda terra: alia caussationis, vt induratio terræ & mollificatio ceræ in caliditate, & in hunc modum plura. Illorum autem quæ similitudine inter se concordant, aliud est similiter simile, æquè per omnia: aliud similiter simile, sed non æqualiter per omnia: aliud dissimiliter simile, vt per oppositum, atque hinc oritur illa regula: Sicvt affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis: possunt enim affirmatio & negatio ad similem consequẽtiam pervenire. Illa autem quæ invicem concordant, in hoc quod sibi invicem iunguntur, pluribus modis se contingere dicuntur: aut quia essentia alicuius, vt rationale hominis: aut sicvt essentiæ proprietas, vt risibile homini: aut vt forma subiecto, vt anima in corpore: aut contingit aliud sicvt transmutans transmutatum, vt cælum ad elementa: aut sicvt ars subiectam sibi materiam, vt faber clauum: vel sicvt pars indiuidua in suo toto, vt stellæ in cælo, intellectus, voluntas & memoria in angelo & anima: vel sicvt pars separabilis à suo toto, vt partes aquæ ab integritate sui elementi ad quod colliguntur: aut sicvt effectus suæ caussæ adhærens, vt herbæ terræ semper affixæ: aut sicvt effectus ex suis causis constans, vt animalia reptilia ex terra, pisces ex aqua: aut sicvt caussa efficiẽs, vt Deus creans mundum: aut sicvt caussa exemplaris, vt homo secundum imaginem Dei: aut sicvt caussa finalis, vt homo ad cognoscendum Deum et dominandum creaturis: aut sicvt caussa affinitatis, quo caussæ primariæ secundariæ obediunt, vt Deus cum anima mouet corpus, & finis secundarius principali, sicvt stellæ vt luceant, & lucendo influant: aut caussa cognationis, vt homo homini, vir mulieri: aut vt medium participationis, vt colores medij inter album & nigrum:

vel diuisionis, vt firmamentum in medio aquarũ. Potest prætereà concordantia diuidi eisdem modis quibus differentia, sicvt ex prioribus notum est, & econuerso, differentia, secundum eum modum, secundum quem concordantiam nunc diuisimus, ac quemadmodum suprà diuisionem declarauimus, econuerso collectionem constituemus, varias res ad propositum nostrum referendo.

Oppositio est quorundam mutua resistentia propter diuersos fines. Est itaque oppositio secundum quod aliqua opponuntur. Oppositorum itaque alia sunt cõtraria, quæ sunt mediata, vt album nigrum: quædam immediata, vt virtus vitium: alia sunt contradictoria, vt affirmatio negatio. Debet autem contradictio esse ad idem, secundum idem similiter & in eodem tempore: alia sunt priuativè opposita, in quibus nõ est ordo regreßilis, vt habitus & priuatio, cæcitas & visus: alia dicũtur relativè opposita, vt pater & filius, & hoc ex natura verbi & rei, quandoq; autem fit ex applicatione quæ faciat respectũ rei, quæ non est ex prima impositione talis, vt si dicatur equus regis, securis sectoris, & est alia oppositio, quæ est localis, vt duorũ polorum in sphæra, & huiusmodi: & est alia oppositio in propositionibus et oratione, et illarũ quædã est contraria, vt vniuersalis affirmatiua ad vniuersalem negatiuam: quædam subcontraria, vt affirmatiua et negatiua particulares: quædam contradictoria, vt affirmatiua & negatiua, vniuersali alia particulari: quædam est subalterna, vt affirmatio & negatio particularium ad suas vniuersales eiusdem qualitatis. Raymundus ipse in arte ponit duas species, circa quas iste prior triangulus præcipuè versatur, scilicet sensuale & intellectuale, vt inter intellectuale & intellectuale, intellectuale & sensuale, sensuale & sensuale. Diffinit autem Raymundus sensuale, omne illud ens quod sensibus percipit vel percipitur siue percipi potest, tam interioribus quàm exterioribus sensibus. Intellectuale est illud ens, quod est solùm perce-

perceptibile per intellectum, voluntatem vel memoriam, & non per imaginationem neque per sensus, sicut sunt Deus, angelus, anima rationalis, virtutes, vitia, scientia, artes & omnia quæ ista habent in semetipsis, similiter dicuntur res intellectuales. Et est sciendum circa hunc triangulum, quòd differentia est magis generale principium quàm concordantia & oppositio, quia vbicunque est concordantia & oppositio, ibi est differentia, sed non è converso in omnibus: ita concordantia maius est principium quàm contrarietas, quia ab ea descendunt principia primitiua positiua: à contrarietate autem priuatiua, & ideo concordantia magis convenit principiis figuræ A, quàm contrarietas: quia concordantia applicatur illis ponendo, contrarietas autem priuando. Et scias quòd differentia & concordantia sunt principia substantialia in suis partibus substantialibus, vt differens, differentiabile, differentiare: concordans, concordabile, concordare, quæ sunt partes de eorum essentia & substantia, & sunt alio modo principia accidentalia inquantū aliqua non per se, sed per accidens differunt vel concordant, vt per differentiam et concordantiam: oppositio autem nullo modo potest esse principium substantiale, excepta oppositione relationis & locali.

Secundus triangulus cōstat principio, medio & fine. Principium est, in quo alicuius rei primitiua ratio vel essentia consistit. Principium, aliud vniuersale, vt vnumquodq; superius secundum prædicationem, quod de essentia sui inferioris est, vt genus suarum specierum, species suorum indiuiduorum & singularium, de quibus in quid prædicatur: differentia etiam quodammodo suæ speciei principium est, & hæc sunt principia ratione, intentione & diffinitione potius quàm tempore, vt prius oportet existere animal quàm hominem, &c. Generum verò aliud generalissimum, vt ens, substantia vel qualitas, &c. Aliud subalternum, quod sub alio genere locatur, vt animal sub corpore, & illud potest esse species, sed subal-

ternata. Nam species specialißima, est illa sub qua non est alia species, vt homo, sicvt in dialecticis manifestum est. in rhetoricis autem aliter sumitur, provt ibi & personarum & actionum & negotiorum consideratio habetur: vt si dicatur, nihil turpe bonum, generalißimum est: sub eo autem specialius dicimus, vsuram turpem esse quæstum: specialißimè autem, hũc quæstum esse vsurarium, & hoc modo specificando secũdum respectus negotiorum, actionum & personarum.

Principium caussale, est principium primitiuũ, quoniam ante caussam nullum ens existere potest. Est itaque caussa, ad cuius esse sequitur aliud: non autem tam strictè intelligendum est hoc verbum, vt neceßitatem importet, quia etiam sub hoc genere principium ponimus positiuum, videlicet ad cuius positionem sequitur aliquid, vt domificator domus: similiter principium priuatiuum, vt absentia Solis nocti, & similia, per quæ & priuatio vnius est principiũ inductionis alterius. Caussarum itaque alia per se, alia per accidens. Caussæ per se dicuntur, aut intrinsecæ, aut extrinsecæ: intrinsecæ sunt, sicvt materia & forma, quæ ingrediuntur constitutionem rei: & dicuntur intrinsecæ, secundum quendam dicendi modum, vt aliquod materiale id quod est, & aliquod formale id quo est, quæ in omni re & actione considerantur, & in omni intentione, ita etiã, vt si sit aliqua forma simplex, suo materiali & formali constet, quæ vbi nomina desunt, per tiuum & bile denotentur, vt intellectus & intellectiuo, & intelligibili: sed in his cauendum est, ne quis fallatur, abvtendo his in vim actionis & paßionis extrinsecæ, sed secundum modum intrinsecorum principiorum. Similiter, in moralibus, in genere demonstratiuo & deliberatiuo, materiam & formã accipimus, vt in virtute, vitio, verbis, intentionibus, actibus, voluntate, facto & animo. Caussa itaq; materialis, est principium essentiale, quo est substantia secũdariè, vt corpus in homine: Materia verò est ens quod propriè & maximè sub paßione cõsistit,

vnde

vnde inter materiam & paſſionem non eſt dare medium. Eſt igitur materia ex qua aliquid fit, & hæc eſt aut propinqua, vt lateres parietis: aut remota, vt lutum vnde fabricatus eſt paries, & hæc diuiſio etiam in aliis cauſſis accipitur. Dicitur etiam materia, obiectum circa quod alicuius potentiæ actio aut intentio verſatur, ſimiliter & ſubiectum, cui aliquid ineſt vt accidens, & quæ ſunt ſimilia.

Cauſſa autem formalis, eſt principium eſſentiale, per quod ſubſtantia maximè conſiſtit in ſuo eſſe, & in illo conſeruatur: forma verò eſt, per quod actio maximè conſiſtit, & extra eam nulla actio exiſtere poteſt: ipſa itaque dat eſſe rei, non vi efficiens, ſed vt id quo res eſt id quod eſt: & hæc aut eſt eſſentialis, vt forma informans materiam, ſicut anima rationalis per quam eſt homo: vel accidentalis, vt forma circa aliquod conſtans figura, vel exemplaris ſiue idealis, vt alicuius rei exempla. Et dicuntur adhuc cauſſa ſiue principium eſſentiale, ipſæ partes abſolutæ totum aliquid conſtituentes, ſicut ſubſtantialitas & ſpiritualitas conſtituunt angelum, & hoc principium eſt medium principij effectiui quo ad facere: eſt aliud principium eſſentiale, quæ ſunt tiuum, bile & are, vt intellectiuum, intelligibile, intelligere in angelo: vt ſimpliciter compoſita vel reſultantia ex eſſentiali principio.

Cauſſa efficiens, eſt principium quod facit aliquam rem, vt agens naturale vel artificiale. ſiue principium vnde motus: & eſt aut primitiua, aut coniuncta, quæ vtraque etiam apud medicos & oratores conſiderantur. Primitiua ſiue antecedens eſt, ex qua aliquid per ſe ſequitur, quæ etiam ab effectu ſeparatur: & hæc apud oratorem conſideratur in cauſſa iuriſdictionali, vt in parte aſſumptiua, ſi quid in neceſſitatem confertur: vel in impulſiua, vt ſi in rem vel in perſonam impellentem crimen aut factum transfertur. Quandoq; tamen partim primitiuè, partim coniunctiuè mixtim apud oratorem cauſſa rei inveſtigatur, vt in cauſſa coniecturali & probabili: vt ſi à

vita,cõſuetudine,fide,& his quæ impellere poſſunt,argumentum ſumatur. Cauſſa autem coniuncta eſt, quæ effectu manet, vt inflatio,tumor cum percußione: & hæc apud oratorem ſumitur,quæ oportunitatem facto præſtat,quam ſignum vocãt, vt locus,tempus,occaſio,ſpes celandi,& huiuſmodi. Eſt iterum cauſſa efficiens, aut ſubſtantialis, vt domificator domui: aut accidentalis,quanquam accidens per ſe nihil cauſet,vt longitudo porrectionis. Adhuc quædam eſt principalis,vt ſector: quædam inſtrumentalis,vt ſecuris: ſimiliter quædam mediata, quædam immediata.

Cauſſa finalis, eſt principiũ propter quod res finaliter eſt facta,vt totum ſuarum partium. Eſt itaq; finis,propter quem aliquid fit,& ipſe eſt primus in intentione,& vltimus in executione: & ex his alius eſt vltimo vltimus,alius ſubordinatus, vt arma belli,bellum pacis cauſſa ſumuntur. Et eſt finis impulſiuus,licèt impropriè,vt impudentia Calphurniæ, quæ cauſſa fuit impulſiua,ne mulieribus liceret poſtulare in iudicio.

Cauſſa autem per accidens eſt,quæ aliquo indicio ex ſe non importat neceßitatem effectus ſubſequentis, vt ſunt caſus,occaſio,fortuna. Sed quia Raymundus in arte diuidit principium in cauſſale,quantitatis & temporis, ſub principio quantitatis & temporis intelligit principium accidentale ſiue inſtrumentale,ipſa videlicet nouẽ prædicamẽta accidentis, quæ ſunt quantitas, inſtrumentum ſeu principium menſuræ, qualitas determinationis,relatio coniunctionis, actio formæ,paßio materiæ,habitus doctrinæ,ſitus figuræ, tempus motus,locus continentis,& de his ſingulatim dictum eſt ſuperiùs. Hinc præterea motus ſub ratione principij conſideratur, & eſt actus mobilis ſecundum quod mobile: & huius ſex ſunt ſpecies,ſcilicet Generatio, quæ eſt progreßio de nõ eſſe ad eſſe,ſeu à potentiali ad actualem, Corruptio, quæ eſt progreßio de eſſe ad non eſſe, Augmẽtatio & diminutio,quæ ſunt mutationes quantitatũ, Alteratio, quæ eſt mutatio qualitatis: et Motus ſecundum

cundam locum qui est vel rectus, vel non rectus: necessarius, vel volũtarius: intra se, vel extra se, siue per occasionem.

Est aliud principij genus, quod ordinale dicitur, quo aliquid est prius, siue natura, siue tempore, siue diffinitione, siue cognitione: & illud non rectè principium dicitur, sed solùm prius, quoniam nihil principij tribuit suo posteriori suæ originis. Est prætereà principium originale, vt punctus lineæ, fons riui, vnitas numeri, pater filij, & huiusmodi.

Medium est, quo aliqua extrema inter se quadam coordinatione cohærent positiuè vel priuatiuè, constructiuè vel destructiuè. Medium Raymundus diuidit in medium coniunctionis, mensurationis & extremitatum. Medium coniunctionis est, quod plura coniungit in vnum, vel quod ducit aliquid de principio ad finem, siue quod coniungit inter extrema, vel natura, vt copula inter subiectum & prædicatum: vel situ & loco, vt vnitas media in ternario. Medium mensurationis est, per quod substantialiter aut accidentaliter æqualia vel inæqualia mensurantur, & dicitur esse medium operationis, quo aliquid fit, vt oculus ad videndũ, securis ad secandum. Deinde est medium extremitatũ, quod cõcluditur inter duo extrema. Sub his modis quidam alij sumi possunt, nam est quoddam medium adhæsionis, seu instrumentale, vt clauus cõiungens duo ligna. Aliud est medium participationis, quod inter duo extrema positum naturam trahit vtriusq;, vt colores medij inter album & nigrũ et numerus impar inter pariter parem & pariter imparem. Aliud est medium comprehensionis, quod continet ea inter quæ ponitur, vt genus inter duas differentias, se diuidentes. Aliud est medium negationis, vt temperatum inter calidum & frigidum, & perfectum inter superfluum & diminutum. Aliud est medium transitionis, per quod fit motus, actio atque paßio: siue secundum locum, vt à termino à quo ad terminum ad quem: siue secundum speciem, vt aër illuminatus vehens spiritus visibiles: aut secun-

dum quietem vel desitionem, vt quies media inter duos motus ad terminos oppositos, sicut status morbi inter augmentum & declinationem. Est adhuc medium quoddam essentiale, quoddam coessentiale, hoc est medium principij essentialis vel coessentialis: horũ primũ est, ipsa mutua informatio partium absolutarum, vnius actiua, alterius paßiua. Alterum est ipse actus formæ in materiam, & materiæ sub forma.

Finis est in quo aliquid terminatur & quiescit, cui sicut à principio influxus est, sic principio refluere videtur. Est itaq; finis perfectionis, ille in quo res perficitur, siue habet suum finale complementum secundum aliquod genus perfectionis, de quibus superius in prædicatis dictum est. Alius est finis terminationis, seu finitionis siue extremitatum, in quo res vlterius non extenditur, & est extremum alicuius rei, substantiæ vel accidentis, secundum essentiam, vel tempus, vel locum, vel qualitatem, vel quantitatem, & huiusmodi, siue ante, siue post: & huic opponitur infinitum. Finis autem desitionis est, cùm res desunt esse, vel operari, siue pati, & sumitur secundum multiplices circunstantias, vt hoc vel illud tantum, aut tale, tunc vel ibi, & huiusmodi, inquantum alia & aliter sunt vel operantur. Aliud est finis priuationis, in quo res finiunt in non esse, & cõsideratur, naturaliter, moraliter & artificiliater, & sub eo est finis corruptionis & defectionis, qui & ipse eosdem habet terminos per oppositum. Est adhuc finis essentialis, qui dicitur consistentiæ, & est duplex hæc consistentia extrema, vt partes absolutæ, extrema vnius consistentiæ cum alia, sicut spiritualitas & substantia in angelo, & concidit cum principio essentiali: est alia consistentia, quæ propriè finalis dicitur, vt ipsum totum ex his resultatum, & finis eorum, vt spiritus. Potest adhuc finis diuisio sumi secundum diuisionem principij, sicut in prioribus dictum est. Similiter quæ hic de fine dicuntur, suo modo referantur ad principium, & secundum hæc vtraque diuersitas medij simili ratione inuestigetur,

&

& à medij diuisione, sumatur principium & finis illi conveniens.

Tertius triangulus constat maioritate, æqualitate, minoritate. Maioritas est imago immensitatis, bonitatis, magnitudinis, &c. Aequalitas est subiectum in quo finis concordantiæ quiescit. Minoritas est, ens circa nihil, vnde res creatæ de nihilo quæ de non esse in esse veniunt, ante sunt in minoritate quàm maioritate. Et iste triangulus facit respectum in rebus, secundum aliquod genus magnitudinis & proportionis, & habet diuersimodè considerari quemadmodum superius ostendimus, vbi de quantitate in figura subiectorum loquuti sumus. Raymundus verò huic triangulo duas species aßignat, circa quas potißimè versatur, quæ sunt substantia et accidens, totus enim iste triangulus versatur, vel inter substantiam, & substantiam, vel inter substantiam & accidens, vel inter accidens & accidens, vt æqualitas inter duas substantias, sicut duorum indiuiduorum in specie, & æqualitas inter substantiam & accidens, sicut extensio quantitatis æqualis suæ substantiæ, & æqualitas inter duo accidentia, sicut calidum in tertio gradu & frigidum in tertio. Est autem substantia ens quod per se existit, in se, sicut deus, angelus, cælum, homo, &c. Accidens est ens quod per se existere non potest, nec in se, sed in substantia, & per substantiam, qualia sunt, quæ ex nouem principiis accidentalibus sunt, & sub illis continentur, de quibus superius latè dictum est.

Hæc sunt Respectuum genera, quæ ad copiam inventionis maximè videntur accommodata: quicunque enim respectus in rebus sunt, in aliquo istorum generum contineri habent. Qui sicut per Raymundum in triangulos diuisi sunt, ita triplici viæ doctrinali videntur accommodati, ita tamen quod vnus triangulus alium adiuuet, in explendo suo munere & officio, & alius alium probet, & se mutuò penetrent, & inter se singuli etiam termini quandam penetrationem habeant. Itaque pri-

mus triangulus diuisiuus dici potest, quantum ad differentiam: secundus diffinitiuus, propter principiũ: tertius verò collectiuus, & finis ostensiuus, cui etiam anguli medij & finis subseruiunt. Hinc ex primo triangulo in probanda propositione aliqua affirmatiua, vtimur concordantia: in destruenda ea, vtimur differentia vel oppositione: & econverso in negatiua, vnde differentia accommodata est solutionibus: concordantia ad probandum & medium inveniẽdum, opposito ad improbandum, cui differentia inseruit. Vnde concordantiam sequitur hæc regula: Quando alterum de altero prædicatur vt de subiecto, quæcunq; de eo quod prædicatur dicuntur, omnia de subiecto dicuntur, ita tamen quòd seruetur idem modus prædicationis & suppositionis. Sic ex sequenti triangulo colligimus alicuius rei neceßitatem, caussalitatem vel contingentiam, sic essendi vel non essendi. Tertius verò triangulus, parum vel nihil probat, nisi ex locis sibi coniunctis, quare magis vtilis est ad amplificationem sermonis, quam ad probationem rei.

Quartò nunc de figura Q. hoc est, quæstionum & regularum tractandum est. Dicitur autem hìc quæstio non vt dubitabilis propositio, sed ipsum signum quæsitiuum, siue ipse terminis per quem quærimus. Regulam autem dicimus, rectam rationem respondendi ad quæstionem.

Quæstiones autem inter se distinguuntur, nam quædam sunt essentiales, vt istæ quatuor, vtrum, quid, de quo, quare: quæ quærunt de ipsa re vel essentialibus eius. Reliquæ verò sunt accidentales, vt quantum, quale, quando, vbi, quomodo, & cum quo: quæ quærunt de aliquo accidente rei, & sub his quæstionibus plures aliæ species continentur, neque tamen ita restringimus istas quæstiones, quin & per essentiales accidentalia quærantur & econverso, quemadmodum hoc divisio atque mixtio expostulant.

Quære figuram in fine libri.

Prima itaq; quæstio est Vtrũ, per quã quærimus, sit ne illa res quæ proposita est, aut fiat, aut fuerit, aut futura sit. Deinde per eandem quæstionem quærimus vlterius, de rationibus, speciebus & regulis omnium aliarum quæstionum, tam est generalis ista quæstio, quòd etiam in omnibus aliis quæstionibus vis ipsius supponitur: vt si responsum est ad aliquam quæstionem, iterum investigamus per hanc quæstionem, sit ne rectè responsum? vt si quæratur, quid est homo, quo dicto, iterum emergit ista quæstio, vt sit ne homo id quod dictũ est: & similiter in aliis quæstionibus vt sit ne ex eo, sit ne propter id, sit ne talis, & sic de singulis pro sua conditione. Regula autem huius quæstionis, apud Raymundum est possibilitas. Itaque huic quæstioni iungitur quæstio si est, cuius regula potiùs est entitas, & illæ regulæ contrahuntur particulariter secundum singulas propositiones, vt possibilitas siue entitas substantiæ, quantitatis, qualitatis, necessitatis, contingentiæ, & huiusmodi. Habet autem hæc quæstio apud Raymundum tres species, quæ sunt affirmatio, negatio, dubitatio. Sed possumus ponere alias species respõdendi ad hãc quæstionem, vt possibile, cõtingens, necesse, impossibile. Oportet itaq; respõdentem ad hãc quæstionẽ secundum artẽ discurrere cum subiecto quæstionis, per prædicata & respectus regulas ac regularũ species, & ex his id eligere, quod vel verius vel probabilius & magis cõveniens reperitur, cùm diffinitionibus ipsius subiecti, de quo agitur, tum prædicatorum & respectuum. Sunt autem quædam quæ in hoc quæstionis genus non cadũt, quæ adeò per se nota sunt, vt neq; probatione indigeant, vel nec probari, nec demõstrari possint, vt prima. Nunc ergo adverte aliquas conditiones obseruandas, vt ad hanc quæstionẽ sine errore valeas respondere, affirmando vel negando, secundum quod veritas ipsa requirit. Harum prima est, vt affirmemus omne illud esse verum, quod est magis intelligibile,

recolibile & amabile, discurrendo per principia & regulas, diffinitiones & species, quantum fieri potest cum maioritate intelligentiæ, & non cum minoritate: nam primum est de genere scientiæ, hoc autem credulitatis & opinionis. Secunda conditio est, quotienscunque ad affirmationem alicuius sequitur destructio principiorum & diffinitionum, negatiua est tenenda. Tertia est, vt non concedamus illud esse verum, quod non est intelligibile, postquam intelligibile est suum oppositum esse verum. Quarta est, vt positis duobus vel pluribus poßibilibus, illud tenendum est, quod est magis intelligibile, amabile, & recolibile.

Secunda quæstio est, quid est, cuius multæ sunt species, & secundum illas diuersæ regulæ, quamvis Raymundus solummodo quatuor eius species ponat, vt quid est in se, quid habet in se, quid est in alio, quid habet in alio. Regulamq; huius quæstionis vocat quiditatem. Est itaque quid essentiale, vt cùm quærimus qd est in se, vel quid est in alio, cui respondetur per diffinitionem rei, non solùm essentialem, sed etiam quamvis aliam, quæ notificat rem, quare sub illa comprehenditur, quid explicans nomen rei, siue per interpretationem, siue per vocabuli significationem, siue per translationem, vt si quis senectutem vocet occasum vitæ, siue per allegoriam, siue metaphoram, vel paraphrasim, quæ omnia in rei diffinitionem venire possunt, ad quid est: in alio respondetur per quiditatem respectiuam, vt si est forma, potentia, pars, finis, totum, perfectio, plenitudo, effectus, accidens, locatum, vel aliquid in fine, & econtrà. Est prætereà quid rei, quocunq; modo rem ipsam diffiniens. Est aliud quid contentiuum, cuius essentia est in existentia, quando quærimus quid habet in se secundum aliquem modum essendi & habendi, essentialiter vel accidentaliter, siue vt pars in toto, vel totum in suis partibus: aut inferius secundum prædicationem in suo superiori, vel econtrà, siue vt forma substantialis vel accidentalis in materia vel subiecto, aut vt po-

vt potentia in virtute, aut locatum in loco, aut causa in effectu & econtrà, aut vt principiatum in suo principio & econtrà, & huiusmodi. Et aliud quid operatiuum quærens de actibus & operationib. intrinsecè aut extrinsecè, vt quid habet in alio, siue verè alio, siue interpretatiuè, vt si quæratur, quid habet intellectus in sensu, cuius responsionis copia ex virtutibus & operationibus sumitur, tum ex diversis prædicatis verbaliter, actiuè vel passiuè acceptis: habet enim vnumquodq; in alio quod habet in se: habet insuper actum operãdi, tam proprium quàm appropriatum. Est aliud quid personale, cuius regula est personalitas, quod quis dici potest, quod de persona siue supposito quærit, vt quis creauit mundum: quo tam in recto quàm in obliquo, per quendam modum ad rectum reducibilem, mutata constructione vtimur, vt quis te accusat, vel per quem accusaris, seu à quo accusaris, & in hunc modum plura.

Tertium quæstionis genus est de quo, cuius tres sunt species apud Raymundum, vt de quo originaliter, siue primitiuum, quod dici potest à quo, cuius regula est deriuatio siue originalitas, variè quidem secundum varietatem originis, iuxta ea quæ de principio dicta sunt, & ad hanc respondetur tripliciter, vt vel quia non ab aliquo, nec de aliquo, vt deus: vel quia ab aliquo & non de aliquo, vt angelus & omnis forma primitiua: vel quia ab aliquo & de aliquo vt corporalia. Secunda species est, quando quærimus de quo materialiter, cuius regula est materialitas, vt si quæratur de quo factus est homo, respondetur de limo terræ. Tertia species est, de quo possessiuum, quæ quærit possessionem, dominum, pertinentiam, respectum & relationem, cuius regula responsiua ex omni ratione respectuum sumitur, & hæc quæstio potest notari per signum, cuius, vt si dicatur, cuius est pater, cuius est bonitas, & huiusmodi, & accipitur dupliciter, deriuatiuè, vt deus est bonus, vel bonitas est subie-

cti in quo est: vel sumitur possessiuè, vt homo est dei vel tempus est subiecti in quo est. Adhuc ad hanc quæstionem de qua, per plerasque alias regulas ac species respondere possumus, vt conversiuè, sicut deus de suis dignitatibus quæ in eo convertuntur, exceptis paternitate, filiatione & spiratione: vel effectiuè, vt angelus de deo: vel constitutiuè, vt anima de suis potentiis memoria, intellectu & voluntate: vel compositiuè, vt homo de corpore & anima: vel deriuatiuè, vt particulare de vniuersali: vel originaliter, vel materialiter, vt dictum est.

Quarta est quæstio Quare, quæ interrogat de quiditate sub iecta modo essendi rei, & eius regula generalis est caussalitas, & investigat duas caussas, videlicet formalem, quæ quærit per quid res est seu quare rès sunt, vel agunt, per existentiam & agentiam, hoc quod sunt vel agunt, & ista prima species huius quæstionis est idem (licet secundum diuersum modum) cum secunda specie C. scilicet quid habet in se. Et est sciendum, quia ista species quærit de re dupliciter, vel inquantum abstrahit ab omni respectu, & respondetur quod res est per se, vel inquantum respicit principium formale aut effectiuum, & respondetur per aliud, vt per essentialia: aut per effectiuum & huius speciei regula est formalitas: aut investigat hæc quæstio caussam finalem quæ propriè dici potest propter quid, quærens existentiam & agentiam rerum propter alias res vel de finibus earum, & hoc duplici respectu, vel ad habitudinem intrinsecam, & respondetur propter se, quia omne quod potest aliquo modo absolui, prius est propter se quàm propter aliud: vel ad habitudinem extrinsecam, & respondetur propter aliud, cuius regula est finalitas. Et est aliud quare, quærens secundũ necessitatem positionis ab effectu ad caussam, & à posteriori ad prius, vt à specie ad genus, cuius regula est necessitas consequentis, vt animal est, quia homo est. Est & aliud propter quid, secundum,

illatio-

illationem à priori, cuius regula est necessitas antecedentis, vt homo est, quia animal ratione.

Quinta quæstio est, Quantum, & quærit de quantitate absoluta vel comparatiua, continua vel discreta, cuius regula generalis est Quantitas, non solùm quantitas rei, sed ita generaliter accepta, vt quamlibet comprehẽdere valeat formalitatem, vti infinitum & finitum, & per hanc quantitatis quæstionem variè quærimus secundum varietatem specierum quantitatis. Aut enim quærit de magnitudine secundum longum, latum & profundum. Aut de loco aut de multitudine, & fit per signum quot, cuius regula est quotitas, & hoc diuersimodè: aut secundum ordinem, vt cùm quotus sit quærimus: aut secũdum multiplicationẽ, vt cùm quotuplex sit quærimus: aut secundum distributionem, quæ variatur secundum subiectum quantitatis, vt cùm quærimus quoties modorum, quotubi locorum, quotennis annorum & huiusmodi, & hæc dicuntur quantitates rei. Nam alia est quantitas propositionis, secundum quam propositio dicitur vniuersalis, vel particularis, vel indefinita. Reliqua huius quæstionis sumenda sunt ex his quæ superius de quantitate & magnitudine dicta sunt, & ex respectibus vltimi trianguli figuræ T.

Sexta quæstio est Quale, quærẽs qualitatẽ rei, secundũ aliquẽ modorũ quo qualitas qualificat, propriè vel appropriatè, essentialiter, vt differẽtia specifica, aut coessentialiter, vt propriũ, aut accidẽtaliter, aut cõvertibiliter vel ecõtrà, & regula huius quæstionis est qualitas, & põt diuidi secundũ species qualitatis, vt suprà ostẽsum est. Est aũt qualitas propria, quæ inest rei secũdum suã naturã propriam, vt calor in igne: appropriatè autem inest rei per naturam alterius, vt calor aquæ ab igne, itaq; determinat substantiam, & quærimus de illis nominaliter: aliquando autem quærimus adverbialiter de actu substantiæ, vt qualiter, tunc respondemus per adverbium consimile, vt bene, magnificè, extensè, longè, latè, finaliter,

effectualiter, totaliter, partialiter, formaliter, materialiter, & modo consimili, ex figura A. & T.

Septima quæstio est quando, quærens de designatione rei secundum eius permanentiam, cuius regula est temporalitas, cuius diuisio ex subiecto temporis & principio durationis petenda est, atq; ex temporum diuisione, vt cum dicimus diem, noctem, hyemem, æstatem, etiam secundum aliquod extraneum, vt sub hoc rege, sub hoc consule, & multiplicatur regula huius quæstionis per regulas C.D.K.

Octaua quæstio est vbi, quærens de designatione actus essendi cuiuscunque rei, & quamvis vnaquæque res vnico vbi sit designata, secundum incommunicabilem quantitatem suam, multis tamen vbificationibus designari potest, secundum quod multa sunt quæ abstrahunt à tali quantitate, & aliqua quæ ab omni, vnde contingit hanc quæstionem plures habere species, cuius regula est localitas, & accipit diuisionem secundum modum essendi in loco, & secundum terminos loci vt de subiecto Vbi dictum est: sic quærimus vbi, & quærimus vnde, videlicet principium vnde motus: & potest comprehendi sub à quo. Adhuc accedit huic quæstio in quo, quærens de continenti, & respondemus, per quid est in alio, & multiplicatur similiter hæc quæstio per regulas C.D.K. Nunc exemplificabimus quomodo istæ duæ quæstiones H. & I. deducuntur per regulas C.D.K. Vt si quæratur per primam speciẽ regulæ C. intellectus quãdo est, respondetur quando suũ esse est: ita ad secundam dicitur, quando habet suas partes sibi coessentiales: ad tertiam, quando agit in alio, sicut practicus in subiecto: ad quartam, quãdo intelligit similitudinem illius. Quòd si quæratur vbi est intellectus, respondetur per primam speciem C. est in vbi coessentiali, & naturali, scilicet in suo esse siue essentia, sicut homo in humanitate, & suo esse. Per secundam, est in seipso sicut suæ partes in suo toto. Per tertiam, est in anima, siue in homine, siue in loco in quo est homo. Per quartam, est

in

in illa virtute per quam habet habitum sciendi, & in illo subiecto in quo habet actum practicum. Itaque cognoscimus, quia locus est ens cui propriè competit locare, ipso habente collatiuum, collocabile & collocare, & est habitus in subiecto collocato, in quo habet suum esse sicut caliditas in igne, & actio in agente. Quando autem respondendum occurrit per regulas D. in hunc modum considerabimus, vt ad quando per primam speciem, quia tempus est essentia primitiua, eò quòd non est de alia essentia producta, neq; genita, sicut prima materia, quæ non est de alia materia, similiter prima forma, & sic tempus inquantum primitiuũ, est prima forma ex qua causantur suæ formæ particulares, vt dies, horæ &c. Per secundã speciem, tempus, mediante motu continente in se mouere, mouentem & motum siue mobile, est de temporificatiuo, temporificabili & temporificare, tamen non accipias quòd tempus & motus sint idem per essentiam, sed sunt duo habitus, ex quibus subiectum est habituatum & paßionatum. Per tertiam speciem tempus est subditum agenti & agibili, per agere, eò quia substantia de ipsa induit se naturaliter & moraliter. Simili ratione ad vbi respondemus per regulas D. per primã speciẽ, sicut intellectus est primitiuus, ipso nõ habẽte aliquid præiacẽs ex quo sit deriuatus materialiter: sic locus est primitiuus, inquantũ est generalis, ipso existẽte vna parte vniuersi, intelligibilis tantũ, per secundã, vt sunt suæ figuræ visibiles & imaginabiles, sed nõ secundũ essentiã. Per tertiã locus est collocati poßidentis locũ, sicut calefactũ poßidet caliditatem, ipso habituato caliditate. Reliquum nunc per species regulæ K. inuestigamus has quæstiones H. & I. in hunc modum per ambas regulas, cum suis speciebus, vt tempus. Per primam consistit in regula mouente & mobili siue motiuo, & hoc habitualiter, sicut pars in parte substãtialiter, & similitudo tẽporis cõsistit sicut figura per præteritũ, præsens & futurũ: sicut in habitu caliditatis sunt figura, calefaciens, calefactibile,

calefacere, & in motu, mouere, mouens, mobile: similiter vnus locus est in alio per accidens, & omnia loca particularia sunt in vniuersali, & figura loci apparet in continente, continere, & contento. Per secundam regulam K. tempus est instrumentum substantiæ cum subiecto, vt sit agibilis, & sua agibilitas est figura per tempus & per motum. Similiter locus est instrumentum substantiæ, cum quo collocat partem in parte, sicut habituatus est in habitu, bonus in bonitate, albus in albedine, &c. & figura huius instrumẽti apparet per sensum & imaginationem, vt in collocante formam in aqua, & aquam in forma, &c. & isto modo apparet, quomodo intellectus attingit verè & realiter essentiam temporis atq; loci: atq; huc pertinent etiam illi nouem modi essendi, qui sunt pars in suo toto, totum in suis partibus simul sumptis, species in genere, genus in specie, forma substantialis in materia, accidens in subiecto, effectus in sua caussa, res in suo fine, contentum in suo continente.

Nona quæstio est Quomodo, cuius regula est modalitas: nam quærit modalitatem essendi, operandi, & omnium eorũ quæ possunt rei alicui attribui, essentialiter aut accidentaliter, primariè aut secundariè, vt secundum naturam quæstionis hæc quæstio non videatur variari, sed secundum naturã quæsitorum, & respondetur ad omnes species huius quæstionis per medium gerundiuum, vt vniendo, componendo, resultando, operando, vt infrà.

Huic quæstioni adiungitur quæstio Cum quo, cuius regula est instrumentalitas: nam ipsa quærit de instrumento & medio operationis, siue de re cum habitudine ad instrumentum, cui responderi oportet per sua correlatiua, & potest ampliari responsio, secundum ea quæ essentialiter rei competunt, aut quæ essentialiter consequuntur, aut huiusmodi, & ipsa ex sua vi nulla diuisione eget, sed secundum diuisionem instrumenti & medij diuidi potest, quatenus aliud est naturale, aliud artificiale,

iciale, aliud morale, vt superiùs ostensum est: & sub hac quæstione accipitur quæstio per quid, de medio quærens secundũ omnẽ medij modũ. Raymundus verò aßignat his vltimis ambabus quæstionibus quatuor species, seu quærendi modos, vt si quæratur quomodo & cum quo est pars in se, & hoc per modum differentiæ vel proprij, secundum quod quælibet res habet essentiam suam distinctam ab omni alia re: vel si quæratur, quomodo vel cum quo est pars in parte, per modum actionis vel paßionis, vniendo: vel si quæratur, quomodo vel cum quo sunt partes in toto, è & econverso, constitutiue vel compositiuè, componendo ac resultando: vel si quæratur, quomodo vel cum quo totum transmittit similitudinem suam & suarum partium extra se, hoc secũdum modum perfectionis, vel finis, operando.

Hi itaque sunt termini ad hanc artem maximè necessarij, per quos totius artis discursus fieri potest. Possumus tamen præter istos terminos alios accipere extraneos, etiam alienissimos & quãtumlibet multos, per quos eodem modo discurremus. Quinto itaque nunc, de multiplicatione horum terminorum dicemus, deinde extraneos terminos sumere docebimus.

Genera itaque subiectorum sic multiplicabimus, aut sub genere quærendo diuisionem, aut illi vni de quo agitur, diuersa attribuendo, per complexionem substantialem aut accidentalem, hoc modo faciendo subiectum variè complexum. Itaque reducere nos oportet res ipsas, sæpè à generibus ad species, siue essentiales siue accidentales: sæpè à speciebus ad genera, à subiectis ad proprietates, à partibus ad totum, & econuerso: sic à similibus, differentibus, oppositis, prioribus, posterioribus, causis, effectibus, exemplis, actionibus, paßionibus, maioribus, minoribus, æqualibus, secundum variam conferentiam alicuius subiecti in se, aut ad aliud, ad

ostendendum aliquid esse vel non esse, alicui quidquam inesse vel non inesse, aliquid sic aut aliter se habere, & si aliquod subiectum compositum est, statim ad suum genus reducendum erit, atque si sit accidens proprium nec ad suum subiectum reducitur, vt tum ratio complexi, tũ incomplexi habeatur, propter eam restrictionẽ quæ in complexo est vt ab omnibus his commodè duci poßit oratio: atq; hoc modo magna copia ex his subiectorum generibus, cum suis speciebus occurrere suo dicẽti. Itaq; iuxta præsens artificiũ, illud quod principali subiecto habetur, tanquã in cẽtro collocetur, & circũ illud in circũferẽtia, per litterarũ distinctim locẽtur illa, quæ sibi essentialiter aut accidentaliter attinere videntur, vel etiam quoquomodo extranea ad ipsum accipi possunt, quæ subiectũ ipsum multiplicare valeant, vt exempli gratia, sit anima pro subiecto, qua posita in centro, circumscribamus illi genus suum, principia, partes, proprias paßiones maximè cohærentes, accidentia communia, virtutes, actus, operationes, caussas, potentias, & si quid extra illa est, quod vel per similitudinem, vel oppositionem, vel alios respectus ad illam referri potest, in quibus omnibus sicut in subiecto principali, cum omnibus generibus prædicatorum & respectuum, quæstionum & regularum, simpliciter & commixtim, planè & illatiuè, & quibusq; aliis modis procedere possumus, sic enim fiet, vt cùm de anima sermo habendus sit, de omnibus his quæ ad eam pertinent, occurrat dicendum: itaq; nunc figuram quandam de anima pro exemplo subiungemus.

Quære figuram in fine libri.

Præterea sub his terminis descensus fit ad magis specialia, vt diuidendo motum animæ in potentias, nutritiuam, augmentatiuam, generatiuam, & motum progreßiuum. Sic sensus exteriores in visum, auditum, olfactum, gustũ, tactũ. Similiter

intellectum

intellectum in agentem, paßibilem, speculatiuum & practicum, & sic de similibus, de quibus omnibus particularem sermonem facere continget.

Simili ratione si in genere demonstratiuo oratio habenda sit, vtputa in persona laudãda, ponatur illa tanquàm pro subiecto in centro, & circumscribamus illi originem, gentem, patriam, parentes, maiores, formam, vires, diuitias, potentiã, actiones, & circa huiusmodi, loca, tempora, occasiones, & singulis istis alias determinationes, vt certus & facilis sit ordo, & variè poßint hæ res inter se commisceri.

Simili ratione in genere deliberatiuo ponatur genus actionis in centro, & circumscribantur huic bona, mala, vtilia, facilia, difficilia, poßibilia, impoßibilia, commoda, incommoda, leges, decreta, statuta, priuilegia, consuetudines, opiniones, honestates, à re in personam, & econversò, divertendo vario modo, & ita cum omnibus istis coniunctim & separatim, essentialiter & accidentaliter, per singula principia, prædicata, respectus, quæstiones, regulas, mixtim & planè procedendo, sicvt id ad intentionem facilius & magis commodum videbitur.

Hæc iam dicta via, secundum diuisionem hanc, aut attributionem, etiam ad prædicatorum multiplicationem applicari habet, nam habito vno prædicato generali, cũ illo & sub illo, per eundem modum procedere possumus.

Nunc ergo consequenter de prædicatorum multiplicatione dicendum est quæ his patebit: nam accepto quovis substantiuo vel adiectiuo, mediante copula aut aliquo verbo convenienti nomini, aut aliter, sive illud verè sive falsè prædicetur, secundum genus prædicationis multiplicabimus ea secundum multiplicationem quæ superius de subiectis posita est, faciendo variam attributionem prædicatorum ad ipsa subiecta, vel generaliter ad rem, vel specialiter ad personam, vel specialissimè ad attributa personæ aut rei, quemadmodum hæc ex

generibus subiectorum, cum omnibus suis partibus, speciebus & proprietatibus, & quibuscunque quæ in eam considerationem veniunt, ita etiam vt ex subiectis prædicata fiant, & in prædicati vim transcant, vt si dicatur Deus creat angelum, vel Deus est homo, seu homo est animal, et sic de similibus: vel dividendo subiecta & prædicata per genera, differentias, species, per convenientiam & caussas, & secundum aliqua plura eiusmodi procedendo & investigando. Quæ res multiplicat tam subiecta quàm prædicata, quemadmodum de iis suprà ostensum est.

Multiplicantur autem respectus, secundum viam quam de subiectis & prædicatis suprà ostendimus, & secundũ multitudinem specierum, et varietatem quæ sub his contimetur, etiam cum ipsa sui fundamenti mutatione, vt differentiam, secundum bonitatem & magnitudinem & huiusmodi, quantũ ad prædicata: aut inter subiectũ et accidens, sive inter corpus & spiritum, quantũ ad subiecta. Sic in multiplicanda differentia et concordantia, facilè erit secundum varias species earum perquirendo sub differentia diversa genera, species, propria, accidentia, secundum quæ aliqua inter se differunt: et simili ratione sub oppositione, ea secundum quæ aliqua aliquo modorum opponuntur, & per oppositum quærendo concordantias rerum perscrutabimur, & simili via in cæteris triangulis procedemus. Nam & principiorum multiplicatio, facilè invenitur ex diuisione, principio aßignata: nã in eodem genere principia sese ex principiatis ostendunt, & econverso, secundum quodlibet genus ipsorũ. Medij verò multiplicatio invenitur, vel coniũctione, vel separatione, vel administratione, vt ostendendo non esse primum nec vltimũ, non agens principale neque subiectum, non hoc vel illud extremorum. Finis multiplicationem similiter, vel terminis, vel consummationibus, vel distinctionibus indicabimus simul & reperiemus. Maioritas verò, æqualitas & minoritas, eisdem modis secundum fundamenti ra-

ti rationem secundum quod sumuntur multiplicari possunt, sive ex subiectis quæ ad invicem operantur, sive ex prædicatis & attributis secundum quæ operantur.

Multiplicantur autem quæstiones istæ secundum communitatem quæstionum essentialium & accidentalium inter se, ita vt quævis quæstio per species aliarum quæstionum duci poßit: vt si de speciebus quid est quæratur per quantũ, vel per quale, vt quantum est in se, quantum est in alio, quale est in se, quale est in alio: similiter de speciebus quæstionis de quo, quærimus quanta aut qualis est res originaliter, essentialiter, effectiuè, &c. & sic sub speciebus quæstionis quare, quanta aut qualis est res formaliter, finaliter, consequutiuè: similiter species quæstionum accidentalium, per quæstiones essentiales ducuntur, & commiscentur singulæ quæstiones cũ speciebus omnium quæstionum positis in relationem, vt de quo est quod habet in se, quare habet hoc in se, quantum est quod habet in se, &c. faciendo mutuam quæstionum & regularum inter se commixtionẽ, variis suppositis aut quæsitis, variando etiam quæstiones secundum attributum aliquod generale aut speciale: vt si quæratur, quid est homo secundum bonitatem, aut homo bonus, cui respondetur rectè iuxta speciem quid est in alio, vt si quæratur, quid est bonitas in magnitudine, respondetur forma vel bonitas magnificata. Itaq; ad hoc genus quæstionis respondetur dupliciter, aut per significationem, & sic est quodlibet in alio quod in se, licèt non eodem modo: aut secundum eandem suppositionem, quæ propriè est acceptio termini subiectiui pro aliquo in propositione: supponit autem hic terminus quantum dici oportet, aut materialiter pro voce & scripto, aut simpliciter pro intẽtione aliqua quæ extra materiam non existit, vt homo non est species: aut personaliter pro suis inferioribus, aut pro quibus ad significandũ imponitur. Hæc autem variantur secũdum addita in propositione, vt confundatur aut distribuatur, vel amplietur,

aut restringatur, aut ex situ mutet suppositionem, vt confundatur aliter & aliter, in prædicato vel subiecto, sine necessitate rei vel signi, vel vt prædicatum contrahatur ad mensuram subiecti vt de his latè patet apud dialecticos. Sed in his paulò extra propositum vagati sumus. Quemadmodũ autem vnaquæque quæstio per varias variarum regularum species deducitur, sic etiam ad vnamquamque quæstionem per aliarum quæstionum regulas ac species respondetur, quemadmodum de hoc latius in secunda parte horum commentariorum dicemus. Deniq; ex diuisione quæstionum, non parua sumitur multiplicatio, tam regularum quàm ipsarum quæstionũ, ideo hîc aliam figuram Q, magis copiosam subiungemus.

Quære figuram in fine libri.

Cæterùm nunc quomodo termini extranei accipiendi sunt, videamus. Sunt autem termini extranei, quicunque non sunt apertè in hac arte notati, quorum multiplex copia emergit ex multiplicationibus principiorum, vt suprà ostendimus per oppositionem ad terminos in arte expressos, item similitudine & vicinitate ad eosdem, item ex cuiusq; rei vel actionis seu negotij, scientiæ vel artis propriis communibusq; principiis: & eiusmodi termini incerti, rediguntur suo modo in circulos & figuras, cum literarum distributione, & secundum artem in se invicem ducuntur, & cum terminis expreßis commiscentur, provt oratione videtur, & vt ista clariora sint, exempla aliqua per tabulas ponemus, iuxta quæ similia formabimus, & reducemus in figuras & circulos, secundum multitudinem terminorum litteris præsignando. Sic in theologia terminos convenire accipimus tales.

B Deus

B Deus
C Christus
D Angelus
E Lex
F Homo
G Anima
H Spiritus
I Natura
K Gratia
L Virtutes
M Opera
N Fructus
O Meritum
P Remuneratio
Q Vtilitates
R Beatitudo
S Adversitates
T Pericula
V Tentationes
X Peccatum
Z Pœna

Alia tabula

B Articuli fidei
C Sacramenta
D Præcepta
E Dona spiritus sancti
F Virtutes
G Gratiæ & præmia
H Beatitudines
I Opera misericordiæ
K Potentiæ hominis decem, videlicet

B Intellectus
C Voluntas
D Memoria
E Affatus
F Imaginatio
G Visus
H Auditus
I Odoratus
K Gustus
L Tactus

In philosophia verò figuram sive tabulam in hunc modum formemus.

A Forma
B Materia
C Generatio
D Corruptio
E Elementatio
F Vegetatio

G Sensus
H Imaginatio
I Motus
K Intellectus
L Voluntas
M Memoria.

Oppositorum autem terminorum tabulam sic formabis.

A	*Primus motor*	*Primum mobile*
B	*Aeternitas*	*Motus*
C	*Infinitum*	*Finitum*
D	*Fatum*	*Natura*
E	*Instans*	*Tempus*
F	*Locus*	*Vacuum*
G	*Intelligentia*	*Corpus*
H	*Simplex*	*Compositum*
I	*Forma*	*Materia*
K	*Substantia*	*Accidens*
L	*Totum*	*Pars*
M	*Actus*	*Potentia*
N	*Habitus*	*Priuatio*
O	*Causa*	*Effectus*
P	*Necessarium*	*Impoßibile*
Q	*Verum*	*Falsum*
R	*Prius*	*Posterius*
S	*Eadem*	*Diuersa*
T	*Vnum*	*Multum*
V	*Actio*	*Paßio*
X	*Vniuersale*	*Particulare*
Z	*Esse aliquid*	*Habere aliquid*

Simili ratione in medicinis, ex suis principiis figuram formemus in hunc modum:

1 *Elementa*	9 *Aetas*
2 *Complexiones*	10 *Habitudo*
3 *Humores*	11 *Continens*
4 *Membra*	12 *Motus*
5 *Virtutes*	13 *Quies*
6 *Operationes*	14 *Somnus*
7 *Spiritus*	15 *Vigilia*
8 *Sexus*	16 *Inanitio*

17 Re-

17 Repletio	25 Coitus
18 Nutrimentum	26 Morbus
19 Medicina	27 Accidentia
20 Accidentia animæ	28 Causæ
21 Tempus	29 Signa
22 Regio	30 Prognostica
23 Exercitium	31 Crises
24 Consuetudo	

Simili ratione in philosophia morali construere poterimus terminos oppositos, ex virtutibus & vitiis. Omnis nanque virtus habet peculiare vitium quod illi opponitur: habet etiam aliud, quod illam quadam similatione imitatur. Et sunt virtutes quæ sibi opponi & repugnare videntur: similiter & vitia, sicvt hæc sequens tabula ostendit.

Malitia	Prudentia
Simplicitas	Stultitia
Præsumptio	Scientia
Fides	Credulitas
Arrogantia	Doctrina
Disciplina	Curiositas
Astus	Industria
Opinio	Error
Infirmitas	Conscientia
Arbitrium	Perversitas
Otium	Contemplatio
Actiuitas	Importunitas
Calliditas	Peritia
Docilitas	Inertia
Crudelitas	Iustitia
Misericordia	Mollities
Calumnia	Correctio
Amicitia	Adulatio
Superstitio	Religio

Securitas
Inhumanitas
Pietas
Ambitio
Obedientia
Agrestia
Familiaritas
Duritia
Patientia
Præcipitatio
Solicitudo
Superbia
Lenitas
Temeritas
Timor
Pertinacia
Mansuetudo
Obstinatio
Deliberatio
Tyrannis
Subiectio
Tristitia
Lætitia
Dubitatio
Certitudo
Pœna
Voluptas
Auaritia
Liberalitas
Hypocrisis
Gloria
Deiectio
Laus

Inobedientia
Seueritas
Ostentatio
Præsidentia
Ignorantia
Integritas
Impudentia
Fortitudo
Ignauia
Promptitudo
Anxietas
Magnanimitas
Pusillanimitas
Audentia
Timiditas
Constantia
Mutabilitas
Confidentia
Negligentia
Potestas
Obscuritas
Temperantia
Lasciuia
Spes
Contemptus
Pœnitentia
Petulantia
Frugalitas
Prodigalitas
Humilitas
Vanitas
Verecundia
Iactantia

Moro-

Morositas	Modestia
Libertas	Insolentia.

Secundum ea quæ iam dicta & exemplificata sunt, patet quomodo magna multitudo terminorum extraneorum reperiri possit. Raymundus autem in arte ipsa centum enumerat terminos, quos vocat centum formas, per quas conditionatur aliquod subiectum, discurrendo illud cum ipsis, per principia & regulas, & discurrendo ipsas formas, tot modis quot quælibet illarum differens est in ipsis subiectis, seruando tamẽ per omnia cuilibet formæ suam diffinitionem, vt discurramus aliquod subiectum cum entitate, vnitate, natura, & cæteris, vel discurrendo aliquam formam, vt entitatem provt est vna forma in Deo, & alia in angelo, & alia in aliis subiectis. Sed nũc formas ipsas enumerabimus, non omnes, sed potiores: ita quæ residuæ sunt, qui scire velit, illas apud Raymundum requirat.

Essentia	Esse
Existentia	Existens
Entitas	Ens
Idem	Alterum
Simplicitas	Compositio
Vnitas	Pluralitas
Creatio	Transubstantiatio
Natura	Ars
Primæuitas	Deriuatio
Plenitudo	Vacuitas
Pulchritudo	Monstrositas
Ordo	Confusio
Status	Motus
Forma	Materia
Necessitas	Contingentia
Realitas	Intentionalitas
Substantia	Accidens
Spiritualitas	Corporeitas

Prius	*Posterius*
Generatio	*Corruptio*
Habitus	*Priuatio*
Potentia	*Obiectum*
Actus	*Proprietas*
Comprehensio	*Apprehensio*
Infinitas	*Nouitas*

Verum qui termini principiis in arte nominatis vicini sint, vel opponantur siue repugnent, ex sequentibus collige in figura A.

B *Bonitati consonant emanatio, communicatio, diffusio, melioratio, constructio, nobilitas, honestas, vtilitas, commoditas, sanctitas, esse, essentia, actio.*

Repugnant bonitati, malitia, solitudo, destructio, restrictio, inhonestas, dedecus, prophanum, damnum, incommodum, otium.

C *Magnitudini conveniunt extensio, intensio, infinitas, inmensitas, incomprehensibilitas, sublimitas, superioritas, vnitas, indiuisibilitas, totalitas, summitas, vniuersitas, singularitas, integritas, emanatio, amplitudo, multitudo, plenitudo, abvndantia, sufficientia, diuitiæ, numerus, pondus, mensura, distantia, figuratio, punctus, linea, superficies, soliditas.*

Repugnant magnitudini minoritas, parueitas, paucitas, paupertas, comprehensibilitas, partialitas, diminutio, insufficientia, occupatio, comprehensum, limitatum, vacuum.

D *Durationi adest æternitas, incorruptibilitas, immortalitas, immutabilitas, antiquitas, firmitas, sempiternitas, indissolubilitas, primæuitas, tempus, æuum, semper, primitiuum, constantia, perseuerantia.*

Repugnant, corruptio, mutatio, priuatio, inconstatia, dissolubilitas, præteritum, transitorium, recens, aliquando.

E *Potestati abhærent possibilitas, esse, existere, operari, agere, producere, creare, dominari, omnipotentia, magnipotentia,*

gnipotentia,fortitudo,vis,violentia,actus,auctoritas,iurisdictio,præceptum.

Repugnant otium, resistentia, impotentia, paßio, & potẽtia paßiua, impoßibilitas,debilitas,impedimentũ,seruitus.

F Cognitioni adsunt Sapientia,prophetia,prænotio, instinctus,præscientia,providentia,prudentia,præsagium,scientia, industria,intelligentia,opinio,sensus,fides, electio,recolitio, contemplatio,interpretatio,immemoratio,memoria,diligentia,ordo,neceßitas,rationabilitas,arbitrium,cõscientia, syndæresis, coniectura, diuinatio, præsumptio,suspicio,nomen, consequentia.

Repugnant, ignorantia, error,obliuio, incredulitas, stultitia,negligentia,confusio,contingens,sors,casus,fortuna,extraordinarium.

G Appetitui consonant voluntas, amor, libertas, audacia, spes, liberum arbitrium, dilectio, conseruatio, licentia, permißio, consuetudo, interpretatio, & omnes animi paßiones constitutiuæ.

Repugnant, odium, coactio, desperatio, timor, ira, horror,metus,violentia,malevolentia,obligatio.

H Virtuti adsunt, dignitas,nobilitas, honestas, laus,decus, honor, gratia,donum, meritum,fortitudo, natura,operatio, vnio, instrumentum, instrumentalitas, potentia agendi & patiendi.

Repugnant,vitiũ,impotentia,ineptitudo, vilitas,ignauia.

I Veritati adsunt, iustitia, ordo, regulatio, correctio, lex, præceptum,prædestinatio,necessarium,poßibile,esse,existentia,idea,imago,exemplar.

Repugnant falsitas,error,mendaciũ,cõfusio,deceptio,incorrigibilitas,impoßibile,contingens,dispensatio,priuilegiũ.

K Gloriæ consonãt,gaudium,lætitia, plenitudo,perfectio, pulchritudo,beatitudo,libertas,felicitas,voluptas,fruitio,delectatio, finis,præmium,retributio.

Repugnant, contrarietas, inquietudo, imperfectio, deformitas, impedimentum, infelicitas, damnatio, pœna, pœnitentia, ingratitudo, tristitia.

L Essentiæ cohærent, esse, substantia, natura, forma, informatio, entitas.

Repugnant, non esse, non ens, accidens, casus, fortuna, violentia, negatio, falsitas, mendacium.

M Vnitati respondent, simplicitas, identitas, convertibilitas, paritas, integritas, singularitas, proportionalitas, fortitudo, indiuidualitas.

Repugnant, debilitas, multitudo, compositio, mixtio, diuisio, diuersitas.

N Perfectioni convenit, finis, complementum, pulchritudo, status.

Repugnant, imperfectio, deformitas, diminutio, defectus, mutabilitas, superfluitas.

Simili modo in figura T. conveniunt.

B Differentia, distinctio, pulchritudo, distributio, diuisio, distantia, pluralitas, ordo.

Repugnat, confusio.

C Concordantia, proximitas, similitudo, vnio, identitas, convertibilitas, collectio, compositio, comparatio, amicitia, sympathia.

Repugnat, discordia.

D Oppositio, contrarietas, contradictio, repugnantia, resistentia, inimicitia, derogatio, negatio, priuatio, corruptio, destructio.

Repugnat, disquiparantia.

E Principium; causa, origo, impulsus, nobilitas, productio, influxus, effluxus, antecedens, absolutū, prioritas, auctoritas.

Repugnat, otium.

F Medium, instrumentū, centrum, forma, dignitas, mediatum, perfluens, refluens, comitans, coniungens, connectens.

Repu-

Repugnat vacuum.

G Finis, quies, perfectio, consummatio, retributio, refluxus, affluxus, eventus, obiectum, consequens, terminus, determinatio, finitum, posterioritas, extrema.

Repugnat inquietudo.

H Maioritas, magnidecētia, magnificentia, auctoritas, superioritas, libertas, difficultas, causalitas, maius, magis, superius.

Repugnat, nihilum & nullitas.

I Aequalitas, similitudo, conformitas, convertibilitas, imitatio, propinqua, immediata.

Repugnat inaequalitas.

K Minoritas, humilitas, obedientia, opera, effectus, inferius, facile, minus. Repugnat immensum, infinitum, omnipotens.

Verbaliter autē colligimus sic in figura A. Bonitas bonificat, communicat, diffundit, construit, emanat, agit, essendi vim tribuit, sanctificat, emendat.

Magnitudo, magnificat, amplificat, extendit, intendit, multiplicat, extollit, mensurat, figurat, sufficit.

Duratio, confirmat, conseruat, durat, perseuerat.

Potestas, continet, operatur, agendi vim tribuit, fortificat, producit, possificat, creat, liberat, praecipit.

Cognitio, regit, cognoscit, credit, recolit, intelligit, investigat, eligit.

Appetitus, appetit, vult, diligit, sperat, deliberat, permittit.

Virtus, operatur, nobilitat, dignificat, fortificat, vim tribuit, laudat, honestat.

Veritas, verificat, iustificat, circumscribit, corrigit, ordinat, regulat, demonstrat, castigat, praecipit.

Gloria, perficit, complet, in fine quiescere facit, liberat, beatificat, saluat.

Similiter in figura T.

Differentia, distinguit, decorat, ordinat, dividit, distribuit, discernit, separat.

Concordantia vnit, adsimilat, comparat, pacificat, communicat, colligit, continet, conciliat.

Oppositio opponit, resistit, repugnat, contradicit, contrariatur, inimicatur.

Principium creat, producit, causat, efficit, effluit, disponit.

Medium trahit, perfluit, appetit, rapit, allicit, coniungit, separat.

Finis perficit, redit, retribuit, refluit, repetit.

Maioritas magnificat, dignificat, præcipit, causat, ligat.

Aequalitas æquiparat, similat, approximat.

Minoritas humiliat, obedit.

SEXTO nunc de figurarum mixtione multiplicationéque dicamus. Fit autem hæc mixtio, aut ex parte subiecti, aut à parte prædicati, aut modi aut cuiusque eorum: & iterum fit tripliciter, aut terminorum in arte explicitorum inter se, aut terminorum extraneorum inter se, aut explicitorum cum extraneis: & omnia hæc variè aut in vna figura tantum aut in diuersis & pluribus, vt in figura S. si dicitur Deus est homo: & in figura A, si dicatur bonitas est magna: in figura T, vt differentia & principians: & in figura Q vt angelus est de Deo, vel quærendo de quo est angelus, & similiter permiscendo quæstiones & regulas in se invicem circa aliquod subiectum. In diuersis autem figuris, vel duplici vel multiplici, sic procedetur, vt in figuris S A. Deus est bonus, in S T. Deus est principium, in A T. bonitas est concordans. Et hoc modo multa varietas commixtionis emerget, quando cum vnaquaque litera circuli immobilis, variantur omnes literæ quæ sunt in circulo mobili, & in hac duplici vel multiplici figura, sæpe alter circulorum duplicatur, vel multiplicatur, vt in S A, duplicando circulum S. vt si dicatur, Deus est melior angelo, vel angelus est melior homine, sic in S T. vt Deus differt ab homine, sic in A T. dicendo bonitas differt ab æternitate, vel

vel duplicando circulum T. dicendo, concordantia magis convenit veritati quàm differentia. Similiter & eodem modo in extraneis terminis faciendum est, possumus enim extraneum subiectum accipere, & cum eo similiter per has figuras sive circulos, vel simplices, vel duplices, vel magis multiplices discurrere, similiter cum extraneis prædicatis & respectibus agere, ita quòd semper vnus circulus immobilis maneat pro basi, cui omnes alij circuli mobiles vario modo applicentur: & quemadmodum in hac duplicitate proceditur, sic & in multiplicitate fieri habet, & magis variè, pro circulorum multitudine, quo nunc istis nunc illis variatis, necesse est diuersas complexiones propositionésque emergere, continentes multos terminos, sub vna constructione, vel diuersa vel coniuncta cum aliis propositionibus, sive per coniunctionem copulatiuam, vel disiunctiuam, sive per suppositionem, siue in syllogismo, aut aliter, & ista mixtio est centrum, & fundamentum ad multas propositiones, diffinitiones, quæstiones, media, loca, argumenta, conditiones, obiectiones, & solutiones, & intellectus invenit per illam quicquid vult, & sunt species mixtionis huius cõmuniores istæ, A a. T t. Q q. A t. A q. T q, A t q: & extenditur hæc mixtio secundum duplicationem, vel multiplicationem vniuscuiusque circuli, in aliqua istarum specierum contenti, provt circa subiectum aliquod maius minúsve diffusè voluerimus, vel aliter opus sit discurrere.

Raymundus ipse in arte hac quatuor dũtaxat ponit mixtionis species, quas quatuor vocat generales figuras, quarum prima est figura A. in se ipsam ducta, vt si dicatur bonitas est magna. Secunda est figura T. in se ducta, vt si dicatur differentia est principians. Tertia constat ex prima & secunda, vt bonitas est differens.

Quarta componitur ex tribus prioribus omnibus iunctis. Quælibet autem istarum figurarum propriam habet condi-

tionem, quas in omni discursu convenit obseruare, sicvt nunc dicemus de singulis his figuris, secundũ Raymundi ipsius sententiam eas breuiter declarando.

Prima figura primò ac principaliter versatur circa primum ens, in quo subiectum & prædicatum convertuntur, in identitate subiectæ naturæ & numeri, & hoc est necesse, nam aliàs æqualitas quæ est inter subiectum & prædicatum esset absolutè destructa, vtputa æternitas, quæ esset superior per infinitatem durationis, & sua bonitas esset inferior per potestatem operationis, quod est impoßibile, & istud primum ens est Deus, cui primò & convertibiliter principia huius figuræ applicantur, deinde ad omnia reliqua subiecta proportionaliter. Inquirimus igitur per hanc figuram naturalem coniunctionem, dispositionem, & proportionem, quæ est inter subiectum & prædicatum, & investigamus per eam, quæ convertuntur, & quæ non, & quæ sunt propriæ paßiones, & quæ appropriatæ, inter subiectum & prædicatum, vt ad faciendum conclusionẽ poßit mediũ inveniri. Et mixtio istius figuræ fit tripliciter, vel in abstracto, vt bonitas est magnitudo, vel in concreto vt bonitas est magna: & eliciuntur ex ista figura propositiones octoginta vna, secundum quemlibet prædicandi modum, contrahendo vnum principium ad aliud, & conditio in hac figura maximè obseruanda est, vt conversio & proportio quæ est inter vnum principium & aliud non destruatur, vtpote, de quo dicitur duratio secundum æternitatem, de illo dicatur magnitudo secundum infinitatem, & potestas secundum omnipotentiam.

Secunda figura quæ est triangulorum, ipsa inquirit obiecta optata, vnde per illam iam primo intellectus incipit acquirere scientiam, discurrendo per illam circulariter, linealiter, rectè & transversaliter, mutando angulos cum angulis, terminos cum terminis, generaliter, & specialiter, & facit totidem propositiones suo modo, quot de prima figura dictæ sunt,

ctæ ſunt, & conditio huius figuræ obſeruanda eſt talis, vt vnus triangulus alium adiuuet, & alius alium probet, & ſe mutuò penetrent.

Tertia figura miſcet omnia principia cum omnibus, vt intellectus per omnia principia cognoſcat quodlibet principium, inveniatq́; medium, cum quo ſubiectum & prædicatum coniungantur, vt ad quamlibet propoſitionem ſiue concluſionem probandam & declarandam, multas inveniat rationes. Continet autem hæc figura triginta ſex combinationes, quas dicimus cameras, quarum quælibet duas continet literas, & quælibet litera ſtat pro ſubiecto & prædicato cuiuſque duarum præcedentium figurarum, & hoc modo in qualibet camera ſunt duodecim propoſitiones, vt in camera b dicimus, bonitas eſt magna, bonitas eſt differens, bonitas eſt concordans: magnitudo eſt bona, eſt differens, eſt concordans: differentia eſt bona, eſt magna, eſt cõcordans: concordantia eſt bona, eſt magna, eſt differens. Et ſcias inſuper quod vnaquæque propoſitio duas habet implicitas quæſtiones, de natura literarũ cameram conſtituentiũ, vnde in quavis camera ſunt vigintiquatuor quæſtiones, et ita in tota figura ſunt propoſitiones quadringentæ & triginta duæ, ac quæſtiones octingentæ ſexaginta quatuor, & conditio huius figuræ eſt, vt vna camera non ſit contra aliam, ſed ſe mutuò adiuuent & probent. Inſuper obſeruandum eſt, vt diſcurramus vnamquanq; cameram huius figuræ tribus modis, ſecundum ſuarum literarum ſignificata, primò cum diffinitionibus figuræ A. ſecundò cum ſpeciebus triangulorum figuræ T. tertiò cum ſpeciebus regularum figuræ Q. ſecundum conditionem cameræ, affirmando vel negando.

Quarta figura ipſa diſponit intellectum, ad inveſtigandum, & inveniendum, obiiciendum, probandum, & determinandum, per neceſſarias concluſiones, & iſta figura cõſtat ex trib. circulis, extremo immobili, & duob. interiorib. mobilib.

& continet in se tres præcedentes, ideo ipsa est generalior quàm tertia, nam in qualibet camera huius figuræ sunt tres literæ, & istæ cameræ, propter nimiam suam multitudinem memoratu difficillimam, reducuntur ad formam tabulæ suis columnis distinctæ, in qua intellectus discurrendo per principia & regulas, facit se adeò vniuersalem & generalem, ita quòd sophista contra illum stare non potest. Conditio istius figuræ est, vt accipiantur solum illæ cameræ, quæ sunt magis applicabiles ad propositum, recipiendo ex illis conveniētiam inter subiectum & prædicatum, tali modo, quòd non sequatur inconveniens, vel impoßibile, & cum ista conditione intellectus facit scientiam per quartam figuram, & habet plurimas rationes ad eandem conclusionem.

Sequuntur nunc figuræ tabularum, & primò tabula tertiæ figuræ, quæ est triginta sex camerarum, quæ eliciuntur ex octoginta vna cameris tabulæ quadratæ, quas generant duorum circulorum mixtiones, quādo vnus mobilis voluitur cum qualibet litera circuli immobilis.

bb	cb	db	eb	fb	gb	hb	ib	kb
bc	cc	dc	ec	fc	gc	hc	ic	kc
bd	cd	dd	ed	fd	gd	hd	id	kd
be	ce	de	ee	fe	ge	he	ie	ke
bf	cf	df	ef	ff	gf	hf	if	kf
bg	cg	dg	eg	fg	gg	hg	ig	kg
bh	ch	dh	eh	fh	gh	hh	ih	kh
bi	ci	di	ei	fi	gi	hi	ii	ki
bk	ck	dk	ek	fk	gk	hk	ik	kk

Per hanc tabulam argumentamur in hunc modum, vt in camera b c, omne quod est sui diffusiuum, est magnum, bonitas

tas est huiusmodi, ergo magna: item, vbicunq; est pluralitas, ibi est differentia, in bonitate est pluralitas, scilicet bonificatiuũ bonificabile et bonificare, ergo in bonitate est differẽtia, & bonitas est differens: item omne quod producit suam similitudinem in eadem specie, producit cum concordantia, sed bonitas producit plures bonitates in eadem specie, ergo & cætera: item, omne id quod habet actum bonum est bonum, magnitudo est huiusmodi, ergo est bona. item, magnitudinem esse differentem & concordantem, eisdem rationibus probatur, quibus de bonitate. item, omne id quod facit ad esse est bonum, differentia & concordia faciunt ad constituendum esse, ergo sunt bona. item, vbi est distantia ibi est magnitudo, vbi differentia ibi distantia, ergo, &c. Item nulla actio est sine magnitudine, concordia est actiua, ergo est magna: item, omnis differentia quæ est sine contrarietate est concordans, differentia inter substantiam & substantiam est huiusmodi, ergo est concordans: item, omnis concordantia est inter plura, nulla pluralitas est sine differentia, ergo concordia non potest esse sine differentia, ergo est differens: & in iis argumentis quæ per hanc tabulam formantur, medium sumitur ex diffinitionibus principiorum, conditionibus & speciebus regularum, quæ cadunt in cameram propositam: & sicut hoc exemplificauimus in vna camera, ita secundum eandem rationem operaberis per omnes cameras, generaliter & specialiter, sicut vsus requirit, & fiunt adhuc in vna figura argumenta in terminis extraneis, permixtim cum terminis artis, vel sub illis acceptis sumendo medium secundum species quæstionum, vel conditiones principiorum, & figurarum, ac regularum, vt accipiendo medium per conditionem primæ figuræ, arguimus in hunc modum: nulla potestas quæ conuertitur cum magnitudine, & æternitate est limitata aut impedita, diuina potestas est huiusmodi: ergo, & cetera. Item nullum ens in quo bonitas & principiũ sunt idem, est caussa malitiæ,

Deus est huiusmodi, ergo & cetera. Idem accipiendo medium secundum primam conditionem regulæ b, arguitur omne illud per quod homo potest Deum magis intelligere, & in ipso credere, recolere, & magis amare, est à Deo ordinabile, sed hoc est per incarnationem Dei: ergo. Item omne illud per quod diuina bonitas potest magis glorificare beatos, est necesse, sed hoc est per incarnationem Dei, & per resurrectionem mortuorum, ergo & cetera. Vt intellectus per hanc tabulam tertiæ figuræ sit magis generalis, debet vnamquãque cameram ipsius discurrere, iuxta hæc quæ dicta sunt, cum duodecim propositionibus ac totidem argumentis, cũ viginti quattuor quæstionibus, & cum earum speciebus ac regulis, speciebusq; regularum, & triangulorum, ac cum diffinitionibus principiorum sumendo media vt diximus, & inferius in secunda parte latius docebimus, probando intentum, vel ex natura subiecti, vel ex eius diffinitione, vel per formam eius, vel materiam, vel actum, vel ex his sumptis à prædicatis, vt sicut bonitas habet naturam bonificandi, est ratio per quam bonum est bonum, & agit bonum, est forma dans esse bonum, concipit in se cuncta bonobilia, habet actum bonificandi, & bonificare, & sic de similibus, probationes sumendo, & faciendo demonstrationes, vel per propter quid, vel per quia, vel per æquiparantiam, vt alibi docebimus.

Sequitur tabula quartæ figuræ, quæ est octoginta & vnius columnarum, & quælibet columna nouem camerarum, quæ faciunt in toto cameras septingentas & viginti nouem, secundum trium circulorum variationem, sed Raymundus non recipit nisi ducentas & quinquaginta duas cameras, scilicet harum vigintiocto columnarum, ex quibus colliguntur capita tabulæ octogintaquatuor, vt infrà.

B

bbb	bcb	bdb	beb	bfb	bgb	bhb	bib	bkb
bbc	bcc	bdc	bec	bfc	bgc	bhc	bic	bkc
bbd	bcd	bdd	bed	bfd	bgd	bhd	bid	bkd
bbe	bce	bde	bee	bfe	bge	bhe	bie	bke
bbf	bcf	bdf	bef	bff	bgf	bhf	bif	bkf
bbg	bcg	bdg	beg	bfg	bgg	bhg	big	bkg
bbh	bch	bdh	beh	bfh	bgh	bhh	bih	bkh
bbi	bci	bdi	bei	bfi	bgi	bhi	bii	bki
bbk	bck	bdk	bek	bfk	bgk	bhk	bik	bkk

C

cbb	ccb	cdb	ceb	cfb	cgb	chb	cib	ckb
cbc	ccc	cdc	cec	cfc	cgc	chc	cic	ckc
cbd	ccd	cdd	ced	cfd	cgd	chd	cid	ckd
cbe	cce	cde	cee	cfe	cge	che	cie	cke
cbf	ccf	cdf	cef	cff	cgf	chf	cif	ckf
cbg	ccg	cdg	ceg	cfg	cgg	chg	cig	ckg
cbh	cch	cdh	ceh	cfh	cgh	chh	cih	ckh
cbi	cci	cdi	cei	cfi	cgi	chi	cii	cki
cbk	cck	cdk	cek	cfk	cgk	chk	cik	ckk

D

dbb	dcb	ddb	deb	dfb	dgb	dhb	dib	dkb
dbc	dcc	ddc	dec	dfc	dgc	dhc	dic	dkc
dbd	dcd	ddd	ded	dfd	dgd	dhd	did	dkd
dbe	dce	dde	dee	dfe	dge	dhe	die	dke
dbf	dcf	ddf	def	dff	dgf	dhf	dif	dkf
dbg	dcg	ddg	deg	dfg	dgg	dhg	dig	dkg
dbh	dch	ddh	deh	dfh	dgh	dhh	dih	dkh
dbi	dci	ddi	dei	dfi	dgi	dhi	dii	dki
dbk	dck	ddk	dek	dfk	dgk	dhk	dik	dkk

E

ebb	ecb	edb	eeb	efb	egb	ehb	eib	ekb
ebc	ecc	edc	eec	efc	egc	ehc	eic	ekc
ebd	ecd	edd	eed	efd	egd	ehd	eid	ekd
ebe	ece	ede	eee	efe	ege	ehe	eie	eke
ebf	ecf	edf	eef	eff	egf	ehf	eif	ekf
ebg	ecg	edg	eeg	efg	egg	ehg	eig	ekg
ebh	ech	edh	eeh	efh	egh	ehh	eih	ekh
ebi	eci	edi	eei	efi	egi	ehi	eii	eki
ebk	eck	edk	eek	efk	egk	ehk	eik	ekk

F

fbb	fcb	fdb	feb	ffb	fgb	fhb	fib	fkb
fbc	fcc	fdc	fec	ffc	fgc	fhc	fic	fkc
fbd	fcd	fdd	fed	ffd	fgd	fhd	fid	fkd
fbe	fce	fde	fee	ffe	fge	fhe	fie	fke
fbf	fcf	fdf	fef	fff	fgf	fhf	fif	fkf
fbg	fcg	fdg	feg	ffg	fgg	fhg	fig	fkg
fbh	fch	fdh	feh	ffh	fgh	fhh	fih	fkh
fbi	fci	fdi	fei	ffi	fgi	fhi	fii	fki
fbk	fck	fdk	fek	ffk	fgk	fhk	fik	fkk

G

gbb	gcb	gdb	geb	gfb	ggb	ghb	gib	gkb
gbc	gcc	gdc	gec	gfc	ggc	ghc	gic	gkc
gbd	gcd	gdd	ged	gfd	ggd	ghd	gid	gkd
gbe	gce	gde	gee	gfe	gge	ghe	gie	gke
gbf	gcf	gdf	gef	gff	ggf	ghf	gif	gkf
gbg	gcg	gdg	geg	gfg	ggg	ghg	gig	gkg
gbh	gch	gdh	geh	gfh	ggh	ghh	gih	gkh
gbi	gci	gdi	gei	gfi	ggi	ghi	gii	gki
gbk	gc	gdk	gek	gfk	ggk	ghk	gik	gkk

hhh

H

hbb	hcb	hdb	heb	hfb	hgb	hhb	hib	hkb
hbc	hcc	hdc	hec	hfc	hgc	hhc	hic	hkc
hbd	hcd	hdd	hed	hfd	hgd	hhd	hid	hkd
hbe	hce	hde	hee	hfe	hge	hhe	hie	hke
hbf	hcf	hdf	hef	hff	hgf	hhf	hif	hkf
hbg	hcg	hdg	heg	hfg	hgg	hhg	hig	hkg
hbh	hch	hdh	heh	hfh	hgh	hhh	hih	hkh
hbi	hci	hdi	hei	hfi	hgi	hhi	hii	hki
hbk	hck	hdk	hek	hfk	hgk	hhk	hik	hkk

I

ibb	icb	idb	ieb	ifb	igb	ihb	iib	ikb
ibc	icc	idc	iec	ifc	igc	ihc	iic	ikc
ibd	icd	idd	ied	ifd	igd	ihd	iid	ikd
ibe	ice	ide	iee	ife	ige	ihe	iie	ike
ibf	icf	idf	ief	iff	igf	ihf	iif	ikf
ibg	icg	idg	ieg	ifg	igg	ihg	iig	ikg
ibh	ich	idh	ieh	igh	igh	ihh	iih	ikh
ibi	ici	idi	iei	ifi	igi	ihi	iii	iki
ibk	ick	idk	iek	ifk	igk	ihk	iik	ikk

K

kbb	kcb	kdb	keb	kfb	kgb	khb	kib	KKb
kbc	kcc	kdc	kec	kfc	kgc	khc	kic	KKc
kbd	kcd	kdd	ked	kfd	kgd	khd	kid	KKd
kbe	kce	kde	kee	kfe	kge	khe	kie	KKe
kbf	kcf	kdf	kef	kff	kgf	khf	kif	KKf
kbg	kcg	kdg	keg	kfg	kgg	khg	kig	KKg
kbh	kch	kdh	keh	kfh	kgh	khh	kih	KKh
kbi	kci	kdi	kei	kfi	kgi	khi	kii	KKi
kbk	kck	kdk	kek	kfk	kgk	khk	Kik	KKK

PEr hanc revolutionem quartæ figuræ, intellectus facit scientiam in hunc modum, sumendo videlicet extrema quæ vult probare, vt concludat de illis per nouem media figuræ A. & totidem figuræ T. vt si quæratur vtrum Papa habeat plenitudinem potestatis, extrema sunt in figura A. sub literis c e: probatur affirmatiua, nouem mediis figuræ A. in hunc modum, per c b e, omnis potestas optima, cuius non est melior, est plena potestas, papæ potestas est huiusmodi, ergo. per c c e, omnis suprema potestas est plena potestas, &c. per c d e, omnis indissolubilis, & immutabilis potestas est plena potestas, &c. per c e e, illa potestas quæ potest præcipere omni potestati, & nulla sibi est plena potestas, &c. per c f e, illa potestas quæ est super omnem scientiam, prudentiam, rationem, est plena potestas, &c. per c g e, omnis potestas cuius ratio est sua voluntas, est plena potestas, per c h e, illa potestas quæ dignior est omnibus potestatibus, est plena potestas, per c i e, illa potestas quæ est vera imago diuinæ potestatis est plena potestas, per c k e, illa potestas quæ est quies, finis, & perfectio omnis potestatis, vltra quam non est progreßio est plena potestas. Probatur eadem conclusio per nouem media figuræ T. sic scilicet, per c b e, illa potestas cuius est distribuere, & distinguere omnes alias potestates est plena potestas, papæ potestas est huiusmodi, ergo, per c c e, omnis illa potestas quæ colligit, continet, vnit in se omnes potestates, est plena potestas, per c d e, illa potestas cui nihil potest resistere nec contra dicere, est plena potestas, per c e e, illa potestas cuius autoritas antecedit omnes potestates, estq; principium, & caussa aliarũ potestatum est plena potestas, per c f e, illa potestas quæ est medium coniungens mensuras, comprehendens, ponens & vniens oẽs alias potestates est plena potestas, per c g e, illa potestas quæ est consummatio, & terminus omnium potestatum est plena potestas, per c h e, illa potestas quæ est maior omni potestati & nulla sibi, est plena potestas, per c i e, illa potestas

quæ

quæ eſt immediatè proxima, & æqualis poteſtati diuinæ eſt plena poteſtas. per C K, E illa poteſtas cui omnis poteſtas inferior & minor eſt ac obedit, eſt plena poteſtas. Cum his nouem mediis ſiunt deinceps nouem columnæ tabulæ, ſicut patebit inferius, & ita probata hac concluſione, eliciuntur aliæ ſimiliter probandæ, vt ſi per cameram c e t e, arguimus: vbicunque eſt prima poteſtas in aliquo genere, ibi eſt plenitudo poteſtatis in illo genere, in Papa eſt prima poteſtas in corpore Chriſti myſtico, ergo in Papa eſt plenitudo poteſtatis in corpore Chriſti myſtico. Deinceps inferimus per quartam ſpeciem regulæ c argumentando, Papa habet plenitudinem poteſtatis in corpore Chriſti myſtico, animæ exiſtentes in purgatorio ſunt membra de corpore Chriſti myſtico, ergo Papa habet plenitudinem poteſtatis in animas exiſtentes in purgatorio. hinc deinceps naſcitur probanda concluſio quæſtionis, vtrum Papa poſsit liberare animam quæ punitur in purgatorio, cuius affirmationem probamus nouem mediis, vt ſupra exemplificauimus, & erunt termini in figura A ſub E K, & quæſtio ſecundum formam terminorum eſt, vtrum poteſtas Papæ poſsit glorificare animam quæ punitur in purgatorio, probamus affirmatiuam partem per E B K, omnis poteſtas quæ poteſt emendare & bonificare animas exiſtentes in purgatorio, poteſt illas liberare à pœna & glorificare: poteſtas Papæ poteſt huiuſmodi, ergo. per E C K omnis poteſtas cuius plenitudo ſe diffundit extenſiuè & intenſiuè per totum corpus Chriſti myſticum, poteſt vt ſupra: per E D K omnis poteſtas quæ ſe extendit non ſolùm ad tempus, ſed etiam in æuum, hoc eſt, non ſolum operatur ſupra illa quæ in tempore ſed etiam in illa quæ ſunt in æuo, poteſt: per c e k, omnis poteſtas quæ immediatè habet autoritatem in cælis, habet illam multo magis in purgatorio, & poteſt: per e f k,

omnis poteſtas quæ poteſt ſupplere & dimittere errores, & negligentias animarum in fide & moribus quondam commiſſas, poteſt: per g e k, omnis poteſtas quæ poteſt ſatisfacere deſiderio animarum ad ſalutem, poteſt: per e h k, omnis poteſtas quæ habet liberam & plenam diſpenſationem ſuper virtutes, gratias, dona & merita fidelium & ſanctorum, poteſt: per e i k, omnis poteſtas quæ poteſt iuſtificare, poteſt: per e k k omnis poteſtas ordinata ad beatitudinem, & gloriam fidelium, poteſt. Simili ratione poteris probare hanc concluſionem, per nouem media ſumpta ex figura T. & per nouem columnas tabulæ, ſed hæc pauca pro exemplificatione ſufficiant. Conſtitutis itaq; huiuſmodi argumentis, evacuamus vnamquamq; propoſitionem argumenti, tribus quæſtionibus, cum ſuis regulis & ſpeciebus, ſimiliter ipſam concluſionem, cum nouem quæſtionibus, & earum regulis ac ſpeciebus. Deinde multiplicamus hanc figuram de vna camera in aliam, de vna columnula revolutionis in aliam, propter conformitatem quam habent in duabus literis, vel in vna, vt camera b c d cum camera c d e & cum camera d e f, & ſic de ſimilibus, procedendo per hanc multiplicationem, donec omnes columnulas ac cameras revolutionis ad ſubiectam materiam applicauerimus, quas deinceps multiplicamus per tabulam magnam, de qua nunc dicemus.

Ex præcedenti tabula ſecundum trium circulorum revolutionem collecta, ſicut oſtendimus, colliguntur octoginta quatuor cameræ, in quibus tota continetur, & quælibet ex his octoginta quatuor cameris, facit vnam columnam viginti camerarum particularium, ſecundum diſtinctionem duarum figurarum, quæ diſtinctio notatur per literam T ita, quòd omnes literæ poſitæ ante T ſunt de prima figura, & omnes ſequentes ipſam T ſunt de ſecunda figura. ſed iam octoginta quatuor illas cameras, quæ ſunt capita totidem

tidem columnarum, colligemus, deinde quomodo columnæ constituendæ sunt monstrabimus, & sic patebit tabula magna Raymundi, quæ est octoginta quatuor columnarum.

B c d	b f k	c f k	d i k
b c e	b g h	c g h	E f g
b c f	b g i	c g i	e f h
b c g	b g k	c g k	e f i
b c h	b h i	c h i	e f k
b c i	b h k	c h k	e g h
b c k	b i k	c i k	e g i
b d e	C d e	D e f	e g k
b d f	c d f	d e g	e h i
b d g	c d g	d e h	e h k
b d h	c d h	d e i	e i k
b d i	c d i	d e k	F g h
b d k	c d k	d f g	f g i
b e f	c e f	d f h	f g k
b e g	c e g	d f i	f h i
b e h	c e h	d f k	f h k
b e i	c e i	d g h	f i k
b e k	c e k	d g i	G h i
b f g	c f g	d g k	g h k
b f h	c f h	d h i	g i k
b f i	c f i	d h k	H i k

Multiplicatur aũt quælibet harũ camerarũ in viginti cameras, vt prædiximus, & nunc exẽplificabimus, in camera b c d,

b	c	d	t
b	c	t	d
b	d	t	c
b	t	c	d
t	b	c	d
c	d	t	b
c	t	b	d
d	t	b	c
b	c	t	b
b	d	t	b
b	t	b	c
b	t	b	d
b	c	t	c
c	d	t	c
c	t	b	c
c	t	c	d
b	d	t	d
c	d	t	d
d	t	b	d
d	t	c	d

vt ſecundum eundem modum ſcias omnes reliquas multiplicare, & in columnas reducere. Nunc *quomodo per hanc tabulam probationes & improbationes formari habent, vnico* Raymundi *exemplo oſtendemus, vt in camera b c d, per totum columnam oſtendendo mūdum non eſſe æternum, dicimus per b c d t, ſi mundus eſt æternus, ſua bonitas eſt ratio vt ab æterno producat bonum æternum, & magnitudo illam bonitatem ab æterno & in æternum infinitaret, ſicut æternitas illam ab æterno æternaliter durare faceret, ex quibus ſequeretur nullū malū eſſe in mundo, quod eſt contra experientiam, vnde regula b per diffinitiones principiorum ponit negatiuam eſſe tenendam.*

Item per b c t d. ſi mundus eſt æternus, eſt bona & magna contrarietas æterna, inter ſubſtantiale & ſubſtantiale, &c. quod eſt impoßibile, quia contrarij fines non poſſunt eſſe boni cum magnitudine æterna, nam aliâs bonitas eſſet ratio producens bonū & malum infinitè, cū æterna contrarietate, & æternitas faceret durare illam contrarietatem bonam, magnam & malam, quod eſt impoßibile, & prima ſpecies regulæ D. *ponet primitiuâs contrarietates bonas, magnas & æternas, quod eſt impoßibile.*

Per *b d t c. ſi mundus eſt æternus, æternitas dei & mundi bene quidem concordant, quod eſt impoßibile, cùm æternitas mundi in ſe contineat æternam malitiam per corruptionem & peccatum, & prima ſpecies regulæ* C. *ponit, ſi mundus eſt æternus, quod ſua æternitas eſt ens vltra quod non eſt aliud præiacens per durationē, quod eſt cōtra æternitatē dei.*

Per b t c d. Si mundus est æternus, sua bonitas est æterna & innata, in scala de substantiali & substantiali, & cætera. ipsa scala existente habituata de æterna cõcordia & cõtrarietate, quod est impoßibile, adhuc prima species c d ponet primitiuam correptionem, ratione primitiuæ contrarietatis existentis inter bonitatem & malitiam: concordantia autem primitiua, ponit compositum, & sic secunda species c d ponit quod mundus est compositus & contextus ex contrariis, vno posito in alio.

Per t b c d. Si mundus est æternus, suæ differentiæ, concordantiæ & contrarietates sunt æternæ, nam priuatis naturali differentia, concordantia & contrarietate, mundus non haberet ex quo esset, & ita mundus est compositus ex partibus priuatiuis & primitiuis, ordinatis ad aliquem finem æternum, per differentiam, concordantiam & contrarietatem, & sic diuina æternitas est caussa mundi & non caussa, & mundus est compositus & non compositus, quod est contradictio.

Per c d t b. Si mundus est æternus, tunc magna est differentia suæ æternitatis, per scalam de substantiali & substantiali, & cætera. est illa ratio quæ ponit æternitatem distinctam, inter substantiale & substantiale, quod est impoßibile, quia illa substantialia sunt incorruptibilia, quod est contra earum diffinitiones.

Per c t b d. Si mundus est æternus, tunc magna contrarietas differentiæ suæ per regulas c d est scala existens inter substantiale & substantiale, habituata simpliciter de contrarietate composita, per secundam speciem regulæ c d, sub qua differentia essentialis mundi est subdita, & contrarietas est actio in differentia, per tertiã speciem regulæ c d, & per quartam speciem regulæ c, contrarietas habet actus æternos simpliciter, quod est impoßibile, per scalam inter substantiale & substantiale.

Per d t b c. Si mundus est æternus, sua æternitas est de pri-

mitiuis infinitis & finitis differentiis & concordantiis, in scala de substantiali & substantiali, &c. sustentatis: & æternitas quo ad suum genus, est infinita duratio differentiæ & concordantiæ, quæ in scala sunt, quo ad genus eorum, in extensitate quantitatis, atq; in habitu & in situ incompositus ex partibus infinitis & finitis, quantitate habente durationem æternam, per omnes partes innatas, quæ finitæ sunt, quod est impossibile.

Per b c t b. Si mundus est æternus, sunt duæ æternitates differentes, scilicet dei & mundi, & sic differentia quæ est inter sensuale & sensuale, & inter intellectuale, & intellectuale, &c. ponit tres æternitates differentes, & bonitas ponit illas bonas, & magnitudo infinitas, & hoc est impoßibile, quia differentia ponit ipsas malas secundũ quid, et sic deficit magnitudo bonitatis, & simili ratione deficiet infinitas magnitudinis.

Per b d t b. Si mundus est æternus, differentia per scalam suam ponit tres æternitates bonas & æternas, in quibus bonitas est ratio producens bonum confusum, & æternum, quod est impoßibile, nam differentia in creatis non est æterna.

Per b t b c. Si mundus est æternus, bonitas & differentia inter sensuale, & intellectuale, &c. non possunt habere concordantiam in vno æterno, & mundus erit subiectum confusum, similiter bonitas moralis non habebit concordiam ab æterno, quod patet per evidentem corruptionem, priuationem & culpam.

Per b t b d. Si mundus est æternus, sua contrarietas est innata & æterna & sustentata à bonitate & malitia, contra differentiam, per æternam & vniuersalem scalam existentem inter substantiale & substantiale, quam scalam contrarietas nequaquam sustinere potest, & regula c prædictis testatur, quia si mundus est æternus, contrarietas æterna est impediens omne bonum diuersum per substantiale & substantiale.

Per b c t c. Si mundus est æternus, concordia innata quæ est

est de esse medij inter substātiale & substantiale, & cætera, est æterna, & sic sunt tres concordiæ, & tres æternitates substantialiter generales, à magnitudine bonitatis & æternitatis cum duratione æternæ magnitudinis bonitatis, quod est impoßibile, quia sunt tres contrarietates subalternatæ & oppositæ cum magnitudine malitiæ & æternitatis.

Per c d t c. *Si mundus est æternus, tunc magna concordia suæ æternitatis, est ens habens in se innata æternantem æternatum æternare, & quod de ipsis omni contrarietate remota, quibus testantur prima & secunda regula c, & secunda regula d, & quod habeant per magnitudinem sic extensitatem, sicut per æternitatem durationem, quod est impoßibile, per scalam de substantiali & substantiali.*

Per c t b c. *Si mundus est æternus, magnitudo suæ differentiæ & concordantiæ per regulas c d sunt primitiuæ essentiæ & æternæ, ab omni contrarietate separatæ, & mundus est compositus ex ipsis absq; contrarietate, quod est falsum, cùm mundus sit subditus corruptioni, ratione contrarietatis, habentis in mundo magnam & æternam actionem.*

Per c t c d. *Si mundus est æternus, magna distantia inter suam magnam concordantiam & contrarietatem, est illa forma, quæ causat contradictionem, quod patet per scalam æternam existentem inter substantiale & substantiale, &c. & quia coniunxit se in æternitate, quod est simplex principium, in quo sunt composita per secundam regulam c d, & vnum principium est subditum alteri, per tertiam regulam d, & secunda regula c ponit magnam distantiam & æternam, & concordantia ac contrarietas sunt compositæ in subiecto, & sic æternitas mūdi ponit cōtradictiones, quæ stare nō possunt.*

Per b d t d. *Si mundus est æternus, sua æternitas innata est bona & æterna, quod est falsum, nam contrarietas æterna, est contra bonitatem æternam, cum malitia, & econtrà, vnde sequitur quòd æternitas mundi est subiectum ex contrariis*

innatis compositum, & hoc patet per primam & secundam speciem regulæ d, quòd substantia sit composita ex primis contrariis æternis, & per speciem regulæ c, mūdus habet æternaliter innata, contrariantem, contrariare & contrariatum.

Per c d t d. Si mundus est æternus, tunc magna contrarietas inter magnitudinem & æternitatem, est illa infinita resistentia inter diuinam magnitudinem & æternitatem, & sic per primam speciem regulæ d. diuina æternitas caussat infinitam durationem sibi similem, et magnitudo mundi caussat magnitudinem finitam sibi similem, & sic per tertiam speciem regulæ d. magnitudo dei est impedita in suo effectu agendo, æternitas verò nequaquam, quod est impoßibile.

Per d t b d. Si mundus est æternus, suæ differentiæ & contrarietates innatæ, quæ sunt sibi coessentiales et propriæ passiones, in scala sustentata, sunt de primitiuis & æternis differentiis & contrarietatibus, per primam regulam d, quæ componuntur per secundam regulam c d, ipsis habentibus durationem & subiugationem per quartam regulam c, & tertiam d, vna ratione, sicut principio existente in alio subiecto æterno, sicut punctus naturalis in alio puncto, ex quibus linea est coniuncta & composita, quod falsum est & impoßibile.

Per d t c d. Si mundus est æternus, suæ naturales coëssentiales concordantiæ & contrarietates, per primam speciem regulæ desunt de seipsis, & scala de substantiali & substantiali est composita ex contrariis, quia habet in se concordantem, concordatum, concordare, contrariantem, contrariatum, contrariare, æternantem, æternatum, æternare, quod quidem est ponere oppositum in obiecto, & mundus est in partibus incorruptibilibus & corruptibilibus, & habet infinitas in numero revolutiones, multiplicando infinitum numerum, & æternum, quod est impoßibile.

HAEC

HAEC EST SECVNDA PARS HORVM COMMENTARIO-rum, quæ tractat de inventione complexorum, & diuiditur in quinque partes : quarum prima eſt de formatione propo-ſitionum, ſecunda de formatione diffinitionum, tertia de for-matione argumentorum & inventione medij, quarta de lo-corum ſumptione, quinta de ſolutionibus quæ-ſtionum & argumentorum diſ-ſolutionibus.

PRopoſitiones fiunt per mixtionem terminorum, quãdo terminum incomplexum complexum facimus, addendo ſibi aliquid, per quod determinetur, vel contrahatur, quocunq; modo fiat per quãcunq; orationis partem, ſive per nomẽ, ſive per verbũ, vel adverbiũ, & eiuſmodi.

Illud autem obſeruandum eſt, vt in conficiendis propoſitionibus, non ſemper vniformem rationem adhibeamus, ſed variare oportet, tum propter decorem, tum etiam propter vſum: quæ varietas ſumitur ex diuerſis generibus prædicationum, vt ſcilicet aliquando attribuamus prædicatum ſubiecto affirmatiuè, aliquando negatiuè, nonnunquam excluſiuè, interdum indefinitè, directè vel indirectè, quæ omnia ad exornandum ſermonem fiunt.

Itaque vt hæc magis extendere valeamus, prius de varia prædicatione pauca dicamus, ſive ea ſit ex natura prædicati, ſive ex natura ſubiecti, vel ſigni, ſeu modi proveniat.

Eſt itaque prædicatio ex natura prædicati aut vnivoca, quæ eſt vnius de pluribus eodem nomine & ratione, vt hominis de Socrate & Platone: Aut communis, vt nominis tantùm, ſicvt canis de ſidere cæleſti, piſce marino et cane latrabili: Aut denominatiua, quæ fit à caſu accidentaliter, ſicvt à iuſtitia dicitur iuſtus, à bonitate bonus.

Iterum ſecundùm attributionem prædicationum, alia naturalis ſeu neceſſaria, cùm prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti, vel proprium eius, ſive genus, vel ſpecies, & huiuſmodi. Alia eſt contingens, ſecundum rem & rationem, in qua prædicatum poteſt adeſſe vel abeſſe ſubiecto. Alia remota, in qua prædicatum nullo modo poteſt convenire ſubiecto. Prædicatio autem neceſſaria, alia ſimpliciter, alia ex hypotheſi. Contingens autem eſt, vt ſæpè, vel rarò, vel ad vtrumlibet.

Iterum ſecundum rationem prædicationum, alia directa, quæ eſt ſuperioris de inferiori. Alia indirecta, quæ fit econverſo. Alia æqualis, quæ eſt convertibilium inter ſe, vt diffinitionis de diffinito, aut eiuſdem de ſeipſo, nomine vel re. Et eſt alia mediata, vt animalis de Platone, alia abſoluta, in qua non eſt aliquis terminus qui comparationem faciat, vt homo eſt animal, homo eſt iuſtus. Alia comparatiua ſeu reſpectiua, aliquo termino reſpectiuo addito, vt homo Chriſtianus, Deus eſt principium homini, Deus eſt melior angelo, Deus eſt optimus entium: & in his ſæpe reperitur duplex comparatio, vna affirmatiua, ſicvt in iſta: Deus melior eſt quàm alia entia: & alia negatiua, quia nullum entium melius Deo, quamvis in aliquo alio ſubiecto dari poßit æquale.

Iterum ſecundum qualitatem prædicationum, alia affirmatiua, alia negatiua, alia vera, alia falſa, ſive ſecundum qualitatem prædicationis, vel ſecundum convenientiam orationis cum re, vel ſecundum quantitatem, quando eſt vel vniuerſalis, vel particularis, vel indefinita, termino communi in ſubiecto poſito, ſive aliquo termino vel ſigno vniuerſali vel particulari, & hæc aliquando æquipollet particulari, ratione ſigni, aliquando vniuerſali ex parte rei, aliquando ſingulari, quando fit per terminum diſcretum, vt Plato currit.

Iterum ſecundum modum prædicationum, alia de ineſſe, quæ continet ſimplicem inhærentiam prædicati ad ſubiectum, vt homo eſt animal, homo eſt albus. Alia eſt de modo, quam

do, quam rem largius tamen quàm dialecticè appellamus, & hic vel eſt modus ſubiecti, vel prædicati, vel propoſitionis. Modus ſubiecti, & prædicati, eſt omnis determinatio nominalis, vel adverbialis, vel aliter ſubiecto aut prædicato adveniens, vt homo bonus, homo iuſtus, ſimiliter in prædicato, vt operatur benè vel iuſtè, & ſecundùm hanc modalitatem facilè multiplicantur termini, tam ſubiecta, quàm prædicata, illos ex complexis faciendo variè complexos, & in hanc varietatem veniunt propoſitiones reduplicatiuæ, exceptiuæ, ſeparatiuæ. comparatiuæ, modo vario exponibiles, & quicquid ex his conficitur. Modus autem propoſitionis eſt, qui de tota propoſitione dicitur, vt hominem iuſtum eſſe eſt poßibile. Huius autē modi tot genera ſunt, quot ſunt ea quæ de aliquo toto dicto dici poſſunt, vt verum, falſum, poßibile, bonum, fictum, creditum, auditum, & multa alia ſimilia. Iterum ſecundùm figuram diſtinguitur prædicatio, quoniam alia eſt categorica, ſimplicem prædicationem continens, vt Deus eſt bonus: Alia hypothetica, quæ duas categoricas iungit, cum ratione tamen ſuppoſitionis, vt ſi Deus eſt bonus, Deus eſt iuſtus: & hæ quidem veræ hypotheticæ ſunt, ſi fiunt per ſignum conditionale, vt ſi: ſiue locale, vt vbi: ſiue temporale, vt quando: aut modale, vt quomodo. ſicvt & per aliquod relatiuum cadens in determinationem ſubiecti vel prædicati, vt Deus eſt bonus qui creauit omnia bona. Quæ autem ſimul coniunctæ ſunt coniunctiua vel diſiunctiua coniunctione, nullam ſuppoſitionem continent.

Hæc itaque ſunt prædicationum genera, quæ aßignauimus, quoniam alia & alia prædicatio, aliam & aliam rationem requirit in probando & reprobando, concedendo, refutando, argumentando, ſoluendo, demonſtrando, inferendo. Aliter nanque in vniuerſalibus, aliter in particularibus, aliter in eſſentialibus, aliter in accidentalibus, eſt procedendum.

Alia enim & alia ad aliarum veritatem requiruntur, & aliæ & aliæ possunt simul esse veræ vel falsæ, & econtrà quædam non: & sunt aliæ inter se contrariæ, aliæ contradictoriæ, aliæ subcontrariæ, aliæ subalternæ: & hæc de prædicationibus nunc dicta sufficiant, ad propositiones modò redeamus.

Quæ in hac arte ponuntur genera prædicatorum, ea generalitatem magnam habent, & alicui subiecto proposito, in laudem vel vituperationem, aut quamvis aliam rationem adhibeãtur simplici prædicatione, aut per inhærentiã, vel operationem transeuntem, aut alio modo, sive ipsi rei, sive actionibus eius, sive principiis & huiusmodi, varia explicatione, vt Deus est bonus, Deus est bonitas, Deus facit bonum, Deus bonitate perfecit omnia: quæ postea per respectum & quæstionum genera percurrimus, vt sic multiplicentur propositiones, prædicata, & prædicationes, vt cùm plura prædicata vni iunguntur subiecto, vel si plura subiecta cum vno prædicato variantur, quæ deinde variis respectibus ac regulis multiplicamus, inquirimus, & demonstramus aliqua inesse vel nõ inesse, provt conveniunt vel disconveniunt, propter cohærentiam, multiplicando media, & sumendo locos ex his vel simpliciter, vel per conversam illationẽ, aut alio modo, vno probante, vel improbante alio, quemadmodum inferius docebimus. Similiter & in respectuum generibus, quæ & ipsa prædicata sunt, quanquam non absoluta, et in extraneis terminis, eadem propositionũ multiplicatio fit, & eò maior, quò propter varietatem suam in comparationibus, maiorem sumunt multiplicationem. Per opposita etiam eisdem modis propositiones multiplicamus, vt vnum oppositorum per aliud cognoscatur, & de quo vnum dicitur, ab eo aliud remoueatur.

Primò autem sumuntur ex terminis huius artis propositiones generales, & quæ generalißimæ dicuntur, quæ nullas habent generaliores, quæ semper & vbique veræ sunt, quæ demonstratione seu alia probatione non indigent, sed primò

& per

& per se notæ sunt, & sumuntur hæ generales quatuor modis, vel prædicatione eiusdem de seipso, simpliciter, denominatiuè vel demonstratiuè, vt si dicatur, bonum est bonum, vel bonum est bonitate bonum. Aut per diffinitionem, vt bonum est sui communicatiuum. Aut per commixtionem simplicem, vt magnum bonum producit magnos effectus bonos. Aut per mixtionem comparatiuam, augendo figuram T. vt principium bonitatis est in summo bono, & per eosdem modos termini extranei secundum hanc artem, cum his aut aliis iungi possunt, ad faciendum propositiones.

Sub his autem propositionibus generalibus, descensus fit ad speciales, sumendo aliquid sub subiecto, vel prædicato, vel modo, vel addito aliquo huic vel illi, vel pluribus simul, per se, vel per accidens, vel simplici consequentia, vel per simile, vel per oppositum, vel conversione, aut huiusmodi, descendendo à generalibus ad minus generalia, & ab his ad vlteriora, vsque ad specialißima deveniatur, vt in hoc exemplo: omne bonum est diffusiuum sui, Deus est bonus, ergo diffusiuus sui, scilicet generando, creando, saluando, gratias largiendo, præmia communicando. Iterum vel sic, bonum est diffusiuũ sui, ergo æternitas omne tempus complectitur, quo vera comprehensione in se claudit: nam sicvt se habet bonitas ad bonum, ita se habet æternitas ad durationem. Per oppositum verò sic: bonum est sui diffusiuum: ergo malum sui constrictiuum, & destructiuum. vel sic: bonum est diffusiuum sui, hoc est destructiuum sui, ergo malum: & sicvt hæc in simplicibus fiunt, ita in mixtis & comparatis similiter fieri habent.

A particularibus autem ad vniuersalia fit conscensus vel planè vel demonstratiuè. Planè fit secundum aliquem modum cõversum ex prioribus, qui de descensu traditi sunt, vt si dicatur, Deus se communicat creaturis, hæc particularis est: ergo bonus, hæc generalis: omne enim bonum est sui communicatiuum, hæc generalißima & vniuersalis. Demonstratiuè au-

tem sic, largo modo sumendo hoc verbum, vt si non necessariò tamen probabiliter aliquid demonstretur, & hoc fit quando aliqua propositio particularis invento medio, demonstratur per maximam vniuersalè, & ista pars tot habet modos, quot varietates sunt inveniendi medij, & potest etiam fieri demonstratio per Propter quid, sive Quia, vel etiam per æquiparantiam, vt quòd intellectus, memoria & voluntas sunt in anima æquales per essentiã, demonstratur, quia prima causa per æqualitatem suorum attributorum bonitatis, magnitudinis, &c. est intelligibilis, recolibilis, & amabilis æqualiter. In simplici autem amplificatione, & multiplicatione, multæ propositiones, & generales, & speciales, ad vnam intentionem colliguntur, vel ad diuersas, ex terminis huius artis, aut extraneis, aut mixtis inter se, vt multa de vna eademq; re, aut ad vnam rem seu finem dicantur, per modum duplicis & multiplicis figuræ: & sic vna propositione expedita, accipiatur alia vel per se, vel cum eo quod propositũ est, & vnaquæque ducatur ascendendo, & descendendo, secundum formã figurarum, verborum etiam adhibita varietate, & qui vti velit hypotheticis hoc facere potest, vt si potestas Dei non est infinita, eius duratio nõ est æterna, & huiusmodi: sed has omnes tandem ad suas simplices reducere oportebit.

Nunc consequenter quomodo diffinitiones sumendæ sunt declarabimus.

Sumitur autem diffinitio multis modis. Aut ex genere & differentia, vt si homo diffiniatur per animal & rationale: Aut ex genere & proprio, sive sit propriè proprium, quod inest vni soli & semper, vt si homo diffiniatur per animal & risibile, sive sit aliquod accidens proprium aut commune, secundùm aliquod accidentium genus: vt si homo diffiniatur per animal & bipes. Vnde sciendum est, quando differentiæ rerum sunt nobis ignotæ, oportet eas sæpè circumscribere per proprias paßiones, vt imaginatio est id cui propriè competit

imagni-

imaginificare, hoc est, imaginatũ componere. circa quod notandum est, quòd in hac & consimili diffinitione, ipsum are, vt imaginificare, quod est actus, non ponitur pro se sed pro differentia intrinseca, quia aliter diffinitio non esset quiditatiua, cùm daretur per extrinsecum diffiniti: & secundùm hanc rationem scias, quòd ista diffinitio: homo est ens cui propriè competit hominificare, est magis ostensiua quàm hæc: homo est animal rationale, mortale. nam hominificare soli homini competit, rationabilitas & mortalitas multis, & hoc modo proprietas sumitur per concordantiã, ab vnitate formæ: quando autem sumitur per differentiam, hoc fit secundum pluralitatem potentiarum, vt velle, intelligere, memorari, & cætera.

Aut per hæc quæ dicta sunt omnia, vel aliqua simul iuncta, vt si dicatur, homo est animal rationale risibile bipes.

Aut sumitur ex partibus, velvt ex materia & forma vel aliis in quocunque genere totius, collectiui, integralis vel alterius: vt si domus diffiniatur, res composita ex lignis & lapidibus.

Aut sumitur diffinitio à caussa, secundum quodlibet genus caussæ.

Aut per effectũ & operationes, tam actuales quàm aptitudinales, secundum formã, aut potentiales secundũ materiam.

Aut ex his simul collectis, vt si domus dicatur, res composita ab architecto, ex lignis & lapidibus, apta ad habitãdum, tegens nos ab imbribus, & huiusmodi.

Aut per potentiam vel obiectum, vt color per visum, & visus per colorem.

Aut per potentiam & actum, & econverso, vt bonitas est ens cui propriè competit bonificare, & econtrà, bonificare est actus bonitatis: & hæc diffinitio est clarior quàm illa quæ datur per genus & differentiam, quia per ipsam habetur cognitio subiecti & actus eius specifici, per aliam nequaquam, nisi partium tantùm.

Aut per esse & essentiam, & econtrariò, vt bonitas est ens cuius esse est bonum, & econtrariò, bonum est ens, cuius essentia est bonitas.

Aut ex fine rei, vt bonitas est quod cuncta bonificat.

Aut per respectum & relationem, vt pater per filium, & econtrario filius per patrem.

Aut per distantiam extremorum, vt si temperatum diffiniatur, quod non est calidum neq; frigidum.

Aut per abnegationem oppositi, vt si dicatur, virtus est vitium fugere.

Quomodo autem sumantur diffinitiones per regulas figuræ Q. duobus his exemplis facilè constabit, vt si quæratur quid sit natura, quid homo, respondetur per primam regulam C. natura est essentia in suo naturali concreto substentata, & mota, per actũ naturalem, in quo actu est in quietè: homo autem animal est rationale: per secundam regulam C. natura est essentia habens connaturalia correlatiua, naturatiuum, naturabile, naturare, sine quibus esse non potest, & homo est, habens sua correlatiua propria hominificatiuum hominificabile, hominificare: per tertiam sic, natura est quæ in subiecto suo est actiua & paßibilis connaturare, & homo est animal in mechanicis agens, sicvt in scriptura scribens, & eiusmodi: per quartam regulam C. natura est, quæ in subiecto in quo est habet actionem, & paßionem, & actum, & hoc per agentem naturalem, & per naturalem formam, materiam & finem, & cum naturalibus instrumentis, & homo est ens, habens maiorem posseßionẽ in brutis & plantis. Simili modo per primam regulam D. natura est essentia primitiua omnium naturaliũ, & homo ens primitiuum in nobilitate secundum sensualitatem: per secundam regulam D. natura est quæ constat de suis correlatiuis ascendendo ad essentiam, & suum concretum est de ipsis descendendo & contrahendo, & homo est ens constitutum ex anima & corpore: per tertiam regulam D. dicitur natura

natura ea potentia de qua subiectum in quo est naturaliter agit, & homo est ens cui subdita sunt bruta & plantæ & huiusmodi. Per primam regulam E. natura est ens continens in se sua correlatiua ex quibus est, & homo est substantia per suam humanitatem: per secundam regulam E. natura est per quam alia entia habent existentiam & agentiam naturaliter, & homo est ens creatum ad seruiendum Deo cum vegetatiuis & sensitiuis. Per regulam F. natura est essentia habens continuam quantitatem & indiuisibilem, & sua cõcreta sunt ei quantitates discretæ, & homo est ens quantum & continuum per suum elementatiuum, vegetatiuum, sensitiuum, imaginatiuum & rationatiuum ex quibus est, & istæ quinq; potentiæ sunt ei partes discretæ, eò quia sunt differentes. Per regulam G. natura est quæ habet proprias actiones et paßiones, sicvt ignis per calefacere, appropriatas verò, sicvt aqua calefacta habet calefactiuum calefactibile & calefacere, sic homo est ens cui propriè competit humanificare, & est ens risibile scribens, &c. Per regulam H. natura est ens in tempore continuè & succeßiuè, per quantitates continuas & discretas, & homo est ens in tempore intelligens, legens, &c. Per regulam I. natura est ens in loco, sicvt contentum in continente, agens in agibili, & in subiecto in quo est substentata & mota, & homo est ens in vinea fodiens, in ecclesia Deũ orans. Per primã regulam K. natura est habens modum nascendi, generandi & corrumpendi, &c. & homo est habens modum mechanizandi & generandi alium hominem. Per secundam regulam K. natura est agens cum suis instrumentis, sicvt substantia cum suis instrumentis, sicvt substantia cum suis accidentibus, & mechanicus cum instrumentis suis, & homo est substantia generans alium hominem cum muliere, & cum martello fabricans clauum. Et hæc de diffinitionibus sufficiant, quod superest, ex mixtionibus principiorum per teipsum inuestigabis.

Tertio nũc, quomodo argumenta, quibus aliquid probare vel improbare possumus formanda sunt, & vnde medium sumere oportebit videamus.

Forma argumenti multiplex est. Aut enim est syllogismus, qui vario modo conficitur, vt apud dialecticos notum est: Aut enthymema, hoc est consequentia simplex: Aut inductio, quæ fit à sufficienti enumeratione: Aut exemplum, vt à simili. sed omnes hi modi tandem ad syllogismum reducuntur.

Perfecta autem argumentatio est ea quæ apud oratores in quinque partes distributa est, scilicet propositionẽ, qua proponitur summatim quid probare vel improbare intendimus: Rationem, qua demonstramus propositionem propositam veram esse vel falsam: Rationis confirmationem, vel dissolutionem, ex pluribus particularibus argumentis ac locis collectã: demum Exornationẽ, quæ suis locis constat rei honestandæ & locupletandæ causa: porro Conclusionẽ, qua breuissimè argumentationis partes finaliter complectimur. vt in epistola ad Hebr. Paulus cap. 6. proponit, quòd Christus præcursor pro nobis introiuit interiora velaminis, secundum ordinem Melchisedech, Pontifex factus in æternum. Rationem propositionis ostendit, ex conditionibus ipsius Melchisedech, & eius similitudine: confirmat rationem ex obviatione, ex benedictione, ex decimatione, ex nominis interpretatione, ex genealogia, ex infinitate: item à contrario sic, quòd non secundum Aaron, quod ex alia tribu, quod ex iureiurando, quod in æternum. Exornationes harum omnium tandem per totum capitulum prosequitur septimum. Concludit in capitulo octauo, finaliter complectendo sic: tandem igitur habemus Pontificem, qui consedit in dextera throni magnitudinis in cælis, & cætera quæ sequuntur ibidem. Atq; hæc argumentationis exercitatio ad plurima confert, tum ad probandum quàm improbandum, tum ad exponendum, ac sermocinandum, etiam ad conficiendas epistolas, & consilia in senatu,

vel ali-

vel alibi danda, & ad quælibet alia eloquia multum est vtilis. Atque etiam huius vis ex syllogismo dependet.

Quia autem tota vis argumenti dependet à medio, ideo de medio inveniendo doceamus.

Medium est hoc loco, quo aliquid esse vel non esse monstratur propter convenientiam, vel disconvenientiam, quam habet cum vtroque, aut altero, & id quidem variũ esse oportet, secundum varietatem terminorum & propositionũ, quoniam interdũ accipitur extraneum à subiecto, aut prædicato, aliquando antecedens, aut consequens, & aliter quidẽ in propositione affirmatiua, quàm negatiua, aliter in particulari quàm vniuersali. & iterum variè sumitur in syllogismo demonstratiuo, qui ex primis veris & immediatis procedit, & aliter in dialectico, qui ex probabilibus, & aliter in sophistico qui ex apparentibus, & aliter in aliis propter diuersas syllogismorum potestates, provt inferimus vel oppositum opposita ratione, aut simile, et multis aliis modis provt explicatur in dialecticis. Sed in hac arte facilis est mediorũ inventio, quæ fieri habet per multiplicem figurã, secundum circulorum multiplicationem, ita quod superior & inferior circuli, extremorũ vim obtineant, medius verò circulus, semper medium præstet, sive simplices sint, sive multiplices, secundum quod termini illi, qui pro extremis vel medio sumuntur, incomplexi manent, vel redduntur complexi, & hac ratione constituendo varios syllogismos, ex affirmatiuis vel negatiuis propositionibus, vt in hoc exemplo, ad probandum istam, Deus est æternus, subiectum est ex circulo S. in camera B. prædicatum est in circulo A. in camera D. sumatur itaque medium in circulo A. in camera C. Argumentum est, cuius magnitudo est infinita, eius duratio est æterna, sed Deus est infinitus, ergo æternus: vel arguendo negatiuè sic, nullum immensum cõstringitur terminis durationis, Deus immensus, ergo extra terminos durationis & æternus. Quod si negatur minor, ponantur eius

termini in extremis circulis, sic S B A C. & sumatur medium ex figura T. in cameris E G. Arguitur sic, quicquid est sine principio & fine, est infinitum, Deus est sine principio & fine, ergo infinitus, & si id ex pluribus & remotioribus inferre volumus, argumentamur sic: Quicquid est sine principio, necesse est id omnibus esse principium, deinde miscendo A M. sic, atque id solum vnum esse necesse est, deinde A B. sic, & id principium sui maximè diffusiuũ est, portet ergo diffusiuum per omnia per omnem essentiam magnitudinis, durationis, potestatis, & cæterorum. postremo inferendo, ergo infinitum, æternum, omnipotens, &c. quemadmodum hæc variè commiscentur.

In syllogismis autem oratoriis, & particularibus, sæpè maiores et inferiores deriuationes fiunt, quas maximè inducimus ex figura T. per similia, differentia, opposita, principia, fines, & cætera. vt in suadendo, cùm quærimus, qualis debeat esse imperator, responsio quæritur ex prædicatis attributis subiecto, deinde argumentamur demonstrando huic vel illi ea inesse, vel omnia, vel plura, vel magis huic quàm illi inesse, & sic de similibus.

Si verò medium taliter vt diximus inventum, nõ videbitur satisfacere, nec sufficienter probare conclusionẽ, tunc voluendus erit circulus medij, in proximam literam, & sic deinceps per omnes alias literas, donec vnum, vel plura media inveniamus, conclusionem ipsam probantia, & horum mediorum copia facilè emerget provt in figuris S. & A. & T. copia terminorum elicitur, & etiã ex figura Q. non per modum quæstionis, sed propositionis, tum etiam per multiplicationem circulorum medij, eiusdem vel diuersorum circulorum, mixtim sumendo medium, vario modo complexum.

Quoniam locus est tanquam sedes argumenti ac ornamentum sermonis, ipsi argumento vim tribuens, aliquid probandi vel improbandi, sermonem amplificans atque mouens animas

mas auditorum, ideo nunc quartò de locis nobis dicendum occurrit.

Loca ſumuntur ab his de quibus dicitur vel diſputatur, & horum quædam ſumuntur ab his quæ inſunt rebus de quibus agitur, & dicuntur intrinſeca, quæ in hac arte ſumuntur per ſecundum triangulum figuræ T. cum omnibus ſuis ſpeciebus, quæ in diuiſione & multiplicatione illius oſtenduntur. Sunt alia loca quæ ab extra aſſumuntur, quæ ideo extrinſeca dicuntur, & in hac arte ſumuntur ex primo & vltimo triangulis figuræ T. tum etiam ex figura A. cum earum ſpeciebus, diuiſionibus, & ſubdiuiſionibus, de quibus ſuperius dictum eſt: & hæc loca dicuntur eſſentialia, quia plurimum probandi vel improbandi cauſſa aſſumuntur, & ſunt alia loca accidentalia, quæ rei vel orationis amplificandæ exornādæq; cauſa ponuntur, quæ maximè conveniunt exòrdiis, & concluſionibus, cum admirationibus, exclamationibus, quæſtionibus, & huiuſmodi, de quibus paulò inferius dicemus, & hi ſumuntur in hac arte vt potiſſimum ex figura A. & ſuis ſpeciebus.

Quæ verò ex locis eſſentialibus plurimum in vſu ſunt, modò narrabimus, ſunt itaque ex locis intrinſecis iſti qui ſequuntur.

Locus à diffinitione, cuius maxima eſt: cui diffinitio convenit, ei & diffinitum, et econtrario. Eſt autem diffinitio, oratio indicans quid res ſit, & fit propriè hoc modo, cum ſumpſeris ea quæ ſunt rei quam diffinire velis cum aliis communia, & vſque eo proſequaris dum ita proprium efficiatur, vt nullam in aliam rem transferri poſſit, & id vocant dialectici ex genere & differentia, rei propriam complexionem.

Ab hac argumentamur in hunc modum, vt furtum diffinitur contrectatio rei alienæ invito domino. Quiſquis ergo abiurauit proprium, vtendo rebus eccleſiæ, vel monaſterij, ſine conſenſu prælati, facit furtum.

Locus à diuisione, et partitione, cuius maxima est: vbi partes desunt, ibi totum non esse.

Hoc autem interest, inter diuisionem, et partitionem, quia diuisio formas complectitur sub genere positas, vt qui neque iustus est, neque fortis, neq; prudens, neq; temperatus, iccirco ne virtuosus quidem est. Partitio autem, rem propositã quasi in membra discerpit, vt quod neque fundum, neque tectum, neq; parietes habet, iccirco domus non est.

Ex interpretatione nominis, vt cui interpretatio non convenit, neque nomen convenit.

Hinc arguimus ex alicuius nominis vi ac potestate, vt: si regulares esse dicuntur, qui regulam ab ecclesia approbatam solemniter vouerunt, iam vtique is desiuit talis esse, qui proprietarius, aut inobediens, aut fornicator est.

A coniugatis, vt coniugatorum eandem esse naturam.

Sunt autem coniugata, quæ orta ab vno verbo variè mutantur, vt illud: potens potenter tormenta patietur, & illud: malos malè perdet, vel sic: si risus est gaudium, ergo ridere est gaudere.

A genere, vt quod generi non convenit, id omnibus sub eo constitutis denegari.

Est autem genus, quod de pluribus specie differentibus, in eo quod quid sit, prædicatur. non autem necesse est id à capite vsque accersire, sed etiam citra, dummodo supra sit, quod sumitur, magis quàm id, ad quod sumitur, vt in prima ad Corinthios sexto: An nescitis quia iniqui regnum Dei non poßidebunt, nolite errare, neq; fornicarij, neq; adulteri, neq; ebriosi regnum Dei poßidebunt.

A specie sic, quod singulis convenit id etiam speciei, & in speciebus spectari generum proprietatem.

Species est quæ de pluribus solo numero differentibus dicitur, & in eo quod quid sit, prædicatur. & fit argumentũ, vt Iac. 5. Helias homo erat similis nobis, paßibilis, & oratione

orauit

orauit vt non plueret super terram, & nō pluit annos tres & menses sex: & rursum orauit, & cælum dedit pluuiam, et terra dedit fructum suum, orate igitur pro invicem vt saluemini, multum enim valet deprecatio iusti aßidua. Poteſt etiam à *specie regreßio fieri ad genus, vt ad Galatas quinto:* Testificor autem omni circuncidenti se, quoniam debitor est vniversæ legis faciendæ.

A similitudine, quia de similibus idem est iudicium.

Similitudo est eadem rerum differentium qualitas, vt Iacobi 5. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & serotinum: patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra, quoniam adventus domini appropinquabit.

A differentibus, vt differentium rerum diuersum iudiciū.

Differentia sunt, quorū rationes non sunt eædem, vt Ioannis 15. Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus, vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis.

A contrariis, vt contraria sibi convenire non posse.

Sumuntur autem contraria quatuor modis, aut vt adversa, sicvt album & nigrum: aut priuatiuè, vt iustitia, iniustitia: aut relatiuè, vt dominus seruus: aut negatiuè, vt videre non videre. secundum hunc locum argumentamur, vt ad Galatas quinto: Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, hæc enim sibi invicem aduersantur: manifesta autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, &c. fructus autem spiritus est charitas, modestia, continentia, castitas, &c.

A coniunctis, vt ex adiunctis adiuncta perpendi.

Coniuncta sunt, quæ finitimum locum obtinent, & hic locus magis ad coniecturam pertinet quàm probationē, vt cùm investigatur quid sit, aut evenerit, aut futurum sit sive fieri poßit: item quid ante rem, vt si apparatus, colloquia, locus,

constitutum conviuium, vt Hester septimo: En lignum quod parauerat Mardocheo. Item quid cum re, vt si strepitus, crepitus, vmbræ, & eiusmodi, vt primo Regum decimonono: Visusq; est Saul configere Dauid lancea in pariete, et declinauit Dauid à facie Saulis, lancea autem casso vulnere perlata est in parietem. Item quid post rem, vt si pallor, rubor, pauor, titubatio, & si qua alia signa perturbationis, & conscientiæ, quæ suspicionem mouere possunt, vt gladius cruentus, ignis extinctus, & eiusmodi, vt tertio Regum tertio: Dixit autem mulier, cuius filius erat viuus, ad regem: commota sunt quippe viscera eius super filio suo: obsecro domine, da illi infantem viuum, & non moriatur: econtrariò illa dicebat: nec mihi nec tibi, sed diuidatur.

Ab antecedentibus & consequentibus, vt posito antecedente comitari quod subsequitur: & perempto consequente, perimi quod antecedit. Iste locus differt à superiori: nam coniuncta non semper eveniunt, antecedentia autem & consequentia eveniunt semper: dicũtur enim hìc consequentia, quæ rem necessariò sequuntur, similiter antecedentia cohærent rei necessariò, neq; tamẽ quæritur hìc, quid tempore prius sit vel posterius, vt Genesis trigesimooctauo: Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur vterus illius intumescere: antecedens est, concubuisse: consequens, grauidam esse.

A repugnantibus, vt repugnãtia sibi convenire non posse.

Repugnantia sunt, contrariorum consequentia, ideóque sibi cohærere non possunt, vt vigilare, dormire, contraria sunt: stertere dormitioni cohæret: ergo stertere & vigilare, repugnant.

A caussa efficiente, vt vbi caussa est, ibi effectum nõ deesse.

Caussa efficiens est quæ rem præcedens efficit, non tempore, sed proprietate naturæ, vt sol diem. Vnde Iosue decimo: Stetit itaq; sol in medio cæli, & non festinauit occumbere spatio vnius diei, igitur non fuit ante & postea tam longa dies.

Ab

Ab effectu, vt vbi effectus est ibi caussam deesse non posse.

Effectus est, quod efficit caussa, vt Matthæi *septimo: A fructibus eorum cognoscetis eos.*

A maiori sic: quod in re maiori valet, valet in minore: & si maius adest, etiam id quod minus est, aderit.

Maioris comparatio fit, quoties id quod minus est, comparatur maiori, vt Ioannis *decimoquinto:* Non *est seruus supra dominum: si me persecuti sunt, & vos persequentur.*

A minori, vt quod in re minore valet, valet in maiori: & si minus abest, etiam maius abesse.

Comparatio minoris est, quando res maior confertur minori, vt ad Hebræos *nono: Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortis, ad seruiendum deo viuenti.*

A paribus: vt rerum parium idem esse iudicium.

Paria dicuntur, quæ eiusdem conditionis sunt: hinc prima ad Corinthios *nono: Nunquid non habemus potestatem sororem mulierculam circumducendi? sicut & cæteri* Apostoli *& fratres domini, &* Cephas*? aut solus ego, &* Barnabas*, non habemus potestatem hæc operandi?*

Quæ verò extrinsecus loca assumuntur hæc tanquam testimonia quædam sunt ad faciendum fidem, quæ sunt, vt Oracula, Autoritates, Confessa, *vulgi opiniones,* Sectæ, Pacta, Sententiæ, Iudicium, Consuetudo, Vsus, Leges. Oracula *sunt à quodam diuino numine prodita vaticina.* Autoritas *est probabile dictum sapientis, vel alicuius famati viri atque præstantis in arte sua.* Confessa *sunt, quæ ab aliquo extorquentur veritatis indagandæ caussa, vt* Matthæi *octauo: Et ecce clamauerũt dæmoniaci dicentes, quid nobis & tibi Iesu fili dei, venisti huc ante tempus torquere nos.* Vulgi opinio*, est certa fama quæ*

omnibus videtur, vnde illud Marci vndecimo : Timemus populum, omnes enim habebant Ioannem quasi verè propheta esset. Secta est certæ disciplinæ alteri adversæ imitatio. Pacta sunt conventiones aliquarum partium in idem tendentium. Iudicium est, futurorum æqua cogitatio, vt Matthæi decimosexto: Facto vespere dicitis serenum erit, rubicundum est enim cælum: & mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. Hinc Proverbiorum duodecimo, Cogitationes iustorum iudicia. Sententia est iudicis voluntas verbo aut scriptis provulgata. Consuetudo est diuturnitas morum, consensu populi approbata. Vsus, est contrectatio rei: Lex, est sanctio præcipiens iusta, & probibens adversa.

Præterea quæ personis ac rebus attributa sunt, faciendæ fidei locos præstabunt. Attributa autem personæ, his versibus patent.

Nomen, natura, cum fortuna, studioq;,
Personæ victus, habitus, casus, & affectus.

Quæ verò negotiis seu reb. attributa sunt, hoc metro patent.

Quidnam, cur, quibus auxiliis, vbi, quomodo, quando.

Et eiusmodi plura loca sumuntur in arte, ex regulis & speciebus figuræ Q.

Sunt adhuc alia loca accidentalia, quibus animus auditoris mouetur, ad seueritatem vel remißionem, ad odium vel benevolentiam, ad tristitiam vel lætitiam, quæ communiter sumuntur in hunc modum:

Ab autoritate, exponendo, quantæ curæ res fuerit deo, angelis, prophetis, ecclesiæ, maioribus, regibus, nationibus, senatui, legibus, ciuibus, viris sapientibus & eiusmodi.

A relatione, eorum ad quos res pertinent, vtrum ad superiores, vel inferiores, an ad pares.

A felicitate, scilicet invitandi, vel vitandi, vel difficultate eorundem.

A dißimilitudine, huius ad alia.

A consi-

A consilio, quia deliberatè, vel debita opera factum, narrando causas.

Ab exaggerando facinore, vt si sit nobile, regium, præclarum, mite, humanum: vel contra, crudele, tyrannicum, tetrum, nefarium, impium.

A non vulgari, quia singulare, ac rarum.

A comparatione, quia vnum altero peius, vel melius, loco, tempore, modo. (ratione.

A consequentia bonorum seu malorum, & eorum enume-

A demonstratione alicuius quod palam est, vt miraculi seu attributi.

A conversione rei ad nos, vel nobis coniunctos si simili con iiceremur. Commiserationem etiam mouemus consimilibus locis, vt:

A vi fortunæ, perpessæ, vel patiendæ, etiam à quibus minime decuit, auditori exemplo futuræ.

A tolerantia, alicuius magni, ac excelsi, ac fortis animi, patientisq; malorum.

A deploratione, singulorum incommodorum breuiter enumeratorum.

A convertētia, similis casus ad auditores, eorūq; cōiunctos.

Ab humanitate, erga alios communicatione.

A commendatione, cum precibus & obseruationibus.

Ab vtilitate, referendo varia exinde commoda, ad rempublicam, ad gloriam & exemplum auditorum, posteritatisq; memoriam.

A confeßione, cum lachrymis, gestibusq; lamentabilibus, quasi deficientis præ dolore, vt in orationibus funebribus, & consimilibus sæpè convenit.

Ex his itaque locis sumuntur probationes & improbationes: probationes, in cōstructionē affirmatiuè vel negatiuè: improbationes, in confutationē altervtrius. Sed in probationibus considerandū est, an necessariò inferāt vel probabiliter, vniuer-

vniuersaliter vel particulariter, an constructiuè vel destructiuè, quæ omnia facillimè inveniuntur ex figura A & T, & illarum multiplicatione per figuram Q: vt ad probandum istam: Ieiunium esse bonum, assumimus ex figura A. in camera F. quia facit obseruatorem suum potentem adversus vitia & dæmones, iuxta illud: Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi in ieiunio & oratione. Similiter per A F. quia facit obseruatorem suum sapientem, iuxta illud quod legitur de pueris Danielis, &c.

Improbationes autem sumuntur per modum oppositum, vel per destructionem loci siue rationis, vt dicetur inferius. Præterea considerandum, quia probationum & improbationum quædam directæ, quæ arguunt à superioribus & prioribus: quædam indirectæ, quæ à posterioribus: quædam extraneæ, quæ per extraneum aliquod.

Quando autem oppositas nobis rationes diluere nõ possumus, tũc sumptis locis accidentalibus, illas variis modis eludimus, vt sequitur, videlicet,

Aggreßione cuiusque grauioris rei, vt cætera auditor vana credat.

Intermißione, ostendendo nos transire rem breuitatis caussa: & si tempus daretur, plenius satisfacturos.

Promißione solutionis, si postea multa dicamus, quorum multitudine auditorem obtundendo, intantùm obruimus, vt promissæ solutionis immemor fiat.

Attenuatione, ostendendo amplificando fuisse impoßibile id, quod oppositum est poßibile, aut aliter dictum, factum, & eiusmodi. Admonitione, qua adversarium si in eo argumento perseueret, ostendimus in varia pericula & inconvenientia casurum.

Quæstione, duorum vel plurium, ex quibus adversarius male alterum electurus sit, vel cui respondere non poßit.

Retorsiuè, argumentorum in adversarios.

Illusio-

Illuſione, ſi argumenta in riſum reſoluuntur.

Contemptione, illorum tanquam humilia, extra propoſitum, viris doctis indigna, & prætereunda.

Suſpicione poſtremum, nam quæ improbare non poſſumus, figuratis ſuſpicionibus aſpergemus.

Quinto nunc & vltimo, de ſolutione dicendum erit, quæ duplex eſt: vna reſpondens ad dubitabiles quæſtiones, alia improbans ac diſſoluens argumenta.

Solutiones per quas ad dubias quæſtiones reſpondemus, ex regulis & ſpeciebus quæſtionum ſumere oportet, quemadmodum ſuperius oſtenſum eſt vbi de figura Q. locuti ſumus, vbi docuimus qualiter ad vnamquamq; quæſtionem reſpondendum ſit. Sed hoc licèt facilè ſit cognoſcere, non tamen facilè reperitur quid reſpondeatur.

Ad inveniendum itaque quid ad quodvis quæſitum reſpondendum ſit, hoc per ſex modos fieri poteſt, qui ſunt figura A. figura T. figura duplex, figura multiplex, ſubiecta, & regulæ, vel iuxta Raymundum applicando quæſtionem per quatuordecim modos, ad artem, qui tamen ſub his ſex iam dictis continentur, & ſunt iſti, prima figura, ſecunda figura, tertia figura, quarta figura, tabula, evacuatio tertiæ figuræ, multiplicatio quartæ figuræ, mixtio principiorum & regularum, diffinitiones principiorum, ſpecies triangulorum, regulæ quæſtionum, ſpecies regularum, nouem ſubiecta, termini extranei, quos Raymundus concipit per centum formas, & in iſtis quatuordecim, tota applicatio artis perficitur. Solutione autem quæſtionis accepta, probatio eius ab eiſdem generibus, ex quibus ſolutio ſumitur, requirēda eſt, varia illatione, mixtione, aſcenſu, deſcenſu de principio ad principium, de ſubiecto ad ſubiectum, de regula ad regulam, de figura ad figuram: & quoniam ex his probationibus & conſequentibus, nouæ quæſtiones naſcuntur, oportebit illarum ſolutiones per ſuas regulas eodem modo reperire.

Solutionum verò eiusmodi, quædam directæ, quando responsio ipsa immediatè ex terminis huius artis colligitur. Aliæ indirectæ, quando id quod pro responsione inventum est, non in arte explicatum est, sed secundum artis terminos reperitur & excogitatur. Exemplum primi modi est vt si quæratur, quid est angelus, respondetur secundum regulam quidditatis per figuram A, sic, angelus est, qui sua potentia agit, & sapientia cognoscit, nullo sensu imperante, vel obiecto mouente. Sed per secundum modum invenimus responsionem, continentem regulam quidditatis non expreßè, ex his quæ in arte ponuntur, sed secũdum ea comparatam, vt ex figura T, per angulos B & C: per angulum C. invenitur aliquid loco generis, in quo angelus cum alia re concordat, vt si dicatur, angelus est spiritus. Deinde per B, invenitur differẽtia, per diuisionem illius quod loco generis inventũ est, vel per separationem subiecti propositi, ab aliquo alio, quod sub eodem genere continetur, & emerget diffinitio talis, angelus est spiritus corpori non coniunctus. Similiter si quæratur vtrũ angelus posſit creare, secundum primum modum responsio sumitur per A, & per secundum modum sumitur ex T, E, K, videlicet, secundum potestatem, principium, & minoritatem, ostendendo negationem quæstionis, quia ipsummet quod ex nihilo factum est, non potest nisi ex præiacente materia aliquid facere.

Quid est deus? respondetur per mixtionem principiorum A, ex diffinitione B, applicata ad C, D, secundum primam speciem Q. C. sic: deus est illa bonitas, quæ infinitè & æternaliter est ratio boni, quod agat bonum, infinitum, & æternum.

Quid est angelus? respondetur per tertiã speciẽ Q. C. & per principia T, C, H, angelus illa creatura, quæ est magis similis deo, vel respondetur per regulam Q. D, angelus est spiritus constans ex intellectu, memoria & voluntate, nullum habens appetitum ad corporis coniunctionem, & hæc vltima clausula sumitur per A, G, ad differentiam animæ rationalis.

Quid

Quid est anima? respondetur per T, G, est illa essentia quæ perficit corpus cum quo est coniuncta.

Quid est cælum? respondetur per T, B, H, est illa substantia corporalis quæ maior est omnibus aliis.

Quid est substantia? respondetur per diffinitionem A, E, est ens per se naturaliter existens & agens.

Quid est corpus? respondetur per tertiam speciem Q, C, est substantia, in loco occupans locum.

Quid est accidens? respondetur per tertiam speciem Q. D. est instrumentũ substãtiale, quod per se existere non põt.

Quid est peccatum? respõdetur per T D G K, est accidens in subiecto, quod nullam similitudinem habet cum deo.

Vtrum peccator absolutus à sacerdote cum iniuncta pœnitentia, existens in bona voluntate satisfaciendi, sed postea mutet hanc voluntatem, negligens & omittens pœnitentiam, sit absolutus. Respondetur negatiuè per A D T F Q E, quia fracto medio, frangitur duratio formæ & finis, & principium non se potest habere ad finem, per lineam continuam, & destruitur influentia & refluentia absolutionis.

Vtrum facta pœnitentia à sacerdote iniuncta, peccator sit absolutus à pœna & culpa. Respondetur per T B I hoc modo, sumendo differentiam inter sensuale & intellectuale, si culpa est magna in anima, & pœnitentia leuis in corpore, ratione dissimilitudinis, peccator non est absolutus à pœna, nec à culpa, sed si contritio & dolor in anima æquipollet culpæ, quamvis leuis sit pœnitentia in corpore, ratione virtutis sacramenti, liberatus est peccator à pœna & culpa: itidem si culpa sit leuis in anima, & pœnitentia æquipollet in corpore, liberatus est.

Argumentorum autem dissolutio tribus modis perficitur: Aut enim soluimus fallacias verborum, vel sententiarum, ostendendo falsitatem argumenti, propter defectum quem habet in forma, vel in materia, vel in distinctione, cõstructione,

cooperatione, coniunctione, & reliquis eiusmodi.

Aut dissoluimus argumentum, ostendendo diuersitatem subiectorum, principiorum, mediorum, caussarum, aut illis, vel illis, aliter, vel aliter inesse, & aliter ad hæc vel illa referri, quod genus dissolutionis apud Iurisconsultos maximè in vsu est.

Aut dissoluimus argumentum, improbando ipsum, ostendendo ex aliis principiis, rebus necessariis, falsum esse hoc quod concludit, vel dicit, vel hoc aut illud inconveniens sequi, dissoluendo & improbando rationem argumenti, & destruendo, ac improbando locum, vt quia falsus, vel malè dictus. Aut negando autorem, vel autoritatē, vel quia autori nō est fides adhibenda, vel quia alia, vel maiori autoritate repellitur. Aut afferendo aliam rationem potiorem, vel contrariam. Aut ostendendo aliquod inconveniens, quod sequatur ex eo, quod in argumento positum est. Aut excipiendo à generali aliquod speciale, ratione exceptionis adiectæ, ostendendo differentiam vel similitudinem, vel causationem, vel effectionem, vel respectum, vel separationem aliquorum inter se, ex subiecto vel prædicato, vel modo cohærentiæ, ex quorum distinctione, & contraria applicatione, omnis improbatio & dissolutio componitur.

HAEC

HAEC EST TERTIA PARS PRINCIPALIS HORVM

commentariorum, quæ eſt de vniuerſali diſpoſitione,& applicatione artis, docens quomodo de ſubiecto aliquo vel qualicunque re de qua ſermonem facere volumus, per artem ipſam copioſè diſſerendum ſit, & hæc pars diuiditur in quatuor partes, quarum prima eſt de ingreſsione: ſecunda, de deductione: tertia, de concluſione: quarta horum omnium tradit exempla de quibus ſingulis nunc dicemus.

INgreßio conſtat exordio, Narratione, Diuiſione, hæc autem quoniam non ſatis doctè ex hac arte petitur, ideo qui velit, ad præcepta rhetorica ſe conferat.

Exordium ipſum, quod principium eſt ſermonis, conciliat auditores, animumq; ipſorum idoneum reddit ad audiendum, faciens eos attentos, dociles, & beneuolos, quanquam ad hæc ipſa etiam in toto ſermone oporteat conari.

Attentos reddimus auditores, ſi pollicemur nos de rebus magnis, nouis, inuſitatis dicturos, etiam verbis excitantibus, hortando auditores vt attentè audiant.

Beneuolentiam captamus à noſtra, ab auditorum, ab aduerſariorum perſona, & à re ipſa, cum noſtra ſine arrogantia, cætera verò citra adulationem prudenter laudamus, item cùm inimicorum odium, inimicitiam, contemptum, & inuidiam mouemus, atq; cum rem ita proponimus, vt ab eo quod odiunt, ad id quod diligunt auditorum animi traducantur.

Dociles verò reddimus auditores, quatenus ſummam rei de qua agimus, breuiter complectimur, quæ pars in ſermonibus thema, vel theſis, hoc eſt propoſitum, vel poſitum vocatur: verum hæc omnia, vel agimus manifeſtè, vel per inſinua-

tionem, dißimulando, occulta interiectione verborum, ad mouendum benevolentiam auditorum.

Sumendum verò est omne exordium, ex intimis ipsius rei de qua agitur, vt propriè cohæreat cum narratione rei, & ex ipsa natum videatur, non vulgare, non commune, non nimis prolixum, non superfluis, vel nimium apparatis verbis compositum, nec affectatum, ne fidem deroget dicenti.

Præterea vt omnia rectè peragas, considerare oportet mores auditorum, & coram quibus, quid, qualiter, qua audientium opinione, quo loco, ac tempore, & secundum illorum rationes sermonem moderare, ac tempera.

Narratio ipsa, siue negotij, siue rei, siue lectionis, vel qualiscunq; fuerit, breuis sit & clara, atq; credibilis.

Breuis erit si nullo cursu, nullis ambagibus, sed solùm necessariis verbis rem explicemus, cauendo omnem reduplicationem, & repetitionem.

Clara erit, si qualitates rei propriis ac vsitatis verbis, debita & accommodata pronunciatione, vt auditores facilè accipiant & intelligant, significemus.

Credibilis erit, si verisimilis, si eius circumstantiæ, sicut natura rei vel negotij & auditorum opinio postulat, debitè obseruentur.

Diuisio est rerum de quibus dicturi sumus breuis enumeratio, vt certas res animo teneant auditores, quibus dictis sciant sermonem esse completum, & hæc debet esse absoluta, pauca, subdistribuenda, ordinata.

Absoluta, vt nihil in ea desit, aut supersit, nullum assumendo verbum nisi necessarium.

Pauca, vt sola sine speciebus ita genera proponat, vt nec species tanquam dißimiles generi permisceat, nec supervacua assumens, vel in minutißima diuidens, vel plura quàm satis est membra faciens, in eandem obscuritatem incidat, contra quam diuisio inventa est.

Sub-

Subdistribuenda est, à generibus simpliciter expositis ad species, cùm id res ipsa postulat, singulariter exequendas.

Ordinata, vt ita vnaquæque res prosequatur, quemadmodum per diuisionem exposita est, vel quòd vltimò distribuantur, quæ auditor maximè optare videtur.

Qui autem secundum hanc artem, breuiori vel leuiori dispositione vti velit, is accepta materia de qua dicendum erit, primùm illam auditoribus proponat, & aliquo modorum deductionis prosequatur, aut certè cum re ipsa, mentio seu finalis caussa dicatur, aut impulsiua abiiciatur, vel si diuisione quadam res proponenda sit, simul qua ratione, quo ordine dicendum sit proponatur, vt attenti & dociles fiant auditores: captando beneuolentiam ex personis & rebus, per loca superiùs tradita.

Deductio artis est, qua ostenditur proposita re, aut propositione, aut quæstione, vel oratione, quomodo sermones, argumenta, probationes accipere & deducere debemus: ex quo elicimus duplicem deductionis cursum, scilicet sermocinatiuum, & argumentatiuum.

Itaq; in deducēdo aliquo subiecto, siue sit dictū, siue oratio, siue propositio, siue quæstio (dico enim hîc subiectū nō solùm quod in propositione subiectū est, sed omne id circa quod versatur animus, quodq; est obiectū intellectus, vel cogitationis, quocunq; eiusmodi posito) diuersimodè deduci potest.

Vno modo plano processu, ex ipsa arte, ordine principiorum seruato, coniungendo vel separando subiecta, prædicata, modos, determinationes, tam subiectorum, quàm prædicatorum, & hoc vario modo, vel multiplicando vnum terminum ad aliū, respectu actionis, paßionis, imitationis, alicuius principij, secundum figuram A vel T, faciendo commixtionem cum pluribus & singulis terminis, variè commiscendo: vel per oppositum inuestigando, vel deducendo & variando secundum regulam aliquam aut quæstionem, commiscendo

eis principia, ſecundum duplicem & multiplicem figuram, planè, vel illatiuè, vel ſecundum aliud quodvis inferendi genus, conſtructiuè, vel deſtructiuè.

Illud etiam notandum eſt, nunquam tractari aliquid, in quo non ſit aliqua regula implicita, ſecundum quam dicatur id, quod dicendum eſt.

Cùm itaq; res aliqua pro ſubiecto ſuſcepta, eſt per artem deducenda, ſiue dictio incomplexa, vel intentio aliqua, vel ſententia à præclaro aliquo autore poſita, vel aliter ſuſcepta, ſiue ſit aliud quodvis thema, de quo ſermonem facere intendimus: poſſumus ſubiectum hoc deducere per prædicata abſoluta & reſpectiua, faciendo illorum inter ſe, tum ad ſubiectum ipſum variam attributionem, aliquo verborum diuerſorum mediante, vt per eſt, ineſt, fit, facit, habet, dicitur, poßibile eſt, neceſſarium eſt, & eiuſmodi: qualia ſuperius inter terminos extraneos oſtendimus, actiuè vel paßiuè ſumptis, multiplici ratione, vel in ſeipſo, vel ad ſeipſum, vel à ſeipſo, vel per ſeipſum, vel propter ſeipſum, vel ſecundum ſeipſum, vel inquantùm eſt hoc, vel in hoc, vel cum hoc, ab hoc, & ſecundum huiuſmodi mutationes, provt poſſunt accidere, aut ex vna parte, aut ex diuerſis, per eadem verba, vel alia, ad idem, vel ad aliud, vel ab alio deducendo, affirmatiuè, vel negatiuè, nominaliter vel verbaliter, diſcurrendo per principia, & regulas, & ſubiecta, ſecundum variationem de vno ad aliud, de generalibus ad minus generalia, & per contraria, aſcendendo & deſcendendo, vt maior fiat multiplicatio, & varietas, mutatis nominibus, verbis, & propoſitionibus per quæ diſcurſus eiuſmodi applicari poteſt. Et ſicut procedimus in his ſecundum modum planum & ſimplicem, ſic etiam procedere poſſumus ſecūdum modum mixtum & multiplicem, multiplicando figuras varia commixione terminorum.

Si verò per quæſtiones & regulas rem ipſam deducere volumus

lumus, siue implicitè, siue explicitè, hoc secundum aliquam quæstionem & regulam fieri potest: vt si de nomine non constet, primò quid nominis investigetur, deinde cum nomen explicatum est, vel per se constat, per quæstionem Vtrum rem ipsam investigamus, discurrendo tunc per omnia quæ in figura A & T ponuntur, per conveniens aut inconveniens, probando affirmationem vel negationem eius quod propositum est, sumendo locos plurimos ex figura T, quibus probamus rem esse, vel non esse.

Illud autem considerare oportet, nullam regulam secundum se probare totam suam quæstionem, sine alterius commixtione: exempli gratia, si quæstio sit, vtrum iustitia est, responsio sumitur per T D, quia misericordia est, quæ est contraria iustitiæ, iam emerget regula qualitatis, in qua similitudo contrarietasq; consistit, soli enim qualitati aliquid est contrarium. Quod si responsio sit per T E, quia deus est, qui est caussa & principium iustitiæ, emergit regula deriuationis de quo, & erit quæstio, de quo est iustitia, & secundũ eundem modum, ex diuersis responsionibus & probationibus, aliæ vlterius colliguntur: expeditis aũt his, quæ ad Vtrum dici oporteat, proximum erit investigare per quæstionem quid, secundum omnes species suas, & sic deinceps per reliquas oẽs quæstiones, in vnaquaq; quæstione, illum modum seruando, qui de Vtrum exemplificatus est, & fiat transitus de omnibus et per omnia quæ sunt in figura A, & T, adhibendo etiam subiecta, vel propter simile, aut diuersum, vel propter subiecti operationem, vel principia, sic enim subiecta ipsa in probationem veniunt, vt si de iustitia dicatur, ostendamus iustitiam esse in deo, in angelo, in homine, iustitiam facere hoc vel illud apud deum, hominem, angelum, & eiusmodi, commiscendo & multiplicando per singulas figuras, & in singulis subiectis, secundum illorum conditiones, veritates, falsitates, poßibilitates, impoßibilitates, aut de esse rei, vel de quiditate, vel qua-

litate, & similibus, per mixtionem multiplicis figurae.

Hoc etiam addendum est praeter istos terminos, in quibus artis huius discursus consistit, posse vndecunque alios accipi, etiam alienissimos, vel quantumlibet multos, per quos eodem modo discurramus ad rationem quaestionum, & cum aliquid simpliciter dictum est, postea dicatur respectiuè, vel adiunctiuè, vel per oppositum, affirmatiuè vel negatiuè, & sicut procedimus secundum modum simplicem: sic etiam procedemus per multiplicem, commiscendo & iungendo vnum alteri, ad probandum, & multiplicandum, in quibus probationibus, tanquam similibus, prioribus, consequentibus, principiis, caussis, effectibus, mediis, distinctionibus eorum quae dicuntur, cum dissolutionibus argumentorum, & in singulis, sua multiplicatione vt monstratum est, adhibita.

Praeterea, si quid alicubi, ab aliquo autore dictum, lectum, vel auditum memoriae occurrit, simul recitetur, vel quantùm ad res, vel quantùm ad verba, ita enim latè diffundetur sermo in verba & allegationes similium, oppositorum, historiarum, sermonum, disceptationum, quae omnia ita tractentur, vt non videatur à proposito recessum, & hoc maximè convenit & necessarium est apud Iurisconsultos.

Est alius deductionis modus, qui diuisiuus dicitur, siue sit propositionis, siue rei, siue vtriusq;, per oẽs figuras, praecipuè per figurã Q, implicitè vel explicitè illa suo modo deducens.

Itaq; si complexum est vt propositio vel sententia aliqua, primò partes eiusdem, quae per diuisionem distinctae sunt, breuiter diffiniãtur, & earum quiditas explicetur: & singulae earum tractẽtur per quaestiones, & principia, & per subiecta, vt in priori deductionis genere ostensum est.

Convenit etiam in hoc genere diuisiuo, quod quidem in sacris litteris explicandis saepè vsuvenit, vt distinctio fiat per translationes, & allegorias, ad eliciendos diuersos sensus, ex ipso sermone, & tunc in vno quoque sensu deducere rem secundum

cundum processum suprà notatum, & hoc particulatim per singula membra, tum etiam commixtim in tota propositione. Exemplum eius, vt si pro Hierusalem accipimus ciuitatem ipsam vel animam vel ecclesiam militantem, vel triumphantem: similiter in Sacris litteris, per aquas accipimus populum, vel gentes, vel animam, vel cælum aqueum, vel elementum, & sic de similibus, provt apud theologos iuxta quatuor exponendi genera hoc in vsu est.

Accedit ad hæc alius quidam deducendi modus, vtputa quando vna propositio vel res deducitur per aliam, vt si iustitia sit pro subiecto, & deducatur per hunc versiculum: Arma virumq; cano: Dicamus iustitia armari hominem contra vitia & tentationes, & per iustitiam reddi virilem animum, ne sensuum illecebris muliebribusq; affectibus succumbat, & hominem propter iustitiam acquirere sibi perpetuam laudem & gloriam, & ab omnibus laudari & decantari ad posteros, in bonorum exemplum. Simili ratione sit sapientia pro subiecto, & deducatur per illum versiculum: O regina nouam cui condere Iuppiter vrbem: Dicamus itaque, sapientiam reginam & nouam, & non senescentem, & illam condere vrbem, videlicet ecclesiam, ad quæ nobis occurrunt tunc dicta Salomonis: vocantis eam mulierem adolescentiæ nostræ, & ipsam ædificasse sibi domum, septem excidisse columnas, & in hunc modum plura.

Ex his quæ iam dicta sunt, satis patet ordo deductionis: sed hoc obseruandum est, vt ordinem commutemus commiscendo figuras, & hinc inde ex vna figura transiliẽdo in aliã, provt ornatus vel neceßitas postulabit, vnã regulam ex alia trahendo, sic tamen vt primùm simplicia tractentur, antequã ad composita deveniatur: deinde verò permixtim, modò de tota re simul dißeratur, modò de singulis partibus, multitudine locorum essentialium & accidentalium, probationum, improbationum, demonstrationum, solutionum & eius-

modi, quæ suprà dicta sunt, adducendo substantialia prædicata & principalia, esse, essentiæ, actus, formæ, potentiæ, & cætera quæ in figura A & T. includuntur.

Apud oratores deductio orationis in confirmationem & confutationem distributa est, in quibus tota vincendi spes ratioq; persuadendi consistit.

Confirmatio, est propositæ narrationis approbatio, secundum distributorum membrorum expositionem, secundum modum argumentandi ex locis & mediis superiùs traditum.

Confutatio, ex eisdem sumitur, ex quibus confirmatio, nam contrariorum eadem est disciplina, & hæc fit sicut docuimus superiùs, de argumentorum dissolutionibus.

Sciendum insuper, quoniam in omni materia, vel ethica, vel politica, vel theologica, tria occurrunt causarum genera;

Demonstratiuum, quod tribuitur in alicuius laudem aut vituperationem.

Deliberatiuum, ad suadendum vel dissuadendum.

Iudiciale, quod positum in controversia, habet accusationem aut petitionem cum defensione.

Præterea hæc genera sæpè mixtim agenda occurrunt, sæpè etiam, & si non cum multis fiat cõsultatio, vel apud tribunal, tamen ab vna persona omnia hæc genera veniunt agenda, vt in prædicatione verbi diuini, concionator ipse fit actor, populus tanquam reus, conscientia iudex, aut vnus ipse suppleat omnium suffragiorum vota.

Conclusio est vltima pars totius orationis, & sermonis terminus, auditoris memoriam reficiens, & animum eius commouens, & potest fieri tribus modis:

Vel potißimo aliquo argumento, in quo totum robur sermonis consistat, atq; ita concludatur sermo.

Vel fiat per enumerationem, ordine colligendo & commonendo, quibus de rebus verba fecerimus: & hæc debet esse breuis, vt rememoretur, non reintegretur, nec ab exordio vel

lectione, sed secundum diuisionem, eius sumatur initium.

Vel amplificatione vtendum est, mouendo animos tepentes, & sedando commotos, quod fit per loca communia superius narrata: præterea secundum diuersos modos differendi, diuersos fines inferendo, vtputa in theologicis, ad finem æternitatis & omnipotentiæ: in iure, quod æquũ, bonum & vtile: in oratoria, quod deceat, delectet: in mathematicis, quod maximè perspectibile est: in sermonibus devotionalibus, ad suspiria, lachrymas, vel voluptatem, aut charitatem Dei, angelorum, sanctorum, & ecclesiæ, aut amorẽ proximi, aut parentum, fratrum, coniugum, liberorum, familiarum, prælatorum, officiorum diuinorum: aut honestatem, vt virtutum, maximè earum, quæ ad communitionem hominum, & liberalitatem, ac mandatorum alienationem, & conscientiarum serenationem valent: aut ad decorem, transferendo sensibilia ad intelligibilia, & diuina ad mentem, & vitam angelicam, et similia, cohortando auditores ad ea retinenda, et in eos à quibus hæc violata sunt incitando odium, & invidiam, demùm commouendo miserationem. Hæc omnia multiplicando, probando, amplificando, per omnes artis partes, secundum duplicem & multiplicem figuram, atque ita concludendo sermonem, quemadmodum nunc per exempla ostendetur.

Reliquum igitur nunc est, vt exemplis quibusdam ostendamus, ipsius dispositionis ac applicationis modum, secundum præcepta ea, quæ in præcedentibus tradita sunt. Primum itaque exemplum sit, quale Andreas Canterius tradidit secũdum planã ac simplicem deductionem. Sit itaq; Ieiunium pro subiecto, atque hoc deducamus primò per figuram A.

De ieiunio habiturus sermonem, ab hoc euangelico verbo exordiar: Venient dies cum auferetur sponsus à filijs nuptiarum & tunc ieiunabunt. Quo verbo intelligimus palàm, apostolis, qui tunc præsentes demonstrabantur, & per eos, toti ecclesiæ Christianæ, constitutum imperatumq; esse à domino

nostro Iesu Christo ipsum ieiunium: sic enim & alio loco legimus: Quod vobis dico omnibus dico: vigilate. Quis igitur hoc euangelico atque dominico præcepto monitus, non studeat ieiunare, vt ad æternã, quæ ieiunantibus promittitur, saturitatem perveniat? dicente domino: Beati qui nunc esuritis, & cætera. cum perspexerit eam virtutum copiam, quæ in ieiunio collata est, & quæ in ieiunio perficiuntur, & quàm rectè ordinatum ac conditionatum est. Est enim ieiunium abstinentia cibi et potus, quæ quidem abstinentia ea abstrahit, quæ carnis sunt, vt conseruet ea quæ spiritus sunt, & faciat obseruatorem suũ seipso sublimiorem, ac ex corporali reddat spiritualem. Ideò inquit apostolus: Debitores sumus non carni, non vt secundum carnem viuamus, sed spiritui: si ergo spiritu viuimus, spiritu & ambulemus: qui enim secundum carnem vixerit, morietur.

Hinc est quòd ieiunium vnit hominem cum Deo: nam & Deus spiritus est, & qui adhæret Deo vnus spiritus efficitur cum Deo: ieiunium autem quo quispiam Deo vnitur, vnum esse oportet, non diuisum, sed omnibus ex suis partibus compositum, cuius integritatem nulla diuisio quassauerit, vt scilicet sicvt corpus ieiunat ab escis, ita anima à peccatis: sic totus homo ab omnibus concupiscentiis suis inordinatis ieiunet: capillus à superfluo cultu ieiunet, oculus ab inani visu, et aures à prauorum verborum auditu, à voluptuosis olfactibus nares, & lingua non ab escis solùm & saporum delectamentis, sed & ab omni sermone inani & verbo otioso ieiunet. Excedat à corde omne impium fomentum, invidia, & auaritia, & omnis mala libido, hoc enim cordis est ieiunium: non tangat manus illicita, nõ proficiscantur pedes in scandalum, sic enim & manus, & pedes ieiunabunt, hæc enim omnia collectione & integritate sua ieiunij constituunt vnitatem atq; perfectionem.

Quæ itaque ad ieiunij requiruntur perfectionem, si vnum eorundem fecerit, non dicitur rectè esse ieiunatum, quod

paucis

paucis verbis Esaias significat inquiens: Non est hoc ieiunium contorquere quasi in circulo caput, sed solue colligationes impietatis, restitue iniusta, misericordiam fac in pauperes, &c. Solum enim quod perfectum est, hoc Deo gratum est, quoniam ipse perfectus: vnde illud Matthæi secundo: Perfecti estote, &c. & Leuitici 19. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, & alibi: Non offeretis mihi morbidum, nec mutilatum, &c.

Omnibus itaque amplectendum est ieiunium, tanquam cœleste ac spirituale bonum. Sed non dicitur ieiunium bonum, nisi benè fiat. Quid enim bonitas nisi communicatio: benè itaque ieiunat, qui escas quas sibimet abstrahit, pauperibus largitur, non qui velut exactor, tunc quando ieiunat, pauperes affligit, debitoribus suis tunc maximè est infestus, quod apud Esaiam legimus: die ieiunij apparet voluntas in molestandis debitoribus vestris, tum adiicit: est hoc ieiunium quod elegi, frange esurienti panem tuum, vagos & inopes recipe in domum tuam, & cætera. Quæ bonitas nisi ieiunio accesserit, non erit ieiunium bonum, si autem ieiunium non sit bonum, non erit Deo gratum, qui nihil præcipit nec acceptum habet, nisi bonum, quoniam ab eo omne bonum manat, & eo genere gratias sibi refundi iubet.

Magnum est ieiunium abstinere ab iniquitatibus, quia magna est iniquitatum multitudo, magna etiam aduersus hominem ipsarum pugna atque militia: vt eò maior sit in ieiunio laus, constrepentibus vndique tot hostibus, his quidem palàm, illis per insidias, vt apud prophetam legimus: Domine quid multiplicati sunt inimici mei. & alibi: Circumdederunt me sicvt apes: & ex hoc ieiunium illud maius est, quoniam ad animam pertinet: aliud verò ad corpus, & ad escas, anima autem plus est quàm corpus, &, peccatum plus quam esca, immò multò pretiosior est anima corpore.

In ieiunio etiam oportet esse perseuerãtiam, iuxta sacrum illud proverbium: Qui perseuerarit vsque in finem, hic saluus erit: & qui legitimè certauerit, hic coronabitur. Hinc Moyses accepturus præcepta, quadraginta dierum ieiunium continuauit, non manducãs panem, neq; vinum bibens. Multa alia afferre perseuerãtiæ ieiunij exempla possem, quæ missa facio. Hæc igitur perseuerantia si desit à ieiunio, vt in aliis virtutibus, laudem euacuat, minuitq; meritum, & perdit præmium.

Facit autem ieiunium possessorem suum potentem, ad dominandum imperandumq; suis concupiscentiis illicitis: sic & econtrario dimissio ieiunij impotentem hominẽ facit, hinc Saluator ait: Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi in ieiunio & oratione. & Apostolus præcipit: Abstinete à vino in quo est luxuria: & Ieremias. Venter mero æstuans, spumat in libidinem. Hoc in Loth ostensum est, qui propter ebrietatem commisit incestum, hoc in Holoferne, qui exarsit in amorem Iudith, caputq; & vitam amisit.

Tribuit ieiunium sapientiam, & diuinam & humanam, aut certè disponit ad illam: vnde illud Proverbium: Pinguis venter, macer intellectus: Hoc patet primo de Moyse, qui ieiunando diuinam scientiam, & artes complexus est: Ieiunando Helias curru igneo euectus est: item Daniel & cæteri tres pueri ieiunantes scientiam adepti sunt: & apostoli ieiunantes receperunt S. sanctum: Ioannes ieiunando in insula Pathmos, reuelationes accepit secretissimas.

Ieiunium oportebit esse voluntarium: ipsa enim cibi abstinentia, nisi animæ electione fiat, nullam in se habet virtutem: hinc legitur, dominum Iesum spiritu sancto intrasse desertum.

Ieiunium virtuosum est, si ab homine virili fortiter sustineatur: hinc ad Hebræos 11. legimus, quomodo sancti in cauernis terræ, nuditatem, miseriam, & ieiunium viriliter sustinuerunt.

In ve-

In veritate autem ieiunare oportet, non in ſimulatione, vnde Dominus in euangelio: Nolite fieri, cum ieiunatis, ſicvt hypocritæ triſtes, &c. & ergo ieiunij præmium non habebunt, & cætera, vnde: væ vobis ſcribis & phariſæis.

Gloriam nullam præſtat ieiunium, niſi honeſtæ rei cauſſa ſuſcipiatur, vt ſi pro criminum ignominia: non enim eſt pro ſuperſtitione ieiunandum, nec pro inani gloria, vnde illud: tu autem, cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua.

Per figuram T. deinceps hoc modo ieiunium deducatur.

Ieiunium differt inter ſe, nam aliud ſpirituale, aliud corporale: quæ vtraque in vnitate & perfectione ieiunij requiruntur, vt vnum alterius vtatur ſuffragio, nam corporale ſine ſpirituali vacuum eſt, ſpirituale ſine corporali ſæpè difficiliùs obſeruatur. Facit etiam ieiunium homines differre à beſtiis, quæ ſuo appetitu ducuntur, vt neque in cibo, neque in potu ſibi temperamentum ponant, neque ab alia vlla voluptate, cùm delectabilia præſentia obiecta habent. Neque poteſt homo rectè homo dici, ſi tunc ſolùm ieiunet, cùm iſtis caret, & non potiùs in ipſa abvndantia modum ſibi ponat: vt de Dauid opulento rege, legimus, qui inter epulas regias ſibi poſitas, cinerem, tanquam panem manducabat, & poculum cum fletu miſcebat.

Sicvt homo per Ieiunium diſcernitur à beſtiis, ita coniungitur angelis, & aliquid maius in ſe habens quàm angeli: quoniam cibi potusq; abſtinentia angelis per naturam ineſt, quòd nullo corpore induti, nullo fomento corporali vtuntur: homo autem qui in corruptibili corpore ſpiritalem vitam, meditationemq; ſuſcipit, poteſt angelis vel ſimilis eſſe, vel maior, angelicam in eo imitatus puritatem, actione virtuoſâ.

Sicvt angelis bonis, ieiunium concordare facit ieiunantem, ita malos dæmones expugnat & fugat, quos crapula libidoq; improbi ianitores in atrium mortale hominis admiſerũt. Vnde Saluator ait: Hoc genus dæmoniorum non eiicitur niſi in

ieiunio, et oratione. Sic de Iuda legimus, quod post buccellam intrauit in eum satanas, videlicet quasi crapulæ sequax.

Ieiunio autem multiplex constituere possumus principiũ: nam in lege iustitiæ, ante peccatum, institutũ est, vt esset prohibitione lex, obseruantia meritum: præcipit enim dominus, ne de ligno scientiæ boni & mali comederent. Institutum est post peccatum in pœnam, dicente domino: in sudore vultus tui vescêris pane tuo, quo sæpè fraudaberis, & cætera. similiter quadragesimale ieiunium invenimus in Moyse, in Helia, in Esdra, in Iudaica obseruantia, item in Christo, in apostolis, in pontificibus, & sanctis patribus institutum.

Ieiunium est medium, coniungens in homine ea, quæ inter se frequenti pugna certant, animam scilicet & corpus, vt inquit Apostolus: Caro concupiscit adversus spiritum, & cætera: quare nisi ieiunio compescatur, sub spiritus imperio difficilè continebitur: quod Sapiens in Parabolis innuit, dicens: Qui delicatè nutrit seruum suum, inveniet eum contumacem.

Finis ieiunij est, vt corporis affectus supprimi poßint, vt animus non impeditus delectatione crapulæ, liberior sit ad suum officium exercendum.

Similiter hic aliqua invenienda de vltimo triangulo.

Per figuram autem Q deducimus ieiunium, quærendo de eo per diuersas quæstiones & diuersimodè: vtrum ieiunium est bonum, vtrum bonum sit ieiunare, quid est ieiunium, quid est in ieiunio, & in quibus est, quid operatur ieiunium in homine, quis tenetur ieiunare, quis non, de quo est ieiunandum, quare institutum ieiunium, quale debet esse ieiunium, quantum debet esse, quando ieiunandum, vbi ieiunandum, vbi fuit institutum ieiunium, à quo fuit institutum, quomodo ieiunandum, cui ieiunandum, quotuplex est ieiunium, quoties est ieiunandum: & sic de similibus, accipiendo solutiones quæstionum eiusmodi, secundum regulas suas, miscendo figuram A & T, vt suprà docuimus.

Alte-

Alterum nunc exemplum esto, quod ponit ipse Raymundus in sua Rhetorica.

Socrates ille philosophorum princeps facilè, & pater omnium, adolescentē quendam ingenua & liberali forma præditum intuens, cum is quidem tacitus diutulè astaret: quin, inquit, loquere agè, vt te videam ô adolescens: scilicet super animo & oratione magis, quàm specie exteriori iudicandum ratus. Atque equidem nunc quoq; haud aliter censeo excellentiam tuam doctor egregie, seu potiùs omnes vos qui adestis: vnus enim pro omnibus locutus est: velle animi ingenioliique mei ex oratione periculum facere. Et equidem tametsi nunc vereor, vt expectationi vestræ parum satisfaciam, tamen quia non est quo poßim hoc onus dicendi honestè aversari, in eum enim vltro dicendi campum, vt Gorgiano more, quacunque de re velletis, dicturū spoponderim, nec mihi nūc pedem retrò licet referre, quippe galeatum serò duelli pœnitet. Esto igitur, quod mihi excellentia tua proposuit, dictionis huius thema, ex media philosophorum ac dialecticorum schola depromtum: Accidentia conferunt magnam partem, in eo, quod quid est. Et quoniam non breuitate dialectica, quin oratorio syrmate propositionem hanc tractare contendimus: primùm omnium dispiciamus, sint né accidentia, & quid sint: deinde quid sibi velit hoc, quod quid est: ac postremò, quomodo magnam partem accidētia in eo quod quid est, conferant. Esse accidentia, quodammodo, sed non similiter tradunt philosophi, id quod accidentis pervulgata dictio declarat: quippe accidens est, quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem. Nimirum igitur, esse accidentium à subiecto dependet, ita sanè, vt absque subiecto omninò quidem non sint: cuius ratio est, quia sunt in alio, & non quidem vt pars. Impoßibile est tamen ipsa esse absque eo, in quo sunt: commensurantur igitur subiecto, & subiecti numerositate numerantur. Sic nempe hæc albedo &

hæc triangularitas sunt, quatenus hoc aut hoc, cui insunt, subiectum permanet: simulq; cum eo, vt ita dixerim, adolescunt & senescunt, & intereunt, & locum mutāt, & circumscribuntur, & peregrinantur, & sedent, & complicantur. Atque ad hunc quoque modum sæpè numero invicem cedunt: scilicet calore pulso frigus admittitur: & calamitosam paternitatem orbitas excipit: & dulce olim coniugium, tristi viduitate mutatur. Iam verò ex his quæ de accidente dicta sunt, in quod quid est, quid aut cuiusmodi sit patere arbitror: non semel enim subiecti mentionem fecimus, cui quantum, &, vt ita loquar, entitatis ratio propriè cōvenit, vt quod suæ entitatis robore accidentia sustinet et fulcit atque sustentat: quippe à substando haud dubium substantiæ nomē deductum est: & prima quidem substantia quæ principaliter & maximè substare dicitur. Hoc itaque quod substat ex his quæ ei accidunt persæpè cognoscitur: siquidem substantia intelligibilis est, accidentia ferè sensibilia, quæ sensibus interioribus, exterioribusq; percipiuntur. Vt autem sensus nostri sunt intellectus: sic ea quoq; quæ sensibus percipiuntur, ministerio quodam ad eius cognitionē, quod intelligibile est, quasi manu ducunt. Enimvero vt multiplex est accidentium varietas: sic multiplex quoque ad cognitionem eius, quod quid est, insinuatio. Hanc autem accidentium varietatem nouem philosophi distinxere capitibus, quæ principia seu prædicamenta appellant: mirumq; illud est in tanta ipsorum varietate, summam ad hoc esse concordiam, & asperrimas rursum inimicitias: nam vt verbi gratia dicamus, calor, & frigus conveniunt quidem maximè: nam sub eodem sunt genere qualitatis: & maximè quoq; discrepant, nam mutuo se expellunt, neq; invicem se compatiuntur, capitaliúsque omnino est inter accidentia principalia seu extrema dissidium: nam media quanquam vtrumque non participant, tamen atrociter invicem confligunt. Omninò verò vt in præliando, quod efficacius est, alterū vincit at-

cit atq; expugnat, inq; eius locum succedit: at vbi æquo marte pugnatur, longius est certamen: Sic sane in iis quæ ex contrariis composita sunt, aßidua est belligeratio & lis illa Platonica, donec mistum soluatur, & compositio ea labefactetur. Sũt autem hæc, quæ diximus hactenus vulgo quoq; philosophantium notoria, & quæ scholarum omnium (si quidem sentiãt) parietes & tabulata percallent. At (si quidem libet altiùs audire, & dignitatibus vestris accommodatiùs) alia ratione hãc ipsam propositionem pertractemus. Accidentia nunc itaq; libet appellare, omnia quæ extra Deum sunt, et quæ Deus non sunt: solum autem Deum id quod quid est. Atq; ne id nouè aut affectatè nimium dicere videamur, Dei ad Moysen loquentis vnum afferatur verbum: Interrogauit Moyses dominum, qui nam esset & quod haberet nomen. Ille autem, ego, inquit, sum qui sum: sic loquere filiis Israel, qui est misit me. propterea quod quid est, bonum hoc esse necesse est, solus autem Deus bonus, solus igitur Deus est, qui ergo non sunt Deus, haud ineptè hac consideratione accidentia dicemus. Sed bonitas creata est illius increatæ bonitatis velut vmbra quædã. Nempè illa immensa est atq; æterna: hæc autem finibus certis circumscripta, & temporis angustiis inclusa. Potest illa diuina quidem bonitas absq; mundana subsistere, mundana autẽ absque diuina nequaquam. Atq; hæc testatur Simonides ille noster, cum ait: Aperiente te manum tuam omnia implebuntur bonitate. Iam verò cognitio & industria, quæ omnibus quidem rebus aliqua quodammodò inest, his siquidem clariùs, illis autem obscuriùs: Similiterq; ardor & studiũ sui, aut rerum similium, etsi convenientium omnia hæc sunt ex cognitione amoreq; diuino expressa, sed adeò sanè longè, vt respectu lucis illius quæ Solem vincit, et amoris flagrantis tenebræ cimeriæ & gelu glaciale, possunt appellari. Quid dicã de virtute, quæcunque ea rebus inest, nisi diuina sit virtute fulcita nónne omnis fragilis est & caduca? Fallaces verò rerũ cõditiones, &

instabiles, vt ita loquar, status, quis non videt, nisi qui sciens ac volens quocunque se vertat corporis oculos claudit? O vanas hominum spes, ô desideria cæca, qui inter tantam tamq; insignem rerum omnium fragilitatem gloriæ student, qui in his, quæ dixi, accidētibus firmamēti aliquid collocant, & non potius in eo qui est. Adstruit ille ædes marmore Pario, et summo auro lacunaria obducit: excauat alius montes, & abdita inde eruit metalla: alius agris atque hortis colendis studet: & frequentiùs alius cogit armenta, multò verò magis pleriq; hominibus sub potestatem suam redigendis incumbunt, & nec suo nec alieno, dum id efficiant, sanguini parcunt. quòd si quis est animo paulò erectiore, sidera contemplatur, aut intelligentias quas appellant investigat. Sed non est studiorum fructus si quis in eo subsistit: quin maius fuerit operæpretiū, in eius, qui est, cognitionem pergere, ex accidentium horum cotemplatione: magnam quippe partem conferūt in eo quod quid est, hoc est, ad eius quod est cognitionem. Insensibilia enim Dei (vt ait Paulus ad Rom.) à creatura mūdi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: scilicet domorum atque turrium præsidia, quibus ciuitates priuatim publiceq; firmantur, Deum rerum omniū ostendūt præsidem esse, monstrantq; tutorem: quippe si quid in his præsidij est, quæ manus fabrefecit humana, quantò magis in eo qui ipsas hominum fabricatus est manus. Rectè igitur propheta ille psalmographus: Nisi, inquit, dominus ædificauerit domum, invanum laborauerunt, &c. Quod si ab iis quæ artificio constant, ad naturam magis libet accedere, per omnes gradus offendemus, aliqua eorum quæ nos in eius, qui est, cognitionem adducant, scilicet (vt verbi gratia aliqua attingamus) inexhaustæ fontium scaturigines indeficientem nos credere monent Dei bonitatē, quæ aßidua largitione nihil minuitur, aut evacuatur: ceu fontes perpetua aquarum emanatione non deficiunt vnquam, neq; siccantur. Terræ verò ipsius Latitudo, seu amplissima

ſima dixerim potius cæli capacitas, immenſam Dei imaginem teſtatur. Iam verò perpetua hæc elementorum iuuenta, minimè ſeneſcentem Dei indicat æternitatem. Quid innumeræ arborum & plantarum vires, vim ne Dei omnipotentem approbant? Mirum hercle ſi medici ex harum contemplatione, impoſitione diuinæ admirationis non rapiuntur. Alia verò multò luculentius, eum qui eſt, nobis oſtendunt, nempe, formicæ, apes, feles, canes, milléque huius generis, induſtria ſibi ingenita, creatoris ſapientiam, quãquam muta, prædicare videntur. Hinc Salomon: Nunquid nõ ſapientia clamitat in ſummis excelſisq; verticibus? Rurſus alia quoque affectibus, diuini animi quaſdam exhibent notas, pugnant quippe pro catulis, et coniugia ſua particularia defendunt. virtutes autẽ diuinas nullum animal tam clarè exprimit, quàm homo: in eo enim iuſtitia, miſericordia, prudentia: ita quidem, vt ſi ſemet homo ſedulò contempletur, poßit bonam, magnamq; partem cognitionis eius qui eſt, ex ſuiipſius conſideratione venari. Nec mirum, eſt enim ad imaginem & ſimilitudinẽ Dei factus, ſive enim infteriora ſe, ſive ſemetipſum homo rimetur, abvndè inveniet, quibus in eius, qui eſt, cognitionem aliquam adducatur. Quod ſi ſuſpiciat, & in ea quæ ſupra ſe ſunt, oculorum, mentisq; aciem dirigat, papæ quantò inſignius eum qui eſt cognoſcet: Cæli enim enarrant gloriam Dei. Et certè veritatis diuinæ haud vſquam alibi tam clara ſunt, quàm in cælo, documenta: vbi ſtellæ etiam quæ errones appellantur, minimè errant, ſed lege certißima oriuntur & occidunt. Igitur, is qui mihi ſæpè vocandus ad partes, Dauid propheta ait: Sol cognouit occaſum ſuum. Denique ſi daretur nobis angelos penitus cognoſcere, vbi omni perſpicacitate Dei gloriam intueremur, ſunt enim ceu ſpecula certißima, nulli obnoxia corruptioni, quæ diuinitas aßidua ſui contemplatione nitidißimè expoliuit. Sed iam quidem diutius ac propoſitum fuit, in accidentium ſerie immoratus ſum, & mul-

to tamen minùs quàm res ipsa postulat, nullus enim dicendi finis esset, si quis velit, quæ in rebus sunt, diuinitatis imagines singulas prosequi. Et omninò auctore Dionysio, de rebus sacris perfectißimè loquendum est. Ergo postquàm accidentia magnam partem conferre in eo quod quid est, monstrauimus, idemq; & mathematicè et theologicè fieri admonuimus, nunc quæ in eandem sententiam ex medicis atq; iurisconsultis dici possent, consultò omittimus, tum quod ex his, quæ dicta sunt, pleraque horum trahuntur, tum ne ad clepsydram, quod aiunt, declamantes, nouum ab integro sermonem ordiamur.

Vno autē longiori exemplo hanc artem planiorē faciemus.

Sit itaq; hoc pro themate: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Pro deductione huius aliorumq; similium sequens processus advertatur, incipiendo per regulam entitatis, ac quæstionem Vtrum, ostendendo primo spiritum ipsum esse, hoc modo vt sequitur exordiendo:

Summus & omnium opifex Deus, æternitatis dominus, fons & origo iustitiæ, qui omnia fecit & creauit, non in tempore, neq; ex tempore, sed ex opere suo, simul etiam temporis dedit initium: quod quidem opus extra suam naturam & substantiam non est, quoniam non est mundus Deus, neque aliquid Dei. Deus enim ante mūdi huius opificium credi aut intelligi non potest aut otiosus fuisse, aut solus, quasi per hoc æternitatis tempus, à tot æternis sæculis ab ipsa æternitate, commentatus sit, quid se facere oporteret. Est ergo in Deo actio quædam intrinseca, naturæ & substantiæ consors, quam rectè spiritum domini nominamus. Neque enim sine spiritu Deum esse fieri potest, si Deus ipse est, & si aliqua suarum dignitatum in ipso verè esse, dici poßit: esse enim diuinum cum sit natura bonum, & ipsamet bonitas, incommunicabilis esse non potest: est enim bonitas, ratione cuius, bonum est bonum, & bonum agit bonum, quod nisi in communicatione

esse

esse non potest: itaque quomodo ab æterno Deum bonum esse dicemus, qui nullum bonum agat, nullum spiret bonum spiritum, sicut ipse est bonus? nam & Deus spiritus est, & ex seipso spiritum spirat, non separatum, quia ex sua substantia est quæ indiuisibilis est, sed sibi coniunctum, atque eiusdem secum immensitatis & æternitatis. Nam si infinitus est Deus, infinitum aliquod esse producit. hoc autem non est mundus, qui certos suos habet terminos, certa sua latitudine ac longitudine descriptos: similiter non terra, non ignis, non aliquid horum, quæ conspicimus, siderum, hæc enim omnia finita sunt: sed Deus ipse, æquè infinitum, æquè immensum incomprehensibilémque spiritum ex se spirat, spiratione veniente ex illa immensitate, & tamen ab illa immensitate non egrediente: quoniam & ille immensitatis capax. Etiam cum æternus sit Deus, & otiosus vel solus esse non possit, bonitas facit æqualem sibi ac coæternum producere, immensitas ipsa æternitasq; concedunt, ab æterno autem mundus non fuit: spiritum ergo habet Deus, qui vt est immensitate coæqualis, ita duratione coæternus.

Sed posset quis opponere istis, si Deus est immensus & infinitus: ergo nihil producit à se ab æterno realiter distinctum, sed ab æterno solus Deus. Item cum nullum æternum sit principiatum, spiritus verò principiatus: igitur non æternus. Probatur hoc: nam quidquid aliud producit, prius est eo quod producitur: sive fiat necessitate, aut voluntate, vel natura, sive etiam sit extra naturam, etiam si productum sit idem cum producente in substantia, vt riuus cum fonte, tamen ille natura prior est. similiter in productione voluntatis, electio præcedit actum: ergo coæternus Deo spiritus esse non potest.

Sed eiusmodi oppositionẽ dissoluit ipsa differentia seu diuersitas actionum Dei, aliarũq; rerum agentium: nam omnes operationes diuinæ, secundum modum operationum diuina-

rum, simul sunt cum ipso esse diuino: quidquid enim per suam formam agit, & quod ipsum pura forma est, neq; prius est & agit, neq; prius agit hoc quàm illud, cùm simul omne suũ esse complectitur propter immensitatem, omnem duratione suam propter æternitatem, omnem etiam actum suum propter omnipotentiam: spiritus aliquis diuinus est, & diuina spiratione ac substantia coessentialis, ipse idemq;, & vnus cũ Deo, vt non poßit ab eo seiungi, præterquàm per eum modum qui relationis est: sic enim à Deo differt ipse Deus. Poßibile itaque est cum Deo spiritum esse, qui sit sua sapientia, aut certè suæ sapientiæ amor, idem ipse Deus, virtus Dei manans ex potentia, veritas ex sapientia, gloria ex bonitate, vt sicvt in ipso Deo sit simplicitas, extra omnem summam commixtionem, & vnitas omni multiplicitate repugnans, similitudo sine similium diuersitate, æqualitas sine æqualium disiunctione, sic etiam in ipso Deo summa distinctio est, nam otiosum Deum ac nihil agentem (velvt Epicurus dicebat) esse non potest: agit ergo aliquid, & actus quidem alius ab agente, quanquam non aliquid aliud secundum substantiam. sic & cogitat Deus, & cogitatio non est cogitans, & diligit Deus, & dilectio non est diligens: ergo, spiritus Dei à Deo est, alius quidem personaliter ab eo distinctus, spirãdo aliud secundũ personam, spirando idem secundum essentiam. Referunt enim ad idem, spirans & spiratum, & id oppositionis genus, quod secundum relationem est, solum in Deo considerare licet, omni alia oppositione semota.

Ostensum est per regulam Vtrum, & figuram A, spiritum ipsum esse. Idem modò ostendere possumus, per eandem regulam, & figuram S. hoc modo:

Denique diuinum spiritum esse, tota mundi series ab ipso suo ducta principio apertißimè monstrat: nam cùm Deus ipse est æternus, & ipse aut solus, aut otiosus esse non potest, creatum verò nullum est æternum, est ergo spiritus aliquid Dei, & ipsi

& ipsi Deo coæternus: non enim potest bonitas Dei esse bona, nisi spiret: neq; immensa, si non ex maximo & infinito illo bono, immensa atq; infinita actio procedat, coæterna & coæqualis suo principio. Quid enim Deũ posse dicimus, qui nihil agat? quid cognoscere, qui nihil cogitet? quid velle, qui nihil amet? hoc autem totum spiritus est, sive diligere, sive cognoscere, sive agere.

Angelus etiam à Deo creatus, cæteris creaturis superior, & spiritalis naturæ, ostendit Deum spiritum esse, & spiritum spirare: nihil enim est creatum, cuius non sit in creatore idea. Angelus spiritus est, igitur in Deo exemplar suum habet, vt diuinum spiritũ esse oporteat: quid enim in angelo spiritalis bonitas, nisi ex Deo bonitas in ipso spirata? quid spiritalis magnitudo in angelo, nisi magnificus spiritus magnificè spiratus à Deo? quidq; in angelo duratio, si non in Deo sit æterna & perpetua spiratio?

Cælum ipsum spiritu mouetur, sive ille angelicus sit, sive ipsi cælo intellectus insitus, quem nonnulli cæli animam vocant, semper hic à Deo est, & diuinum spiritum ostendit: nam quo pacto tanta cæli magnitudo perpetuis legibus consistere posset, si non maximus ille Deus etiam huic machinæ præsideret, hoc verò ita per medium spiritum fieri oportet, actus enim omnis est in fluxu, sive manenti, sive egredienti.

Videmus etiam hominem spiritu viuere, & diuersos in homine spiritus esse, alium alio maiorem, atq; vnum alteri præesse: quare ad verum supremum spiritum, qui diuinus est, pervenire oportet, vt in omnibus magnis ad aliquod maximum quod sit infinitũ, & in omnibus durabilibus ad aliquod æternum. In ipsis ergo spiritibus etiam quos subordinatos in homine videmus, ad vnum summum & immensum spiritum, à quo fluxus omnium deriuatur, pervenire oportet.

Sic etiam in aliis viuentibus considerare licet, sive perfecta

ſive imperfecta ſint, imaginatiua aut ſenſitiua: nam ſine ſpiritu neque viuunt neq; mouentur.

Vegetabilia etiam ipſa quòd extenduntur & creſcunt, & ſuo modo viuunt, ſpiritu quodam hoc aguntur, per humores deſcendente.

Elementa etiam ipſa, quamvis inter ſe ſeparata ſunt, & aliud terra ſit, aliud aqua, &c. ſic tamen ipſis ſpiritus immiſtus eſt, vt ſine illo eſſe non poßint.

Sequitur itaque, Deum habere ſpiritum ſibi intimum, quo ſe moueat ſine mutatione, operetur ſine paßione: quo mediante etiam fieri id intrinſecum ſpiritus habet in Deo, quo agat, faciat, regat ſpiritus omne opus ſuum, & quidquid in vniuerſo ſuo opere adminiſtrat. Manifeſtum eſt ergo ſpiritum eſſe diuinum, vbi tot alij ſpiritus ſpirituumq; operationes comperiuntur.

Satis nunc oſtenſum eſt, ſpiritum ipſum eſſe: ſed quid ſit hic ſpiritus, modo videndum eſt. priuſquam ad eius diffinitionem adeamus, diuiſione vti oportebit, quoniam diuerſimodè hoc nomen ſpiritus in ſacris literis poſitum reperitur.

Eſt itaque ex ſpiritibus creatis, ſpiritus angelicus corpori non coniunctus, qui quoniam non materialis, non corporeus eſt, ſuum eſſe nullo vocabulo aptius explicari poteſt, quàm quòd dicatur ſpiritus: hinc apud prophetam legimus: Qui facit angelos ſuos ſpiritus. & inter hos ſpiritus multæ varietates ſunt, tum ordinis & officiorum, tum morum & qualitatum, quæ hoc loco prætereunda ſunt.

Eſt alius ſpiritus humanus, & ille eſt corpori coniunctus, non tamen corporeus: immortalis, incorruptibilis, materialis, quoniam forma eſt homini, cui corpus materia eſt: & hunc ſpiritum, animum appellamus, qui eſt principium vitæ, ſenſus, motus, intellectus, in homine imaginem diuinã maxima ſollicitudine præ ſe ferẽs, nõ ductus de potẽtia materiæ, vt cæteræ formæ, ſed in ipſa incorruptibilis, inextinguibilis, ſeparabilis tamen

tamen, & aliquando etiam corpus ſuum quod deſeruit reaſſumpturus. Et de hoc ſpiritu inquit Apoſtolus, Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus. & alibi: Caro concupiſcit adverſus ſpiritum. & Iacobus: Corpus ſine ſpiritu mortuum eſt. & Geneſ. legitur: Fecit Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.

Eſt præterea ſpiritus animalis, qui omni animali poſt hominem ineſt, etiam ipſi homini, & in hoc ſpiritu conſeruantur virtutes corporis, itáque à ſuis fontibus per totum corpus manant, ſiue ſint animales, qui ſenſum & motum miniſtrãt, quibus à cerebro dicitur eſſe principium: ſiue vitales ſint, quibus à corde prima ſedes: ſiue naturales, à quibus nutritio, digeſtio, & generatio deriuantur, inter quem ſpiritum & animam quid interſit, per Auguſtinum de ſpiritu & anima pluribus diſputatur.

Eſt præterea ſpiritus ille, quem ore & naribus trahimus, quamvis eo carere non poſſumus, refocillatur enim cor, neque tamen eſt ſpiritus naturalis, quamdiu converſus non eſt per nutritionẽ. de hoc ſpiritu legimus apud Iob: Spiritus meus attenuabitur. & Sapientiæ ſic: Caue tibi ab homine cum ſpiritus eſt in naribus eius.

Eſt præterea alius ſpiritus elementalis, vt eſt aër maximè ſi moueatur, vt apud Prophetam: flabit ſpiritus eius & fluent aquæ.

Omnes quidem hi ſpiritus diuini ſunt, ſed ille maximè ſpiritus domini eſt qui eſt diuinus, & ipſe Deus, & de hoc nunc ſermo eſt, cuius deſcriptio niſi relatiuè dari non poteſt: ſpiritus enim refertur ad ſpirantem, & eius quidem duplex eſt reſpectus, vnus principalis & ille intrinſecus in ſpirantem: alius accidentalis & ſecundarius, qui progreditur in exterius. Spiritus igitur domini duplex eſt, alius intrinſecus, alius extrinſecus. Intrinſecus eſt ille, qui ipſi diuinæ ſubſtantiæ & naturæ conſors, idem ipſe Deus, diuina intuitiuaq; in Deo ſpi-

ratur, & quoniam ille ſpiritus eſt Deus, & ſpiritus Dei dicitur: ſpiratur enim à Deo, & tamen à Deo non egreditur neque exit, ſed in ipſo manet.

Extrinſecus vero ſpiritus Dei eſt, non diuerſus quidem à priori per eſſentiam, ſed ſolum ſecundum rationem, & de hoc ſpiritu præſens ſermo eſt, quando dicitur, ſpiritus domini repleuit orbem terrarum. & alibi de eodem dicitur: verbo domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis ornatus eorum. agit enim Deus per eſſentiam ſuam, & agere ſuum eſt ſuum eſſe & poſſe, quod in nulla alia re inveniri poteſt, neq; enim quum loquitur Deus, ita loquitur, quòd ſuum loqui non etiam Deus ſit, quamvis hoc ipſum quod ſermone efficitur ex intrinſecis operationibus, non ſit Deus, ergo ille idem ſpiritus extrinſecus diuinus eſt, qui eſt intrinſecus, ſed diuerſo reſpectu.

Eſt itaque ſpiritus Dei intrinſecus, ignis amorq; ex mente verboq; diuino procedens in ipſam mentem diuinam, cum eſt Spiritus domini, & Spiritus ſanctus: nihil enim eſt in Deo, quod non idem Deus ſit: nullum in eo accidens niſi prædicationis, realis autem inhæſionis nullum, quia eſt forma ſimplex & actus purus.

Sed ſpiritus domini ſecundum relationem extrinſecam, eſt diuina operatio, immediatè ex diuina eſſentia, & virtute procedens, ad producendum aliquid ideatum. neque enim vllo modo eſt medium inter Deum & ſpiritum ſuum eſſentialem, neque inter ſpiritum Dei & proprias operationes diuinas medium intercidit, quoniam in Deo eſt virtus diſpoſitiua, operatiua & omnia illa quæ ad perfectionem operationis requiruntur. Nam cùm actio fit à maiori ad paſſionem ſibi proportionatam, & Deus ipſe omnibus rebus maior eſt, & omnis res minor Deo, non poteſt aliqua res eſſe reſiſtens operationi diuinæ, aut non capax operationis eius, ergo neq; aliena diſpoſitione vel adminiſtratione vtitur in actibus ſuis.

De hoc itaque ſpiritu, eò quòd modò ſpirato, miſſo, replente & operante, diuerſis in locis ſacrarum literarum legimus, vt illud: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. & alibi: Spiritus domini ferebatur ſuper aquas. & alibi: Ingreſſus eſt Ieſus Spiritu ſancto in deſertum. & alibi: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. & de Antichriſto legitur in Apocalypſi: Quoniam interficiet illum Deus Spiritu oris ſui: quæ omnia loca oſtendunt, ſpiritum ita verè deſcribi poſſe, vt deſcriptus eſt intrinſecè & extrinſecè. Vnde illud Ioannis de ſpiritu intrinſeco: Tres ſunt qui dant teſtimonium in cælo, pater, verbum & ſpiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. de ſpiritu extrinſeco ſic: Et tres ſunt qui dant teſtimonium in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis: & hi tres vnum ſunt.

Sed vt apertius quid iſte diuinus ſpiritus ſit intelligamus, quia totus, & planè explicari nec verè diffiniri poteſt, multiplici circuitione naturam ipſius ambiamus.

Eſt itaque ſpiritus dei, prima diuinæ bonitatis enarratio, communicata cum eſſentia diuina & operatione. Eſt Spiritus Dei magnitudo amplitudinis diuinæ, per quam neq; ſpirando magnificatur Deus, neq; ex ſeipſo producendo diminuitur, quoniam non eſt illa immenſitas diminutionis capax, aut vnitas multitudinis, aut ſublimitas inæqualitatis, cuius virtus in Deo ſita eſt, quæ in ſpiritu ipſa inſpiratione oſtenditur, vt idem ſit ſpiritus cum Deo, atque eidem Deo æqualis, atque illius etiam vnitatis & æqualitatis nexus, perpetua firmitate eos coniungens. Eſt itaque hic ſpiritus diuinæ poteſtatis exemplum & actus ipſe, quo diuina poteſtas oſtenditur, actus videlicet extrinſecæ operationis. Ergo ſpiritus ſanctus ſicut actus eſt diuinæ poteſtatis, ita eſt immemoratio diuinæ ſapientiæ, dilectio diuinæ voluntatis, diuinæ virtutis operatio, exemplar veritatis, quies gloriæ, pulchritudo diſtinctionis, cõcordantia vnionis ſine oppoſitione, mediũ coniun-

ctionis inter principium paternitatis & finem filiationis, summaq; æqualitas omni maioritate & minoritate remota: & ita fit, cum sit maioritas deo ad creaturam, minoritas vero creaturæ ad deum, æqualitas quædam inveniatur non extra sed intra deum, & ea est spiritus sanctus.

Est itaque Spiritus sanctus, portio quædam diuinæ substantiæ & naturæ, non partita neque diuisa à deo, sed sola relatione distincta, procedens interius, missa & replens exterius, operata interius, operans exterius, in omne id quod operatum est: & hic spiritus replet orbem terrarum, repletione operatiua & conseruatiua. Satis nunc de spiritu locuti sumus, quamvis adhuc plura dici possent. Sed residuum nobis est, vt quomodo hic spiritus repleuerit orbem terrarum, videamus. Priusquam verò id aggrediamur, quid per orbem terrarum significetur, ostendemus: Esse nanque orbem terrarum, primùm ostendit bonitas operantis, qui non solum aliquid facit intrinsecum, sed & extrinsecum: & quoniam id extrinsecum, ideo magnum quidem fecit, sed non infinitum: ita etiam durabile, sed non æternum: ita etiam agens, influens & operatiuum, vt suæ potestatis vim ostenderet: ita cum aliquid fecit ex nihilo, suæ sapientiæ considerationem, ita dilectionem suam in tantæ tam confusæ machinæ conseruatione, virtutem in agendo, veritatem in existendo, gloriam in quiescendo, demonstrans. Nihil enim aliud orbis terrarum hoc loco nobis insinuat, quàm aliquod materiale, confusum, vacuum formis chaos. Nam cùm manifestè videamus, esse aliquod commune materiale poßibile, in hoc orbe terrarum per diuersas species communicatum, facilè ex hoc intelligimus, communem quandam & confusam materiam fuisse principio, quæ postea formarum diuersitate distincta est: Nam cœlum & cætera omnia quæ sub cœlo sunt, omnia habent aliquod corporale, sensibile, mobile, mutabile, quibusdam tamen gradibus. hæc autem omnia

secun-

ecundum materiam , non ſecundum formam proveniunt. Apparet itaque materiam aliquam his omnibus ineſſe communem, quæ eſſent aliqua bonitate bonificanda, magnitudine magnificanda, diſtinctione diſtinguenda, replenda formis, quæ omnia ſuapte natura eſſe nec fieri poſſunt, ſed per ſpiritum domini fieri neceſſe eſt: nihil enim ſuapte natura confuſum, per ſe diſtingui poteſt: impugnant enim ſe mutuò diſtinctio & confuſio, ne vnum alteri principium eſſe poßit: confuſio enim materiam habet proximè, diſtinctio vero formam ſeu efficientem. Poſita itaque eſt in orbe terrarum, ſcilicet opere creato & partium ſuarum diſtinctio, quæ ſeparet compoſitum à ſimplici, materiale à puro formali, commixtum à commixto, ſimiliter omnium illorum inter ſe vnio, videlicet materiæ & formæ, atque concordantia in contrarietate. Sic etiam ipſa terra vt pura materia, principium habet ad formam, ratione aptitudinis, quæ medium eſt, qua pervenitur ad perfectionem & finem operis: atque per hunc modum adhuc in confuſo terrarum orbe eſt æqualitas confuſorum, & mixtorum, maioritate & minoritate ſecundum diſtinctionem diſpoſita, pro nobilitate formarum, quibus orbis terrarum repletur, per ſpiritum domini, repletione videlicet operatiua & conſeruatiua.

Ipſe enim ſpiritus diuinus ſimplex forma eſt, orbis vero terrarum informis materia: recte itaque conſiderare poſſumus, in ſpiritu, diuinam bonitatem diffuſam: in orbe verò terrarum, malitiam indigentem: in ſpiritu magnitudinem infinitam, in terris corruptibilitatem & mutationem: in ſpiritu poteſtatem agendi, in terris poßibilitatem patiendi: in ſpiritu potentiam rectricem, in terris imperfectionem errantem: in ſpiritu libertatem, in terris neceßitatem: in ſpiritu virtutem, in terris vitium: in ſpiritu veritatem immutabilem, in terris figmentum corruptibile. Spiritus in ſe orbem terrarum & in ipſo exiſtens, ſemper vnus atque idem manet, ab

operans in orbe terrarum, ab illo nunquam immutatus, sed illum immutans, faciens illum ex malo bonum, ex paruo magnum, ex mutabili durabilem, ex confuso distinctum. Hoc est suum replere, quo rectè dicimus, spiritus domini repleuit orbem terrarum.

Vnde evenit, vt sicut diuinum quendam spiritum esse oportet, qui vt procedit intrinsecus, ita operatur extrinsecus: sic & orbem terrarum esse dicimus, vt in illum operetur, illum repleat, vt scilicet ipsum orbem terræ qui de se bonus est, sua repletione bonificet, immensitate sua extendat ac multiplicet, æternitate sua confirmet, potestate contineat, sapientia regat, amore diligat, virtute operandi vim tribuat, veritatem certa lege conscribat, gloria in fine suo conquiescere faciat, distinctione quæ confusa sunt separet, concordia distincta oppositáque connectet, principium sit influens, medium persluens, finis affluens & refluens: quam repletionem si ab orbe terrarum sustuleris, maturitas ipsius tendet ad minoritatem, omni æqualitate semota.

Iam verò diuinum esse spiritum, orbemq; terrarum, tota mundi series ab ipso suo ducta principio apertißimè monstrat, & eundem spiritum ipsum orbem terrarum replere, consequitur vt ipsum bonificet: omne enim bonum natura sua diffusiuum est, suum enim & esse & posse natura participant: & quo plus habet de essentia boni, eo amplius habet de potestate bonificandi. Cum itaq; spiritus domini bonus sit, opus suum est bonitatem communicare. Itaque spiritus domini bonus, ab ipso bono participatus, atq; eidem semper coniunctus, principians in orbem terrarum bonitatem, potenter ac sapienter replet illum, secùs terrarum potentia & essentia tenderet ad corruptionem. Et quanquam spiritus iste distinctus sit à terris, tanquam infinitus à finitis, æternus à mutabilibus, perfectus ab imperfectis, mira tamen cõtinuitate ipsi orbi terrarum intimus est penetrãs sua bonitate omnes punctos essen-

essendi, in toto illo orbe transfusus, penetrans omnia, & tamen non comprehensus.

Sed opponet fortè aliquis, spiritũ æternũ esse, orbẽ verò terrarũ non ex tẽpore sed in tẽpore creatũ: sic spiritus æternã bonitatẽ esse, tẽporalem vero eã quæ est orbis terrarũ: item spiritũ ipsum otiosum dici nõ posse, quoniã neq; Deus ipse otiosus est cuius est ipse spiritus, terrã aũt repleri nõ potuisse, quãdo orbis terrarũ nec dũ erat. porro etiã, cũ opus illud distinctionis et separationis in orbe terrarũ operatus est spiritus, neque habet quod amplius agat, nũquid ad otiũ rediisse dicetur spiritus, præsertim qui actus et forma est, qui est bonitas semp bonificãs, magnitudo semp magnificãs, potestas semp agẽs, sapiẽtia semper regẽs, voluntas semper diligẽs, & tamen legimus deinde, spiritus domini repleuit orbẽ terrarũ, scilicet æternaliter.

Sed vt hanc oppositio nem evitemus, distinctione opus est, considerandaq; varietas respectuum ipsius spiritus ad orbem terrarum, qui quidem respectus alius est idealis, alius operatiuus: & ille quidem alius creationis, alius sanctificationis, alius conseruationis, alius conformitatis, de quibus singulis tractare pro nunc nimis longum esset. Ergo dicamus, quoniã secũdum idealem respectũ spiritus deinde repleuit orbẽ terrarum æternaliter, in ipsa mẽte diuina, in ipso vnico spiritu qui à mente illa effluit. sic enim æternum est orbis terrarum exemplar, ad cuius similitudinem exterior orbis terrarum formatus est, non per similitudinẽ imperfectionũ, sed perfectionum: non conversionis, nõ malitiæ, nõ defectus eius qui in exteriori est, exemplar aliquod in Deo est, atq; hunc ab æterno repleuit spiritus domini: sed quicquid perfectionis in eo est, quod exterius productum est, perpetua idea in Deo seruatur & manet. Et hoc est quod Propheta commemorat dicens: Meæ sunt omnes feræ syluarum, & pulchritudo agri mecum est. Et sic spiritus domini repleuit orbem terrarum ab æterno, interius in ipsa mente diuina. Repleuit aũt tunc exterius, cum nouum

aliquod faceret, vt in creatione, in distinctione, in conseruatione, in quibus replet quotidie orbem terrarum, qui in ipso est, & ipse in illo nunquam otiosus, & cum illo intimus illi, secundum esse, agere, subsistere & cætera similia. Replet autem non occupatiuè, quia non corporeus, nec impulsiuè vt aer, neque successiuè per motum, neque vt spiritus angelicus, qui licet immaterialis & incircumscriptibilis sit, diuersis tamen locis simul esse non potest: sed pro immensitate sua, & cum illa idem ipse omnia replens: & sic oportet intelligere: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Hinc propheta psalmo 50. triplici nobilissima denominatione spiritum ipsum qualificat & describit, vocans eum rectum, sanctum & principalem: Rectum, quia nulla commixtione incuruatur à naturæ suæ dignitate: Sanctum, quia absolutus ab omni compositione: Principalem, quia omnis bonitatis, virtutis, perfectionis principium est. Sed vt ad nos ipsos sermonem hunc trahamus, quoniam orbis terrarum nobis gentes ac populum atque ipsum hominem, qui minor mundus dicitur, ac ipsam animam lapsam ac peccatis confusam significat: iccirco spiritum implorantes diuinum, ostendendo terrarum nostrarum tenebras, infirmitates, defectus, deformitates, supplices supplicemus, ab ipso spiritu repleri gratia & misericordia, vt nostra mala bonificet, depressa exaltet, mutata stabiliat, debilia confirmet, dirigat errata, ligatáque resoluat.

SEQVVNTVR TABELLAE SEV
Figuræ artis Lullianæ, quarum mentio fit.

I. *pagina* 320.

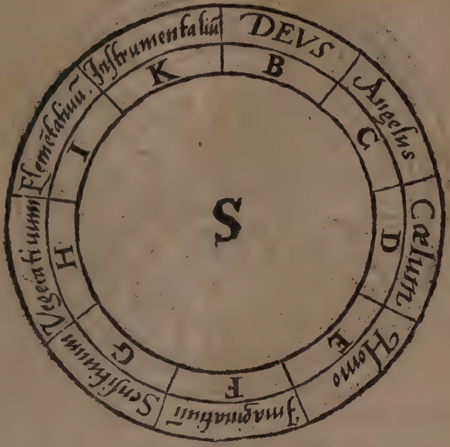

II. *pagina* 326

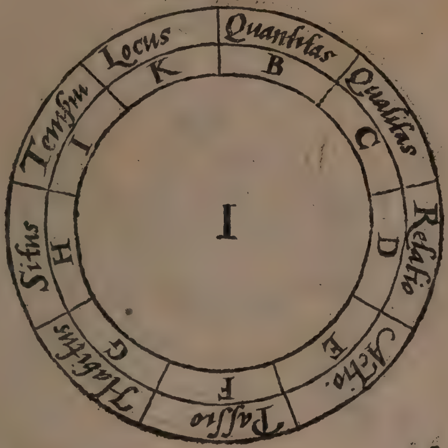

III. *pagina* 327.

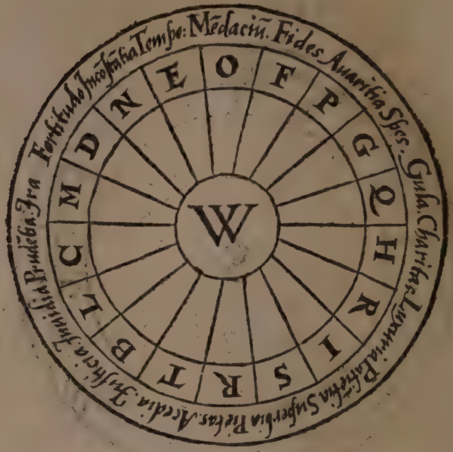

IV. *pagina* 336.

V. pagina 351.

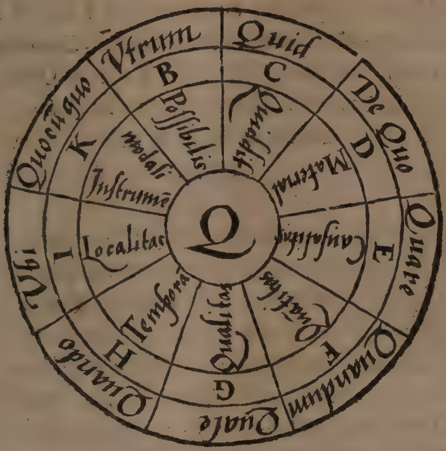

IN LIBELLVM DE TRIPLI-
ci ratione cognoſcendi
Deum.

Si genus inquiras verum mortale potentem
Noſſe Deum, cuius diceris effigies.
Hoc lege quod mira ſtruxit Cornelius arte,
Cuius & ingenium nobile cudit opus.
Te prius vt noſcas, prudens hortatur, & addit
Noſcere tu poſsis qua ratione Deum

ILLVSTRISSIMO EXCELLENTISSIMOQVE SACRI *Romani imperij Principi, ac vicario* GVILELMO *Palæologo, Marchioni Montis ferrati, Domino suo beneficentißimo,* HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA *beatitudinem perpetuam exoptat.*

CVm illustrissime Princeps diuinus atque immortalis nobis datus sit animus, qui in hoc templo, scilicet corpore nostro sacerdotio fungatur, principium & originem respiciat suam, illamque veneretur, cognoscat & amet in omni probitate & innocentia, in omni pietate & iustitia: certè omnium rerum cognoscere, & amare principium, hæc suprema erit cognitio, hæc summa pietas, atque inuicta iustitia. Econtrariò, nulla maior iniustitia, nulla maior impietas, quàm Deum non habere in notitia, quàm Dei cognitionem negligendo contemnere. Cuius etiam ethnicus nos admonet Vergilius hoc versiculo:

Discite iustitiam moniti & non temnere diuos.

Nos enim & quòd viuimus, & quòd mouemur, quòd sentimus, quòd contemplamur, quòd intelligimus, quòd scimus, denique quicquid agimus & sumus, à Deo est. Non enim sumus aliquid sufficientes, iuxta verba Pauli, ex nobis, sed
2. Cor. 3.
omnis sufficientia nostra ex Deo est. Frustrà igitur omnis nostra redditur actio, incassum philosopho-

ſophamur & ſcimus & intelligimus, ſi is, qui noſtri intellectus eſſentia eſt & autor, cuius nos imago ſumus, ignoretur. Itaque de cognitione Dei, tamquam de maximè neceſſario, maximeq; expetibili, & qui nos ad illam gradus ducant, hæc quæ ſequuntur deſcribere inſtitui: pauciora tamen quàm res ipſa exigat. Nec enim me latet, quàm hic ſit latus campus ſcribendi: ſed malui ita ſcribere, vt addi aliquid poſsit potiùs, quàm minui: ne in re diuina nimis loquax ac inſolens aliquo iure argui poſſem. Qui verò his ſcriptis noſtris aliquid addendum cenſuerint, ab his ego adiuuari me potius, quam argui credam. Et quoniam ſuperioribus diebus dialogum de Homine, qui Dei imago eſt, Celſitudini Tuæ dedicauimus, iure etiam ſermo hic de Dei notitia eidem Celſitudini Tuæ debetur (quid enim meum tibi iure non debetur?) Nemo enim cognoſcere imaginem poteſt, niſi cognito illo cuius eſt imago. Accipe igitur, diue Princeps, hæc ſcripta noſtra, apud te debiti obſequij noſtri monumentum: tu verò & ſcriptis & authori decus & ornamentum. Vale beatiſſimè. Caſalis ſancti Euaſij, An. M.D.XVI.

Dialogus de homine per Agrippam compoſitus.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE LIBER DE triplici ratione cognoscendi Deum.

CAPVT PRIMVM.

AEternitatis Dominus vniuersorum principium, medium & finis & renouatio, fons pietatis & origo, iustitiæ pater, & bonum, ipse omnipotens Deus, bonißima (vt ita loquar) sua voluntate propter infinitam glo-
Gene.1. riam suam creauit omnia bona, vt omnia eum glorificent, & sanctè incorrupteq́; agãt, quæ ad illius honorẽ pertinẽt, statuitq́; omnib. præscriptũ certis limitib. finẽ, pulchrũq́; ordinẽ, quẽ transgredi prohibuit. Hæc erat voluntas Dei in creatis, creauitque Deus angelos, cælum, stellas, elementa, vege-
Gene.3. tabilia & animantia quadrupedia, reptilia, aquatica simul atque volantia, & horum omnium principem & finem hominem ad imaginem suam, eiq́; tanquam filio congratulatus est. Tunc in primis angelica natura non contenta sublimitate sua, ambitiose appetens altiora, ex opposito se locans contra
Isaiæ 14. Deũ dixit: In cœlũ ascendã, super astra Dei exaltabo solium meũ, sedebo in monte testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinẽ nubiũ, & similis ero altißimo. Huius ambitionis princeps fuit Satan, hic primus transgressor voluntatis diuinæ, ob tantam superbiam & iniustitiam è cœlo pulsus, deiectus est in hanc vallem contagiosam, vbi ex hinc miserè degit cum odioso suo exercitu, omnibus infensus, suamq́; ipsius iustitiam in creatura Dei propagare non cessat, in tanta superbia pertinaciter subsistens, neque vult proprium

peccatum

peccatum agnoscere, sed Deum ipsum non cessat aßiduè peccato suo criminari. Hinc Græcè diabolus nuncupatur, hoc est criminator. Ab hoc incœpit omnis iniustitia, iniquitas, malitia, mors, deformitas, & ex eo procedit omne malum, & nihil nisi malum. Homo autem creatus in terra, & positus in Paradiso vt diuinæ obsequeretur voluntati, ex quo sapientia simul & vita perpetua donatus erat, petitus à diabolo infesta tentatione, quem auscultans, similiter diuinæ voluntatis transgressor effectus est. Quare etiam ipse pulsus ex hoc delitiarum horto in hanc vallem miseriæ, ignorantiæ, mortique factus est obnoxius, omni hora moriens, & negligens, cúmque neglecta Dei notitia apertus est fons peccatorum, profluxerunt scelera, elapsi sunt socij tenebrarum, homóque Deũ ignorans à Deo ignoratus est, Deiq; notitiam relinquens à Deo relictus est (vt ait Apostolus Paulus) in propria desideria, in paßiones ignominiæ, & in reprobum sensum, corruptusq; & abominabilis factus est in omnibus studiis suis. Vides modò quoniam ignorantia Dei omnium malorum fons est, & origo omniũ peccatorũ, & scelerum radix, ac lignũ interitus, summaq; impietas & iniustitia, per quam omnia vitia convalescunt & augentur. Hæc animam ipsam pervertit, corrumpit naturam, subvertit hominẽ, ipsumq; ignominiosißimis peccatis implicat, corpus ipsum in omnem deformitatem naturæq; contumeliam demergit, in quibus & anima simul madens suffocatur, transformantúrque homines in naturam ferarum, moresq; beluarum, peiora quoq; quàm bruta sæpè patiuntur. Vnde præcipitantur in turpes sensuum illecebras, in lætiferas peccatorum sordes, corruunt in omne flagitium, & in naturæ perversionem, subiiciuntúrque cupiditatum imperio, ad quarum expletionem (vt inquit Hermes) ardenti quodam impetu perferuntur, ritúque ferarum immoderato & irascuntur & cupiũt, quodq; deterius est, nec finem imponunt libidini vllum, nec malorum

Gene. 2. 5.

Rom. 1.

Tim. 12.

Rom.1. 3. inveniunt paßionúmque terminum, quæ omnia Paulus in epistola ad Romanos clarè edocet: hinc immundi spiritus, vltores scelerum, in tam nefariam labuntur animam, eamq; flagellis verberant peccatorum, & violenta pœna ad omnia peccatorum genera trahunt, raptant, compellunt ad neces, ad rapinas, ad libidines, & ad cuncta per quæ delinquunt homines, vulnerantq; eam insanabilibus vitiis, quæ eisdem vitiata tamquam venenis infecta tumescit, quod dolens Hermes

Aesclep. 9 exclamat: Fit deorum ab hominibus dolenda seceßio, soli nocentes remanent angeli, qui humanitati commixti, ad omnia audaciæ mala miseros manu iniecta compellunt, in bella, in rapinas, in fraudes, & in omnia quæ sunt animarum naturæ contraria. Et alibi inquit: Permittitur dæmonis vltoris arbitrio qui ignis acumẽ incutiẽs sensus affligit magisq; ad patrãda scelera armat, vt turpioris culpæ reus, acriori supplicio sit obnoxius, eumq; sine vlla intermißione ad insatiabiles cõcupiscentias inflammat. Vides modò quòd qui Deum ignorant, à Deo ignorantur: & qui Dei notitiam relinquunt, à Deo relinquuntur.

CAPVT SECVNDVM.

OMnium itaque rerum cognoscere & amare principium ipsum omnium creatorem Deum, hæc summa pietas, hæc summa iustitia, hæc summa sapientia, summaq; hominis felicitas est.

Roma. 1. Clamat ad nos Deus de cælo, de monte sancto suo:

Acto. 7. Contemplamini creaturas, audite angelos, auscul-

Matt. 17. Marc. 9. tate filium meum, vt pij & iusti sitis. Ecce hi sunt tres libri cognitionis Dei, quos misit Deus in hunc mundum hominibus. Primum librum creaturarum propositum gentibus, qui sub lege naturæ viuebant, qui habuerunt philosophos doctos per sensibiles creaturas, cognoueruntq; deum per illas, quemadmodum inquit Paulus: Inuisibilia Dei per ea quæ facta

sunt

ſunt intellectu conſpiciuntur. Secundò miſit Deus librum legis & eloquiorum, quem dedit Iudæis, annuncians verbum ſuum Iacob, iuſtitias & iudicia ſua populo Iſrael. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua non manifeſtauit eis: Ipſi enim ſupra philoſophos habebant Prophetas edoctos per ſpirituales & angelicas creaturas, & cognouerunt Deum per illas. Vnde ait illis Stephanus protomartyr, Qui accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum. Et Dionyſius ait: propheticam diuinámque viſionem glorioſos Hebræorum Vates adeptos eſſe, per medias cœleſtes virtutes. Vnde tradit vniuerſa cabaliſtarum ſchola, potiorem legis intentionem ſolum verſari circa angelicum chorum, ſublimem verò & ineffabilem eſſentiæ trinitatem, ad vſque Meßiæ adventum incognitam fore. Vltimò igitur miſit nobis Deus tertium librum ſcilicet librum euangelij datum Chriſtianis, qui cognouimus Deum per ipſum Dei filium patri coæternum, factum hominem, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Vnde, inquit Paulus, nouißimè diebus iſtis locutus eſt nobis Deus in filio ſuo quem conſtituit hæredem vniuerſorum, per quem fecit omnia, habemusq; doctores, Apoſtolos doctos à filio Dei Ieſu Chriſto.

Pſal. 147.
Actor. 7.
Dionyſius.

CAPVT TERTIVM.

NVnc ergo ſingula pertractemus, & primò videamus quomodo cognoſcatur Deus per creaturas: ſed non intelligamus, hìc ita nos Deum cognoſcere poſſe, vt qualis ipſe ſit in extrema ac ſolitaria ſui ipſius à rebus ſeparatione, ac in ſeipſum retractatione, ac quæ ſit eius ſubſtantia, in profundißimo ſuæ diuinitatis receſſu, dinoſcamus. Hoc enim impoſſibile eſt, & ſuper omnem intellectum incomprehenſibile. Ideo ait Apoſtolus, Deum habitare lucem inacceßibilem. Et Propheta inquit, Poſuit tenebras latibulum ſuum. Et Io-

1. Tim. 6.
Pſal. 17.

Ioan. 1. Ioan. 4. hannes ait, Deum nemo vidit, nec videre potest. Et Dionysius dicit: Porrò ipsa diuina, cuiusmodi in suo principio suáque sede sint, nullus sensus attingit, nulla substantia, nulláque scientia penetrat: denique siue supersubstantiale illud occultum, siue Deum aut vitam, siue substantiam, siue lucem seu verbum appellemus, nihil intelligimus aliud, quàm ex eo emanantes in nos participationes atque virtutes, quibus assumantur in Deum, & quæ nobis vel substantiam, vel vitam vel sapientiam largiuntur. Cognoscimus itaque Deum per participationes quasdam ab eo emanantes, in ea quæ creata sunt, quas nos intelligentes per quandam (vt ita dicam) reflexionem, deum cognoscimus: vel vt inquit Hermes: Contingit nobis hominibus, vt quasi per caliginem ea quæ in cœlo sunt videamus, quantum possibile est per conditionem sensus humani. Hæc autem intensio pervidendi tantis bonis angustissima est, latissima verò cum videtis felicitate conscientiæ. Itaque in creaturis propter participationem quandam Dei, Deus ipse suspicari & perscrutari potest: Deus enim per singula creata vbique splendet. Et omnibus se libenter ostendit (vt inquit Mercurius) non vbi sit loco, nec qualis sit qualitate, nec quantus quantitate, sed hominem sola intelligentia mentis illuminans. Et alibi inquit: Deus omnia ob eam causam fabrificauit, vt eum per singula cerneres, hæc Dei bonitas, hæc eius virtus est, illum fulgere per omnia, nihil est vel incorporeis etiã invisibile, mẽs ipsa intellectione videtur, Deus aũt in operatione cõspicitur. Vnde alibi inquit Mercurius: Deniq; cum Deum videre volueris, suspice Solem fili, respice Lunæ cursus, suspice syderum motus reliquorum, quis perpetuum horum seruat ordinem, quis mensuram singulis motionis assignat, quis trahit mundi machinam, quis hoc vtitur instrumento, quis mare suis finibus circumscripsit, quis terræ pondus sistit ac librat? in medio est certè aliquis horũ author & dominus. Vnde etiã

Dionysius de diui. nominibus.

Aesclep. 2

Aesclep. 10. Pim. 2.

Pim. 5.

Dionysius

Dionysius ait: fortè id veraciter dicemus, nos Deum non ex ipsius natura cognoscere, id quippe ignotũ omnemq; superat rationẽ ac sensum, sed ex creaturarum omnium ordinatissima dispositione, ab ipso producta, vt imagines quasdam, ac similitudines diuinorum ipsius exemplarium præseferente, ad id quod omnia transcendit, via & ordine pro viribus scandimus. Eò vsq; ascenderunt Philosophi gentium ex sola apprehensione creaturarum, hoc est, intelligentia sua cuncta complexi, quæ creata sunt in terra, in aquis, in elementis, in cœlo, & quæ prætereà supra cœlum sunt. Tandem pervenerunt ad primum motorem, & verum omnium principium, intellectúque viderunt Deum omnipotentem, vnum, æternum, creatorem omnium, ac summum bonum, sempiternã quoque eius virtutem, & diuinitatem, bonitatem, sapientiam, veritatem, iustitiam, pulchritudinem, & cætera, quæ vocat Paulus invisibilia Dei: viderunt enim Deum in cœlo & in terra, in igne, in aqua, in spiritu, in animalibus, in arboribus, in omni corpore, & in omnibus creaturis, quemadmodum canit Lucanus: Dio. de diuinis nominibus.

Iupiter est quodcunq; vides, quodcunq; mouetur.

Vergilius quoq; inter pecora cecinit:

Iouis omnia plena.

Hinc Hermes ait: Homo effectus est diuinorum operum contemplator, quæ profectò dum admiraretur, autorem illorum cognouit. Facilè enim & completè (provt humana sustinet promptitudo) Deum noscit, qui mente facili singula eius opera cernit. Omnis itaque homo potest Deum cognoscere, si velit. Propterea inexcusabilis est homo ignorans Deum, & omnis qui animam suam in corpus demergens, Deum se posse cognoscere diffidit. sed absit hæc impietas, recurre in teipsum, emergas ex corpore, nihil supponas in te impossibile, confidas & intelliges, velis & consequeris: Sic denique Deũ cognosces, si nõ diffidas de teipso. Humanus enim

Aesclep.3 animus (vt ait Hermes) omnia capit, omnia penetrat, elementis velocitate miscetur, acumine mentis in maris profunditatem descendit, omnia illi lucent, non cœlum videtur altißimum, quasi enim ex proximo sagacitate omni intuetur. intentionem animi eius nulla aëris caligo confundit, non densitas terræ operam eius impedit, non aquæ altitudo profunda despectum eius obtundit. Et alibi: præcipito (inquit) animæ tuæ, quæ citius quàm præcipies, evolabit. Iubeto vt transeat in Oceanum, illa privsquam iusseris, ibi erit. Inde vbi nũc est, nequaquam discedens, iubeto iterum vt in cœlum volet, nullis pennis egebit, nihil eius obstabit cursui, non Solis incendium, non ætheris amplitudo, non vertigo cœlorum, non syderum reliquorum corpora, quin omnia penetrans ad supremum vsq; corpus transcendat. quin etiam si volueris globos omnes transcendere cœlorum, quodq; superius est investigare, id quoq; tibi licebit: Adverte modò quanta sit animæ potestas, quanta virtus, quanta celeritas. Propterea inexcusabilis est homo ignorans Deum. Magis aũt ille qui cognoscens Deum quoquo modo, eundem non colit, neq; veneratur. Hæc enim odiosißima est & inexcusabilis impietas, quam Paulus improperans gentibus ait ita: vt sint inexcusabiles, quia cum cognouissent Deum, non sicvt Deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt. Philosophi namq; gentium, cognoscentes varias disciplinas, Arithmeticam, Musicam, Geometriam, Astronomiam, Physicam, Metaphysicam, Dialecticam & cæteras, cognouerúntque scientia sua vnum solum ac verum Deum, sed impij & ingrati de tanto beneficio à pura sanctáque cognitione aversi falsam quandam eius imaginem temeraria cognitione, nulla vera ratione inspecta, sequentes ipsum, non vt vnum solum ac verum Deum coluerunt, nec gratias illi quod illos diuinitatis suæ agnoscendæ illustrauit lumine, reddiderunt. Quare omnes illi impietatis iniustitiæq; & ingratitudinis condemnabuntur, iuxta verba Pauli dicentis:

Tim.1.

Roma.1.

Rom.1. & 2.

Re-

Revelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem & iniustitiam hominum. impietas namq; peccatum est erga Deũ, iniustitia erga homines: extrema autem impietas est, nõ cognoscere Deũ. Ex impietate intẽperantia, & hæc iniustitiæ fundamentũ. Intẽperantiã verò dicimus deprauationem voluntatis ex sopore rationis ortam, affectu sensuali nimium dominante, vbi videlicet sopita ratione, ad imperium sensuum omnia aguntur. Vnde hæc sterilis anima dicitur, nullum fructum bonum producens in tempore suo, & hæc est animæ summa impietas, sterilem esse, de qua ait Mercurius: Tim. 2. Impietas accidit illi, qui absque filiis è vita discedit, qua de causa dæmonibus post obitum dat pœnas, sed frustrà cognoscimus Deum, nisi illum ritè colamus, & legitimè cum hominibus viuamus. Vnde inquit Hermes: Certamen religiosæ Tim. 2. pietatis est recognoscere Deum, iniuriam inferre nemini: quod etiam præcipit Christus dicens: Dilige dominum Deum tuum, proximum tuum sicut teipsum. Hæc duo præcepta ad salutem necessaria sunt, suntq; fons omnis boni: horum primum pietatis, alterum iustitiæ est. Econtrario impietas & iniustitia omnium malorum radix sunt, super quæ reuelatur ira Dei de cœlo super illos, qui veritatẽ Dei in illis polluunt violantq;, & hi sunt qui Deum in cognitione non amãt, & in scientia sua non fructificant, qui in sapientia sua non religiosi sunt, & in prudentia sua non prosunt hominibus. Sed nunc consequenter de secundaria cognitione Dei, quæ est per librum legis dicamus.

(Matt. 22. Mar. 12. Lucæ 12.)

DE COGNOSCENDO DEO Caput IIII.

SEcũdus liber datus est Iudæis, liber Legis, palàm positus, & liber eloquiorũ solis sapiẽtibus traditus. Ipsi enim primi fuerũt quibuscũ multifariã Deus per angelos suos locutus est, & quib. data fuerũt oracula et arcana Dei, sicut ait Psal- Psal. 147.

mista: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit illis. Constat autem ex sententiis Hebræorum magistrorum, etiam & Christianorum doctorum, Moysen ipsum magnum Hebræorum legislatorẽ, præter legem illam quam dedit Deus illi in monte Syna, quam ille quinque libris scriptam contentámque reliquit, revelatam quoque fuisse eidem Moysi, ab ipso Deo veram legis expositionem, cum manifestatione omnium mysteriorum & secretorum, quæ sub cortice & rudi facie verborum legis continẽtur. Vnde legitur Deus dixisse ad Esdram: Revelans revelatus sum
4. Esdr. 14 super rubum, & locutus sum Moysi, quando populus meus seruiebat in Aegypto, & misi eum, & adduxi eum super mõtem Syna, & detinebam eum apud me diebus multis, & narraui illi mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta & finem, & præcepi ei dicens: Hæc in palàm facies verba, & hæc abscondes. Constat itaq; Moysen in monte duplicẽ legẽ, videlicet, literalem & spiritualem accepisse, & iuxta præceptũ Dei vtrãq; Populo Iudaico cõmunicasse, illã videlicet scriptam vulgò palàm statuisse, alteram verò solum septuaginta sapientibus communicasse, nec scriptis, nec vt ipsi scriberent, sed viua voce, & vt quisque eorum ordine perpetuo suis successorib. viua voce revelarent. propter quam viuæ vocis successiuam traditionem dicta est scientia eloquiorum, quam Hebræi vocant Cabalam, propter receptionem tanquam hæreditario iure vnius ab altero. Cui sentẽtiæ correspõdet etiam
Hilarius Psal. 2. illud Hilarij in expositione Psal. Quare fremuerũt gẽtes. Vbi dicit Hilarius, fuisse à Moyse institutũ, in omni synagoga septuaginta esse seniores, quibus Moyses præter legem quam literis condidisset, secretiora mysteria intimauit, & iuxta hunc
Origenes Rom. 2. sensum exponit splendidißimus Theologus Origenes illud Pauli: Quia credita sunt illis eloquia Dei. scilicet præter literalem legem Iudæis datam, etiam aliam fuisse spiritualem,

lam

quam Paulus vocat eloquia Dei, recentiores Hebræi Cabalam dicunt, quæ omnium diuinarum humanarúmque rerum cognitionem in allegorico sensu legis Mosaicæ comprehendit: quod etiam Paulus confirmat, vbi dicit, Iudæos habere formam scientiæ & veritatis in lege. Et Rabi Moyses in secundo tractatu Moræ inquit, totam legis solicitudinem in hoc consistere, vt veridicas sententias de Deo angelicisque choris doceat, quibus edocti homines, etiam ipsum mundum in suo ordine cognoscant. Principalis itaque eruditio Cabalæ prophetica est, & illorum cognoscibilium, quæ de Deo angelisque intelligi possunt. Hinc multiformia tam Dei quàm angelorum sacra nomina invocanda edocet, variósque corporeos actus enumerat, quibus homines tanquam similes facti diis, conformando se diuinis per quosdam gradus, ad æterni patris lumina transcendunt, quibus repleti Dei cognitionem vltra naturæ morem assequuntur, magis enim operantur invocata sacra nomina in mentem nostram illis ritè expositam, quàm corpus quodvis accedẽs ad aliud corpus operatur in illud ceu ignis in stuppã. Habet præterea lex Hebraica etiam hoc diuinitatis, vt præter Dei angelicaq; nomina, multiformia ibi latitantia, etiam ne elementum vllum trãseat, sine prophetico aliquo mysterio, quorum revolutione iuxta regulas Cabalistarum sæpe stupenda panduntur oracula. Vnde ait Rabi Moyses secundo Moræ, diuina nomina propheticaq; verba transposito literarum ordine aliisq; insolitis signaculis sæpè grandia sapientiæ diuinæ oracula decernere. Quod etiam alter Moses Gerundinus in exordio Geneseos, & tota Cabalistarum schola confirmat, maiores siquidẽ et propinquiores virtutes Dei sunt in diuinis nominib. propheticisq; characteribus, quàm in quovis corpore mũdi.

Rab. Mos. Aegypt.

Rab. Mos. Aegypt.

Rab. Mos. 23.

Dionys. de diui. no. Lib. 3. de occult. philosophia.

Ideo Dionysius nos illorum veneratione & contemplatione facilius ad Deum patrem ascendere, suiq; splendoris plus quã ex rerũ naturalium & creaturarũ intuitu participes effici. Et nos de hac materia latè & profundè scripsimus in libro de occulta philosophia, eo loco vbi de mysteriis & ceremoniis occultarum operationũ tractatur. Sed satis est hîc, nobis scire, Iudæorum cognitionem de Deo, multò fuisse sublimiorẽ et perfectiorem per legem, quàm gentium per creaturas. Non tamen potuerunt nisi vmbratilem quandã de Deo cognitionẽ habere: veram autem & perfectam Dei cognitionem (vt tota Cabalistarum schola testatur) reseruatam fuisse ad adventum Meßiæ, qui tandem venit Dominus noster Iesus Christus, in quo perfecta sunt & perficiuntur omnia. Sed redeamus ad Cabalam, quæ est lex spiritualis, latens sub verbis legis literalis, quæ sola viua voce tradebatur ab vno ad alterum. Hæc lex spiritualis, post restitutionẽ Iudæorũ à Babylonica captiuitate, per Cyrũ regem Persarũ & instaurato templo sub Zorobabel per Esdram (qui tunc Iudaicæ Ecclesiæ præfectus erat) in Synodo convocatis sapientibus vt afferret vnusquisq; in medium, quæ de legis mysteriis memoriter teneret, adhibitis notariis, primum scriptis mandata est, & in septuag. volumina (tot enim in Synodo illo erãt sapiẽtes) redacta est.

4. Esd. 12. & 14.

De quib. ita loquitur Esdr. Exactis quadraginta diebus, loquutus est altißimus dicens: Priora quæ scripsisti in palàm pone, legant digni & indigni. nouißimos autem septuaginta libros conseruabis, vt tradas eos sapientibus de populo, quorũ corda scis posse capere & seruare secreta hæc: in his enim est vena intellectus, sapientiæ fons, & scientiæ flumen. Continet enim lex ipsa ineffabilẽ de supersubstantiali deitate Theologiam, de intelligibilibus angelicisque formis exactam Metaphysicã, de mundo corporeo, rebúsque naturalibus firmißimã philosophiam. Atq; hinc venit in vsum, vt apud recentiores Hebræos etiã quæq; occultior & abditior, vel quæ circa

mira-

mirabilium effectuum secretas operationes versatur scientia, Cabala nuncupetur. Vnde factum est, vt etiam illi, qui secreto quodam fœdere, pacto & conventione cum dæmonibus inita, stupenda facta iactitabant, quò improbitatem sui execrandi artificij superstitionisq; tegerent, honestiori nomine Cabalistas sese vocitarunt. Hinc tandem Cabalæ sanctum nomen in suspicionem venit, quemadmodum & sacrum Magiæ nomen, vtrumque suspectum est, vtrumque prophanatum est, iuxta vetus proverbium quo dicitur: sacra prophanantur, quoniam à prophanis vsurpantur. Habebant itaque Iudæi legem scriptã ad vulgus publicatam: habebent etiam eloquia Dei, scilicet altißimæ diuinitatis arcana mysteria sub cortice verborum scriptæ legis latitantia, solis sapientibus tradita, quæ non licuit in vulgus prodere. Mysteria enim tanta diuinitate plenißima stultæ plebi communicare, quid aliud esset quàm sanctum dare canibus, quod etiam Christus ipse in euangelio suo vetuit: qui promissus per legem, & desideratus in lege, tandem opportuno tempore venit adimpletor & perfector legis, quemadmodum ipse inquit: non enim veni soluere legem, sed adimplere. Erat enim tota lex in tres partes diuisa, vel erant vmbratiles figuræ futuræ lucis, vel sermones prophetici futuræ veritatis, vel præcepta viuendi futuræ perfectionis. Quod si solùm literalem sensum legis apprehendas, absque spiritu futuræ lucis, veritatis & perfectionis, nihil erit lege magis ridiculum, & anilis fabulæ, milesiiq; sermonis magis similimum. Porrò venit Christus sol iustitiæ, vera lux, clarissima veritas, vera vitæ perfectio omnibus hominibus, qui credunt in nomine eius: ipse adimpleuit legem, vt ammodo non sit opus lege, nec ammodo cognoscimus Deum in caligine creaturarum, neq; in vmbra legis Iudaicæ, sed lumine fidei Iesu Christi, qui est vera cognitio, sapientia patris, intellectus hominis, in quo, vt inquit Paulus, recapitulantur omnia, & quæ in cælis, & quæ in terris sunt. Ideo nunc con-

Matt. 7.

Matt. 5.

Ephe. 1.

sequenter dicamus de vltima & perfecta Dei cognitione, quæ est per Euangelium Christi Iesu domini nostri.

Caput. V.

OMne studium amorq́; sapientiæ ex Spiritu sancto est per dominum nostrum Iesum Christum, ipsa vera sapientia Dei cognitio est, illustratio mentis, voluntatis correctio, appetitioq́; rectæ rationis, quædam vitæ certa lex, sanctificans animam hominis, Deo disponens viam, quid agendum, quid omittendum demonstrans: quam nos sapientiã alio vocabulo Theologiam vocamus. hæc sapientia veraq́; Dei cognitio, imò contactus quidã Dei essentialis melior quàm cognitio, traditur diuinitus in Euangelio. Neq; enim Deus ipse sine Euangelio verè cognoscitur, neq; Euangeliũ absq; diuina gratia verè intelligitur. Manifestum enim est, ea quæ ex Deo tradita sunt, nõ nisi ex Deo intelligi posse, sicvt ait propheta: Psal. 35. *In lumine tuo videbimus lumen, quam lucem Trismegistus* Pim. 1. *Mercurius mentem vocat diuinæ essentiæ, lucẽ ipsam exorientem Deo. Intellectus tamen noster, nisi per mentem illuminetur diuinam, ab errore nõ est immunis, & frustra laborat in* 2. Cor. 3. *diuinis. Vnde Paulus ait: Non sumus sufficientes aliquid cogitare ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, quem invocandum, ad quem orandum, in omni rerum principio, maximè tamen in Theologia id fore agendum, sacer præcipit Dio-* Dionysius de diuinis nominibus. *nysius. Dixit etiã ipsa veritas Christus: Petite & dabitur vobis, pulsate & aperietur vobis, quærite & invenietis, videlicet quærendo in fide, firmiter credendo: Credere enim (vt ait* Matt. 7. Lucæ 2. Pim. 9. *Hermes) ipsum intelligere est. Petendo denique in spe cum firma & indubia expectatione, laudando & adorando Iesum Christum, à quo tam diuinissima cognitio in animam nostram descendit, vt nos spiritus sui illustret lumine. Pulsantes autem in operatione charitatis cum vigiliis & ieiuniis, & arden-*

ti desi-

ti desiderio in omni vita cum imitatione Iesu Christi, quemadmodum inquit Ioannes: qui dicit se manere in Christo, debet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare: quam Paulus vocat fidem, quae per dilectionem operatur. Idcirco frustra currunt, quicunque litigiosis quibusque disputationibus diuina prosequuntur, & sophismatum muniti ambagibus, ac dialecticis praestigiis sacrarum literarum fores se diffringere posse putant. Semper quaerunt magna disputantes, nihil tamẽ inueniunt, quia semetipsos amittunt (vt ait Paulus) semper discentes, & nunquã ad scientiã veritatis peruenientes. Hinc idem Paulus praecipit Corinthiis, vt obediant & firmiter persistent in fide, & caueant ne decipiantur per dialecticam & philosophiam, quae sunt inanes fallaciae & inventa hominum, & secundum elementa huius mundi corruptibilis: cuius cognitio omnis est à sensibus, ex quibus ratio omnem suã capit cognitionis materiam, discurrendo, componendo, diuidendo & colligendo vniuersales propositiones ex experimentis. Deus autem & Iesus Christus supra mundum est, & creator mũdi super omnes naturas, qualitates, figuras, numeros, ordines, actiones, atq; (vt ait Dionysius) supra omnem sermonem, positionem, ablationẽ, super omnẽ affirmationem & negationem, supra etiam illos supramundanos angelos, et pennas ventorũ, qui ascendit super Cherubim, et posuit nubem latibulum suũ, qui est rex regum, dominus dominãtium, tum eorũ quae sunt, tum eorum quae non sunt, qui inclinauit caelos, & descendit sicut pluuia in vellus, & in se assumpsit naturam humanam, & in ea inter homines factus est mirificus & admirabilis in omnibus operibus suis, potentia sua supernaturali & diuina. Ad illum igitur verè cognoscendum, dialectica & philosophia nequeunt ascendere, impeditae ratione quae est inimica sanctae fidei. Vnde ait Gregorius Nazianzenus libro 2. de Theologia: Quid enim tum suspicaberis diuinum esse, si omnino logicis credis speculationibus? aut ad quid te ratio

inducet violenta, sive examinata, te qui gloriaris circa immensa. Fides ergo omni cognitione præstantior, quatenus nõ inanibus cõmentationibus, sed diuinæ revelationi tota innititur, à primo lumine immediatè descendens, sola potest ea quæ supra mundum sunt apprehendere. ipsa enim mundi exordium intelligit (vt ait Paulus : Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei) & supra statutæ naturæ limites ascendit, spaciaturq; in illo latißimo campo, in ipso autore naturæ. In hac fide Paulus dicit se accepisse apostolatum, & prædicare Deũ. Et scribens ad Corinthios ait: Prædicatio mea non est in persuasionibus humanæ sapientiæ, sed in ostensionibus spiritus & veritatis fidei Iesu Christi. Sola enim fides instrumentum est & medium, qua sola possumus Deum cognoscere, & vt aiunt Platonici, qua sola ad Deũ accedimus, diuinamq; nanciscimur protectionem ac virtutem. Sed videamus quæ anima, quando & quomodo potest liberè vti hoc instrumento. Certè nulla, nisi illa, quæ quando tota rationis intensione ascendendo in mentem caput suum supremam eius portionem, tota in eam convertitur: sicvt quandoque ob inferiorum & sensibilium rerum amorem tota vertitur in phantasiam. scimus vtique humanam mentem superni vultus imaginem, nobisq; inscriptum lumen existere, quæ de veritatis fonte migrans, sola veritatem capit & amplectitur, sed phantasmatum turbines eam non quidem in se, sed in nobis adeò obvmbrant, distrahunt, dißipant, dispergunt, quo vix veritatis angustißimam portam intrare valeat anima. Itaque nostra carne inclusa corruptibili, nimióque eius demersa commercio, nisi viam carnis superauerit, fueritq; pristinam naturam sortita, evaseritq; mens pura, quasi par angelo, frustra laborat in diuinis: Sed quæ anima hæc est, nisi quæ indubia spe, & superni numinis desiderio phantasiam silere iubet, & quæ veram fidem firmiter amplexa, assuetis rationis naturalis discursionibus ammodò non confidit, & quæ ardenti amore adhærens

hærens Deo, sola viuit mente, euasit angelus, capit toto pectore Deum? Vnde illud Hieremiæ: In hoc glorietur, qui gloriatur, scire me. Hinc Zoroastes vetustißimus Philosophus: Anima (inquit) hominis Deum quodammodò contrahit in seipsam, quoniam nihil retinens mortale, tota diuinis haustibus inebriatur. Et tunc quoque talis anima sæpè exultat in corporis harmoniam, quando scilicet post contemplationem rediens ad corporalia officia, producit in his fructus fidei, cibum iustitiæ: Ideo huiusmodi animã Ioannes ait nasci iterum ex Deo, siquidem Dei summi lumen quemadmodũ radius Solis corpus attenuans, sursumq; trahens, & in igneam convertens naturam, per mentes angelicas vsq; ad animam nostram defluens, instigat quotidie animam carni immersam vt denudata ab omni carnalitate deponat omnes potentias, operationesq; animales, & rationales, ac sola mente viuens, spe decora, fide directa, amore flagrans, tota ad Deum conversa, & in Deo fæcundata Deo regnãte, fiat Dei filius, pariatq; nouum Immanuel. Et talis anima quotiens dimißis actionibus in seipsam regreditur, & ad æternũ Deum contemplandum se flectit: tunc nullo amplius terrenorũ impetu torpens, sed patre luminum fulta ad sublimem diuinæ cognitionis ascendit apicem, vbi propheticis oraculis continuò impletur, sæpe etiã ad miracula perpetranda Dei instrumentum eligitur, cuius orationes etiã circa publicas mundi ipsius mutationes non fiunt irritæ, quemadmodũ Iacobus nos admonet dicens: Helias homo erat similis nobis, & paßibilis, & orans orauit vt nõ plueret super terram, & non pluit annos tres, menses sex: & rursum orauit, & cælum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. O magnum miraculum homo, præcipuè autẽ Christianus, qui in mũdo constitutus, ea quæ supra mundũ sunt, ipsiusque mundi autorem cognoscit, tum in eo ipso inferiora quæq; cernit & intelligit: nõ solùm ea quæ sunt, & quæ fuerunt, sed & illa quæ non sunt, & quæ ventura sunt. Magnũ certè mi-

Hiere. 9. — 1. Ioan. 2. 3. — Iacob. 5.

raculum est homo Christianus, qui in mundo constitutus supra mundũ dominatur, operationesq; similes efficit ipsi Creatori mundi, quæ opera vulgò miracula appellantur, quorum omnium radix & fundamentum fides est in Iesum Christum. Per hanc solam efficitur homo idem aliquid cum Deo, eadẽq; potestate fruitur, quemadmodum Christus pollicitus est di-

Ioan.14. cens: Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio ipse faciet, & maiora horum faciet: quia ego vado ad patrẽ, & quicquid rogauerit patrem in nomine meo, ego faciam: & quicquid rogauerit me, ego faciam, vt glorificetur pater in filio. Et alibi ait: Si habueritis fidem sicvt granum sinapis,

Matt.17. & dixeritis huic monti, iacta te vltra mare, fiet. Propterea di

Lucæ 17. co vobis quicquid petentes oraueritis, credite quia accipietis, & fiet vobis. Hinc est, quod homines verè Christiani, ac Deo devoti, loquuntur linguis, prædicant futura, imperãt elementis, pellunt nebulas, citant pluuias, præcipiunt ventis, avertunt tempestates, sanant ægrotos, illuminant cæcos, curant claudos, mundant leprosos, eiiciunt dæmonia, sæpè suscitant mortuos, & huiusmodi: Sic prophetæ, sic Apostoli, sic multi sancti pontifices, sacerdotes, doctores, ceteriq; viri Dei maximis claruére clarentq; potentiis. Maximè ergo condecens

1.Cor.2. est illa potestas illos qui perfectiores in fide, quibus Paulus solùm se dicit narrare sapientiã & segregatim prædicare Euangelium. Habet enim etiam Euangelium quemadmodum lex Mosaica, aliud in cortice propositum imbecillioribus, aliud in medulla, quod segregatim revelatum est perfectis, sicvt de illis loquitur Paulus ad Hebræos, vocans hæc lac infantium, & elementa exordij sermonum Dei, illa autem nuncupat solidum cibum, sermonem iustitiæ & perfectam Christi doctrinam, inquiens: Si ferri vultis ad perfectam Christi doctrinam omittendus est sermo inchoationis, in quo videlicet tractatur de principiis & fundamentis diuinæ sapientiæ, quæ sunt de pœnitentia ab operibus mortuis, de baptismate, de sacramentis, de

tis, de impoſitione manuum, & de autoritate abſoluendi, de reſurrectione mortuorum, & iudicio æterno, & eiuſmodi quæ omnia habentur in cortice Euangelij, & in ſcholis tractantur à ſcholaſticis theologis, & in problemata diſputanda & diſcutienda deducuntur: illa autem pertinentia ad meliorem ſapientiam & perfectam doctrinam, videlicet, quòd ſit donum cæleſte, & manna abſconditum, quod nemo ſcit niſi qui accipit, & quòd ſit bonum Dei verbum, melius illo quod foris vulgo traditur in parabolis, quodq́; myſterium regni Dei datum noſſe ſolis ſecretioribus diſcipulis: et quæ virtutes ſeculi futuri, quæ origo & finis animæ, et miniſteria angelicorum ſpirituum, quæ conditio & qualitas illius immenſæ gloriæ, & felicitatis quam expectamus, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcēdit: hæc omnia continentur in medulla & nucleo euangelij, & non niſi perfectioribus cognita ſunt, quibus data eſt ſcientia poteſtatum & virtutum, miraculorum & prophetiæ, & cætera, quæ homines propriis viribus indagare non poſſunt, niſi qui ſubiecti fierint virtuti Spiritus ſancti, qui ob hoc ad principatum in Eccleſia gerendum eliguntur & deputantur, vt ipſi illuminati in fide cognoſcentes voluntatem Dei, inſtructi per euangelium, iuxta verba Pauli, ſint duces cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditores inſipientium, magiſtri infantium, habentes formam ſcientiæ & veritatis in Euangelio, cuiuſmodi ſunt in eccleſia pontifices, epiſcopi, prælati, doctores, & quibus cura animarū & ædificatio Eccleſiæ commiſſa eſt, ad quos Paulus ſcribens, ait: Qui loquitur linguis, non hominibus loquitur, ſed Deo, nemo enim audit: ſpiritus autem loquitur myſteria: nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem, & conſolationem: qui loquitur lingua, ſeipſum ædificat, qui autem prophetat, Eccleſiam Dei ædificat: & ſequitur ibidē, Linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus: Prophetiæ autē non infidelibus

Rom.2.

1.Cor.14.

sed fidelibus: Si ergo cōveniat vniuersa Ecclesia in vnum, & omnes linguis loquantur, intret autē Idiota infidelis, nónne dicet, quid insanitis? si autem omnes prophetēt, intret autē quis infidelis, vel idiota, convincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus: occulta enim cordis eius manifesta sunt, & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians, quia verè Deus in vobis sit, & tandē concludit, si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscet quæ scribo vobis, quia domini sunt mandata, si quis autē ignorat, ignorabitur. Ecce Apostolus hæc nō vt consilium, sed diuinum mandatum ac præceptum proponit. Quare si pontifices, prælati & doctores nostri diuinæ sapientiæ propheticum spiritū non habuerint, & admirandam eorum in Ecclesia professionē alicuius diuinæ potestatis effectu non comprobauerint: certè illorū spiritus mentis lumine hebet, & fide in Christū debilis est, & languet carne supra spiritum nimium dominante. Quamobrem omnes illi tanquam steriles animæ, impietatis & iniustitiæ adeò iudicabuntur atque condemnabuntur. En habes modò qualem esse oporteat, qui Dei cognitionem assequi cupit & qui verè dici mereatur theologus, qui cum Deo loqui desiderat, & in lege eius meditari die ac nocte. Sic namq; Ioannes Euangelista à Dionysio theologus cognominatus est, à diuina scilicet locutione. Sed sunt quidam alij qui linguis loquuntur, humanis scientiis inflati, imò qui vita & lingua de Deo mentiri non erubescunt, qui suo spiritu omnem scripturam ad sua mendacia impudentissimè torquent, ac mysteria diuina ad humanæ rationis methodum exigunt, inventisq; capitibus suis glossis sacrilegis adulterato verbo Dei, sua portenta stabiliūt, ac sanctum theologiæ nomen furto & rapina sibi temerè vsurpant, solisque operam dant contentionibus & rixosis disputationibus, de quibus Paulus scribit ad Philippenses dicens: *Quidā propter invidiam & contentionem, quidam autem propter bonam voluntatem Christum prædicant.* Et hi contentiosi sunt

[Margin: Dionysius.]

[Margin: Phil. 1.]

argu-

argumentatores isti, qui Dei notitiam argumentis & quæstionibus insequuntur, de quibus ait Psalmista: Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis. Et Iudas Apost. ait: Hi autem quæcunq; quidem ignorant, blasphemant, quæcunq; autem naturaliter tamquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur: quos iterum alloquitur Esaias dicens: Sapientia tua & scientia tua ea ipsa decepit te, defecisti in multitudine consiliorum tuorum: carnalis enim est & mundana omnis doctrina ipsorum, gens ambitiosa, arrogans, confidens suis ingeniis, arbitrans se suis viribus Deum posse cognoscere, & in omni re veritatem posse invenire, nec posse aliquid in sermonem venire, de quo non in vtramq; partem disertißimè poßint disputare, & probabilem sententiam proferre, populi astuti, abundantes alienis literis, ac simul artificiosa quadam dialectica freti insolentes, cum nihil omninò sciant, cupiunt docti videri. Ideo disputant palàm in gymnastis, sophismatum roborati diverticulis, dicentes & arbitrantes se esse sapientes: sed his deliramentis ac versatilis ingenij versutiis miserabiliter decepti, quod putant sibi esse subsidio, est illis impedimento, & evanescunt in cogitationibus suis, & traduntur à Deo in reprobum sensum, quo putant se maximè videre, & veritatem posse invenire, eo maximè obscuratum est insipiens cor ipsorum, quo valent apud homines, apud Deum impotentes sunt, & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt: qui enim sophisticè loquitur odibilis est, ait Ecclesiasticus. Non illi data est à domino gratia: omni enim sapientia defraudatus est. Maximum enim stultitiæ argumentum est, seipsum putare sapientem, de qua sapientia dicit Apostolus, Prudentia carnis stultitia est apud Deum. Et Salomon vocat eam mulierem stultam & clamosam, plenam illecebris, nihil omninò scientem, cuius conviuæ sunt in infero, & qui applicabitur illis, descendet ad inferos. Ideo dicit Dominus, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo.

Psal. 13. Iudæ canoni-ca. Esaiæ. 47.

Vera enim sapientia non in clamosis disputationibus consistit, sed occulitur in silentio & religione per fidem in dominum nostrũ Iesum Christũ, cuius fructus est vita æterna: quã Paulus vocat scientiã, quæ secũdum pietatẽ est, cuius ipse apostolatum accepit secundum fidem electorum Dei. Aliam verò esse scientiam contentionis de qua Titum discipulum suũ certiorem facit, sic monendo: Stultas autem quæstiones & genealogias, & cõtentiones, & pugnas legis devita, sunt enim inutiles & vanæ: Super quo scribens Hieronymus ita ait: Dialectici & Aristoteles (qui horum princeps est) solent argumentationum retia tendere, & vagam theologiæ libertatem in syllogismorum spineta concludere. Hinc ergo qui in eo totos dies & noctes terunt vt vel interrogent, vel respondeant, vel dent propositionem, vel accipiant, assumant, confirment atque concludant, eos quidem contentiosos vocant, qui vt libet non ratione, sed stomacho putant litigandum. Si igitur illi hoc faciũt, quorũ propriè ars contentio est, quid debet facere Christianus, nisi omninò fugere cõtentiones? Hæc ille. Itaq; & nobis si volumus verè cognoscere Deum, postponenda est omnis turbida ratiocinatio, omnis sophistica argumẽtatio, omnis dialectica inquisitio. Ratio enim & inquisitio nõnullam subolent dispersionem & diffidentiam: Fides autem fixa & tranquilla esse debet. Ideo dicit Ambrosius in libro de trinitate: Aufer argumenta vbi fides quæritur, in ipsis gymnasiis suis iam dialectica taceat, piscatoribus creditur non Dialecticis. Idem ad Gratianum de fide, & Vrbanus Papa scribens ad Carolum ait: Non in Dialectica placuit deo saluare populum suum: Regnum enim Dei in simplicitate fidei est, nõ in contentione sermonis. Nulla enim maior pestis animæ quàm ratiocinatio, quàm altercatio, quàm disputatio de diuinis, quæ evertit rationẽ, pervertit intellectum, deiicit fidem. Ideo Paulus illam maximè vitandam iubet, & Iacobus appellat eã sapientiam terrenam, animalem & diabolicam: hinc errores, hinc

Ambros. in lib. de trinitate. Idem ad Gratianũ de fide. Vrbanus & habetur 37. d. c. omnes.

Coloss. 2. 1. Cor. 1. 2. 2. Tim. 2.

hinc dubia, hinc mendacia, hinc hæreſes, hinc primum in humano genere peccatum ortum eſt. Inventor autem huius tam peſtiferæ facultatis diabolus, primus ille callidus & pernicioſus ſophiſta, quæſtiunculas propoſuit, diſputationes invenit, & quaſi ſcholam aliquam inſtituit. Non contentus quod ſeipſum perdiderat, invenit artificiũ quo & alios perderet, malumq; ſuum augeret & propagaret. Idcirco non permittens hominem ſtare in ſimplici fide, voluit de præceptis Dei quæſtionem propónere, commodiſsimam hanc homines evertendi machinam arbitratus. Hinc ſophiſtæ inſtar, Euam primò aggreditur, & illam exquiſitione & ratione in certamen provocat quærens: Cur præcepit vobis Deus, vt non comedatis ex omni ligno paradiſi. Cum quo ſi Eua non diſputaſſet, decepta non fuiſſet. Quia verò cum diabolo in altercationem deſcendit, vnica falſa & ſophiſticá ratione decepta eſt, nec ſolum à fide iam decidit, ſed & rationem ſimul amiſit: Hinc cœpit primò verba dei falsò interpretari. vnde & mendacium commiſit, ſimul ac de eloquiis Dei dubitare diffidereq; præſumpſit, ita enim reſpondit: de fructibus lignorum, quæ ſunt in Paradiſo veſcimur: de fructu verò ligni, quod eſt in medio Paradiſi, præcepit nobis Deus ne comederemus & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur. Ecce quàm falſo interpretata eſt præceptum Dei, dicendo Nobis in plurali, quod Deus ſoli Adæ in ſingulari præcepit, antequã Eua crearetur: inſuper Ne tangeremus, quo vtrobiq; mentita eſt: deinde etiam dubitauit, vbi ſubdit, Ne fortè. Vides quomodo callida illa & diabolica ex quæſtionibus propoſita diſceptatio decepit rationem, ratio autem deiecit fidem. hic fructus, hæc vtilitas, hic finis diſputationum ſophiſticarum, quæ hoc tempore à recentioribus aliquot theoſophiſtis ac philopompis exercentur ad omnem vanitatem. qui cum Ariſtotelem malè converſum, & quædam inſuper commentaria, tum Petrum Lombardum, quem magiſtrum ſententiarum vocant, ac neglecto Chriſti

Gene. 3.

Euangelio Apostolicisque dogmatibus, tamquam totius theologiæ archetypum colunt, & nescio quæ alia illius generis viderunt. Tunc freti sophistica sua insolentia, omnia se posse attentare, aggredi, dissoluere & interpretari putant. Tunc irruentes suis ineptiis, inquinamentis & blateramentis, rixosisq; disputationibus, ad quod artificium iam linguas armatas habent. Omnia quæ in fide & religione simplicia, syncera & pura sunt, multiplicia, caliginosa & sordida reddiderunt, omnemq; theologiam suis absurdis altercationibus, ac futili verbositate confuderunt, conturbârunt, polluerunt, inveneruntq; non diuinam nec humanam quidem, sed nescio quam suam, non dico theologiam, sed squalidam, odiosam, cauillatoriam & diabolicam vanitatem, humanarum opinionum, philosophicarumq; nugarum rhapsodiam. Veram autem illam & vetustam theologiam, quæ à primis sanctis, & veris Christianis emanauit, in primis à Christo, & ab Apostolis, quos secuti ex Græcis Dionysius, cuius diuinissima scripta, sed non omnia extant: item diuus Origenes consummatissimus theologus, ex cuius innumeris ferè scriptis ob æmulorum deprauationem, paucissima extant: item Basilius cognomento Magnus, Athanasius Alexandrinus Episcopus, qui contra Arrianos tanta constantia disputauit: Cyrillus eiusdem basilicæ Episcopus, qui præfuit concilio Ephesino, cuius egregia commentaria in Ioannem extant: Didimus cognomine Cæcus, qui scripsit de processu Spiritus sancti, quod opus Hier. in latinum sermonem transtulit: Eusebius Cæsariensis, qui præparationē in Euangelicam veritatem scripsit. Multum quoque nobis in historia profuit Ioannes cognomine Chrysostomus ob eloquentiam: item Gregorius Nazianzenus, & plures alij. Ex Latinis prætereà Cyprianus, Lactantius, Tertulianus, Ambrosius, Ruffinus, Hieronymus, Augustinus, Leo, Gregorius, Beda, Anselmus, Bernardus, Cassanus, & quos illa priora tempora genuére: Hos tam sanctos doctores, hanc inquam theologiam

theologiam penitus posthabent, repudiant & irrident, sine quibus tamen nihil rectè vel in suis queunt cognoscere. Inventor huius tam perniciosi magisterij fuit serpens ille antiquus sophista, qui decepit Euam. Hunc imitantes recentiores quidam theosophistæ, hoc seculo tanti flagitij principes, authores & propagatores extiterunt, quos innumerabiles alij eiusdem generis homines quotidiè miserè sequuntur. Hinc exorta est illa horrida & implicata sylua, caliginosusq; lucus disputationum, in quo cum misero labore, & damnabili studio, exiguo fructu aßiduè laborant, non fide, non spe, non charitate Christum imitantes, neque orationibus, ieiuniis, vigiliis, petentes, quærentes, pulsantes, vt aperiatur illis diuinæ cognitionis armarium, sed tamquam Titani contra Deum belligerantes, dædalicis sophismatum machinis sacrarum literarum ostium se posse disrumpere arbitrantur. Hinc quicquid à philosopho seu à theologo aliquo dictum in manus eorum inciderit, id non resoluunt ad iusta principia, sed deducunt longius, non ad primos fontes, vnde manauit, sed suis ineptiis ac ineptis distinctionibus dilacerant, dißipant, conterunt quasi in mortario in puluerem, vt viribus omnibus præ nimia tenuitate amißis, ante lucem & auram positum vel leuißimo vento euanescat. hinc illud apud eos vsurpatum proverbium, quo dicunt, vnico flatu argumentum tuum dissoluam. Rectè sanè, verè ac sapienter dictum: nam nihil apud eos argumentatores est quam flatus flatui obvians, illumq; discutiens. hinc cum paululum à gymnasiis suis abierint, sedent muti & cogitabundi, tamquam stolidi & trunci inanimati, & tamquam ficulnea arida non habent quod loquantur, quod fructificent, quia non sunt cum suis condisputatoribus. hinc natum illud apud vulgus proverbium: Maximos quosque scholasticos, maximè stultos esse solere. Accedit ad hæc alia insolentia, qua recentiores isti theologi & canonistæ homines suæ ignorantiæ conscij, autoritati suæ diffidentes, timentes, quia illis

non credatur, tam capticulatim tamq; articulatim testimonia citãt, in singulis verbis et interpretationib. occupati, neq; hoc rarò, neque ex remotiore antiquitate, sed etiam ex nouissimis, & suis ferè contemporaneis suiq; similibus quibusque scriptoribus, & hoc tam continuè & tam aßiduè iactantes se congerie illorum testimoniorum, non vt doceant alios, sed vt ipsi memoriæ laudem aucupentur, & multa legisse videantur, non considerantes quòd si ex dictis vel scriptis suis vnicuique quod suum est tribuerint, nihil quod eorum sit remansurum. Sed illo errore & proprij ingenij inopia vagantes, quasi rustica quædam secta, cum ipsi nihil sciant, nec ex se aliquid ædere poßint, omnia studia sua in excerpendo & compilando consumunt, quibus contenti, cum nihil omninò sciant quàm aliorum laboribus & exemplis vti, sapientiæ nomen temerè sibi arrogant, atque hoc consilio mirum quàm sibi placeant, quàm egregiè doctos se putent. Non sic fecerunt prisci illi theologi, viri sapientia graues, autoritate venerabiles, vita sancti, quales illi quos suprà memorauimus, fuerunt. In quorũ scriptis tam simplex, tam rara invenitur scripturarum citatio, vbicunque aliquid memorandum est, & illa quidem ex veteri Testamento, ex Euangeliis, ex Apostolis, ex remotiore antiquitate, nihil se iactantes, homines sanè in diuina gratia solùm confidentes, suæ sapientiæ conscij, & doctores optimi, nullorum iudicium timentes, veraces, non respicientes in faciem hominum, qui ex suis thesauris nobis largiti sunt munera, imitãtes Christũ qui tanquã bonus paterfamilias de thesauris suis protulit noua & vetera, in omnib. verbo & opere fructificãtes in hominibus fructũ veræ religionis & fidei, ad salutem æternam. Sed redeamus vnde digreßi sumus. Quantum namque in diuina cognitione peccant, qui exili rationis discursu Deum se cognoscere posse præsumunt, innumera ferè in eorum traditionibus discrimina ostendunt. Nulla enim eis quæstio quantumcunq; leuis proponitur, quã non litigio-

litigiosis ratiũculis dædalicisq; labyrinthis involuant: ac sese invicẽ canũ more, rapidis latratibus, morsibusq; cõdemnant, quod eorum scripta & volumina abundè satis ostendunt. Quod si iuxta Aristotelis sententiam veritatis conditio est, vt vndique sibi consonet, estq; consonantia opinionum veritatis vestigium, necessariò sequitur ex opposito, id quod vbique sibi dissonat verum esse non posse. Ideo apud istos argumentatores, & recentiores theosophistas, nec veritas quidem vlla esse potest, nec vllum quidem veritatis vestigium, necesseq; est hanc inconditam atque portentosam, nec nisi humanarum de diuinis opinionum coaceruationem aliquando mole sua ruituram. Sed heu miseri, ignorantia adhuc latè patet in orbe, nemo mente pius Dei cognitionem requirit, omnes ferè sumus ignorantiam professi, theologia noua, noui doctores, doctrina noua, nihil antiquum, nihil sanctũ, nihil verè religiosum, & quod deterius est, si qui sunt qui huic pristinæ theologiæ ac religioni se dedicant, insani, ignari, irreligiosi, interdum etiam hæretici vocantur, atque (vt inquit Hermes) odio habentur, etiam periculum capitale in eos constituitur, contumeliis afficiuntur, sæpè vita priuantur. Plin. 9. Aescle. 9. Attamen redite ad primos fontes & puram aquam haurite, vbi est immaculata forma pietatis & iustitiæ, licebit semper & disputare & docere, & facere, fauente nobis domino Deo nostro Iesu Christo Nazareno crucifixo, qui magni consilij angelus, vero mentes lumine illustrat, quem verum Deum & verum hominem profitemur, ac futuri patrem sæculi, iudicemq; expectamus. Esaię.9.

Caput VI.

QVoniam igitur nunc gentes ab ipsa creaturarum conditione, DEVM primam causam omnium producticẽ cognoscunt, & ipsa cõditio ostendit, qui condidit eã, &

ipsa factura monstrat qui fecit eam, & mundus manifestum facit, qui se disposuit. Iudæi quoq; in primis à protoplasti traditione: deinceps à Moyse & Prophetis eundem DEVM fabricatorem cæli & terræ acceperunt, & per legis ministerium cognouerunt: nos autem in Euangelio ab Apostolis: Qui est idem DEVS super omnes deos, & nomen eius super omne nomen, & huius verbum naturaliter invisibile caro factum, in visibilem & palpabilem hominem, & vsq; ad mortem humilians se, mortem autem crucis, & eos qui in eum credunt, similes sibi, incorruptibiles, & impaßibiles futuros, & percepturos regnum cælorum, accipimus perfectam agnitionē. Propterea inexcusabilis est homo, qui ignorat DEVM, maledictus autem qui illum agnoscens non veneratur, impossibile enim est (vt ait Apostolus) vt qui semel sunt illuminati, & gustauerunt donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustaueruntq; bonum Dei verbum virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt, rursum renouari ad pœnitētiam. Nos itaq; dictamine creaturarum moniti, & annunciatione Prophetarum edocti, ac prædicatione Apostolorum informati, audemus dicere: quod vnus solus est verus DEVS increatus, immensus, æternus, omnipotens, pater, filius, & spiritus sanctus, tres quidem personæ sibi invicem coæternæ & coæquales, vna tamen essentia & substantia, naturaq; simplex omninò, vt sic vnum deum in trinitate, & trinitatem in vnitate fateamur, neque confundentes personas, neque substantiam separantes. nam pater ab æterno genuit filium, suamq; illi dedit substantiam, ac nihilominus retinuit: filius quoque nascendo patris accepit substantiam, non tamen personam propriam patris assumpsit, neque pater illam in filium transtulit, sunt enim ambo vnius & eiusdem substantiæ, sed diuersarum personarum: filius quoque hic licet patri coæternus sit ex substantia patris ante secula genitus, tamen nihilominus ex substantia virginis in seculo natus est, & vocatum est nomen eius

eius Iesus, qui est Christus, perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali & humana carne subsistens, cui nihil humanum defuit præter peccatum: vna persona, duæ naturæ, ante secula genitus Deus sine matre, in seculo natus homo sine patre de virgine ante & post partum incorrupta, passus in cruce mortuus est, sed in cruce vitam illustrauit, & mortem morte resoluit: sepultus est, & descendit ad inferos, sed animas patrum reduxit ex inferis, & resurrexit tertia die per virtutem propriam, & ascendit in cælos, & misit Spiritum sanctum paracletum, & iterum venturus est iudicare viuos & mortuos, ad cuius adventum omnes homines resurrecturi sunt in carne sua propria, & reddituri sunt de factis propriis rationem. Hæc est perfecta Dei agnitio in qua oportet nos saluos fieri: quam qui non agnouerit, aut agnoscentibus non crediderit, aut de ea dubitare præsumpserit, à spe vitæ & salutis æternæ alienus est.

FINIS.

REVERENDO PATRI AC DOMINO, DOMINO

Symphoriano Episcopo Vasatensi, Domino suo obseruandissimo, Henricus Cornelius Agrippa,

S. D.

VIx eloqui possum, ornatissime Præsul, quanto gaudio me affecerit epistola tua, qua mihi regiæ maiestatis benevolentiam, beneficentiamque indicasti: quanta denique me tibi obligaueris obseruantia, qui tanta pro me apud eandem R.M. operatus es, & maiora te facturum insuper polliceris. Cogitanti itaq; mihi quónam studiorum meorum testimonio, pro tanto beneficio animi in te mei gratitudinem aliquam ostendere possem, ac circumspectanti, quæ in chartacea mea suppellectile recondita tenerem, subitò offerebat sese oratio quædam, siue dicam Epistola, qua quondam ad quorundam amicorum improbas preces respondere deliberaui, ac illos à Gentilis Theologiæ studiis dehortari ad Euangelicam doctrinam. Hanc itaque relegens pauculis recognoui, dignum arbitratus argumentũ, quo te donarem, per hoc breue temporis spatium, quo mihi facultas non est ampliora scribere, nec tibi qui ex officio tuo apud R. M. nunc aliis studiis ac curis occuparis, otium adest ampliora perlegere: optimũ proinde ratus, de re vtili ac profutura paruum libellum mittere, quàm de vilioribus & abiectioris momen-

momenti amplissimum volumen. Accipe igitur nunc felici auspicio nostrum, quantulumcunq; est, (licet maiora virtus tua mereatur) literarium munusculum, ipsumq; non ab exiguitate voluminis, sed ab vtilitate ac veritate doctrinæ, studiique in te mei obseruantia existimato. Dehortationem autem hanc ideo tibi inscriptam voluimus, vt te illius argumenti exhibeas patronum, ac Christianissimo regi vestro persuadeas, vt pro sui nominis præcellentia (quo Christianissimus vocatur) ac debito suo in hoc Christianissimo regno Christi literas ab omni gentili, exotica, & adulterina doctrina repurgatas, ac etiam à sophistarum laqueis liberas, liberè docere iubeat atque tueatur. In hoc siquidem suo christianissimo nomini, dignissimum piissimumque Regem sese exhibiturum. Vale felicissimè, & quo cœpisti, amore me diligere ne cessa, ac R. M. charum commendatumque redde atq; conserua. Iterum vale. E Lugduno, X Iunij. Anno humanæ salutis M. D. XXVI.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE DEHORTATIO Gentilis Theologiæ, ad amicos aliquos quondam perorata.

EFflagitâstis iam sæpè à me, vt librũ ter maximi Mercurij, de sapientia ac potestate Dei (quem ante aliquot annos in Titimensi celebri gymnasio publica prælectione professus sum) per hoc otium vobis exponerem, atque ex eodem vobis Pimandri (videlicet diuinæ mentis) lucem ostenderem. Petitionem autem hanc cum nec vtilem vobis esse perspexerim, nec intentionem ipsam rectam quoque diiudicauerim, renui. Tamen quo vos voti compotes fieri, desyderiique limitem assequi possetis, obtuli me vobis Paulinas epistolas declaraturum. nunc autem illis refutatis, denuo rursúsque instatis eandem cantilenam canentes, miror admodum & stupeo, irascorq́; , vos qui in Euangelio Christi baptisati estis, qui in Ecclesia Christi sacerdotio fungimini, post sanctum baptismum, post sacrũ chrisma, Dei cognitionẽ ab Ethnicis quærere, quasi Euãgelium mancum sit, & in Spiritum sanctum peccare sit venia. quicunque enim Dei notitiam aliunde quàm ab Euangelio parandam putant, ij verè sunt qui Spiritum sanctum incessunt: quæ blasphemia neque in hoc, neque in futuro seculo remittitur. Nónne legistis Ochoziam illum magnum Samariæ regem, dum ægrotus moribundúsque è lectulo mitteret nuncios qui de vita salutéque eius consulerent Beelzebub Deum Accaron, occurrisse illis monẽte angelo Heliam Thesbiten prophetã domini et dixisse ad eos: Nunquid non est Deus in Israël, vt eatis ad consulendum Beelzebub Deum Accaron. propter hoc dicit dominus regi:

Increpatio.

Matt.12.

4.Reg.1.

regi: De lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morieris. Possem ne ego vos hoc exemplo deterrere, vel saltem admonere ac dicere: nunquid non sunt doctores in Ecclesia, qui vos de Deo abunde probéque erudiant, vt eatis ad consulendum Mercurium Trismegistum, philosophum dæmoniorũ Aegypti? An nescitis quia pater vester Deus est, qui vos creauit? mater verò vestra Ecclesia est, quæ vos in baptismo regenerauit? vt quid ergo tanquam filij profugi aliundè quàm à parentibus sapientiæ alimenta mendicatis, & qui in baptismo semel renunciastis sathanæ, rursus ad sathanam rebellatis à Deo? & qui per Christi sanguinem empti estis in libertatem, rursus prædam vos exponitis hostibus fidei & veritatis? videte & cauete nequando dum potestatem ac Dei sapientiam aliunde quàm ab ipso Deo quæritis, in eandem ipsam potestatem sapientiámq; nefario & inexpiabili scelere committatis, quare derelicti tandem in reprobum sensum, vitam simul cũ salute amittatis. Nam si malus dæmon semel vobis salutis verba furatus fuerit de memoria, etiamsi velitis saluari, non poteritis, perdidistis enim viam, per quam peruenitur ad salutem. Ideo vos admonet Apostolus, vt caueatis ne quis vos deprædetur per philosophiam. Si ergo diuinorum vos cupido tenet, non est necesse hæc ex Ethnicis eruere, qui habetis in apertum positum de Deo testimonium, & Euangelium veritatis, scientes quia scripturæ quidem perfectæ sunt, quippe à verbo Dei & spiritu eius datæ. Sed dicitis hic, permulta reperiri in Ethnicorum libris, quæ cum Euangelica doctrina consentiunt. Prætereà hæc apud illos maiori verborum decore, sententiarum concinnitate ac suauitate dicendi tractata, magnum quoque hæc vobis ad credendum fidei nostræ argumentum præstare, atque calcar incutere. Erratis tota via, si ex philosophorum literis imitari vitæ Christianæ rationes, & posse vos ad virtutẽ erigi putatis: cauete ne tantum penes vos valeat ethnicorum philosophia,

Colos.2.

Obiectio.

Responsio.

vt sit vobis ratio doctrináque Christiana contemptui. Esto, quòd pleraq; illorum cum nostris conveniant: at quæ est hæc vestra dementia, quæ fascinatio? Euangelicam doctrinā vobis plus placere apud Hermetem, Platonem, Plotinum, Aemilium, Iamblicum, Proculum, & cæteros huius farinæ philosophos, quàm apud Apostolos, apud Euangelistas, apud ipsum Christum. Nónne iam similes estis his qui Christi verbis ac miraculis diffidentes, ad voces dæmonum atque obsessorū crediderunt, plus fidei habentes dæmonib. Christū filium Dei confitentibus, quàm ipsimet Christo. Itá ne & vos dubitatis Christo Deo ea credere, quæ ipse de se docuit, nisi hæc Ethnicis disciplinis confirmentur, atque philosophis ea concedere, quasi plus illi invenissent à semetipsis, quàm Apostoli didicissent à Christo qui est Deus, vincantq; potius quam fallant, dum circa diuina superbiunt vanis vocibus, ac si non in corde, sed in lingua sapientia collocata sit. Nónne hæc est illa sapiētia philosophorum, de qua ait Christus, quia filij huius sæculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione hac? hæccine vobis pluris placet quam Euangelistarum, Apostolorumq; crassula & idiotica dogmata? sed nescitis quia intellectus eius est ad mortem, & doctrina eius ad interitum, & qui applicabitur ei, descendet ad inferos, qui recesserit ab ea, saluabitur. Hæc est illa mulier aliena & extranea, stulta et clamosa, plena illecebris, quæ mollit sermones suos, propinans aquas furtiuas & panem absconditum, quæ relicto duce pubertatis suæ, pacti Dei sui oblita est, cuius domus inclinata est ad mortem, & semitæ eius ad inferos, vbi sunt gigantes, & conuiuæ eius in profundo inferni. An ignoratis quid in Euangelio Abraham respondit diuiti sepulto in inferno, & nuncium ad fratres postulanti, vt assentirent Mosi & prophetis, quicunque non vellent descendere in locum illum? Sed absit, dicitis, vt Ethnicorum dogmatibus fidei victoriam demus, vel illa tanquam verbum Dei recipiamus, sed tanquā

[Margin notes: Lucæ 4. Mar. 13.5. — Lucæ 16. — Prou. 2.9. — Obiectio.]

opiniones & placita philosophorum, hominumq; literatorum, vt illa cum diuinis scripturis conferamus, illasq; per hæc ornemus. Atqui idcirco necesse est per hæc vos trahi in reprobum sensum, & vbi maximè vos videre putatis, ibi ad ipsum veritatis lumen maximè cæcutire, sicut locutus est Christus se venisse in mundum, vt non videntes videant, & videntes cæci fiant: nónne erratis cæcutientes, si per hæc Sacras literas decorare vos creditis, per quæ magis fœdantur, conspurcantúrque? Sed & quomodo arbitramini, vos posse hæc cum illis conferre, cum nulla sit conventio Christi cum Belial, lucis cum tenebris, fidelis cum infidelibus? nónne similes estis homini ægroto, qui ad sui medelam medicũ pariter & venenarios invitat, cum illi nocere quidem possunt, curare non possunt, alter venenis illorum sua medicamina miscere recusat, ne aut pernicies bonis, aut salus nocentibus adscribatur? An non iam intelligitis dum simul hæc & illa iungere vultis, in hoc esse salutis vestræ subversionem? Esto, grauis autor est Trismegistus, cui si Platonem atque Plotinum iunxeritis, non dubium est quin multa de Deo ac diuinis curiosè ornateq; tractaturi sunt: quod autem verum est & certum atque firmum, adiacet Deo. Non decet ergo hominem Christianum hæc ab illis discere, sed ab illo solo qui dixit: Ego sum veritas. in cuius sacra huiusmodi Ethnicos porcos immittere, ne dicam illis præponere, non potest esse non temerè factum. Dicitis iterum non idem de Hermete quod de cæteris phisophis iudicium esse, vt qui non tam philosophus fuerit, quam propheta, quem Lactantius grauis autor inter sybillas & prophetas commemorat. Ad hæc respondeo vobis Augustini verba contra Manichæum dicentis: Si quid veri de Deo sybillæ vel is Orpheus, aliive gentium vates aut philosophi dixisse perhibentur, valet quidem aliquid ad Paganorum vanitatem revincendam, non tamen ad illorum autoritatem complectendam. quantum enim distat de Christi

Marginal notes: Respõsio. (beside "ornemus. Atqui idcirco…"); 2.Cor. 6. (beside "se hæc cum illis conferre…"); Iohan.4. (beside "minem Christianum…"); Obiectio. (beside "temerè factum. Dicitis…"); Respõsio. (beside "veri de Deo sybillæ…")

adventu inter prædicationem angelorum & confeßionem dæmonum, tantum distat inter autoritatem prophetarum & curiositatem sacrilegorum. Quod si authoritati hominum grauißimorum iam plurimum deferendum est, quibus quæso plus deferendum putatis, Hermeti, Platoni, Plotino, & consimilibus philosophis, qui suis excogitatis opinionibus innixi, obtenebrato intellectu, altißima Dei & naturæ arcana non percipientes, ea de Deo diuinisq; tradiderunt, quæ nec ratione sunt subnixa, nec à Spiritu sancto sunt suggesta, sed deliramenta quædam, ne prudentibus saltem hominibus digna: an Mosi, Dauidi, Salomoni, Prophetis, Euangelistis, Apostolis, qui diuino spiritu plenißimi, omnimoda sanctitate, oraculis, miraculis, ac ipsius vitæ discrimine, effusiq; sanguinis testimonio dogmata sua probarunt? quòd si illis posthabitis ad philosophos recurritis, & ab Ethnicis errorum magistris discere laboratis, quæ à Christo & Spiritu sancto suscipere deberetis, nónne insani eritis, ac simul impij futuri sitis? Si ergo nunc Christiani estis, Christi literas discite. Hanc siquidem suis notam ipse præscripsit: Qui diligit (inquiens) me, sermones meos audit. Ab illo igitur discendum est quid de Deo intelligendum sit, Dei enim iustitia non in traditionibus philosophorum, sed in Euangelio est. Quod si in illo Deum non cognoueritis, in aliis vos cognituros nequaquam speretis, neq; enim alius poterit enarrare quæ sunt Dei patris, nisi proprium eius verbum: quis enim alius cognouit sensum domini, aut quis eius consiliarius factus est? Sed modo ad exempla confugitis, & dicitis: Licebitne nobis imitari sanctos patres, Hieronymum, Augustinum, Cyprianũ, Hilarium, Lactantiũ, Eusebium, Victorinum, & reliquos multos, quorũ libri Gẽtilium flosculis philosophorumq; placitis pleni sunt, & vndique scatent. Atque hæc vna malorum causa est (vt ait Seneca) viuere ad exempla, nec ratione componi, sed similitudine abduci. Ego Hieronymũ et Augustinũ scio, & reliquos doctores

Obiectio.

Responsio.

doctores noui, vos autem qui estis qui ea in illis imitari cupitis, in quibus illos non parum pœnituit insumptæ operæ, omnésque in hoc conveniunt, has gentium literas pestem esse religionis, legísque Christi: discite ergo nunc illorum monitis has cauere, atque non illorum prius errantium imitari errorem, potius quam ætate deinde plus sapientium pœnitentiam. Quod si exempla penes vos locum habent, habeat & illud, quod Hieronymus, *quia* Tullium & Platonem *nimis auidè legebat, percussus ab angelo, intercedentibus multis sanctorum, vix tandem in hæc sacramenti verba dimissus est:* Domine *si vnquam habuero codices seculares, si legero, te negaui. Neque verò sanctos illos imitari vos perhibeo, sed id quod in illis extremum & infimum est vobis proponere non laudo, quin & hortor vos, & iubeo quod in illis primum ac summum est æmulari, imò ipsos primos ac summos cum suis inoffenso pede ac secura conscientia sequi, illos inquam, qui* Deum *ipsum* Iesum Christum *in hac luce & viderunt, & cognouerunt, qui edocti omnem veritatem, non ex carne & sanguine, sed à patre qui in cælis est, qui rapti in cælos, viderunt diuina arcana, quæ non licet homini loqui; qui quod fuit ab initio audiuerunt, & viderunt, & manibus contrectauerunt, & manifestatum est illis verbum vitæ, hi sunt qui vobis de* Deo *indubiam & irrefragabilem scientiam præstabunt. Quòd si tam profundè animis vestris insedit humanæ curiositatis fornicarius amor, vt ea, quæ iam diximus, vos à prophanis gentium dogmatibus non deterreant, saltem hoc vobis consultum velim, quod* Hieronymus *disputat de muliere captiua, vt videlicet præscisis & derasis pilis, & quicquid idololatriæ, voluptatis erroris q́; fuerit ex stupro illatum, vernaculos generetis* Deo Sabaoth *: quemadmodum* Oseas *Propheta de meretrice genuit filium* Israel, *qui vocatus est semen* Dei. *Si hæc facere poteritis, &* Ethnicorum *literas repurgatas ad*

Hieron. in epistola ad Eusta.

Matt. 16.
1. Cor. 12.

1. Ioan. 1.

Hiero. ad magnum urbis oratorē, atq; de filio pdigo ad Damasū.

Deut. 21.
Oseæ 1.

Exod.12. *Christianam eruditionem transtuleritis, & ab Aegyptiis tanquam iniustis possessoribus opima spolia vel clanculum surripientes, illorumq; opibus ditati, Ecclesiam Dei locupletaueritis, iam non admodùm dissuadeo, sed consulo vobis Ethnicam literaturam: sed vereor ne frustrà id tentetis, ideo vos Augustini consilio vti iubeo, videlicet vt Sacra scriptura prima sit, ne alienæ opiniones imbecillem occupent animum. nam ad diuinarum rerum veridicam cognitionem puro animo opus est, & non infecto prauis opinionibus, qui si aliquibus minus rectis opinionibus præventus sit, iam per illas quasi sub specie alicuius scientiæ ignorantiæ error in eo vehementius radicatur, quàm vt poßit evelli, contingitque vt quod ignorat, scire se credat, & defendat verum & Catholicum esse quod error est vel hæresis.* 2.Thess.2. Tit.3. *Igitur in theologico studio nihil vobis prius esse debet, quàm Euangelica doctrina, hac ingrediendum est via, etiamsi ad vnguem non omnia intellexeritis mysteria, tum receptorum in Ecclesia sed vetustorum sanctorum Patrum adhibete commentaria, deinde consulite neotericos, curiosas autem de Deo diuinisque inquisitiones quæstionúmque altercationes & disputationum pugnas, iuxta Apostoli præceptum, omninò vitate. Vbi verò iam animus vester Catholica doctrina firmatus ac corroboratus fuerit, tunc illius lumine per omnes errorum tenebras securè ambulabitis, tunc liberè omnia disciplinarum genera penetrare poteritis, tunc Vlyßis instar si Cyclopum specus ingrediamini, & ad inferos descenderitis, remigrabitis illæsi: si ad Lotophagos, ad Syrtes accesseritis, regrediemini securi: si Cyrces poculum biberitis, non permutabimini: si Scyllam præternauigaueritis, non periclitabimini: si syrenes audieritis, non obdormietis, sed eritis de omnibus iudicantes, vt ait Apostolus, & à nullo iudicati. tunc Ethnicorum doctrinæ vobis plurimo erunt adiumento, eorúmque suffragio tunc facilè ad theo-*

theologiæ apicem conſcenditis. Quod ſi converſo ordine hoc iter ingreßi fueritis, perdetis vos ſtudiáque veſtra, ac tanquam effoßis oculis cæcutientes, cum rectam viam nequeatis proſpicere, huc illúcque incerti oberrantes, & ad omnem lapidem ceſpitantes, cum ſemel à recta via deflexeritis, in eam amplius ne naſutißimo quidem cane duce dirigi poteritis. Nunc ergo credite mihi, licet iuniori, dum adhuc tempus habetis, ad diſcendum. Quod ſi non credideritis, ſerò tandem credetis: ſed & ſimul deplorabitis.

F I N I S.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE EXPOSTVLATIO super expoſitione ſua in librum de verbo Mirifico cum Ioanne Catilineti fratrum Franciſcanorum per Burgundiam prouinciali miniſtro, ſacræ Theologiæ doctori.

CHriſtiani hominis eſt operari charitatem, loqui veritatem, quod qui non facit, tam longè aberrat à Chriſto, vt Chriſtiano nomine omnino ſit indignus. Hæc ad te ſcribo (bone pater) ea ipſa chriſtiana charitate, veritateq́; commotus (in qua nos omnes tanquam eiuſdem corporis membra cuius caput Chriſtus eſt, debemus eſſe coniuncti) non falſa vlla opinione, non odio, nec invidia: quæ à Chriſtiano homine longè abeſſe debent. Tu tamen, pace tua dicam, in publicis concionibus tuis, congeſtis multis mendaciis, non es veritus, imo maximè conatus es, in me odium, & invidiam concitare, vbi omni culpa carebam. Miror itaq; quid iurè te commouerit, me, eò tunc in Burgundia peregrinum ignotum, ſed & omnibus ſemper innoxiũ, nullius aliquid concupiſcentem præterquàm honorem ex virtute aſſequi, ſed & abſentem per remotiſsima locorum interſtitia, tam indigniſsima ſermonis acerbitate calumniari, qui pro tui nominis profeſsione, quod Paulus docet Romanos, deberes odio habere malum, & hærere bono, fraternam charitatem diligere, & non maledicere, imo etiam perſequentibus benedicere, & cum omnibus quod fieri poteſt, pacem habere. Verè non feciſti rem dignam profeſsione tua chriſtianoq́; doctore, qui populum chriſtiani nominis exhortari debuiſſes ad ea quæ Chriſti ſunt, ad opera ſpiritus, charitatem, & pacem, & cætera, quæ Paulus commemorat

Conatus Catilineti.

Rom. 12.

morat Galatis: Qui verò odium, iram, rixam, æmulationem, inimicitiam suadet, non spiritus sed carnis opera suadet, quo nihil magis alienũ esse debet ab homine christiano, nec quicquàm christiano doctore incongruius quàm talia docere & persuadere. Nam Christus autor religionis nostræ, & Apostoli, totáq; Scriptura sacra, vt tu me melius nosse debes, ad pacem conclamant, & tranquillitatem. Hinc Euangelista Ioannes tradit Christum discipulis dixisse: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Et Paulus ad Hebræos inquit: Pacem sequamini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Ad hanc pacem non solùm hortari sed etiam orare, officium tuum & etiam meum esse debet. An non Apostolus admonens Ephes. inquit? Sermo malus ex omni ore vestro non procedat. Et paulò post: Omnis amaritudo, ira, indignatio, clamor, blasphemia tollatur à vobis. Et in epistola ad Corinthios ita detestatur maledicentiã, vt cum maledicis ne cibum quidem sumendum esse sentiat. Et in eadem epistola paulò post commemorat maledicos inter eos qui regnum Dei non poßidebunt. Et Colossensibus idem præcipit inquiens: Deponite iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem. Petrus quoque præcipit, vt qui velit diligere vitam, et videre dies bonos, linguam à malo coerceat. Et Iacobus: Nolite inquit detrahere fratres ad invicem: Sic ab Apostolis vndique docemur, vt à maledictis & offensione cuiusque abstineamus, quæ sunt semina invidiæ, & discordiæ, cuiusmodi tu nuperrimè contra me seminasti in populo & Principe, dum paulò ante hæc proximè præterita paschatis festa in Ganda Flandriæ, coram illustrißima Principe nostra totiúsque curiæ proceribus, quadragesimales sermones grauiter & sapienter declamaturus, oblitus christianæ modestiæ, inter medias conciones interrupto euangelio Christi, prorupisti in apertam contumeliam, atque ementitam mei calumniam, donec multos in falsam de me opinionẽ, plerosq;

Gal. 5. Ioan. 4. Hebr. 12. Ephes. 4. 1. Cor. 5. 1. Cor. 6. 1. Petri 3. Iaco. 4. Hypocrisis Catilineti.

in odium mei induxisses & invidiam, ita vt etiam aliqui, qui anteà nominis mei amici erant, iam animum aversum à me habeant, ita abs tuis falsißimis nugis, & truculentißimis mendaciis edocti, in illis famosis concionibus tuis, in quibus maledictis illis & probrosis contumeliis in me vsus es. nã inter cætera vocasti me in tanto conventu semel atq; iterum hæreticum iudaisantem, qui in christianas scholas induxerim scelestißimam, damnatam ac prohibitam cabale artem, qui cõtemptis sanctis patribus & catholicis doctoribus præferam rabinos iudæorum, & contorqueam Sacras literas ad artes hæreticas & thalmuth Iudæorum. Verùm ego christianus sum, nec mors nec vita separabit me à fide Christi, christianósque doctores omnibus præfero, tamen Iudæorum rabinos non contemno, & si, quod possum, errauero, tamen hæreticus esse nolo, nec iudaisare intendo, damnatas prohibitasq; artes tantum abest à me vt doceam, vt ne velim quidem discere, Scripturas sacras nusquam contorqueo, sed iuxta diuersorum doctorum diuersas expositiones, diuersimodè in testimonium assumo. Artes hæreticas, Iudæorumq; errores non docui, sed Christiani doctoris Ioannis Reuchlinij Phorcensis christianum atque Catholicum librum de Verbo mirifico inscriptum, multo labore & vigiliis exposui, non clanculariè per cubicula, sed in scholis publicis, auditorio publico, publicis prælectionibus, quas ad honorem illustrißimæ Principis Margaretæ & vnici studij Dolani feci gratis, nec defuerunt auditorio meo viri & grauißimi & doctißimi, tam Dolani Parlamenti senatorij ordinis patres venerandi, quàm eius studij magistri & doctores eruditißimi, ordinariiq; lectores, inter quos reverendus dominus Simon Vernerius, eius studij vicecancellarius & conseruator, Dolanæ ecclesiæ Decanus, vtriusq; iuris doctor, ne vni quidem lecturæ meæ vnquam defuit auditor. At tu cui omnino incognitus sum, qui lecturis meis nunquam interfuisti, nec vspiàm alibi me vel priuatò dicentem

[Margin notes: Calumnia Catilineti in Agrippam. — Professio Agrippę. — Lectura Agrippæ in Dola Burgundiæ, Anno 1509. — Malitia Catilineti.]

centem audisti, nec quod sciam, me vnquàm vidisti, tamen ausus es de me tam iniquum ferre iudicium, quod rectius omitti & potuit & debuit, tum quia falsißimum est, tum etiã quòd tales contumelias ac calumnias in sanctißimis & grauißimis christianis concionibus inserere homini religioso non convenit, & prædicandi diuino officio indignißimum est. Nam con*tumelias, maledicta, & odia dispergere non est synceritatis et ex Christo loqui, sed quodammodo (vt Pauli verbis vtar) verbum Dei adulterari, quod ille magnus gentium segregatus Apostolus se nũquam fecisse dicit, nec à quovis certè fieri debet, qui christianus doctor esse velit.* 2.Cor.4. *Tu nihilominus hæc fecisti, sine causa & sine culpa mea machinatus es cõtra me malum, rapuisti bonam famam meam, maculasti bonum nomen meum impuritate hypocrisis tuæ, & in perniciem animæ tuæ contra me locutus es mendacium. Nam Christus ait apud Matthæum: Quicunque dixerit fratri suo racha, reus erit iudicio, & qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis.* Matt 5. *Tu verò non incerto aliquo convitio, aut fatuitatis nomine me notasti, sed ob tuam de cabalastico nomine ignorantiam & Hebraicorum dogmatum inscitiam supra modum suspiciosus, nuncupasti me hæreticum, Iudaisantem, insuper & igni adiudicasti.* Inscitia Catilineti *Sed gaudeo, quoniam propter dominum nostrum Iesum Christum sustineo hæc opprobria, & existimatus sum sicvt ouis occisionis, ac dignus habitus sum pro mirifico illo verbo, pro ipso inquam nomine Iesu contumeliam pati. Ipse enim pentagrammus Iesus Christus apud Matthæum beatitudinem repromittit iis, qui propter nomen suum ab hominibus maledicuntur, & persecutionẽ patiuntur.* Matth.5. *Et Petrus Beatos appellat propter dominum exprobratos.* 1.Pet.4. *Quænam pars mea cum Iudæis, qui Christum Iesum confiteor filium Dei, & piißimè colo? Quid ego inter hæreticos, qui Ecclesiæ vnitatem, ipsiúsque saluberrima præcepta, ritusq́; sacrorum conciliorum & canonum, quibus fides firmatur & ab iniqua* Profeßio Agrippę.

hæresi purgatur, pro viribus meis obseruo & doceo? Possunt illi qui interfuerunt scire, illi inquam integerrimi & doctissimi viri iudicare possunt & testari, si quid vnquam à me dictum est, quod fidem Christianam Ecclesiámve offendat, ni fortè dicturus sis illos mecum iudaisare & hæreticos esse. Neque verò illis decorum christianumq; erit publicè audiendo tolerasse, tacendo ac non contradicendo consensisse, & quod magis est præmiando approbasse (nam hæc lectura in causa fuit cur me in collegium receperunt, ac lectura ordinaria simul & regentia & stipendiis donauerunt) quod mihi turpe iudaicum hæreticumq; fuerit publicè prælegisse. Non iam mea sola est hæc iniuria, sed totius Parlamentarij Senatus, totiusq; vniuersitatis Dolanæ. Vide in quod barathrum te coniecisti, qui dum me calumniæ insectari voluisti, Principi, proceribus, ac omni curiæ nefario fuco illusisti, senatum ac vniuersitatem ludibrio exposuisti, verbum Dei prophanâsti. Hóccine fuit coram tanta Principe & curia prædicare Euangelium Christi? Hóccine pij & religiosi fratris officium? sic cine corrigis fratrem? Esto nunc vt ego adhuc adolescens, nondum annos natus tres supra viginti, in lecturis meis aliquid imprudentius protulerim, & sim inde reprehendendus (quamvis Iacobus dicat perfectos esse, qui non offenderint in verbo) hoc tamen longè aliter, & modo magis pio & christiano fieri deberet, quàm tu attentâsti, qui cùm maneres in oppido Gray, ac sæpe tibi ad Dolam iter esset, atq; ego tibi quippiam malè locutus vel perversè interpretatus videbar, cur me tunc non convenisti, cur non corripuisti, cur non arguisti de malo, de hæresi, de iudaismo? cur non restitisti in faciem, sed me prælegentem in Dola Burgundiæ remotè per ducenta miliaria, in Ganda Flandriæ coram Principe & curia, in communem invidiam trahere voluisti? vt ita Principis ac procerum odio in me concitato, per indirectum (vt dicitur) ex tota Burgundia me propelleres. Quis iam nõ videat apertum

Cõmunis iactura.

Qua etate Agrippa exposuit librũ de uerbo mirifico.

Iac. 3.

tum dolum, manifestam calumniam, detectam invidiam? Aliter si peccassem, me corripere decuisset, & vt docet Paulus in epist. ad Gal. his verbis: Si occupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritum lenitatis. Et idem ad Thessalonicenses ait: Nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem. hic fraternus & euangelicus corripiendi modus decuisset te virum religiosum, qui fratris nomen geris & fratrum Franciscanorum regulam professus es, nobisque multum profuisset, & gratiam fauoremq; Principis, cæterorumq; erga me conseruasset. Parce ergo mihi deinceps oro, cessent convitia & obtrectationes, cessent sermones qui odia generant, & charitatem vulnerant, & quos mihi infestos reddidisti, rursus ad mutuam benevolentiã & vnitatẽ exhortare, redde mihi integritatem famæ meæ, redde mihi bonũ ac innocẽs nomẽ meũ, redde publicè quæ publicè detraxisti, redde mihi quæ dolo malo & nequissima iniuria abstulisti, ne quãdo antequã recõciliatus sis mihi fratri tuo in Iesu Christo, cõtra Spiritũ sanctũ irremissibili peccato missarũ diuina mysteria celebres, & corpus Christi tibi in æternæ dãnationis iudiciũ participes, per hoc sacratissimũ Christi corpus te obtestor, redde, sumus enim ambo Christiani & membra Christi, vt inquit Paulus ad Romanos, vnum corpus in Christo: separari igitur nos, et dissidiũ facere, quid aliud est quam Christi corpus scindere, & tu in hoc corpore magnũ et præcipuum membrum es, qui es doctor theologiæ, & beati Francisci regulam profiteris. Ego quoque de eodem Christi corpore do operam, vt saltem aliquod vel paruũ membrum sim, sum enim ego Christianus, & disco quotidie libenter à magnis magistris, qualis tu es vnus, quæ ad nostram religionem pertineant, in quibus procul dubio me multum oblecto. diligamus igitur nos invicem. In hoc, vt ait Apostolus, completio est legis, nihil melius veritate & charitate. Nam ad Galatas scribit Apostolus: Si vos invicem mordetis & comeditis,

Gal. 6.
Thess. 3.
Rom. 12.
Galat. 5.

videte ne invicem consumamini. Hæc pauca ad te scrisi bone pater, non odio, non invidia, non ira commotus, sed conscius mihi innocentiæ meæ, bono ac pio animo, studio amoris & charitatis quam abs te petimus, & tibi eandem offerimus, quam aut respuere, aut hæc nostra scripta aspernari, nec ex professione tua nec ex dignitate tua esse potest: nam qui charitatem respuit, Deum respuit: Deus enim teste Euangelista,
1. Iohã. 4. *charitas est. Quòd si propter thalmudisticas cabalisticasq; tibi suspectas disciplinas, siue propter alias quasvis falsas relationes aliquorum homunculorum imperitorum, vel mihi minus amicorum, suspectionem quamvis de me susceperis, ego me tibi sufficientißimè & purgabo, & iustificabo. Vale. Ex Londino Angliæ celebri emporio,*

Anno. M. D. X.

CLARIS-

CLARISSIMO VIRO DOMINO MAXIMILIANO

Transsyluano, Caroli V. Cæsaris Imperatorisq; à consiliis,

HENRICVS CORNELIVS *Agrippa S. D.*

ANni fermè viginti retrò acti sunt (splendide Maximiliane) quo tempore in Dola Burgundiæ Gymnasio pulpito donatus, magna omnium admiratione librum Ioannis Capnionis, de Verbo Mirifico ad honorem diuæ Margaretæ Principis nostræ interpretabar, habita in prælectione insigni laudum suarum oratione. Instabant per id tempus apud me plerique eius ciuitatis non infimæ sortis viri, inter cæteros quem nosti Symon Vernerius Dolanæ Ecclesiæ Decanus, & Gymnasij Procancellarius, vt prænominatæ Principi nonnihil operis scripto dedicarem: contendebant omnes improbis precibus, vrgebantque epistolis, & ingerebant me hoc ipso haud non insignem gratiam apud eandem Principem initurum. Annui, nefas arbitratus tantorum virorum preces reiicere, ac propositam mihi tantæ Principis gratiam contemnere. Et cepi argumentum operis de nobilitate & præcellentia Fœminei sexus, non indignum ratus quod illi Principi potissimum devouerem dedicaremq;, quæ supra omnes nostri æui præ-

claras mulieres fœmineæ nobilitatis præcellentiæque vnicum exemplar visa est, vt se præside ac teste libellus ille non parum authoritatis caperet adversus eos qui in fœmineo sexu vituperando nihil faciunt reliqui. Quod autem ad id temporis conceptum hoc votum meum apud Celsitudinem suam non liberârim, non loci distantia, non temporis effluxus, non animi facilitas, non propositi mutatio, non etiam argumenti angustia, ingeniíve paupertas, sed Catilineti cuiusdam calumnia in causa fuit (quæ cuiusmodi fuerit ex ipsa nostra ad eundem expostulatione, quam vnà cum præsentibus ad te mitto, videre licebit) cuius hypocrisi victus, indignabundusque factus suppressi librum, vsque adhuc: nolui tamen hac fidelia alium quamvis etiam pretiosum parietem dealbare, futurum aliquando confidens quò liber ille non esset amissurus suam dominam. Nunc itaque reversus in patriam hanc, æquum putaui respondere fidei, nec diutius differendum librum illum principi nostræ offerre, qui illi ex stipulatione & voto æquissimo iure debetur. Atque vt cognoscat me interim temporis nec illius oblitum esse, nec devotam fidem vnquàm deseruisse, nec pluris valuisse apud me alienam nequitiam, quàm proprij animi constantiam virtutibus ac laudibus eius impense fauentem. Quod si nunc tua prudentia hoc meum consilium non improbauerit, faciam vt libellus iste cum plerisque aliis meis progrediatur in publicum, etiamsi videam res hæc quàm sit exigua, & quàm nulla elegantia dicendi reddita. Sed volo libellum hunc quondam in pueritia mea con-

scri-

ſcriptum, & nunc non niſi, vt in hoc exemplari vides, tumultuariò alicubi recognitum, ipſi Principi ſuæ (ſicut apud Canoniſtas, quos vocant, dicendi mos eſt) ex nunc vt à tunc, vel cum æſtimationis meæ iactura oblatum iri, dum interim ætate iam grandior, grauiori ac pleniori argumento, ſublimiora & digniora Celſitudini ſuæ parauero. Neque verò velim Principem ipſam ab his pueritiæ meę nugis, ingenium meum metiri, quod ſi experiri velit, poſsit ſibi etiam in maximis rebus & pace & bello vſui fore. Proinde verò ne quis ſuperbior, aut eruditionis iactanctior, contemptu mediocritatis meæ, in ingenium noſtrum ingratus hanc operam noſtram deſpiciat, calumnietur, mordeat, laceret, tuæ Magnanimitati eandem, vnà cum fœmineæ nobilitatis ſplendore, cum muliebris excellentiæ gloria inſuper tuendam defendendamq́ue commendo, ſperoq́ue futurum me huius cauſæ, quòd viris fœminas prætulerim, facilè veniam obtenturum, qui tantæ Principi hæc ſcripſerim, ac tua amplitudine hortante, tuenteq; ędiderim. Vale. Ex Antuerpia xvi. Kalendas Maij. Anno M. D. XXIX.

Iudicium tuum expectabo.

DIVAE MARGARETAE AVGVSTAE AVSTRIACOrum Burgundionumq; Principi clementiſsimæ, Henricus Cornelius Agrippa S. D.

REM hactenus inauditam, ſed à vero haud abſimilem, pro viribus audacter quidem, ſed non ſine pudodore aggreſſus ſum, fœminei ſexus nobilitatem præcellentiamq; deſcribere. Certauit fateor intra me ſæpius audacia cum pudore. Nam vt innumeras mulierum laudes, virtutes, ſummamq; præſtantiam oratione velle complecti, plenum ambitionis & audaciæ putabam, ſic fœminas maribus præferre, tanquã evitati ingenij plenum pudoris videbatur: hinc fortè cauſans cur quum pauci admodum de mulierum laudibus ſcribere tentârunt, nullus hactenus quod certò ſciam earum ſupra viros eminentiam adferre auſus eſt. Proinde verò tam digniſsimo ſexui veras atq; debitas ſibi laudes tacẽdo velut invidere, & præripere, eumq; ſuppreſſa agnita veritate ſuis meritis ſuaq; fraudari gloria, plenum ingratitudinis arbitrabar, atque ſacrilegij. Quum itaq; inter has varias diſſonaſq; ſententias anxius mecum ipſe hæſitarem miro hoc ingratitudinis, eodemq; ſacrilegij metu, victo pudore, audacior effectus ſum in ſcribẽdo, dũ metuo videri audacior ſi tacerem, bonum omen interpretatus, quaſi eius rei prouincia, quam hactenus

nus eruditorum cœtus penitus neglexiſſe videantur, mihi à ſuperis relicta atq; decreta fuerit. Annunciabo itaq; gloriam mulieris, & honeſtatem eius non abſcondam, tantumque abeſt quod me aſſumpti argumenti pudeat, quodq; ſi fœminas viris præferam, ob id me vituperandum putem eſſe, vt vix me excuſatum iri fidam, qui rem adeò ſublimem humiliori quàm par eſt, dicendi forma complexus ſum, niſi me cum temporis anguſtia & rei difficultas, tum cauſæ æquitas tuerentur, tum quia nullo adulandi aſſentandíve ſtudio hanc operam aggreſſus ſum. ideoq; non tam ſtudium fuit Rhetoricis figmentis officioſisque mendaciis verba in laudes ornare, quàm rem ipſam ratione, autoritate, exemplis, ipſisq; ſacrarum literarum, & vtriuſq; iuris teſtimoniis com monſtrare. Tibi autem ſereniſsima Margareta (cuius inter huius æui præclaras fœminas per vniuerſum orbem terrarum Apollo, Diana, Dies, Aurora, Vulcanus, dij quinque non illuſtrarunt, cùm generis nobilitate, tum virtutum præſtantia, & rerum geſtarum gloria, parem alterã) hanc operam noſtram ideò devotã dedicatamq; conſtituo, vt te (quæ ad id virtutum faſtigium aſcen diſti, quòd cuncta quæ de fœminei ſexus laudibus prædicantur, vita & moribus ſuperaſti) præ ſentaneo exemplo ac teſte fidiſsima eiuſdem ſexus veſtri decus, & gloria, quaſi ſole quodã ſplen didius eluceſcat. Vale feliciſsimè nobiliſsimarum mulierum ſimul ac principum decus, & ornamentum, & gloria, modis omnibus abſoluta.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE DECLAMATIO DE NOBILITATE & PRĘCELLENTIA FŒMINEI ſEXUS.

DEVS Optimus Maximus cunctorum genitor, Pater ac bonorũ vtriuſque ſexus fœcunditate pleniſsimus, hominem ſibi ſimilem creauit, maſculum & fœminam creauit illos. Quorum quidem ſexuum diſcretio non niſi ſitu partium corporis differente conſtat, in quibus vſus generandi diuerſitatem neceſſariam requirebat. Eandem verò & maſculo & fœminæ, ac omninò indifferentem animæ formam tribuit. Inter quas nulla prorſus ſexus eſt diſtantia. Eandem ipſa mulier cum viro ſortita eſt mentem, ra-
Luc.20. tionem atque ſermonem, ad eundem tendit beatitudinis finẽ,
Mar.12. vbi ſexus nulla erit exceptio. Nam iuxta Euangelicam veri-
Mat.22. tatem: Reſurgentes in proprio ſexu, ſexus nõ fungentur officio, ſed angelorum illis promittitur ſimilitudo. Nulla itaque eſt ab eſſentia animæ inter virum & mulierem, alterius ſuper alterum nobilitatis præeminentia: ſed vtriſque par dignitatis innata libertas. Quæ autem præter animæ diuinam eſſentiam in homine reliqua ſunt, in iis muliebris inclyta ſtirps durum virorum genus in infinitum penè excellit, quod tum demum ratum firmumq́; erit, quum id ipſum (& quod inſtitutum noſtrum eſt) non adulterinis fucatiſve ſermonibus neq; etiam logicis tendiculis quibus multi ſophiſtæ homines illaqueare ſolent, ſed cum optimorum autorum patrociniis, rerumq́; geſtarum veridicis hiſtoriis ac apertis rationibus, tum ſacrarum literarum teſtimoniis & vtriuſque iuris ſanctionibus oſtenſum eſt. Principiò itaque vt rem ipſam ingre-

diar: Mulier tantò viro excellentior facta est, quantò ex- Gen.3.
cellentius præ illo nomen accepit: Nam Adam terra sonat, Eua autem vita interpretatur. At vita ipsa quam terra est excellentior, tam viro ipso mulier est præferenda. Neq; est quod dicatur debile hoc argumentũ esse ex nominibus de rebus ipsis iudicium ferre. Scimus enim summum illum rerum ac nominum artificem prius cognouisse res quam nominasse, qui cum decipi non potuit, eatenus nomina fabricauit, quatenus rei naturam, proprietatem & vsus exprimeret. Ea enim est antiquorum nominum veritas, testantibus id quoque Romanis legibus, vt ipsa sint consona rebus, ac apertè rerum significatiua. Ideo à nominibus argumentum apud theologos ac iurisconsultos magni est momenti. quemadmodum de Nabal scriptum legimus, secundum nomen suum stultus est, & est stul-
titia cum eo. Hinc Paulus in Epistola ad Hebræos ostensurus Hebræ.1.
præcellentiam Christi, hoc vtitur argumento: Quia tantò melior angelis effectus est (inquiens) quantò differentius præ il-
lis nomen hæreditauit. Et alibi: Dedit illi nomen quod est Phil.2.
super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & inferorum. Adde non paruam iuris vtriusque vim in verborum obligationibus, in verborum significationibus, in conditionibus & demonstrationibus, in conditionibus appositis atque id genus disputationibus, iuriumq; apicibus comprehendi, vti in illis ipsis comparibusq; aliis vtriusq; iuris titulis comprehendere licet. Sic enim in iure arguimus à nominis interpretatione: item à vi verbi, atque vocabuli. insuper & ab etymologia nominis, & à nominis ratione, & à verborum ordine. Iura etenim ipsa haud segniter considerant significationes nominum, vt ex illis aliquid interpretentur. Cyprianus etiam adversus Iudæos arguit primum hominem à quatuor mundi cardinibus nomen adeptũ esse, quasi ἀνατολὴ, δύσις, ἄρκτος, μεσήμβριος, quod sonat oriens, occidens, septentrio, meridies. Et in eodem libro

interpretatur idem nomen Adam, quia terra caro facta est, quamvis talis expositio discrepat à traditione Mose, quum apud Hebræos non quatuor literis sed tribus scribatur. Hæc tamen expositio in tam sancto viro non est vituperanda, qui linguam Hebraicam non didicit, quam plures sancti & sacrarum literarũ expositores sine multa culpa ignorârunt. Quod si mecũ non habeatur similis licentiæ patientia, vt liceat mihi ad arbitrium in fœminei sexus laudem nominis Euæ pariformem Etymologiam effingere, saltem hoc vnum mihi dicere permittant ex Cabalistarum mysticis symbolis, ipsum nomen mulieris plus affinitatis habere cum nomine ineffabili diuinæ omnipotentiæ τιτραγραμμάτευ, quàm nomen viri, quod cum diuino nomine nec in characteribus, nec in figura, nec in numero convenit. Sed his nunc supersedebimus: sunt enim paucis lecta, paucioribus intellecta, & fusiorem narrationem requirunt quàm vt hîc adscribi conveniat. Nos interim excellentiam mulieris non à nomine modò, sed à rebus ipsis ac muniis meritisque investigabimus. Scrutemur itaque scripturas, vt aiunt, & ab ipso creationis initio sumentes exordium, quid dignitatis mulier ipsa in primo productionis ordine supra virum sortita est, differamus. Scimus quæcunque à Deo Optimo Maximo facta sunt, hoc potißimum differre vt quædam eorum perpetuò maneant incorruptibilia, quædam corruptioni, ac mutationi subiecta sint, atque in his creandis Deum hoc ordine progressum, vt à nobiliori vnius incipiens, in nobilißimum alterius desineret. Itaque creauit primum incorruptibiles angelos, & animas: ita namque contendit Augustinus animam primi nostri parentis ante corporis productionem vnà cum angelis creatam fuisse. Porrò creauit incorruptibilia corpora, vt cælos ac stellas, ac elementa incorruptibilia quidẽ, sed variis mutationibus obnoxia, ex quibus cætera omnia quæ corruptioni subiecta sunt, constituit ex vilioribus per singu-

Auguſt. ſuper Gen. 7.

ſingulos dignitatis gradus rurſus aſcendendo ad vniuerſi perfectionem procedens. Hinc primum mineralia prodierunt, pòſt vegetabilia, plantæ, & arbores, deinde zoophita, demũ animantia bruta per ordinem, reptilia, natantia, volantia, quadrupedia. Poſtremò verò creauit ſibi ſimiles homines duos, marem inquam primum, & poſtremò fœminã, in qua perfecti ſunt cæli, & terra, et omnis ornatus eorũ: ad mulieris enim creationem veniens creator, quieuit in illa, vt nihil honoratius creandum præ manibus habens, in ipſaq; concluſa & conſummata eſt omnis creatoris ſapientia, atque poteſtas, vltra quam non reperitur creatura alia, nec excogitari poteſt. Cum itaque mulier ſit vltima creaturarum, ac finis, & complementum omnium operum Dei perfectiſsimum, ipſiúsque vniuerſi perfectio, quis eam negabit ſuper omnem creaturam præcellentia digniſsimam ſine qua mundus ipſe iam ad vnguem perfectiſsimus, & numeris omnibus abſolutus fuiſſet imperfectus, qui non aliter quàm in creaturarum omnium longè perfectiſsima perfici potuit. Diſſentaneum enim eſt & abſurdum opinari, Deum in aliquo imperfecto tãtum opus perfeciſſe. Nam cum mundus ipſe velut integerrimus aliquis perfectiſsimusq; circulus à Deo creatus ſit, oportuit illum in ea particula abſolui quæ omnium primum cum omnium vltimo vnitiſsimo quodã nexu in ſeſe copularet. Sic mulier dum creatur mundus inter omnia creata tempore fuit vltima eademq; cum autoritate, tum dignitate in ipſo diuinæ mentis conceptu omnium fuit prima, ſicut de illa ſcriptum eſt per Prophetam: Antequàm cæli crearentur elegit eam Deus, & præelegit eam. Ea ſiquidem eſt peruulgata philoſophantium (vt illorum verbis vtar) ſententia finem ſemper priorem eſſe in intentione & in executione poſtremum. Mulier aũt fuit poſtremum Dei opus introducta à Deo in hunc mundũ velut eius regina in regiã ſibi iam paratã, ornatã & omnib. numeris abſolutã Meritò igitur illã oĩs creatura amat, veneratur, obſeruat, meri

Gene. 2.

toq; illi omnis creatura subijcitur, atq; obedit, quæ omnium creaturarum regina est atq; finis, & perfectio & gloria modis omnibus absoluta. Quamobrem de illa Sapiens inquit: Generositatem mulieris glorificat, contubernium habens Dei, sed & omnium Dominus dilexit eam. Quantum etiam ratione loci in quo creata est mulier, generis nobilitate virum excedit, sacra nobis eloquia locupletißimè testantur, quando mulier in Paradiso nobilißimo loco pariter & amœnißimo formata est cum angelis, vir autem extra Paradisum in agro rurali cum brutis animalibus factus est, posteà propter creandam mulierem traductus in Paradisum. Ideoq; mulier peculiari quadam naturæ dote veluti assueta æditißimo creationis suæ loco, quantumvis ab alto despiciens non patitur vertiginem, neque caligant oculi eius, vt viris accidere solet. Præterea si contingat mulierem cum viro pariter in aquis periclitari omni externo adiutorio semoto, mulier diutius supernatat, viro citius subsidente fundumq; petente. Quod autem loci dignitas ad hominis nobilitatem faciat, leges ciuiles sacriq; canones haud obscurè confirmant, & omniũ gentiũ consuetudo illud maximè obseruat non solũ in hominibus, sed quibusque animalibus, etiam in inanimatis æstimandis, vt quantò quæq; digniore sunt orta loco tanto generosiora censeantur. Quocirca Isaac præcepit filio suo Iacob ne vxorem acciperet de terra Canaan, sed de Mesopotamia Syriæ conditione meliore.

Iohan. 1. *Est haud dißimile quod est apud Iohannem dum Philippus diceret: Invenimus Iesum filium Ioseph, à Nazareth. dixit ei Nathanaël, à Nazareth potest esse aliquid boni? Nunc ad alia pergamus: Præcellit mulier virum materia creationis,*

Gen. 2. *propterea quod non ex inanimato quopiam aut vili luto creata, quemadmodum vir, sed ex materia purificata, viuificata, & animata, anima inquam rationali mentem participante diuinam. Accedit ad hoc quod vir ex terra quasi suapte natura omnis generis animantia producente, cooperante cœlesti in-*

fluxu

fluxu à Deo factus est. Mulier autem supra omnem cæli fluxum ac naturæ promptitudinem absque vlla virtute cooperante à solo Deo creata est, in omnibus sibi constans, integra & perfecta, viro interim vnius costæ iacturam faciente, ex qua formata est mulier, videlicet Eua de Adam dormiente, atq; tàm profundè vt ne costam quidem evelli sentiret, quam Deus abstulit à viro & dedit mulieri. Vir itaque naturæ opus, mulier opificium Dei. Ideoq; mulier diuini splendoris plerunque viro capacior, sæpeq; plena existit, quod etiamnũ, ex munditia & pulchritudine ipsius mirifica facilè videre licet. Nam quum pulchritudo ipsa nihil est aliud quam diuini vultus, atque luminis splendor rebus insitus, per corpora formosa relucens: Is certè mulieres præ viris habitare ac replere abundantissimè elegit. Hinc mulieris corpusculum omni aspectu tactuq; delicatissimum, caro tenerrima, color clarus & candidus, cutis nitida, caput decorum, cæsaries venustissima, capilli molles, lucidi & protensi, vultus augustior, prospectusq; hilarior, facies omnium formosissima, ceruix lactea, frons expeditus, spatiosus & splendidus, oculos habet vibrantiores, micantioresq;, amabili hilaritate, & gratia contemperatos, supra hos supercilia in tenuem gyrum composita, eademq; cum decora planitie, decẽti distantia diuisa, è quorum medio descendit nasus, æqualis & intra rectum modum cohibitus, sub quo os rutilum, & tenellis labris conformi compositione venustum, intra quæ tenui risu dentes emicant, minutili & æquo ordine locati, eburneo candore nitentes, illorúmque quàm viro paucior numerus quod neq; edax neq; mordax. Circumsurgunt maxillæ, genæq;, tenera mollitie roseo fulgore rubentes, verecundiæq; plenæ, ac mentum orbiculare, decenti concauitate iucundum. Sub hoc collum habet gracile, et longiusculum rotundis ex humeris erectum, gulam delicatam & albicantem, mediocri crassitie fultam, vocem et orationem suauiorem, pectus amplum, & eminens, æquali carne vestitũ

cum

cum mamillarum duritie, illarumq; simul ac ventris orbiculari rotũditate, latera mollia, dorsum planum & erectum, brachia extensa, manus teretes digitosq; concinnis iuncturis protensos, ilia coxasq; habitiores, suras carnosiores, extrema manuum pedumq; in orbicularem ductum desinentia, singulaq; membra succi plena. Ad hæc incessus gressusq; modestus, motus decentior, gestus digniores, totius prætereà corporis ordine, atq; symmetria, figura, ac habitudine longè lateq; in omnibus speciosissima, nullumq; in tota creaturarum serie, neque spectaculum adeò mirandum, neque miraculum perinde spectandum, vt nemo nisi cæcus omnino non videat, Deum ipsum, quicquid pulchritudinis capax est mundus vniuersus, in mulierem simul congessisse, vt ob id illam omnis creatura stupescat, & multis nominibus amet, ac veneretur, vsque adeò vt vsu venire videamus, quòd incorporei spiritus, dæmonésque mulieres sæpissimè ardentissimis amoribus depereant: quæ non fallax opinio est, sed multis experimentis nota veritas. Atque vt omittam ea quæ poetæ nobis de amoribus deorum eorũdemq; amasiis tradidere, vt Apollinis, Daphne, Neptuni, Salmonea, Herculis, Hebe, Iole, & Omphale, cæterorumq; deorum amasiis, & ipsius Iouis admodum multis: Hoc tam diuinum pulchritudinis munus diis hominibusq; amabile sacra eloquia in mulieribus præ cæteris gratiarum dotibus in multis locis celebriter commẽdant. Hinc legitur in Gen. quod
Gen. 6. videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, delegerunt vxores sibi ex illis quas voluerunt. Legimus etiam de Sa-
Gen. 12. ra Abrahæ quæ fuit pulchra præ aliis terræ mulieribus imò
Gen. 24. pulcherrima. Sic seruus Abrahæ cum vidisset Rebeccam eximiæ pulchritudinis puellam, dixit tacitus secum: Hæc est quam præparauit dominus filio Abrahæ Isaac. & Abigail vxor Nabal viri pessimi erat prudens & cordata, perinde atque speciosa. Ideoque seruauit vitam & facultatem viri sui a furore Dauid, & malus vir per pulchram mulierem seruatus

tus eſt. His namq; verbis allocutus eſt eam Dauid: Vade pacificè in domum tuam, ecce audiui vocem tuam, & honorificaui faciẽ tuam. Nam cum omnis pulchritudo ſit vel ſpiritualis, vel vocalis, vel corporea, Abigail tota pulchra fuit, & prudentia 2.Reg.12.
ſpiritus & facũdia ſermonis et venuſtate corporis, quo nomine mortuo viro ſuo Nabal facta eſt vna vxorum Dauid. Et Bathſaba fuit adeo inſigni forma mulier, vt eius amore captus Dauid illam poſt mortem viri deſponſatam reginali dignitate præ cæteris eleuaret. Item Abiſaac Sunamitis, quòd eſſet puella pulcherrima, propterea electa fuit vt accubando Dauid ſeneſcentis iam regis calorem inſtauraret. Quapro- 3.Reg.1.
pter & ſummis honoribus ſenex eam rex augere voluit, & poſt mortem regis potentis reginæ loco habita eſt. Huc ſpectant ea quæ de mira pulchritudine reginæ Vaſti legimus, atque de Heſter quæ illi prælata, illaq; præſtantior fuit, nimis Heſter 1.2.
quàm pulchra & decora facie. De Iudith etiam legimus cuius Iudith. 8.
auxit dominus pulchritudinem intantum, vt eam conſpicati ſtupore ſint admirando affecti. De Suſanna denique quæ fu- Daniel.13.
it oppidò quàm delicata, & ſpecie pulchra. Quid quòd legimus etiam poſt varia tentamenta Iob & eius ærumnas ex- Iob. ult.
antlatas, præter cæterà quæ ſumma patientia meruit, dediſſe illi dominum tres filias pulcherrimas, tribus charitibus longè gratiores, quibus mulieres in vniuerſa terra ſpecioſiores neutiquàm inventæ ſunt. Legamus porrò licebit ſanctarum virginum hiſtorias, nimirum mirabimur quàm miræ pulchritudinis & ſpecioſiſſimæ formæ præ cæteris filiis hominum catholica eccleſia ſolemniter illas collaudando decantet. Sed omnium longè lateq; principem immaculatam Dei genitricem virginem Mariam, cuius pulchritudinem Sol & Luna mirantur, è cuius ſpecioſiſſimo vultu tanta ſimul effulſit pulchritudinis caſtimonia, atque ſanctitudo, vt licet omnium oculos pariter & mentes perſtringeret, nemo tamẽ vnquã mortaliũ ſuis illecebris, vel minimo cogitatu corruerit. Hæc etiã-

si fusiùs, è sacris Bibliis, vbi toties de pulchritudine facta mentio, idq; ipsissimis penè verbis ideo recensui, quò planè intelligamus mulierum pulchritudinem non apud homines solùm, sed & apud Deum cohonestatam esse & honore cumulatam. Proinde & alibi legimus in sacris literis Deum præcepisse omnem masculum sexum etiam pueros occidi, mulieres vero pulchras seruari. Et in Deuteronomio permittitur filiis Israhel pulchram mulierem è captiuis sibi deligere in coniugem. Præter hanc admirandam pulchritudinem etiam honestatis quadam dignitate mulier dotata est, quod viris non contingit. Nam capilli mulieris intantum promittuntur, vt omnes corporis partes pudētiores operire poßint. Adde quod has corporis partes in naturæ operibus mulieri contrectare, id quod viris adsolet vsui venire, nunquam est necesse. Ad miram denique decentiam natura ipsa mulieribus inguina ordinauit non prominentia vti viris, sed intus manentia, ac secretiori tutioriq; loco seposita. Porrò natura plus verecundiæ contulit mulieribus, quàm viris. Quamobrem sæpißimè contigit mulierem inguinum periculoso abscessu ægrotantē mortem elegisse, potius quàm se chirurgi conspectui ac contrectationi obiiceret medendam. Et hanc verecundiæ honestatem etiamnum moribundæ mortuæq; retinent, vt in his patet maximè quæ in aquis pereunt. Nam authore Plinio atq; experientia teste, mulier prona iacet pudori defunctarum parcente natura, vir autem natat supinus. Accedit ad hæc quod dignissimum in homine mēbrum, quo maximè à brutis differimus, diuinamq; indicamus naturam, caput est, & in eo potißimū vultus. Caput quidem in viris caluitie deformatur, muliere contrà magno naturæ priuilegio non caluescente. Vultus insuper in viris barba illis odiosißima adeò sæpe deturpatur, pilisq; sordidis operitur, vt vix à beluis discerni poßint. In mulieribus contrà remanente semper facie pura, atq; decora. Hinc lege duodecim tabularum cautum erat ne mulieres genas

Num. 31.

Deut. 21.

nas raderent, ne quando barba excresceret, & pudor occultaretur. Munditiæ etiam ac puritatis ipsius mulieris omnibus vel hoc evidentißimum argumentum est, quòd mulier semel mundè abluta, quoties pòst aqua pura diluitur, aqua ipsa nullam recipit immunditiæ maculam. Vir autem quantumcunq; ablutus quoties denuo abluit, turbat aquam & inficit. Ad hæc naturæ ordinatione mulieribus per loca secretiora singulis mensibus superfluitates expelluntur, quæ viris per faciem multò digniorem humani corporis partem continuò emittuntur. Prætereà cum inter cætera animantia solis hominibus concessum sit ad cælum attollere vultus, natura fortunaq; mulieri in hoc mirificè prospexerunt atq; adeò pepercerunt, vt si casu fortuitóve cadendum sit, mulieres ferè semper in tergum decidant, ac vel nunquàm vel non temerè in caput vultúmve prosternantur. Quid (quod ne omittamus) nónne in humani generis procreatione videmus naturā viris mulierem prætulisse? quod hoc maximè perspicuum est, quia solum muliebre semen, Galeno & Auicenna testibus, est materia & nutrimentum fœtus, viri autem minimè, quod illi quodammodo vt accidens substantiæ ingrediatur. Maximum enim vt ait lex, atque præcipuum munus est fœminarum, concipere, conceptumq; tueri, ob quam causam videmus plurimos matribus similes esse, quia ex earum sanguine procreatos: Idq; plurimum in corporis habitu, semper autem in moribus. si enim matres stolidæ sunt & filij stolidi fiunt, si matres prudentes, & filij earum prudentiam redolent. Contrà vero in patribus, qui si ipsi sint sapientes, filios vt plurimum generant stolidos, & stolidi patres sapientes producunt filios, modò sapiens mater sit. Nec alia ratio est cur matres plus patribus diligant filios suos, nisi quia multo plus de suo sentiunt habentq; in illis matres, quam patres. Ob eandem quam dixi causam, etiam arbitror nobis inditum esse, vti plus in matrem quam in patrem simus adfecti, vsq; adeò vt patrem diligere, matrē solam amare

Gale. 2. de spermate & 14.

videamur. Eadémque de causa natura mulieribus tanti vigoris lac contulit quod non solum infantes nutriat, verùm etiam & ægros restauret, & adultis quibusq; ad vitæ columitatem sufficiat. Cuius experimentum legimus apud Valerium de plebeia quadam iuuencula, quæ matrem suam in carcere sic aluit, cum alioqui fame esset peritura. quam ob pietatem salus matri & vtrique perpetua alimenta data sunt, carcérque in pietatis templum consecratus est. Constat autem semper ferè mulierem maioris esse pietatis & misericordiæ, quàm virum, quod & Aristoteles ipse fœmineo sexui proprium tribuit. Quamobrem arbitror dixisse Salomonem: vbi non est mulier, ingemiscit æger, vel quod in inseruiendo & adsistendo valetudinariis miræ est dexteritatis, & alacritatis, vel quod lac muliebre potißimùm ægris debilibus etiam morti vicinis præsentaneum remedium est, quo ad vitam restituantur. Hinc vt ferunt medici, calor earundem papillarum virorum nimio senio confectorum pectori applicatus, calorem vitalem in illis excitat, adauget & conseruat, quod ne Dauida quidem latuit, qui Abisaac Sunamitem puellam delegit in senio, illius calefactus amplexibus. Porrò etiam hòc promptior est viro mulier ad sacrum illud generandi officium (vt omnibus palàm est) quòd hæc quidem decennis & infra viri potens est, ille vero longe succedat. Prætereáque nemini id obscurum est, solam fœtificantium mulierem, postquam prægnans est & ferre incipit vterum, nec ita diu etiam postquam partu est soluta, ad recensitum iam opus rursum inclinatam, cuius vasculum (matricem vocant) adeo vsque humano conceptu adficitur, vt aliquando mulier absque concubitu concepisse legatur. Sic enim Physicus ille de muliere quadam monumentis tradidit literarum, quæ virile semen in balneo emissum adhauserit. Accedit ad hoc aliud naturæ stupendum miraculum, quòd mulier prægnans si appetitus instigarit, impunè victitat carnibus incoctis, crudisq; piscibus, neq; rarò carboni-

bus

Val. lib. 5. cap. 4.

Arist. lib. de animalibus.

Eccl. 26.

3. Reg. 1.

Auerrois 2. collig.

bus, luto, lapidibus, metalla quoq; & venena cæteraq; huiusmodi multa sine noxa concoquit, & in corporis convertit salutiferum nutrimentū. Quanta etiam præter hæc ipsa in mulieribus natura producere gaudeat miracula, nemo mirabitur, qui philosophorum medicorumq; volumina perlegerit, quorum exemplum, quod vnicum duntaxat subijciam, præstò est & ad manum. In menstruo qui sanguis præterquàm quod à quartanis, ab hydrophorbia, à morbo comitiali, ab elephātiasi, ab impreßionibus melancholicis ac mania & multis id genus perniciosißimis ægritudinibus liberat, aliaq; permulta, nec minus admiratu digna efficit, inter cætera miranda etiā incendia extinguit, tempestates sedat, fluctuū pericula arcet, noxia omnia pellit, maleficia soluit, ac cacodæmones fugat. De his verò quæ reliqua sunt, plura ad præsens probare non est consilium. Illud tamen adhuc addam auctarij vice. in mulieribus esse iuxta Philosophorum & medicorum comprobatas experientia traditiones, diuinum donum omnibus admirandum, quo ipsæmet suis propriis dotibus in omni morborum genere sibi ex seipsis mederi possunt, nullo etiam exotico aut aliunde accersito adminiculo accedente. Sed quod omnia superat mirabilia, mirabilißimū illud ipsum est, quod sola sine viro mulier humanam potuit producere naturam, quod viro haudquaquam datum est. Quod equidem apud Turcas seu Mahumetistas in confesso est, apud quos plures concepti creduntur sine virili semine, quos illi sua lingua nefesogli vocant, & narrantur Insulæ vbi fœminæ ventus afflatu concipiunt, quod tamen nos verum esse non concedimus. Sola siquidem virgo Maria, sola inquam hæc sine viro Christum concepit ac peperit filium ex sua propria substantia, & naturali fœcunditate. Est enim beatißima virgo Maria vera & naturalis Christi mater, ipseq; Christus verus & naturalis virginis Mariæ filius: dico autem naturalis, quia homo, & iterum naturalis virginis filius, quatenus ipsa virgo nō fuit corruptæ naturæ

obnoxia. Quocirca neque etiam in dolore peperit, neque sub potestate viri fuit, tanta fuit eius ex præveniente benedictione fœcunditas, vt ad concipiendum virili non indigeret opera. Inter bruta autem animantia constat fœminea nonnulla maris expertia fœcunda esse, vt vulturum fœminas, ex historia memoriæ proditum esse contra Faustum tradit Origenes. sed et equas quasdam zephyro flante concipere comperit antiquitas, de quibus hæc canuntur:

Origen. in primo contra Faustum

Vergil 3. Georgi.

Pinād. 12.

> Ore omnes versæ in zephyrum stant rupibus altis,
> Excipiuntq; leues auras, & sæpè sine vllis
> Coniugiis vento grauidæ.

Iam quid de sermone dicam diuino munere, quo vno beluis maximè præstamus, quem Trismegistus Mercurius eiusdem ac immortalitatem pretij existimat, & Hesiodus optimum hominis thesaurum nominat. Nónne sermone mulier viro facundior, magisq; diserta & abundans? Nónne quotquot sumus homines, non nisi aut à matribus aut à nutricibus primum loqui didicimus? sanè natura ipsa rerum architectrix in hoc humano generi sagaciter prospiciens, hoc muliebre genus donauit, vt vix vspiàm mulier muta reperiatur. Pulchrum profectò & laudabile eo viros præcellere, quo cæteris animantibus homines potissimùm præstant.

Sed à prophanis ad sacras literas ceu postliminio redeamus, atque ab ipsis vsque religionis fontibus rem auspicemur. Scimus in primis haud dubiè propter mulierem viro Deum benedixisse, quam benedictionem vir vtpote indignus habere non meruerat priusquam mulier esset creata. Cui consonat illud Salomonis proverbium: Qui invenerit mulierem bonā, invenit bonum, & haurit benedictionem à domino. Et illud Ecclesiastici: Mulieris bonæ beatus vir, numerus annorum illorum duplex. Et nullus homo potest in dignitate comparari illi qui dignus fuerit habere mulierem bonam. nam vt ait Ecclesiasticus: Mulier bona est gratia super omnem gratiam.

Pro. 18. Eccle. 26.

Eccle. 26.

Ideoq;

Ideoque Salomon in proverbiis vocat illam coronam viri. Prou. 12.
Et Paulus gloriam viri: definitur autem gloria, consummatio & perfectio rei quiescentis & delectantis in suo fine, quando videlicet rei nil amplius addi potest vt crescat eius perfectio. Mulier itaque consummatio, perfectio, felicitas, benedictio & gloria viri existit, atque vt ait Augustinus, prima humani generis in hac mortalitate societas. Idcirco illam omnis homo amet necesse est, quam qui non amauerit, qui odio habuerit, ab omnibus virtutibus & gratiis alienus est, nedum humanitate. Referenda fortè istic essent cabalistica illa mysteria, quomodo Abraham benedictus à Deo per mulierem Sarah, decerpta à nomine mulieris litera H & addita nomini viri, & vocatus est Abrahã, quomodo etiam benedictio Iacob illi sit per mulierem, matrẽ videlicet acquisita. Sunt huius generis plura in sacris literis, sed hoc loco non explicãda. Benedictio itaq; data est propter mulierem, lex aũt propter virum, lex inquam iræ & maledictionis. viro namq; interdictus erat fructus ligni, mulieri non item, quæ nequedum creata erat: illam enim Deus ab initio liberam esse voluit, vir itaq; comedendo peccauit, non mulier, vir mortem dedit, non mulier. Et nos omnes peccauimus in Adam, non in Eua, ipsumq; originale peccatum non à matre fœmina, sed à patre masculo contrahimus. Ideoque vetus lex omne masculinum circuncidi iussit, fœminas autem incircuncisas manere, peccatum videlicet originis in eo sexu qui peccasset solummodo puniendum statuens. Neq; prætereà increpauit Deus mulierem, quia comederat, sed quia mali occasionem dedisset viro, atque id quidem imprudens, eò quod per diabolum tentaretur. Vir itaq; ex certa scientia peccauit, mulier errauit ignorans, & decepta. Nam & à diabolo primo tentata est, quippe quã cognouit creaturarum omnium excellentissimam. & vt inquit Bernardus: Videns diabolus admirandã eius pulchritudinem, sciens eam talem qualem anteà in diuino lumine cognouerat,

[Margin notes: 1. Cor. 11. — August. — Gen. 17. — Gen. 12. 28 — Gen. 2. — Gen. 17. — Gen. 3. — Bernard.]

quæ ſuper omnes angelos gauderet colloquio Dei, invidiam iecit in ſolam mulierem, propter ſuam excellentiam. Quocirca Christus natus huic mundo humilimus, quo ſua humilitate ſuperbiam expiaret peccati primi parentis, ſexum aſſumpſit virilem, vt humiliorem, non ſexum fœmineum ſublimiorem & nobiliorem. Præterea quia condemnati fuimus propter peccatum viri, non mulieris, voluit Deus vt in quo ſexu fuerat peccatum in eo fieret & peccati expiatio, & qui ſexus ignorans deceptus erat, per eundem etiam fieret vindicta. Ideoque ad ſerpentem dictum eſt, quia mulier, vel quod verius legitur, quia ſemen mulieris caput eius conteret, non vir neque ſemen viri. Atque hinc eſt fortè quare ordo ſacerdotalis ab eccleſia commiſſus eſt viro potius quàm mulieri, quia ſacerdos omnis Christum repræſentat, Christus autem primum hominem peccatorem ipſum videlicet Adamum. Ex hoc iam intelligitur Canon ille qui incipit: Hæc imago, dicens mulierem non eſſe factam ad imaginem Dei, ſcilicet ad corpoream Christi ſimilitudinem. Noluit tamen Deus, ipſe inquam Chriſtus filius eſſe viri, ſed mulieris, quam eò vſque honorauit vt ex muliere ſola carnẽ indueret. Propter mulierem nãq; Christus dictus eſt filius hominis, non propter virum. Hoc eſt illud ingens miraculum, quod admodum propheta ſtupeſcit, quia mulier circundedit virum, quãdo videlicet ſexus deuoratur à virgine, & Christum portat in corpore. Etiam reſurgẽs Christus à morte, mulieribus primùm apparuit, non viris. Nec ignotum eſt poſt Christi obitum viros à fide diſceſſiſſe, mulieres autem nuſquàm conſtat à fide & religione Chriſtiana defeciſſe. Porro nulla vnquam fidei perſecutio, nulla hæreſis, nullus in fide error à mulieribus vnquam emerſit: ſecus conſtat de viris. Christus traditus, venundatus, emptus, accuſatus, damnatus, paſſus, crucifixus, tandem morti traditus, non niſi per viros. Imò etiam à Petro ſuo negatus, à cæteris diſcipulis relictus, à ſolis mulieribus ad crucem vſque & ſepulchrum

Gen. 3. — 33. q. 5. hæc imago. — Hiere. 31. — Ioan. 20. Mar. 16. — Lucæ. 24.

pulchrum comitatus. Atque etiã ipsa Pilati vxor ethnica plus conabatur saluare Iesum, quam quisquam virorum etiam illorum qui crediderant. Accedit huc quod tota fermè theologorum schola asserit, ecclesiam tunc non nisi apud solam mulierem puta virginem Mariam mansisse, atque ob id & meritò religiosus ac sacer fœmineus sexus appellatur. Quod si etiam quispiam cum Aristotele dicat, inter omnia animalia masculos esse fortiores, prudentiores, & nobiliores: huic respondet excellentior doctor Paulus dicens: Quæ stulta sunt mundi elegit Deus vt cõfundat sapiẽtes, et infirma mũdi elegit Deus, vt cõfundat fortia, & ignobilia mũdi, & contẽptibilia elegit Deus, & ea quæ nõ sunt vt ea quæ sunt destrueret. Nam quis inter viros in cũctis naturæ gratiarũ dotib. Adamo sublimior extitit? at mulier illũ humiliauit. quis Sãsone fortior? mulier eius fortitudinẽ superauit. quis castior Loth? mulier illũ ad incestũ provocauit. quis Dauid religiosior? mulier eius sanctimoniã turbauit. quis sapiẽtior Solomone? mulier eũ decepit. quis patiẽtior Iob? quẽ diabolus fortunis omnib. exuit, familiã & filios occidit, ipsumq; vlceribus, sanie, dolore toto corpore oppleuit, tamen à pristina animi simplicitate patientiaq; ad iracundiam provocare non potuit, provocauit aũt mulier, in hoc diabolo superior confidentiorq;, quem ad maledicendum irritauit. Quod si modò fas est vel Christum ipsum in hanc comparationem vocare, quo nihil potentius, nihil sapientius, cum sit æterna Dei sapientia, atque potestas, nónne à Chananæa illa muliercula sese superari passus est, dicẽte ipso: Non est bonum tollere panem filiorũ, & mittere canibus. illa contrà respondente: vtique Domine, nam & catelli edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum. cumque iam vidisset Christus, quia illam hoc argumento superare non posset, benedixit illi dicens: Fiat tibi sicut vis. Quis Petro Apostolorum primo in fide feruentior? mulier illum non minimum ecclesiæ pastorem ad negandum Christum seduxit.

Matt. 27. — Arist. lib. de animal. — 1. Corin. 1. — Gene. 2. — Iudic. 14. & 16. — Gene. 19. — 2. Reg. 11. — 3. Reg. 11. — Iob. — Matt. 15. — Ioan. 18. — Matt. 20. — Marc. 14. — Luc. 22.

Plat. de Io an. 8. Dicant quicquid velint canonistæ ecclesiam suam non posse errare, Papa mulier illā egregia impostura delusit? Cæterùm dicet quis hæc magis in opprobrium mulierum vergere quā ad laudem accedere: cui mulieres ad hunc modum respondebunt. Si alterum nostrûm necesse est aut boni alicuius, aut etiam vitæ iacturam facere, malo ego te perdere quam me perditum iri. Idq; exemplo Innocentij tertij, in quadam sua decretali epistola ad quendam Cardinalem à Romana sede legatum scriptum reliquit: Si te vel me confundi oporteat, potius te confundi eligam. Prætereà ciuilibus legibus etiam mulieribus indultum est vt liceat sibi consulere damno alieno. Atque in ipsis sacris literis nónne sæpè benedicitur, & extollitur iniquitas mulieris, plus quàm vir benefaciens? Nónne laudatur RACHEL quæ patrem suum idola quærentem, pulchra adinventione delusit? Nónne etiam REBECCA quia per fraudem obtinuit IACOB benedictionem patris, & posteà cautiùs fecit declinare fratris iram. Raab meretrix decepit eos qui quærebāt exploratores IOSVE, & reputatur ei ad iustitiam. Egressa est Iahel in occursum Sisaræ, dixitq; ad eum, intra ad me domine mi ac petenti aquam dedit illi bibere de vtre lactis & operuit illum iacentem, dormiente autem Sisara ingressa est abscondere, percußitq; clauum in caput eius, & interfecit illum, qui se fidei eius crediderat seruandum, atque, pro hac insigni proditione: benedicta, inquit scriptura, inter mulieres Iahel benedicatur in tabernaculo suo. Legite historiam Iudith, & notate verba eius ad Olofernem: Sume, inquit, verba ancillæ tuæ, quoniam si ea secutus fueris, perfectum te faciet Dominus, veniens nunciabo tibi omnia, ita vt adducam te per mediam Hierusalem, & habebis omnem populum Israël, sicut oues quarum non est pastor, & non latrabit vel vnus canis contra te, quoniam hæc mihi dicta sunt per providentiam Dei: sopitúmque blanditiis Olofernem percußit in ceruicem, & abscidit caput eius. Quod

Gen. 31.

Gen. 27.

Iosue. 2.

Iudith. 11.

quæso

quæso iniquius consilium, quæ crudeliores insidiæ, quæ captiosior proditio excogitari posset? & hanc idcirco benedicit, laudat & extollit scriptura & longè melior reputata est iniquitas mulieris, quam vir benefaciens. Nónne bonum operatus est Cain offerens in sacrificium optimarum frugum primitias & eo ipso reprobatus est à Deo? Esau nónne benefecit dum pia obedientia venatur decrepito parenti cibum, et intereà defraudatur benedictione et odio habitus est Deo: Oza, dum zelo religionis inclinatã, & iam prope labantẽ arcam sustinet, morte subita percussus est: Rex Saul dum Amalechitarũ pinguiores hostias in sacrificiũ parat Domino, deiectus regno etiã spiritui nequam traditus est. Excusantur ab incestu patris filiæ Loth, & non excusatur temulentus pater, & successio eius eiicitur ab Ecclesia Dei. Excusatur incestuosa Thamar & dicitur iustior patriarcha Iuda & fraudulento incestu meretur propagare lineam saluatoris. Ite nunc viri, fortes & robusti, & vos prægnantia Pallade, ligata tot fasciis scholastica capita & totidem exemplis contrariam illam probate sententiam quòd melior sit iniquitas viri quam mulier benefaciens. Certè non poteritis illam tueri ni recurratis ad allegorias, vbi tunc æqualis cum viro mulieris erit autoritas. sed modò revertamur. Præcellentiæ tam felicißimi sexus omnibus hoc vel evidentißimum argumentum esse potest, quòd dignißima omnium creaturarum, qua nec vnquam dignior fuit, nec futura est, mulier fuerit, ipsa inquam beatißima virgo Maria, qua siquidem præter originale peccatum concepta sit, ne Christus quidem quod ad eius humanitatem attinet maior erit. Est etenim Aristotelis validum hoc argumentum: cuius generis optimum est nobilius optimo alterius generis, hoc genus esse altero nobilius: in fœmineo genere optima est virgo Maria: in masculino non surrexit maior Ioanne Baptista, atque hunc quantum excellat virgo diua, quæ exaltata est super omnes choros angelorum, nemo catholicus

ignorat. Similiter argumentari licebit, cuius generis peßimũ peius est peßimo alterius, id genus esse illo quoque inferius. Iam vero scimus quia viciosißima ac peßima creaturarum

Mar. 14. *omnium vir est, siue ille fuerit Iudas qui Christum tradidit, de quo ait Christus: Bonum esset homini illi si natus non fuisset: siue illo peior futurus sit antichristus aliquis, in quo omnis potestas Sathanæ inhabitabit. Multos prætereà viros æternis cruciatibus damnatos prodit Scriptura, cũ nulla vspiàm mulier damnata legatur. Accedit ad id testimonij etiam brutalis naturæ quædam prærogatiua. quippe auis omniũ regina, atq; nobilißima quæ aquila est, semper fœminea, nunquam masculini sexus reperitur. Phœnicem etiam auem vnicam Aegyptij non nisi fœmellam prodiderunt. Econtrariò autem regulus serpens quem basiliscum dicunt, omnium venenatorum pestilentißimus non nisi masculus est, quem insuper impoßibile est nasci fœmellam. Prætereà sexus huius excellentia probitásque ac innocentia, vel his argumentis satis abundè ostendi potest, quoniam malorum omnium ortus à viris sit, à mu-*

Gene 3. *lieribus minimè. Primus quippe protoplastes Adam ille legem domini transgredi ausus, portas cœli obserauit & o-*

Gene. 4. *mnes nos peccato mortíque reddidit obnoxios. Omnes enim peccauimus & morimur in Adam, non in Eua. Huius perinde primogenitus inferorum portas reserauit, ille primus invidus, primus homicida, primus parricida, primus desperãs de misericordia Dei, primus digamus Lamech, primus ebrius Noë, primus turpitudinem patris sui denudãs ille filius*

Gene. 9. *Noë Chamus, primus tyrannus simul ac idololatra Nemroth,*

Ibidem. *primus adulter vir, primus incestuosus vir, viri insuper pri-*

Genes. 10. *mi cum dæmonibus fœdera inierunt, ac prophanas artes in-*

Genes. 37. *venerunt. Viri filij Iacob primi vendiderunt fratrem. Pharao*

Exod. 1. *Aegyptius necauit primus pueros, viri primi contra naturam*

Gene. 18. *luxuriati sunt, testibus Sodoma et Gomorra, quæ ob virorum scelera perierunt, celebres olim vrbes. viros legimus vbique*

temeraria

temeraria voluptate digamos, multinubos, multicubos, adulteros, fornicatores. sic plurium vxorum cōcubinarumq; viri fuerunt Lamech, Abraham, Iacob, Esau, Ioseph, Moses, Samson, Helcana, Saul, Dauid, Salomon, Assur, Roboā, Abia, Caleph, Assuerus, & innumeri alij, qui singuli plures vxores insuper & pellices & concubinas habuerunt. Nec illarum coniugio contenti ad explendam suam libidinem, etiam cū earum ancillis se cōmiscuerunt. Mulierē verò excepta vna sola Batsabea nullā vsq; reperimus, nisi vno solo viro semper fuisse contentam, nec digamam insuper reperies vllam, si ex primo marito prolem susceperat. Sunt enim mulieres pudicitia ac castitate viris ipsis multò continentiores, quas quod infœcundæ essent, à virorum concubitu sæpè abstinuisse legimus, & alienam viro introduxisse vxorem sicut Sara, Rachel, Lia & aliæ multæ infœcundiores, quæ ancillas suas introduxerunt, vt suscitarent viris suis posteritatem. Sed quis obsecro virorum, quantumcu[m]q; senex, frigidus, sterilis, ac rei vxoriæ ineptus, tantæ vnquàm aut pietatis aut clementiæ extitit in vxorem, vt aliquem suo loco substitueret qui feracem vxoris vterum fœcundo semine irroraret? quamvis huiusmodi leges Lycurgum, atq; Solonem olim tulisse legamus, vix si quis ætate prouectior, & nuptiis intempestiuior, altérve in ventrem ignauior puellam despondisset, vt liceret vxori ex adolescentibus & necessariis vnum aliquem robore moribúsque conspicuum deligere, qui cum illa dulciter colluderet & luctaretur, modò partus æditus mariti adsereretur, nec idcirco alienū aut adulterinum dici quod nasceretur. leges quidem illas latas legimus, seruatas autem non legimus, non tam virorum duritia, quàm mulierū continentia illas recusante. Innumeræ sunt adhuc præclarißimæ fœminæ, quæ cùm insigni pudicitia etiam coniugali charitate viros omnes longè vicerint, cuiusmodi Abigail vxor Nabal, Arthemisia Mausoli, Argia Pollinicis Thebani coniunx, Iulia Pompei, Portia Catonis, Cornelia

Gene. 16. & 30.

Lycurgus. Solon.

Gracchi, Messalina Sulpitij, Alceste Admeti, Hypsicratea Mithridatis Pontici regis coniunx, Dido quoque Carthaginis conditrix, Romanaq; Lucretia, atque Sulpitia Lentuli. Sunt infinitæ aliæ quarum virginitatis & pudicitiæ fides ne morte quidem potuit immutari, quarum exempla sese offerunt: Atlanta Calidonia, Camilla Volsca, Iphigenia Græca, Cassandra & Crise. Accedunt his Lacedæmoniæ, Spartiatæ, Milesiæ, atq; Thebanæ virgines, & innumeræ aliæ quas nobis numerãt Hebræorum, Græcorum, Barbarorumq; historiæ, quæ virginitatem pluris quàm regna, quàm denique vitam ipsam fecerunt. Quod si etiam pietatis exempla requirantur, inter cætera sese offerunt, Claudia vestalis erga patrem, & plebeia illa iuuencula de qua suprà locuti sumus in matrem. Sed obiiciet istis Zoilus aliquis Samsonis, Iasonis, Deiphobi, Agamemnonis exitialia coniugia ac huiusmodi tragœdias, quas si quis lynceis oculis (vt aiunt) introspexerit, comperiet falsò vxores accusari, quarum nulla vnquam contigit viro bono improba. Non enim nisi malis maritis malæ vxores sunt, quibus licet bonæ aliquando eveniant, sæpè eorundem vitio corrumpuntur. Putás ne si licuisset mulieribus leges condere, historias scribere, quantas tragœdias scribere potuissent de virorum inæstimabili malitia, inter quos plurimi reperiuntur homicidæ, fures, raptores, falsarij, incen-
Iosue. 7. diarij, proditores, qui etiam tẽpore Iosue ac Dauid regis, tan
2. Reg. 19. ta multitudine latrocinabantur, vt suorum agminũ principes
3. Reg. 4. constituerent, sed & hodiè adhuc infinitus est illorum numerus. Hinc omnes carceres viris repleti, vndique omnia virorum cadaueribus onusta. At contrà, mulieres omnium artium liberalium, omnisq; virtutis ac beneficij inventrices extiterunt, quod & ipsa artium virtutúmque fœminina nomina præcipuè ostendunt. Cui & illud notabile accedit, quod ipse quoque terrarum orbis à fœminarum nominibus nuncupatur, videlicet ab Asia nympha, ab Europa Agenoris filia,

lia, à Lybia filia Epaphi, quæ & Aphrica dicitur. Denique si per singula virtutum genera iter sit, mulier vbique principem locum obtinebit. Mulier enim fuit, quæ primò virginitatem Deo devouit ipsa virgo Maria, quæ ex hinc meruit esse mater Dei. Mulieres prophetæ, semper diuiniore spiritu afflatæ sunt quàm viri: quod testibus Lactantio, Eusebio, & Augustino de Sybillis notum est. Sic Maria Mosi soror erat prophetes, & captiuo Hieremia vxor auunculi eius nomine Olda, perituro populo Israël supra viri vires prophetes suscitatur. Scrutemur sacras scripturas, & videbimus mulierum in fide cæterisq; virtutibus constantiam supra viros longè commendatam, vt in Iudith, Ruth, Hester, quæ tanta gloria celebratæ sunt, vt sacris quoque voluminibus nomina indiderint. Abraham ille, quem licet ob fidei firmitatem scriptura iustum vocauerit, quoniam credidit Deo, subiicitur tamen vxori suæ Saræ, & domini voce præcipitur ei: Omnia quæcunq; dicit tibi Sara, audi vocem eius. Sic Rebecca firmiter credens, pergit ad interrogandum Deum, & eius responsione condigna, audit miraculum: Duæ gentes in vtero tuo, & duo populi de ventre tuo diuidentur. Et Vidua Sareptana credidit Heliæ licet rem difficilem sibi diceret. Sic Zacharias ab angelo de incredulitate redargutus obmutuit: Et Elizabeth vxor sua, vtero & voce prophetat ac commendatur, quia fideliter credidit, quæ deinceps commendat beatißimam virginem, dicens: Beata quæ credidisti, quæ dicta sunt tibi à domino. Sic Anna prophetes, post Simeonis revelationem confitebatur Deum, & loquebatur de eo omnibus volentibus audire, qui expectabant redemptionem Israël. Et erant Philippo quatuor filiæ virgines prophetantes. Quid dicam de Samaritana illa, cum qua Christus loquebatur ad puteum, & saturatus fide credentis, cibos respuit Apostolorũ. Accedit ad hæc fides Chananeæ, ac mulieris illius quæ fluxum sanguinis patiebatur. Nónne etiã fides & cõfeßio Mar-

Lactanti. lib. insti.
Euse. de præp. euang.
Aug. de ciuit. Dei.
Exod. 15.
4. reg. 22.
2. Para. 34

Matt. 27. & 28. Marc. 15. & 16. Lucæ 23. & 24. *thæ similis erat confeßioni Petri? Et in Maria Magdalena quanta fuerit fidei constantia, ex Euangeliis nobis notum est. Ipsa namque, dum sacerdotes & Iudæi Christum crucifigunt, plorat ad crucem, vnguenta portat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Deum recognoscit, pergit ad Apostolos, resurrexisse nunciat. Illi dubitant, ista confidit. Quid rursus de Priscilla sanctißima fœmina, quæ Apollô virum apostolicum, & in lege doctißimum Corinthiorum episcopum erudiuit.* Acto. 18. *Nec turpe fuit Apostolo discere à muliere quæ doceret in ecclesia. Adde insuper quæ martyrij patientia & mortis contemptu, fidei suæ constantiam testatæ sunt, non esse virorum numero pauciores.* 2. Mac. 7. *Neque hic silentio prætereunda est mater illa mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ in conspectu suo pereuntes crudeli martyrio septem filios non solum bono animo ferebat, sed fortiter hortabatur ad mortem, atque ipsa per omnia in Deo confidens, post filios pro patriis legibus consumpta est. Nónne etiam Theodelina Bauarorum regis filia Longobardos, ac Greisilla Henrici I. Imperatoris soror Vngaros, & Clotildis Burgundionum regis filia Francos, & Apostola quædam infimæ sortis fœmina Hiberos, singulæ innumeros populos ad Christi fidẽ converterũt? Deniq; hic religiosißimus sexus solus vel maximè is est, in quo in hũc diẽ vsq; fides catholica, & pietatis continuata opera refulgẽt. At ne cui dubiũ sit, mulieres omnia ea posse quæ viri: exẽplis rem ipsam agamus, & cõperiemus nullum vnquàm egregium facinus in vllo virtutum genere à viris perpetratum quod à mulieribus non sit æquè præclarè factitatum. Claruerunt in sacerdotio olim apud gentes Melissa Cybeles, à cuius nomine cæteræ Deæ sacerdotes Melissæ postea dictæ sunt. Item Hypeccaustria sacerdos Mineruæ, Mera Veneris, Iphigenia Dianæ fuerũt, & fœminæ Bachi sacerdotes, multis nominibus claræ, vt Thyades, Mænades, Bacchæ, Eliades, Mimallonides, Aedonides, Euhyades, Bassarides, Triaterides.*

rides. Apud Iudæos quoq; Maria Mose soror vnà cum Aaron sanctuarium ingrediebatur, & tanquã sacerdos habita est. In nostra aũt religione, licet mulieribus sacerdotij functione interdictũ sit, scimus tamẽ historiis proditũ, mulierẽ aliquando mentito sexu, ad summi pontificatus apicẽ conscendisse. Non obscuræ sunt ex nostris tot sanctißimæ Abbates & Moniales, quas antiquitas non dedignatur vocare sacerdotes. Claruerũt in prophetia apud omnis regionis gẽtes, Cassandra, Sybillæ, Maria Mosi soror, Debora, Holda, Anna, Elizabeth, quatuor Philippi filiæ, & multæ aliæ recentiores sanctæ fœminæ, quales Brigida & Hildegardis. Prætereà in Magica siue bonorum, siue malorũ dæmonũ inexpugnabili disciplina præ cæteris Circes, atq; Medæa longè mirabiliora effecerunt, quàm vel ipse Zoroastes, licet huius artis inventor à pluribus credatur. Insuper in philosophia præclaræ extiterũt Theano vxor Pythagoræ, eius denique filia Dama in exponendis paternis sententiarum involucris clara. Item Aspasia & Diotima Socratis discipulæ, & Mantinea ac Philesia Axiochia, ambæ discipulæ Platonis. Extollit denique Plotinus Geminam, atq; Amphicleam laudat, Lactantius Themisten. Exultat Christiana Ecclesia in diua CATHARINA, quæ sola puella omnem illius æui sapientum doctrinam longè superauit. Nec nobis hoc loci Zenobia regina Longini philosophi discipula, memoria excidat, quæ ob effusam & candidam literarum peritiam Ephinissæ accepit appellationem, cuius opera sacrosancta Nicomachus Græca reddidit. Ad Oratoriam & Poësim vadamus. En se nobis offerunt Armesia cognomento Androgenea, Hortensia, Lucrea, Valeria, Copiola, Sappho, Corinna, Cornificia Romana, & Erimna Telia seu Tesbia, quæ epigrammista cognominata fuit. Et apud Salustium Sempronia, apud iurisconsultos Calphurnia, & nisi vetitum esset hodie mulierib. literas discere, iamiàm adhuc haberentur clarißimæ doctrinæ excellentiores ingenio mulieres quã viri,

Quid de hoc dicēdum est, quod sola natura ipsa mulieres facilè omnium disciplinarum artifices superare videntur? Nónne grammatici se benedicendi magistros iactant? atqui id nos longè melius discimus à nutricibus & matribus, quā à Grammaticis? Nónne Gracchorum eloquentissimam linguam, mater Cornelia formauit, & Sylem Aripithi Scythiæ regis filium, Istrinei mater Græcam linguam docuit? Nónne semper in introductis apud exteras gentes coloniis nati pueri matrum sermonem tenuerunt? non aliam ob causam Plato & Quintilianus de deligenda pueris nutrice idonea tam sollicitè statuerunt, vt pueri lingua sermo rectè discreteq; formaretur. Iam vero nónne & poëtæ in suis nugis & fabulis, ac dialectici in sua contentiosa garrulitate à mulieribus vincuntur? Orator nuspiā adeò tā bonus, aut tam felix, vt suadela vel meretricula superior sit. Quis Arithmeticus, falsum supputando, mulierē soluēdo debito, decipere pōt? quisve Musicus hāc cantu & vocis amœnitate æquat? Philosophi, Mathematici, Astrologi, nónne in suis diuinationibus & præcognitionibus non raro rusticis mulieribus inferiores sunt, & sæpissimè anicula medicum vincit? Ipse Socrates vir omnium sapientissimus, si Pythio testimonio fides habenda est, iam natu grandior, à muliere Aspasia adhuc quiddam discere non dedignatus est, sicut nec Apollo Theologus à Priscilla erudiri veritus est. Quod si etiam prudentia requiratur, exemplo sunt Opis inter Deas relata, Plotina Traiani vxor, Amalasuntha Ostrogothorū regina, Aemilia Scipionis vxor, quibus accedit Delbora mulier prudentissima, vxor Labidoth, quæ ipsa, vt legi-
Iudic. 4. *tur in libris Iudicum, aliquandiu super populum Israël iudicauit, ascēdebantq; ad eam filij Israël in omne iudicium. Quæ etiam recusante Barach, hostilem pugnam ipsa dux Israëlitici exercitus electa, hostibus cæsis fugatisq; victoriā reportauit. Legitur præterea in regū historia Attaliā reginā regnasse, & iudicasse p septē annos in Hierusalē. Atq; Semiramis post*

mortem Nini regis iudicabat populos quadraginta annis. Et omnes reginæ Candaces Aethiopiæ prudentißimæ potentißimæq; regnarunt, de quibus mentio est in Actis Apostolorum. Mira autem de illis narrat fidus ille antiquitatis scriptor Iosephus. Huc etiam accedit Nicaula regina Saba, quæ veniens à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & testimonio domini cōdemnatura est omnes viros Hierusalem. Fuit et Technites quædam sapientißima mulier, quæ Dauid regem interrogatione concludit, ænigmate docet, exemplo Dei mitigat. Nec hîc prætereunda sunt Abigail & Bathsaba, quarum illa virum suum liberauit ab ira Dauid, & post mortem viri sui, facta est regina & vxor Dauid: altera autem Salomonis mater filio suo regnum prudenter impetrauit. Porrò in rerum inventionibus exemplo sunt Isis, Minerua, Nycostrata: In condendo imperio & vrbibus, Semiramis vniuersi orbis monarchiam tenens, Dido, Amazones: In bellorum certaminibus Thomiris Massagetarum regina, quæ Cyrum Persarum monarcham devicit. Item Camilla de gente Volscorum, Valisca Bohemiæ, ambæ potentes reginæ. Item Indorũ Pande, Amazones, Candaces, Lemnenses, Phocensium, Chiarum, Persidæq; mulieres. Legimus de aliis multis illustrißimis mulieribus, quæ mira virtute vniuersæ nationi suæ, in summa rerum desperatione salutem restituerunt. Inter quas est Iudith, quam beatus Hieronymus his verbis extollit, inquiens: Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, triumphali laude, perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum fœminis, sed & viris inimitabilem dedit, quia castitatis remunerator, virtutem talem tribuit, vt invictum omnibus vinceret, & insuperabilem superaret. Legimus adhuc quia mulier quædam sapiens vocauit Ioab, & dedit in manus suas caput Sibæ inimici Dauid, vt conseruaret Abelam ciuitatem, quæ erat mater ciuitatum in Israel. Et mulier quædam iaciens fragmentum molæ, allisit caput Abimelech, & confregit cerebrum eius, execu-

3. Reg. 10. 2. Paral. 9. Matth. 12. Luc. 11. 2. Reg. 14. 1. Reg. 25. 3. Reg. 1.

Hieron. in prologo super Iudith.

Iud. 9.

trix vindictæ Dei super Abimelech, quia fecerat malum corã domino contra patrem suum, interfectis per eum septuaginta
Hest. 7. 8 9 *fratribus super vno lapide. Sic Hester Assueri regis vxor non solum liberauit populum suũ à morte turpißima, sed insuper summo honore decorauit. Obsessaq; à Volscis vrbe Roma, Cn. Martio Coriolano duce, quam armis viri vrbem defendere non poterant, Veturia magno natu mulier ac Cariolani mater, filij obiurgatione seruauit. Arthemisia irruentes sibi Rhodios & classe exuit, & insulam domuit, erecta in vrbe Rhodia statua, quæ perpetuum stigma illi inureret. Iam quis satis laudare poterit puellam illam nobilißimam (licet humili genere ortã) quæ anno Christianorũ M. CCCC. XXVIII. occupato per Anglos Franciæ regno, Amazonis more sumptis armis, primamq; aciem ducens, tam strenue feliciterq; pugnauit, vt pluribus præliis superatis Anglis, Francorum regi iam amissum regnũ restitueret. In cuius rei perpetuam memoriam apud Genabum oppidum, quod Aurelianum vocant, in ponte qui est super Ligurim fluuium sacra statua puellæ erecta est. Possem innumeras adhuc ex Græcorum, Latinorum, Barbarorúmque, tam veteribus quam recentioribus historiis præstãtißimas mulieres recensere, quod ne in grande nimium opus turgesceret breuitati studere volui. Nã scripserũt de illis Plutarchus, Valerius, Bocatius, & plures alij. Hinc est quare non tam multa de mulierum laudibus dixerim, quam plurima reticuerim, quippe qui nõ sum tã ambitiosæ ceruicis, vt mulierum infinitas præstantias atq; virtutes tam pauculo sermone me posse complecti præsumam. Quis enim ad percensendas infinitas mulierum laudes sufficiat, à quibus omne nostrum esse omnisq; humani generis conseruatio, quod aliàs in breui periturũ esset, omnisq; familia & respublica dependet? Quod nec Romanæ vrbis conditorẽ latuit, qui dum mulieribus careret, cum Sabinis, raptis eorum filiabus, bellum asperrimum inire non dubitauit, cognouit namq; eiusmodi imperium, si mulie-*

mulieres non adessent breui periturum. Tandem capto à Sabinis capitolio, cùm medio foro collatis signis cruentißimè pugnaretur, in recursu mulierum inter ambas acies prælium cessauit, factaq; tandem pace, & percusso fœdere perpetuam amicitiam inierunt. Quamobrem earum nomina Curiis imposuit Romulus, volentibúsque Romanis, in publicis tabulis exceptum est, mulierem nec molere, nec coquinariam facere, vxorem à viro, virum ab vxore aliquid dono accipere vetitum, quo bona omnia communia esse scirent. Hinc tandem consuetudo emersit, vt sponsam introducentes, dicere iuberent, vbi tu ego, denotantes vbi tu dominus, ego domina: vbi tu herus, ego hera. Deinde cùm regibus exactis Coriolano Martio duce Volscorum legiones ad quintũ lapidem castrametatæ essent, per mulieres aversæ sunt, pro quo beneficio insigne templum Fortunæ muliebri dedicatum est. Magni insuper honoris dignitatisq; insignia Senatusconsulto illis collata. Cuiusmodi sunt, quòd in via superiori loco incedant, viris insuper quibusque illis in pedes assurgentibus, locúmque cedentibus. Prætereà vestes purpureæ cum fimbriis inauratis, gemmarum etiam ornatus, & inaures, annuliq; & torques illis concessa: posteriorumq; imperatorum lege cautum, vt quoties alicvbi statutum fiat, prohibens deferri certas vestes aut ornamenta, mulieres sub illo non comprehendi. Hæreditatum quoq; & bonorum succeßionibus donatæ sunt, legibus etiam permissum est, mulierum funera quemadmodum illustrium virorum, publicis laudibus celebrari. Siquidem cum mittendum ad Delphicum Apollinem munus esset ex Camilli voto, nec foret auri tantum in vrbe, mulieres sponte corporis ornamenta contulére. Porrò in eo bello quod Cyrus contra Astyagen geßit, in fugam conuersa Persarum acie, mulierum castigatione reprehensa est, ac denuò instaurata, insignemq; illis victoriam dedit. Ob quod facinus lege cautũ est à Cyro: vt Persarum reges vrbem ingressuri, singulis

mulieribus singulos auri nūmos persoluerent. Quod etiā Macedo bis eam vrbem ingressus, toties erogauit. Insuper et praegnantibus munus duplicari iußit. Sic à priscis illis Persarum regibus atq; Romanis, ab ipsis inquā Romanae vrbis imperiiq; incunabulis, mulieres omni semper honoris genere donatae sunt. Porrò ab ipsis imperatoribus non minus veneratae. Hinc Iustinianus imperator etiam in legibus condendis, vxorē consulendam adhibendamq; censuit. Et alibi dicit lex, quòd vxor coruscat meritò in honore, vt sentiat eius fulgorem, vt in quantum vir in altum tollitur, tantū & coniunx eius. Sic vxor imperatoris dicitur imperatrix, & vxor regis regina, & vxor PRINCIPIS *princeps & illustris, vndecūq; sit nata. Et Vlpianus ait: Princeps, hoc est imperator legibus est solutus: Augusta autē, quae est vxor Imperatoris, licet legibus soluta non est, princeps tamen eadem illi priuilegia contulit, quae ipse habet. Hinc est quod illustribus mulieribus iudicare permittitur, & arbitrari, atq; vt poßint feudum investire & investiri, & inter Vasallos quid iuris decernere. Ad idem facit quòd foemina potest habere seruos peculiares, sicvt & vir, potestq; mulier iudicare etiā inter extraneos: potest etiā nomen indere familiae, sic quod filij denominentur à matre, nō à patre. Habent & circa dotes grandia priuilegia, hinc inde in diuersis locis in corpore iuris expressa: vbi etiam cauetur quod mulier honestae vitae & famae pro debitis ciuilibus incarcerari non debeat, imò iudex poena capitis punitur, qui ipsam carceri emancipauerit. quod si sit suspecta de delicto, in monasterium trudatur, aut mulieribus incarceranda tradatur. quia, teste lege, mulier melioris est conditionis quàm vir, tum quia in eodem genere delicti, plus peccat vir quam mulier. Hinc vir in adulterio deprehensus, capite punitur: sed mulier adultera in monasterium retruditur. Plura priuilegia colligit Azo in summa sua super titulo ad Senatusconsultum Velleianum & Speculator de renunciationibus. Illi etiam veteres legum latores, ac Reipu-*

blicae

blicæ artifices viri sapientia graues, scientia prudentißimi, Lycurgus inquam et Plato, cùm scirent ex philosophiæ penetralibus mulieres, nec animi excellentia, nec corporis robore, nec dignitate naturæ viris inferiores, sed ad omnia æquè habiles, statuerunt mulieres cum viris in luctationibus & gymnasticis exerceri, etiã in omnibus quæ ad bellicam pertinent disciplinam, in arcu, in funda, iactu lapidum, in sagittãdo, in armorũ dimicatione tam equestri quàm pedestri, in castrorum positione, ac in acierum ordinatione, in ducendo exercitu, & (vt breuiter dicam) omnia eademq; mulieribus quæ viris exercitia communia tribuerũt. Legamus antiquitatũ fide dignos scriptores, comperiemus in Getulia, Bactris, Galletia, morẽ fuisse, viros mollitie deditos, mulieres autem agros colere, ædificare, negotiari, equitare, præliari, & cætera facere, quæ modò apud nos viri factitãt. Apud Cantabros viri mulieribus dotem dabant, fratres à sororibus nuptui dabãtur, filiæ hæredes destignabãtur. Apud Scythas, Thraces et Gallos mulieribus virisq; cõmunia erant officia. & de bello paceq; agentes, mulieres iudicio consultationibusq; adhibebantur, quod percussum cum Hannibale Celtarum fœdus in hæc verba demonstrat: Si quis Celtarum iniuria à Carthaginensium aliquo affectum se conqueritur, eius rei Carthaginensiũ magistratus aut imperatores qui in Hispania fuerint iudices sunto. Si quis Carthaginensium ab vllo Celtarũ iniusti quippiam passus fuerit, Celtarum de ea re mulieres iudiciũ faciunto. Sed virorũ, omnia tyrannide contra diuinum iusnaturæq; leges prævalente, data mulieribus libertas, iam, inquis, legibus interdicitur, consuetudine vsuq; aboletur, educatione extinguitur. Mulier namq; mox vt nata est, à primis annis domi detinetur in desidia, ac velut altioris provinciæ incapax, nihil præter acus & filum cõcipere permittitur. Vbi exinde pubertatis annos attigerit, in mariti traditur zelotypum imperiũ, aut vestalium ergastulo perpetuo recluditur. Publica quoq; officia legibus sibi interdicta

sunt. Postulare in iudicio licèt prudentißimæ nõ permittitur. Repellũtur prætereà in iurisdictione, in arbitrio, in adoptione, in intercessione, in procuratione, in tutela, in cura, in testamentaria & criminali causa. Item repelluntur in verbi Dei prædicatione, contra expressam scripturam, qua promisit illis Spiritus sanctus per Iohelem inquiens: Et prophetabunt filiæ vestræ. quemadmodum et Apostolorum ætate publicè docebant, sicvt de Anna Simeonis, & filiabus Philippi, atq; Priscilla Aquilæ notum est. Sed tanta est recentium legislatorum improbitas, qui irritum fecerunt mandatum Dei propter traditiones suas, quòd mulieres alias naturæ eminentia, & dignitate nobilißimas, pronunciarunt cunctis viris conditione viliores. His itaq; legibus mulieres viris tanquam bello victæ victoribus cedere coguntur, non naturali, nõ diuina aliqua necessitate aut ratione, sed consuetudine, educatione, fortuna & tyrannica quadam occasione id agente. Sunt prætereà, qui ex religione authoritatem sibi arrogant in mulieres, & ex sacris
Gen.3. *literis suam probant tyrannidem, quibus illud Euæ maledictũ continuò in ore est: Sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tui. Quòd si illis respondeatur, Christum abstulisse male-*
1.Pet.3. *dictum, obiicient rursus idẽ ex dictis Petri, cui accedit & Pau-*
Colos.3. Ephes.5. *lus: Mulieres viris subditæ sint: Mulieres in ecclesia taceant. Sed qui nouerit varios scripturæ tropos, eiusdemq; affectus, facilè cernet hæc non nisi in cortice repugnare. Est enim is ordo in ecclesia, vt viri præponantur in ministerio mulieribus,*
Rom.2 *sicvti Iudæi Græcis in promißione. Non tamen est acceptor*
Acto.10. *personarum Deus: in Christo enim nec mas, nec fœmina, sed noua creatura. Quin & pleraq; viris propter duritiem cordis eorum in mulieres permissa sunt, sicvt Iudæis quondã concessa repudia, quæ tamen mulierum dignitati nihil officiunt: quin & deficientibus errantibusq; viris, mulieres in virorum opprobriũ potestatem habent iudicij. Et ipsa regina Saba iudicatura est viros Hierusalem. Qui ergo iustificati per fidẽ, ef-*

fecti

fecti sunt filij Abrahæ, filij inquam promißionis, subiiciuntur mulieri, & obnoxij sunt præcepto Dei ad Abraham inquientis: Omnia quæcunque dicit tibi Sara, audi vocem eius. Nunc Gen. 21. *tandem, vt me quàm breuißimè recolligam, ostendimus præcellentiam muliebris sexus, à nomine, ab ordine, à loco, à materia, & quid dignitatis mulier supra virum sortita sit à Deo. deinde à religione, à natura, ab humanis legibus, à varia autoritate, ratione & exemplis promiscuè demonstrauimus. Tamen non tam multa diximus quin plurima adhuc dicenda reliquerimus, quia non ambitione commotus, aut meæ commendationis causa veni ad scribendum, sed officio & veritate, ne tanquam sacrilegus, tam devoto sexui debitas sibi laudes (vt talentum mihi creditũ suffodiendo) impia quadam taciturnitate surripere videar, si silerem. Quod si quis me curiosior à nobis præteritum aliquod argumentum repererit, quod huic operi nostro adstruendum putet, ab illo me non argui sed adiuuari credam, quatenus bonam hanc operam nostram, suo ingenio doctrinaq; meliorem reddiderit. Ne ergo opus ipsum in nimis magnum volumen exeat, hic illius finis esto.*

DE FOEMINEI SEXVS PRAEcellentia, L. Beliaquetus.

Desine vaniloquax sexum laudare virilem
  Plus æquo, laudum ne sit aceruus iners.
Desine (si sapias) sexum damnare malignis
  Fœmineum verbis, quæ ratione carent.
Si benè lance tua sexum perpendis vtrumque,
  Fœmineo cedet quisque virilis erit.
Credere si dubites, & res tibi dura videtur,
  Haud aliâs visus nunc mihi testis adest:
Quem nuper vigilans extruxit Agrippa libellum
  Ante viros laudans fœmineumq; genus.

ILLVSTRISSIMAE

PRINCIPI AC DOMINAE, DOMInæ MARGARITAE *è Chriſtaniſsimorum Franciæ regum ſanguine, Alenconiæ ac Bituricenſis prouinciarum Duci, Armeniaçorumq́; Comiti,*

HENRICVS CORNELIVS *Agrippa ſalutem fœlicitatemq́; perpetuam exoptat.*

SI voluntatem erga te meam pari ſcientia, ſcribẽdiq́; otio adimplere poſſem, Princeps illuſtriſsima, iam arduũ aliquod opus adgreſſus amplo volumine, vel profundiſsima ſacrarum literarũ myſteria, vel difficillimas euangelicæ philoſophiæ rationes, & quę adhuc in tenebris deliteſcunt, expoſuiſſem. Sed domeſticis meis hiſq́; neceſſariis negociis inceſſanter, continuóq; occupatus, ſine magno rei familiaris meæ detrimento, ſcribendi officio vacare nõ poſſum. Scribendũ tamen aliquid eſt ad te tã beneficentiſsimam Principem, quod vel egregiam laudem tuam contineat, inſignémve doctrinam adferat. Sed vt laudare te omnibus facile eſt, ita docere quàm difficile. Nulli enim niſi penitus elingui in tanta virtutum tuarum copia celebranda deeſſe poſſet oratio, quarum ſplendor ſermonis vbertatem facilè tribuet ſcribenti; Docere autem te eò difficilius eſt, cùm tanta ſit in te vitæ morumq́; integritas, vt quælibet ſublimis doctrina ſat eſſe

vix

vix poſsit. Nobis itaq; donanda eſt venia, ſi non tuam Excellentiam condecens, ſed ſecundũ vires noſtras temporíſque indigentiam debitum munuſculum obtulerimus. Accipe igitur benigno animo de matrimonio breuem declamationem, nó quòd te hanc vitam docere velim, quam tu perfectiſsimè noſti, & obſeruaſti ſanctiſsimè, atq; quod tota oratio verbis eloquitur, tu operibus ipſis hactenus religioſiſsimè præſtitiſti, vt nó tu docente hac oratione, ſed te exemplo hæc indigeat oratio. Ideoque tibi præ cæteris dedicanda erat, vt noſtris ſcriptis reddant teſtimonium, opera tua. Atq; illorum contumelioſæ, ac ſacrilegæ obiectioni, non tam verbis quàm operibus reſponſum ſit, qui dicunt ſapienti non eſſe nubendum; ſtultũq; eſſe, qui cum poſsit in libertate viuere, cóiugali iugo ſe ſubiiciat. At hi quantum errent, ſatis ex ipſius matrimonij dignitate neceſsitateq; probarim. Tantũ enim abeſt à culpa nubere, vt (duobus duntaxat hominum generibus exceptis) qui contempto matrimonio non nupſerit, velvt Chriſtianæ religionis prævaricator, mortalis culpæ, perpetuæque pœnæ reus ab omnibus ſit contemnendus, atq; evitandus,

Vale.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE DE SAcramento Matrimonij declamatio.

SAcramentum Matrimonij antiquißimum, & creato quondam homine primum à primo rerum initio à Deo institutum, atque præceptum, & apud omnis nationis gentes, summa semper veneratione celebratũ, religione sacratum, legibus sancitum, miraculis atq; prodigiis illustratum. Quod cæteris quidem mysteriis, ac legibus eo dignius est, quo præ illis prius institutum est. Institutum inquam, non ex opinione hominum, sed ex omnium principe Deo, à prima origine mundi, ante peccatum, in tempore innocentiæ, ad officium legitimũ propagationis humanæ speciei: Cum cætera omnia præcepta mysteriaq; post lapsum hominum ad reparationem & custodiam in remedium & emendationem pœnámve nouißimè prodierunt: vix à paucis admissa: cum illud per omnes secessus orbis terrarum ab omnibus omnium consensu receptum est. Nec insuper minore potentia à Deo munitum, quàm ipsius bonitate ac sapientia institutum est. Voluit namq; parens omnium Deus sanctißimum hoc vinculum sic esse indissolubili glutino connexum, et perseuerans, vt maritus in vxore, vxor in marito semper & viueret, & subsisteret: vt os ex oßibus, & caro de carne. Illud namq; primum Dei instituentis matrimonium præceptum fuit: Dimittet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carnem vnam. Quod non solum in veteri testamento legimus, sed idipsum & in euangelio confirmatum est, vt non vlla diuersitate morum, non vlla societate vel tædio, non senio, non sterilitate, non ægritudine, non

32. q. 2. Quid.

Gen. 2.

non pestilentico, non elephantico, nec alio quovis contagioso morbo, denique non vllo hæreseos crimine, nec vlla humana vi id aliquãdo dissolui liceat, præcipiente Christo, vt quos Dei omnipotentia coniunxerit, nulla vis separare præsumpserit. Nec vllam ob causam liceat vxorem à viro, virum ab vxore discedere, quia nemini licet discedere à seipso, nemini seipsum relinquere. Nam quæ ex viri costa, ex carne eadem caro, idem os ex oßibus in adiutorium viro facta est, eã Deus nunquam à viro separari voluit, nisi ob fornicationem, quam vnicam causam Deus excepit. quod si quamvis aliam ob causam dissoluatur confœderatio vnitasq; matrimonij, separati nihilominnus sibi coniuges sunt atque manent, nec excusari possunt ab adulterio, cùm quibus fuerint post suũ repudium copulati. Ideoque addit Christus, dicens: qui aliam superduxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur.

Nunc in quos fines vsusq; hoc venerabile dignißimumq; sacramentum præceptum est narrabimus, nam ob adiutoriũ, ob propagationem, ob evitandam fornicationem. Prior habetur, vbi Deus instituit hoc sacrum mysterium sub his verbis: non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Homo enim (cum ipse maximè sit animal sociabile) tunc demùm verè & rectè fungetur humanitatis officio, sidamq; parabit vitæ suæ, rerumq; suarum tutelam, quando matrimonij stabilem, indissolubilemq; inierit societatem. Ideoq; & senibus, & decrepitis, & in quibus nulla generandi potentia, nulla propaginis spes relicta est: nihilominus nubere licitum est, atque si fas dicere, sæpè necessarium, quo ipsam vitæ suæ senectam in vxoris dilectæ consortio ducant iucundiorem atque securiorem, tutioremq;, quod in Dauide iam sene cum Susamitide puella exemplo est. Quæ enim evenire posset sanctior, & iucundior inter homines societas, quæ tutior, quæ securior, quæ castior, quam viri & vxoris? quando quilibet illorum idem est quod alter, in vno conformi animo duo cor- 3.Reg.1

pora, in duobus corporibus vnus animus vnusq; consensus. Soli coniuges sibi invicem non invident, soli infinitè se amãt: quando quisque illorum totus ex altero dependet, & in altero quiescit: vna caro, mens vna, vna concordia, eadem illis tristia, eadem iucunda, eadem vtrique & par voluntas, communis adsccßio lucri, eædem diuitiæ, eadem paupertas, par dignitas, semper vnius cubiculi atq; convictus, nocturni, diurnique comites: nec in somno, nec in vigilia à se discedẽtes, sed vita illis in omnibus actionibus, laboribus, periculis, atq; in omni fortuna coniuncta, inseruiunt sibi invicẽ quãdiu viuunt: comitantur se vsq; ad vitæ exitũ: nũquàm discedũt nisi mortui, ac mortuo vno, vix alter superesse potest. Tanta est charitas coniugalis, vt quos vita coniunxit, vix mors ipsa divellere posßit: ea est matrimonij perseuerantia, ea vnitas, vt vnius vxoris vnus sit vir, vnius viri vnica vxor, nam vna costa à principio in vnam vxorem versa est: et erunt (inquit Deus) duo in carnem vnam, non dicit tres, neque plures: & in Arca Noe non plures mulieres quam viros iußit Deus reseruari: vt vni non esset nisi vna sola coniunx. Nam vbi pluralitas est coniugum, ibi vnitas matrimonij desinit. Ergo quam vnicam quisque vxorem duxerit, eandem inviolato amore ad vltimum vitæ terminum constanti dilectione, continuaq; memoria conseruet: cedat pater, cedat mater, cedant liberi, cedant fratres & sorores, cedat omnis amicorum cumulus viri atque vxoris beneuolentiæ, & iurè quidem: nam pater, mater, liberi, fratres, sorores, affines, amici, naturæ fortunæq; opera sunt: vir & vxor Dei mysterium sunt, habuitq; prius vir vxorem, vxorq; virum, quam patrem, quam matrem, quam fratrem, quam liberos. Ideoq; iussum est homini relinquere patrem & matrem, & sorores, & fratres, & liberos, & hærere vxori: vt quod primùm omnium illi datum est, præ cæteris omnibus seruet ad vltimum, nec vnquam esset sine altera alter: quorũ sine altero altera creata non est. Itaq; liberos à parentibus, parentes à

tes à liberis discedere nulla lex prohibet, interdum necessitas cogit, vtilitas suadet, iudicium impellit, sæpè liberi emancipantur, sæpè religione libertatem sibi vendicant, sæpè peregrini, sine ipsis viuunt, alibi domicilium quærunt. Vxorem autem à viro, & virũ ab vxore nulla lex, nulla necessitas, nulla vtilitas, nullum iudicium, nullum repudium, nulla religio, nulla licentia, nulla absentia discedere permittit: à quo altero qui decesserit, vel sociari neglexerit, hic tanquã desertus, solitarius, omni lætitia auxilioq; destitutus, vitam infelicissimam agat necesse est, quia concreatum sibi à Deo auxilium, & datam lætitiæ consortem negligendo contempserit ducere, vel contemnendo ausus fuerit dimittere.

Alterum finem matrimonij diximus, liberorum propaginem, sicvt legitur, vbi benedixit Deus ad Adam & Euam dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram, quæ benedictio post diluuium rursus ex integro iisdem verbis instaurata est, cuius is effectus est, vt reddat homo naturæ quod mutuò à natura accepit, ac ad imaginẽ Dei similes sibi filios producat & nutriat, & publicam ipsam generis humani societatem, quadam successione reddat seruetq; perpetuam, quam benedictionem qui in vetere lege neglexerat, maledictus ab omnibus & infelicissimus habebatur, sicvt scriptum est: Maledicta sterilis quæ non habet semen in Israel, & beatus cuius est semen in Syon. Hinc Abraham ob fidei meritum benedictionem in generatione accepit, & Sara vetula (cui iam defecerũt muliebria) maledictionem sterilitatis hac generandi benedictione expiauit. Neque enim in hoc sacramento naturæ meritum est suscipere liberos, sed omnipotentis Dei benedictio & mysterium, quo naturæ merita longè superantur: quod Iacob patriarcham non latuit, qui Rachel vxore sua existimante, quòd viri congressu esset dare liberos, ac dicente: da mihi liberos, si non moriar: respondit, nunquid pro Deo ego sum, qui te conclusit. Et Isaac deprecatus est dominum pro vxore sua,

Gen.2. Gen.8. Matth. in histo. Annæ. Gen.30.

rò quòd esset sterilis, qui exaudiuit eum, & dedit illi conceptum. sciebant enim fructus matrimonij esse Dei, non naturæ. Hinc filij fornicarij vocantur naturales: sed qui ex matrimonio sunt, hi soli legitimi sunt. Ideoque ad sacrum diuinorum ministerium initiari non admittitur, cuius matrem pater dignißimo hoc sacramento matrimonij, ad fœdus perpetuæ societatis legitima copula non devinxit. Quia non ingredietur mancer in ecclesiam Dei. quem ne temporalium bonorum posse hæredem esse, humanis legibus sapientúmque decretis arctißimè sancitum est: quia legitimum nō habent hæredem, qui neglecto contemptóve matrimonio, ad pruriginosam carnis libidinem sine lege congrediuntur: vulgatáque legislatorum sententia est, incertum illi patrem, peßimamq; matrem esse, qui ex matrimonio non est: vulgo enim nascitur, populiq; filius est, imò vel nullus filius, qui innuptæ matris filius est. Ille autem verus hæres, verus filius est, cuius mater sine peccati infamia, sine contumelia propinquorum, sine offensione Dei, certo atque explorato patri, cum dignitate matrimonij, certo cum fructu nupta est, ac nulla infamia perpetuò adhæret. Solum itaque matrimonium certos liberos facit, & indubios largitur hæredes, conventum naturæ honestat, ac pro peccato meritorium facit, auget progeniem, conciliat affines, Deum placat & reveretur.

Tertium matrimonij vsum dixi, propter evitandam fornicationē, præcipiente Paulo Apostolo, vt qui non continet nubat. Nam matrimonium excusat hominem incontinentem à peccato, à fornicatione & adulterio, & quavis illegitima libidine. Ob quam innocentiæ evitandæ causam præcipit etiam viduis repetitas nuptias, inquiens: Iuniores viduas volo nubere, matresfamiliâs esse, filios procreare, nullam occasionem dare adversario maledicti causa. Neque tamen minor vis dignitásque est matrimonij incontinentium, licet minus dignè ingrediantur, sine culpa enim coniunguntur, sine peccato

cato

cato redditur debitum, quamvis immoderata sit exactio, & præter causam procreandæ sobolis coniuges sibi misceantur. Quia iam non solum ob societatem, & liberorum procreandorum causam institutum est, verum etiam causa infirmitatis invicem sustinendæ, ad supervacaneos concubitus tolerandos & illicitos evitandos, ad mutuam seruitutem præceptum est, dicente Apostolo: quia melius est nubere, quam vri. Et alibi de viduis ait: ne propter incontinentiam abeant retrò, post tentationem satanæ. Atque ita præceptum vt (iuxta verba Pauli) nisi ex consensu alterius coniugum, alter sine crimine oratione vacare non poßit, si alterum ex hoc contigat carnali debito defraudari: quia (vt ait Apostolus) mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Tantus est huius vinculi nexus, vt si propter incontinentiam duntaxat susceptum est, tamen altero coniugum posteà perpetuò continere volenti (nisi ex alterius consensu) fieri omninò non liceat, & si vterque consenserit, matrimonium tamen minimè intelligatur dissolutum. Ita & qui causa procreandorum liberorum ipsum susceperit, non poßit sine peccato sterilem coniugem dimittere, & aliam superducere, vnde filios habeat. Quod etiam, testibus Valerio Maximo, Plutarcho, ac Dionysio Halicarnasseo, apud Romanos post vrbem conditam, plus quingentis viginti annis vsque ad Spurij Carbilij tempora obseruatum est: qui primus liberorum cupiditatem coniugali fidei præferens, non sine magna reprehensione vxorem sterilitatis causa dimisit. Sed modò revertar. Tam indissolubile hoc sanctißimum vinculum voluit omnium parens Deus, vt, quacunque de causa semel initum, nulla vi aliquando sit dissoluendum. tam generale esse voluit, & per omnem orbem terrarum, omniumque hominum mentibus inditum, vt nemo hoc sacratißimum mysterium sine grauißimo delicto effugere

debeat, nisi ipsam humanitatem fugiat. Nam ipse matrimonij primus autor, & ante omne matrimonium Deus (cum humanam naturam assumpturus esset) matrem prius nubere voluit: & licet sine virili semine ex virgine nasci voluerit, tamen sine matrimonio nasci non voluit, sed ex matre nupta, licet viro nō contaminanda. Voluit enim matrē matrimonio non carere, vt matris extemplo ad illud ipsum nos hortaretur. Quicunq; igitur hoc antiquißimū sacratißimūq; institutum neglexerint, diuinarū humanarūq; legum contemptores, tanquam siccæ sterilesq; arbores igni perpetuo adiudicabuntur. Ideoq; in vetere lege, qui iam ætate matura vxorem non ducebant, eiiciebantur è templis, respuebantur eorum oblationes, hæreditatumq; & legatorum incapaces habebantur, diuino atque humano auxilio indigni, qui diuinas humanasq; leges contemnentes, concreatum sibi à Deo auxilium, humanisq; legibus sancitum accipere respuerunt.

Matth. 1. Luc. 1. et 2. Matth. in hist. Annę.

Duo tamen hominum genera à contrahendo matrimonio excipi possunt, qui scilicet ob naturæ imbecillitatem ad hoc penitus inepti sunt vtputà frigidi, maleficiati, furiosi, pueri, impotentes, & eunuchi, atque qui acti spiritu Dei perpetuam castitatem delegerunt. hos namq; religio immunes reddit, illos impedita natura excusat. Quicunque verò ex altervtro hoc hominum genere non sunt, sciant se contrahendo matrimonio ita obligatos esse, vt illo relicto neglectóve (nisi pœnituerint) indigni sint regno Dei. Nemo tamen ad contrahendum matrimonium vi aliqua cogendus est. Nam cum hoc vinculum solo amoris consensu contrahitur, maximè liberum esse oportet, quia amor ipse nullius subiicitur imperio. Nō enim diuitum munera emunt amorem, non vlla dignitas, non etiam nobilitas amorem æquiparant, non vllæ potentum regumq; minæ & violentiæ amorem cogere possunt, quem neq; Deus ipse cogit, sed ab initio liberum creauit. Nullus autem amor tam vehemens, tam sanctus, quàm qui inter virum & vxorem

est: nulla

est: nulla vis vxoria charitate maior, quæ nulla perfidia corrumpitur, nulla aduersa fortuna labefactatur, nulla aliena consuetudine distrahitur, nullo temporis æuo nec vsu consumitur. Ideoque diuina præcepta sunt, vt vxoris amor parentibus, liberis, fratribus, sororibus, cognatis, affinibus, rebusq; omnibus anteponatur. Grauissimè igitur peccant, quicunque parentes, propinqui, tutores, curatores, qui (nō ad perpetuam vitæ benevolentiam, non ad liberorum productionem, nō ad castimoniam, sed per auaritiam & ambitionem, ad terrenam dignitatem, nobilitatem, potentiam, diuitias, & similia respicientes) vltra debitam diuino præcepto parentibus obedientiam (tyrannide quadam) captiuant (qui huic sacramento debetur) liberum consensum filiorum ac filiarum suarum, coguntq; odiosas subire nuptias, nulla ratione habita ætatis, charitatis, conditionis, morum, benevolentiæ, ac diuini insuper præcepti. Hinc tandem nascuntur inter coniuges fornicationes, adulteria, dissidia, contumeliæ, continuæ iræ, perpetuæ lites, discordiæ, odia, repudia, aliaq; infinita mala. Quandoq; etiam veneficia, cædes, mortesq; violentæ sequuntur, vt eiusmodi coniuges non Deus, sed satanas ipse copulasse videatur. Accedit ad hoc, quod in plærisq; locis nonnulli terreni principes, & domini sub christiano nomine, hostes et inimici Dei, blasphemi Iesu Christi, euersores ecclesiæ, contaminatores sacrorum, arrogantes sibi quæ Dei sunt, suæ tyrannidis arbitratu interdum etiam mandato subditorum nuptias compellunt, insuper dotium decimas non sine nefandissimo sacrilegio ærario suo applicantes: ac ita dimissis tandem adulteris, puniunt nubentes, quos tandem iustus iudex malos malè perdet. Est insuper & alia non minus damnabilis consuetudo: quæ apud multas nationes inoleuit, quod secundas nuptias nescio quibus contumeliis vicatim prosequuntur: insuper & certa pecunia mulctant secundò nubentes: eamq; sodalitio quodam suo devorandam congerunt. huiusque iam nefariæ in diuinum

Gene. 2. Mat. 19.

Exod. 20. Iud. 14. Gene. 24.

mysterium contumeliæ Ioseph beatißimæ Mariæ virginis vlrum faciũt patronum. Invenit autem hæc sodalitia seu fraternitates diabolus: & ira Dei tradidit illos in reprobum sensum, vt applaudentes ad adulteria, concubitus, & fornicationes, insectētur secundas nuptias, acsi gratia Dei in illis sit evacuata, illudentes sacramento, cui omnis debetur honor, reverentia, atq; libertas. Ad te aũt Princeps illustrißima hoc attinet, vt hic execrabilis mos primum è tuo dominio, demùm è toto Franciæ Christianißimo regno tollatur atq; extirpetur. in nullo siquidem magis seruire poteris Deo, ac prodesse Reip. Christianæ, quàm si hoc agas, vt bona præcipiantur ac mala exulent: non solùm quæ pertinent ad societatem humanam, sed & quæ ad religionem diuinam.

Rom. 1.

August. lib. 4. ad Chrisostomum.

Tu igitur quicunque vis vxorem ducere, sit amor in causa non census: vxorem eligas, non vestem: tibi nubat vxor, non dos. Hoc animo invocato omnipotenti Deo, qui solus veram dat vxorem, requisito etiam parentum consensu, exhibitáque illis debita obedientia, remota omni auaritia, ambitione, invidia, ac metu: matura in teipso deliberatiõne, libero consensu, feruenti sed rationabili castóque amore, sic vxorem accipito, Dei manu tibi perpetuo commendatam, ad perpetuam societatem tuam, non ad seruitutem: cui sapientia tua præsis, cum omni gratia & reverentia. Illa tibi non subsit sed adsit fide & consilio: sitq; in domo tua non vt mancipium, sed domina domus: in familia tua non vt famula, sed materfamiliâs, genitrixq; eorum quos tu in ea generabis liberos: qui rebus tuis dominabuntur, noménque tuum referent ad posteros. Sic namq; non nisi optimam vxorẽ sortieris (non enim solet nisi malis maritis mala vxor contingere) similesq; liberos. Neq; enim sine vxore extendi nomen, nec perpetuari progenies, nec augeri stirps, nec esse familia, nec dici paterfamiliâs, nec appellari domus, nec stare Respub. nec imperiũ vllum durare põt. Quod nec Romani quidem imperij

1.2. q. ult. si dicturi.

con-

conditorem latuit, qui cùm vxoribus careret, cum Sabinis filias suas negantibus, bellũ sæuißimũ suscepit. sciebat enim imperium hoc si vxores deessent minimè duraturũ. Nam cum ciuitas constat ex domibus, & respublica ex rebus priuatis, & rei domesticæ familiarisq; Reipublicæ gubernãdæ disciplina constituitur: quomodo reget ciuitatem qui domum regere nõ didicit? quomodo gubernabit Rempublicam, qui rem priuatã & familiarem nunquam cognouit? Hinc Socrates testatus est se moralem philosophiam magis ab vxoribus, quam naturalem ab Anaxagora & Archelao didicisse. Magnã profectò ad moralem philosophiam matrimonium præbet exercitationẽ. Habet enim domesticam quandam Rempub. annexam, in qua regenda homo prudentiam, temperantiam, pietatem, omnesq; cæteras virtutes facilè discere & experiri potest: quibus in diligenda vxore, educandis liberis, regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam ducat omnium felicißimam. Porrò vxorem dilectam in oculis aspicere, ac per liberos succeßionesq; & familiæ & nominis extendi, summa lætitia est, atq; felicitas, dulceq; laborum consolamen. Qui vxore caret, domũ non habet, quia domũ nõ figit: & si habet, moratur in ea tanquã peregrinus in diuersorio. Qui vxorẽ non habet (etiamsi ditißimus sit) nihil ferè habet quod suũ est: quia nihil habet tutum ab insidiis, nec habet cui posset relinquere, nec cui confidere. Qui vxorem non habet, caret familia, caret propinquis, & sine posteritatis spe, semper desertus & destitutus est: furantur illum serui, defraudant socij, contemnunt vicini, negligunt amici, propinqui insidiantur, filios si quos habet naturales, sunt sibi ignominiæ, ac contestes iniquitatis suæ, nec potest illis opes suas, nec nomen familiæ relinquere, sed vt manet in vita sine nuptiis, ita mortuus perit sine nomine, nec vllam in hac vita, quæ maximè mortalib. solatio est, beneuolentiã percipere meretur: sed tanquã humanæ naturæ desertor, omni calamitate dignus, &

infelicißimus ab omnibus est, & meritò, derelinquendus. Hinc Lycurgus legem tulit, vt qui opportuno tempore vxorem ducere neglexissent: hi æstate à ludis, ac spectaculis, ac omni solatio, iucundoq; conspectu arceantur: hyeme verò nudi forum circumducantur, contumeliis afficiantur, ab hominibus detestentur, seseq; iusta pati confiteantur: quia religionem contempserunt, legibus non paruerunt, naturam prævaricarunt, & quantum in sese esset, nec Respub. staret, nec imperium, nec religio, quia quibus tuenda & propaganda hæc essent, eos ipsi non studuissent procreare. Plato in legibus suis statuit, qui vxorem non duxerit, eum procul ab omnibus publicis muneribus, & honoribus segregandum: publicis autem oneribus grauius, quàm cæteros ciues esse premendum. Tulit & Augustus Cæsar legem, vt adolescentes vxores ducerent, Populum Romanum amplificarent, quam & alij multi posteà confirmarunt. Annum insuper ad immunitatem concesserunt, præmium è publico statuerunt ei qui vxorem de nouo duxisset. Adulteri vbique priscis tēporib. semper sæuißimis legib. grauiter puniti sunt, quia non homini solum, sed & ipsi Deo, violato matrimonio, iniuria fit. Hîc in vetere lege quicunque
Leuit. 20. violato matrimonio mœchatus fuerat, morti adiudicatus ob-
Deut. 22. ruebatur lapidibus: qui autem aliena surripiens bona furtum
Exod. 22. fecerat, in quadruplo & quintuplo plectebatur. Nam hic humana & terrena illicitè abstulit, ille præter offensam proximi, etiam Deo iniurius diuina contaminauit. Romanæ etiam leges adulteros securi percutiunt, marito etiam deprehensum adulterum sine iudicio impunè perimere permittunt, quæ licentia nec in patricidio est. vxoricidia etiam acerbiore morte, quam patricidia vindicantur: & meritò, nam parentes natura facit, vxor Dei mysterium est. Neque eum satis condigna pœna affici posse arbitror, qui datum sibi à Deo auxilium, & præbitam vitæ consortem ausus fuerit interimere: quippe crudelis in donum Dei, et impius in sacra, contaminator naturæ,

Deo iniurius. Ideoq; etiam canonicæ leges interdicunt illi commercio ac conuiuio hominum, excludunt ſacris è locis, auferunt ſecundas nuptias, negant Euchariſtiam, indignum iudicantes viatico Dei, qui Deum tam immaniſsimo ſcelere non erubuit offendere: ſed neſcio qua iuſtitiæ, Deiq; negligentia vxoricidæ atque adulteri nunc ferè omnem pœnam euadunt, fures vel ob leue crimen fune ſuſpenſi necantur, niſi quia traditi ſunt iudices noſtri in reprobum ſenſum: vt irritum faciant mandatum Dei propter traditiones hominum. Sed modo concludamus. Rom. 1. Matt. 13.

Tu itaq; quicunq; ſi homo eſſe vis, ſi hominem exuere non vis, ſi præ cæteris humanitatis officio fungi vis, ſi legitimus Dei filius eſſe vis, ſi pius in patriam, in familiam, in rempublicam: ſi vis poſsidere terram, & promereri cœlum, legitimum matrimonij vinculum ineas neceſſe eſt, indiſſolubilem vitæ conſortem perpetuò diligas, genus hominum adaugeas, & tanquam Dei filius & imago, tibi ſimiles filios procrees, & ad columen Reipublicæ, patriæq; ſpecimen, ac Dei reuerentiam qui eos tibi largitus eſt, prudenter & religioſè enutrias, educes, & gubernes: Hæc qui facit, hic homo eſt: qui homo eſt, hæc illum facere neceſſe eſt: niſi illum aliquid minus homine natura impedita produxerit, vel aliquid maius homine humanas vires tranſcendendo angelicam caſtitatem perpetuò ſeruare delegerit. Quicunq; verò ex altero illorum non eſt, matrimonium ipſum negligens contempſerit, vel ſuperinducta fornicatione violauerit, aut vitæ conſortem pepulerit vel extinxerit, ne commiſceamini cum illo, vt confundatur tanquam reprobatus à Deo, & à fidelium conſortio alienus.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI, AC DOMINO SACRAE

Theologiæ doctori, Domino Theodorico Episcopo Cirenēsi, Archipræsulatusq; Coloniensis à suffragiis, in sacris administratori dignißimo, Henricus Cornelius Agrippa sese commendat.

DE originali peccato, primaq; hominis trāsgressiōe, apud doctissimos, præstātissimosq;, tā veteres, quàm recētiores sacrarum literarū interpretes, variæ fuerūt sentētiæ, quas animo mecū cum sępè revoluerē, nihil mihi prȩter obscura quædam, & ambigua scripsisse videbantur. Non contemptis igitur, sed relictis eorū opinionibus, aliam nouamq;, & meam opinionem (disputabilem duntaxat & fortasse non falsam) adferā, nescius si quispiā antȩ me eandē opinatus sit, qui si quis est, nullam facio illi iniuriā, si hanc opinionē meā esse dixero, quatenus illam nō aliunde quàm proprij ingenij diligētia, scripturarūq; examine, ex negligētiæ tenebris eripuerim. Edidi itaq; breuē & compēdiosam declamationē opinionis meæ, quā tuæ reuerendæ candidæq; paternitati dedico, vt tua autoritate à futura oppugnantiū tēpestate securior evadat. Scio nāq;, quāta syllogismorū tēpestas apud aliquot theosophistas in illā ruitura sit, apud eos dico, apud quos nullus est simplicitati locus: sed sola viget ambitiosa contentio, nec est ruina maceriæ, neq; trāsitus per syllogismos eorum, nisi tuo subsidio, cōtra huiusmodi Aegyptias Timphes, ranasq; tueatur. Vale.

HEN-

HENRICI CORNELII AGRIPPAE DE ORIGINALI peccato, disputabilis opinionis declamatio.

IN principio libri Geneseos scriptum est, dixisse Deum, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & fecit Deus hominem, ad imaginem & similitudinem suam perfecit illum. Quod de homine interiori dictum putamus, qui est anima rationalis ad diuinæ trinitatis simul ac vnitatis similitudinem creata, quo homine interiore sic diuinitus constituto, idoneum Deus illi largitus est indumentum ac domicilium, corpus scilicet humanum: quod & sequens litera respondit, quando dicit: Formauit Deus hominem de limo terræ: Rursusq; subiungit scriptura: & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, quæ virtus quædam est, qua intellectualis anima & terrenum corpus coniunguntur, atque in vnum integrum hominem vniuntur. Ex anima itaque diuina & corpore terreno spirituq; cælesti homo constitutus est, in corpore suo immortalis, donec sua sponte diuini contemptu præcepti, in corpus mortale deciderit. Hic autem casus, cuiusmodi in vtroque vel interiore vel exteriore homine fuerit, ordine declarabimus. Creato itaque in primis homine (vt iam diximus) posuit illum Deus in medio Paradisi. Paradisus nobis hortum delitiarum significat, delitiæ omnes ex ornatu sunt, mundus autem ab ornatu dictus est græcè cosmos. medium mundi centrũq; terra est, hanc dedit Deus filiis hominum. Medium minoris mundi (puta hominis) spiritus est, ille scilicet, quem paulò ante diximus, in quo vterque homo & intellectualis & corporalis vniuntur. Erant

Gen. 1.

Gen. 2.

in Paradiso varia ligna fructifera, præ cæteris lignum vitæ, vel lignum scientiæ boni & mali, quod erat in medio Paradisi. Lignum vitæ, cognitio Dei est, eiusq; aßidua contemplatio, in omni pietate & iustitia: fructus eius sapientia & castitas, ex quo vita æterna. Vnde ait Salomon: Sapientia lignum vitæ est his qui apprehenderunt eam. Lignum scientiæ boni & mali, est affectus carnis, & prudentia terrenorum, cuius fructus est negligentia, vel ignorantia Dei, ex quo mors corporis & animæ. Id erat in medio Paradisi: in medio quidem, hoc est in centro mundi situm, in terra scilicet, vbi est generationis & corruptionis habitaculum, siue in medio minoris mundi, ipsius videlicet hominis, hoc est, in spiritu illo quem diximus, in quo vigent potentiæ animæ in corpore organisatæ, quæ mediant inter materiale corpus, & immaterialem mentem: siue iterum dixerimus in medio mundi interioris hominis hoc erit in ipsa ratione discurrente, quæ mediat inter purum intellectum & sensibilem animam, vtriusq; boni & mali, veritatis & erroris capax: siue deniq; in medio corporei hominis, mundi dicamus, hoc erit vbi corruptibilis generationis mẽbra delitescũt. Sed ad vlteriora procedamus. Erãt in Paradiso Adam & Eua, erat in eo etiam serpens callidior cunctis animantibus terræ. Adam quidem fides est stabilita in Deo, fundamentum rationis, ideò ex costa Adæ creata est Eua ratio libera. Serpens autem est ipsa sensualitas, quæ serpit in terrenis, caducis, infimis & carnalibus. Hinc itaq; serpens, per concupiscentiam sensibilium, tentauit Euam, rationem scilicet, quæ acquiescens serpenti, ipsis puta sensuum illecebris, decepta est: quæ deinde per discursum argumentationum in sensibilibus, decepit virum Adam, deijciens fidem, quæ delapsa in sensibilia, nihil plus veri credens, quàm ex sensibilibus per rationem demõstrari potest, defecit à Deo, diuinaq; cognitione & contemplatione, ad quam creata est à Deo. Per quam ignorantiam & negligentiam Dei, quem vetiti ligni fru-

fructum suprà diximus, priuatus homo diuino lumine, tum minimè vitam nanciscebatur, perpetuum incurrit timorem. Lignum itaque scientiæ boni & mali, prohibitum fuit Adæ, scilicet fidei, ne homo fiduciam & spem ponat in creatis. Non legitur prohibitum Euæ, quæ post præceptum creata fuit: ratio enim posterior est fide: & fides natura prior ratione. Licet itaq; rationi (quæ à præcepto libera est) omnia quæ creata sunt investigare, & de illis argumẽtari, syllogisare, quærere, invenire, demonstrare, cõcludere, scientiam facere. Ideo non peccauit Eua, comedendo de ligno scientiæ boni & mali, nec obfuit humano generi, nec propter esum ligni corripuit illam DEVS, sed qui obtulit viro suo ADAE, cui vetitũ erat de illo gustare. Neq; enim licet rationi turbare fidẽ, sed subiecta debet esse fidei, nec fides debet rationi succumbere, sed firmiter sperare in Deo. ideoq; condemnauit Deus Adam, quia credidit mulieri. Neq; verò debemus disputare de diuinis, sed firmiter credere & sperare. De his verò, quæ creata sunt, licet nobis rationis ministerio philosophari, disputare, concludere, nõ aũt fidem & spẽ in illis ponere. Ex hoc nunc insuper videre licet, quã desipiant, qui revolutiones annorũ mũdi, natiuitatũ, quæstionum, electionũ, & si quod simile artificiũ est imaginum, intentionũ, diuinationũ, & similia prosequuntur, in huiusmodi vanitates credentes, & exinde futura sperãtes, confidentesq; in virtutibus creaturarum, siue naturalium, siue cælestium, siue spiritualium: vt Physici, Alchimici, Mathematici, Astrologi, Magi: quæ licèt per discursum rationis, vel multimodam sensuum experientiam, comprobatæ sint scientiæ, tamen quia sæpissimè hominum mentes præstigiant, conscientiæ iudicium pervertunt, animam ipsam præcipitant: non debet fides, spesq; hominum in illis coinquinari. Quod Esa.47.
Esaias ipse improperat Babyloniis, dicens: Sapientia tua & scientia tua ipsa decepit te. Saluent te astrologi cælorum (ita enim rectius legitur, quam aruspices cæli) à quibus ve-

veniant tibi quæ ventura sunt, defecisti in multitudine cõsiliorum tuorum. Hæc de ligno vitæ, vel de ligno scientiæ boni & mali, ac interioris hominis lapsu, ita ad mortalẽ sensum prius exponere visum est. Restat vt ostendamus, quid nam effectiuè in re ipsa fuerit originale peccatum, propter quod homo ipse ex Paradiso pulsus, morti corporis & animæ cæterisq; malis factus est obnoxius. Multi & veteres, & recentiores Theologi, super hac re multa opinati sunt, & vnusquisq; eorũ in suo sensu abundat: quib. cũ nescio an planè venia dignũ sit meã quoq; opinionem conferre: opinionem dico, non fidẽ, non scientiam, vt si erronea fuerit opinio mea, ab errore veræ fidei ac incõtaminatæ Christianæ sapientiæ prævaricatione, sim alienus. Atq; hac conditione nunc liberè opinari licebit, & si (vt enim homo sum immaturæ ætatis, ingenij ac literaturæ minoris) in sensu meo non tantis scripturarum testimoniis abvndem, vt res ipsa requirit, forsitan sequentur me doctiores quidam, quibus hæc nostra opinio non displicebit: ab his me non modicum adiuuari posse confido, quatenus validioribus rationibus ac argumentis suis opinionem nostram robustiorem effecerint. Ipsa autem opinio nostra talis est, non aliud fuisse originale peccatum, quam carnalem copulam viri & mulieris, quod ita esse in quodam dialogo nostro de homine, paucis quibusdam sacrarum literarum coniecturis persuasimus, sed nunc idipsum paulò diffusius (succinctè tamen) ostendemus. Nam Moyses ipse, per parabolam contemplatoribus amicam, exponens lapsum primorum parentum, nequã quendam dæmonem, callidum atq; versutum, saluti humanæ invidum, homini inhærere docet, quem serpentem appellat, cuius fraude primi parentes, & omnes qui ex his geniti sunt immortalitatis beatitudinem amiserunt: hunc serpentem non alium arbitramur, quàm sensibilem carnalemq; affectum, imò quem rectè dixerimus, ipsum carnalis concupiscentiæ genitale viri membrum, membrum reptile, membrum serpens, membrum lubricum,

Rom. 14.

Opinio Agrippæ.

Gene. 3.

lubricum, variisq; anfractibus tortuosum, quod Euam tentauit atque decepit. Cui rectè serpentis nomen similitudóque congruit. Nullum itaque alium dæmonem Euam tentasse arbitramur, quàm illum, de quo ait Iob: Cuius virtus est in lumbis, & potestas in vmbilico, quem Paulus vocat stimulum carnis & angelum Satanæ. Hic est ille Satan, qui persuasit lignum scientiæ boni & mali de quo vesci erat prohibitum, nõ quòd invideret Deus homini scientiam boni, sed mali scientiam prohibuit: nõ vetuit homini sapere, sed plus sapere quàm oportet. Nulla autem alia est illa scientia mali, scientia superfluitatis, nisi scientia carnis, scientia impudicitiæ, quod ita nos docet Paulus, non plus sapere quàm oportet, sed sapere ad castitatẽ (non ad sobrietatẽ, vt teste Hiero. malè in Latinis codicibus legitur traductũ) Quæ ergo præter castitatem, in pollutione carnis est, hæc scientia mala & superflua est: quam carnis scientiam cum homo passus esset, indignatus est omnipotens, & pœnituit se fecisse hominẽ, pœnituit Deũ, quia virgo Israël cecidit, & non est qui resuscitet eam, pœnituit, quia cum omnia possit Deus, virginem post ruinam suscitare non potest. Indignata itaq; & recedente diuina luce, castitatisq; spiritu, invaluit scientia carnis, in qua aperti sunt oculi amborum, & cognouerunt malum. Quidnam cognouerunt? quid viderunt? Cognouerunt quidem malum suum, peccatum suum, mortem suam propter impudicitiam suam, & viderunt se esse nudos, & erubuerunt, & abscõderunt se à facie domini, & absconderunt membra, in quibus peccauerunt per impudicitiam, propter commissam libidinem erubuerunt, & pudendis contectis puduit nuditatis, & revelatis oculis cognouerunt fructum quem genuerunt malum, fructum corruptionis, atq; mortis, quos Paulus his verbis alloquitur: Quẽ ergo fructũ habuistis in illis, in quibus vsq; nunc erubescitis, nã finis illorũ est mors. pudet enim vsq; in hunc diẽ libidinis huius humanam sine vlla dubitatione naturam, quæ nec in vxoribus

Iob. 40.
1. Cor. 12.
Roma 12.
Hieroñ. contra Iouianum.
Gen. 6.
Amos. 5.
Gen. 3.

quidem ſine pudore eſt, nec tam iuſtum licitúmve eſt, quod ob fragilitatem carnis noſtræ cõceſſum eſt nobis cũ vxore, quin palàm non pudeat id agere, Quod ſi aliquis iuxta Diogenis Cynici dogma, id palàm etiã vel cum vxore auſus ſit tentare, credo illũ non tam lapidantiũ telis, quam ſtercorũ ſordibus, conſpuentiumq; ſaliuis obrutum iri. Ob hanc itaque carnis pudendam libidinem, eiectus eſt homo de Paradiſo Dei, mortiq; traditus eſt. quia caro & ſanguis (vt ait Paulus) regnum Dei poßidere non poſſunt, neq; corruptio incorruptionem. Præmia enim pudicitiæ, corruptio carnis poßidere non poteſt. Corruptio autem coitus eſt, & ad coitum pertinet, cuius præmium mors: præmium autem caſtitatis, vita æterna, regnum Dei, & habitatio Paradiſi. Cibus hominis in Paradiſo, fructus terræ, cibus virgineus nullo coitu propagatus. Extra Paradiſum lapſo per coitum, animalia coëuntia in cibum conceſſa ſunt. Scimus enim Adam & Euam, quamdiu virgines erant, Paradiſum inhabitaſſe, eiectos autẽ de Paradiſo, quando nuptiæ per carnem conſummatæ ſunt: vtq; Paradiſum virginitas dedit, ſic terram nuptiæ. in Paradiſo, nuptiæ virginitatis, conſumandæ in verbo ac ſpiritu Dei: extra verò Paradiſum, nuptiæ carnis, conſummatæ in coitu corruptibili, de quo omnes qui nati ſunt, corrumpuntur, iuxta ſcripturam: Quodcunque ſeminauerit homo & metet, qui ſeminat in carne ſua, de carne metet corruptionem, qui ſeminat in ſpiritu caſtitatis, metet vitam æternam. Homo autem cum in honore eſſet virginitatis, noluit intelligere vt caſtè viueret, ſed per carnis libidinem factus eſt ſimilis iumentis non habentibus rationem, & per mortem comparatus eſt illis. Dixit Deus hominibus: Nolite fieri ſicut equus & mulus in quibus non eſt (Pſal. 31.) intellectus. Ipſi autem (iuxta verbum prophetæ) equi inſanientes (Hier. 5.) in fœminas facti ſunt, vnuſquiſque in vxorem proximi ſui hinniebat. de quibus loquitur epiſtola canonica, quia (Pet. 2.) poſt carnem in deſideriis pollutionis ambulant vel quaſi irrationa-

tionabilia iumenta in ventrẽ & libidinem proni sunt, ideo in corruptione sua corrumpentur. Homo itaque dum brutorum more ex voluptate carnis generare cœperat, diuinæ intuitiuæq; intelligentiæ spirituale semen amisit, dicente Deo: Non permanebit spiritus meus cum homine quia caro est, apertiq; sunt oculi eius in tenebris sensuum: ex quibus ratio omnem suam capit cognitionis materiam, & caligarunt in lumine puri intellectus, sicut accidere solet coëuntibus in tenebris, emisso carnali semine, omnia suspiciunt quæ prius occulebantur, reuersi autem ad clarum lumen, acies eorum præstringitur. Quod ergo ex carne natũ est, caro erat corruptibilis & mortalis, nihil intellectus participans à generante, sed solã carnalem sensibilitatem. Sola namq; sensibilis carnalisq; anima est à generante, in quam ita per carnem infectã, creatus à Deo intellectus simul madens suffocatur. Hinc omnes qui ex carne geniti sunt, & generant per carnis & sensus propaginem, originalem culpam, corruptionémque contrahere necesse est, quod & Hermes in Pimandro, longa satis oratione ostendit, hominum videlicet à diuina contemplatione lapsum in naturam generationis animantium mundi mortalium ac ratione carentium, vnde & ipse formam ratione carentem progenuit, mortis mala sensu percipiens. Sed hæc quæ iam dicta sunt, fortasse nimis violenter contortis scripturis, ad hanc opinionem nostram corroborandam exposuisse videbimur, nisi alia adhuc testimonia adferamus quibus perspicacius videre liceat, cõmixtionem carnis displicuisse Deo. Hoc nunc primum ex maledictione partus ostenditur, vt quem mater in voluptate carnis conceperit, in dolore pariat, acsi dicatur: Ecce concepit iniustitiam, parturiit dolorem, peperit iniquitatem, lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit, convertatur dolor eius in caput ipsius & in verticem eius iniquitas ipsius descendat. Accedit ad hæc naturæ quædam indignatio, cum nec opprimi-

Gene.6. Pim.1. Gene.3. Psal.7.

tur virgo, nec parit mulier sine sanguine. Sed videamus quid
Gen .4. secutum est. Duos filios genuit Adam, primum Cain, qui per transgreßionem conceptus est, filius peccati, filius sanguinis, invidus, homicida, desperans de misericordia Dei, neque enim nasci poterat bonus, qui cum tanto malo conceptus erat. Alter verò filius natus est Abel, conceptus post pœnitentiam
Gen.4.5. transgreßionis, filius misericordiæ, & iustus. Hic virgo occiditur, prima hostia accepta Deo, in expiationem carnis, qui sordes nuptiarum carnis abluit cruore martyrij.
Gen 5. Sequitur hunc tertius filius Seth, cuius nomen resurrectionem sonat, ex eo enim nasciturus erat Iesus Christus, per quem à tanto lapsu aliquando resurrecturi eramus. Circa quod notandum est, quod cùm Seth multos genuisse filios & filias legatur, scripturam nullam fœminam genitam nominatim exprimere. In generationibus autem Cain filij iræ, nouißimè fœ
Gen.4. mina Noema genita nominatur. Per quod eleganter significatur generationem Cain (quæ per carnalem marium, ac fœminarum copulam describitur) generationem esse peccati ad mortem, de qua nascuntur peccatores diluuio perituri: generatio autem Seth, generatio est castitatis, & resurrectionis ad vitam, qui genuit Enos, quod interpretatur homo verus, tunc enim cœpit invocari nomen Domini, & hæc generatio saluatur à diluuio aquarũ, & à morte peccatorũ. Generatio itaq; Cain ab Adam in vndenario personarũ numero finitur sub diluuio, qui numerus peccati est, & trãsgreßionis, nã denarius numerus est legis, et iustitiæ, in quo natus est Noha iustus, decimus ab Adã per Seth: à denario itaq; vndenarius recedẽs trãsgreßionẽ legis & præceptorũ significat, in quo numero periit generatio Cain. Hinc notandũ, quod sicut per mu lierẽ incœpit trãsgreßio, diluuiumq; peccatorũ, ita & in muliere consummatum est diluuium aquarum, videlicet in Noëma vltima filia Lamech digami, quod nomen Noëma voluptatem sonat. Hinc non absurdè coniectare poßumus in vo-

luptate

luptate carnis fuisse transgreßionẽ, ortũq; diluuiũ peccatorũ. Accedit ad id, quia succeßio Cain ab Adã in octaua generatione diluitur, qui numerus ita trãsgreditur septenariũ, sicut denariũ vndenarius. Numerum aũt septenarium, numerũ virginitatis sacri doctores appellant, quia primus est qui neq; generatur, neq; generat, non enim potest in duas partes æquales diuidi, ita vt gignatur ex aliquo numero repetito, nec vllum etiã ex se numerũ parit duplicatus, qui intra denarij limites claudatur, quem primum limitem constat esse numerorum. Facilè itaq; hinc cernimus, virginitatis transgressum per carnis voluptatẽ, peccatũ fuisse primi parentis. Quod per diluuium iam primò quidem punitum est, sed aboleri non potuit. nam qui in diluuio salui facti sunt, Noha & filij eius, ipsi quidem per carnẽ geniti sunt, & genuerunt: attamen Noha, & filij eius quamdiu incolunt arcam salutis (quæ Paradisi terrestris figuram, Ecclesiæq; typum præfert) ab vxoribus separantur. Hinc innotescit nobis, in Paradiso vetitũ fuisse primis parentibus carnaliter commisceri, quod & Paulus Christianæ religionis præco in cælestia proclamat: Bonum est, inquiens, mulierem non tangere. non dicit non habere, sed non tangere: quia in tactu periculum est, non in tactu manuum, sed serpentis, cuius virtus est in lumbis & potestas in vmbilico. De nubentibus autem propter tribulationem carnis, dicit indulgendo: si nupserit virgo, non peccat. non dicit quia benè facit, sed indulget, quòd non peccet: aliud autem est non peccare, aliud benefacere, de quo alibi dicit: Qui seruat virginem suam, benè facit. Et si dixerit quis, qui iungit matrimonio virginem suam, benè facit: Respondet Apostolus: qui non iunxerit, melius facit. Nuptis tandem dicit: superest vt qui habent vxores, sic sint, quasi non habeant. Et alibi, exponens illud: Erunt duo in carnem vnam, subiungit: sacramẽtum hoc magnum est. Ego autem dico, in Christo & Ecclesia: nam in carne quomodo magnũ erit sacramẽtum,

quod immundum est? Ad munditiam enim corporis Christi, cuius nos membra effecti sumus, in quo nos renati sumus, non ex coitu corruptibili, sed per verbum viuentis Dei & permanentis: qui (vt inquit Iacobus in Epistola) volens genuit nos verbo veritatis. Ad huius itaq; sacramenti, ad huius inquam concubitus, ad huius generationis munditiam, omnis coitus immundus est. Ideo dicit Apostolus: Viri diligite vxores vestras, sicut Christus Ecclesiam, scilicet in sanctificatione & castitate. De quo legitur alibi: Sciat vnusquisq; vas suum possidere, in sanctificatione & honore, non in immunditia & paßione desiderij carnis, sicut gentes quæ ignorant Deum. De his verò, qui prævaricantes castitatem, liberos genuerũt, ait Paulus: Mulier seducta in præuaricationem facta est, salua autem fiet per filiorum generationem, si permanserit in fide, & charitate, & sanctificatione, cum castitate (sic vera habet traductio) tunc enim saluabitur, quando eos genuerit qui virgines permansuri sunt. Et si, quod ipsa perdidit, acquirat in liberis, tunc sint bonæ nuptiæ, quando de illis propagatur virginitas. Sed redeamus ad superiora. Successit post diluuium circumcisionis signaculum, ad Abraham Deo dilectum, pœna simul ac medicina peccati originalis, quæ facta est in præputio, in eo quidem membro, in quo primus parens peccauerat, vt videlicet peccatũ originis & naturæ in ipso quoque naturæ & originis membro obtruncaretur, imprimereturq; in ipso libidinis membro transgressæ continentiæ castitatisq; memoria. Verùm quia peccatum hoc à patre masculo, non à matre fœmina contrahitur, eò quod mulieres nasciture proli nullam vitæ formam addere, sed corporis materiam duntaxat ministrare arbitrãtur, ideoq; mulieres incircũcisæ mãserũt, sed datũ est illis præceptũ purificationis post partũ. Antequàm circumcideretur Abraham, genuit Ismaëlem ex ancilla secundũ carnis voluptatẽ, post circũcisionem verò, vetulus ac frigidus, suprà carnis affectus, ac naturæ vires, ex Sara sterili,

Ephe. 5.
1. Thes. 4.
1. Tim. 2.
Gene. 17.

li, ac decrepita fœmina genuit Isaac, filium promißionis, in quo iubente Domino vocatum est illi semen, eiecto filio ancillæ, filio carnis. Iste Isaac tandem ex sterili vxore genuit Iacob, ex cuius fœmore, duodecim tribus populi promißionis prodierunt. Tandem Iacob, postquam luctantem secum Dominum vicerat, fœmur eius emarcuit, & generare cessauit, & tunc vocatus est Israel, hoc est videns Deum, iuxta verbum eius dicentis: Vidi Dominum facie ad faciem: nam per coitum aperiuntur oculi, vt videamus mortem, per continentiam autem meremur videre regnum Dei. Longum esset omnia recensere, quæ exemplo esse possent, & quomodo Isaac, Iacob, Samuel, Sampson, Ioannes Baptista, Maria mater Christi, & plures alij, per quos nobis salutis amissæ restitutio promissa est, omnes ex senibus & sterilibus parentibus, supra naturæ vires, carnisque concupiscentias, geniti sunt, vt liquidò pateat, carnis libidinem odio fuisse Deo, etiam in vxoribus. Hinc Hieremiæ (qui in vtero sanctificatus est) dicitur à Domino: Tu ne accipias vxorem, sanctificatus in vtero. Sic Ezechiel, donec vxori iungebatur, non habebat Prophetiæ libertatem, mortua autem vxore continuò prophetatus est. prædixerat ei Dominus, quod in die illa aperietur os eius, vt loqueretur, & non taceret amplius. Et Moses cum vidisset visionem illam magnam, & Dominum loquentem in rubo, nequaquam valuit accedere, donec soluisset corrigiam calceamenti, per quam significatur in sacris literis vinculum nuptiarum. Idem Iesu filio Nauæ præcipitur in Galgala, atque hic est ille Iesus saluator, typus Iesu Christi, qui secundum Apostolum Iudam, saluauit & eduxit Populum Israel de Aegypto, et introduxit in terram promißionis, quam Moses nuptus intrare non poterat, sed mortuus est in terra Moab, sepultus in valle, contra templum Phegor, hoc est, Priapi, quod & ignominia interpretatur. Nuptiæ enim carnis, post mortem finiuntur in ignominiam,

Iudas in epistola canonica. Deut 34.

Iosu.19. *virginitas post mortem incipit coronari.* Hinc Iesus *Nauæ, virgo moritur in terra promißionis, centum & decem annorum, sepelitúrque in* Thamnat Sareth, *hoc est, per-*
Exod.19. *fectißimo principatu.* Sed modò *reuertamur.* Populus *Israel accessurus ad montem Syna, &* Dei *auditurus eloquium, tribus diebus sanctificari iussus est, & se ab vxoribus absti-*
1.Cor.7. *nere.* Hic *est ille mons de quo alibi dicitur: in monte saluum*
Leuit.10. *esse fac.* Mons *virginitatis, ad quem qui non potest ascendere, permittitur illi vt maneat in* Segor, *hoc est in legitimo matrimonio, quia melius est nubere incontinenti, quam per abrupta fornicationum præcipitari.* Insuper *in lege ipsa qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tempus ab vxoribus separati & vinum & siceram (quæ solent libidinem prouoca-*
1.Reg.21. *re) non bibebant.* Etiam *ad* Dauid *fugientem, ab* Achimelech *sacerdote dictum est: si mundi sunt pueri ab vxoribus, at ille respondit: ab heri & nudiustertius. panes enim pro-*
Deut.20. *positionis de vxorum cubilibus consurgentes edere non licebat.* Et *in lege, qui vxorem duxerat, & propaginem filiorum velvt vineam plantauerat prohibetur ad bellum procedere, quia non potest* Domino *liberè militare seruus vxo-*
1.Thess.5. *ris.* Et *iuxta* Pauli *sententiam, non potest semper & sine in-*
1.Cor.7. *termißione & continuò orare, qui coniugi debitum reddere cogitur nisi ad tempus ex consensu.* Rursus *qui in lege Pa-*
Exod.12. *scha facturus erat, non nisi accinctis, mortificatísque lum-*
Lucæ 12. *bis facere præcipitur.* Et *in* Euangelio *iubentur* Apostoli *accinctis lumbis,* Euangelij *tenere lucernas: assumpti enim in* Apostolos, *reliquerunt officium coniugale, iuxta verbum*
Matt.19. *saluatoris: qui dimiserit domum, parentes, fratres, vxorem, filios, propter regnum* Dei, *multò plura in seculo isto recipiet, & in seculo futuro vitam æternam.* Et *ideò* Christus *extollit præferendo nuptis eunuchos, qui se castigaue-*
Esaiæ 56. *runt propter regnum* Dei. De *quibus alibi legitur in scri-*
ptura:

ptura: dabo eunuchis meis in domo mea & in muro meo locum nominatum, meliorem è filiis & filiabus Israel, nomen æternum dabo illis, quod non deficiet, sicut factum legimus in Iesu filio Nauæ, virgine innupto, cui pulcherrima & optima portio in partitione terræ promissionis obtigit. Iof.19.
Qui sunt isti eunuchi? nisi de quibus inquit Ioannes Theologus in Apocalypsi, qui cum mulieribus se non coinquinârunt, qui sequuntur agnum quocunque vadit, & subinfert: Apoc.14.
virgines enim permanserunt. Virgo erat Ioannes Euangelista, & virgo permansit, & ideo plus amatur à Domino, & recumbit supra pectus eius. De quo haud frustrà Petro ait Iesus: Si volo eum manere, quid ad te? & exiuit sermo inter fratres illum discipulum non moriturum, de quo etiam alibi dixit: Sunt quidam de hic astantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. Non enim moritur virgo, sed manet in Christo, & dormitio eius non mors sed transitus est: in virginitate namque primi parentes immortales erant, per prævaricationem autem virginitatis, vtriusque naturæ mortem sibi posterisque pepererunt: in virginitate fruebantur cognitione ipsius boni, amissa virginitate, caligante intellectu, apertisque oculis carnis cognouerunt malum, priuati ipsius boni lumine, quo intima visione Dei fruebantur virgines. Hic cum Apostoli post resurrectionem Christi piscarentur in lacu Genezareth, stante Iesu in littore, nesciebant Apostoli, quem viderent, solus autem virgo Ioannes recognouit Deum, & dixit Petro: Dominus est. Iam ex his scripturarum mysteriis, satis persuasum esse potest, copulam carnis fuisse originale peccatum, & multi ob iam dicta facile in hanc opinionem mecum consentient, nisi vnus scrupulus illis obsistat. Dicent enim: Si carnis commixtio vetita erat, quomodo primi parentes impleturi erant benedictionem illam: crescite, & multiplicamini? Quomodo nascitu-

Matt.25. Ioan.21. Matt.16.

ri erant homines, vt implerentur ſedes angelorum qui lapſi ſunt cum Lucifero? Ardua profectò, & ſcrupuloſa obiectio, cuius quidem eò difficilior eſt ſolutio, quò altius hoc indagatur myſterium: Myſterium, inquam, abſconditum à ſeculis & generationibus, manifeſtatum autem ſolum ſanctis, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ ſacramenti huius. Hoc eſt illud myſterium, de quo ait Chriſtus: Habeo adhuc multa vobis dicere, ſed non poteſtis ea portare modò. & alibi de eodem ait: non omnes capere verbum hoc. Iſtud eſt myſterium illud, quod ſecretò pandit Apoſtolus, dum vulgò proponuntur parabolæ, quod Paulus ſegregatim prædicat perfectis, dum vulgo non ſolidam eſcam ſed lac potum dat, necdum enim poſſunt capere, quamdiu carnales ſunt: quia quī animalis eſt, non percipit ea, quæ ſpiritus Dei ſunt, ſtultitia enim illi eſt, nec poteſt intelligere. Elegit autem nos in Chriſto Deus pater ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati coram eo. Ambulauimus autem in concupiſcentiis carnis, facientes voluntatem eius & cogitationem eius, & facti ſumus filij iræ. Atque hæc nos monent, vt credamus cum Damaſceno, multiſque Græcorum theologis, coniuges in ſtatu innocentiæ conſtitutos, in Paradiſo, non per hanc carnis pudendam concupiſcentiam impleturos fuiſſe benedictionem Dei. Non enim in carne proles illis ſeminanda erat ad corruptionem, ſed in ſpiritu, ac verbo Dei, ad vitam æternam, de quo ſpirituali ſemine Eſaias loquitur: Niſi Dominus Zebaos reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma eſſemus, & ſimiles Gomorræ fuiſſemus. Quomodo autem hæc ſpiritualis generatio perficienda fuiſſet, in dialogo noſtro de homine exponere conati ſumus, quem ſermonem hic geminare ſuperfluum eſſet. Sed ſatis eſt nobis ad præſens propoſitum admonuiſſe, quod in dialogo de homine expoſuimus, alio ſemine homines naſcituros fuiſſe in ſtatu inno-

centiæ, quàm quod per carnis corruptionem deflueret, dummodò præsenti sermone, quod fuerat quæsitum peccatum originale, rectè invenire potuimus, quod si minus rectè assecutus sum, fateor me opinionem scripsisse, non fidem, non scientiam, opinionem autem talem, cui nec ego aliter assentior nec aliter quenquam assentiri volo, nisi quatenus à sancta Christiana Ecclesia non fuerit reprobata.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE, SERMO DE vita monastica, per Venerabilem Abbatem in Brouuiler habitus.

NOn *sum nescius (colendissimi* Patres, *cùm vita & moribus, tum doctrina grauissimi) quam difficile sit de diuinis rebus coram vobis aliquid publicè vel dicere vel disserere, præsertim cum ad id munus virum optatis & sermone ornatissimum & scripturarum eruditione profundissimum, doctorumq; citatione (quorum testimoniis vti necesse sit) promptissimum:* Nam *vt est quorundam haud contemnenda sententia, sine eloquentia frigent mysteria, & absque maiorum traditionibus proprij ingenij coniecturæ sæpè multum periculi habent, & errori proximæ sunt.* Maluissem *itaque hoc munus alteri datum esse, qui* Esaico *spiritu impertitus ad hoc ipsum se obtulisset dicens: ecce ego, mittite me.* Verum *ego quæ in me est, sentio imbecillitatem meam, qui iuxta verbum* Hieremiæ *in his rebus adhuc puer sum, & nescio loqui: peccator sum, & timeo assumere legem* Dei *per os meũ.* Vestra *tamen autoritas vestrumq; præceptum, qui mihi præ-*

ſentes hoc dicendi onus iniunxiſtis, neſcio qua ſeraphica virtute metuentis ora ardenti calculo reſoluit, & quam imbecillitatis meæ fragilitas negauit, obedientia præſtitit audaciam. iis itaq; corroboratus diuinoq; fretus auxilio, dabo operā ne hoc dicendi munus omninò vel ſine cauſa, vel ſine fructu ſuſcepiſſe videar. Idq; ſic eſſe, docebo dum mihi publicam audientiam tribuit veſtra humanitas. Priuſquam tamen hoc aggrediar primum nobis qua de re, et qua de cauſa de hac re eadem nunc dicere propoſui, aperiam.

De vita actiua & contemplatiua dicere intentio eſt. Nam cum tota monachorum vita nihil aliud eſſe debeat quàm continua pœnitentia, cum meditatione in lege Domini die ac nocte, nulla de re vtilior ſermo haberi poſſe viſus eſt, quàm de his ipſis quæ vt nos quàm maximè decent, ita à pluribus fratrum noſtrorum maximè ignorantur. Illud etiam haud ſilentio prætereundum eſſe arbitror, quod apud Antiquos præceptum legitur, in omni rerum principio orandum eſſe, maximè verò in ſacris diuiniſq; id exequendum Areopagita docet Dionyſius, eo libro quem de Dei nominibus inſcripſit. Cum igitur hìc de religioſæ monaſticæq; vitæ arcanis nobis dicendum ſit, principio flexis genibus humi procumbentes, ſacro hymno ſic Deum inuocabimus, vos vnà mecum concinnite: Veni ſancte ſpiritus reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in eis ignem accende, qui per diuerſitatem linguarum cunctarum gentes in vnitate fidei congregaſti. Iam oratum eſt, nunc ergo inſtemus propoſito. De actiua contemplatiuáque vita dicturus, ne videar ab humanis inventis terrenáq; ſapientia initium ſumere & caduco humanarum opinionum fundamento ſuperſtruere. Non aliunde quàm ab ipſo fonte vitæ, qui eſt vera vita & lux hominum, ab ipſo inquam Ieſu Chriſto Nazareno crucifixo rem ipſam auſpicabimur. Scimus enim quoniam cùm nulla mortalium doctrina ab errore ſit immunis; ſola Chriſti doctrina tota ſyncera eſt, tota conſtans, tota veriſſi-

veriſsima & infallibilis. Eſto igitur noſtri ſermonis thema ſiue exordium, illud Euangelicum quod legitur apud Lucam: Ingreſſus eſt Ieſus in quoddam caſtellum, & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum ſuam, & huic erat ſoror nomine Maria, quæ etiam ſedens ſecus pedes Domini audiebat verbum illius. Martha autem ſatagebat circa frequens miniſterium, quæ ſtetit & ait: Domine non eſt tibi curæ quod ſoror mea relinquit me ſolam, dic ergo illi vt me adiuuet. Et reſpondens dixit illi Dominus: Martha Martha, ſollicita es, & turbaris, erga plurima. porrò vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. In hoc ſacro Euangelio quadruplex hominum vita nobis proponitur, quod ita eſſe iam facilè monſtrabo, ſi modò vos prius admonuero, per caſtellum mundum ipſum figurari: per domum verò Eccleſiam. Quæ igitur extra domum hominum in caſtello habitantium vita eſt, hanc vitam mundanam, vitam peccatricem, vitam infidelium rectè nuncupare poſſumus, quæ per obſequium carnalium terrenorum mundanorumq; affectuum ducit in exitium. Hæc vita Chriſtum non recipit, non cognoſcit, iuxta illud Ioan. In mundo erat, & mundus eum non cognouit. in propria venit & ſui eum non receperunt. Quicunque ergò cupit cum Chriſto eſſe, non occupetur in caſtello, ſed ſequatur veſtigia Chriſti vſque in domum Marthæ: nam qui in caſtello manet, cum Chriſto non manet. De hac vita plura dicere præſentis propoſiti non exiſtit. Itaq; omiſſo caſtello domum ipſam ſcrutemur. Hæc, vt paulò ante dixi, Eccleſia eſt, in qua non habitant niſi ſoli fideles in IESV Chriſto, Martha videlicet atq; Maria, in quibus iterum duplex fideliũ vita figuratur. Nam Martha denotat vitam actiuã, hoc eſt vitam pœnitentialem, vitam purgatoriã, quæ per pœnitentiã purgando animã illam dignũ efficit Chriſti hoſpitiolum, et hæc primò ſuſcipit Chriſtũ: Maria verò vitã denotat contemplatiuã. Hæc eſt vita diſciplinæ,

quæ iam in purgato animo audiendo & meditando verbum Dei, in diuinæ sapientiæ lumine quiescit. Hanc Christus ipse suscipit, erudit, illuminat, & secum manere facit. Nunc igitur vtriusq; & actiuæ & contemplatiuæ vitæ cōditiones, ex eiusdem Euangelij verbis colligamus. Vita actiua suscipit Christum: contemplatiua suscipitur à Christo. Actiua debitoria est, satagere pro peccatis: omnes enim debitores sumus pœnitentiæ, quia omnes sumus peccatores, continuò orantes: dimitte nobis debita nostra. Contrà vita contemplatiua libera est, & liberè eligit quæ sunt optima, neq; enim anxiatur in seruitute pœnitentiæ, quòd præteritam vitam egerit malam & peccatricem, sed ob amorem Christi continuò meditatur quomodo futuram agat bonam atq; meliorem, dicens in libertate amoris; vitam veritatis elegi. Vbi enim spiritus diuini amoris, ibi libertas electionis mandatorum Dei nulla transgreßionis pœna, pœnarúmve timore, voluntate coacta. Actiua itaque seruilis est, in frequenti ministerio præceptorum, coacta in mortificationem carnis, vt inquit Paulus, castigans corpus suum, & in seruitutem redigens: contemplatiua autem vita est filialis, vt inquit Paulus, non concipiens spiritum seruitutis in timore: sed spiritum adoptionis filiorum Dei. Vita actiua contentiosa est, & impatiens stat & increpat, quia solitaria & egena auxilij: contemplatiua autem pacifica, tacet, & in silentio quieta ac humilis, sedet iuxta pedes domini cæteris apostolis discipulisq; sociata, audiens verbum domini, eiúsque patrocinio iuuatur. Rursus actiua diuisa est, solicita est, turbata est, multiplex est, continuò occupata circa vitia & concupiscentias carnis, circa tumultum tentationum & insidias immundorum spirituum: contrà contemplatiua crucifixa carne, domatis affectibus, victrix tentationum & diaboli, quiescit in tranquillitate spiritus, constās, & vna, in vnitate amoris vnientis in Iesu Christo: insuper necessaria, & adeo quidem necessaria vt sine contemplatiua, actiua nihil valeat ad

salu-

salutem. Nam nisi pœnitens me ditetur pulchritudinem ipsius Christianæ iustitiæ, donec eius amore rapiatur, & sic odit iniquitatem, vt pœniteat peccatorum, frustrà pœnitet & nunquam profuturus. Dico autem Christianæ iustitiæ, videlicet quæ ex fide Christi est: Nam humana iustitia, quantacunque est, semper peccatum habet. Reliquum adhuc contemplatiua vita optima est & inauferibilis. Nam ipsa Dei cognitio atq; amor nobiscum perpetuò perseuerabunt in secula seculorum: cùm actiua duntaxat circa minora bona et transitoria versatur, simul cum morte desitura: neque enim post mortem locus datur pœnitendi. En venerandi fratres, audistis iam vtriusq; vitæ, actiuæ & contemplatiuæ euangelicam comparationem, sub quadam contrarietatis specie, quæ licet hac mutua contrarietate sese impetere videantur, conveniunt tamen, & in vnam vitam coeunt, in vno Iesu Christo, quemadmodum duo illi Mosaici cherubim, qui cùm contrariis vultibus sese respiciunt, conveniunt tamen versis prospectibus in propitiatorium. Hinc itaque resultat illa quarta vita (nam primam notauimus vitam peccatricem, deinde duas reliquas actiuam & contemplatiuam) vita inquam perfecta, vita exemplaris, vita Iesu Christi, quæ in se vnit vtramque actiuam & contemplatiuam, vita in morte, mors in vita, agens in contemplatione, contemplans in actione, libera in debito, debitoria in libertate, quieta in labore, laborans in quiete, sollicita in tranquillitate, tranquilla in sollicitudine, multiplex & vna, circa vnum & circa plurima, circa optima & circa minora bona, auferibilis quantum ad laborem, permanens & perpetua quoad contemplationem, adeò secura, vt si etiam tetigerit picem non inquinetur, sed omnia illi munda sunt. Itaque inter peccatores non polluitur, sed expurgat peccata, inter leprosos nulla contagione maculatur sed mundat lepram, nulla tentatione frangitur, sed calcat super serpentes & scorpiones, & super omnem potestatem inimici, & nihil illi nocere potest. Hæc

vita maximè decet nos monachos, qui mortui mundo, ac ſacra religione devoti Ieſu Chriſto, eius imitationem arctiſſimam tàm ſolenniter profeßi ſumus. Nos itaque decet, vt frequenti pœnitentia puri, & mundi, continua oratione, lectione, meditatione, doctrina, contemplatione ipſi Ieſu Chriſto corde purgatißimo, amore feruentißimo, ſtrictißimáque imitatione vniti, totique in diuini numinis contemplatione ſic alienati, rurſus deſcendamus, in actionem inquam exemplarem atque perfectam, fructificantem fructum fidei & iuſtitiæ, in his qui in ignorantiæ valle verſantur, exemplum nos præbentes illis, ad imitandum nos in imitatione Ieſu Chriſti. Hæc eſt vera vita monaſtica, in qua iam olim in vetere lege, & ante tempora Dauid, Samuel Propheta, poſt ſacerdotis Heli mortem, congregauit religioſum prophetarum conventum, habitu inſuper ab aliis populum diſtinctum. quemadmodum de hoc legitur 1. Reg. 4. & ibidem apud magiſtrum hiſtoriarum atque illum antiquitatis ſcriptorem Ioſephum. Similiter Helizæus Propheta, poſt Heliæ aſſumptionem, aſſumptis ſecum multis filiis Prophetarum, impartito illis iuxta relictum ſibi Heliæ pallium, ſacro habitu in monte Carmeli monaſticam hanc vitam ſumma ſanctitate obſeruauit, quam exinde multi ſancti Prophetæ continuarunt, vſque ad tempora Ioannis Baptiſtæ, qui & ipſe etiam diſcipulos religioſo quodam conventu ſibi ſociauit. Neque verò eorum religio vſquequaque vera erat, neque perfecta: ſed duntaxat veræ ac perfectæ religionis vmbratilis quædam figura, ſeu imago, ſalutaris tamen per ſpem tunc in futuro Ieſu Chriſto. Porrò ipſe dominus noſter Ieſus Chriſtus, autor veræ religionis ac monaſticæ vitæ verus inſtitutor Apoſtolos ac diſcipulos ſummæ caſtitatis & paupertatis, viróſque obedientißimos monaſtico ritu vocauit, qui & ipſi poſt mißionem Spiritus ſancti, multas monaſticas congregationes

tiones fecerunt, omnia poßidentes in communi, vt legitur Actor. 4. ex quibus vt legitur in Ecclesiastica historia, Marcus Euangelista apud Alexandriam miræ devotionis discipulos tenuit, monastico conventu coniunctos. Ex hac itaque radice, veræ processerunt vtriusque sexus religiones, monachorum, cœnobitarum, anachoritarum, eunuchorum, & huiusmodi religiosorum hominum, qui secessum captantes ab hoc mundo adhuc nullis secretis regulis astricti nullis votorum vinculis captiuitate liberè conspirarunt, non in aliam quam in puram simplicem vnitißimámque imitationem Iesu Christi: postquam vero temporis progressu refrixit pura illa simplicitas piáque imitatio, & religiosi illi iam degenerare incœperunt ad mores prophanorum, rursus secesserunt aliquot sancti Patres, vt Benedictus, Bernardus, Basilius, Augustinus & plerique alij, qui considerantes opus esse revocamento ad veram illam monasticam vitam, documenta quædam posteris tradiderunt, instituerúntque certas viuendi regulas, & salutaria præcepta, circa mores & conversationem, circa victum & vestitum, circa cibum & ieiunium, circa otium & negotium, circa orationem & lectionem, circa taciturnitatem & sermonem, circa societatem & solitudinem & huiusmodi, provt vnicuique pro sui sensus abundantia, ad vtriusque actiuæ contemplatiuæq; vitæ restitutionem conducere visum est. deinde successerunt ex patribus qui ipsos suos monachos ad hæc sua instituta seruanda, etiam graui sacramento solemníque voto, ceu vinculis quibusdam astringentes, etiam Romanorum Pontificum decreta censurásque advocarent. Hinc viginti quatuor fermè & paulò plures religionum professiones in Romana Ecclesia receptæ sunt, quæ licet rituum, ceremoniarum, obseruationúmque institutis, inter se multum differant: sunt tamen aliqua priscæ illius Apostolicæ perfectionis potißima, in quibus omnes vniformiter con-

veniant. Hæc autem haud multa sed tria duntaxat sunt, videlicet paupertas, castitas, & obedientia, sine quibus nullus esse potest verus monachus; quæ adeò substantialiter essentialiterque religioni cohærent, vt ne ipsi quidem religionum authores, imo (vt dicitur) ne summus aliquis Pontifex in cõtrarium dispensare poßit, absque totius monachi transubstantiatione, annihilationeq;. Qui itaque monachus est, hæc illum iurare, vouere, & perpetuò velle obseruare necesse est. Nam in illis tribus tota monasticæ vitæ profeßio substantia essentiáque consistit, quæ vtranque, actiuam pœnitentialem, & contemplatiuam intellectualem, insuper ipsam perfectam atq; exemplarem vitas adeò complectuntur ac promouent, vt sine illis tribus, dico paupertate, castitate & obedientia, ad nullã prænominatarum vitarum pateat accessus. Nam per paupertatem ipsam quatenus monachus omnia abdicat, omnibus moritur, de omnibus desperat, omnia odit, etiam seipsum odit, de seipso desperat, veram assequitur peccatorum contritionem, veram agit pœnitentiam, & non nisi in sola Christi misericordia gratiáque confidens, remißionem assequitur peccatorum: nec solùm illud, sed insuper coronatur iustitia iustificante, propter eandem patientiam & spem misericordiæ per fidem in Iesum Christum, quam iustitiam absque paupertate assequi est impoßibile, iuxta illud Ecclesiastici tricesimo primo: multos perdidit aurum & argentum, qui autem diligit illud, non iustificabitur, væ illis qui sectantur illud. Castitas autem vt omnium difficilima, ita omnium maximè necessaria est, nam sine ipsa omnia opera sunt imperfecta, vt ex Hieronymo legitur 33. q. 5. c. hoc solum. Ipsa siquidem amorem excitat, & assurgere facit hominem supra corruptibilem naturam, estq; in pœnitendo omnium patientißima & constantißima, vt quæ omnia mala tollerat potius quam malo consentiat, vt 32. q. 5. ita ne. legitur secũdum August. Obedientia verò omnium est magistra, sine qua nullum quantulumcunq;

bonum

bonum opus promouet meritum. Sola siquidem obedientia meritum poßidet fidei, sine qua quisquis fidelis convincitur, infidelis esse iudicatur. sicut ex Gregorio habetur. 8. q. 1. sciendum. cooperantur enim paupertas cum spe, castitas cum amore, obedientia cum fide. Beata igitur paupertas temporalium, propter spem æternorum, quoniam ipsius erunt diuitiæ regni cælorum, beata obedientia in fide Iesu Christi, quia omnia opera eius bona. Hæc quo ad actiuã vitam dicta sunt. Quantum autem hæc tria iam dicta conducant ipsi vitæ contemplatiuæ, modò ostendemus. Ipsa nanque paupertas mundi victrix quatenus animum nostrum ab omni multitudine & varietate cupiditatum, affectuum, ab omni deniq; humanorum negotiorum cura, nudum & vacuum reddit, neq; aliud volentem, neq; aliud cupientem, neque aliud sperantẽ, quàm diuina ipsa providentia statuit efficere, proculdubio magnam atque peculiarem vim habet ad diuinorum contemplationem, quatenus anima nostra per paupertatem spiritualem ab omni contrario & adverso expurgata, diuinis influxibus vacans, ab illis sapientia diuina, sæpe etiam prophetiæ spiritu repletur. Castitas autem Deo devota, mortificata carne, ipsa quidem quatenus humanæ fragilitatis naturam in seipsa superat, intellectuali sua diuina parte, toto diuinorum amore in superos conversa, animam nostram sempiternum ac semper pacatum efficit Dei templum, in quo Dei spiritus continuò inhabitantes, quos tunc vitæ socios poßidens, & quasi idem aliquid effecta cum angelis, ab illis felicitate, oraculis, sapientiaq; repletur. Obedientiam verò quatenus diuinæ voluntatis contemplationi sese tota veneratione admirationeq; exponit, prostratis sensibus, stupefacta ratione, sola fide in purum intellectum eleuata, anima nostra profligato diabolo, super nos diuinósque concipit influxus, de quibuscunq; iam anteà meditata fuerit. Quicunque igitur ad supremum actiuæ contemplatiuæq; vitæ monasticum culmen ascendere cu-

piunt, oportet illos constanti fide, spe indubia, amore feruentißimo, obedientes, pauperes, castosq;, diaboli, mũdi carnisq; victores accedere, ita quòd nullo monasticorum praeceptorum impatientia frangantur, nullasq; mundanarum curarum cicatrices corde gerant impressas, nullisq; carnalium affectuum tentationibus mente inquinata succumbant. Qui haec faciunt, hi vtriusque vitae monasticum culmen adepti, veri monachi sunt: qui itaque monachus est, haec illum facere necesse est, quod qui non facit, hic sciat se, vt periturum, fidefragum, Christo, Ecclesiae, ac profeßioni monasticae iniurium, nominis & habitus sui falsarium, & re ipsa monachum non esse, quem se nomine profitetur, sed aeternae damnationi perpetuò adiudicandum, mancipium diaboli. Haec sunt reverendi patres, quae de vita actiua & contemplatiua ex euangelica veritate, quàm breuißimè dici posse visum est. Insuper quomodo ex hac vtraque vita coniuncta nostra constat vita monastica, in qua sancti illi patres nostri multa hincinde instituerunt, partim ad secessum, partim ad revocationem necessaria salubriaq; documenta, quae tamen omnia ad tria monasticae vitae substantialia praecepta reducuntur, per quae vtraq; actiua & contemplatiua vita, victis carne, mundo et diabolo, in vitam quandam perfectam (quam monasticam vocant) sibi invicem vniuntur, itidem diximus. Diximus autẽ, non quantum ad illorum doctrinae integram traditionem necesse est, neque enim id ego proposui, vt vos horum aliquid docere velim, qui me longè melius haec omnia & profundè intelligitis, & obseruatis synceriter, absit à me haec arrogantia. Sed admonere vos volui duntaxat & hortari, quo eo quidem magis succinctè & quasi per superficiem discurrendo, abs me factum est, quo vestra profunda intelligentia ex his paucis quãplurima in memoriam revocare potest. Si itaque haec quae diximus rectè dicta sint, & vobis accepta, vestra laus est, qui mihi primò quidem vt dicerem, deinde vt benè dicerem concesßistis.

cessistis. Vestrum igitur erit vnà mecum gratias offerre omnipotenti Deo, à quo tam diuinissimi riui in corda nostra emanant. Quod si pro humana fragilitate nostra, dictorum intelligentiam, eloquentiámve minus assecuti fuerimus, similiter vestrum erit vnà mecum omnipotentem Deum suppliciter orare, vt tam sublimium profundissimarumq́; rerum veram intelligentiam exprimendiq́; eloquentiam, omnibus nobis feliciter infundat. DIXI.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE SERMO DE Inventione reliquiarum Beati Antonij Heremitæ, pro quodam venerabili eius ordinis religioso.

M*Agna mihi & gratissima sors ista dicendi obtigit* (Patres colendissimi) *vt quæ de beato* Antonio Abbate *ac patrono nostro præcipuo comperta sunt, hodierna narratione in medium enunciem: non quod tantum munus sufficienti orationis splendore verborúmque luce à me præstari posse confidam: Scio enim longè maiora esse diuina mysteria, quam vt humanorum verborũ splendore queant illustrari. neque tamen reticendum erit, quin potius pauca dicemus. Verùm quum tot ac tanta sunt quæ ad huius gloriosissimi sancti, sive vitam, sive gesta, sive pœnitentiam, sive contemplationem, sive gratiam, sive præmia, sive doctrinam, sive miracula, sive exitum, sive ad corporis sui sancti inventionem, ac translationem pertineant, vt omnia hæc aggredi res esset nostris viribus impar, & supra temporis inopiam nimis prolixa, præsenti sermone de inventione sancti*

corporis duntaxat (de aliis autē aliâs) differemus, ab illo euangelico verbo quod habetur Matthæi quinto, sumentes exordium: Non potest abscondi ciuitas supra montem posita, neq; accendunt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo sunt. Cum itaq; opportuno tempore placuisset Deo, vt beatus ipse Antonius, lucerna ardens atque lucens, diutius reconcondita non maneret in abscondito, sed reponeretur super candelabrum altum, in eminentiori loco, vt luceret omnibus existentibus in hoc mundo, & impleretur verbum Dei quo illi viuenti pollicitus erat, quia faceret ipsum in vniuerso orbe nominari: ab ipso orbis capite magno Constantino Imperatore tam sanctißimarum reliquiarum inveniendarum occasionem initiúmq; præbuit. Nam imperante Constantino eoq; ad Christi fidem conuerso, stabilitaq; per ipsum ac munita Catholica Ecclesia in vniuerso imperio, quod ob factum cum multorum beatorum corporum & reliquiarum revelationem impetrasset, voluit illi dominus noster Iesus Christus, inter cætera etiam sancti Antonij confessoris sui (qui in vita & morte habitus est miraculorū gratia plenißimus) absconditum & omnibus ignotum corpusculum non minoribus miraculis ostendere. Cum itaq; Constantinus deficiente sibi hærede multisq; ob hoc precibus Deo effusis tandem vnicam filiam suscepisset, contigit vt cùm iam maiuscula ex fonte quodam hausisset, nouē nequißimi spiritus impatientißimiq; dæmones corpus eius obsidere ingressi sunt. Quod factum credimus non propter peccatum aliquod innocentis filiæ, nec propter Imperatoris ipsius aliquod demeritum, sed vt (iuxta verbum Euangelicum) manifestaretur gloria Dei in gloriosißimo confessore suo beato Antonio, qui cum inter cæteros Christi sanctos innumeras ac insuperabiles à dæmonibus tentationes et afflictiones in vita passus est, illum glorificatum etiam dæmones ipsi in eorum perpetuum cruciatum, in puellæ innocentis salutem, in sancti confes-

confessoris gloriam, palàm confiteri compellerentur. Ideoque clamant in imperatoris filia: solus Antonius Aegyptius heremita hinc nos potest expellere, qui nos continuò cruciat. Insonuit tunc ignotum hactenus Antonij nomen in omnium auribus, nec erant tunc vllæ reliquiæ magis desideratæ. Sed ingens huius rei difficultas & desperata videbatur prouincia, occultum omnibus sancti corpus in ignoto herémo remotissimóq; deserto humanis nisibus posse reperire, donec Theophili Episcopi consilio, ac probitate, celebratis plurium dierum vigiliis, ieiuniis & orationibus revelante Deo, ad Constantinum & Theophilum, idem beatus Episcopus legationem difficillimam confidenter suscipiens, & in Aegyptum transmigrans, stella duce, innumerisq; miraculis diuinisq; indicijs informatus, gloriosißimi cõfessoris reliquias meruit invenire. Quibus subleuatis, tanta oborta est virtutum miraculorumq; potentia, quibus mirandis dum plus miranda continuò succederent, factisq; mirabilibus fidem augerent facta mirabiliora, hæcq; indies crescentia crescens fama secuta, verè completum est verbum domini ad Antonium, totoq; orbi omnibusq; nationibus ac gentibus notus factus est. Sed hæc ad historicam narrationem dicta sufficiant, quæ eò breuius exposui, quò scio vos illa minus ignorare. Reliquum est, vt de reliquiarum huiusmodi virtute ac veneratione pauca dicamus. Nam quærere posset aliquis, cur tantam venerationem reliquiis exhibeamus, & mortua sanctorum corpuscula tantò cultu honoremus. Item vnde stupenda hæc in reliquiis sanctorum, miraculorum virtus atq; potestas. Ad hæc modò breuiter & promiscuè respondebimus, quod vbi factum erit finem faciemus dicendi. Circa venerationem reliquiarum extitit quondam execranda hæresis Caicia, ab Eunomio, & exinde à Vigilantio hæreticis asserta, qui malè exponentes sacras literas, & ad simplicem verborum corticem attendentes animum, Iudæorum ac Samaritanorum more, corpora mortuo-

rum pro immundis habebant, ita vt etiam contactu polluerēt tangentes, quemadmodum litera legis de his loquitur. Atq; ea opinione seducti, sanctorum reliquiis vt vilißimis ac immundis matrociniis, omnem honorem, venerationem ac cultum denegabant. Reliquos cultores sanctorum devotos homines tanquam sacrilegos condemnantes, perverse in illos contorquendo verbum euangelicum: Væ vobis qui ædificatis sepulchra prophetarum, dicentes de sepulchris sanctorū, quod scriptum legimus de sepulchris pharisæorum, quæ foris dealbata, intus sunt plena spurcitia & fœditate. Verum hæc antiqua antiqui serpentis hæresis, tādem cum suis autoribus mala malè perdita est. Nam si non sunt venerandæ reliquiæ sanctorū, quomodo legimus: pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius? Si corpora sanctorum sunt immunda & polluta, quid de Moysi corpusculo tánta Deo cura fuit, vt ab ipso sepultum sit Deo? Quis demum Christi corpus in sepulchro positum audebit dicere immundum, pollutumq; cadauer? Si ossa mortuorum sanctorum polluunt tangentes, quomodo Helisæus propheta mortuus mortuum suscitauit, quod etiam à Beato Antonio patrono nostro factum legimus, cuius corpus cum à Theophilo duceretur per heremum, invenerunt ibi tria corpora mortuorum à feris syluestribus occisa, quibus cum imposuisset Theophilus corpus beati confessoris, statim surrexerunt & secuti sunt beatum corpus vsque ad Constantinopolim, ad cuius præsentiam filia Constantini liberatur, dæmones rugiunt, illiúsque vim ac sanctitatem confitentur, quasi præsentem viuentémque sanctum adesse sentirent. Viuunt enim sancti omnes, nec mortui sunt qui in Deo moriuntur, sed dormire dicuntur. Vnde saluator de Lazaro ait: Non est mortuus sed dormit. Et Apost. ad Thessalon. vetat de dormientibus contristari. Viuunt enim sancti in corporibus & reliquiis suis, mirandis virtutibus illis diuinitate sua aßistentes,

per

per illa operantes. licet illa naturaliter non informent. Sic Dionysius Areopagita, sic Simphorianus, sic Albanus, sic Felix, sic Regula & plerique alij S. Martyres truncata capita sua detulerunt ad loca sepulturæ, anima eorum non angelo (vt multi opinantur) eos ducente, ducente autem per aßistentiam, non per naturalis informationis actum: non enim sunt animæ sanctorum ita in cælis ac sinu Abrahæ cohibitæ tanquam in quodam carcere conclusæ, quin poßint de suis tumulis, apud suas reliquias vbicunque velint adesse præsentes, qui sequuntur agnum quocunq; vadit, qui certè agnus Iesus Christus cum vbique sit, & ipsi qui cum eo sunt vbique esse credendi sunt, ni fortè minoris potentiæ sint sancti quam dæmones, qui per hunc inferiorem orbem vndique vagantes celeritate nimia ferè vbique sunt præsentes. Viuunt itaque sancti sicut scriptum est: Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob, non est Deus mortuorum sed viuorum, non sunt mortui qui in Christo moriuntur, qui membra sunt & manent Christi viui, tam in corpore quam in anima, quorum corpora templum sunt Spiritus sancti, quos Christus nunquam relinquit: nam sicut diuinitas verbi nunquam reliquit corpus Christi in sepulchro, ita nec ipse Christus relinquit corpora sanctorum suorum in tumulis suis. Venerandæ itaque sunt sanctorum reliquiæ, in quibus veneramur ipsum sanctum, imo ipsum Christum, semper continuóque præsentem. Hæc ergo ratio reddita sit cur venerandæ reliquiæ, vnde tanta in illis virtutum potestas. Cur magis apud reliquias suas, quàm alibi operentur miracula, qui reliquiis suis pro arbitrio aßistentes, ab ipso Christo, nec in anima, nec in corporeis reliquiis vspiam derelicti. Nos igitur qui tales habemus reliquias, tam sanctißimi confessoris Antonij heremitæ & Abbatis ac Patroni nostri, illas summa castitate ac devotione veneremur ac revereamur, ipsúmque gloriosißimum sanctum, pro viribus fragilitatis

nostræ imitemur, qui illustri natus familia, clarißimis ortus parentibus, in amplißimis educatus clientelis, in maximis constitutus diuitiis, à iuuentute sua, nobilitatem, parentelam, domum, diuitias, familiam, cognatos, iuuentam, delitias, mũdum, omniaq; relinquens, relinquens autem pauperibus, tulit crucem domini & secutus est eum imitatione coniunctißima, fide constantißima, sanctitate consummatißima, vnde ipse inter cætera fermè infinita præmia, consecutus est hanc diuinam & incessantem miraculorum gratiam, cuius effectus quotidiè cernimus, tam incredibiles, tam inauditos, tam insuetos, plenos horroris atq; stuporis, vt in omnem orbem terrarum nomen eius exierit, ac non solùm nobis Christianis, sed etiam cunctis gentibus, ethnicis, & Christianæ religionis hostibus terrori sit, ac religioni habeatur, quemadmodum illi Deus ex se pollicitus est, quia faceret eum in toto orbe nominari, sic hodiè beatißimus Antonius inter Christi sanctos, ab omnibus gentibus agnoscitur, ab omnibus veneratur, ad omnes Christi crucem nomenq; defert, imperium habens in gehennam, hoc est, quod dæmones in Constantini filia præsente sancto corpore confitentur, & confiteri cõpelluntur. Si ergo nunc præcedentem Beati Confeßoris sancti Antonij Patroni nostri vitam & sanctitatem considerauimus, si pœnitentiæ eius magnitudinem, si gratiarum plenitudinem, si præmiorum multitudinem, & quomodo corpus suum immaculatum Dei templum continuò sine lapsu seruauerit, in vita & morte semper sanctißimus: si insuper considerauerimus miraculorum reliquias suas concomitantium stupendam sublimitatem, si earundem continuam vtilitatem, certè dicere possumus, sic eum excellere vt omnibus, qui vspiam sunt sancti Christi confessores, non modò æquiparari sed anteponi mereatur. Ad hunc ergo beatißimum Christi confessorem & patronum nostrum sanctum Antonium Heremitam & Abbatem religiosißimum tanquam & perfectißimum Christi exemplar tota imitatione con-

confugiamus , hunc eiusq; sacras reliquias veneremur, per illius intercessionem gratiam apud Deum postulemus, qui ipse apud Deum potest quamplurimum. Dixi.

NOBILI AC STRENVO MILITI, VTRIVSQVE IVRIS medicinarumq; Doctori, Domino Henrico Cornelio AGRIPPAE, senatus vrbis METENSIS à Consiliis primario, filio suo in Christo dilectissimo.

TVAS Henrice Corneli *litteras iampridem acceptas vt relegissem, triplici sum ratione ingentiq; voluptate affectus.* Primò, quòd te *certò viuere sciam , qui rumore Coloniæ de te aliquot annos perstrepente in bello occubuisse à multis dicebaris.* Deinde *tibi fortunæq; tuæ vehementer congratulor, quoniam quidem (vt epistola tua testis est) vxorem tibi copulasti, vxorem fœcundam, tibi placentem, ex qua prolem paternarum virtutum , litterarumq; verum hæredem (diis fautoribus) suscitaturus sis.* Postremò, *quia secularibus (vt aiunt)* Magna *ex parte abiectis , diuinis sacrisq; literis te totum mancipasti:* Id *age, vt vita tua plurimum & tibi, & patriæ prosit, vxorem ita diligas, vt ipsam potius habeas, quàm ab ea habearis.* Iucundissimæ *sanctæq; theosophiæ ita invigiles desudesq;, vt mediis* Deo *porrectis orationibus, errore non seducaris, quod machinante maligno, sæpiculè incautis (salua pace tua) obuium fuit.* Opinionem *tuam, mi* Corneli, *de ipso originato in nos vitio diligenter perlustrando, ex toto examinauimus. forte ex nobis aliquid expectas iudicij? res hæc ad immensum pondus habet.* Est *equidem inter*

Theologos abstrusa ista cōsideratio non minima, ingenio vix mortalium ad amußim perscrutabilis: est attamen theologizantium consona omnium sententia, originalem maculam illic esse non posse, vbi rationalis anima non est. Sed hoc satis. Vtinam vnà esse possemus, quos locorum seiungit distantia, periculorumq; feruens rabies: (epidimiarum loquor) in quā quod vehementer admiror, tu te & vxorem, ac totam familiā (vt scribis) à socijs vltrò obtulisti. Respondebis forsan te huius morbi nō esse formidolosum. Et vel forsan, tibi nescio quis Delius, cuius antidoto gaudeas præ cæteris, aut, vt inquiunt, præseruatio, si tibi aliquid tale est, rogo, non celes amicū, aut si contra pestem, à quocunq; fideliter excogitatum, quippiam tibi cōstiterit, habeásve, id familiari qui in ædibus nostris est, scripto signato tradas, vt meas in manus perveniat, sic nexum amoris erga te mei decies amplius fortiusq; complicabis. Accedit huc, vt si quid hæc mea epistola corruptionis tibi habere visa fuerit, in eam quæso partem accipe, qua me patrem antistitem & seniorem appellas, parce autoritati, parce senectuti, parce demum vel amori. Si tuo nunc fatis agitantibus consortio, colloquio, præsentiaq; frui, vt vellem, non conceditur, mutua intercurrat aliquoties epistola, quæ coniungat animos, qui nulla distantia seiungi possunt, integritate amoris continuante. Vale. Ex oppido Bedbar ducatus Mōntanorum, Anno M. D. XVIII.

REVE-

REVERENDO IN CHRISTO PATRI, AC DOMINO SACRAE Theologiæ doctori, Domino Theodorico Cyrenensi Episcopo, Archipræsulatusq; Coloniensis à suffragio, in sacris administratori dignissimo, Henricus Cornelius Agrippa sese commendat.

Literas tuas, reuerende Pater, nuper accepi in ciuitate Metensi vnà cum genetricis meæ literis, triste mihi, heu nimium, de patris mei obitu nuncium afferentibus, doleo id vehementissimè. Sed invenio & huius doloris solamen vnicum, nec vllum aliud, quàm cedendum esse ordinationi diuinæ, scio namq; Deum hominibus, licet non semper iucunda, sæpissimè etiam adversa, semper tamen vtilia, vel hîc, vel in cœlesti patria profutura, impartiri: agit namq; Deus, provt sua fert natura, scilicet secundum essentiam suã, quæ est omnis bonitas: itaq; nihil nisi bonum & salutare operatur. attamen (quæ humana mea fragilitas est) vehementer doleo, & in meipso conturbatus sum. Tua autem gratissima epistola, qui tanquam alter genitor meus superstes mihi relictus es, dolorem meum non parum temperauit. Ad hanc itaq; nunc mihi respondendum est. lætari namq; te dicis permultũ, & ingenti voluptate affectum, me adhuc vita superstitem esse, qui aliquot ante annos iam bello periisse nunciatus sum. Certè plures iam annos Cæsareo iussu, atq; ex officio meo miles, Cæsarea regiáque castra secutus sum, pluribus conflictib. haud segniter interfui, ante faciem meam præcedebat mors, & ego insequebar minister illius, dextera mea prona in sanguinem, sinistra mea diuidebat spolia, venter meus de præda

saturatus est, & gressus pedum meorum super cadauera trucidatorum, factusq; sum immemor mei decoris, & totus tartarea inquinatus sum vmbra. sed gratia Dei abvndauit super iniquitates meas, et liberauit me de ore leonis, ipsa me hostiles inter turbas plebemq; cruentam, inter quas nemo victor nisi homicida, nemo victus nisi mortuus, à tot hostium ensibus insidiisq; seruauit incolumem. Itaq; vnà tecum lætor me viuum aliquando Coloniam reversum, ac triste mœstumq; parentibus amicisq; nuncium vertisse in gaudium. Et tuo quoq; in me amori ac benevolentiæ me debere fateor gratias immortales. Cæterùm nũc quod cõgratularis matrimonio, quia vxorẽ duxi mihi placentẽ, vnde suscitẽ mihi posteritatẽ: ego quidem Deo omnipotẽti innumerã habeo gratiã, qui vxorẽ mihi coniunxit secũdum cor meũ, virginẽ nobilem, bene moratam, adolescẽtulam, formosam, quæ ita ad meã viuit cõsuetudinem, vt ne cõtumeliosum verbũ inter nos intercidat, atq; quo felicißimũ me dixero, quorsum se res vertũt, in prosperis & adversis semper æquè mihi benigna, affabilis, cõstans, integerrimi animi, sani cõsilij, semper apud se manẽs. Porrò laudas, quia secularib. vtcũq; abiectis, me sacris literis mãcipauerim, cõsulisq; vt oblatis Deo castis orationib. diabolicas seductrices machinas, erroresq; (dialecticã arbitror te dicere & philosophiã) præcaueã. En tute in parte nosti, quẽadmodũ post dialecticã, naturaliũq; rerũ pervestigationẽ insuper totã cælorũ militiã perlustrãrim, ducibus duabus illis magnis Magni Alberti sapiẽtiis, quas in speculo suo, opusculo nõ admodum laudato, describit. Tandem (vt verũ fatear) cõsumpto multo tẽpore ac laboribus, cũ animæ, corporis, fortunæq; bonorum iactura, nihil superlucratus sum ex his omnib. præter peccatum. omnia siquidẽ hæc ex fide nõ sunt. Sed gratia Dei tãtas humanarũ scientiarũ vanitates aliquãdo cognoscẽs, pòst vtriusq; iuris ac medicinæ (vt meorũ desyderio satisfacerẽ, qui me doctorẽ malunt, quam doctum) acceptis scholastico more

thya-

thyaris & annulis, ad sacras literas, quãvis serò, toto me studio cõtuli, easq; (sed procul contẽtionib. rixosisq; syllogismis) totus amplector, nec effari possum, quàm in his oblectatur simul & quiescit animus. Sed ne me in hoc infinito diuinitatis abysso adhuc nouitiũ & citra limitẽ deambulantẽ seducãt opiniones meæ, te sacrũ Antistitem, seniorẽ, & amicißimũ, omnium studiorũ, actuumq; meorũ censorem iudicemq; cõstituo. scio namq; ad sacrũ Episcoporũ ordinem officiumq; spectare, nouas circa mores ac fidẽ opiniones approbare, vel condemnare, declarare, cõmendare, vel disputãdas tolerare. Ea itaq; autoritate eaq; cẽsura opinionẽ nostrã de originali peccato æstimãdam tibi adscripsi, vt queãdmodum tu mecũ sentias vel dissentias indicares, illudq; tibi persuadeas, malle me tecũ à meipso dissentire, quàm cõtra iudicium tuũ mihi mecũ cõsentire. Veniã tamen ex te postulo, qui tãtum tibi oneris imponã, quum hæc res, vt ais, non modicũ ponderis habeat, nũc aũt quia semel cœpi loqui, ne quæso indigneris, si rursus respõdeo tibi. Ais in epistola tua, cõmunem Theologorũ sententiã esse, originalẽ maculã illic esse nõ posse, vbi anima rationalis nõ est. Teneo hãc sententiã. Sed cùm originale peccatũ tale fuerit, quod totũ hominẽ, videlicet ex anima diuina, spiritu cælesti, corporeq; elemẽtali cõstitutũ, totum, inquã, simul ac seorsum, in toto, ac singulis partibus suis, à pristina nobilitate deiecerit, dicerẽ originale peccatũ tale quiddã fuisse, in quo oẽs & singulæ hominis potẽtiæ, tam rationales, quàm sensuales & vegetatiuæ & corporeæ, simul à lege data deficiẽtes huiusmodi in actu revera cõcurrerunt: esto itaq;, peccatũ originale sedẽ habuerit in potẽtia rationali, quæ sensibus carniq; acquiescẽs, cõsensit in culpã, oportuit tamẽ cõsensum illum sic iam deprauatũ, etiã deductũ fuisse in actũ corporis. Erit itaq; originale peccatũ, effectus siue actus aliquis deprauatæ rationis seu volũtatis, sed deductus in corporis exercitiũ, vbi actus ille iam verus fuerit, nõ simulatus, nõ cogitatitius, nõ imagina

Respondet obiectioni.

rius, tale peccatũ nullũ aliud ĩvenio, præter peccatũ carnis, dicẽte Paulo: Omne peccatũ quodcũq; fecerit homo, extra corpus est: q aũt fornicatur, etiã in corpus suũ peccat. Sed dicet aliqs, etiã qui cõcupierit mulierẽ, iã fornicatus est illã. Dico, fornicatus est illã in animo suo: tamẽ nõ est is effectus cõcupiscẽtiæ in ratione, & imaginis in phãtasia, qualis rei inest realiter. Quin & scrutemur id nũc etiam in rationali potẽtia, & cuiusmodi fuerit illius lapsus, requiramus. Supremus certè & vnicus rationis actus relligio est, quæ videlicet ab initio præcepta fuit homini, scilicet vnius soli ac veri Dei creatoris verus atq; vnicus spiritualis cultus. Deprauata aũt ratione serpẽte magistro, mox religio nõ nisi ad carnis libidinẽ collapsa est. Hãc homines tanquã summã felicitatẽ sectabãtur, & sordidißimus Priapus primordialis peccati organũ pro Deo habitus est. Huic sacrificârũt, huic tẽpla omnia prima dedicata, illius spurcißima simulachra primùm omniũ extructa. Hunc coluerũt primi illi religionũ artifices, Chaldæi, Aegyptij, Assyrij, Babylonij, Arabes, Scythæ, Phœnices, Aethiopes, et perinde tota Asia, Africa, Europa, nec fas erat vllũ sacerdotẽ fieri, qui Priapi sacris priùs non fuisset initiatus. Hic est ille Belphegor, idolum omniũ antiquißimũ: quod & Chamos dictũ est, à Chamo filio Noë, qui, teste Beroso, idcirco Esenna cognominatus est: hoc est, impudicus, siue ignominiosus propagator. Is enim primus fœdã hãc deprauatæ rationis religionẽ à priscis illis, et ante diluuiũ gigãtibus acceptã, rursus post diluuiũ instaurauit. Hinc illa orgia, bacchanalia, priapalia, cæteraq; turpißima sacra prodierũt: hinc Venus, Cupido, pudẽda Osiridis, Panes et Satyri, ipse deniq; fœtẽs hircus, quòd luxuria salax esset, pro diis recepti sunt. En vides nũc ex rationalis potẽtiæ lapsu, iã nullũ antiquius peccatũ elici posse, quã libidinis & fornicationis, quodq; humana ratio libidinis cultũ prætulerit contẽplationi diuinæ. Hinc cũ omnia et singula hominis mẽbra nõ nisi iubẽte rationalis animæ volũtate mo-

uentur

uentur ad opus, solum genitale membrũ sic libido obstrinxit, sic peccatũ imperio suo mãcipauit, vt si hæc defuerit, aut non vltra vel excitata surrexerit, moueri ad opus omnino nõ possit. Ipsum igitur opus libidinis mihi fuisse videtur hoc primordiale humanæ naturæ peccatũ, totiusq; humanæ naturæ corruptela, cuius in hũc vsq; diẽ pudet homines, intuentiũq; oculos erubescẽdo deuitãt. Atq;, vt inquit Augustinus: Magis fert homo spectantiũ multitudinẽ, quando iniustè irascitur homini: quàm vel vnius cõspectũ, quando iustè miscetur vxori. De his quod superest, manet alta mente repostũ, donec tecũ colloquar. Restat nũc petitioni tuæ satisfacere: quæ est, vt contra pestẽ antidotũ aliquod præseruatiuũ trãsmittã. Res hæc difficilis est, nec vsq;quaq; secura, in qua doctiorẽ me peritiorẽq; medicũ consulere oporteat. Attamẽ quæ mihi in vsu sunt, tibi nullatenus abscõdã, si id vnũ te imprimis admonuero, præ omnib. tutissimũ esse, lõgè aufugere, et ad ea quidẽ loca potiùs, quæ pestilẽtia ante annũ reliquerit, quã ad illa quæ nondũ inuaserit, nec reuerti quoq;, vnde abieris, tutũ est, nisi pestis ibi iã plurib. mẽsib. cessauerit: nã sæpissimè plus piculi est redeũdo, quã fuisset manẽdo. Mihi aũt quoniã hæc facultas nõ est, ac toto hoc anno inter medios pestilẽticos versari coactus sum pro me et familia mea certa antidota iuxta excellẽtissimorum medicorũ sentẽtias cõposui, qb. cõtinuò vsus sum, nõ sine grãdi commodo, ac meorũ omniũ salute, quæ tibi breui regimine huic epistolæ subnexa remitto: quæ si animo tuo minùs satisfecerint, nõ subterfugiã tibi ampliori volumine rẽ oẽm ex integro suo ordine describere. Sed spero hãc calamitatẽ iã expiatã fore, et fœcũdiori sublimioriq; studio nos acturos, si modò almus ille mũdi opifex post varios fortunæ ac vitæ meæ tumultus, sic mea direxerit negotia, quò q̃eta sortitiõe patriis larib. frui possẽ. Reliquũ oro, vt me Hermãno comiti Nuenario nobilissimo, simul ac eruditissimo viro cõmendatũ et charũ reddas. Vale felicissimè, et me, vt soles, ama. Ex ciuitate Metensi, sexta Feb. Anno M.D.XVIII.

HENRICI CORNELII AGRIPPAE CONTRA pestem Antidota securissima.

AD D. THEODORICVM CYRENENSEM Coloniensis Archipræsulatus à suffragiis, in sacris administratorem.

Quod viuendi regimē pestilentiarū tēpore seruandū sit, multis canonibus medici tradiderūt, è quibus quæ præcipua & magis necessaria sunt, sub cōpendio tibi dabo, sed breuißimo. Primū itaq; necessariū est, abstinere ab omni excessu caloris extrinsecus, vt à sole, ab igne, à vestimētis, ab aere calido: intrinsecus aūt, vt à nimio esu salis, aromatū, medicaminū, herbarū, & ciborū intensæ caliditatis, & à vino potēti & fumoso. Item à forti exercitio, maximè verò à sudore & à coitu, & paßionibus animi abstinendū est, ab omni repletione cibi, & potus, quinetiā à fame & siti, & à stipticitate vētris, & à longa dormitione, maximè aūt diurna. Qui cibi præ cæteris deligēdi, quiq; devitādi sunt, hìc trāseo. nā & si facilè sit hæc describere, tamē non omnib. facile est obseruare. Illud dūtaxat admoneo, vt in ciborū cōdimētis maximè verò pisciū recentiū, inter cætera tormētillā, dictamū, gentianā, zedoariā, sandalos, & rosas nō obmittas, vtere etiā aceto maximè rosaceo, & succo pomi citri, aut Arātij, aut limonū, & succo acetosæ, atq; agresta, & vino citomorū granatorū & berberorū, omnia enim sapore agrestia & acetosa pesti fero veneno resistūt: nā refrigerāt, desiccāt, cōfortant, cōseruāt, è quibus tamē si pectus lædatur, tēperanda sunt cū saccaro, si verò stomachus, cū modica portione piperis, nam ipsum

putrefa-

putrefactioni humorũ resistit, & digestionẽ cõfortat, stomachũ corroborat, & modò nõ sit in nimis subtilẽ puluerẽ redactũ, sed grosso modo cõtusum, epati nõ obest. cõveniũt prætereà inter cõdimẽta cæpe, raffanũ, cicorea & capparis, nã et ipsa veneno adversantur. Habitaculum aũt tuũ, vestimẽtaq; lucida flãma purgabis, maximè verò ex lignis iuniperi, pini, cupreßi, aut fraxini suscitata, aspersionibusq; aquæ rosaceæ, cũ aceto, herbisq; & florib. etiã fumigiis odoriferis aërẽ tẽperabis, etiãq; indumẽta tua interulas & linteamina eisdẽ afficies. Præterea faciẽ, manus cũ his sæpius in die ablues, nec domo egrediare, aut in publico vadas, nisi radice dictami vel zodoariæ aut aromatica aliqua cõfectione in ore retẽta, ac pomo odorifero manib. gestato adoratoq;. Atq; hîc optimũ est rutam cõtusam cũ aceto, & expreßã super aspergere laminæ ferreæ cãdenti, & fumũ illũ, vaporemq; in os, & nares, perq; omne corpus & indumẽta excipere, ante habitaculi tui egressum. De antidotis aũt præseruatiuis ex multis pauca eaq; securiora tibi nũc describã. Horũ primũ est, vt capias aquã rosatam, acetũ rosatum, aquã acetosam, & vinũ album aromaticũ siue maluaticũ vetus, æquali portione, in quib. infundas pulueres radicis Zodoariæ, corticũ citri, & boli armeni, etiam inter se æqua portione cõmensuratos, addendo parũ croci, & si velis potes addere saccarũ cõseruationis, rosarũ vetus, hæc cõiuncta in ampulla vitrea benè obturata seruabis, de quo omni manè & sæpius in die modicũ aliquid bibe. Hoc namq; antidotũ sanguinis, & humorũ putrefactionẽ fieri nõ permittit, venenoq; pestifero potẽter resistit. Quod si etiã pastam pilolarum ruffi, quæ aliâs cõmunes et pestilẽtiales vocantur, dissolutam, cũ septuplo aquæ chelidoniæ, vel aquæ mellis, quæ melior est, post triduanã digestionẽ distillaueris, in balneo erit hæc aqua manè in modica quantitate potata, ad ea quæ diximus, admirandæ efficaciæ. Est aliud non minus sublime medicamẽ, vt videlicet accipias de theriaca electa vncias duas, myrrhæ electæ

tres drachmas, cãphoræ puræ drachmas duas, quæ contẽperata in libra vna aquæ rosarũ, post biduũ vel triduũ distillentur in vasis vitreis bene sigillatis, de qua aqua exhibeatur in aurora. Cõmendatur etiã ab antiquis electuariũ de nucib. quod fit hoc modo: accipe cartacarũ pinguiũ librã mediã iuglandium ab interiore cortice mũdatorum, quartã libræ partem foliorum rutæ, domesticæ vnciã mediam, salis marini triti drachmam vnã & mediã, omnia in mortario optimè incorporentur cũ melle despumato, aut cum syropo acetositatis citri, vel deribes, & exhibeatur de eo quãtitas auellanæ, ieiuno stomacho, cũ modico aceti & aqua rosata, & sunt qui addunt huic electuario alias species & radices, quibus nõ est admodum opus. Est & aliud efficax medicamẽ, quod vocãt electuariũ de ouo, cuius cõpositio talis est: Ouum recẽs cum testa ab albumine evacuatũ, dimisso vitello cõpletur croco orientali puluerisato, & occluso foramine, apud lentum ignẽ tamdiu assatur donec deducatur ad nigredinẽ, ex tũc puluerisatur in mortario, & additur illi quãtum est pondus suũ de puluere seminis erucæ, hoc est sinapis albæ, diuturna cõtritione optimè incorporãdo, & de hoc electuario exhibetur mane quãtitas grani ciceris, cum modico vini & aquæ rosatæ. Verum posteriores non absq; salubri experimẽto addiderũt ad hãc cõpositionem dictami albi & tormentillæ, de qualibet drachmas duas nucis vomicæ, drachmã vnam, singulis primũ ad partẽ puluerisatis, deinde longa contritione cum ouo incorporatis. Et sunt qui adhuc adiungunt istis radices pimpinellæ zedoariæ angelicæ ac cãphorã et cũ theriaca quantũ põdus omniũ conficiũt electuariũ in forma opiatæ, de quo exhibent vt iã diximus ad præseruandũ, sed & etiã ad curandũ exhibitũ, vsq; ad drachmã vnã cũ vino albo, si cũ frigore morbus invaserit, vel cũ aqua rosata, aut scabiosæ, si cũ calore. oportet aũt vt intra duodecimã horã ab initio morbi exhibeatur si conferre debeat. Atq; hæc sunt quæ vtiliora, securiora plusq; cæteris probata

bata antidota, pro nũc cõpta habeo, & quib. salubriter vti poteris, modò nõ negligas, etiã de pillolis ruffi accipere, simul vel bis in hebdomada, põdus scrupuli vnius in aurora, abstinẽdo eo die ab alio medicamine. Illudq; adverte, si tẽpus sit intẽse calidũ, tũc aloës et myrrha, quæ in dictarũ pillularũ cõpositionẽ veniũt, sint cũ aqua rosacea diligẽter abluta, poterisq; addere de purißima cãphora quantũ est tertia pars myrrhæ, sed tẽporib. frigidis, et in cõplexione frigida, ab his præparamẽtis est abstinendũ, sed sunt pillulæ illæ absq; cãphora, & sine ablutiõe sumẽdæ. Præterea quia pillulæ sedẽ nõnunquàm nimiũ aperiũt, resoluũtq;, vtile est illis addere portiunculã boli armeni, vel in eius puluere involuere. quia aũt nõnunquã lædũt stomachũ, corrigendũ hoc malũ est, cũ modica mixtione delecti masticis, præterea theriacam veterẽ, vel metridatũ ad pondus duorũ vel triũ scrupulorũ, singulis decẽ dieb. sumere cũ haustu aquæ rosatæ, vel acetosæ, obseruatis ad hæc medicorũ cõsuetis canonib. optimũ est. Si quis aũt peste sese pcussum sentiat, si ætas virtusq; admittãt, quã primũ phleubotometur à vena cõveniẽti, moxq; sequẽs medicamẽ offeratur, & quãtò citius, tãtò melius, etiã vel nõ præmissa phleubotomia, vt si nõ præstò adsit chirurgus, qa malũ hoc nõ præstat ĩducias, ideoq; cõvenit poculũ sequẽs subitò offerre, et si opus est etiã sæpè iterare iuxta vires patientis. Potio talis est, accipe cæpas albas numero sex, easq; cauatas in superiore parte, & excẽpto corde, imple de theriaca veteri, mixta cum modico puluere radicum dictami & tormẽtillæ, et sic involuta in papyro humida assentur sub cinerib. calidis, coctione cõpleta ad mollitiẽ, deinde pars illarum excipiatur ad partem, nam hanc contusam in modum pultis, superpones absceßui, est enim tutißimũ antidotũ venenũ eliciens atq; perimens. sed vt ad potionẽ revertamur reliquas cæpas vt diximus coctas, cõtusas cũ siropo acetositatis citri, in quãtitate vnciæ vnius, et cũ modico aceti, exprime perstamẽ & de calatura hac tepida exhibeãtur ægroto

vnciæ tres, & ponatur in lectulo benè coopertus, abstinens à cibo & potu horis sex, omnimodè autem cauendo ne dormiat, eius namq; poculi virtus efficacissima est, venenum à principalibus membris ad eorum emunctoria propellere, & per sudorem cæterasq; creticas expurgationes evacuare. Quod si huic potioni admisceas portiunculam electuarij de ouo superius descripti, erit admirabilis. Illud deniq; advertendum est, si patiens sit plectoricus, aut cacochimicus, repletus videlicet malis humoribus, aut fortè non fuerit phleubotomatus, aut sanguinem minuere non convenit, tunc addenda sunt ad potionem illam medicamina solutiua, vt putà pro delicatioribus triferæ persicæ vncia media cum drachma vna electuarij hamech. Pro robustioribus autem absq; trifera detur, cum confectione hamech totidem electuarij de succo rosatum, totidemq; electuarij indi atq; drachmæ duæ diafeniconis, vtrobique autem exhibendo potionem calidam cum aqua scabiosæ aut acetosæ, aut rosarum. De his quod superest, transeo, nam hæc & tempus admittunt & consilium, satis itaq; me fecisse arbitror, si ea duntaxat descripsi, quæ moram non admittunt. Sed illud te adhuc commonitum volo, summum ac vltimum eius mali remedium esse terram adamam, primam videlicet nostræ creationis materiam: hæc namq; sola et vnica est, quæ medicinam largitur, cuius non est maior, neque parum fuerit per ignis artificium purgata, & ad simplicitatem suam congrua lotione redacta.

Sed de his aliàs.

FINIS.

INDEX